

**ROMÁNIAI
MAGYAR
ÉVKÖNYV**

ROMÁNIAI MAGYAR ÉVKÖNYV
2001

Szórvány Alapítvány, Temesvár
Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2001
Felelős kiadó: Dávid Gyula
Műszaki szerkesztő: Hozó Éva
Borító és kötetterv: Könczey Elemér
Korrektúra: Lázár Ildikó
Készült a Misztófalusi Kis Miklós Nyomdában
Kolozsvár, 2001 augusztus
ISBN 973 9267 92 0

**ROMÁNIAI
MAGYAR
ÉVKÖNYV
2001**

Temesvár – Kolozsvár

Az ÉVKÖNYV kiadását támogatták:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Budapest,
Határon Túli Magyarok Hivatala Budapest,
Pro Professione Alapítvány Budapest,
Művelődésügyi és Vallásügyi Minisztérium, Bukarest

Szerkesztőtanács:

Bakk Miklós, Bodó Barna, Csép Sándor, Dávid Gyula,
Egyed Péter, Pozsony Ferenc, Somai József

Szerkesztette:

Bodó Barna

A szerkesztő munkatársai:

Bakk Miklós, Dávid Gyula, Somai József

Lektorálták:

Bálintfi Ottó, Dávid Gyula, Egyed Péter, Fóris-Ferenczi Rita,
Hauer Melinda, Kása Zoltán, Kötő József,
Molnár Gusztáv, Papp Z. Attila, Szász A. Zoltán

Tartalom

Kezdet és folytatás

Előszó – Prefață – Preface (Bodó Barna) IX-XVI

I. A demokrácia útján

Bakk Miklós: Parlamenti és államfőválasztás 2000-ben 2

Borbély Imre: Szerződéses magyar nemzet – szerződéses magyar nemzetszerkezet 10

Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996-2000) 25

Varga Attila: A jogállástól a kedvezményekig 48

II. Adatok és folyamatok

Sorbán Angella – Nagy Kata: Hazajöttem Magyarországról... 56

Somai József: Itthonmaradás és ösztöndíjak 76

Veres Valér – Sólyom Andrea: Társadalmi integráció a magyar fiatalok körében 87

Erdei Itala – Papp Z. Attila: A romániai magyar hallgatók a felsőfokú képzésben 104

Kolumbán Gábor: Regionalizmus Romániában: a Székelyföld régiófejlődése 132

III. Magyar nyelvű oktatás és művelődés

Veress Károly. Magyar tagozatépítés a Babeș-Bolyai Tudományegyetemen 145

Murvai László: A romániai magyar tanítóképzés 155

Kötő József: Új Siculicidium 164

Bodó A. Ottó: (Ki)Útkeresők 180

Németh Júlia: Magyar képzőművészek az ezredfordulón Erdélyben 186

Szabó Bálint: Az erdélyi épített környezet alakulása az ezredfordulón 193

Papp Z. Attila: A romániai magyar sajtónyilvánosság működtetői 197

Józsa László: Millenniumi ünnepek a Szilágyságban 208

Sylvester Lajos: Könyvtár és szolgálat 215

IV. Tanulmányok

Albert Álmos: Lába kelt Lábas Ház 223

Fórika Éva: Harc a Magyar Házért 227

Komáromi Attila: A Batthyáneum jogi helyzete 232

Iochom István: Az Agache-ügy filmkockái 235

Albert Ferenc – Bodó Barna – Tácsi László: Szegénység és etnikum 241

Túros Endre: Gyermekek otthonaink a harmadik évezred küszöbén 268

Nagy Erika: A kolozsvári magyar diákok önszerveződési körei és tevékenységei 275

Murvai Olga: Az esélytelenség esélyei 295

Bakk Miklós – Bodó Barna: A státustörvény mint erőpróba 311

V. Kronológia, dokumentumok

2000 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei (Tófalvi Zs. – Járai A.) 336

Közéleti krónika, 2000 (Udvardy Frigyes) 347

A 2000-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok (Péter Zsuzsa) 379

RMDSZ-dokumentumok, üzenetek (Benedek Ildikó) 385

Az EU országjelentése Romániáról (Balogh Levente) 407

A kötet szerzői 411

Cuprins

Prefață (Bodó Barna) – în limbile maghiară, română, engleză	
I. Pe drumul democrației	IX-XVI
Bakk Miklós: Alegeri parlamentare și prezidențiale, 2000	2
Borbély Imre: Structură maghiară națională contractuală	10
Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: UMDR-ul și coaliția guvernamentală (1996-2000)	25
Varga Attila: De la statut la tratament preferențial	48
II. Date și fenomene	
Sorbán Angella – Nagy Kata: M-am întors din Ungaria...	56
Somai József: Opțiunea de a rămâne acasă și bursele	76
Veres Valér – Sólyom Andrea: Integrarea socială a tinerilor maghiari	87
Erdei Itala – Papp Z. Attila: Studenți maghiari în învățământul superior	104
Kolumbán Gábor: Regionalismul în România și dezvoltarea zonei secuiești	132
III. Învățământ și cultură în limba maghiară	
Veress Károly: Linia maghiară de învățământ la Universitatea Babeș-Bolyai	145
Murvai László: Învățământul pedagogic în limba maghiară	155
Kötő József: Noul Siculicidium	164
Bodó A. Ottó: Teatrul și provocările actuale	180
Németh Júlia: Artiști plastici maghiari la cumpăna între milenii	186
Szabó Bálint: Situația ambientului construit din Transilvania în 2000	193
Papp Z. Attila: Jurnaliștii maghiari din România	197
Józsa László: Celebrarea Millenniumului în Sălaj	208
Sylvester Lajos: Biblioteca și serviciul public	215
IV. Studii și analize	
Albert Álmos: Sediul pentru Muzeul Carpaților din Sf. Gheorghe	223
Fórika Éva: Luptă pentru Casa Maghiară din Timișoara	227
Komáromi Attila: Situația juridică a bibliotecii Batthyaneum	232
Iochom István: File din cazul Agache	235
Albert Ferenc – Bodó Barna – Tácsi László: Sărăcia și etnia	241
Túros Endre: Casele de copii la cumpăna între milenii	268
Nagy Erika: Structuri și activități ale studenților maghiari din Cluj	275
Murvai Olga: Șansele unei neșanse	295
Bakk Miklós – Bodó Barna: Legea statutului ca probă de încercare	311
V. Cronologie, documente	
Evenimente de politică internă importante privind minoritatea maghiară (Tófalvi Zselyke – Járαι Albert)	336
Cronica vieții publice (Udvardy Frigyes)	347
Acte juridice din 2000 importante pentru minoritatea maghiară (Péter Zsuzsa)	379
Documente UDMR, mesaje (Benedek Ildikó)	385
Raportul UE privind România (Balogh Levente)	407
Lista colaboratorilor	411

Contents

Preface (Bodó Barna) – in Hungarian, Romanian, English language	
I. On the Road to Democracy	IX-XVI
Bakk Miklós: Parliamentary and Presidential Elections, 2000	2
Borbély Imre: Contractual Hungarian National Structure	10
Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: RHDU and the Government Coalition (1996-2000)	25
Varga Attila: From Status towards Preferential Treatment	48
II. Data and Phenomena	
Sorbán Agella – Nagy Kata: Coming Back from Hungary...	56
Somai József: The Option of Remaining Home and the Stipends	76
Veres Valér – Sólyom Andrea: Young Hungarian's Social Integration	87
Erdei Itala – Papp Z. Attila: Hungarian Students in High Education	104
Kolumbán Gábor: Regionalism in Romania and the Development of Szekler zone	132
III. Education and Culture in Hungarian in Romania	
Veress Károly: The Hungarian Instruction Line at the Babeş-Bolyai University 145	145
Murvai László: Pedagogical Education in Hungarian	155
Kötő József: The new Siculicidium	164
Bodó A. Ottó: Key Seekers	180
Németh Júlia: Hungarian Plasticians Between the Millenniums	186
Szabó Bálint: Transylvanian Built Heritage Situation in 2000	193
Papp Z. Attila: Hungarian Journalists from Romania	197
Józsa László: Millennium Celebration in Sălaj	208
Sylvester Lajos: Library and Public Service	215
IV. Studies and Analysis	
Albert Álmos: Headquarters for the Carpathian Museum from Sf. Gheorghe	223
Fórika Éva: The Fight for the Hungarian House from Timișoara	227
Komáromi Attila: Batthyaneum Library's Juridical Status	232
Iochom István: Pages from the Agache-case	235
Albert Ferenc – Bodó Barna – Tácsi László: Poverty and Ethnicum	241
Túros Endre: Orphanages between Millenniums	268
Nagy Erika: Organizations and Activities of the Hungarian Students from Cluj 275	275
Murvai Olga: The Lucks of a Bad Luck	295
Bakk Miklós – Bodó Barna: The Status Law as a Touchstone	311
V. Chronology, Documents	
Important Internal-Political Events Concerning the Hungarian Minority (Tófalvi Zselyke – Járai Albert)	336
Chronicle of Public Life (Udvardy Frigyes)	347
Important Juridical Deeds for Hungarian Minority in 2000 (Péter Zsuzsa)	379
RHDU-Documents, Messages (Benedek Ildikó)	385
The EU Report Concerning Romania (Balogh Levente)	407
List of Contributors	411

Kezdet és folytatás

Második *Évkönyv*ünket tesszük le közösségünk virtuális asztalára.

Még mielőtt bárki ujját figyelmeztetőleg a szerkesztőkre emelné, tisztáznám a tisztázandókat. Az első, a tavalyi *Évkönyv* piaci útja esetünkben is igazolta a tételt: az erdélyi/romániai magyarságot teljességében átfogó terjesztési hálózat hiányában minden munka oda jut el, ahová a szerkesztői-szerzői igyekezet eljuttatja. Tudjuk, kevés helyre jutottunk el, de csináljuk tovább, mert hitünk szerint egy ilyen típusú munkára szüksége van egy olyan közösségnek, mint a romániai magyarság. A közösség itt óhajt jelent, éreznék támogatandó ügynek az *Évkönyvet* mindazok, akiknek munkáját segíti-segítheti. Bízunk abban: ezt a kötetet többen és nagyobb odafigyeléssel forgatják majd, mint az elsőt. A virtuális asztalra való letétel azt jelenti, hogy odafigyelést, kritikát, érdemi visszajelzést várunk a munkánk folytatásához.

Több lehet véletlenül, kultúránk térszerkezetének – nem kívánatos – megváltozásával függhet össze, hogy az egyetlen elmélyült kritikát *Évkönyv*ünk budapesti szakírótól budapesti szaklapban kapta. Alighanem egy eljövendő évkönyv számára jelent vizsgálandó kérdést: mennyiben függ össze a szakmai figyelem léte/nem léte azzal, hogy az illető tevékenységre anyagi források hol léteznek. Erdélyben anyagi forrás nincs, a kiosztott mintegy ötven (!) recensens példányból ki tudja, hány maradt olvasatlanul... Ismertető, kedves-pártoló szöveg tucatnyi újságban jelent meg, volt tévé- és rádióbeszélgetés is róla – de ez a nagyközönség tájékoztatását szolgálta. Aztán igen szép szövegek hangzottak el könyvüzleti bemutatók alkalmával – hat ilyet tartottunk, a legfontosabb városainkba eljuttottunk, a Székelyföld kivételével, amit magyarázni lehet, de elfogadni nyilván nem –, a pesti értékelés mellett szándékában komolyat egyetlen tudunk idézni: éppen Temesvárról, ahová a kötetet elkészítő csapat a szerkesztő révén kötődik. Marad tehát a kérdés: miként lesz egy könyv, egy téma, egy terület szakmai kérdéssé? Minek kell történnie, hogy ne csak tudjunk egymásról – de beszélgessünk is közös szakmai gondjainkról.

Milyen gondra utalok? Elsőként arra a dilemmára, amellyel minden szakmai-tudományos évkönyv – de inkább gyűjteményes kötet – szerkesztőjének szembe kell néznie: milyen kötetet állítson össze? De pontosabb úgy kérdezni: milyen kötetet állíthat össze? Szerkesztőségi gyakorlat, hogy egy időszak jobb írásait lapjukból kigyűjtik és kötetbe foglalva ezeket egyfajta helyzetjelentés áll össze.

Nem célunk éppen összeálló helyzetjelentés készítése. Szerzőinket egy létező koncepció jegyében kérjük fel a munkára, az elemzés elkészítésére. És itt szembesülünk az első gonddal: komoly anyagi ellenszolgáltatás hiányában – honoráriumot fizetünk, nem kutatást finanszírozunk –, illetve mindenféle feladatok szorításában miként vehető rá a kutató, hogy nekünk dolgozzon? Talán ez is bekövetkezik, ha majd a – ki tudja hányadik – sikeres évkönyv publikálása után erkölcsi elismerés lesz szerepelni benne. Egyelőre ott állunk, hogy a felkért és a feladatot azonnal, de többnyire bizonyos idő után visszaadó potenciális szerzők aránya eléri az összlétszám egyharmadát. Szinte azt mondhatjuk, nem a szerkesztői szándék és elképzelés, hanem a szerzők ügyszeretete és aktualitás-érzéke határozza meg az évkönyv végső struktúráját. Ebbe a kötetbe – örömmel és köszönettel

mondok az illető szerzők felé – hat olyan értékes dolgozat került be, amelyet nem megrendeltünk, hanem az „élet hozott”, a szakmai kapcsolatok, az új lehetőség a megnyilatkozásra. Szerkesztő társaimmal valljuk, intézménnyé kell válnunk, szakmai mércévé. És itt az újabb kérdés: válhat-e konzakrált publikációs helyé egy évkönyv? A bejelentkezett – nem felkért – szerzőktől kapott jelzések pozitívak...

Hosszabb távon arra a kérdésre is választ remélünk kapni, hogy kinőheti-e magát az évkönyv egy diszkrét tudománypolitikai orgánummá, amely nem csupán regisztrálja és felmutatja, milyen területen milyen embereink és témáink vannak, hanem irányítja, motíválja és tematizálja is a (pseUDO)kutatást, amelynek tükre.

A koncepció. Külön vitát tartottunk erről Kolozsváron idén koratavasszal, komoly részvétellel mind szakmailag, mind pedig a jelenlévők száma szempontjából. A legkomolyabb elvárás a természettudományok képviselőinek a részéről fogalmazták meg: közlünk-e dolgozatot mondjuk a fizika avagy mérnöki tudományok tárgyköréből. Határozott válaszuk: nem. Miként nem közlünk színházi kritikát vagy irodalomtudományi írást sem. Az egyes szakterületek társadalmi helyzetéről, sikerekről illetve gondokról közlünk elemző dolgozatokat, ahogyan egy kolléga fogalmazott, hozzáállásunk „közpolitikai”. A folyamatok tartalma, iránya, intenzitása a fontos. Sokan történeti elemzést készítenek, nemcsak a máról szólnak. Ezt tematikai bővítésként elfogadjuk. Arról kívánunk szólni, ami az egyes területeken történik. Ha valaki a fizikus-képzésről készít elemzést, a szakmai utánpótlásról, a szakmai kapcsolatháló alakulásáról – a mi emberünk.

Vannak szerzők, akik elvállalják a feladatot, elkészítik a dolgozatot – viszont az írás témakezelése nem mindig olyan, ahogyan a szerkesztő az általa kifejtett-megfogalmazott szempontok szerint elvárná/elvárja. Van olyan dolgozat, amely az ideologikus elemeket vegyíti tudományosakkal; van olyan, amelynek szerzője bemutatja a témát, beszél róla, bár mi elemzést, önálló vizsgálódást vártunk tőle; van szerző, aki átfogalmazza a kapott feladatot, érvként jobb téma- meg terepismeretét hozza fel. Ha az írárok elérik a szakmai közölhetőség szintjét – elfogadjuk. Annak ellenére, hogy a szerkesztői-kritikai distancia fennáll, hogy az illető téma másnyen tárgyalását kértük. Olykor ismételt is. E kötetben is van ilyen dolgozat, több is – nem kívánunk példálózni, itt a jelenség maga a fontos. És visszakerültünk a jelzett dilemmához: az volna az igazi, ha nem honoráriumot tudnánk fizetni, de igenis minden egyes évkönyv számára mi rendelnénk meg két-háromöt olyan kutatást, amely valamilyen szempont okán akkor fontosnak mutatkozik.

Ez alkalommal is volt egy ilyen feladat: a státustörvény fogadtatása. Azzal érvelhet bárki, 2001-ben fogadta el a magyar parlament, tehát elébe megyünk az időnek. Függetlenül attól, hogy előreszaladunk avagy visszanyúlunk az időben az elemzésre kiválasztott témák vonatkozásában, egy annyira aktuális politikai-társadalmi kérdérről, amilyen a státustörvény, jelenségként szólni kell. Elkészíthettük volna elemzésünket – mi szerkesztők, mert kinek osztható le a feladat júniusban, hogy júliusra dolgozat legyen belőle?! – a következő évkönyv számára, valóban. Csak akkor egy olyan jelenség értelmezéséhez nem nyújtunk támpontot, amely 2001-ben „forró”. 2002-ben is téma lesz, sőt: istenigazából akkor lesz téma az alkalmazással kapcsolatos kérdések okán – mostani elemzésünk nem zárja ki amazt, egyáltalán nem... Tehát az időbeli korlátokat rugalmasan kezeljük, az egysegítő szempont: hogyan látjuk a kérdést az évkönyv megjelenésekor.

Újdonságot még első Évkönyvünkhöz viszonyítva a támogatók kiléte hozott. Nem annyira a magyarországi támogatók körében történt változás a fontos – ez új feladatleosz-

tás következménye hanem a bukaresti támogató megjelenésére: a Kultuszminisztérium nem túl jelentős összeggel, de segítette vállalkozásunkat. Köszönjük neki is, minként a többi támogatóknak – Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Határon Túli Magyarok Hivatala, Pro Professione Alapítvány – külön-külön és együttesen is.

Temesvár, 2001 július.

Bodó Barna

La a doua ediție

Oferim publicului nostru a doua ediție a *Anuarului politic maghiar din România*.

Ce înțelegem, hic et nunc, prin publicul nostru? Comunitatea maghiarilor din România – în primul rând. Apoi, pe cei care se interesează de problemele unei comunități și care doresc, respectiv pot trece de bariera lingvistică. În fine, ne adresăm celor care, sub o formă sau alta, răspund de probleme-situații legate de această comunitate.

Și iată-ne aflați în fața clasicei dileme: noi știm cui ne adresăm, dar cei vizați știu oare de demersul nostru? Cum, prin ce procedee și mijloace își poate croi drumul în lumea intelectuală o carte ca aceasta? Cum vom putea convinge potențialul cititor că avem nevoie unul de celălalt? Pentru că fără semnale puternice din partea acestui public – virtual, în momentul de față – nu vom ști pe ce cale să o luăm mai departe.

Oare cum s-ar putea explica faptul că primei ediții a *anuarului*, dincolo de prezentări frumoase și – de ce să nu spunem – de complezanță, din care am avut parte cu vârf chiar dacă nu și îndesat, nu i s-au dedicat critici riguroase, cum se obișnuiește în culturi despre care noi vorbim la modul optativ? Un prim răspuns ar putea suna astfel: criticile sunt de nedespărțit de potențialul de finanțare. Și cum prima ediție a *anuarului* nu avut finanțare internă, nu au funcționat acele pârgii la care făceam trimitere. Rămânem, deci, în plaja dilemei: ce ar trebui să se întâmple pentru ca dincolo de a lua act de situații și evenimente să dispunem de o adevărată discuție-dezbatere...

Ce ar fi de dezbătut? Editorul se confruntă cu mai multe întrebări, de această dată referindu-mă la cele dinaintea apariției cărții. Cum trebuie să fie un astfel de *anuar*? Dacă există modele-tipar pentru astfel de lucrări? Noi am elaborat o concepție proprie și am solicitat autorilor noștri analize în baza acestei concepții bine conturate. Rezultatul, adevărat, nu era nici pe măsura așteptărilor noastre, nici pe măsura condeiului colaboratorului. Motivul este dimensiunea financiară. Chiar dacă nu se spune pe față, se știe: în lumea intelectuală calitatea nu este răsplătită. Am putea avea parte de cele mai valoroase manuscrise – tot nu putem plăti decât în limitele existente, foarte restrânse. De ce s-ar da peste cap autorul solicitat în a ne respecta concepția și/sau pretențiile? Viața din jurul nostru s-a materializat peste măsură, lumea intelectuală nu a reușit să se acomodeze noilor condiții. Poate nu din vina ei...

Există o altă posibilitate de a atrage și convinge potențialul colaborator: prin aprecierile și beneficiul moral pe care o astfel de lucrare le poate aduce autorului. Numai că aceste aprecieri, acest respect pentru o instituție culturală cum am dori ca acest *anuar* să fie, trebuie clădit în timp. Prin ediții repetate. Prin consecvență. Prin autori de marcă. Prin abordări curajoase – ceea-ce trebuie menționat fiind vorba de politic și politicieni.

Dacă afirmăm că această ediție este superioară primei, vom fi considerați lipsiți de modestia ce trebuie să caracterizeze o astfel de întreprindere. Dar faptul că sunt șase lucrări oferite benevol spre publicare, deci „atruse” prin caracterul și nivelul profesional al primei ediții, nu poate fi o întâmplare. Pentru acest cerc *anuarul* nostru există, și va exista în continuare. Sunt alții, pentru care nu existăm și, poate, nici nu vom exista; pentru cei care pretind de la astfel de lucrări o prezentare a situației sub forma unui inventar.

Exponenți de marcă a unor domenii a științelor exacte cum ar fi fizica sau electronica ne-au adresat, nu fără tâlc, întrebarea dacă le acordăm și lor un dram de atenție. Desigur. Dar nu pentru a vorbi-scrie fizică sau electronică. Ci pentru a arăta care este rangul social al domeniului, cum și pe cine atrage el, deci dorim o abordare specifică politicilor publice. Dacă o astfel de analiză are, pentru așezare în context, o introducere istorică – acceptăm. Dar trebuie să apară dimensiunea socială a tot ceea ce abordăm.

Din cele expuse se poate trage concluzia că editorul nu agreează, deopotrivă, toate textele inserate în *anuarul* de față. Cele care împletesc ideologicul cu științificul, sau care prezintă doar o problemă în locul unei analize profunde a fenomenului nu vor fi pe placul nostru, chiar dacă apar în carte. Ideal ar fi să fim în postura de a comanda cercetări pentru această carte în spiritul și după tiparul metodologic promovat de noi. Dar noi plătim onorarii – nu prea consistente – și nu finanțăm cercetări. Poate, totuși, în viitor.

Vorbind de dileme, se pune întrebarea dacă analiza fenomenului poate fi flancată în timp în ideea de a respecta anul calendaristic scris pe coperta anuarului? Dacă prezentăm situația din învățământul pedagogic, cum de altfel o facem în volumul de față, aceasta trebuie să fie o prezentare a unor fenomene, evoluții, efecte. Situația actuală, ruptă din context, nu va releva nimic. Relațiile și interconexiunile pot fi evocate numai procesual. Deci anul 2000 este un fel de pretext: dorința de a înțelege actualul creează adevăratul cadru pentru abordare. Acceptăm, astfel, atât retrospectiile cât și analize ale unor fenomene apărute în 2000, cum ar fi legea statutului maghiarilor din afara granițelor Ungariei.

Am vorbit de un succes – unii colaboratori ne-au oferit benevol lucrări. Mai dorim să remarcăm unul: Ministerul Culturii și Cultelor din București ne-a sprijinit în realizarea prezentului volum. Le mulțumim, cum mulțumim ministerului similar din Ungaria, Fundației Pro Professione din Budapesta și, nu în ultimul rând, Oficiului pentru maghiarii din afara granițelor Ungariei, fără al căror sprijin prezentul volum nu s-ar fi realizat.

Timișoara, iulie 2001.

Bodó Barna
Editor

Beginning and Sequel

We are offering to our audience the second tome of The Hungarian Political Yearbook from Romania.

What do we mean – now and here – by our audience? First, the Hungarian community from Romania. Next, those who are interested by the problems of a community and are able or want to surpass the linguistic barrier. And, finally, we address to those who, in one way or other, are responsible about problems-situations concerning this community.

So, here we are faced to the classic dilemma: we know to whom we are addressing, but do they know about our approach? How, by what proceeding and means can a book like this succeed in the intellectual world? How can we convince the potential reader that we need each other? Because without strong feedbacks from this audience (virtual for the moment) we won't know which way to go further.

How can be really explained that the first edition of the Yearbook, beyond the kind and appreciative articles and presentations, didn't receive thoroughgoing critiques, like it is usual in other cultures. An answer can be that critiques are inseparable from the financing potential. And, because the first Yearbook hadn't inner financing, the mentioned lever didn't function. Therefore, we remain in the territory of the dilemma: what should happen, beyond taking act of situations and events, to make us able to realize true discussions-debate?

What to debate? The editor is confronted to many questions, this time concerning those, which appear before the publication. How must this Yearbook be like? Are there any patterns for this kind of work? We worked out our own outlook and we required from our authors analysis based on this well outlined outlook. Often, the results weren't order to our expectations, or order to the author's value. The reason is financial. Even if we don't recognize it openly, we all know that the intellectual quality is not rewarded. We could have the most valuable manuscripts; we still can pay only according to our limited possibilities. Therefore, why would the author strive to respect our conceptions and/or pretensions? Surrounding life became very materialistic and intellectuals still did not accommodate the new circumstances. Maybe it's not their blame.

There is an other possibility to attract and persuade the potential contributor: by the appreciations and the moral benefit that can be reached by such a publication. But these appreciations, this respect for such a cultural institution must be built in time. By recurrent issues. By consistency. By distinguished authors. By brave approaches (because we are talking about politics and politicians).

If we affirm that this issue is better than the first one, we can be accused that we are without modesty. But the fact that there are six articles offered voluntarily for publishing, therefore attracted by the character and the professional level of the first edition, can't be an occurrence. For this circle our Yearbook does exist, and will exist further. There are others, for whom we don't exist: those who wait from such a work a kind of situational inventory. Well-known exponents of dominium like physique or electronic did

ask us if we are paying them a bit of attention. Of course. But not for speaking/writing about physique or electronic, but to show the social position of the dominium, how and whom does it attract, therefore we wish an approach that is specific to public politics. If such an analysis has, to put it in context, a historical introduction, we accept it. But the social dimension must be relevant in everything that we tackle.

In conclusion, the editor doesn't agree in the same measure all the texts inserted in the present Yearbook. Those, which knit the ideologies with science, or those, which present only a problem instead of a thoroughgoing analysis of the phenomenon will not be on our like, even if they are appearing in the tome. It would be ideal to be able to order researches made in our spirit and methodology pattern. But we only pay small fees and do not fund research. Maybe, however, in the future.

Speaking about dilemmas, it appears the question: the phenomenon analysis has to be restricted in time, in order to respect the year according to the calendar? If we present the situation of the pedagogical education, like in this tome, we have to present phenomena, evolutions, and effects. The present situation, take out from the context, is not relevant. Relationships and interconnections can be stressed only as a process. Therefore, the year 2000 is a kind of pretext: the willing to understand the actual creates only a frame for approaching. This way, we accept both retrospectives and analysis of phenomena occurred in 2000, like the Law of the status of Hungarians who live outside of Hungary's borders.

We mentioned a success: some of contributors offered us voluntarily their works. We desire to notice an other one: the Ministry of Culture and Cults from Bucharest offered us support in the achievement of this volume. We are thanking them, and we are thanking to the similar Ministry from Hungary, to the Pro Professione Foundation, and last, but not least, to the Office for the Hungarians from outside of Hungary's borders, without whom assistance the present Yearbook could not be realized.

Timisoara, July 2001

Bodó Barna
Editor

A demokrácia útján

I.

Bakk Miklós

Parlamenti és államfőválasztás 2000-ben

A 2000. november 26-án és december 10-én megtartott parlamenti és államfő-választási fordulók a negyedik szabad választást jelentették az 1989. december 22-étől demokratikusnak tekintett Romániában. A választás eredményei átrajzolták az ország politikai térképét, s minden bizonnyal fontos korszakhatárnak bizonyulnak a posztkommunista Románia történetében.

Parlamenti választások

A november 26-i parlamenti választásokra az 1992-es választási törvény¹ alapján került sor, amely arányos, pártlistás választási rendszert vezetett be Romániába. E törvény alapján 2000-ben (1992 és 1996 után) harmadszor szerveztek választásokat, de az első – alkotmányozó – parlament 1990-es megválasztása is arányos, listás rendszerű volt.

A 2000. évi választások előtt az 1992-es törvény egyetlen lényeges pontban módosult. A Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (PDSR), a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt (PNTCD) és az RMDSZ körülbelül másfél évvel a választások előtt megegyezett a választási küszöb 3%-ról 5%-ra való emeléséről. Ebben mindhárom pártnak megvolt a maga sajátos érdeke. A Parasztpárt az 1996-ban választási győzelmet arató politikai szövetség, a Demokrata Konvenció vezető erejeként abban volt érdekelt, hogy a jobboldali szövetség továbbra is fennmaradjon. Minthogy a Konvenciót alkotó pártok népszerűsége folyamatosan csökkent, az 5%-os küszöb a Konvenció egységét fenntartó kényszerítő körülménynek tűnt, amelyet a Parasztpárt elsősorban a Nemzeti Liberális Párttal (PNL) való vitáiban kívánt érvényesíteni. Ehhez megkapta az RMDSZ támogatását, amely – egyrészt – a szélsőségek parlamentből való kiszorításában, másrészt pedig a saját belső ellenzéke kiválási kísérleteinek letöréséhez gondolta alkalmasnak e választójogi módosítást. A Társadalmi Demokrácia Pártja ugyanekkor posztkommunista-baloldali gyűjtőpárti szerepét kívánta a küszöb megnövelésével konszolidálni².

Az 5%-os küszöb bevezetése azt eredményezte, hogy a szavazói opciók több mint egyötöde, kb. 20-23%-a nem jutott parlamenti képviselőhöz. Az ezeknek a szavazatoknak megfelelő mandátumokat a d'Hondt módszer szerint (a választási törvény előírásai alapján) újraosztották a „győztes”, vagyis a parlamentbe bejutó pártok között. Ezért mind a szenátusban, mind a képviselőházban a bejutó pártok több mandátumhoz jutottak (ld. az alábbi táblázatok két utolsó oszlopát). Emellett a képviselőházban a választási törvénybe foglalt pozitív diszkrimináció előírásai alapján 18 kisebbségi szervezet is mandátumhoz jutott.

I. A demokrácia útján**Bakk Miklós: Parlamenti és államfőválasztás 2000-ben**

A november 26-i parlamenti választáson összesen 88 politikai párt, választási szövetség és kisebbségi szervezet vett részt, közülük 69 szervezet kapott szavazatot a képviselőházi jelöltlistájára és 37 a szenátorjelölt-listákra³. A választási küszöb bevezetése azonban drasztikusan korlátozta a parlamentbe bejutó pártok számát. A szenátusba⁴ bejutó pártok a következő eredményeket érték el⁵:

Ssz	Pártok, politikai szervezetek	Szavazatok	%	Mandátumok	%
	Leadott érvényes szavazat, összes	10 891 910	100,00	140	100,0
1.	Társadalmi Demokrácia Pártja	4 040 212	37,09	65	46,43
2.	Nagy-Románia Párt	2 288 483	21,01	37	26,42
3.	Demokrata Párt	825 437	7,58	13	9,29
4.	Nemzeti Liberális Párt	814 381	7,48	13	9,29
5.	RMDSZ	751 310	6,90	12	8,57

Hasonló rangsor alakult ki a képviselőházi listára leadott szavazatok alapján is⁶:

Ssz	Pártok, politikai szervezetek	Szavazatok	%	Mandátumok	%
	Leadott érvényes szavazat, összes	10 839 424	100,00	345	100,00
1.	Társadalmi Demokrácia Pártja	3 968 464	36,61	155	44,93
2.	Nagy-Románia Párt	2 112 027	19,48	84	24,35
3.	Demokrata Párt	762 365	7,03	31	8,98
4.	Nemzeti Liberális Párt	747 263	6,89	30	8,70
5.	RMDSZ	736 863	6,80	27	7,83
6.	Nemzeti kisebbségek	-	-	18	5,21

Látható, a választási küszöb megemelése nem igazolta vissza a középjobb Pártszövetség stratégiáját: a Nemzeti Liberális Párt a PNTCD minden taktikázása ellenére kilépett a Konvencióból, és sikerült önálló pártként – több, mint 6 százalékos szavazati részesedést szerezve – bejutnia a parlament mindkét házába. A Demokrata Konvenció viszont nem érte el a 9%-ot, amelyet választási szövetségként teljesítenie kellett volna, s így váratlanul elvesztette parlamenti képviseletét. Nem igazolódott be az a számítás sem, hogy szélsőséges erők nem kerülnek be a parlamentbe: a Nagy-Románia Párt (PRM) a maga 20% körüli eredményével a parlamenti helyek egynegyedét szerezte meg.

Jellegében átalakult ugyan, de megmaradt az Erdély és a Regát közötti politikai törésvonal. E határvonalat 1992-ben és 1996-ban a Konvenció illetve PDSR-szavazatok, valamint PUNR-PRM-támogatottság regionális polarizáltsága jellemezte (a PUNR Erdélyben, PRM a Regátban volt nacionalista gyűjtőpárt). 2000-ben a PUNR gyakorlati felszámolódásával és a PRM szociáldemagógiájának felerősödésével a *nacionalista tömb* szavazati részesedése a két nagyrégióban 21 százalék körül kiegyenlítődött, viszont fennmaradt a szervezettebbé vált a *posztkommunista-baloldali pólus* (PDSR+Humanista Párt+APR) és a szétesett *jobbközép pólus* (Demokrata Párt+PNL+PNL-Câmpeanu+RMDSZ+Német Demokrata Fórum+PNTCD) közötti különbség. Az Erdély és a Regát közötti tartós különbség tehát a román politikai élet strukturális jellemzője⁷:

Erdélyen belül elsősorban a dél-erdélyi régiót érintette az 5%-os küszöb bevezetése: itt a voksok 30-40 százaléka nem jutott parlamenti mandátumhoz (a legtöbb 5

% alatti pártra leadott szavazatot a következő megyékben találjuk, összesítés szerint: 1. Szében – 39%; 2. Fehér – 34,5%; 3. Krassó-Szörény – 31,7%; 4. Temes – 31%; 5. Brassó – 29,8%).

Nagyregió	Baloldali pólus (PDSR+PUR+ApR)	Nacionalista tömb (PRM+PUNR)	Jobbközép erők (PD+ +PNL+PNL-C+PNTCD+ +RMDSZ+Német Fórum)
Erdély	27	21	41
Regát	48	21	19
Románia	41	21	27

A választásokat megnyerő Társadalmi Demokrácia Pártja bejelentette, hogy a parlamenti helyek 45%-ának birtokában kisebbségi kormányt alakít. Ezzel kettős ellenzéke alakult ki: egyik oldalról a mandátumok egynegyedét birtokló Nagy-Románia Párt opponálja majd politikai kezdeményezéseit, másik oldalon pedig a leköszönő koalíció tagjai, a PD, a PNL és az RMDSZ frakciói készülnek számon kérni az európai integrációs lépések megtételét, azokat a célokat, amelyek mellett a kormányzásra készülő PDSR egyébként 2000 eleje óta elkötelezte magát.

Az államelnök megválasztása

A posztkommunista korszak romániai választásainak egyik – immár szinte a politikai rendszer részévé szervesült – sajátossága, hogy az államfőválasztásra a parlamenti választásokkal egyidőben kerül sor. Bár a törvényes keretek lehetővé tették a kettő szétválasztását, a kormányzó pártok stratégiai megfontolásokból eddig egyetlen alkalommal sem éltek ezzel a lehetőséggel. A román politikai élet túlzott személyközpontúsága ugyanis arra készítette e pártokat, hogy államfőjelölteket indítva, azok kampányára alapozzák a párt választási szereplését.

E körülmény 1999-2000-ben gyökeres átrendeződéseket eredményezett. Előbb a PDSR-ből 1997-ben kiváló Szövetség Romániáért (ApR) pártjának és jelöltjének, Teodor Meleşcanunak a látványos felfutása⁸, majd Emil Constantinescu váratlan, 2000. július 17-i bejelentése, miszerint nem indul az államfőválasztáson, megszüntette a rendszer kétpólusosságát kifejező Iliescu-Constantinescu párharcot, s az államelnök-jelöltek közti versengést a pártok közti taktikai küzdelem kitüntetett terepévé avatta. Ezen a küzdőtéren jelent meg Theodor Stolojan, aki 1991-92-es „független, technokrata” miniszterelnökségével alapozta meg népszerűségét és az 1999. decembere óta (szintén független) kormányfő Mugur Isărescu, aki a visszavonuló Constantinescu háttértámogatásával szerzett magának politikai tőkét. Gyors népszerűség-növekedésükben szerepet játszott az a sajátos – csak a román politikai viszonyokat jellemző körülmény –, hogy a közvélemény-kutatók politikai rangsorába már akkor versenyben levő jelölteként jelentek meg, amikor a szerepükre vonatkozó döntések még teljesen bizonytalan háttér-egyezkedések tárgyát képezték csupán. Ez a – román politika gyenge személyiségkínálatával magyarázható – várakozáskeltés kezdetben gyors népszerűség-növekedést biztosított a két új jelöltnek (a CURS közvélemény-kutató intézet 2000. augusztus 7-9-i felmérése szerint az államelnökjelölt-prefe-

renciák rangsorában Ion Iliescu 36%-a mögött rögtön Stolojan következett 20%-kal, majd Isărescu 15%-kal, Meleşcanu és Vadim Tudor a maguk 10–10%-ával csak a 4-5. helyet foglalták el), azonban a kampány vége felé, október-november folyamán nyilvánvalóvá vált pártpolitikai kötődésük, ami támogatottságuk visszaesését⁹ eredményezte. A folyamatnak a szélsőséges Vadim Tudor lett a haszonélvezője¹⁰.

Az államfőválasztás első fordulóján a főbb szereplők között kialakult sorrend: 1. Ion Iliescu (Társadalmi Demokrácia Pártja) – 36,3%; 2. Corneliu Vadim Tudor (Nagy-Románia Párt) – 28,3%; 3. Theodor Stolojan (Nemzeti Liberális Párt) – 11,8%; 4. Mugur Isărescu (független, a Demokrata Konvenció támogatója) – 9,5%; 5. Frunda György (RMDSZ) – 6,2%; 6. Petre Roman (Demokrata Párt) – 3%; Teodor Meleşcanu (Szövetség Romániáért) – 1,9%¹¹. Látható, a középerők (Nemzeti Liberális Párt, Demokrata Konvenció, Szövetség Romániáért, Demokrata Párt) taktikázása sikertelennek bizonyult: Ion Iliescutól nem sikerült sok szavazót elhódítaniuk, viszont a közép szavazótáborának „felszabdalásával” a szélsőséges Vadim Tudort juttatták a második fordulóba.

A december 10-i második forduló előtt széles összefogás alakult ki a Nagy-Románia Pártjának jelöltje ellen. A már megválasztott parlament „demokratikus ellenzéke” (Demokrata Párt, RMDSZ, Nemzeti Liberális Párt) egyértelműen – mondhatni: feltételek nélkül – a régi ellenfél, Ion Iliescu mellé állt, akit a média egésze s a korábban vele szemben kritikus és ellenzéki értelmiség is támogatott¹². A december 10-i második forduló ezekkel az előzményekkel hozta meg Ion Iliescu a vártnál immár nagyobb arányú győzelmét (Ion Iliescu – 66,83%; Vadim Tudor – 33,17 %¹³).

Az RMDSZ eredményei

Az RMDSZ november 26-án elért eredményei lényegében azonosak a négy évvel korábbiakkal. Bár a képviselőházi és szenátori jelöltlistái kevesebb szavazatot kaptak, mint 1996-ban¹⁴, az RMDSZ-szavazók távolmaradása 2000-ben kisebb arányú volt a szavazóképes lakosság egészéhez képest, és így az RMDSZ eredményei körülbelül egytized százalékkal nőttek (a képviselőházi eredmények az 1996-os 6,63%-ról 6,79%-ra, a felsőháziak 6,81%-ról 6,89%-ra). Hasonló jellegű növekedés mondható el a Frunda György elnökjelöltre leadott szavazatok esetében is¹⁵.

Az RMDSZ nagyjából megőrizte az etnikai arányokat tükröző politikai piaci részesedését. Azonban jó okkal feltételezhető, hogy a magukat magyaroknak tartó állampolgárok egy része más pártra adta szavazatát, továbbá az is, hogy a Szövetségnek vannak nemmagyar szavazói is. Ez az IMAS közvéleménykutató-intézet november 26-án végzett exit-poll adatfelvételéből számszerűen is kitűnik. A felmérés szerint a romániai magyar szavazóknak körülbelül csupán 84-85%-a (84% a képviselőházi, 85% a szenátusi listák esetében) szavazott az RMDSZ-re, 6%-uk a PDSR-re, 3%-uk a PNL-re, 2-2%-uk a PRM-re illetve PD-re, 1-1%-uk pedig a Demokrata Konvencióra illetve az ApR-re adta voksát. Ugyanakkor a felmérésből az is kiderült, hogy az RMDSZ kapott nemmagyar szavazatokat is: a szenátorjelölt-listák esetében a román szavazatok 1, a roma voksok 4, a többi nemzetiségi szavazatnak pedig kb. 5%-át kapta meg az RMDSZ¹⁶. A kisebbségi szavazók – minden jel szerint – főleg az RMDSZ szenátorjelöltjeit támogatták voksaikkal, ugyanis a kisebbségi szervezetek nem állítottak szenátorjelölteket.

Az RMDSZ államelnökjelöltje esetében az „etnikai szavazatok” aránya még alacsonyabbnak tűnik. Frunda György kevesebb szavazatot kapott, mint az RMDSZ szenátor- és képviselőjelölt-listái: a magyar szavazók egy jelentős része – minden jel szerint – a többi elnökjelöltre adta voksát. Ennek mértékére szintén az IMAS exit-poll-felmérésének adataiból következtethetünk, amely szerint a magyar szavazóknak mindössze 74%-a szavazott Frunda Györgyre, 7-7%-uk Iliescut és Stolojant, 6%-uk Isărescut, 2%-uk Vadim Tudort, 1-1%-uk pedig Romant, Meleşcanut illetve a többi jelöltet részesítette előnyben. Ugyanakkor Frundára adta voksát a roma szavazók 4 és a többi kisebbségi szavazó szintén 4%-a¹⁷.

Eredményei és az 5 százalékos küszöb bevezetése nyomán az RMDSZ nem csupán megőrizte, hanem még növelte is képviselőházi és szenátusi részesedését: a képviselőházban a korábbi 25 mandátum helyett most 27-tel, a felsőházban pedig 11 helyett 12-vel rendelkezik. A mandátumelosztás sajátos eljárása folytán az RMDSZ ezúttal is két mandátumot kapott a Kárpátokon túli választási körzetekben: egy bukaresti képviselői és egy Călăraşi megyei szenátusi mandátumot¹⁸.

A parlamenti frakciók körülbelül egyharmad arányban újultak meg (a 27 képviselő közül nyolcan, a 12 szenátor közül pedig négyen most jutottak először mandátumhoz)¹⁹. Az első mandátumukat megszerző képviselők illetve szenátorok a szervezeten belül politikai tőkére három módon tettek szert: 1. fontos köztisztviselő (államtitkári, prefektusi stb.) szerepet vállalva 1996. és 2000. között; 2. az egyház támogatásával; 3. a megyei szervezeteken vagy más RMDSZ-testületen belüli pozíciószerezéssel.

Átalakulások

A Demokrata Konvenció 1996-os győzelmét követően úgy tűnt, hogy a harmadik demokratikus parlamenti ciklusra Romániában is kialakult a kelet-közép-európai pártrendszereket az átmenet éveiben egyre markánsabban jellemző kétpólusosság²¹. A novemberi választások azonban inkább megkérdőjelezni tűnnek ezt, s ugyanakkor egyértelművé vált az is, hogy a rendszerváltás óta eltelt tizenegy év alatt és négy parlamenti választás (1990, 1992, 1996 és 2000) nyomán a pártok társadalmi beágyazottsága még mindig a minimális. Ennek a pártrendszer egészét érintő instabilitás lett a következménye, amely most az egyes pártok esetében a törzsszavazói kör és az úgynevezett „vándorló szavazatok” száma közötti, meglehetősen nagy aránykülönbségből tűnik ki²². Oly nagy ez a különbség a „vándorló szavazatok” javára, hogy legtöbb párt esetében a létező minimális társadalmi beágyazottságot is láthatatlanná tette.

A Demokrata Konvenció összeomlásából lényegében az olvasható ki, hogy a polgári értékek „társadalmi szigetei” nem kapcsolódtak össze egy törzsszavazói bázisba, jóllehet, ennek látszatára (az 1996-os „változás” (*schimbarea*)-stratégia révén nyert nagy – „vándorló” – szavazattömegre) a Konvenció elitje viszonylag sokáig építhetett.

A törzsszavazói bázis gyengeségét illetve hiányát két kisebb párt a „vándorló szavazatok” folyamatos begyűjtésének sajátos taktikájával kívánta pótolni. Erre a modellt a Demokrata Párt (PD) „dolgozta ki” 1997. derekán, amikor Victor Ciorbea kormányfő megbuktatása érdekében a koalíción belüli ellenzék szerepét kezdte játszani. Hogy ez lehetséges volt, az éppen a fennebb vázolt „kialakulatlanságokkal” magyarázható, a lényeg

azonban az, hogy PD ezáltal – egyrészt – használta a kormányzati szereppel járó erőforrásokat, másrészt viszont begyűjthette a kormányzattal szembeni elégedetlenség politikai hozadékát, egyszóval az elégedetlenek „vándorszavazatait”. Számos közvélemény-kutatás igazolta, hogy a PD szavazói tábora a leginkább „nyitott”, és ezért a leginstabilabb is.

De sikeresen átvette és alkalmazta a „PD-modellt” a választás előtti évben a Nemzeti Liberális Párt (PNL) is, amely jó érzékkel ismerte fel, hogy a zuhanó népszerűségű szövetségtől, a Demokrata Konvenciótól való függetlenedésének az egyetlen lehetséges útja a hatalomban való ellenzéki viselkedés. Ezzel sikerült jelentős támogatottságra szert tennie; és számára a kérdés ma az, hogyan stabilizálja szavazói bázisát.

A novemberi választások utáni, átalakult román pártrendszerben két olyan párt van, amely viszonylag biztos társadalmi beágyazottságot (bázist) mutathat fel: a Társadalmi Demokrácia Pártja és az RMDSZ. A Társadalmi Demokrácia Pártjának szegmentális társadalmi háttere gyakorlatilag már 1992-ben láthatóvá vált. Szavazóiról már akkor elmondható volt, hogy inkább regátiak, mint erdélyiek, inkább falusiak, mint városiak, inkább alacsonyabb képzettségűek, mint magasan kvalifikáltak. Egyszóval: a törzsszavazói bázisát a modernizációból kimaradt óromániai választók alkotják, s e bázishoz politikai-gazdasági konjunktúrák nyomán más („vándor”-) szavazók is csapódtak. Ma, három választás (1992, 1996, 2000) adatainak birtokában elmondható, hogy a PDSR a román társadalom egyik nagyon fontos, történetileg kialakult törésvonalának szegmentális kifejezője, és e jellegét támogatottságának minden változása ellenére megőrizte.

A másik biztos szavazói bázissal rendelkező párt az RMDSZ. „Etnikai” pártként a romániai társadalom egy másik történeti megosztottságára utal. Az RMDSZ és szavazói bázisa közötti viszony azonban eltér a PDSR és törzsszavazói közti viszonytól: az RMDSZ ugyanis nemcsak kifejeződése egy szegmentális társadalmi valóságnak, hanem szervezi is azt, mégpedig az oszloptársadalmakról szóló irodalomból ismert módon²³.

A két számottevő törzsszavazói bázissal rendelkező pártról megállapítható, hogy bár nem regionális pártok, mégis *regionális jellegűek*. Bár törzsszavazóik egy regionális társadalom részét alkotják, igazán regionális párttá akkor válnának, ha programjaik vezérfonalává régióik érdekeinek képviselőit tennék. Ez viszont most nem áll fenn, jóllehet, az ellenkezője sem igaz, az, hogy e két párt programjában egyáltalán nincs jelen törzsszavazóik régiójának képviselője. Az RMDSZ esetében az idej választási kampány ezt nyilvánvalóvá tette: az „Erdélyben a jövő!” választási jelszava az RMDSZ-program erdélyi regionális érdekről szóló fejezetét tolta az előtérbe. Azonban paradox módon a PDSR is egyfajta regionális érdeket képvisel: centralizmusa ugyanis olyan öröklött program, amely nem csupán a kommunizmus korszakába, hanem a két világháború közötti időszakba nyúlik vissza, s a Regát érdekeit szolgálja már 1918 óta.

A szavazói bázisa alapján fennebb leírt négy párt alkotja az új román pártrendszer meghatározó részét. Az ötödik pártról, az elnökválasztás kapcsán előtérbe került Nagy-Románia Pártról ugyan sok vita folyik, azonban a pártrendszeren belüli szerepe kevésbé meghatározó, mint ahogy az november 26. és december 10. között kitűnt. Bár szélsőséges pártként (Giovanni Sartori kifejezésével: „rendszerellenes pártként”) minden bizonnyal fennmarad, sorsát inkább a másik négy által alakított rendszer határozza meg. A négy meghatározó párt, a Társadalmi Demokrácia Pártja, az RMDSZ, a Nemzeti Liberális Párt és a Demokrata Párt által kialakított rendszer jövője nagymértékben attól függ,

hogy a két biztos törzsszavazói háttérrel rendelkező párt mellett mi történik a másik kettővel. Az egyik kérdés: visszatér a rendszerbe a tradicionális jobboldal, s hogyan kerül erre sor. Jelenleg ugyanis az RMDSZ és a Nemzeti Liberális Párt képviseli a parlamentben a jobbközép orientációt, azonban hosszabb távon kétséges, hogy e két párt lesz a jobbközép pólus szervező ereje. Az RMDSZ kisebbségi pártként ugyanis meglehetősen szűk mozgástérrel rendelkezik a pártrendszer egészén belül, a PNL pedig liberális kis pártként nem tűnik e szerep betöltésére a legalkalmasabbnak. Az RMDSZ és a PDSR által létrehozott, rejtett regionális polarizáltságot igazán dinamikussá egy újabb regionális párt megjelenése tenné²⁴. Egy Erdélyben létrejövő, transzietnikus, ideológiai arcukat tekintve konzervatív-liberális párt lenne az, amely – egyrészt – közvetítő elem lehetne az RMDSZ etnikai-regionális programja és az erdélyi társadalom egésze között, másrészt pedig helyreállítaná a pártrendszer bal-jobb-egyensúlyát. A dél-erdélyi térségben 30-40 százalékot is elérő, mandátum nélkül maradt szavazattömeg akár e „hiányzó párt” alapjaként is értelmezhető²⁵.

A másik kérdés: hogyan alakul a balközép helyzete? A Szövetség Romániáért (ApR) sikertelensége után úgy tűnik, e párt leváló töredékei lassan visszatérnek a PDSR-be, ahonnan 1997-ben kiváltak. Az viszont, hogy milyen szerepe lesz ebben a Demokrata Pártnak, nehezebben megválaszolható kérdés. A Demokrata Párt ugyanis szociáldemokrata identitású, de jobbközép szövetséghez csatlakozó pártként eddig halogatta a tisztázó-dást. Valószínű, hogy erre a Petre Romantól megszabaduló PD²⁶ adja majd meg a választ.

Kétségtelen, a 2000. évi választások generációváltást eredményeztek a román politikában. A PDSR, a Nemzeti Liberális Párt és a Parasztpárt élén Adrian Năstase, Valeriu Stoica illetve Andrei Marga révén lényegében már egy új nemzedék vette kezébe e pártok sorsának az intézését. A köztük levő viszonyt az elkövetkezendőkben – ez már most nyilvánvaló – nem az eddigi különbségek, ellentétek határozzák meg.

¹ Az 1992. július 15-én kibocsátott 68. számú választási törvény. *Monitorul Oficial* (Hivatalos Közlöny) nr. 164., 1992. július 16.

² A PDSR számításai részben igazolódtak: a posztkommunista baloldal kis pártjai, a Szocialista Munkapárt (PSM) és a Szocialista Párt (PS) vezető politikusai a PDSR listáin kértek és kaptak parlamenti mandátumot jelentő helyeket.

³ A Központi Választási Iroda 2000.december 1-i közleménye.

⁴ Romániában a parlament két háza, a szenátus és a képviselőház között nincs lényegi különbség, szinte azonos mind a törvényhozásban betöltött szerepük, mind pedig megválasztásuk módja.

⁵ A Központi Választási Iroda 2000.december 1-i közleménye.

⁶ A Központi Választási Iroda 2000.december 1-i közleménye.

⁷ Molnár Gusztáv: *A romániai politikai tömörülések regionális megoszlása*. Provincia 2001/1-2.

⁸ A Meleşanu-csoport az 1997 júniusában, a Ion Iliescut újraválasztó pártkongresszuson vált ki a PDSR-ből, és augusztusban Szövetség Romániáért (ApR) néven új pártot jegyzett be. A pártot már megalapításakor a volt külügyminiszter népszerűségére alapozták (az 1996-os választások utáni első közvélemény-kutatásban Teodor Meleşanu Iliescut megelőzve Románia harmadik legnépszerűbb politikusa volt Emil Constantinescu és Victor Ciorbea mögött).

⁹ Vö.: *Drumul partidelor și al prezențiabililor prin campania electorală*. Adevărul, 2000. XI. 24.

¹⁰ A november 26-i választás exit-poll eredményeiből az is kiderült, hogy az utolsó napok legnagyobb vesztese Meleşcanu volt, aki pártja szavazói körében is a második helyre szorult Vadim Tudor mögött (az ApR-szavazók 27%-a Vadim Tudorra szavazott, Meleşcanu a voksainak csak 22%-át szerezte meg).

¹¹ A hivatalos eredmények egytizedesnyi kerekítései.

¹² Doina Cornea, a *Társadalmi Dialógus Csoport* neves bukaresti értelmiségi és sokan mások – korábban Ion Iliescu legvehemensebb, antikommunista bírálói – úgy vélték, a demokrácia és Románia európai megítélése került nagy veszélybe azáltal, hogy Vadim Tudor 8%-nyira megközelítette Ion Iliescut.

¹³ A Központi Választási Iroda (BEC) 2000.december 12-i közleménye.

¹⁴ A képviselőházi listákra leadott szavazatok száma közel 80.000-rel csökkent (812.628-ról 733.383-ra, a szavazatok abszolút számának 10,8%-ával), a szenátorjelöltre leadottaké pedig kb. 90.000-rel (837.200-ról 747.688-ra, ami 11,9%-os csökkenés).

¹⁵ Frunda 1996-ban és 2000-ben is az RMDSZ-listáknál 8-9%-kal kevesebb szavazatot kapott.

¹⁶ Lásd www.imas.ro

¹⁷ ld www.imas.ro. Ugyanakkor az IMAS-felmérés szerint a román szavazóktól Frunda lényegében nem kapott szavazatokat.

¹⁸ 1996-ban az RMDSZ egy Giurgiu megyei szenátori és egy Tulcea megyei képviselői mandátumot kapott pár száz szavazat alapján az említett választási kerületekben.

¹⁹ Először szerzett szenátori mandátumot Kereskényi Sándor, Sógor Csaba, Pete István és Vajda Borbála. Első képviselői megbízatásához jutott: Kelemen Hunor, Makkai Gergely, Toró T. Tibor, Winkler Gyula, Pataki Júlia, Vekov Károly, Kovács Zoltán és Erdei D. István.

²⁰ Az első kategóriába Kelemen Hunor és Pete István, a másodikba Kovács Zoltán és Sógor Csaba, a harmadikba Toró T. Tibor, Erdei D. István, Pataki Júlia és (részben) Makkai Gergely sorolható.

²¹ Vö.: Herbert Kitschelt, in: *The Formation of Party Systems in East Central Europe*. Politics and Society, 1992 (20) 1.

²² Ld. „A közöny veszélye”, interjú Székely István politológussal. Krónika, 2000.dec.7.

²³ Ld. Enyedi Zsolt: *Politika a keresztjegyében*. Osiris Kiadó. Budapest, 1998.

²⁴ E kérdésről színvonalas vita folyik a *Provincia* hasábjain. Vö.: Rostás István: *Új public space megteremtéséről van szó (Beszélgetés Molnár Gusztávval)* (Provincia 5. sz.); Marius Cosmeanu: *Posztkommunisták, tépelődők és demokraták* (Provincia, 5. sz.); Ovidiu Pecican: *Transzetnikus párt avagy polgári fórum?* (Provincia, 6. sz.); Szokoly Elek: *E pur' si muove. Védőbeszéd a nem létező provinciáért* (Provincia, 7. sz.); Sabina Fati: *Az erdélyi regionális párt a PDSR segítségével lenne* (Provincia 7. sz.); Caius Dobrescu: *Erdély, Románia, Európa* (Provincia, 7. sz.)

²⁵ Ld. a Provincia, 6. és 7. szám

²⁶ Roman leváltását egyre többen tekintik indokoltnak: az államfőválasztáson elért 3%-os eredménye a párt közel 9%-os parlamenti eredményéhez képest kétségtelen pozícióvesztés.

Borbély Imre

Szerződéses magyar nemzet, vagy szerződéses magyar nemzetszerkezet?

Összefoglaló és metódus

A „szerződéses nemzet” gyűjtőfogalom általam elfogadott értelmezése tulajdonképpen csak a rendszerváltás utáni geopolitikai helyzetben értelmezhető programként és látens valóságként. A fogalom a nemzeti paradigmán belül látszik optimális eredőnek, egy többes erőterben, amit a trianoni határok, a magyarság közös politikai akarata intézményes artikulációjának szükségessége, a nemzeteszmenek a Kádár-korszakból átöröklött anyaországi felemás állapota, valamint az európai integrációs trend határoz meg.

A dolgozat egyik kiindulópontja az a meggyőződés, hogy az etnokulturális nemzetek (a szuverén állammal rendelkező etnoszok) létrejötte, szinte etológiai mélységű gyökerekből táplálkozó objektív szükségszerűség. A magyar nemzet szabadságharcok által fémjelzett megszületése ékes bizonyítéka ennek. Ezzel szemben, az egy államterületen élő társadalmakat csak abban az esetben tartom „politikai nemzetnek”, ha a fordított irányban haladva létrehozzák nemzeti kultúrájukat, öntudatukat, szolidaritásukat és mindennek előtt homogén érzelmi nagyközösségüket. A nemzetépítés ezen útján halad az Egyesült Államok. Ez az út nem jár feltétlen sikerrel, mint ahogyan azt a jugoszláv és a csehszlovák „politikai nemzetek” sorsa bizonyítja.

A magyar nemzet egyharmada nem él az ország területén, miközben az ország lakosságának és állampolgárainak összetételében egyre nagyobb a nemmagyarok aránya akiknek meghatározhatatlan, de számottevő része nem vállal sors- és érzelmi közösséget a magyarsággal. Ebből eredően a magyar államnak kettős szerződésrendszerre van szüksége: az egyik létező, az állam valamint annak magyar és nem magyar polgárai között köttetik (a „társadalmi szerződés”) a másik, az állam és a magyar etnokulturális nemzet egésze között. Jelen dolgozatban ez utóbbival foglalkozom.

A másik kiindulópont egy alapvető értékválasztás: a nemzetek egységének megőrzését szükséges pozitívumnak tekintem és az egyes államok a jövőben sem megszűnő egyik funkciójának. Nemzeti közösségeink autonómiái, bármilyen formát is öltének azok, ha létrejönnek, végső soron a semmibe mutatnak, ha nem kíséri kialakulásukat a magyar nemzet valamilyen egységessülése. A környező nemzetek és államok a magyar nemzet egységessülésének folyamatában nem célként, hanem többé-kevésbé gátló tényezőként jön számításba *a megvalósítás, a stratégiai tervezés terében*, ami *nem* képezi a jelen fejtegetés tárgyát.

Metódusom: lehetőség szerint általánosan elfogadott meghatározásokból és a realitásokból kiindulva a nemzeti szempontból optimális konkrét megoldás körvonalazása. Az alábbiakban kifejtem, hogy megítélésem szerint a “szerződéses nemzet” gyűjtőfogalom alatt a *nemzet szerződését*, valamint egy *szerződéses nemzetstruktúrát* értek. A nemzet szerződését a magyar nemzet egésze köti a magyar állammal. A szerződés része kell,

hogy legyen a magyar állam alkotmányának. Az alkotmány lehetővé teszi minden magyar számára az állampolgárság egy formáját, kötelezővé teszi a nemzetépítést. Cserében a magyar nemzet tagjai igényt tartanak a magyar állampolgárságra, és lojálisak államukhoz.

A szerződéses nemzetstruktúra a magyar autonómiák és a magyar állam közötti szubszidiáris szerkezet eredménye. A szerkezet működéséhez szükséges autonómia szintje alacsony (személyi autonómia) és az egyesülési jogra vezethető vissza. Ez az alacsony szintű autonómia-forma akár már most is gyakorolható lenne bármelyik utódállamban.

Bevezető

Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke, 2000 májusában a Magyarok V. Világkongresszusán kijelentette, hogy az ország rendszerváltoztatás utáni konszolidációja véget ért, és eljött az ideje a határon túli nemzetrészek hathatósabb erősítésének. A határmódosítás nélküli nemzeti újraegyesülést jelölte meg az elkövetkezendő időszak első számú magyar nemzetstratégiai céljaként. A MÁÉRT létrejötte és működése, a határon túli magyarok anyaországon belüli jogi státusát meghatározó törvény kezdeményezése, az erdélyi egyetemnek szánt szubvenció mind olyan konkrétumok, amelyek már a megadott irányba hatnak. Ezáltal a „szerződéses nemzet” gyűjtőfogalom tárgykörében már évek óta folyó műhelymunka, legalábbis részben, beérni látszik.

Mozaiknemzetből szerződéses nemzet – e címmel látta el Szarka László a magyar nemzet szétszakítottságából fakadó problémáira paradigmaticus távlatú megoldásokat taglaló fejtegetéseit, Duray Miklós könyvének bemutatása kapcsán /1/. Egy költői metafora és egy kijózanítóan illúziómentes nemzeti jövőkép. A metafora túlzottan is szépítő. A trianoni állapot nyolc évtizede csak a nemzeti kultúránkra hatott megtermékenyítően, a kényszerű önvizsgálat, az igazságkeresés és a mesterséges határokon átívelő egymásra figyelés által. Csak a nemzet kultúrájában szintetizálódtak a külön létben fogant művek a ravennai, késő római mozaikcsodákat idéző mesterművé, ama bizonyos „hazává a magasban”. Az élet összes többi területén a valóságot az *eltörött cserépedény* metaforája találobban jeleníti meg.

A nemzet életének belső szerződéses rendszerre helyezését egyesek irrelevánsnak tartják, mások pedig e gondolatot zsigeri szinten utasítják el. Vannak nemzetféltek, akik a határon túli nemzetrészek végleges amputációjának eufemizmusát vélik felfedezni a „szerződéses nemzet” elnevezésben. Ugyanakkor a nemzetben gondolkodók között akadnak olyanok is, ide tartozik e sorok írója is, akik a jelen és a belátható jövő optimális megoldásával kecsegtető lehetőséget vélik felfedezni a jól átgondolt nemzeti szerződések rendszerében. Az álláspontok messzemenően szubjektívek, s ez nem is lehet másként, hiszen tárgyuk, a *nemzet*, saját maga is nagyrészt érzelmi síkon nyer realitást. Ezért a különböző szintű veszélyküszöbök, preferenciák és értékítéletek eltérő eredményhez vezetnek.

Jómagam abból indulok ki, hogy a jelen állapot fenntartása az utóbbi tíz év tapasztalata szerint a részek biztos felmorzsolódásához vezet. Ezért a nemzeti szerződések rendszerének megteremtését szükségesnek tartom, még akkor is, ha megvan annak a veszélye, hogy rossz szerződéseket kötünk, melyek esetleg többet ártanak, mint amennyit használnak. Szerintem ezt a kockázatot vállalni kell.

A szerződések rendszerét osztályokba sorolnám. A *nemzet szerződését* képeznék azok a szerződések, melyek a magyar nemzet tagjai és a magyar állam között kötötnének.

A *szerződéses nemzetstruktúra* azon szerződések által jönne létre, melyeket a magyar állam és a magukat politikailag artikulálni képes határon túli magyar közösségek kötnének meg.

1. A magyar nemzet szerződése

1.1. Pro vagy kontra

A magyar nemzet „szerződésének” szükségessége szubjektív, világnézetfüggő értékítélet. Aki például a kultúrák különbözőségében nem értéket, hanem feszültségforrást lát, annak szemében a nemzet szerződésének nincs értelme, sőt annak egyáltalában a nemzet léte nemkívánatos negatívum, amely a világkultúrába történő felolvadásunknak akadályja. Az ő véleményük ebben a kérdéskörben nem releváns. Mérvadónak csak azokat a viszonyulásokat értékelem, amelyek abból indulnak ki, hogy a kultúrák különbözősége érték, mely az emberi faj túlélési és boldogulási esélyét gyarapítja. E meggyőződés-csoport az európai nemzeteket e kulturális sokszínűség fenntartójának tekinti.

1.1.1. Kontra

Azok szerint, **akik a nemzet szerződésének megkötését irrelevánsnak tartják**, a magyar nemzet már régen szerződéses alapokon nyugszik. 1995 telén, Hargita megye parlamenti képviselőjeként Borszék faluban lakossági fórumot tartottam. Mint akkortájt az egész megyében, itt is szóba került Erdély hovatarozása és a területi rendezés szükségessége. Mint majd’ minden általam tartott lakossági fórumon, itt is cáfolták a magyar külügyminiszter jogát arra, hogy a területi rendezés opcióját feladja.¹ Válaszomban igazat adtam a felszólalóknak: annak a véleményemnek adtam hangot, hogy sem a magyar kormány, sem a szabadon választott magyar parlament nem legitim fórum egy ilyen horderejű döntés meghozatalára, erre csak összmagyar népszavazás adhat a történelem előtt is hiteltel választ. Rávilágítottam viszont arra, hogy a döntés ebben a kérdésben csak egy távolabbi jövőre nézve lehet jelentőségteljes. Elmagyaráztam itt is, mint mindenütt, ahol a kérdés felmerült, hogy a mai európai politikai közfelfogás nem teszi lehetővé, mint annak idején, a Horthy-korszakban, hogy diplomáciai úton, egy revizionista nagyhatalom tatvizében hajózva kiharcoljuk történelmi jussunk bár egy részét. A katonai opció pedig irreális. A demokratikus (az összerdélyi plebiszcitum) kimenete pedig, már a demográfiai realitások miatt is, eleve kudarcra van ítélve. Expozémra reagálva, szót kért egy középkorú, székely ruhát hordó férfi. Kinézetéről, baltájáról és kint várakozó szekere tűzifa-rakományáról ítélve, egyenesen az erdőből érkezhettek. A hideg teremben a hó meg sem olvadt a csizmáján. Higgadtan helyreigazított. Igazat adott a jelen esélyeinket illetően, és abban is, hogy az esélytelenség dacára a magyar kormány nem jogosult a terület-visszaszerzésnek elvi lehetőségét feladni. Viszont nem tudott egyetérteni azzal, hogy a jelenben élő „összmagyarság” jogosult lenne a magyar területek végleges feladására. Nem a deáki bölcsesség miatt, vagyis azért, mert ami ma lehetetlennek látszik, holnap talán lehetséges, hacsak mi önként le nem mondunk róla. Hanem azért – mutatott rá a fórum ezen résztvevője –, mert a magyar népet szent szerződés köti, melyet Szent István királyunk kötött Szűz Máriával, amikor a magyar területek jelképét, a szent koronát neki felajánlotta. Ak-

kor a kérdés eldőlt. A magyar népet ez a szerződés az idők végezetéig kötelezi a felajánlott területek védelmére. Feladásáról szó sem lehet. Az egész terem helyeslően morajlott. Nekem pedig könny szökött a szemembe... Ezt én is így tanultam annak idején édesapámtól – Temesváron.

Zsigeri elutasítást, Szarka Lászlóval együtt, 1999 decemberén, a temesvári tíz éves megemlékezés keretében tartott nemzetpolitikai szimpóziumon volt alkalmunk érezni, a magyar nemzet egyes elhivatott és hiteles képviselői részéről. Ők a magyar-magyar kapcsolatok szerződéses rendezését a nemzet fogalmával összeegyeztethetetlennek, sőt a kérdés felvetését is bizonyos fokig blaszfémianak tartják. Álláspontjuk követhető. Ernest Renan /2/ híres meghatározása szerint a nemzet: lélek, szellemi alapelv, erkölcsi tudat. E léleknek („szellemi princípiumnak”, szellemi alapelvnek) két alkotóeleme van, amelyek voltaképp egy „időkontinuumot”, egységet alkotnak:

1. az emlékek gazdag örökségének birtoklása. Annak tudatosulása, hogy a jelen a múltbeli erőfeszítések, odaadás, áldozatok hosszú sorának eredője. Az ősök tisztelete és a hősi múlt tudata.
2. Közös akarat a jelenben, arra nézve, hogy a jövő, a múlthoz méltó vagy még jobb legyen.

Bihari Mihály /3/ helyesen értelmezi Renant, amikor (a francia politológus gondolkodó egyik kortársát Michalle-t idézve), ezen második szellemi alkotóelem implicit lényegként azt a vágyat látja, hogy a nemzet minden tagja lehetőleg egy közösségben éljen, és ennél fogva a nemzet „egyetlen roppant szolidaritásként” fogható fel, vagy a politikai akarati tényezőt kihangsúlyozva „mindennapos népszavazásként”. A nemzet, a szellemi dimenzióban nem egyéb a családi érzület kivetítésénél az egész (etno-) kulturális, történelmileg létrejött sorsközösségre.

Pierre van den Berghe /4/ szociobiológus szerint minden emberi társadalom három (kohéziós) erővonal mentén szerveződik. Ezek a primer kötőerők a genetikai rokonság, a kölcsönösség és a kényszer. Bár ez a hármasság családok belső szerveződésére is vonatkoztatható, mégis a mi kultúrkörünkben és a ma élő generációk tudatában a család legfőbb összetartó eleme a rokoni szeretet, amely kvázi “feltétel nélkül” létezik. Ez a szeretet az alapja a kölcsönös bizalomnak is.

Ebben a felfogásban a családon belüli írott szerződések megkötése egyenlő lenne a szeretet megkérdőjelezésével, a rokoni kapcsolat devalválódásával. Vélhetően ebből fakad – akár öntudatlanul is – egyeseknek a nemzet szerződéses alapokra való építésével szembeni averziója is.

A szerződéses magyar nemzet gondolatát ugyanakkor *racionális alapon* is lehet ellenezni. Vannak, akik attól tartanak, hogy a magyar nemzetrészek közt megkötendő szerződések a nemzet egységét a szimbolikus térben kezdené ki, mintegy a trianoni állapot végső elfogadásaként. Ezzel a felfogással szemben azt lehet felhozni, hogy az egységes magyarság létrejöttét a honfoglalást követő vérszerződés pillanatától számítjuk, s ezen megközelítés szerint a szimbolikus térben a nemzetrészek szerződései inkább az egységet és mint a szétszakítottságot hirdetnék. Azok, akikre Magyarország és a környező országok között kötött szerencsétlen alapszerződések kijózanító sokként hatottak, többé-kevésbé jogos gyanakvással viszonyulnak a szerződéses nemzet gondolatához. Rosszszándékú illetve rosszul megkötött szerződések szolgálhatják a nemzetrészek amputációját is.

1.1.2. Pro

A nemzet „mega-család” modelljénél maradván, a kétségtelenül szeretet által összetartott családokban is köttethetnek például az új generációkra vonatkozó vagyoni szerződések. Sok esetben a család belső viszonyrendszere feszültség-mentesebbé, felszabadultabbá, nyugodtabbá válik. A szerződés eme pozitív hatásának valószínűsége annál nagyobb, mennél nagyobb a jövő generáció tagjai közt elosztandó vagyon, vagy hatalom. Viszont annál fontosabbá válik a szerződés minősége is. Nem minden család alapul szereteten. A kényszeren „nyugvó”, nem is oly ritka családmoddeltől itt eltekintünk, mert Magyarországon nem tapasztalható államilag fenntartott kényszerasszimiláció. Létezik viszont a kölcsönös érdeken nyugvó családmoddell is. *A partnerek kölcsönös érdekén alapuló családmoddell esetében a szerződés szinte előfeltétel.*

Feltevődik a kérdés, hogy a magyar nemzet állapotának jelenben és a belátható jövőben melyik család-modell feleltethető meg. Az elmúlt tíz év bizonyága szerint, a Kossuth-i időszaknak, akár csak a Horthy-korszaknak, bár szociálisan élesen szétszabdalt, de nemzeti szempontból egységes és szolidáris közössége ma már nem létezik. 1956-ban a nemzeti szolidaritás eme kollektívuma még létezett. Az akkori csoda csakis e szolidaritás háttérével volt lehetséges. Az akkori barikádok egyik oldalán magyar szabadságharcosok álltak. Mögöttük és velük ott volt az egész magyar nemzet. Ki tettel, segítséggel, ki pedig – az elválasztó országhatárok miatt – csak lélekben, fohászbán és imában. A barikádok másik oldalán az elnyomó kommunista nagyhatalom és a magyar eredetű nemzet-árulók álltak.

A győzedelmes Szovjetunió legegységesebb érdeke azt diktálta, hogy elkövessen mindent, hogy a rebellis és nemzeti szolidáris magyarok ne ismételhessék meg a forradalmat. Ennek a prevenciónak nem csak katonapolitikai és gazdasági vetületei voltak, hanem kultúrpolitikai, a nemzetet „átnevelő” dimenziója is. Fel kellett oldani a magyar szabadságvágyat és szét kellett zúzni a nemzeti szolidaritást. Negyven év alatt ez részben sikerült. Annál is inkább, hogy a birodalom által hatalomra juttatott bábkormányok, valamint a szomszédos utódállamoknak hasonló érdekei konvergensek voltak e tekintetben a Szovjetunió érdekeivel. Eredményképpen a rendszerváltozást megelőző magyarság egy olyan családmoddellre hasonlít, amelynek tagjai, bár egymásra vannak utalva, mégis részben elidegenedtek egymástól.

A jelen magyar nemzet a szeretet által összetartott és a kölcsönösségen alapuló családmoddell hibridjének megfelelő állapotban van. Ez egyértelműen a nemzeti reintegráció szerződéses alapjának szükségessége mellett szól.

Amikor a nemzet egységesülését szerződésekkel kívánjuk biztosítani, számításba kell venni, hogy az elvi döntés meghozatala, az optimális szerződésformák kidolgozása és országgyűlési elfogadása, valamint a megvalósulás közt visszavonhatatlanul telik az idő. Közben az egyes magyar nemzetrészek társadalmi nem fagynak be, hanem mozgásban vannak. Ez a mozgás nemzeti szempontból kedvezőtlen irányban történik. Az elszakított nemzetrészek asszimilációja tovább folytatódik, ehhez hozzájárul az elvándorlás, amely nem mindig az anyaország felé, hanem részben Nyugatra irányul.

A kilencvenes évek derekán, a határon túl élő magyar közösségek mind programba vették az autonómiák kiépítését. Szembe kell nézni azzal a nyilvánvaló ténnyel is,

hogy az *autonómia* (a nemzeti közösség korlátozott szuverenitása) ha létre is jönne, egymagában, az anyanemzethez kötődő gazdasági, kulturális és valamifajta politikai integráció nélkül nem más, mint semmibe vezető út. Az ország vagyonának szétprivatizálása és az EU-integráció mindenáron való sürgetése mellett az ország politikuma részéről nem sok energia jutott a nemzeti reintegráció gondolatára. Így aztán nem csoda, hogy az autonómiát célzó igyekezet az anyaországi politikum csendes, vagy kimondott helyeslésével megtört. A határon túli, formailag legitim² magyar vezető elitek az önrendelkezés rögzítés helyett, a többségi hatalommal való kollaborációt választották. Ez a váltás Magyarország politikuma számára is kényelmesebb és egyszerűbb helyzetet hozott létre. A határon túli nemzetrészek jövőképét viszont ez a váltás negatívan érintette.

Mindezen tények amellet szólnak, hogy a nemzet ügyeit rendezni kell. Orbán Viktornak igaza van abban, hogy a rendezésnek egyetlen lehetséges nemzeti iránya van: a határmódosítás nélküli újraegyesülés. Ez pedig csakis szerződések alapján képzelhető el. A helyes kérdés tehát nem az, hogy *kell-e* a nemzetet szerződéses alapon reintegrálni, hanem az, hogy *hogyan*. Mi az, amit szerződéses alapra kell helyezni: magát a nemzetet, mint közösséget, vagy csak egy újfajta, megalkotandó nemzetszerkezetet. Véleményem szerint mind a kettőt.

1.2. A szerződő felek és a szerződés okmánya

Kik között köttessék meg a nemzet szerződése? Az egyik partner mindenképpen a magyar állam kell, hogy legyen. Ez következik a nemzetnek és államának egymást kölcsönösen determináló voltából. A nemzet olyan érzelmileg motivált, és történelmileg alakult sorsközösség, amely Max Weber /5/ szerint, megfelelő módon csak a saját államának keretei között nyilvánulhat meg. A nemzet természetes módon saját államiságra törekszik. Az állam meghatározó nemzeti funkciója pedig az, hogy a nemzetnek, mint érzelmi közösségnek megfelelő megnyilvánulási teret, a közös politikai akarat kifejtésének keretét és hatalmi háttérrel biztosítson.

A nemzet szerződését a magyar nemzet tagjai valamint a magyar állam köti. A szerződés része kell, hogy legyen a magyar alkotmánynak.

1.3. A szerződés tartalma

A szerződésnek a nemzet újraegyesítése szempontjából lényeges pontokra kell szorítkoznia. Számot kell vetnie a magyarság többállamiságával, s ebből eredő heterogén jogviszonyával, a nemzeti tudat heterogenitásával (a nemzeti szolidaritás meggyengült állapotával). Számot kell vetnie továbbá a politikai környezeti tényezőkkel (mindennek előtt az egységesülő Európa realitásával), a globális megatrendek releváns vetületeivel. Véleményem szerint a nemzet szerződése mindenekelőtt a nemzet tagjai és államuk közötti jogviszonyt kell mennél homogénebbé tegye – az állampolgárság adekvát kiterjesztetősége által. Ez módot adna minden, eleddig kismizett külföldi magyar nemzetársnak, a magyar állampolgárság egy formájának felvállalására – a szerződés megkötésére. Az állampolgárság kiterjesztése után, maga az alkotmány képezi a szerződést. A fenti szempontok figyelembevételével az alkotmányt két pontban kellene még kiegészíteni: a nemzetépítést és a tudásközpontú nemzetfejlesztést alkotmányos alapokra kell helyezni.

1.3.1. Alkotmánymódosítás az állampolgárság kérdésében

A magyar állampolgárság alanyi jogon illeszen meg minden azt igénylő magyart. A magyar állam ezennel felkínálja a szerződés lehetőségét a nemzet határon túli tagjai számára. Ennek lényege, hogy minden magyar tagja a nemzetnek, és ennél fogva megilleti a magyar állampolgárság.³

1.3.1.1. A magyar állampolgárság alanyi jogon való kiterjesztésének jogalapjáról

Az állampolgárság kiterjesztésének jogalapja több megközelítésben is érzékeltethető. Először, a Földön élő minden magyar tagja a magyar nemzetnek. Ez nemzetté válásunk óta így él a kollektív tudatban, és így érzi ezt magára vonatkoztatva minden magyar. Minden nemzet defínitívus igénye, akarata az együvé-tartozás, a közös ország és szuverén állam. Ezen közösséghez való tartozás jogi formája, jogalapja és e jogalaphoz kötött jogviszony az állampolgárság. A non-diszkrimináció elvéből következően a közösséghez való tartozás jogi formája a közösséghez tartozó minden tagot megillet. Másodszor, alanyi jogon az állampolgárság általában az államterületen való születés és örökletesség vagy vérség révén szerezhető. A csángókat és magyarabokat leszámítva, a ma élő magyarok vagy az államterületen születtek, vagy pedig (felmenően egy, két vagy három generációval) magyar állampolgároktól származnak – amiből viszont az állampolgársághoz való alanyi jog következik. A vérség jogi vonalán például Izrael az állampolgárságát alanyi jogon minden zsidó anyától született (és csak zsidó anyától született) embernek odaítéli. E példát követve is a teljes körű magyar állampolgárság alanyi joga lehetne minden magyarnak. Németország a határon túli németeknek vérség, kultúra, szellemiség és vállalás alapján ítéli oda a német állampolgárságot. Harmadszor, a modern magyar nemzet, valamint annak történelmi előzményeként a magyar nép, a törzsszövetségig visszamenően szervesen fejlődő sorsközösséget alkotott. A nemzet ma élő generációinak ősei egyformán járultak hozzá mai létükhöz, egyforma a pusztta fennmaradásért nemegyszer szükségesnek bizonyult véráldozat, egyforma hozzájárulás a közösnek érzékelt kultúrához, a tudástökéhez. A méltányosság elve szerint egyforma hozzájárulást egyforma haszonnak kell követnie. Az így felfogott történelmi jognak csak egy részét képezné az állampolgárság alanyi joga. Negyedszer, a Kárpát-medencében élő külhoni magyarságot akarata ellenére szakították ki az országból, önszántából soha nem mondott le a magyar állampolgárságról. Reá érvényes kellene, hogy legyen a jogfolytonosság elve.

Az elmúlt két év társadalmi vitájában, az állampolgárság kiterjesztésének ellenzői visszatérő motívumként felhozták a magyarság meghatározásának elvi és gyakorlati „lehetetlenségét”. Erre cáfol rá a Német Szövetségi Köztársaság törvényes rendezése. A német Alaptörvény 116. (az állampolgárságról szóló) cikkelyének kiegészítő törvénye, a BVFG/1961.10.23 törvényes definíciója szerint a népi németiség (deutsche Volkszugehörigkeit) feltételezi a német származást, nyelvet, neveltetést, kultúrát, valamint azt, hogy az illető minden körülmények között, tehát a (nem német) szülőföldjén is vállalja és vállalja a németiségét. Jobb híján a magyar rendezés ebből a demokratikus és több millió esetben alkalmazott, kiforrott példán indulhatna el. A kiterjesztésnek tehát nincs elvi és technikai akadály.

A magyar állampolgárság alanyi jogának kiterjesztése minden magyarra eurokonform döntés lenne. Ez következik az Európa Tanács 166/1997.09.06., az állampolgárságról szóló egyezményéből. Ennek harmadik paragrafusa leszögezi, hogy az állampolgárság jogköre (továbbra is) az állami szuverenitás kizárólagos körébe tartozik, valamint azt, hogy az egyes államok által a saját állampolgárságra vonatkozó szabályzást a többi állam el kell, hogy ismerje, amennyiben az nem sérti a nemzetközi konvenciókat, a nemzetközi szokásjogot. Németország, amely az Európai Unió vitathatatlanul legnagyobb gazdasági hatalma és a lakosság számarányát tekintve is vezető tagállama az Uniónak, az állampolgárságát a szövetségi állam megszületése óta kiterjesztette minden németre (Grundgesetz art. 116.). Ezt eddig még senki sem sérelmezte. Elfogadást nyert Izrael, Horvátország, Bulgária, Spanyolország és újabban Olaszország hasonló rendezése. Úgy tűnik, hogy a határok légiesítése egyformán kedvez az Unió tagországai egymás közti integrációjának, mint ahogyan serkenti az egyes szétszórt kultúrnemzetek belső, nemzeti integrációját is. Ez hovatovább jól kitapintható európai trend.

A teljes körű állampolgárság megszüntetné az áttelepülés minden jogi gátját, ezért alkalmasint áttelepülés-serkentő hatásának bizonyulhatna. Ez lineáris összefüggést feltételez az áttelepülés könnyedsége és az áttelepülés ritmusa közt. Létezik az állampolgárság kiterjesztése várható demográfiai hatásának a fentihez képest homlokegyenest elmentéses feltételezése is. Eszerint az állampolgárság kiterjesztése erősítő és megkötő hatású lenne. Erre enged következtetni, pl. a dél-bánáti horvát népcsoport viselkedési mintája. A kilencvenes évek elejéig a teljes elrománosodás felé tartó Krassó-völgyi közösség életébe az új horvát alkotmány értelmében (a már meglévő román állampolgárság mellé) odaítélt horvát állampolgárság drámai változást hozott. A hét faluban élő „krasovánok” körében teljes a disszimiláció – az újrahorvátosodás –, miközben elenyésző a kitelepedések száma. A magyar állampolgárság kiterjesztése alkalmasint a kevert házasságok esetében is magyarosító hatásának bizonyulhatna. Másrészt, a romániai németek exodusa Ceaușescu idején viszont arra tanít, hogy ha egy népesség menni akar, az esetben még a totális diktatúra sem tud hatékony gátat képezni. Függetlenül attól, hogy végeredményben az állampolgárság kiterjesztésének milyen hatása lenne, exodus-kiváltó vagy a szülőföldön stabilizáló, tény, hogy a vélt vagy valós exodus-veszélyt politikailag ki lehet használni ezen alanyi jog megadásának obstruálására.

A másik érvrendszer, amely sikerrel felhasználható a magyar állampolgárság jogosultságának kiterjesztése ellen, az anyaország lakosságának adófizetői minőségéből eredeztethető. Eszerint az adófizetésből, szerzett jogként, a választójog kizárólagossága következik. A teljes körű állampolgárt viszont megilletik a politikai jogok is – tekintet nélkül az adófizetésre. Ez az érv szembefordítható a határon túli magyarság történelmi jogával. A döntés végső soron értékfüggő. Az elmúlt tíz év tapasztalatából leszűrhető, hogy az esetleges politikai vita, valószínűleg patthelyzethez vezetne – tehát a jogosultság megtagadásához.

Összegezve leszögezhető, hogy a teljes körű magyar állampolgárság alanyi jogának kiterjesztése minden magyarra legitim, eurokonform, technikailag kivitelezhető, nemzetileg sok szempontból hasznos, de a mai magyar politikai kultúra közegében, inherens politikai támadhatósága miatt, belpolitikailag egyelőre nem látszik keresztülvihetőnek. Ez a felismerés vezetett el a külhoni magyar állampolgárság fogalmához, mint szükséges kompromisszumos megoldáshoz.

1.3.1.2. A külhoni magyar állampolgárság: időleges nemzeti szükségmegoldás

A határon túli magyarok státusát rendező törvény azon formája, amely a külhoni állampolgárság intézményéhez vezet, a fenti ellenvetéseknek elegáns módon elejét veheti, miközben az érintetteknek a jelen optimumát nyújtva, a jövőbeli kiteljesedés lehetőségét is megteremti. Az elképzelés szerint az alkotmány módosításával létre kellene hozni a „külhoni magyar állampolgár” státusát, tehát azt a jogalapot, amelyre jogosult lenne minden magyar (nem honi állampolgár). Külön törvény tartalmazná a státussal járó alapvető jogosultságokat. Kiegészítő törvényekkel és a keresztülvitelhez szükséges apparátus felállításával, létrejönne a külhoni magyar állampolgárság intézménye.

Az elképzelés messzemenően beilleszthető az állampolgárság modern elméletébe. A mai nyugat-európai szakirodalom új irányzatai az állampolgárságot, önálló közjogi jellegének elismerése mellett olyan státusnak (jogi helyzetnek) tekintik, amely egyidejűleg jogi kapcsolatot is indukál az egyén és az állam között. A modern státuselmélet szerint tehát az állam és személy viszonyában az állampolgárság intézménye bipoláris kontinuumként fogható fel, amelynek egyik pólusa a jogi helyzet, jogállás, jogalap – a státus, a másik pólus pedig a jogviszony. Az elképzelt külhoni magyar állampolgárság elméleti szempontból a bipoláris kontinuum „státus” pólusa közelében helyezkedne el, míg a teljes körű állampolgárok a „jogviszony” környékén.

Mivel az „állampolgárság” megnyitja a nemzeti integráció minden dimenzióját, a külhoni állampolgárság intézménye teljes körű. Ez utóbbival (a teljes körű állampolgársággal) szemben, a „külhoni” viszont rendelkezik azzal a taktikai előnnyel, hogy nem hozza be „kötött áruként” a teljes körűvel járó egész jogviszonyt, hanem külön a „helyzetre szabott” jogviszony építhető ki körülötte. Ez lehetővé teszi a társadalmilag kívánatos és a politikailag lehetséges között, a pillanatnyilag optimális rendezést, nyitva hagyva a későbbi további optimalizálás lehetőségét. A törvényhozó kezébe olyan eszköz kerül, amely a valódi veszélyeket kikerülhetővé teszi, az álaggodalmaskodással álcázott nemzetellenes kerékkötést pedig leleplezhetővé. A várható hatások attól függenek, hogy milyen jogviszonyt épít ki a törvényhozó erre a jogalapra.

A külhoni magyar állampolgárság egy lehetséges változatát, az MVSZ elnöke terjesztette 2000. augusztus 20-án a magyar közméltóságok elé.⁴

Az MVSZ-javaslat alapján a külhoni magyar állampolgár jogosult lenne:

- Magyar útlevele. A magyar útlevel jelenti azt a minimumot, amit a „józan ész” ehhez az állampolgársághoz kötne. Az útlevelnek pozitív nemzetközi és hazai lélektani társítása van, továbbá nem feltételezi az Európai Unió tagországainak a külön elismerését. A külhoni státus nem jelenne meg rajta, a honi állampolgárokéval megegyező lenne.
- A külhoni státust tartalmazó magyar személyi igazolvány lenne az a bizonyító okirat, amely az egyéb jogosultságok, jogviszony életbeléptetéséhez szükséges.
- A külhoni magyar jogosult lenne munkavállalásra Magyarországon.
- A külhoni magyar jogosult magyarországi felsőoktatásban tanulni.
- A magyar betegbiztosítási rendszerben – fizetéses alapon – részesülni.
- A külhoniak szociális terheinek valamint az intézmény költségeinek fedezése külön pénzalapból történne, amelybe az anyaországban dolgozó külhoniak adója kerülne. Ez bizonyos arányok esetében módot adna a „szociális önelntartásra”.

Az elképzelés szerint, a külhoni magyar állampolgár nem lenne jogosult:

- A magyarországi politikai életben részt venni (választani).
- Végleg letelepedni, honosodni; a honosítás, a magyar állam érdeke szerint történne.
- A külhoni magyar állampolgárság megvonható harmadik országba vándorlás esetén.

A külhoni állampolgárságra jogosult lenne mindenki, aki magát magyarnak vallja, a magyar nyelvet beszéli (igazolja, hogy magyarországi alkotmányos alapismertetkből magyar nyelven vizsgát tett, amennyiben nagykorú személy); a kérelem előterjesztésekor nincs ellene folyamatban büntető eljárás magyar bíróság előtt, a magyar jog szerint büntetlen előéletű; felmenője valamikor bármilyen címen magyar állampolgárságot szerzett⁵.

1.3.2. Alkotmánycikkely a nemzetépítésről

A nemzet szerződésének tartalmát nem kell politikai intuíció alapján eldönteni, objektív módon levezethető a nemzetfogalom különböző meghatározásaiból. A már megadott meghatározásokhoz talán még az Ernest Gellnerét /6/ is számításba lehetne venni. Szerinte a nemzet kulturális- és akarat-közösség, amelynek politikai célja területének megvédése valamint hatalmának és normáinak adott határon belüli kötelezővé tétele és érvényesítése. A nemzeti akaratközösség viszont kizárólag akkor jöhet létre, ha adottak az általános társadalmi feltételek egy standardizált homogén, központilag fenntartott magas-kultúra létezéséhez, amely kultúra az egész lakosságot eléri (és nemcsak egy művelt elitet). Annál is inkább, hogy éppen ez az általános és közös kultúra-standard (a nemzeti „magas-kultúra”) a fő kohéziós erő. A nemzeti magas kultúra⁶ a népi kultúrák, hagyományok absztrakciója és szintézise a külső hatásokkal, a szintézist végrehajtó nemzeti elit történelmi tudatával (amit elsődlegesen a művészek határoznak meg) és opcióival (amit elsődlegesen nemzetideológusok s a politikum határoz meg), a domináns vallásokkal, valamint elképzelt tradícióval.⁷ A nemzeti érzelm és szolidaritás táptalaja tehát a nemzeti kultúra. *A nemzet állama meghatározó funkciójának akkor tesz eleget, ha a nemzeti kultúrának biztosít gyarapító keretet.*

A nemzetállam tehát hatalmi eszköz, a közösnek érzékelt kultúra védelmére a közös érdek érvényesítésére. Ezt anno úgy fogták fel, hogy a nemzetállam első számú értelme a nemzeti kultúra szabványosítása és államterületén való általánossá tétele. A nemzetállam területén belül, szuverenitása („mindenhatósága”) birtokában, ezeket a programokat rendre keresztül is vitte⁸. Azóta, az integrálódó Európában a nemzetállam így felfogott „mindenhatósága” immár a múlté. Szerepe azért még koránt sem szűnt meg, egyelőre viszont nem egyértelműen meghatározott. Ez érthető, hiszen a tartalmi változást kiváltó körülmény – az Unió maga – sem nyerte még el végérvényes formáját. Sőt a nizzai tapasztalat szerint az EU most éli létrejötté óta a legnagyobb önmeghatározási válságát. Érthető az is, hogy minden politikai irányzat a maga jövőképehez igazítja a nemzetállamoknak a metamorfózisát még véghez sem vivő egyesüléssel belüli jövődöbéli szerepkörét.

Nem értek egyet azokkal, akik a jövő államának szerepkörét a steril adminisztrációra kárhoztatnák.⁹ A politikai tevékenységnek a közösség sorsát, jövőjét alakító akarat geneziseként és valóra váltásaként való – általam is vallott – felfogása olyan régi, mint maguk az emberi közösségek. A „primitív” törzsek bármelyikére jellemző az eljövendő, még meg sem született generációkra kivetített értékátörökítő és érdekérvényesítő kollektív szándék. Az állam megjelenése ennek a jövőtudatosságnak, az optimális megvalósító

kereteként jelent meg a történelemben. Már az első kulturálisan homogén államok elitjeinek jövőtudatosságához organikusán hozzátartozott a kollektív önazonosság, a tradíciók, a vallás és nyelv megőrzésének és a következő generációkra történő hagyományozásának akarata¹⁰. A modern nemzetállamoknak ez, mint láttuk, meghatározó dimenziója. Nincs semmi, ami arra utalna, hogy a jövő Európájában az államok eme nemzeti kultúraőrző funkciója megszűnne. „Magyarrá fordítva”: esetünkben azért, mert a nemzet határai és az államhatárok nagy mértékben eltérnek egymástól, a magyar állam akkor tesz eleget meghatározó szerepének, ha a nemzeti kultúrát nemcsak az országban védi meg, hanem intézményesen terjeszti azt az elcsatolt nemzetrészek körében is.

A magyar nemzet szerződésének tárgya kell, hogy legyen a nemzeti kultúra intézményes terjesztése az összmagyarság körében.

1.3.3. Alkotmánycikkely a tudásközpontú nemzetfejlesztésről

A jövő nem mindenben lineáris folytatása a múltnak: a jövőben a nemzetek a tudás-elitjeik konkurrenciáképessége függvényében jutnak majd az érdekeik érvényesítéséhez szükséges komparatív előnyhöz. Ebből a közhelynek számító megállapításból fakadna az össznemzeti gyarapodási szándéknak megfelelően, a magyar valóságra alkalmazva, az alkotmányban szavatolt joga minden kimagaslóan tehetséges és magát képezni kívánó fiatalnak, hogy az anyagi helyzetétől és születési helyétől függetlenül a legmagasabb standardoknak megfelelő képzésben részesüljön.

2. Szerződéses, szubszidiáris magyar nemzetszerkezet

Az unión belül a határok „légiesítése”, a munkaerő migrációja valamint a modern tömegkommunikáció miatt az állam területén lehetetlenné válik a nemzeti kultúra kizárólagossá tétele, lehetővé válik viszont a nemzeti kultúra akadálytalan exportja határon túlra. A nemzeti kultúra exportja egyaránt történhet a nemzetállam határán túl élő egyének vagy szervezett közösségek felé. A közösségek esetében viszont megjelenik a méltányos és kölcsönösen hasznos kulturális interaktivitás, ami maga után vonja az egyazon nemzethez tartozó, de különböző országokban élő közösségek kulturális interaktivitásának intézményesülési igényét. Az intézményesülési igénynek megfelelően, már a költségvonzatok miatt is, ki kell építeni a kultúrpolitikai akarat demokratikus artikulációjának kereteit.

A nemzetállam határain kívül élő nemzetrészek a szabad társulás és akaratnyilvánítás jogán létrehozzák demokratikus politikai képviselőket, a nemzetállam pedig eme testületeknek partneri kompetenciát ad. Az egységesülő Európában a nemzetállam ily módon nemcsak a területén élő állampolgárok, hanem azon kívül élő nemzettársak (a tágabb kultúrközösség) közös politikai akaratának artikulációs keretévé, valamint ezen akarat életbe léptetésének terévé lényegülhet át. Az ebből fakadó államjogi ellentmondás, az állampolgárság alanyi jogának megfelelő kiterjesztésével oldható fel.

2.1. Bevezető szempontok, a mai és belátható jövő európai paradigmája

Az integrálódó Európa, a még csak körvonalazódó uniós paradigma négy alapgondolata már megfogalmazódott és a jövőben is biztos kapaszkodónak látszik: a szerző-

dések rendszere, mint a szövetséget összetartó jogi alap, a *szubszidiaritás*, mint a hatalmi kompetenciák rendezőelve, amely többek között éppen eme kompetenciákat beválthatóvá teszi, a valós hatalmat biztosítja, a *jogállamiság*, mint legfőbb morális princípium, valamint *modern, alkotmányos liberális demokrácia*, mint legitimációs bázis.

A *szubszidiaritás minden föderatív és konföderatív szerkezet alapvető kompetencia-leosztó elve*. A szubszidiaritás morális és társadalomszervezési alapelv. A katolikus egyház társadalmi tanításának, valamint az Európai Unió szervezésének és működésének egyik meghatározó alapelve. Gyökerei visszanyúlnak Aquinói Szent Tamásig valamint az európai koraközépkor társadalmainak szerveződési mechanizmusáig¹¹.

A Quadragesimo Anno pápai enciklika szerint: „*A társadalomelmélet szilárd és örök érvényű elve az a rendkívülien fontos alapelv, amelyet sem megcáfolni, sem megváltoztatni nem lehetséges. Ez így szól: amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos. Éppen így mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni – szubszidiálni – köteles a társadalmi egész (az) egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat*”. A problémát megoldó döntési szintnek a probléma forrásához minél közelebb kell lennie. A felettes szintek morális kötelessége a döntést tisztelni, sőt támogatni. .

A *modern, liberális, alkotmányos demokrácia* a jog szupremáciáját feltételezi. Ez viszont a politikai legitimitás és döntési mechanizmusok átláthatóságát igényli. A szerződéses magyar nemzetszerkezet eleget kell, hogy tegyen eme követelményeknek.

2.2. A szerződő felek

A nemzet reintegrációs szerkezetének szerződéseit értelemszerűen a nemzet Trianon és Párizs által mesterségesen létrehozott részei, valamint a magyar állam kötné meg. A részek szerződéses reprezentációját demokratikusan megválasztott testületek látnák el. Ezek létrejötte eleget tesz a közösségi autonómia legalacsonyabb (személyinek nevezett) fokának. Az autonómia ezen foka bármilyen demokráciában működtethető a többségi politikum akaratától függetlenül. Jogi alapja az egyesülési jog.

2.2.1. A magyar autonóm közösségek

A nemzet-szerkezet létrehozásához és működtetéséhez szükséges a nemzetrészek demokratikus öntartikulációjának bizonyos átlátható kerete. Ennek alapja a közösség tagjainak regisztrációja. A regisztráció alapján megtartott általános, titkos és közvetlen „*első választás*” eredményeként létrejönnek a közösségek Diétái. Ebben a folyamatban az anyaország választási monitoring, a regisztráció és választási procedúra anyagi szubszidiuma által van jelen. A rendszerváltoztatás óta ezen diéták létrejöttéhez a politikai mozgástér rendelkezésre áll (sőt e kérdéskör megoldását az RMDSZ a brassói kongresszusán, 1993.01.14-én programba is vette). A valóra váltás kizárólag magyar politikai akarat és szervezés kérdése.

2.2.2. A magyar állam

A másik szerződő fél a magyar állam, mely megteremti a nemzet szubszidiáris egységének társadalomlélektani, jogi és anyagi feltételeit valamint működteti a létrejött szerkezetet.

2.3. A szerződés tárgya

A szerződés tárgya a határon átnyúló szubszidiáris szerkezet létrehozása és megfelelő működtetése. Az integrálódó Európában elképzelhetővé válik egy szubszidiáris magyar nemzetstruktúra, egy határokon átívelő magyar „konföderáció”. Ez a struktúra nem hordozná magában az állam összes akarat-érvényesítő eszközét, de lehetővé tenné az akarat demokratikus artikulációját és implicit össztársadalmi elfogadását. A nemzet ezáltal újból abba a helyzetbe kerülne, hogy sorsát bizonyos fokig együtt alakítaná. A közös politikai akarat artikulációs fóruma úgy alakulhatna, hogy az egyes nemzetrészek általános, titkos és közvetlen választásokkal létrehoznák Diétáikat, amelyek delegálnák küldötteiket a territoriális elv alapján szerveződő magyar felsőházba. Ez már egyenlő lenne az állam törvényhozó hatalmának össznemzeti megosztásával.

A végrehajtás szintjén, a már létező MÁÉERT egy kezdeti konzultatív fórumnak tekintendő. Az állam és az autonómiák végrehajtó szerveinek állandó, transzparens és organikus kooperációja a közös törvényhozás létrejöttével adottá válik. Az igazságszolgáltatás össznemzeti homogenitása annyiban lenne adott, amennyiben azt az EU a kettős állampolgársággal foglalkozó 166. Egyezménye lehetővé teszi.

Az új és egységesítő nemzetstruktúra jogi alapját a közös állampolgárság jelentené. Egy ilyen magyar nemzetstruktúra a rendszerváltozás óta, már eddig is létrehozható lett volna – *életbeléptetése csak a magyar politikai akarattól függ.*

2.4. A szubszidiáris magyar nemzetszerkezet gondolatának érlelődése

A szubszidiáris (konföderatív) magyar nemzetstruktúra gondolatát 1994 márciusában ismertettem Csíkszeredán, Udvarhelyen és Sepsiszentgyörgyön tartott előadások alkalmával, majd az Interconfessio Társaság szervezésében Kolozsváron tartott nemzetpolitikai értekezletén egy elképzelt minőségi magyar paradigma részeként a koncepció vitaindítóként szolgált.¹² A következő két évben a társaság a svájci SMIKK és a székesfehérvári Vörösmarty Társaság közreműködésével a téma megvitatását egy konferenciasorozat keretében tovább vitte és az együttgondolkodás bázisát növelte.¹³ Ennek a beindított folyamatnak a sodrában lett az 1996-os Magyarok Világtalálkozójának témája a nemzetstratégia, melynek keretében e gondolatok az érdeklődők még szélesebb körét érthette el.

Az MVSZ 1998-ban felvállalta a kettős állampolgárság gondolatát, majd az alapszabályzat szintjén kodifikálta a magyar állampolgárság minden magyarra alanyi jogként való kiterjesztésének szükségességét. A Magyar Kisebbség nemzetpolitikai szemle 1999-es szakmai vitájának eredményeként megszületett a külhoni állampolgárság gondolata, melyet a Világszövetség Erdélyi Társasága, s annak elnöke Patrubány Miklós hathatósan felkarolt. A külhoni állampolgárság gondolatát 2000 májusában magáévá tette a Magya-

rok Világkongresszusa valamint a Magyarok Világszövetségének küldöttgyűlése. A 2000. májusi 26-27-i MVSZ küldöttgyűlés határozatának megfelelően született meg a Szövetség e tárgyú törvénytervezete is.

2000. őszén a külhoni állampolgárság gondolatát felkarolta az RMDSZ is, mely egy Operatív Tanácsi határozattal feladatul tűzte ki a területi szervezeteknek a külhoni állampolgárságot igénylők összeírását.

A 2001. áprilisában a parlament elé került státustörvény semmiben nem mond elent a fentebb vázolt nemzetstruktúrának, sőt egyes passzusaiban (oktatás, kultúrpolitika) éppenséggel a fentiekben kívánatosként megjelölt irányba mutat s tulajdonképpen felfogható a szerződéses nemzet irányában tett első lépésként.

IRODALOM

- /1/ Szarka László, *Európai Utas* 36 – 1999.3. 76-78.
- /2/ Ernest Renan: *Qu'est – ce qu'une nation?* In: John Hutchinson and Anthony D. Smith "Nationalism", Oxford University Press, Oxford, NY. 1994, 17.
- /3/ Bihari Mihály: *A nemzetfogalomról*, In: Kurucz Gyula (szerk): *Nemzetstratégia a harmadik évezred küszöbén – 1996 Magyarok IV. Világkongresszusa* 51-57.
- /4/ Pierre van den Berghe: *A Socio-Biological Perspective*, In: John Hutchinson and Anthony D. Smith: *Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, NY. 1994, 96.
- /5/ Max Weber: *The Nation*, In.: John Hutchinson and Anthony D. Smith: *Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, NY. 1994, 21.
- /6/ Ernest Gellner: *Nationalism and High Cultures*, In.: John Hutchinson and Anthony D. Smith: *Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, NY. 1994. 63.
- /7/ E.F.Tylor: *Cultura*, In: Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu *Dicționar de sociologie* Ed. Babel București 1993. 150.
- /8/ Hobsbawm and Ranger, 1983, 11. In: Yael Tamir: *Liberal Nationalism*, Princeton University Press, Prinseton New Jersey 1995.
- /9/ Gombár Csaba: *Merengések az államról*, In xxx: „És mi lesz, ha nem lesz – tanulmányok az államról a 20. század végén” Helikon, Korridor – Politikai Kutatások Központja, Budapest, 1997. 53.
- /10/ Aristotel: *Statul Atenian*, trad. St. Bezdechi, București, Cultura Națională, 1924.
- /11/ Borbély Zsolt – Péntek Imre (szerk): *Magyar jövőkép – egy minőségi magyar paradigma*, MVSZ-Vörösmarty Társaság közös kiadása, Székesfehérvár, 1996.

¹ Jeszenszky ezt csak egy 1993-ban tartott beszédében tette. A területi rendezés „Helsinki-konform” békés változataról később a Horn-kormány mondott le a román-magyar alapszerződés aláírásával. Történelmi hibájukat a magyar aláírók azóta is azzal próbálják mentesíteni, hogy imamalomszerűen ismétlik a soha be nem bizonyított tételt, hogy az alapszerződés e formában történő megkötését egyes nyugati hatalmak az EU-csatlakozás feltételül szabta volna Magyarországnak. A mentesítőzés futóhomokra épül, hiszen a békés határmódosítás EU-konform (a Helsinki egyezménynek megfelelő) miközben a Benes-i dekrétumok a kollektív bűnösség etnospecifikus meghatározása által fasiszta jellegűek és ennél fogva az integrálódó Európa emberjogi alapelveivel szöges és áthidalhatatlan ellentétben állanak. Eddig egy európai hatalom sem szabta Csehországnak csatlakozási feltételül eme dekrétumok hatályon kívül helyezését.

² Bár formailag legitimek a határon túli magyarság érdekvédelmét felvállaló szervezetek, de a többségi hatalmi akaratnak való alájárás, s az önrendelkezés elvével homlokegyenest ellenkező politizálás megfosztotta ezeket a megkövült szervezeteket a szubsztantív (tartalmi) legitimitástól.

³ Az ország polgárai természetesen más nemzet tagjai is lehetnek.

⁴ A törvénytervezet olvasható az MVSZ honlapján: www.mvsz.hu

⁵ Akinek nincs magyar állampolgár felmenője, az nincs kirekesztve a magyar állampolgárság elnyerésének lehetőségéből, hanem csak annak alanyi jogon való megszerzéséből. Ezekben az esetekben az állampolgársági kérelem teljesítése már hatósági elbírálás tárgyát képezi.

⁶ A *kultúra*, E.B. Tylor /7/ 1871-ben publikált definíciója szerint, az emberi társadalom tagjaként szerzett tudás, készségek, hit, moralitás, viselkedés, jogi normák, művészeti élmények komplex összessége. *A kultúra tehát a társadalmi tapasztalat és tevékenység eredményeinek átörökített része.* A nemzeti magas kultúra ennek absztraktizált és szabványosított része.

⁷ Hobsbawm /8, 64. old./ – az *elképzelt tradíciók* alatt egy sor rituális, szimbolikus gyakorlat és jelképvilág értendő, amelyeknek célja bizonyos jól definiált értéket, viselkedési szabályokat és viszonyulási normákat, az egész társadalom tudatába vinni, úgy, hogy az automatikusan a múlttal való folytonosság érzületét keltse.

Renan /2/ szerint a nemzettudatot lehetetlen szelektív történettudat nélkül létrehozni és fenntartani. Szerinte a közösség önmagába vetett hitét és önértékelését szolgáló történelmi tényeket kell kiemelten tudatosítani, szemben a meghasonulást, bátortalanságot előidéző traumatikus kollektív emlékekkel, melyeket jobb elfelejteni.

⁸ A francia forradalom idején még az ország lakóságának több mint fele „nem beszélte a forradalom nyelvét”. Száz év alatt az asszimiláció majdnem totális mértékben sikerült.

⁹ Gombár Csaba /9, 53 old./ szerint, az európai integráció „kioldja a nemzeti kérdést az állampolitikából”.

¹⁰ Arisztotelész /10/ a hagyományok átörökítésében az állam egyik kiemelten fontos funkcióját látja.

¹¹ Szubszidiáris struktúrák az ókorban is kimutathatóak, de a mai európai integráció valamint a szubszidiáris magyar nemzetstruktúra szempontjából ezt irrelevánsnak tartom.

¹² Jelen volt és felszólalt többek között Tőkés László, Hódi Sándor, Pozsgay Imre, Markó Béla, Tőkéczy László, Balázs Sándor, Gál Kinga, Ferencz I. Szabolcs és Duray Miklós.

¹³ Lásd a konferenciasorozat gondolati termését egybegyűjtő kötetet /11/.

I. A demokrácia útján

Kántor Zoltán – Bárdi Nándor

Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996-2000)¹

Az 1989-től a romániai magyarság érdekképviselőjét felvállaló Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) 1996 decembere és 2000 novembere között kormányzati szerepet vállalt a RDK (Romániai Demokrata Konvenció)² által vezetett koalícióban. Egy politikai tevékenység kiértékelése óhatatlanul felveti a *nézőpont* kérdését, és mivel a szerzők a tudományos objektivitást alapvető követelménynek tartják, fő feladatuknak egy olyan kritériumrendszer felállítását tekintik, amely a legkevésbé folyik bele a politikai állásfoglalásokba.³ A téma eseménytörténetét itt nem tudjuk áttekinteni.⁴ A kormányzó koalíción valamint az RMDSZ-en belüli kormányzati tevékenységgel kapcsolatos munkavíták feltárására dokumentumok hiányában és az események közelsége miatt nem vállalkoztunk.⁵ Elemzésünk a makró- és középszintet célozta meg.⁶

Egy politikai párt támogatottsága illetve népszerűsége az illető párt tevékenységének eredményességétől függ. Az RMDSZ nem párt, a szavazói a romániai magyar kulturális-politikai közösségből kerülnek ki. Emiatt a magyar választók elsősorban nem politikai és gazdasági preferenciák szerint szavaznak, hanem az etnikai/nemzeti csoporthoz való tartozás alapján. Az eredményesség kérdése úgy is feltehető, hogy a kormányzati részvétel mit hozott a romániai magyarság számára – a központi értéknek tekintett – az identitás-megőrzés, a megmaradás és a gyarapodás érdekében. Szaknyelven: a kormányzati szereplés milyen hatással volt a romániai magyar társadalom megerősödésére? A jogok és intézmények kulcsszerepére való tekintettel ezt a két elemet vizsgáljuk meg.

A magyar kisebbségi érdekérvényesítésre Romániában elsősorban az RMDSZ jelentéseiből szerezhethetünk információkat. A sajtót és a politikai nyilatkozatokat leegyszerűsítve kétféle értékeléssel találkozunk. Az egyik a hivatalos RMDSZ értékelés, a másik az RMDSZ belső ellenzékének véleménye.⁷ Ezek politikai jellegűek. Léteznek szakemberi elemzések is, számuk viszont elenyésző.⁸ Habár az elemzések többsége politikai, ezekben is megtalálhatjuk az összes kulcskérdést. Az elemző számára viszont a politikai kiértékelések, jellegükből adódóan, nem szolgálhatnak szempont gyanánt.

Módszertanilag több megközelítést kell megvizsgálni: a) a parlamenti és a helyhatósági választások tapasztalatait, b) a közvélemény-kutatási eredményeket, c) az RMDSZ és a kormányprogram összehasonlítását az elért eredményekkel, d) a kormánykoalíciós szerep hatását a társadalmi és politikai viszonyok alakulására, e) történetileg milyen hatással volt a romániai politikai rendszer alakulására illetve a magyar kisebbség nemzetépítő projektjére. Jelen írásban az utóbbi háromra helyezük a hangsúlyt.⁹

A romániai politikai keretek

Jelen tanulmány kerete nem engedi meg a kérdés részletes elemzését, csupán néhány – a téma számára releváns – jellemzőt emelünk ki. Az 1989-es romániai eseménye-

ket követően lassan kialakult Romániában a többpártrendszeren alapuló parlamentáris demokrácia. Az 1990-96-os időszakban a TDRP (Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja)¹⁰, illetve annak jogelődjei által uralt politikáról beszélhetünk. Ezt az időszakot a lassú reform, illetve a politikai rendszer konszolidálása jellemezte. Az RMDSZ mint ellenzéki párt vett részt a romániai politikai életben. Emellett a magyar intézményrendszer kialakításán dolgozott, illetve elmozdulás történt a belső pluralizmus felé. Az 1996-ig hatalmon lévő pártok kevés hajlandóságot mutattak a magyar követelmények teljesítése iránt, a magyar- és RMDSZ-ellenes retorika jellemző volt a politikai diskurzusra.

1996 novembere után önmagában az nagy jelentőségű tény, hogy az RMDSZ részt vesz a román kormányban. Ezzel politikai partnerként elfogadhatóvá vált és egyben precedenst is teremtett. A hatalmon lévő pártok és az RMDSZ között igazából akkor beszélhetünk kooperációról, amikor a román hatalomnak szüksége volt egyfajta legitimációra a külföld felé. Ebben az időszakban a törvényhozásban az RMDSZ képviselők igyekeztek támogatni azokat a törvénykezdeményezéseket, amelyek a reform irányába mutatnak, illetve tevékenységük középpontjában a romániai magyar érdekek védelme állt. Az RMDSZ mozgalmi jellege időközben változott, a sajátos belső szerkezet (SZKT, Ügyvezető Elnökség, Szabályzat Felügyelő Bizottság) átalakításával (az Operatív Tanács folyamatos döntéshozó szervvé vált) egyre inkább politikai pártként kezdett viselkedni. A társadalmi élet megszervezését (sok vonatkozásban az intézményi működtetést) egyre inkább az RMDSZ, illetve az RMDSZ által kontrollált források segítségével különböző „etno-civil” szervezetek vették át. A belső választások megszervezése, a magyar politikai élet pluralizálása az önkormányzati modell által – ahogy ezt az RMDSZ a brassói kongresszuson elhatározta – nem valósult meg, és háttérbe szorult a belső politizálás.

A Demokrata Konvenció által irányított koalíció 1996-ban azt ígérte, hogy végrehajtja az 1990 óta szükséges politikai és gazdasági reformot. Ennek ellenére elmaradt az intézményi reform, az inflációt nem sikerült leszorítani, a gazdasági szerkezetváltáshoz nem volt kellő erő. A kormány az ígéreteihez képest alulteljesített, kérdés viszont, hogy optimális esetben mennyit lehetett volna teljesíteni. Egy drasztikus reformprogram is szembefordította volna a lakosságot a kormánnyal. Dan Pavel, az 1999-es év kormányzati értékelésében kiemeli, hogy az RMDSZ volt a koalíció legstabilabb része, amely rendszeresen a koalíciós megegyezések szerint szavazott, bár alapjában véve semmit sem kapott a koalíciós partnerektől.¹¹

A választási szereplés és a közvélemény-kutatások, mint értékelési kritériumok

A leadott voksok száma, illetve részben a közvélemény-kutatási adatok iránymutatóak lehetnek egy párt tevékenységének eredményességét illetően. Egy etnikai párt esetében ez egyáltalán nem biztos. Általános vélemény, hogy az etnikai pártokra szinte kizárólag csak a saját etnikumhoz/nemzethez tartozók szavaznak, illetve igen alacsony az át-szavazási arány.¹² A magyar szavazók nagyobb valószínűséggel maradnak távol a szavazástól, mint hogy egy másik pártra szavazzanak. Egy kormánykoalíció esetében viszont csak hipotéziseink lehetnek, hogy a kormányzásban való részvétel milyen hatással volt egy bizonyos párt választási eredményeire. Egy etnikai párt a legkritikább esetekben tud szavazatokat szerezni a nem a saját etnikumhoz tartozók köréből. Választási kampányának lényegében az a célja, hogy a lehető legtöbb nemzetársát rávegye a szavazásra.

Az RMDSZ az egyetlen párt, amely hozzávetőlegesen annyi szavazatot szerzett 2000-ben, mint az előző önkormányzati illetve országos választások alkalmával. A választók nem büntették az RMDSZ-t. Ebből az a valószínűsíthető magyarázat következik, hogy amíg az RMDSZ nem követ el valamilyen hatalmas hibát, addig a romániai magyarok rá fognak szavazni. Megkockáztathatjuk a következtetést, hogy *a választásokon elért RMDSZ eredmények nem függenek a kormányzati szerepléstől*, tehát nem szolgálhatnak igazi értékelési kritériumként.

Az RMDSZ-mandátumok száma a helyhatósági választásokon viszonylag állandó mindhárom választáson. Az eltérések a helyenkénti közös jelöltállításból, a választási törvény módosulásából, illetve a választásokon résztvevők száma miatt változott. Ez a csekély változás semmiképpen nem tudható be az RMDSZ kormánykoalíciós szerepvállalásának. Csupán annyit emelnénk ki, hogy *a helyi választások sem mutatják azt a tendenciát, hogy az RMDSZ a kormánykoalíciós részvételével veszített volna népszerűségéből a magyar választók körében*. Az RMDSZ listán bejutott képviselők mellett függetlenként is szereztek mandátumot magyar képviselők és polgármesterek, főleg az 1996-os és 2000-es helyi választásokon.

A parlamenti és elnökválasztásokon beigazolódott az a tendencia, amelyet a közvélemény-kutatási adatok, valamint a helyhatósági választások eredményei is előrevetítettek. Az RMDSZ kevesebb szavazatot szerzett, mint 1996-ban, viszont az alacsonyabb választási részvétel és a választási törvény megváltoztatása miatt több képviselői és szenátori mandátumot kapott. Míg országos szinten az 1996-os választásokhoz képest a részvételi arány 2000-ben 20%-kal volt alacsonyabb, az RMDSZ-re szavazók száma közel 70.000-rel, aránya mintegy 10%-kal csökkent. A többi koalíciós párthoz viszonyítva, az RMDSZ-nek sikerült megtartania támogatottságát. Ez egyértelműen az etnikai szavazással magyarázható és kevésbé azzal, hogy az RMDSZ a többi koalíciós pártnál jobb teljesítményt nyújtott. Hozzátehetjük még, hogy valószínűleg a magyar szavazók az ország gazdasági problémáiért nem az RMDSZ-t teszik felelőssé, mivel az ő értelmezésükben az RMDSZ elsősorban a magyar vonatkozású kérdésekkel foglalkozik. Árnyaltabb képet kapnánk, ha megvizsgálnánk megyei bontásban a választások eredményeit, viszont ezek inkább a helyi politikáról adnak képet és kevésbé az RMDSZ, mint kormánypárt tevékenységének megítéléséről.

A választási eredmények jelzésértékűek lehetnek az RMDSZ megítélésében, de nem használhatók kiértékelő kritériumként. A román koalíciós partnereket illetően persze mérvadóak lehetnek: a román választók így büntették a kormányzó pártokat, ami nem történt meg az RMDSZ és a magyar szavazók esetében. Levonhatjuk a következtetést, hogy *az országos és helyhatósági választások eredményeinek vizsgálata igen kevés információval szolgál az RMDSZ kormánykoalíciós eredményességét illetően*

A felmérési eredmények arra engednek következtetni, hogy az RMDSZ kormánykoalíciós részvételét inkább pozitívan ítéli meg a romániai magyar lakosság. Viszont, a választási eredményekhez hasonlóan, a közvélemény-kutatási adatok sem szolgálnak mérvadó kritériumként az RMDSZ tevékenységét illetően.

A CCRIT¹⁴ 2000 tavaszi, magyar mintán végzett felmérése szerint a válaszadók 80,6% vélekedett úgy, hogy az RMDSZ kormányzati tevékenységét konkrét eredmények jellemzik, és csupán 5,3% gondolta azt, hogy semmit sem sikerült megvalósítani a felváltalaktól. *Az RMDSZ politikai hatékonyságát a következőképpen ítélték meg:*¹⁵

	Inkább egyetért	Inkább nem ért egyet
Az RMDSZ mostanáig általában jól politizált	75,2	17,5
A romániai magyar kisebbség jogait ha lassan is, de lehet érvényesíteni	87,8	6,9
Az RMDSZ vezetőségének meg kell próbálnia, hogy a jövőben is kormányra kerüljön, mert csak így tud hatékonyan tenni valamit a magyarságért	82,6	9,9
RMDSZ-politikusoknak gyakran sikerült érvényesíteni a magyarság érdekeit	68,3	22
Az RMDSZ-politikusok csak ígérgettek, de nagyon keveset tettek a magyarságért	38,1	54,2

A politikai döntések hatását értelmező kérdésfeltevés – mint értékelési kritérium

Közhely, hogy a romániai magyar közéleti szereplők, illetve a romániai magyarság különböző jövőképekkel rendelkeznek, különböző politikai prioritások léteznek. Az RMDSZ kormányzati szerepének értékeléséhez a vizsgált anyagból a következőket tartottuk fontosnak: a román-magyar viszony, az interetnikus együttélés alakulása; Románia és Magyarország viszonyának alakulása és ezzel összefüggésben Románia euroatlanti integrációja; Románia politikai rendszerének demokratizálódása és stabilitása. Ezen túl a romániai magyarságra, illetve az RMDSZ-re vonatkozóan központi kérdés a kormányzati szerepvállalás hatása az RMDSZ-en belüli demokráciára; valamint a romániai magyar társadalomra, a magyarság identitásának megőrzésére. Mindezzel szorosan összefügg az, hogy a) erősödött vagy gyengült az RMDSZ politikai támogatottsága (illetve van-e összefüggés a kormánykoalícióban való részvétel és a támogatottság között), és b) az RMDSZ-en belüli törésvonalak erősödése vagy gyengülése. Mivel abszolút értékelési kritérium nincs, két viszonyítási alaphoz indulhatunk ki. Az egyik az *RMDSZ programjában megfogalmazott célkitűzések*, a másik pedig *a program mögött rejlő, gyakran a politikában meg nem fogalmazott célok*. Ez utóbbit röviden úgy foglalhatjuk össze, mint a román társadalommal párhuzamos, etnikai alapú romániai magyar társadalom megteremtése és működtetése. Ez magába foglalja az emberi és kisebbségi jogokat, az autonómia valamilyen formáját, az önálló intézményrendszert, amelynek irányító pozícióiba a saját nemzeti csoportból származó, választott személyek kerülnének. Az RMDSZ-szel, a kormánybalépéssel, valamint az ellene szóló érvekkel foglalkozik a következő tematikus áttekintés.

A főszereplő: RMDSZ

Elemzésünk egyik kiindulópontja, hogy az RMDSZ *etnikai alapon szerveződő párt*. Ilyenként szavazóbázisa szinte kizárólag a romániai magyarság, és programjában elsősorban a romániai magyarok érdekeit képviseli. Az etnikai pártokra jellemzően, az RMDSZ is *kettős funkciót* tölt be. Egyrészt *politikai pártként* vesz részt a romániai politikai életben, másrészt *társadalomszervező feladatokat lát el*. Az ilyen pártok programjának és politikai cselekvésének központjában az illető nemzeti/etnikai csoport/közösség érdekeinek és értékeinek képviselete áll. A többi párthoz hasonlóan az RMDSZ-vezetőknek

is megvannak a saját érdekeik, amelyek nem mindig esnek egybe a képviselt csoport érdekeivel.

Az RMDSZ programja és képviselőcsoportjának parlamenti tevékenysége alapján állíthatjuk, hogy a decentralizációt, a gazdaság működőképességének kialakítását és Románia euroatlanti integrációját szorgalmazta. Ebben az értelemben, *kifelé* az RMDSZ-t a modern liberális pártokhoz sorolhatjuk.¹⁶ Az RMDSZ programban fogalmazta meg elképzeléseit a kívánatos romániai társadalmi átalakulásról, viszont ezeket – természetesen – úgy fogalmazta meg, hogy az előnyös legyen a romániai magyarság számára. Az RMDSZ elképzelésében az *Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozás* kedvező keretet teremthet a romániai magyarság – egyéni és/vagy kollektív – jogainak érvényesítése számára. A *decentralizáció által* megteremtődhetnek azok a saját jogkörrel rendelkező egységek, amelyekben a magyarok (is) nagyobb mértékben dönthetnek az őket érintő – elsősorban politikai, kulturális és gazdasági – kérdésekben, ugyanakkor kialakítható helyi szinten az a (magyar) intézményrendszer, amelyben a magyar kulturális reprodukció megvalósítható.

Általánosságban elmondható, hogy az RMDSZ-nek mint *kisebbségi pártnak, makroszinten, kettős prioritása van*: a) a kisebb és önállóbb egységek megteremtése (ide soroljuk a közigazgatás decentralizációját, az autonómiát, a föderalizmust), b) az önálló intézményrendszer megteremtése (ide az oktatásügyet, elsősorban az önálló magyar egyetemet, és a különböző szakmai intézeteket és egyesületeket soroljuk). *Ezek együttesen a magyar párhuzamos társadalom megteremtését, a romániai magyar „szféra” intézményesítését jelentik.*

Az RMDSZ mint *társadalmi szervezet* a romániai magyar közösség civil (-nek tekintett) szféráját igyekszik megszervezni. Ebből a szempontból különböző szervezeteket és intézményeket erősít meg, nem utolsósorban annak érdekében, hogy megtartsa, esetleg erősítse szavazóbázisát. A fent említett jellemzők miatt tanulmányunkban átfedések lesznek az *RMDSZ* és az *RMDSZ kormánykoalíciós részvétele* értékelésében. Az RMDSZ megalakulása óta a romániai magyarság egészének politikai képviseletét vállalta fel, de a kezdetektől folynak a viták arról, hogy mit és hogyan képviseljen az RMDSZ. A belső nézeteltérések részben az RMDSZ feladatának és stratégiájának eltérő megítéléséből származnak. Ezek a nézeteltérések végigkövetik az RMDSZ történetét, és óvatossá kell lenni, nehogy valamelyik irányzat szempontjaira építsük elemzésünket.

A probléma eredete: a kormánybalépés

A kormányzati szerepvállalás genezisének tekintve két eseményt kell kiemelni. A legfontosabb a *román-magyar alapszerződés sürgős megkötése* 1996 szeptemberében. A szerződést az Iliescu- és a Horn-kormány alkotta meg, aminek egyrészt az volt a következménye, hogy a kampány idején a nacionalista retorika háttérbe szorult, másrészt pedig a magyarországi kormány részéről jelzés volt az RMDSZ számára, hogy ezekben az ügyekben a két ország kormánya dönt. A szerződés aláírása után és az 1997-es madridi NATO-csúcs előtt Románia nem engedhetett meg magának nacionalista retorikájú kampányt. Kivülállóként nehéz eldönteni, hogy az RMDSZ milyen indokok (megfontolások, érdekek) alapján vállalt kormányzati szerepet, de az előbbieket ehhez mindenképp hozzájárultak.

A másik tényező, az *önálló RMDSZ államfőjelölt állítása* volt. Balázs Sándor egyenesen azt állítja, hogy „az RMDSZ akkor döntött egy kormánykoalícióban való esetleges részvételről, amikor elhatározta a saját államfőjelölt állítását.”¹⁷ Toró T. Tiborral egyetértenek abban, hogy a kampány során Frunda György „mérsékeltebb”, az autonómiaprogramot (legalábbis „radikális” szempontból) háttérbe szorító retorikája koalícióképpessé tette az RMDSZ-t a román pártok szemében, ugyanakkor a magyar szavazók felé is ezt az üzenetet sugallta.¹⁸ Az előbb leírtak ellenére, nem állíthatjuk, hogy az RMDSZ kormányzati szerepvállalásra készült volna a választási kampány során. A DK-nak és a Demokrata Párt (DP) vezette Szociáldemokrata Uniónak együttesen megvolt az 53%-os parlamenti többsége, amely elegendő lett volna a kormányalakításhoz, ugyanakkor az RMDSZ-szel együtt sem érték el a 2/3-os abszolút többséget. Csak feltételezhetjük, hogy *miért vonták be az RMDSZ-t is a kormányba*. Már több alkalommal bebizonyosodott, hogy a román politikai életben a 3%-os többség nagyon kevés. Másrészt a Nyugat szemében az RMDSZ részvétele a kormányban jó fényt vetett Romániára. Politikusi feltételezések szerint pozitív irányba is billenthetne volna a mérleget az 1997-es júliusi NATO-csúcs. Nem utolsósorban, mint már említettük, az RMDSZ és Frunda György kampánya egy megbízható, nem sokat követelő politikai párt képét sugallta. Mivel a politikai polarizáció miatt nagyon csekély volt az esélye, hogy bármely más pártot bevonhassanak a koalícióba, az RMDSZ tűnhetett a „legolcsóbb” megoldásnak.

Visszatekintve nagyon nehéz eldönteni, hogy az RMDSZ kormányzati részvétele hozzájárult-e, és ha igen, akkor milyen mértékben a kormánykoalíció alacsony népszerűségéhez és választási kudarcához. Feltételezésünk szerint ez nagyon keveset nyomott a latban. A népszerűségvesztés elsősorban a kormánykoalíció belső konfliktusai révén állandósult kormányzati működésképtelenségnek és az ebből is adódó gyenge gazdasági teljesítményének tudható be. Ennek természetesen az RMDSZ is részese, viszont – anélkül, hogy az RMDSZ felmentése lenne a szándékunk – nyilvánvaló, hogy igen csekély befolyása volt a gazdasági folyamatokra. A magyar – etnikai – szavazók szemszögéből tekintve, a gazdasági sikertelenség nem tántoríthatott el sok választót az RMDSZ-től. Joggal feltételezhetjük, hogy a 2000-es választásokon nem szavazó, vagy nem az RMDSZ-re szavazó magyarokat inkább az RMDSZ belső konfliktusai, helyi viták befolyásolták és nem az RMDSZ kormánykoalíciós szereplése.

Különböző megnyilvánulásokból az derült ki, hogy a kormánykoalíciós részvétel érdekében/közben az RMDSZ-nek bizonyos követelésekről le kellett mondania. Ezek elsősorban az autonómia koncepciót és az önkormányzati modellt érintik. Valószínűsíthető, hogy a kormánykoalíciós tárgyalások során a Demokrata Konvenció és/vagy a Demokrata Párt kikötötte, hogy az RMDSZ tartsa takaréklángon ez irányú törekvéseit.¹⁹ Feltehető, hogy ez minimálkövetelmény volt ezen pártok részéről. Két lehetséges magyarázat van erre. Egyrészt ezek a pártok sem támogatják az RMDSZ autonómia-törekvéseit, másrészt nem vállalták e miatt az ellenzék részéről jövő támadásokat. A koalíciós partnerek alapjában véve racionális követelése ellentmond az RMDSZ programjának és célkitűzéseinek.

A koalíciós tárgyalások eredményeképp az RMDSZ-t két miniszteri hely illette meg, melyből az egyik a Turisztikai Minisztérium, a másik pedig az 1997. januárban létrehozott Kisebbségvédelmi Hivatal élén (előbbinek Birtalan Ákos, utóbbinak pedig Tokay György lett a vezetője). Később a turisztikai tárca helyett az egészségügyit kapta meg az RMDSZ, illetve a koalíció első két évében 11 államtitkári posztot is. Helyi és

megyei szinten az RMDSZ két prefektusi és nyolc alprefektusi helyhez jutott. Az RMDSZ kormánykoalíciós részvétele jobb helyzetbe hozott több magyar települést, de mivel a folyamatok zöme informális szinten zajlott, csak valószínűsíteni lehet, hogy ez kedvezőbb helyzetbe hozta a romániai magyarság egy csoportját.²¹

A politológusok előszeretettel osztják a négyéves kormányzati ciklust a Ciorbea-, Vasile- és Isărescu-kormányok szakaszaira.²² Az általános vélekedés az, hogy a Ciorbea-kormány volt a legkedvezőbb a romániai magyar kisebbség számára. Első ránézésre ez valóban így van, viszont nem feledhetjük, hogy az 1997. július 8-i madridi csúcs előtti időszakban Románia reménykedett abban, hogy első körben felveszik a NATO-ba. Reálisan erre igen kevés volt az esély, de nem volt eleve kizárható. Az RMDSZ ekkor volt a legkedvezőbb helyzetben, mert Románia számára kulcsfontosságú volt, hogy eredményeket mutasson fel a nemzeti kisebbségek ügyének kezelésében is. A Románia és Magyarország között létrejött alapszerződés, az RMDSZ kormánykoalíciós részvétele és a romániai magyarok, de általában a kisebbségek számára előnyös döntések mind azt bizonyították Nyugat felé, hogy az akkori romániai kormány megváltoztatta orientációját. A Ciorbea-kormány odáig ment, hogy sürgősségi kormányrendelettel módosította az előző kormányzati időszakban elfogadott tanügyi törvényt.²³ Ebben az időszakban az RMDSZ esetleg kedvező döntést csikarhatott volna ki az állami finanszírozású magyar egyetem ügyében. A madridi csúcs után a román politikának már nem volt annyira fontos külpolitikailag az RMDSZ. Ez a további kormányzati munkában is megmutatkozott.

A kormánybalépéssel a legnagyobb gond annak mikéntje volt. Az elvi és gyakorlati kérdéseken túl, a fentről hozott döntés képezi a fő problémát, amelyet csak utólag legitímáltatott a vezetőség. Ezáltal sérült a belső demokrácia elve, és megkérdőjelezte a döntéshozó fórum szerepét. Mindez az SZKT és az Operatív Tanács befolyásának az utóbbi javára történő eltolódási folyamatába illeszthető.²

A koalíciót ellenzők érvrendszere

Az RMDSZ-önértékelések felsorolják a négyéves kormányzati ciklus alatt elért sikereket, illetve kudarcokat.²⁵ Az RMDSZ belső ellenzékének értékelése inkább a kormánybalépés mikéntjét kérdőjelezi meg, a kudarcokra helyezi a hangsúlyt, valamint számon kéri az RMDSZ adósságait a társadalomépítés és a belső demokratizálódás terén. Míg az RMDSZ saját értékelései kihangsúlyozzák a törvényhozás és gazdasági reform területén elért eredményeket, addig a belső ellenzék értékelései erről nem ejtenek szót.

Két párhuzamos diskurzust fedezhetünk fel, amelyek megerősítik az addig is létező törésvonalakat. Az RMDSZ vezetősége a „kis lépések” taktikáját folytatta, arra alapozva, hogy a jogokat lépésenként kell kiharcolni és azzal a tudattal, hogy ez csak kompromisszumok árán sikerülhet. Az ellenzék viszont abból indul ki, hogy a romániai magyarságnak bizonyos jogok járnak, és a kulcskérdéseket illetően nem lehet – még ideiglenes – kompromisszumot sem kötni.²⁶ Az álláspontok merevek és nem valószínű, hogy bármiféle közeledés körvonalazódna a két tábor között. Az „ellenzők” a koalíciót vállaló/létrehozó csoportot azonosítják az 1992/93-as „Neptunosokkal”. Szerintük a koalícióba lépést a vezetőség puccsszerűen hajtott végre, nem rendelkezvén semmiféle legitimitással. A koalícióba lépést a vezetőség utólagosan legitímáltatta az SZKT-val. Nem gondolta végig a következményeket, és nem kérte meg a „liba árát”²⁷. Úgy léptek koalícióra, hogy nincs,

vagy legalábbis nem nyilvános a koalíciós szerződés. Az ellenzők számon kérik az RMDSZ-től, hogy nem képviseli és nem teljesíti a programjában szereplő célokat. Az érdekvédelem, a közképviselés, az érdekegyeztetés, az identitásvédelem, az önszerveződés és belső pluralizmus tekintetében az RMDSZ nem működött hatékonyan és feladta eredeti céljait.²⁸ Ez a kormányzati ciklus alatt vált nyilvánvalóvá, de a probléma gyökerei visszavezethetők az azt megelőző korszakra. A koalíciót ellenzők következtetése: az RMDSZ vezetését le kell váltani és vissza kell térni az 1993-as brassói kongresszuson lefektetett elvekhez és programhoz. Meglátásunk szerint ezek a bírálatok inkább az RMDSZ tevékenységét érintik, és csak másodsorban a koalíciós részvételt. A koalícióba lépéssel a fő gondot úgy fogalmazzák meg, hogy belső döntés és szerződés nélkül történt.²⁹

Román részről 1996-tól a mindenkor bukaresti hatalom érdeke lett, hogy bevonja az RMDSZ-t a kormányba. Hiszen ebben az esetben tudja a legjobban ellenőrizni és befolyásolni az RMDSZ politikáját. Az első alkalom után már a nemzetközi elfogadottság erősítéséhez is szüksége van a mindenkor romániai kormánynak az RMDSZ-szel való jó viszonyra, de ezáltal minimális alkupozíciót is biztosítani kell a magyar párt számára.

Az interetnikus együttélés

A következőkben megvizsgáljuk, a kormányzati szerepvállalás milyen hatással volt az interetnikus együttélésre, valamint a Románia és Magyarország közötti viszonyra. Pozitívnak tekintjük, hogy ezek a viszonyok konfliktusmentesek, de nem állítjuk azt, hogy ennek az RMDSZ-nek mindent alá kell rendelnie. Ugyanakkor azt sem állítjuk, hogy e jelenlegi folyamatok megfordíthatatlanok, vagy hogy lényeges változásnak vagyunk tanúi.

Az interetnikus együttélésre vonatkozóan információkat elsősorban a közvélemény-kutatásokból szerezhetünk. Az ország helyzetéről a lakosság – a magyarság is – úgy vélekedik, hogy a dolgok rossz irányba haladnak. A magyarság számára (is) a legnagyobb problémát a korrupció, munkanélküliség, életszínvonal csökkenése és infláció jelenti és csak ezután következnek a jellegzetesen magyar vonatkozású problémák (autonómia, nyelvhasználat, egyetem, stb.).³⁰ A 2000-es május-júniusi etnobarométer eredményei szerint a román-magyar viszony javult az 1996 előtti állapothoz képest. Ezt a nézetet osztják mind a románok, mind a magyarok, utóbbiak nagyobb arányban.³¹ Az RMDSZ kormányzati részvétele óta a románok és a magyar megkérdezettek is úgy gondolják, hogy a magyarok helyzete javult, és nagyon kevesen vélekedtek úgy, hogy rosszabbodott volna. Mindezek ellenére nagy az eltérés a nemzeti kisebbségek jogainak megítélésében. A magyarok 83,1%-a véli úgy, hogy a nemzeti kisebbségek jogilag hátrányos helyzetben vannak. Az általánosan elterjedt szemlélet ellenére és a romániai magyar életvilág egyre erősebb elkülönülése mellett az interetnikus viszony nem feszült. A mindennapok szintjén, a kölcsönös előítéletek ellenére a románok és a magyarok között kevés a nyílt konfliktus. Valószínűsíthetjük, hogy a koalíciós pártok támogatóival a magyarok jobban jönnek, mint az ellenzéki pártok támogatóival, de ritkán olvashattunk a sajtóban komoly gondokról.

Az intézményes diszkrimináció valószínűleg csökkent az 1996 utáni törvények és kormányrendeletek hatására, de egy etnicizált politikájú államban csekély annak valószínűsége, hogy ez rövid- vagy középtávon megszűnik. Az RMDSZ kormányzati eredmé-

nyei döntően a diszkrimináció ellenes rendelkezések és a nyelvpolitikai intézkedések körébe tartoznak. A harmadik szintű, identitáspolitikai célkitűzésekből, a saját intézmény-építés terén döntően a kisebbségi kérdés kezelésére szolgáló kormányzati struktúrák megteremtésére koncentráltak.³²

Kétoldalú államközi kapcsolatok: Románia és Magyarország

Magyarország és szomszédainak kapcsolatrendszerét három problémakör határozza meg: a szomszédságból adódó eltérő érdekek; a történelmi komplexusok; a kisebbségi kérdés. Románia vonatkozásában 1989 óta a kapcsolatok kulcskérdése az erdélyi magyarság helyzete. Elméleti szinten ez a nemzet fogalmának és a kisebbségi jogok különböző értelmezésén alapszik. Az államközi kapcsolatok szintjén az egyéb – pl. a gazdasági és integrációs – kapcsolatok másodlagosak. Függ ugyanakkor a kapcsolat a két ország politikai prioritásaitól, olyan értelemben, hogy a külpolitikai tényezők együttműködésre készítik-e a két országot vagy sem. Továbbá függ a mindkét országban épp hatalmon levő kormányok összetételétől és kisebbségpolitikájától.

Ismert, az alapszerződést az MSZP-SZDSZ kormány kötötte meg a TDRP-kormánnyal 1996 szeptemberében. Az akkori magyar kormánypartok értékelése szerint ennek a szerződésnek a megkötése döntően hozzájárult és megteremtette a feltételeket a román-magyar viszony javulásához. Az akkori ellenzék szerint hiba volt megkötni ilyen formában a szerződést, főleg az akkori román kormánnyal.³³

Habár rengeteg kritikával illették, az alapszerződés hozzájárult az RMDSZ felkéréséhez a kormányzásban való részvételhez. Nehezen képzelhető el, hogy az (ilyen szellemű) alapszerződés nélkül ez megtörtént volna. Mindkét fél kompromisszumot kötött az alapszerződés aláírásával, de talán a magyar fél kötötte a nagyobb kompromisszumot (1201-es ajánlás, az egyházi javak visszaadásának kérdése, a magyar egyetem ügye). Nem felejthetjük el azt sem, hogy az alapszerződés elsősorban a NATO-csatlakozás miatt kötött, és feltételezhetjük, hogy egyik fél sem számított a kisebbségi kérdés megoldására. Ennek ellenére mindkét részről hivatkozási alap, amelyet ki-ki érdekeinek megfelelően értelmez. A magyar külpolitika a nemzetközi fórumokon támogatta Románia felvételét a különböző nemzetközi szervezetekbe, ugyanakkor a kétoldalú kapcsolatok intenzívebbé váltak (több minisztériumközi kapcsolat is létrejött). A kisebbségpolitikai elv, miszerint a magyar kormány támogatja a kisebbségi szervezetek követeléseit, nem vezetett diplomáciai bonyodalmakhoz. Fontos, hogy a magyar külpolitika semmilyen szinten nem szólalt fel Románia ellen.

Nehéz eldönteni, hogy az RMDSZ koalíciós részvétele miatt vagy az új, inkább nyugatbarát koalíciónak, esetleg az alapszerződés aláírásának köszönhetően javult-e Románia és Magyarország viszonya. Tény, hogy 1996-ig igen kevés esély volt a kolozsvári konzulátus megnyitására, és minden valószínűség szerint a magyar magánegyetem magyarországi pénzzel történő támogatása is sokkal problematikusabb lett volna. A magyarországi és romániai politikusok között gyakorivá váltak a kölcsönös látogatások, amelyek során több fontos egyezmény is született. Ezek közül ki kell emelni a vendégmunkásokat érintő megállapodások és az új határátkelők nyitását. Nagyon fontos jelenség, hogy a Tisza szennyezés ügye egyik országban sem vált politikai hisztéria elindítójává.³⁴ Az RMDSZ kormányzati részvételének köszönhetően a különböző találkozások és egyezmé-

nyek könnyebben jöttek létre. Ilyen értelemben az RMDSZ elsősorban közvetítő szerepet játszott.

A már idézett közvélemény-kutatás szerint a romániai magyarok pozitívan vélekednek az utóbbi három év Románia és Magyarország közötti viszonyáról is, illetve az elvárások szintjén is további javulást várnak. Ebben az esetben is a magyar válaszadók azok, akik nagyobb arányban osztják ezt a nézetet.³⁵

A korábbi magyar kormány számára Magyarország EU-s integrációja volt az elsőszámú prioritás, és a határon túli magyar kisebbségek kérdése, mint a külpolitikán belüli szakkérdés enyhén háttérbe szorult. Az Orbán-kormány számára is elsőrendű az integráció kérdése, viszont – akár az előbbi kárára – a határon túli kisebbségek problematikája, támogatása mint nemzetpolitikai kérdés, a koalíciós pártok ideológiai bázisának törzstémájaként, hangsúlyosabb lett.

Romániában a korábbi kormány nem volt igazi partner a romániai magyarság számára. Az RMDSZ koalíciós részvételével az RDK által irányított kormányban már másként viszonyultak a kisebbségi problémakörhöz. Egyrészt a koalíciós pártok politikusai valamivel pozitívabban viszonyulnak a kisebbségi kérdéshez, másrészt a politikai érdek is ezt diktálta. Hiba lenne azt gondolni, hogy az alapvető viszonyulás lényegesen különbözik a korábbi kormány politikusaitól, – inkább a nyelvileg semleges nemzetállam engedékenyebb változatáról volt szó³⁶ – viszont tisztában kell lenni azzal, hogy az RMDSZ csak innen számíthatott bizonyos támogatásra programja megvalósításához.

A magyarságpolitika tekintetében az Orbán-kormány aktívabb elődjénél. Nyíltabban támogatja a romániai magyarság törekvéseit nyilatkozatok, látogatások és anyagi támogatások formájában. Ennek ellenére a két állam viszonya pozitívan változott. Ezt magyarázhatja egyrészt a magyar kormányzati részvétel, másrészt az 1996-2000 közti bukaresti kormány külpolitikai orientációja, amely elfogadta, hogy Magyarországgal és az RMDSZ-szel való jó viszonya javítja esélyeit az euroatlanti integrációt illetően.

Kisebbségi érdekérvényesítés – kisebbségpolitika

A kisebbségpolitika területén az RMDSZ egyrészt a romániai magyar kisebbség egyéni és kollektíven gyakorolható jogait biztosító prioritásokat fogalmazott meg, másrészt a magyar intézményrendszer megerősítését célzó intézkedéseket kezdeményezett.

A RMDSZ kormányzati prioritásainak megvalósulása

Ez esetben az elemző dolga látszólag egyszerű. Meg kell néznie A *Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kormánykoalíciós cselekvési prioritásai c.* dokumentumot³⁷ és megállapítania, hogy abból mi valósult meg.³⁸ Csakhogy az ott felsorolt célok döntő többségének megvalósulása nem csupán az RMDSZ-en múlt, illetve a szükséges intézkedések többségére az RMDSZ kidolgozott törvénykezdeményezéseket, de mint később bemutatjuk, ezek jó része a kormányzati ciklus végéig a parlamenti, szakszabotársági tárgyalásnál tovább nem jutott.

A *külpolitika* terén nem sikerült a NATO-felvétel, a EU-vízumkényszer eltörlése, de sikerült elérni a Románia és Magyarország közti kapcsolatok javulását, a gazdaságban pedig az ipari parkok létrehozását, a kis- és középvállalatok támogatási rendszerét, a sze-

mélyi jövedelemadó bevezetését. A legjelentősebb RMDSZ eredménynek a Turisztikai Minisztérium átszervezését tekinthetjük e téren. Ezek a részeredmények azonban nem hoztak szerkezetváltozást Románia gazdaságában, és az RMDSZ gazdasági prioritásainak is csak töredékében sikerült eredményt elérni. *Önkormányzati* szinten nem sikerült a sürgősségi kormányrendelet parlamenti megerősítése.³⁹ A helyi önkormányzati vagyongazdálkodás jogi feltételeit a helyi közpénzügyekről, a köztulajdonról, az utak jogállásáról és a koncessziókról szóló törvény megteremtette. Sikerült a helyi népszavazásról és a köztisztviselőkről szóló törvényeket is elfogadtatni.⁴⁰ Tehát a sürgősségi kormányrendelet megerősítésén túl a többi célkitűzést megvalósították. *Kisebbségpolitika* terén sikerült a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját aláírni, a helyi autonómiát erősítő törvények kisebbségvédelmi vonatkozásait kidolgozni. Nem történt meg a kisebbségvédelmi kerettörvény elfogadás, azonban 2000 augusztusában már elkészült a diszkrimináció ellenes törvény, amelyet már a TDRP-kormány fogadtathat el. A legbonyolultabb ügy a közösségi illetve egyházi javak visszaszolgáltatásának kérdése. 1997-98-ban erre vonatkozólag több kormányrendelet született (1997/21; 1998/13), a megjelölt 22 ingatlanból néhányat sikerült visszaadni (köztük a bukaresti Petőfi Házat, a kolozsvári Brassai Líceumot). Az 1999/83-as sürgősségi kormányrendelet 63 kisebbségi közösséghez tartozó ingatlan visszaadását rendelte el, majd ezt decemberben kiegészítették még egy 53 tételből álló jegyzékkel. Ebből 28-at adtak vissza. Csakhogy a kormányrendelet után egy külön bizottság hagyja jóvá a visszaadandó ingatlanok listáját, egy másik bizottság vizsgálja meg, hogy az ingatlan a jelenlegi használat függvényében visszaadható vagy sem. Majd a telekkönyvi átírás peres eljárás útján történik. E bonyolult eljárás után eddig összesen 9 magyar közösségi tulajdont képező ingatlant telekkönyveztek. De ebből csak a bukaresti Petőfi Ház és a nagyváradi Református Püspöki Palota lett ténylegesen birtokba véve.⁴¹

Az 1921-es földreform a magyar egyházak földtulajdonának 85%-át sajátította ki. Tehát most az 1918 előtti tulajdon 15%-át követelhetnék vissza az egyházak, de ez is csak a 2000/1. törvény területkorlátozásának figyelembe vételével. A prioritások közt szerepelt „az erőszakos beolvasztás és a kisebbséglakta övezetek demográfiai összetételének módosítását tiltó rendelkezések felülege” is. A székelyudvarhelyi-csereháti eset és az ortodox egyház székelyföldi intézményépítése azonban azt mutatta, hogy ennek betartásához nem rendelkezett kellő elszánással a kormánykoalíció.⁴² Az *oktatásügyi* prioritások közül a csángómagyar oktatás helyi igényeinek kielégítése és a kolozsvári államilag támogatott magyar tudományegyetem visszaállítása nem sikerült. A többi területen: oktatási reform, az oktatási törvény módosítása, a magyarul végezhető iskolák skálájának és tanulói létszámának bővítése terén komoly sikereket könyvelhet el az RMDSZ.⁴³ Azonban a magyar nyelvű felsőoktatás kérdése volt az, amely a leginkább próbára tette az RMDSZ és a többi koalíciós partner közötti viszonyt, és ami majdnem az RMDSZ kormányzathoz való kilépéséhez vezetett. Ugyanakkor az RMDSZ-en belül is egyik legfőbb megosztó kérdés volt az önálló magyar egyetem kérdése. Nem szakmai kérdés annak eldöntése, hogy mi lett volna a helyes cselekedet az RMDSZ részéről.⁴⁴ A *kulturális életben* egyedül a Nemzetiségi Főigazgatóság pénzalapjának pályázati felhasználásában történt előrelépés. A prioritások között felsorolt törvények a Nemzetiségi Kulturális Statútum kivételével elkészültek, de nem kerültek elfogadásra. Az egyházakat érintő prioritások közül egyedül a minden profilú felekezeti oktatási intézmények létrehozását sikerült elérni, a magánoktatás keretében. Az egyházügyi törvény megalkotását, a már említett elkobzott egyházi ja-

vak visszaszolgáltatását, és a moldvai csángók magyar nyelvű egyházi szolgálatának bevezetését nem sikerült megoldani.

Összefoglalva: a kormányzati prioritások közül a helyhatóságok és az oktatásügy terén sikerült a legnagyobb szerkezeti és nyelvhasználati eredményeket elérni. De a két kulcskérdésnek számító témában (egyházi és közösségi javak visszaadása, illetve a magyar nyelvű állami egyetem újraindítása) csak töredék eredményeket ért el az RMDSZ.

A törvényhozói munka

A parlamentben folytatott munka során bizonyos törvényeket az RMDSZ egyedül kezdeményezett. Több, a kisebbségpolitika szempontjából fontos intézkedés a törvényhozás megkerülésével, sürgősségi kormányrendelettel került bevezetésre. Az RMDSZ parlamenti csoportja és tagjai összesen 89 törvénytervezetet kezdeményeztek. Szám szerinti megoszlásukat tekintve a legtöbb a helyi autonómia kibővítésére vonatkozik (19), de ezek többsége (14) egy-egy település közigazgatási besorolásának megváltoztatását kezdeményezte. A kezdeményezések másik jelentős csoportja a vállalkozásbarát környezet kialakítására (9), a kis- és középvállalkozások támogatására (4) illetve a gazdasági privatizációra (6) irányult. Jelentős arányban szerepeltek még az RMDSZ kidolgozta törvénykezdeményezések között a mező és erdőgazdálkodással foglalkozó (8) és a munkaügy és társadalombiztosítási témájúak (9). A tervezetek kétharmada (61) csak a Szenátus vagy a Képviselőház napirendjéig vagy a szakbizottságokig jutott el. Összesen 13 RMDSZ-kezdeményezésből lett törvény. Ezek közül magyar szempontból kettő fontos: a 10 hektáron felüli mezőgazdasági területek és az 1 hektáron felüli erdők, valamint a volt közbirtokosági, egyházi vagy községi földtulajdonok visszaszolgáltatásának folyamata (1997/169.) és ennek gyakorlati szabályozása, illetve a visszaadandó területek maximalizálása 50 ha mezőgazdasági területben és 10 ha erdőben (2000/1.) A közigazgatási pozíciók tekintetében csak Dicsőszentmárton önálló jogú- és Kézdivásárhely megyei jogú várossá való nyilvánítását sikerült elérni (1999/167.) További három eredményes törvénykezdeményezés az ipari parkok létrehozására és a kis- és középvállalatok támogatására vonatkozó törvények voltak. Az RMDSZ törvénytervezetek közül összesen háromat utasítottak el, de ezekből csak egynek volt közvetett módon kisebbségpolitikai vonatkozása.⁴⁵

Ha a koalíciós törvényalkotást tematikusan tekintjük át, a nyelvi jogok szempontjából a minden fokon az anyanyelven való tanulás jogát biztosító tanügyi törvényt módosító sürgősségi kormányrendeletet és az ugyanilyen minőségű helyi közigazgatási törvény módosítását kell kiemelnünk. Ez utóbbi a 20%-os nemzetiségi arány fölött biztosítja az anyanyelv hivatalos használatát.⁴⁶ A magántulajdon visszaszolgáltatása és megerősítése terén a már említett két RMDSZ kezdeményezte törvény a legfontosabb eredmény. Az előbbiekhöz hasonló jelentőségűek a közigazgatási egységek önálló vagyongazdálkodásának jogi feltételeit, a helyi közösségek politikai önrendelkezését szabályozó decentralizációs törvények, bár e tárgyban az alaptörvények még nem kerültek elfogadásra.⁴⁷ De már így is jelentősen kibővültek a helyi társadalom döntési kompetenciái. Kisebbségpolitikai szempontból tehát az oktatási és a nyelvhasználati szabályozást leszámítva a helyi társadalmak, a helyi tulajdoni viszonyok szintjén komoly előrelépés történt. A parlamenti munkának van még két nehezen megfogható vonatkozása, amely a kormányzati munkára is érvényes. Egyrészt az RMDSZ-képviselők jó szakmai felkészültsége, amely a román

politikai életben is elfogadott vélemény, és az így megjelenített magyarságkép. A másik fontos vonatkozás, amely a sérelmi alapú kisebbségvédelmen való túllépést is jelenti az, hogy ha a kisebbségi politikus ott van bizonyos döntés-előkészítő folyamatokban, már bizonyos témákat, elképzeléseket nem is célszerű felvetni. Ilyen nyilvános eset volt a Kisebbségi Hivatal vezetőjének állásfoglalása a Kolozsváron tervezett Antonescu-szobor felállítása ellen⁴⁸, vagy a Kultusztvörvény-tervezet elfogadásának megakadályozása a parlamenti szaktanárságban.⁴⁹ S mivel a kisebbségi politikai párt a pártpolitika része – a megkerülhetetlen együttműködés érdekében – megfontolandó, hogy a pártok használjanak-e, akár egymást túllicitálva, kisebbségellenes retorikát, ugyanis teljesen más jellegű kormányzati vagy parlamenti ügyekben az RMDSZ ezt „viszonozhatja”.

A kormányzati munka

Az RMDSZ kormányzati munkájában legfontosabbnak a *kisebbségi kérdéssel foglalkozó kormányzati struktúra* létrehozását tartjuk. A Kisebbségvédelmi Hivatal és a tárca nélküli miniszteri pozíció mellett a regionális irodák beindítása, majd a hivatalban készített jogszabály-kezdeményezések a sajátos problémák kezelési lehetőségét biztosították.⁵⁰ A hivatal fontos törvénykezdeményezéseinek (a diszkrimináció ellenes törvény, a Kisebbségkutató Intézet létrehozása és a politikai üldözöttek kérelmeinek benyújtási határidejének meghosszabbítása) megvalósítása azonban már az új, TDRP vezette kormány kezében van. Az Oktatási Minisztériumban létrejött a kisebbségi államtitkárság és a magyar nyelvű oktatásért felelős vezérigazgatóság.⁵¹ Megyei szinten főtanfelügyelői és a magyar oktatásért felelős szaktanfelügyelői státusokat hoztak létre. A Művelődési Minisztériumon belül a Kisebbségi Igazgatóságot kibővítették, a szakkuratóriumok átalakítása során mindenhol magyar szakembereket is bevontak. E téren a legjelentősebbnek a több mint 120 kulturális intézmény önkormányzati hatáskörbe kerülését tekintjük, amivel egy sor nyelvhasználati és intézményépítési probléma helyi szintre került, ahol egy magyar önkormányzat esetében a magyar kulturális reprezentációt nem kérdőjelezzük meg.⁵² A Turisztikai Minisztérium és az Állami Vagyonalap megyei és területi kirendeltségeiben biztosították a magyar képviseletet. A 12 turisztikai régióból a 3 magyar lakta terület esetében a minisztériumi kirendeltségek vezetői is magyarok voltak.⁵³

A kormányzati tevékenység másik színtere az *erőforrások elosztása*. Ebben a Kisebbségvédelmi Hivatal jelentősen megnőtt forrásai komoly támogatást biztosítottak a kisebbségi szervezeteknek (1997: 6 milliárd lej; 2000: 62,6 milliárd lej kb.), illetve különböző a nemzeti azonosság megőrzését szolgáló programokra. Az Oktatásügyi Minisztériumban a magyar nyelvű képzés bővítése, új osztályok, intézmények és a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen a magyar oktatási vonal létrehozása a későbbi tagozat alapjaként számít jelentős szerkezeti bővülésnek.⁵⁴ A Művelődésügyi Minisztériumban áttörést jelentett a magyar programok arányos támogatása (1997-ben 67, 2000-ben 300 pozitívan elbírált pályázat volt, a négy év alatt közel 5 MD lejt költöttek erre a célra). A könyv- és folyóirat-kiadás terén 1997-ben részesültek először a magyar intézmények állami támogatásban. Ugyanígy először támogatta a minisztérium magyar vonatkozású köztéri szobrok felállítását.⁵⁵ A műemlékvédelem terén a minisztériumi források 10%-át fordították a magyar kulturális örökség részét képező műemlékek restaurálására (összesen 32 projektről van szó).

A kisebbségi problémák kezelésében közvetetten játszottak szerepet azok az RMDSZ-politikusok kezdeményezte intézkedések, amelyek az EU-hoz való közeledést, a piacgazdaság és a magántulajdon megerősítését célozták meg. Végezetül meg kell említeni a kormányzati munkának azt a részét is, amely konkrét román-magyar minisztériumi szintű megállapodásokhoz vezetett (pl. a Magyarországon szerzett diplomák honosítása, műemlékvédelmi együttműködés, turisztikai megállapodás).⁵⁶

A kormányzati szerepvállalás hatása

Az előbbieken a deklaratív program megvalósítását illetve kudarcait vizsgáltuk, a továbbiakban a kormányzati szerepvállalás hatását nézzük meg három kiemelten fontos kérdésre: a társadalomra, a mobilitásra és a törésvonalakra vonatkozóan.

Társadalom

A kormányzati szerepvállalással az RMDSZ mint párt hatékonyabban érvényesítette a kisebbség érdekeit, viszont az RMDSZ-t bírálók szerint, háttérbe került a romániai magyar társadalom kiépítése. Az RMDSZ mint párt elsősorban a bukaresti politikára helyezte a hangsúlyt, és a jogalkotásban vállalt szerepével próbálta az általános kérdéseket megoldani. Az előbbieken jeleztük, hogy ez milyen területeken járt sikerrel vagy félsikerrel. Ismert: az RMDSZ pártfunkciója mellett társadalomszervező szerepet is betölt. Programja szerint az RMDSZ a romániai magyar intézményrendszer és életvilág kialakítását és megerősítést tűzte ki céljául. Ez részben magától megvalósult az 1989-es rendszerváltást követően, részben pedig folyamatosan intézményesült az elkövetkező években a helyi RMDSZ illetve magyar civil szervezeteknek köszönhetően. A kormányzati részvétellel, az RMDSZ az állami forrásokat is felhasználva segíthette a folyamatot.

A kisebbségi érdekérvényesítés terén bizonyos elmozdulásnak lehetünk tanúi. Ma már nem etnikai konfliktushelyzeteket, diszkriminációs ügyeket kell kezelni, hanem sokkal inkább az önálló intézményépítéshez és működtetéshez való jogot. Ez éppen a koalíciónak köszönhetően nagyon sok esetben áttevődött a helyi hatalom szintjére. Ezen a szinten már szembe kell nézni azzal az alapvető kérdéssel, hogy a magyar többségű településeken teljesen más érdekek artikulálódnak, mint ahol a magyarság kisebbségben él. Az RMDSZ eddigi programjai, az apparátus tudáskészlete az utóbbi helyzetekre készült. *A tömbmagyar vagy többségi magyar területeken nem az interetnikus problémák, hanem a modernizációs kérdések állnak a középpontban. Ezekre az RMDSZ-apparátus nem tudott a megszokott romániai válaszoknál korszerűbb, hatékonyabb kezelési módokat adni.*⁵⁷

Társadalmi mobilitás

A kormányzás hatása a mobilitásra, a jövőkép alakulására illetve az elvándorlásra igen nehezen mérhető. A romániai statisztikák és vizsgálatok nem szolgálnak elég adattal arra nézve, hogy miként változott a társadalmi mobilitás, és még kevesebbet tudunk ennek nemzetiségi vonatkozásairól. A romániai elemzések szerint sem sikerült megvalósítani a reformot és a gazdasági szerkezetváltást. A kezdeti biztató jelek után a reform megtorpant és a társadalomra inkább az elszegényedés a jellemző. Ezt mutatják azok a közvé-

lemény-kutatási adatok is, amelyek az 1996 előtti reformellenes és a redisztributív politika felé fordulást jelzik. Ez természetesen kihatással van a romániai magyarságra, és nincs okunk feltételezni, hogy a magyarságnál ezek a folyamatok kevésbé érvényesülnének.

A mobilitásra vonatkozólag csupán az elite van némi rálátásunk.⁵⁸ Előjáróban el kell mondanunk, hogy az RMDSZ-nek igazából nem kellett megharcolnia a működéséhez szükséges forrásokért. Ezt részben állami támogatásból, nagyjából magyarországi – elsősorban – a civil társadalmon keresztül érkezett közalapítványi forrásokból fedezte. A helyi szinten gyűjtött tagdíjak csupán a helyi költségek egy részét tették ki. Az elit tulajdonképpen a (két) állami redisztribúciótól függött. (Ez természetesen csak a politikai elit egy részére igaz.) Fokozatosan, a parlamenti és helyhatósági választások során egyre több RMDSZ-es képviselő élt meg, vagy egészítette ki jövedelmét a román állami fizetésekből. Részben ez a jövedelem magyarázza, hogy az értelmiségit lassan kiszorította a politikából a vállalkozói és „technokrata” réteg. A társadalmi változás során egyre inkább csak azok tudtak helyállni a parlamenti és helyi adminisztrációs képviselők közül, akik közgazdasági és gazdasági ismeretekkel rendelkeztek és tisztában voltak érdekeikkel. (Ez a változás már a '90-es évek elején elkezdődött, az RMDSZ kormányzati szerepvállalása ezt a tendenciát csak felerősítette.) A mobilitási lehetőségek elsősorban a politizáló, illetve a gazdasági elitet érintették. (A politizáló réteghez azokat is odasoroljuk, akik a kormányváltással kerültek az RMDSZ által delegált pozíciókba.) A már említett törésvonalat újratermeli az a tény, hogy általában az RMDSZ jelenlegi vezetéséhez közelállók kerültek államigazgatási pozíciókba. Emiatt ez a réteg természetesen pozitívabban viszonyul a kormányzati szerepvállaláshoz. Ez a csoport azonban nem olyan széles és befolyásos, mint Szlovákia esetében, ahol a választásokat követő napokban az MKP (leginkább a volt MPP-sek) már kész személyi, pozíció-igénylő listákkal álltak elő. Ez az RMDSZ esetében a romániai politika személyi alku és nem program- és szerződéselvű jellegéből adódóan elmaradt.

Az értelmiségképződés elsősorban az egyetemen történik, és mint már utaltunk rá, ezen a területen komoly előrelépés történt. Ez azonban egyelőre csak számszerű növekedést hozott és a minőségi oktatás területén súlyos hiányosságok vannak. Az igazi elitképzés csak szűk műhelyekben, illetve Magyarországon zajlik. A kivándorlók száma a kilencvenes évek közepétől épp a középosztálybeli fiatalok körében újra emelkedett.⁵⁹ A Magyarországon továbbtanulók döntő része továbbra sem tér vissza Romániába. Ennek viszont nincs sok köze az RMDSZ kormányzati szerepéhez.

Törésvonalak

Szakmai szempontból nem dönthető el, hogy a törésvonalak megerősödése vagy gyengülése, az eliten belüli vagy elitek közötti viták kívánatosak vagy nem egy nemzeti kisebbség esetében. Két nézet létezik ezekről a kérdésekről. Az egyik azt tartja, hogy politikailag mindenképpen az a kívánatos, hogy a kisebbségi párt egységben maradjon és közösen lépjen fel érdekei érvényesítéséért. Ez a koncepció azon alapul, hogy a romániai magyarságnak kollektív érdekei vannak, és ezeket egységesen könnyebb képviselni, ugyanakkor nem szóródnak (vesztődnek) el a szavazatok. Ezáltal több képviselő jut a parlamentbe és politikai alkupozíciója is erősebb. A másik nézet – amely kevésbé hangsúlyozza a magyarság kollektív érdekeit – azt az álláspontot képviseli, hogy a különböző

politikai, regionális érdekek jobban képviselhetők, amennyiben ezek a nézetek artikulálódhatnak. A platformosodás ennek a kérdésnek az áthidalása céljából jött létre, viszont a megfelelő struktúra hiányában a pártszakadás „veszélye” áll fenn. Ezt a lépést egyelőre egyik csoport sem merete megtenni.

A felmérések arra engednek következtetni, hogy a romániai magyar lakosság eléggé egységesen értékeli az RMDSZ kormányzati részvételét, ugyanakkor az elit szintjén különválnak két csoport. A CCRIT 1999. februári felmérése szerint a magyarok 85%-a tekinti úgy, hogy az RMDSZ képviselte a magyarok érdekeit, 75%-a pedig úgy vélekedik, hogy az RMDSZ hozzájárult az ország problémáinak megoldásához és pozitívan értékeli a kormánytevékenységet. Csupán a megkérdezettek 8%-a vélekedik úgy, hogy az RMDSZ egyáltalán vagy keveset (1%, illetve 7%) törődik a romániai magyarság jogai-val. 85% pedig azt állítja, hogy az RMDSZ kizárólagosan vagy nagy mértékben (14%, illetve 71%) törődik a romániai magyarság jogaival. A felmérés szerint a válaszadók 78,8 %-a támogatja, hogy az RMDSZ továbbra is a kormányban maradjon, és 9%-a ellenzi ezt. A felmérés más kérdései alapján összefoglalhatjuk, hogy a romániai magyarság nagy százalékban pozitívan ítéli meg a koalíciós szerepvállalást és szeretné, ha az RMDSZ a koalícióban maradna.

Ezzel ellentétben a Reform Tömörülés, a Magyarok Világszövetsége, az Erdélyi Magyar Kezdeményezés vezető személyiségei többször támadták az RMDSZ vezetését a kormányzati szerepvállalás miatt.⁶⁰ Ezek újabb alkalmat jelentettek arra, hogy bírálataikat megfogalmazzák az RMDSZ-szel szemben. Ilyen értelemben az RMDSZ kormányzati szerepvállalása a már létező törésvonalat megerősítette. Az ellentétek általában minden fontosabb döntésnél újrafogalmazódtak. Leginkább jellemző eset a kormányból való kilépés körüli vita, az egyetem ügye kapcsán 1998 őszén. Ezek az ellentétek előjöttek a helyi és az előválasztások alkalmával is, valamint a státustörvény-tervezet/külhoni állampolgárság kérdés kapcsán.⁶¹

A belső ellenzék a brassói (1993-as) programhoz szeretne visszatérni, amelyben a nemzeti autonómiára vonatkozó stratégia fogalmazódott meg, amely – nézetük szerint – a romániai magyarság megmaradását és gyarapodását szolgálná. Ez a belső pluralizmusra épülő önkormányzati modell. Meg kell jegyeznünk, hogy ez irányba nagyon kevés lépés történt a koalícióba lépés előtt is, 1996 után pedig teljesen háttérbe szorult. E mögött az áll, hogy 1993-96 között a modell érvényesítéséhez nem voltak biztosítottak a külső feltételek – valamint a politikai akarat is hiányzott – ezért nem tudtak előrelépni, míg 1996 után a kormányzati szerep egy másik politikai-pártküzdelmekre alapozó érdekérvényesítést hozott előtérbe.

A *törésvonalak kérdése* két szempont szerint értékelhető. Amennyiben az „egység” fő érték, a koalíciós részvétel tovább mélyítette a csoportok közötti ellentétet. Amennyiben a belső *pluralizmus* az érték, akkor hasznos a belső ellentétek markáns megfogalmazódása, ami elindít (folytat) egy belső demokratizálódást. Nehéz eldönteni, hogy melyik biztosítja inkább a romániai magyarság megmaradását és megerősödését. Kulcskérdés a stabilitás problémája. Ha a román nemzetpolitika több magyar tárgyalópartner között választhat, jelentősen romlik a magyarság alkupozíciója. Ez a romániai magyar kisebbségpolitika alapp problémája 1920 óta. Az egység kategória görgetése helyett inkább az integrációs képesség hiányából lehetne kiindulni. Ebből a szempontból az RMDSZ politikai elitje az utóbbi négy évben jelentősen meggyengült. Ahogy az RMDSZ egyre job-

ban pártosodott úgy a mozaikszerű személyi, területi, generációs, gazdasági érdekcsoport-hálózatok – erősödésük a kormányzati részvétel velejárója – 1998 után egyre inkább tömbösödtek. Markóék kísérlete egy centrum-csoport létrehozására nem sikerült. A Csíkszeredai kongresszuson világossá vált, hogy a jelenlegi vezetéssel szemben egy 40%-os ellenzék létezik az RMDSZ vezető intézményeiben.⁶² Ezt követően az önkormányzati választások időszakában, amikor már új megyei RMDSZ-elitiek, gazdasági érdekcsoportok jelentkeztek a vezetés ezeket nem tudta integrálni. Ezért arra volt törekvés, hogy a Csíkszeredában megragadhatóvá vált másik tömböt, készülve az ellenzéki pozícióra, minél kisebbre szorítsák, hogy az 2000 után se vehesse át a párt vezetését. Ezt követően már a centrumba tartozó, közvetítő politikusok, az új nem integrált helyi elitiek is a Reform Tömörülés felé tájékozódtak. Ahol azonban jelenleg nincs a Markóhoz fogható integratív személyiség⁶³, nincs markáns társadalompolitikai programjuk és a kettős állampolgárság körüli aláírás-kampányharcokban törekvéseiket, a romániai közvélemény előtt Budapesttel kérdőjelezte meg a jelenlegi vezetés.⁶⁴ Az önkormányzati modell mellett RT törzstémája az a föderatív/erdélyiség program, amelyet a választási programjába központi helyre emelt be az RMDSZ.⁶⁵

Akiket az RMDSZ pozícióba juttatott, nem csupán „magyar” érdekeket képviselnek, hanem egyéb „nem-magyar” adminisztratív funkciókat is ellátnak. Az apparátusban lévőknek a kormányprogramnak megfelelő döntéseket kell végrehajtaniuk, ezen belül kiharcolni a speciális magyar követeléseket. Ebben a munkában az RMDSZ-t a kormányzatban különböző szinten képviselők olyan szaktudáshoz (a kormányzati munkában való jártassághoz) jutottak hozzá, amelyet egy új helyzetben, kormányzaton kívüli szakértői is társadalomépítő pozíciókban is jól lehet használni. Az RMDSZ számára a kormányzati részvétel elsősorban azt hozta, hogy valamilyen formában részt vettek a döntéshozatalban és a végrehajtásban, miáltal sikerült néhány kedvező döntést meghozni a romániai magyarság számára, illetve állami forrásokból néhány magyar intézményt támogatni. Emellett ez a réteg egzisztenciálisan is jól járt. Problematikus csupán az lehet, hogy a hatalomba való részvétel kecsesítő perspektívákat nyújtott, és féltő, hogy ezért megnő a hajlam az elvek pragmatikus alakítására a hatalomból való részesülésért. Részben ezzel magyarázható, hogy az RMDSZ valamilyen formában támogatja a jelenlegi kormányt. Másrészt az is világossá vált, hogy a hatalomban való (formálisan avagy informális) részvétel a romániai magyarság számára kedvező döntések elérését segítheti. Kérdés, hogy az RMDSZ célkitűzései illetve hatalomban való részvétele mikor kerülnek összeütközésbe és az elit milyen kompromisszumokat köt, illetve hajlandó majd kötni.

Az RMDSZ társadalomszervező funkciója, mint már említettük, háttérbe szorult. Azt is állíthatjuk, hogy az RMDSZ két funkciója, a párt és a társadalmi szervezeté egyre markánsabban különválnak. Ez eltér az eredeti célkitűzésektől, viszont szakmai szempontból nehéz megállapítani, hogy ez hosszútávon inkább pozitív vagy inkább negatív. Kérdés, hogy az RMDSZ-nek milyen mértékben kell részt vennie a társadalomszervezésben. Egyrészt az RMDSZ rendelkezik azzal az infrastruktúrával, amellyel ez megvalósítható, másrészt pedig e támogatás által ellenőrzése alatt tartja az alulról jövő kezdeményezéseket. E támogatás/ellenőrzés nélkül viszont meggyengülne mint párt. Még az sem kizárható, hogy amennyiben az RMDSZ kivonul a társadalomszervezésből, a belső ellenzék kelően megszervezheti magát – amire láthattunk példát Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Temesváron – és átvénné a hatalmat az RMDSZ-ben.

Az értékelésnél külön kell választanunk a pozitív változásokat attól, hogy ezeknek mekkora ára volt, illetve milyen következményekkel járnak. Az elemző helyzetét nehezíti, hogy a következmények minden valószínűséggel csak hosszú távon éreztetik hatásukat. Egyelőre csak hipotézisszinten jelezhetjük a releváns kérdéseket.

Következtetések

1. Az elemzés alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy az RMDSZ részvétele a kormányban inkább kedvező, mint kedvezőtlen változásokat hozott a romániai magyarság számára. Ezeket a változásokat a kormányt csupán kívülről támogatva valószínűleg nem lehetett volna elérni. Valószínűsíthető, hogy az 1996 előtti helyzethez képest akkor is kedvezőbben alakult volna a magyarság sorsa, ha az RMDSZ csak kívülről támogatja a kormányt. Viszont az RMDSZ számára igen fontos volt, hogy államigazgatási pozíciókhoz juttassa néhány politikusát. Ezáltal több információval rendelkezett és megvolt a lehetősége a döntések befolyásolására. Az általános gazdasági helyzet romlása, a gazdasági reformok elmaradása hasonlóképpen érinti a romániai magyarságot, mint az ország többi lakosát, ezek viszont csekély mértékben múltak az RMDSZ-en. Fennállt annak a veszélye, hogy a kormányzati részvétellel az esetleges kudarcokért az RMDSZ-t fogják okolni a romániai választók. Ez nem következett be, és a magyar szavazók sem szankcionálták emiatt az RMDSZ-t.
2. Megállapíthatjuk, hogy az RMDSZ számára központi kérdésekben csekély előrelépés történt. Ezekben a témákban – a kisebbségi társadalom megerősítése, a kulturális reprodukció biztosítása, a közösség saját irányítása – nem sikerült igazán előrelépni. Ehhez valamilyen típusú autonómia megteremtése és önálló intézményrendszer szükséges. Háttérmagyarázatként hozzá kell tennünk, hogy ezeknek az igényeknek a biztosítása és kiharcolása szöges ellentétben áll a román nemzetépítő projekttel. Az ilyen követelések román támogatása fel sem merült egészen 1996-ig. Az 1996-2000 közötti kormány, amely a legkevésbé ellenezte az RMDSZ ilyen irányú törekvéseit, szintén nem volt igazi partner ebben. Valószínűleg nagyon sokat veszítettek volna népszerűségükből a koalíciós román pártok, ha a román szavazók és közvélemény által elfogadhatatlannak tartott RMDSZ-követeléseket támogatták volna. A közvélemény-kutatási adatok szerint, habár a románok szerint is javult a román-magyar viszony, az RMDSZ-követelések még mindig eltűztek.⁶⁶
3. Az RMDSZ természetesen tudatában volt annak, hogy követeléseit nem találta maradéktalan támogatásra, ezért azt hangsúlyozta, hogy megteszi, amit megtehet úgy, hogy a kormánykoalíció ne bomoljon fel. Ennek két fontos következménye volt. Egyrészt megtorpant az önkormányzati program. Négy év távlatból kirajzolódik az, hogy az RMDSZ inkább a kormánytényezőségben rejlő lehetőségeket próbálta kihasználni és kevésbé törekedett a belső struktúrák megerősítésére. Részben ennek következménye, hogy a nem kormányzati funkcióban lévő magyarok belülről támadták az RMDSZ-vezetőséget és saját befolyásukat növelték egyes területeken. Mint ahogy az Bíró A. Zoltán elemzéséből is kiderül, a „lenti társadalom”, még akkor is ha haszonélvezője, morálisan nem támogatta az RMDSZ koalíciós részvételét.⁶⁷
4. Az RMDSZ kormánykoalíciós részvételével háttérbe szorultak az RMDSZ nem kormányzati és nem parlamentáris fórumai. Ez abból is adódott, hogy az RMDSZ egyre

inkább a választásokra koncentráló politikai párttá vált. A helyi szervezetek és a társadalomszervezés azok a területek, amelyek a leginkább megsínylették a koalíciós részvételt. Az Ügyvezető Elnökség szakapparátusát felszívták a kormányzati feladatok. Miközben az ÜE vezetője egyre több politikai kérdésben hallatta hangját, az intézmény súlya jelentősen csökkent a bukaresti központhoz képest.⁶⁸ Az RMDSZ vezetése letörte a helyi hatalom-átvételi kísérleteket, mert ezzel kockáztatta volna, hogy a következő parlamenti választások során nem sikerül saját embereit befutó helyekre jelölni. Ennek a hátulütője, hogy nőtt a magyar lakosság egy részében az RMDSZ iránti elégedetlenség. Részben ezzel magyarázható, hogy a helyi választásokon sok magyar nemzetiségű jelölt indult az RMDSZ-en kívül és ellen a helyhatósági választásokon.

5. A kormányzásban való részvétel hatással volt az RMDSZ stratégiák újrafogalmazására is. Bakk Miklós szerint az RMDSZ 1990 óta – explicit vagy implicit módon – három stratégiát fogalmazott meg. Ezek a nemzeti autonómia, az erdélyi regionális valamint a konzociációs stratégia.⁶⁹ Ez utóbbi a kormányzati szerepvállalással került napirendre, elsősorban az autonomista stratégia kárára. Tulajdonképpen egy de facto stratégiáról van szó. *Konzociális* politikai berendezkedés olyan esetekben jön létre, ahol két vagy több szubkultúra szerveződik – vallási, nyelvi, etnikai – törésvonalak mentén. Egy ilyen tipikus helyzet a multinacionális társadalmak esete, mint például Románia. Szubkultúrákról, ezek intézményesült formájáról, a pillérekről vagy oszlopokról, akkor beszélünk, amikor több törésvonal átfedi egymást, így a *modell szociológiai része alkalmazható Romániára*, megkülönböztetve a román és magyar nemzeti alapon szerveződő szubkultúrákat.⁷⁰

Konzociális demokrácia

A további vizsgálódásunk tárgya a *konzociális modell politológiai része*, amely a konzociális demokráciát helyezi középpontba. A konzociális demokrácia jellemző vonásai közé tartozik a nagykoalíció, amelyben képviselve vannak a nyelvi és vallási csoportok, ezen csoportok autonómiája, az arányos képviselet, valamint a kisebbség vétő joga az őt érintő kérdésekben. A konzociális demokrácia megteremtésének kedvező feltételek közé soroljuk a szubkultúrák nagyjából hasonló méretét, az elitek együttműködési szándékát, a korábbi pozitív együttműködési hagyományokat, a külső veszélyek hiányát, valamint a csoportok földrajzi koncentrációját. Romániára alkalmazni a klasszikus modellt túlzásnak tűnik, és semmiféleképpen nem beszélhetünk konzociális demokráciáról. Viszont deskriptív szinten beszélhetünk konzociális gyakorlatról. Értem ezalatt, hogy a románok és magyarok közötti viszonyról az elitek tárgyalnak szubkultúrájuk képviseletében. A megegyezések felső szinten történnek, saját szubkultúrájuk figyelmen kívül hagyásával, mintegy feltételezve, hogy az elitesz csoportok képviselik szubkultúrájuk nézeteit.

Lijphart szerint két fő feltételnek kell teljesülnie a konzociációhoz. Egyrészt az elitek együtt akarjanak működni és kompromisszumkésznek legyenek, másrészt ezeknek a vezetőknek biztosítani kell maguk számára csoportjuk támogatását.⁷¹ *Romániában legnagyobb akadály az, hogy két nemzetépítő politikát folytató csoportról beszélhetünk, és a megegyezés épp e projektek megvalósítását akadályozná; nézetünk szerint – identitáskérdésekről lévén szó – lehetetlen a megegyezés. Főleg, abban az esetben, amikor az egyik*

csoporthoz viszonyítva sokkal nagyobb a másikonál, és nem igazán fűződik érdeke olyan megegyezésekhez, amelyek számára előnytelenek, illetve többségi szavazással, demokratikusan, keresztülvihetik elképzeléseiket. A konzociális gyakorlat azért működhetett, mivel külföld felé szükséges volt a kisebbség kormányzati részvétele.

Romániában a szubkultúrák az etnikai törésvonal mentén szerveződnek. Emellett léteznek a magyar szubkultúrán belüli törésvonalak is. *A 2000-es év végére úgy tűnt, hogy a romániai magyarságon belüli törésvonal intézményesült, amit az RMDSZ jelenlegi vezetősége és a belső ellenzék közötti ellentét határoz meg. A regionális, katolikus/protestáns ellentét nem jelentős, valamint a generációs ellentét is háttérbe szorult. A sajtóban mérsékelt/radikális ellentétként jellemzett konfliktus szociológiailag eltérő integrációs elképzeléseként is leírható. A jelenlegi RMDSZ-vezetőség elsősorban a romániai magyar egyének integrációját a romániai társadalomba, míg ellenzéke a romániai magyarság, mint önálló társadalom integrációját helyezi előtérbe. Épp ezért a mai RMDSZ vezetés ellenzéke a kormányzati szerepvállalást károsnak tartja az önálló romániai magyar társadalom kialakulására és megerősödésére nézve. Ennek a társadalmi és pártérdekek ellentétének a kezelésére a politikai pártot ellenőrizni képes társadalmi kontrollmechanizmusok alkalmasak (nyilvánosság, önkormányzati kontroll, konkurens csoportok, szervezetek kritikája). A következő néhány év identitáspolitikai kulcskérdése lehet, hogy miként tudja a romániai magyar elit az előbb említett mechanizmusokat működtetni.*

Tekinthetjük úgy, hogy Romániában lassan kialakul a multikulturális társadalom, a globalizációnak köszönhetően a nemzeti identitás másodlagossá válik, illetve valamilyen politikai keretben fel/megoldhatók lesznek a nemzeti feszültségek. Másrészt, a nemzetépítésre helyezve a hangsúlyt úgy tekinthetjük, hogy feloldhatatlan a lényegi ellentét a két közösség között, és semmilyen lehetőség sincs a feszültségek enyhítésére. Az előbbi esetben az RMDSZ kormányzati szerepvállalását egyértelműen pozitívan értelmezhetjük, a második esetben viszont azt lehet állítani, hogy az RMDSZ a romániai magyarság számára lényegbevágó követelésekről mondott le – legalábbis ideiglenesen. Az RMDSZ kormányzati szerepvállalását ellenzőknek ebben az esetben teljes mértékben igazuk lehet, viszont kérdéses, hogy nem kormányzati szerepben az RMDSZ valóban előrelépett volna az önkormányzati struktúra kialakításában, valóban sikerült-e volna valamit előrelépnie az autonómia kérdésében, illetve törődött volna jobban a társadalomszervezéssel? Mint ismeretes, az RMDSZ 1996 előtt sem tartotta be az 1993-as brassói kongresszus programját, így talán nem a kormányzati szereplés számlájára kellene írni ezt.

Ezáltal viszont fel kell tenni a kérdést, hogy ennek strukturális okai vannak, avagy a vezetőség okolható. Értelmezhetjük kényszerpályának az RMDSZ helyzetét, illetve a jelenlegi vezetőség politizálását és hozzáállását tehetjük felelőssé. Szakmailag erre a kérdésre, mint oly sokra, nem adható válasz.

¹ A tanulmány alapjául Kántor, Zoltán–Bárdi, Nándor: *Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996-2000*, REGIO, 2000/4 tanulmánya szolgál. Jelen tanulmány megírásához figyelembe vettük Bodó Barna, az évkönyv szerkesztőjének javaslatait, valamint a Teleki László Intézetben, 2001. április 3-án a tanulmány vitáján elhangzott bírálatokat, elsősorban Bakk Miklós és Székely István – felkért opponensek – részéről.

² Convenția Democrată din România.

³ Úgy is fogalmazhatnánk, hogy inkább a társadalmi szempontokra, mint a politikaiakra helyeztük a hangsúlyt. Az elemzés során be kellett látnunk, hogy az objektivitásra való törekvésünket nem érvényesíthettük maradéktalanul, viszont megközelítésünket nem politikai preferenciáink, hanem szakmai szemléletünk befolyásolta.

⁴ Bakk Miklós: 1989-1999: az RMDSZ első tíz éve. In *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Szerk. Bodó Barna, Szórvány Alapítvány–Polis Könyvkiadó, Kolozsvár. 2000, 19-32.; Kronológia. In *Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989-1999*, Kolozsvár, 2000.

⁵ További kutatásunk során egységes szempontrendszer szerint 50, a kormányzati munkában közreműködő személlyel szeretnénk interjút készíteni valamint az SZKT vitáit fogjuk feldolgozni. Ez adhat egy részletesebb elemzéshez megfelelő háttérrel. Az RMDSZ belső információs hálózatából származó információk csak egyes szóbeli közlések által jutottak tudomásunkra, illetve nem értünk hozzá egyes közvélemény-kutatások nem publikus részeihez.

⁶ Egy teljes körű elemzés, amely a mikroszintet is magába foglalta volna – sajtóelemzés, politikai alkuk elemzése, forráselosztások, stb. – szükséges lenne, de messze túllépi egy tanulmány keretét. Ez a munka csak egy hosszú, jól finanszírozott csapatmunkában képzelhető el.

^{2..} *Mérlegen: Az RMDSZ a koalícióban, 1996-2000.* RMDSZ, é.h.n. 80.; ill. Toró T. Tibor: *Az RMDSZ koalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselő felé?* Magyar Kisebbség, Új sorozat, IV évf., 1998/1. 222-251. és a megjelent válaszok: uo. 1998/2. 3-141.; Borbély Zsolt Attila: *Markának mennie kell.* Erdélyi Napló 1999/17.

⁸ Bíró A. Zoltán: A kormánybalépés egy éve a magyar-magyar reláció szemszögéből. In: Bakk Miklós–Szekely István–Toró T. Tibor (szerk.) *Útközben: pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról.* Pro Print, Csíkszereda, 1999, 124-137.

⁹ Az első kettőre vonatkozó fejtegetéseket lásd Kántor-Bárdi, *REGIO*, 2000/4.

¹⁰ Partidul Democratiei Sociale din România.

¹¹ Dan Pavel: *De ce nu s-a predat coalitia?* Sfera Politicii 2000. Nr. 78, január 5.

¹² Donald L. Horowitz: *Ethnic Groups in Conflict.* Univ. of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1985.

¹³ Elemzésünket finomíthatta volna a különböző exit poll felmérések adatai, valamint az előválasztások eredményeinek összehasonlítása a szavazóközrtekben elért eredményekkel.

¹⁴ Centrul pentru Cercetări a Relațiilor Interetnice din Transilvania (Erdélyi Interetnikus Kapcsolatok Kutatóközpontja)

¹⁵ *Romániai magyarok 2000.* CCRIT, 2000. március 33.

¹⁶ Ha a program saját társadalomra vonatkozó részét nézzük, akkor pedig egy konszolidációra törekvő, konzervatív értékrenddel találkozunk.

¹⁷ Balázs Sándor: *A hatalomban vagy a hatalomból.* Magyar Kisebbség 1998/2. 6.

¹⁸ Toró T. Tibor: *Az RMDSZ koalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselő felé?* Magyar Kisebbség 1998/1. 224.

¹⁹ Feltételezés, ugyanakkor erre utalt Tökés László is „Érvek és ellenérvek” című temesvári előadásában, In: Bodó Barna (szerk.) *Kisebbségi érdekvédelem: kormányból és/vagy ellenzékből.* Temesvár, 1997. 7.

²⁰ *Mérlegen* i.m. 67-70.

²¹ A kormányzati apparátusban országos és helyi szinten min. 170 főt helyezett el az RMDSZ. *Mérlegen* i.m. 3. Ez a csoport további már nem pártleosztású státuszokra több tucat magyar alkalmazottat vitt be.

²² Külön tanulmányt érdemelne a három kormány részletes elemzése, viszont helyszüke miatt ezt nem tehetjük meg, ugyanakkor a fő törésvonalat a madridi NATO csúcspont előtti illetve utáni időszakokban látjuk.

²³ A 84/1995. sz. Oktatási törvény és az 1999-es módosítás összehasonlítását adja: *Mérlegen* i. m. 14-16.

²⁴ „Az Operatív Tanács az RMDSZ-en belül lényegében a teljes politikai döntéshozói hatáskört átvette.” Bakk Miklós: Hatáskör-módosulás. *Krónika* 2001. január 20-21.

²⁵ Lásd a Csíkszeredai 1997-es RMDSZ Kongresszus anyagait valamint a *Mérlegen 2000* kiadványt.

²⁶ Az 1997-es temesvári konferencián elhangzott előadások (Tőkés László, Bodó Barna, Borbély Imre) ezt sugallják. In: Bodó Barna (szerk.) *Kisebbségi érdekvédelem: kormányból és/vagy ellenzékéből*. Temesvár, 1997.

²⁷ Borbély Imre hivatkozik Markó Béla metaforájára. *Kisebbségi érdekvédelem* ... i. m.

²⁸ Borbély Zsolt Attila: *Markónak mennie kell*. Erdélyi Napló 1999. 17. sz.

²⁹ Tőkés László: *Érvek és ellenérvek*. In Kisebbségi érdekvédelem i. m.; illetve Magyar Kisebbség 1998/2. több szerzője: Bodó Barna, Borbély Imre – Borbély Zsolt Attila, Szöcs Géza.

³⁰ *Romániai magyarok 2000*, CCRIT, 22.

³¹ Ethnobarometer, CCRIT, 2000 May-June, 22.

³² Ezt elemzésünk következő fejezetében tekintjük át.

³³ A Fidesz-MPP országos elnökségének memoranduma a román-magyar alapszerződés tárgyában. In: Lőrincz Csaba–Németh Zsolt–Orbán Viktor–Rockenbauer Zoltán: *Nemzetpolitika '88 – '98*. Osiris, Budapest, 1998. 306-307. A magyar belpolitikai vita sajtóelemzését adta: Kovács Éva–Csigó Péter: *Európai integráció vagy/és kisebbségvédelem?* A román-magyar alapszerződés sajtóvitája. Budapest, 2000, In: *Diskurzusok a vándorlásról*, szerk. Sík Endre–Tóth Judit, NMMK, Budapest, 2000. 252-278.

³⁴ Zsigmond Csilla: *A ciánszennyeződés mediatizálása a Népszabadság, a Magyar Nemzet és a HVG hasábjain*, Pro Minoritate 2000/1. 139-147.

³⁵ *Romániai magyarok 2000*. CCRIT, 22.

³⁶ Románia magyarságpolitikájának ezt a vonulatát képviselte a két világháború között Zenobie Păclașianu, ma pedig többek között Valentin Stan.

³⁷ *RMDSZ Közlöny* 1997. november 27. 20-24.

³⁸ A prioritásokat a *Mérlegen* c. kiadvány vonatkozó fejezeteivel vetettük egybe. Így ha külön nem szükséges, a forrást nem tüntetjük fel.

³⁹ Az 1997 tavaszán elfogadott 1991/69., a helyi közigazgatásról szóló törvényt módosító és kiegészítő 22. sz. sürgősségi kormányrendelet szavatolta: azokban a közigazgatási egységekben, ahol egy kisebbségi közösséghez tartozó személyek száma meghaladja a 20%-ot, a helyi, illetve megyei tanácsülések napirendjét nyilvánosságra kell hozni az illető közösség anyanyelvén is; azokban a tanácsokban amelyekben egy kisebbségi közösséghez tartozó tanácsosok száma eléri az összlétszám egyharmadát, az üléseken az illető közösség anyanyelve is használható; azokban a közigazgatási egységekben ahol egy kisebbségi közösséghez tartozó személyek száma meghaladja a 20%-ot, az írásban vagy szóban közönségkapcsolatot tartó személyek megfelelő számban kell hogy ismerjék az illető közösség anyanyelvét is; azokban a közigazgatási egységekben, ahol egy kisebbségi közösséghez tartozó személyek száma meghaladja a 20%-ot, ezek a hatóságokhoz írásban és szóban az anyanyelvükön fordulhatnak, választ is ezen a nyelven kapnak. Amennyiben a helyhatóság képviselője vagy alkalmazottja nem ismeri az illető nyelvet akkor a polgármesteri hivatal köteles tolmácsot biztosítani. Ugyanakkor, ezeken a településeken a helyhatóságok biztosítják a feliratokat az illető közösség anyanyelvén is. A kormányrendelet az első koalíciós válság, majd az Alkotmánybíróság döntése miatt nem tudott törvényerejűvé válni (1998. május 19-i döntés).

⁴⁰ *Mérlegen* i. m. 46-48.

⁴¹ A Kisebbségvédelmi Hivatal, Markó Attila tájékoztatása alapján.

- ⁴³ Szász Jenő: *Székyudvarhelyi Cserehát – áru vagy próbakő?* In: Romániai Magyar Évkönyv 2000 i. m. 178-183.
- ⁴⁴ Murvai László: *Magyar nyelvű oktatás Romániában (1989-1999)*. Uo. 104-113.
- ⁴⁵ 1998. szeptember 5-6-i SZKT ülés határozata az egyetem követelésének elutasítása esetén a ki lépésről. *Szabadság* 1998. szeptember 7. Tőkés László kivárási javaslata. *Háromszék* szeptember 7. 1998. szeptember 30-i kormányülés (Javaslat a Petőfi-Schiller multikulturális egyetemre) *Nép- újság* 1998. október 2. SZKT újabb határozat a koalícióban való maradásról *Szabadság* 1998. október 5., majd az román ellenzéki tiltakozásokról *Szabadság* október 8.
- ⁴⁶ 1998/99.: Az állam által elismert vallásos felekezetek által fogyasztott villamos- és hőenergia, földgáz, víz- illetve csatornahasználat díjának az állami költségvetésből történő támogatásáról szó- ló törvénykezdeményezés.
- ⁴⁷ Lásd az 43. jegyzetet.
- ⁴⁸ *Mérlegen* i. m. 45-48.
- ⁴⁹ 1999. november 3. RMDSZ Tájékoztató, 1999. nov. 4
- ⁵⁰ 2000. feb. 6.
- ⁵¹ *Mérlegen* i. m. 4-6.
- ⁵² Uo. 10. Lényegesnek tartjuk, hogy az Országos Akkreditációs Bizottságba is sikerült volna két magyar jelöltet bevinni, de ezek egyéni – már másokkal nem helyettesíthető – visszalépése miatt er- re nem került sor.
- ⁵³ Uo. 18-20.
- ⁵⁴ Uo. 29.
- ⁵⁵ Magyar András–Szilágyi Pál–Kása Zoltán: *A Babeş-Bolyai Tudományegyetem 1989 és 2000 között*. Uo. 71-80.
- ⁵⁶ A Sepsiszentgyörgyi Mikó és a marosvásárhelyi Petőfi szobrok elkészítését a Művelődési Mi- nisztérium 650 M lejjel támogatta. Uo. 19.
- ⁵⁷ Uo.
- ⁵⁸ A helyhatósági választások székelyleföldi sajtóanyagát áttekintve jutottunk erre a következtetésre.
- ⁵⁹ Elsősorban a *Mérlegen* kiadvány alapján, ahol nevesítik az állami adminisztrációba kerülteket.
- ⁶⁰ Bevándorlási kérelmek számának alakulása Romániából: 1994: 4619; 1996: 3271; 1999: 5266. www.b-m.hu/migráció/statisztika
- ⁶¹ Toró T. Tibor, Borbély Imre, Katona Ádám.
- ⁶² Az RMDSZ a kezdetben a „státustörvény” koncepciót támogatta, míg az RMDSZ belső ellenzé- ke, amely részben a Magyarok Világszövetsége Erdélyi Társasága köré szerveződött, a külhoni ál- lampolgárság koncepcióját helyezte előtérbe.
- ⁶³ Az RMDSZ Csíkszeredai kongresszusán a 431 küldöttből 274-en Markó Bélára, 157-en pedig Kincses Elődre az RT jelöltjére adták le a szavazatukat. *Romániai Magyar Szó* 1999. május 17.
- ⁶⁴ Németh Zsolt előadása Magyarország külpolitikai prioritásai. Kolozsvár, 2000. október 7.
- ⁶⁵ *RMDSZ Választási program* 2000. RMDSZ, 62.
- ⁶⁶ *Ehtnobarometer 2000* May-June, 45-46
- ⁶⁷ Bíró A. Zoltán i. m. 129.
- ⁶⁸ Bakk Miklós: *Hatáskör módosítás*, Krónika, 2001. jan. 20-21.
- ⁶⁹ Bakk Miklós: *Az eredettől a kezdetig*. Provincia, 2000 november.
- ⁷⁰ A líjpharti modelltől eltérően csupán egy, a magyar szubkultúráról, beszélhetünk. Román részről nem beszélhetünk egyetlen szubkultúráról, ezért az egyezkedések nem a román szubkultúra képvi- selőivel zajlanak, hanem – a politikai konjunkctúrától függően – valamelyik román politikai párttal, (lásd részletesebben: Kántor Zoltán, Provincia, 2001. április).
- ⁷¹ Lijphart Arendt: *Democracy in Plural Societies: A comparative exploration*, Yale University Press. New Haven and London., 1977.

Varga Attila

A jogállástól a kedvezményekig

A „Státustörvény” koncepciójáról

Az utóbbi néhány év során a határon túli magyar közösségekben elsősorban, de az anyaországi politikai-társadalmi közéletében is kiemelt fontosságú vita alakult ki a határmódosítás nélküli nemzeti egység megteremtésének politikai, erkölcsi, történelmi követelményéről és ennek jogi megjelenítéséről: az úgynevezett „státustörvényről”.

A vitát végső soron a magyar kormány és a határon túli magyar szervezeteket tömörítő Magyar Állandó Értekezlet közös politikai döntése tette lehetővé, mely elindította a „státustörvény” koncepciójának, majd kodifikálásának kidolgozását. Talán nem túlzó az a megállapítás, hogy azon jogalkotási próbálkozás, mely hamarosan és ténylegesen parlamenti szakaszába lép a „státustörvény” néven köztudatba került jogszabály elfogadásával, egyedülálló és különösebb előzmények nélküli kísérlet a magyar törvényhozás részéről.

Többfordulós, a MÁÉRT különböző szakértői bizottságaiban lefolytatott szakmai tárgyalás és egyeztetés után készült el a „szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezményekről szóló törvény” koncepciótervezete, majd ennek kodifikált változata „A szomszédos államokban élő magyarokról” szóló törvénytervezet, melyet minden bizonnyal még 2001-ben elfogad a magyar Parlament.

Fontosnak tartom, hogy mind a koncepció, mind a szövegszerű törvénytervezet szellemisége összecseng azzal az erdélyi magyarság által is meghatározónak tartott alapelvvel, mely szerint olyan jogszabályra van szükség, amely a jó szándékon és a lehetőségek, kedvezmények biztosításán túlmenően a szülőföldön való megmaradást segítse elő, és nem a kivándorlást serkentse. A koncepció és a normaszöveg között fennálló, bizonyos mértékig érthető változás a kötelező formákon túli tartalmi karcsúsítást is jelent, egy meglehetősen az általánosság szintjén megfogalmazott szabályozás formájában. Ezt nem a kormányzat politikai akarat-hiányával magyarázom, inkább azon külső nemzetközi kényszerítő körülmények hatásával, amikor az igencsak előrehaladott EU-csatlakozási folyamat következtében már nem rendelkeznek a szuverenitás attribútumok teljességével.

A csatlakozási folyamat során a törvényhozási tevékenységet, különösen az Európai Uniót valamilyen formában érintő részeket illetően, fokozottan körültekintőnek kell lenni, ugyanakkor a teljes jogú uniós tagság esetén, különösen akkor, ha a szomszédos országok is tagjai ezen nemzetközi egységnek, megnyílnak, kiszélesednek a határon túli magyarokra vonatkozó mozgásteretek és politikai-törvényhozási cselekvési lehetőségek.

Mindezen túlmenően az említett koncepció- és normaszöveg-tervezettel kapcsolatosan felmerülő néhány jogi természetű megjegyzést, észrevételt, esetenként kérdést és dilemmát szeretnék, bizonyos értelemben szubjektív, illetve a szigorú jogi elemzés kereteit néhol túllépő formában megfogalmazni. Fontosnak tartom tisztázni, hogy státustör-

vényről avagy kedvezményről van szó, miért fontos ez, kikre vonatkozik a jogszabály, mire jogosít fel, milyen jogosítványokat fogalmaz meg, hogyan jár el a jogosítványok érvényesíthetősége érdekében és milyen jogalkotási, jogtechnikai formában jelenik meg.

1. Fogalomzavar vagy tartalmi kidolgozatlanság

Megítélésem szerint a köztudatban és a mindennapi szóhasználatban elterjedt „státustörvény” kifejezés használata elhibázott és megtévesztő, még akkor is, ha ezt nem első sorban a szakértők használták, illetve ha valamilyen gyűjtőfogalomként kívánnánk értelmezni. Azért is téves az említett szóhasználat, mivel a jelenlegi magyar kormányzat politikai szándéka egyértelműen a szomszédos államokban élő magyarokról, az itt élő magyaroknak nyújtandó bizonyos kedvezményekről szól. Az egyes kedvezmények illetve a státus (jogállás) meglehetősen eltérő jogi megítélés alá eső jogi fogalmak, hiszen míg a kedvezmények valamely létező jogosítvány keretében megszabott feltételektől derogáló, kedvezően eltérő körülmények közötti gyakorlását jelenti, addig a jogállás (státus) a jogosítványok valamely önálló rendszerét, ezen belül pedig egy szélesebb körű, „bensőségebb” viszonyt fejez ki a státusszal rendelkező jogosult, és a státuszt biztosító magyar állam között.

A joggyakorlás szempontjából a státus keretében a jogok mint alanyi jogok jelennek meg, vagyis érvényesítésük különösebb hatósági mérlegelés nélkül, illetve az aktuálpolitikai célszerűségeken kívül valósíthatók meg. A kedvezmények esetében természetesen az egyéni elbírálás, mérlegelés vagy politikai, gazdasági megítélés, opportunitás szempontjai alapján határozzák meg a konkrét alkalmazást. Míg a státus értelmezésében nagyobb jogi stabilitást biztosít bizonyos jogi automatizmusok működése révén, addig a kedvezményeket elsősorban a politikai-gazdasági konjunkturális állapotok, a politikai szándék és a hatóságok eseti elbírálása határozná meg. Lehetséges, hogy mindez túlzottan spekulatív jogi okfejtés, de valós aggodalmakat tartalmaz, miközben kétségtelen, hogy a kérdés lényegét nem a megnevezések, hanem a jogosítványok tartalmi vonatkozásai fogják eldönteni.

Ugyanakkor tény, hogy a jogszabálytervezet nem használja a „Jogosítvány” illetve „Jogosultság” kifejezéseket, csak a „kedvezmények” megfogalmazást, miközben bizonyos belső jogi logikai ellentmondásként a 2.(1) cikkely előírja „...az e törvényben meghatározott feltételek mellett jogosult egyes kedvezmények alanyi jogon történő igénybevitelére”. Mivel alanyi jogként gyakorolt kedvezményről van szó, talán indokolatlan a tartózkodás a jogok, jogosítványok, kifejezések használatától.

Mindezeket túlmenően és az észrevételek ellenére el kell mondani, hogy egy olyan törvény elfogadása, mely megteremti a határon túli magyarság és Magyarország kapcsolatrendszerének szervezeti intézményes és jogi kereteit, rendkívül jelentős lépés a határon túli magyar nemzeti önazonosság megőrzésének, erősítésének, fejlesztésének feltételeit, illetve nem utolsó sorban az e vonatkozásban létező, meglehetősen nagyszámú rész-szabályozások egyszerűsítését, a jogalkalmazás hatékonyságának növelését illetően.

2. A személyi hatályról

A megalkotandó törvény személyi hatályának megállapítása a jogalkotás egyik sarkalatos kérdése. Megítélésem szerint a törvénynek nem arra a kérdésre kell választ adnia,

hogy ki a magyar, vagy netán, hogy ki tartozik a magyar nemzethez, hanem azt, hogy kik azok a személyek, akik jogosultak lesznek bizonyos jogosítványokra, kedvezményekre. A jogszabályok, illetve a jog általában nem alkalmas(ak) arra, hogy meghatározza(ák) bárki-nek is a nemzeti hovatartozását.

A nemzet léte nem jogszabályfüggő, mint ahogyan sem a nemzet, sem a nemzethez való tartozás nem köthető valamely jogszabály létehez. A nemzet teremt jogszabályokat és nem a jogszabályok nemzetet.

A jog csupán azt határozhatja meg, hogy adott esetben ki számít magyar állampolgárnak, kik azok a személyek, akikre nézve a magyar állam főhatalmi jogosítványait gyakorolja. Ez azonban nem zárja ki, hogy a magyar jogalkotó jogosítványokat, kedvezményeket, vagy éppen kötelezettségeket írjon elő más országok állampolgáira nézve, különösen, ha azok Magyarországon tartózkodnak. Végző soron lehetnek olyan személyek, akik nem tudnak, vagy nem kívánnak az illető jogosítványokkal élni, de ez korántsem jelenti annak eldöntését, hogy ők magyarok vagy sem.

A személyi hatállyal kapcsolatos másik észrevétel, hogy egyetértünk azzal a szándékkal, miszerint a koncepció is különbséget tesz a szomszédos országokban élő magyarok, illetve a nyugati magyarok között. A különbségtétel indokolt, mivel a szomszédos országokban élő magyarok akaratuk és szándékuk ellenére, de legalábbis a véleménynyilvánítás lehetősége nélkül kerültek abba az országba, amelynek most az állampolgárai. A másik esetben a más földrajzi térségben élők akaratnyilvánításuk valamely formája révén kerültek „választott hazájukba”, az akarat-kifejezés pedig még akkor is létezett, ha a legtöbb esetben ezt az adott történelmi, gazdasági, politikai helyzet kényszerítő ereje befolyásolta.

Ugyanakkor nem elhanyagolható szempont, hogy a Magyarországgal szomszédos országokban élő határon túli magyarok hagyományos történelmi közegben élnek, olyan magyar nyelvű kulturális és szellemi közösséget alkotnak, mely szerves részét képezi az egyetemes magyar kultúrának, ennek megőrzése és fejlesztése mindenképpen szükséges. Hasonlóképpen egyetértünk azzal, hogy a törvénytervezet nem vonatkozik mindazokra a személyekre, akik magyarországi letelepedésüket kérték, hiszen ezzel egy olyan jogi folyamatot indítottak el, melynek a végső célja a magyar állampolgárság megszerzése.

A jogszabálytervezet egyik tisztázásra váró problémája, hogy milyen kritériumrendszert alkalmaz a jogosultak körének megállapításakor. Megítélésem szerint két kötelező feltételt lehet szabni a jogosítványok gyakorlásának biztosítására.

Az első a szabad identitásválasztás, formailag az erre vonatkozó írásos nyilatkozat, amelyben az érintett személy magát magyarnak vallja. A második a magyar nyelvismeret. Ha ez utóbbi valamely oknál fogva nem teljesül, akkor és csakis ebben az esetben alkalmazhatók kiegészítő kritériumok, éspedig felmenők származása, egyházak, közképviselési szervezethez való tartozás, szülők, nagyszülők egykori magyar állampolgársága.

3. A jogosítványokról

Ami a törvény tárgyi hatályát, a jogosítványokat, kedvezményeket illeti, úgy vélem, ezek még nincsenek kellően kidolgozva, lévén hogy politikai döntésre is szükség van ezen jogosítványok terjedelméről, hozzávetőleges információkra a leendő jogosultak számáról valamint a kedvezményekhez kapcsolódó költségekről, kiadásokról.

Teljesen természetes és magától értetődő alapelv, hogy a jogosítványok terjedelme legyen összefüggésben a jogosultak létszámával és összhangban Magyarország anyagi, költségvetési teherbíró-képességével.

A konkrét kedvezmények alapvetően öt területre vonatkozhatnak, éspedig az akadálymentes határátlépés és anyaországgal való kapcsolattartás, oktatás és kultúra, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés lehetősége, szociális kérdések, a munkavállalás szabályozása.

Ugyancsak általános észrevételként jegyzem meg, hogy a kedvezmények bizonyos része egységes szabályozást kell nyerjen, például az egészségügyi ellátásban való részesülés, vagy a közművelődési intézményekhez való előnyös hozzáférés tekintetében. Egységes szabályozás abban az értelemben, hogy a jogalkotó nem kell különbséget tegyen a különböző szomszédos országok jogosultjai között. Más vonatkozásban valószínűleg differenciáltabb szabályozásra van szükség, például az oktatás területén, hiszen elképzelhető, hogy miközben bizonyos jogosítvány egy szórványközösség számára életmentő lehet, egy másik országban élő közösségre nézve a létező intézményrendszer fokozatos elsoványodásához, hosszabb távon akár felszámolásához vezet.

Például, amennyiben a délvidéki vagy akár a kárpátaljai magyarság egy részének a Magyarországon történő tömeges középiskolai oktatásban való részvétele szükséges lehet, az erdélyi magyarság esetében – különösen ott, ahol megfelelő szintű és színvonalú középiskolák léteznek – ez az érintett iskolák fokozatos kiürüléséhez vezethet, ahhoz, hogy fenntartásuk, működtetésük a hatóságok előtt többé már nem tűnik indokoltnak. Arról nem is szólva, hogy azok a fiatalok, akik középiskolai tanulmányaikat Magyarországon végezték, minden bizonnyal felsőfokú tanulmányaikat is magyar egyetemen szeretnék folytatni, ami lényegében azt jelenti, hogy ott szocializálódtak, a magyarországi életkörülményekhez alkalmazkodtak, a magyar társadalomba illeszkedtek be. Ezzel egyidejűleg természetesen elszakadnak szülőföldjük realitásaitól, társadalmi, szellemi, kulturális, gazdasági környezetétől (Magyarország és szomszédai túlnyomó többsége közötti eltérések ma eléggé jelentősek, és vélhetően még elég hosszú ideig azok maradnak), ami nagyban valószínűsíti, hogy igencsak kevés számban választják majd a visszatérést, a hazatérést.

A tervezet szövegére utalva a 3. cikkely előírja, hogy a „legkedvezőbb tartalmú beutazási és tartózkodási jogot biztosítja a határon túli magyarok számára”. Elképzelhető, hogy nem célszerű a törvényben rögzíteni feltételeket, a beutazással kapcsolatos szabályokat, de esetleg utalni lehetne, hogy ez vízumot jelent, esetleg a jogosítványok gyakorlását biztosító igazolvány vízummentességet biztosít, illetve amennyiben ez nem lehetséges, az igazolvány birtokosa kérelem esetén gyorsított eljárásban, hosszú időtartamú vízumra jogosult. Ez utóbbi esetben kérdés, hogy az EU-tag Magyarország tehet-e különbséget a vízumkérdésben a nem EU-tagországok között.

Az oktatás vonatkozásában véleményem szerint több előírásra, kiterjedtebb szabályozásra volna szükség. Konkrétan: kérdésként fogalmazódik meg számomra, hogy a szakmai továbbképzés lehetősége miért csak a pedagógusokról szól. Elismerem, a pedagógusok rendszeres továbbképzésben való részvételi joga rendkívül fontos, talán a legfontosabb a határon túli magyarság anyanyelvű oktatása számára, hasznos lehet viszont más területeken működő szakemberek (orvosok, tudományos kutatók, társadalomtudósok, stb.) számára is hasonló jogosultság biztosítása.

Ami a közművelődési intézmények használatának jogát illeti – lásd a törvénytervezet 4. cikkely (1) bekezdés a. pontját – megítélésem szerint pozitív különbségtételre volna szükség. Ezt a jogot, illetve ezen intézmények szolgáltatásainak igénybevételi lehetőségét nem a magyar állampolgárokkal azonos módon kellene gyakorolni, hanem éppenséggel kedvezményes formában. Ez esetben a támogatás éppen azt jelentené, hogy a határon túli magyarok számára – lévén, hogy túlnyomó többségük az anyaországbeli életszínvonalnál lényegesen alacsonyabb anyagi szinten él – kedvezményes formában jutnának hozzá a közművelődési intézmények által kínált magyar kultúrához.

A munkavállalás terén, illetve bizonyos szociális jellegű jogosítványok esetében a legfőbb probléma a konkrét tartalmi meghatározáson túl az, hogy ezek olyan természetűek kell legyenek, hogy ne sértsék a magyar állampolgárok hasonló jogait, de még azt is ki kell zárni, hogy bizonyos esetben konkurrenciális helyzet álljon elő (például szociális segélyek biztosításánál). A munkavállalás esetében valószínűleg a kedvezményekről szóló törvénytervezet kereteit túllépő szabályozásra lesz szükség, világos, áttekinthető és érvényesíthető szabályokra az illegális munkavállalás visszaszorítására. A tervezet konkrét szövegére utalva a 18. cikkely (2) bekezdése felveti bennem a kérdést: mi az indoklása a munkavállalás három hónapos korlátozásának. A kérdés akkor is jogos, ha a tervezet előírja a meghosszabbítás bizonyos feltételek közötti lehetőségét.

Úgy vélem, méltánytalan a jelenlegi joggyakorlat, mely szerint a munkavállalás során felmerülő szabálytalanságok következményei leginkább és szinte kizárólag a munkavállalót és nem a munkáltatót sújtják. Nem a feketemunkát szeretnénk támogatni, hanem olyan jogszabályi háttérrel biztosítani, mely vissza tudja szorítani az illegális munkát úgy, hogy a legális munkavállalás váljon mind a munkavállaló, mind a munkáltató érdekévé. Ebben a jogviszonyban a határon túli magyar munkavállaló teljesen kiszolgáltatott, ha anyagi helyzete rákényszeríti a bármilyen körülmények közötti munkavállalásra.

Meggyőződésem, hogy a jogszabály hiánya vagy joghézagok léte hosszútávon az elvándorlást eredményezheti, mivel a törvénytelenül munkavállalók jelentős része valószínűleg az illegális állapot megszűnését, helyzetük törvényessé válását a magyarországi letelepedésben látják. Ezzel szemben a megfelelő jogi keret által biztosított törvényes munkavállalás éppen a szavatolt jobbiztonság miatt a szülőföldön való maradásra ösztönözhet.

4. Az eljárásokról

A törvény alkalmazására vonatkozó szabályok is a sokat vitatott és mindezidáig a még nem véglegesített megoldásokkal ellátott kérdések közé tartoznak. Tekintettel, hogy a törvény alkalmazása egy sor hatósági, közigazgatási eljárást tesz majd szükségessé, ez a feladat mindenképpen a megfelelő magyarországi hatóságokra hárul. Ez azonban nem zárja ki bármely, a törvény szövegében akár tételesen megnevezett határon túli szervezettel való együttműködés lehetőségét, illetve ezen utóbbiak részéről bizonyos, a törvény által előírt hatósági feladatok elvégzését. Ezek a hatósági feladatok adatgyűjtésből, iratkezelésből, adatfeldolgozásból, esetenként okiratok fordításából, hitelesítéséből, valamint ajánlások megfogalmazásából állna.

A jogosultságról való döntést a törvényben megjelölt magyar hatóság hozza meg, különösebb mérlegelési jog alkalmazása nélkül, de egy, a végrehajtási normákban kidolgo-

zott ellenőrzési mechanizmus érvényesítése mellett. A kibocsátandó igazolványokra vonatkozólag egyetértünk a tervezet első bekezdésébe foglalt eredeti szöveggel, azonban nem értjük egyet azzal a javaslattal, hogy két igazoló közokirat létezzon, melyek közül az egyik a magyar nemzethez való tartozást igazolná. Ez jogilag elfogadhatatlan, hiszen a nemzethez való tartozást nem lehet közokirattal igazolni, vagy jogilag meghatározni. Ez esetben a magyarországi magyarok, a nyugati magyarok számára is hasonló okiratot kellene kibocsátani. A magyar nemzethez való tartozást, amely nem jelent jogi állapotot, nem lehet összekeverni a magyar állampolgársággal, mely a tulajdonképpeni alkotmányjogi jogviszonyt fejezi ki egy állam és polgárai között.

Az igazolvány kizárólag a törvényben meghatározott kedvezmények, támogatások, jogosítványok igénybevételére jogosít fel. Természetesen, miként a fentiekből is már kiderült, a jogosult és a jogosultság elismerésének eljárási rendje még egy sor részletszabályozást igényel, melynek jelentős része alacsonyabb szintű végrehajtási jogszabályban fog megjelenni.

5. Jogtechnikai észrevételek

Végezetül néhány észrevételt fogalmaznék meg a jogalkotás technikai vonatkozásában. Ameddig a koncepciótervezet volt ismert, azon a véleményem voltam, hogy a legmegfelelőbb jogszabályi forma egy átfogó kerettörvény volna. A kidolgozott normaszöveg ismeretében úgy látom, a keretjellegét túl lazán sikerült értelmezni, ezért talán a legtöbb részletre is kiterjedő törvénykönyv, kódszerű forma talán célszerűbb volna: magába foglalná valamennyi határon túli magyarra vonatkozó szabályozást és természetesen csak az alacsonyabb szintű szabályozásokat, főként technikai kérdéseket rendeznék végrehajtási jogszabályokkal, normákkal. A törvénykönyv jellegű jogszabályi formával növelni lehetne a tervezet normatív konzisztenciáját, másrészt célszerű lenne az érvényesíthetőség szempontjából, ha nem további, különböző szintű jogszabályok jövőbeni megalkotására történne (jelen esetben legkevesebb nyolc) utalás.

További általános észrevételként jegyzem meg, hogy a jogszabály azon fejezeteit, részeit, melyek a jogosultak körét, illetve a jogosítványokat, kedvezményeket határozzák meg, pontos, részletes, az elvi, általános szintet meghaladó szabályozásban kellene megszövegezni, amelyeket nem utal át a törvényszöveg a végrehajtási szint normaalkotási hatáskörébe. Másrészt azon fejezeteket, amelyek a kedvezmény igénybevételének, gyakorlásának mechanizmusát, a jogosultság igazolásának módozatát, finanszírozási kérdések részleteit tartalmazzák, tehát egy sor elsősorban technikai kérdést végrehajtási normákban lehet szabályozni.

Végezetül pedig, ami jogtechnikai szempontból talán a legnehezebb kihívás: a törvényszöveg legyen rugalmas, mégis konkrét és világos, tartalmazza pontosan de esetenként megengedő módon, a szabály alóli kivételek tételes előírásait is, hogy tekintetbe tudja venni a különböző régiókban élő határon túli magyarok eltérő helyzetét, eltérő életkörülményeikből és jövő-lehetőségeikből adódó eltérő igényeit.

*

Döntés előtt, a fentiek bemutatásával meg kell állapítanom, hogy észrevételeim vázlatosak, korántsem terjednek ki minden vonatkozásra, szempontok csupán, gondolatöre-

dékek a leendő jogszabállyal kapcsolatosan. Ugyanakkor vitathatatlan tény, hogy a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény olyan nagy horderejű nemzetstratégiai kérdés, mely így vagy úgy a magyar nemzet egészének jövő- és énképét érintheti.

A lezajlott és még mindig folyamatban lévő vita egy rendkívül fontos körülményt hozott a felszínre és „leplezett le”, nevezetesen: nincs egy átfogó, koherens közép- és hosszútávú nemzetpolitikai stratégia, amelyet az anyaország az elszakított nemzetrészekkel közösen dolgozott volna ki. Mindez azt eredményezi, hogy valamennyi határon túli magyar közösség (erdélyiek, kárpátaljaiak, felvidékiek és délvidékiek) alapján véve két, a legtöbb esetben ellentétesen ható geo- és nemzetpolitikai erő terében él és létezik. Egyfelől érvényesülnek az anyaországi nemzetpolitika változó, ezért néhol inkoherens és stabilitást nélkülöző célkitűzései és hatásai, másrészt hatnak az utódállamokban megnyilvánuló gyakran el- lenséges, magyarellenes tudatos politikai gyakorlat következményei. Létezik egyfelől az anyaország jóindulata, tenni akaró szándéka, másfelől a mostoha magaviseletű szülőföld, a „szomszédos állam” többnyire magyarellenes gyakorlata.

Mindezekon túl, ha a normaalkotási folyamat egészét nézzük, mely kétségtelen, hogy megelőzte a parlamenti vitát, a koncepció és a tervezet előkészítése, kidolgozása a kezdetektől fogva a határon túli magyar szervezetek képviselőinek a bevonásával történt. Ez pedig jogalkotási gyakorlatként szintén nem mondható szokványosnak, és mindenképpen elismerésre méltó olyannyira, hogy formailag a már említett nemzetpolitikai stratégia létrehozása első lépéseként is tekinthetjük.

Az elvárások, igények iránti fogadókészség mértékéről nem tisztem szólni, annál kevésbé, mivel a majdani – elfogadott – törvényszöveg alkalmazásából úgyszólván kiderül, hogy a meghozott döntés, a választott megoldások, helyesek-e, alkalmazhatók-e, elégségesek-e.

E szubjektív megjegyzést azért tartottam fontosnak leírni, mert a magyar törvényhozónak tudnia kell, hogy döntésével egy feszült politikai mező közepén találja magát: a „szomszédos államokban élő magyarokról” szóló törvény társadalmi fogadtatása függ attól, hogy miként viszonyul egyfelől a jogos, de felfokozott (esetenként eltúlzott) elvárásokhoz, másfelől pedig azoktól a – meglehet – szintén jogos vagy éppen indokolatlan félelmektől, potenciálisan létező ellenszenvektől és elutasító érzésektől, amelyek az illető országokban kialakultak. Ezt a feszültséget feloldani korántsem könnyű feladat, miközben a felelősség sem kevés. A döntés kizárólagos joga a Magyar Országgyűlésé, melynek meghozatalához bölcsességet és nagy empátiát lehet csak kívánni, miközben a felelősség azonban a határon túli szervezetekkel közös.

A felelősségen túl és a várható társadalmi fogadtatáson innen azonban a határon túli szervezetek és közösségek a törvényt olyan első, valóban rendkívül fontos, de mindenképpen kezdő lépésként tekintik, mellyel elindulunk egyfelől a határmódosítás nélküli nemzeti egység jogi kereteinek megteremtése, másfelől az olyannyira szükséges távlati nemzetpolitikai stratégia kidolgozása és nemzeti elfogadtatása útján.

Adatok és folyamatok

II.

Sorbán Angella – Nagy Kata

Hazajöttem Magyarországról...

Bevezetés

Az 1989-es kelet-európai politikai-társadalmi változások, a határok átjárhatóságával, mobilitási és információáramlási lehetőségeket teremtettek a térség lakói számára. A Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarok érdeklődése elsősorban az oktatás és a munkaerő-piac területén mutatkozott. A magyarországi oktatási lehetőségek iránti érdeklődést több tényező indokolta, illetve erősítette fel: a magyar tannyelvű felsőoktatási rendszer hiányosságai/hézagai Romániában, a magyarországi felsőfokú oktatási hálózat és intézményrendszer tágabb kínálata, valamint a fiatalok természetes igénye, hogy külföldön továbbtanuljanak.

A kilencvenes évek elején született meg az – az eredetileg átmeneti megoldásnak tekintett – elképzelés, miszerint a kisebbségi magyar oktatás azáltal segíthető a leginkább, ha az erdélyi (és más határon túli régiókból származó) magyar fiatalok Magyarországon vesznek részt különböző képzési formákon. Ezt az elképzelést a budapesti Oktatási Minisztérium tanulmányi és szociális ösztöndíjakkal támogatta, illetve támogatja jelenleg is. Bár a határon túli magyar fiatalok továbbtanulásának támogatására kiépített ösztöndíj-rendszer – mind a magyar állam, mind pedig a határon túli magyar szervezetek részéről – azzal a céllal jött létre, hogy a szülőföldön való megmaradást elősegítse, a tapasztalatok azt mutatják, hogy a Magyarországon tanuló diákok jelentős hányada nem tér vissza szülőföldjére.

A jelen kutatás része egy átfogó, összehasonlító kárpát-medencei kutatásnak, amelynek célja volt, hogy képet alkosson a Magyarországon ösztöndíjjal tanuló határon túli diákok sorsának, életpályájának alakulásáról – akár Magyarországon maradtak tanulmányaik befejezése után, akár visszamentek szülőföldjükre. A Trend Társadalomkutató Műhely ennek a kutatási programnak a keretében *a Magyarországon állami ösztöndíjjal tanult és Erdélybe visszatért fiatalok életútját* (pályaválasztás, magyarországi egyetemi évek, hazatérés, karrierlehetőségek, jövőképek) vizsgálta.

A kutatás az 1997/1998-as és 1998/1999-es tanévben végzetek csoportját fogta át (ez alkotta a mintavételi keretet). A szóban forgó két tanévben végzetek azonban nagyon heterogén csoportot alkotnak aszerint, hogy milyen képzési formán vettek részt (alapképzés, továbbképzés), hogy első illetve második diplomájukat szerezték Magyarországon, továbbá, hogy melyik évben kerültek ki Magyarországra, mikor kezdték el tanulmányaikat stb. A kutatási célcsoportba való sorolás kritériuma: az említett két tanévben

* A tanulmány az Apáczai Közalapítvány 2000. évi, Az 1997/1998, illetve 1998/1999 tanévben Magyarországon végzett határon túli magyar fiatalok életpályáját megrajzoló kutatás című pályázati kiírására készült, a budapesti Márton Áron Szakkollégium felkérésére és koordinálásával.

kaptak utoljára állami ösztöndíjat Magyarországon. Az életpályák feltárására az elbeszélhető (narratív) élettörténeti interjúzás módszerét alkalmaztuk¹. Az interjúk 2001. február 20-a és március 9-e között készültek.

Az erdélyi fiatalok Magyarországon való továbbtanulási folyamatának elemzése – a pályaválasztási motivációk, jövőképek, karrierlehetőségek – érdekes vetületét világítja meg a romániai rendszerváltás természetrajzának, hiszen a mintába bekerült fiatalok történetei a magyarországi továbbtanulásról – pontosan az említett heterogenitás miatt – gyakorlatilag átfogják a teljes kilencvenes éveket, ennek az évtizednek a kihívásairól szólnak, a fiatal korosztály nézőpontjából. Az elbeszélésekben találkoznak a nyolcvanas és a kilencvenes évek szocializációját meghatározó sajátosan generációs meghatározottságú problémák, már kialakult vagy formálódó értékrendek, különféle megközelítések karrierről, érvényesülésről, közelmúltról és jövőről. A személyes élettörténetek lehetőséget kínálnak ugyanakkor, hogy rálátást kapjunk az erdélyi fiatalok Magyarországon töltött éveire: milyen elvárásokkal mentek Magyarországra, hogyan éltek ott egyetemi éveik alatt, miért és milyen tervekkel, elgondolásokkal jöttek haza, milyen lehetőségeket, jövőt látnak szakmájukban a szülőföldre való visszatérés után.

A kutatás igen aktuális kérdéskört érint tehát: a továbbtanuló fiatalok sajátos migrációjának problematikáját – jelen elemzésben a hazatérés nézőpontjából.

A mintáról

Az interjúalanyok kiválasztásához két adatbázist használtunk fel. Egyik azoknak a hallgatóknak az adatait tartalmazza, akik a vizsgált tanévekben állami ösztöndíjjal tanultak Magyarországon. Ezt az adatbázist a Márton Áron Szakkollégium keretében működő Karrier Iroda készítette és bocsátotta rendelkezésünkre (266 romániai hallgató adatait tartalmazza). A másik adatbázis azokat az erdélyi fiatalokat összesíti, akik Magyarországon végeztek, és az 1993–2000 közötti időszakban diplomájuk honosítását kérvényezték Romániában. Ez utóbbit az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Oktatási Főosztályának adatai alapján állítottuk össze².

A két adatbázis összevetéséből alakult ki egy 36 nevet tartalmazó névsor, amelyben tehát azok szerepelnek, akik a vizsgált években ösztöndíjat kaptak, és miután befejezték tanulmányaikat diplomájuk honosítását kérték. A honosítás kérvényezése azonban nem jelent minden esetben hazatérést, a 36 honosítást kérvényező közül csak 26 személy települt vissza Romániába (a többiek Magyarországon élnek, esetleg más nyugati országban telepedtek le). A kutatás során a jegyzékre felkerültek olyan fiatalok is – szám szerint heten –, akik bár nem kérték diplomájuk honosítását, de hazatértek és itthon dolgoznak. A kutatás interjúalanyainak kiválasztásához alapul szolgáló névsor tehát összesen 33 nevet tartalmazott (26 + 7). A kutatás során megkerestünk, illetve megpróbáltunk elérni *mindenkit*, aki a 33 fős listán szerepelt. 29 fiatallal vettük fel a kapcsolatot, 25-tel sikerült interjút is készítenünk.

Az 1997/1998 és az 1998/1999-es évfolyamokat véve alapul 12,4% azoknak az aránya, akik magyarországi tanulmányaik befejezését követően hazatértek Erdélybe. Ez azonban egy számított arány, amely nem vetíthető ki általában a Magyarországon tanuló erdélyi diákokra, csupán erre a két évfolyamra vonatkozóan tekinthető irányadónak.

A minta³ a választott szakok és szakpárok szerint nagy szórást mutat, ám van két nagyobb gyakoriságot mutató szakirány: a néprajz és szociológia (mint külön szak vagy más szakokkal párosítva) és a média területe (operatőr, adásrendező, rádiós, vágó stb.). Kiemeljük, hogy ez utóbbi csoport (9 személy) sajátos kategóriát képez a mintán belül. Ez a sajátosság főleg a munkaerő-piaci helyzetükből adódik, tekintve, hogy majdnem mindegyikük a média területén dolgozott a felvételi időpontjában, a tanulási időszakban megtartotta munkahelyét és a tanulmányok befejezése után nagyjából ugyanarra a munkahelyre tért vissza. A képzés jellege lehetővé tette számukra, hogy rendszeresen hazajárjanak, szakmai és baráti kapcsolataikat itthon megőrizzék és bővítsék. Ezek a körülmények nagymértékben befolyásolták szakmai stratégiájuk kialakítását, aminek egyik meghatározó eleme – az interjúk tanúsága szerint –, hogy visszatérjenek szülőföldjükre. Mivel arányuk több mint egyharmadát teszi ki a mintának, véleményünk szerint ezáltal megemelkedik a már említett számított hazatérési arány (12,4%), és úgy véljük, hogy ez alacsonyabb értéket mutatna, ha az elemzés több végzős évfolyamot fogott volna át.

A pályaválasztás a magyarországi továbbtanulási lehetőségek kontextusában

1. 1990-ben a határok megnyitásával, kitágult nemcsak a fizikai mozgástér, hanem ezzel együtt megváltozott a nézőpont, ahogyan az emberek önmagukról, szakmai, kapcsolati és egyéni lehetőségeikről gondolkodtak: „kilencven után mindent lehetett” (E.09). Ez elsősorban azoknál a fiataloknál követhető nyomon, akik még a nyolcvanas években jártak középiskolába és/vagy egyetemre, esetleg a szocializmus utolsó évtizedében már munkahellyel rendelkeztek. Közismert, hogy a nyolcvanas évek végén a romániai középiskolák legnagyobb része már ipari líceum volt, és ez a tény a továbbtanulni szándékozó fiatalokat nagyjából a műszaki egyetemek felé irányította. A változások után, a kilencvenes évek elején – az ipari szakmák megváltozott munkaerő-piaci helyzetéből adódóan is – számos fiatal pályát módosított: „új szakmává” lépett elő az, ami addig hobbi, privát érdeklődési terület vagy mellékfoglalkozás volt. A Magyarországon való továbbtanulás több esetben is összefügg ezzel/ezekkel a már említett, megváltozott munkaerő-piaci kilátásokkal, valamint azzal, hogy az újonnan választott szakterületeken Magyarországon anyanyelven lehet továbbtanulni, esetleg olyan szakokon is, amelyek a romániai felsőoktatási rendszer keretében nem léteztek. Érdekes és releváns példáját nyújtja ennek a fajta pályamódosításnak vagy pályakorrekciónak azoknak a csoportja, akik az újságírás vagy a mediaszakosítás különféle területeit (rádiós, tévés, operatőr stb.) tanulták Magyarországon, hiszen ilyen profilú képzés nem létezett magyar nyelven Romániában. Említett eseteknél gyakori, hogy a régi pálya a szakmai életút újraértékelésénél már egyfajta kitérőként, vakvágányként jelenik meg a beszélgetések során.

„Az érettségi után elvégeztem a fizika egyetemet. Én azt gondolom, hogy ez egy félrelépés volt az életemben. Az egyetem után kerültem az igazi helyemre, amikor 1990 után újságíróként helyezkedtem el, azóta is újságíró vagyok.” (E.01)

„Az 1989-es változások engem Temesváron értek, hát a forradalom szele azért megcsapott engem is, és elkezdtem foglalkozni más dolgokkal is, például rádiózással. Ez a terület érdekelt gyermekkorom óta. A kezdetekben a diákrádió-

nak voltam a szerkesztője, az egyik alapító tagja 1990-ben. Már nem érdekelt a mechanika, az államvizsgámat megcsináltattam valakivel.” (E.10)

„Estiben érettségiztem, miközben már dolgoztam, mint lakatos. Közben lelkes fotográfus voltam egy fotóklubban. A forradalom után azonnal otthagytam a munkahelyemet és elkezdtem csak a fényképezéssel foglalkozni.” (E.20)

2. A kilencvenes évek elejére jellemző pályaválasztási trendeknek és ezzel összefüggésben a magyarországi továbbtanulásnak erdélyi nézőpontból van egy hangsúlyos anyanyelvi vonzata, vagy ha úgy tetszik, etnikai aspektusa is. Ez arra vonatkozik egyfelől, hogy Magyarországon magyar nyelven lehet tanulni bármilyen szakot, szakirányt, másfelől, hogy olyan szakokat is lehet tanulni – a magyar nemzeti oktatási rendszer keretében – amelyek „rólunk szólnak”, a magyar kultúra, a kisebbségi magyar társadalom megismeréséhez is közelebb visznek (magyar nyelv és irodalom, néprajz, szociológia, antropológia stb.). Bár ma már – tíz év távlatából a némileg megváltozott körülmények között – ezek az elemek nem annyira meghatározóak sem a pályaválasztásokban sem abban, hogy valaki Magyarországon kíván továbbtanulni, a rendszerváltozás első éveiben az anyanyelvi és etnikai aspektus a döntések egyik meghatározó elemeként jelent meg.

„Én a magyar-néprajz szakot választottam, mert engem a magyar irodalom érdekelt, a néprajzot meg azért választottam, mert a forradalom után ez nagyon érdekes volt, volt egy aurája neki, és akkor ez tűnt a legfontosabbnak. Úgy tűnt, hogy nem tudunk eleget magunkról...” (E.23)

„Ahhoz, hogy az ember irodalommal foglalkozzon, kell legyen egy beállítottság... De emellett a nyolcvanas évek... Volt ez a nagy nemzeti elnyomás, az ember politikailag is kifejezhette magát az irodalomban. Azért fordultam az irodalom felé, mert teljesen nyilvánvaló volt nekem, hogy ez az a terület, ahol az ember önmagát is kifejezheti és találkozik a közéleti szerepvállalással is.” (E.22)

3. A pályaválasztások háttérben meghatározó motivációs tényező lehet, hogy a választott szakma örökölt, azaz családi hagyományként átadódik generációról generációra. Amennyiben egy szakma áthagyományozódik, ez a családi hagyományt más pontokon is megtartó értékrendbe ágyazza – a családi történeteken keresztül. Ez utóbbiak sajátosan kelet-európai történetek, és legtöbb esetben nemcsak valamely szakma presztízsét adják tovább, hanem ehhez kapcsolódóan a kisebbségi státushoz köthető – „értéktartó” – konnotációkat is hordoznak.

„Tanító akartam lenni, a szüleim mesterségét folytatni, egészen csodálatos elképzeléseim voltak a tanításról. (...) Természetesen magyar pedagógus kívántam lenni.” (E.24)

„Volt képzőművészeti hajlam a családban. A nagytatámat nem ismertem, a kollektivizálás kényesen érintette a családjunkat... De tudom, hogy ő készítette a falunak a fejfákat, az anyukám meg nagyon szeretett festeni” (E. 12)

„Papi családból származom, édesapám görög-katolikus áldozópap, akit titokban szenteltek fel, ő nem is gyakorolhatta hivatását, csak lezárt ajtók és lehúzott redőnyök mögött. A család tehát egy papi dinasztia. A dédapám is görög-ka-

tolikus pap volt, a nagyapám is görög-katolikus pap volt, az édesapám is, és én is ezt kezdtem.” (E.07)

4. A kilencvenes évek közepére egyfajta presztízsteremtő „divattá” vált a határon túli fiatalok körében a Magyarországon való továbbtanulás. Előfordult, hogy valaki nem azért választott egy szakot mert ez érdekelte őt, hanem azért, mert azt lehetett ösztöndíjjal tanulni Magyarországon, vagy elsődleges volt az, hogy kimenjen Magyarországra, esetleg mert kint voltak a barátai „*fontos volt, hogy ki tanul kint*” (E.16), vagy egyszerűen kíváncsi volt, érdekesnek tűnt a Magyarországon való tanulás és ehhez a prioritáshoz választott egy egyetemet és egy szakot.

„1990-ben volt a forradalom, mindent lehetett. Felvételiztem egy rakás egyetemre, mindegyikre bejutottam, aztán végül is nem ezeken végzetem... Felvételiztem Debrecenbe, Budapestre és Kolozsvárra. A magyarországi egyetemek inkább azért vonzottak, mert érdekelt, kíváncsi voltam, milyen kint az oktatás, hogyan tanítanak, szóval van bennem egy ilyen igény, hogy milyen máshol.” (E.09)

„Ha nem lett volna ez az ösztöndíj, akkor is elmentem volna, valamit kitáltam volna, beiratkoztam volna egy más szakra. Tudtam, hogy T.-vel akarok lenni és elmentem Magyarországra. Legfeljebb dolgoztam volna.” (E.08)

(A pályaválasztási motivációk nyilvánvalóan a valóságban nem különülnek el ennyire élesen egymástól, az előbbieket során csupán egy meghatározó motivációs tényező köré csoportosítható pályaválasztási háttérket mutattuk be.)

A Magyarországon való továbbtanulási lehetőségek nagyon gyorsan és nagyon sok csatornán terjedtek: a különböző napilapokban, írott sajtóban meghirdetett pályázatok révén, elektronikus médiákon (helyi rádiók, Duna Televízió), különféle iskolai rendezvényeken, politikai vagy civil fórumokon. A változások után kialakult testvér-iskolai kapcsolatok, egyetemek közötti cserekapcsolatok módot adtak diákcserére, tájékozódásra a magyarországi továbbtanulási lehetőségeket illetően. Később az intézményes tájékoztatói forrásokat egyre inkább kiegészítették az informális kapcsolati hálókön beszerezhető hírek: már kint tanuló testvérek, diákok, ismerősök, rokonok által szállított hírek, felvételi tájékoztatók stb.

A mintába bekerült fiatalok közül legtöbben valamelyik romániai magyar szervezet (Bolyai Társaság, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Erdélyi Magyar Ösztöndíjtanács, Országos Magyar Diákszövetség stb.) által kiírt, a határon túli hallgatók számára célirányosan meghirdetett ösztöndíjpályázatra jelentkeztek. Voltak, akik erről az ösztöndíj-lehetőségről a felvételi pillanatában nem tudtak, csak a tanulmányaik megkezdése után értesültek róla. Ezen csoport tagjai később találták meg azokat az ösztöndíj-lehetőségeket, esetleg más anyagi forrásokat, amiből a Magyarországon való tanulásukat fedezni tudták. Elterjedtek a „tanulás-finanszírozási stratégiák”: különféle ösztöndíj források felkutatása és megpályázása. A kint tanuló fiatalokról azonban általában az is elmondható, hogy a tanulás mellett, főként a szakmához közel álló területeken dolgoztak, vagy időszakosan különféle diákmunkát vállaltak.

Az erdélyi magyar diákok magyarországi továbbtanulásával kapcsolatban gyakran felmerülő kérdés: ösztöndíj hiányában ezek a diákok kimentek volna-e tanulni? A kutatás eredményei alapján azt mondhatjuk, hogy a kilencvenes évek elején valószínű keve-

sebben választották volna a magyarországi továbbtanulást, amennyiben nem kapnak ösztöndíjat. Ám a változások következtében elindult folyamat az évek során egyre terebélyesedő jelleget öltött azáltal, hogy személyes szálakon terjedtek az információk egyetemekről, szakokról, ezek színvonaláról, különféle pályázati- vagy munkalehetőségekről („tanulás-finanszírozási stratégiák”), és az érdeklődők köre egyre tágabb lett. Következésképpen az ösztöndíjak hiánya (esetleg megvonása) nem csökkentette volna tartósan és lényegesen a Magyarországon tanuló (tanulni szándékozó) diákok számát. A beszélgetésekből kiderült: a megkérdezettek nagyobb része megoldásokat talált volna arra, hogy kint tanuljon, akkor is, ha nem kapott volna ösztöndíjat. A fiatalok tanulási szándékkal való kiáramlása mára egy bejáratott migrációs csatornának tekinthető, s ezt alátámasztja az RMDSZ ÜE Oktatási Főosztályának tájékoztatása is, miszerint az 1999/2000-es tanévben körülbelül 2000 erdélyi diák tanult magyarországi felsőoktatási intézményekben, és ebből kevesebb mint 10% részesült állami ösztöndíjban. A többség költségtérítéssel tanul Magyarországon, számos esetben oly módon, hogy egyik vagy mindkét szülő Magyarországon vállal munkát (egyelőre ideiglenesen „áttelepül”).

Az ösztöndíj-támogatások kapcsán fontos még megjegyezni, hogy az erdélyi diákok nézőpontjából a magyar állami támogatás lényege nem elsősorban (vagy nem csak) az ösztöndíj, hanem a tandíjmentesség:

„Nem az a 11000 forint volt a tényező hanem az, hogy a tanítástunkat nem kellett fizetni.” (E.06) „Az állami ösztöndíj az megvolt, és emellett nem kellett fizetni tandíjat. Ezért minden tiszteletem a magyar államé.” (E.08)

Magyarországi évek: egyetem és kollégiumi élet

Az erdélyi diákok nagyjából azzal az elvárással mentek magyarországi egyetemekre és főiskolákra, hogy az anyanyelven való tanulás mellett magasabb színvonalú oktatásban részesüljenek. Kezdetben sokak számára nem volt nyilvánvaló, hogy szakmai és más szempontokból milyen következményei lesznek a kint tanulásnak, ez milyen pluszt jelent valójában a hazai tanulási feltételekhez/lehetőségekhez képest. Ezek inkább az egyetemi évek értékelésekor, utólag kerültek megfogalmazásra: rendelkezésükre állt a magyarországi felsőfokú intézményrendszer infrastruktúrája (eszközök, könyvtárak, internet-hálózat), bekapcsolódhattak különféle szakmai körökbe, és betekintést nyerhettek a tudományszervezés és -menedzselés műhelytitkaiba. Az egyetemi és főiskolai oktatásról, a színvonalról, a tanítás szelleméről, a tanulmányok során kialakított/kialakítható szakmai mozgástérrel összességében nagyon pozitív képet hoztak haza az erdélyi fiatalok.

A magyarországi oktatás egyik pozitívumát, az interjúk tanúsága szerint, a tanárok jó szakmai felkészültsége, pedagógiai rátermettsége, valamint a tanár-diák viszonynak az itthon megszokottól eltérő jellege – nyitottsága – adta. Ehhez adódnak hozzá a könyvtárak, más oktatási háttérintézmények nyújtotta lehetőségek, melyek módot nyújtanak egyrészt az egyéni munkára és szakmai felkészülésre, másrészt arra, hogy az erdélyi diákok behozhassák esetleges lemaradásukat a magyarországi oktatási intézmények színvonalához, elvárásaihoz képest.

„Az itteni és az ottani egyetem között ég és föld. Szegeden sokkal nyitottabb szellem van. A tanárok ösztönözték a diákot. (...) Amit én megfigyeltem, hogy

a tanár elsősorban nagyon nagy tudással rendelkezik, de ugyanakkor, amire itt nem fektetnek hangsúlyt, hogy az illető tudjon kommunikálni és jó pedagógus legyen.” (E.22)

„Nagyon kellett törekedjünk a tanulásban, mert az itteni felkészültségünk egyáltalán nem volt azon a szinten, mint a magyarországiaké. (...) Az első két év nagyon nehéz volt, mert be kellett hozzuk azt a lemaradást, amit az ottani két-nyelvű gimnáziumból felvételizettek hoztak, vagy a másikat, aki éppen akkor jött haza Angliából vagy Amerikából.” (E. 14)

„Egy dolog miatt érzem azt, hogy pluszt kaptam azzal, hogy Magyarországon végeztem, éspedig a könyvtárak miatt. Sokkal jobban tudtam dokumentálódni, mint ahogy itthon tudtam volna Kolozsváron. Mi járhattunk a Széchenyi Könyvtárba, ez az erdélyieknek óriási előny volt.” (E. 16).

A magyarországi tanulási lehetőségek másik előnye, a diákok elbeszélései alapján, a felsőfokú oktatási intézményrendszer sokkal tágabb kínálata, az a lehetőség, hogy amennyiben a választott intézmény oktatási színvonala nem felelt meg az elvárásainak, átiratkozzanak vagy felvételizzenek másik tanintézménybe, új szakokat vegyenek fel, stb. A magyarországi tanulás ugyanakkor megoldásokat kínált arra is, hogy a hallgató olyan szakmai kapcsolatokat is kialakíthasson, amelyek a szakmai karrier kiépítésében a későbbiek során kamatoztathatók.

„A főiskolai szinttel nem voltam megelégedve, ezért jelentkeztem a József Attila Tudományegyetemre. A főiskolai szakjaimat nem adhattam le, volt olyan félév, hogy 52 óráig volt egy héten, párhuzamosan végeztem el két évet.” (E.25)

„Az egyetemi oktatás foghíjas volt, ott nem igazán voltak jók a tanárok, de volt egy csomó ilyen sztár, mivel én rádiós szakon voltam, a Magyar Rádió riporterei (...) Rájöttem arra, hogy ha szorosabbra fűzöm a szálakat, akkor ez nagyszerű kereseti lehetőséget jelent majd a továbbiakban is.” (E.10)

A magyarországi oktatási rendszer vonzerejét az említettek mellett növelte még, hogy ez az itthon megszokottnál nagyobb önállóságot feltételez és vár el a diákoktól a tájékozódásban, döntésekben, a szakmai mozgástér kialakításában, ami újszerű volt az erdélyi diákok számára. Elmondható tehát: az erdélyi diákok a magyarországi egyetemeken nemcsak megalapozott tárgyi ismereteket kaphattak, hanem ízelítőt is arra vonatkozóan, hogyan kell eligazodni a szakmában, konvertálni tudást, képességeket, kapcsolatokat.

A kollégiumi élet szempontjából némileg árnyaltabb képet kapunk a magyarországi évekről. A kinti továbbtanulás az erdélyi fiatalok számára értelemszerűen lényeges életmódváltást is hozott. Kihívás volt „felfedezni, megismerni Magyarországot”, alkalmazkodni az itthonitól eltérő életstílushoz, magatartásformákhoz, értékrendekhez.

Az egyetemi évek életmódját alapvetően a képzés formája határozta meg. A vizsgált évek végzősei között külön csoportot alkotnak, akik az egyetemi évek alatt állandó jelleggel Magyarországon tartózkodtak, és csak bizonyos időközönként látogattak haza azokhoz képest, akik idejük nagyobb részében itthon voltak (itthon volt állandó munkahelyük), és csak rövidebb időszakokat töltöttek Magyarországon. A különböző képzési formák eltérő időbeosztást, szabadidőprogramokat, kapcsolatteremtési és -tartási módokat tettek lehetővé az erdélyi fiatalok számára mind Magyarországon, mind pedig a szülőföldön.

Azok a fiatalok, akik a tanulási évek alatt Magyarországon éltek, többségükben kollégiumban laktak. A kollégiumok a határon túli fiatalok sajátos élettereivé váltak az évek során, tekintve, hogy itt érték őket az első benyomások, élmények, itt alakultak ki az idegen környezetbe való kerülés kezdeti szakaszában rendkívül fontos első kapcsolatok, amelyek számos esetben meghatározóak is maradtak végig az egyetemi évek alatt. A határon túli magyar fiatalok a kollégiumokban külön mikroközösségeket teremtettek és tartottak fenn mind a kollégium társadalmán belül, mind a tágabb magyarországi hallgatói közösségben, ami azt jelenti, hogy a magyarországi egyetemi évek alatt külön „határon túli szigetek” jöttek létre főként a budapesti egyetemek környékén.

A „határon túli/erdélyi szigetek” kialakulásának természetére érdemes részletesebben kitérni. Véleményünk szerint a szóban forgó saját-csoportképzésnek egyik komponense a kisebbségi szocializáció során tanult magatartásforma: a kulturális/nyelvi elkülönülésre való hajlam és ennek konzerválása volt. Ez a viselkedésminta a magyar diákok részéről megfigyelhető egyébként a román egyetemeken is, nevezetesen, hogy a magyar (vagy ezen belül „helyi magyar”, például csíkszeredai) fiatalok etnikai-kulturális-helyi alapon elkülönülnek a tágabb, román diákkörnyezettől. Ez elsősorban a szórakozásban, a szabadidő eltöltésében nyilvánul meg, a tágabb csoporttal való érintkezések pedig főleg a szakmai/tanulmányi témákra korlátozódnak.

A sajátosan határon túli mikroközösségek kialakulását elősegítette – megítélésünk szerint – egy másik tényező is: a számukra létrehozott intézményes struktúra. Példázza ezt a Nemzetközi Előkészítő Intézet (NEI), amely többek között a határon túliaknak a magyarországiakhoz való szakmai felzárkóztatását volt hivatott biztosítani. Ez az intézmény – jellegéből adódóan – a kisebbségek közötti kapcsolatok kialakulásának nyitott elsősorban teret, mi több, szinte csak ezeket tette lehetővé. Az intézetben hasonló múlttal, értékrenddel, a kisebbségi identitást meghatározó élményekkel rendelkező, továbbá ott és akkor azonos problémákkal szembesülő diákok találkoztak. Ezek a kiscsoportok biztonságérzetet tudtak nyújtani az új helyzetben, és fogódzót jelentettek az egyetemi évek során az eligazodásban.

„Azt tudtam, hogy ez egy jó helyzet, mert megnyertem ezt a státust, hogy a NEI-ben a nulladik évet megkezdhetem ... Ott voltak az összes határon túli országokból, és Moldvából is voltak csángók. ... Főleg ott töltöttük az időt bent, együtt barátkozva. Nem nagyon törtünk ki a pesti életbe... Miért volt ez így? Talán félünk is, sokszerű volt...” (E.23)

A NEI-hez hasonló közösségstrukturáló tér volt a határon túliak számára létesített Márton Áron Kollégium. A kilencvenes évek közepére elterjedt az a vélemény – pejoratív konnotációkkal –, hogy a MÁK a határon túliak gettója. Fontos megjegyezni, hogy bár a megkérdezettek többsége a Márton Áron Kollégiumban lakott, a beszélgetések során egyfajta távolságtartással és kritikával értékelték azt az életformát – elsősorban azok, akik rövidebb időszakokat töltöttek ott –, és ez a távolságtartás a később megfogalmazott hazatérés-legitimációkba is beépült.

A kollégiumok ugyanakkor egyben a magyarországi diákokkal való első konfrontáció helyszínei is voltak, ami abból is adódott, hogy az ösztöndíjas határon túli magyar diákok „alanyi jogon” jutottak kollégiumi helyekhez, a magyarországiaknak pedig „meg

kellett küzdeniük a helyekért, pontszámokat és szociális hátrányt kellett fölmutatniuk, hogy helyhez jussanak” (E. 23). A határon túliak s ezen belül az erdélyi diákok pozitív diszkriminációja – a tapasztalatok alapján – nehezítette a magyarországi diáktársadalomba való beilleszkedésüket, mert ez a bánásmód a magyarországiak nemtetszését váltotta ki, és mert újabb forrása volt a határon túliak körében a csoportkohézió megerősödésének s motiválta az elkülönülést.

„A Márton Áron egy gettó volt, sőt a gettón belüli gettók is megvoltak, hogy az erdélyiek egy társaság, a vajdaságiak egy másik társaság, a felvidékiek egy harmadik. A kárpátaljaiak, azok voltak a legkinézettebbek, a legszegényebbek.” (E.04)

„Ott voltak nekem olyan ismerőseim, akik ott éltek négy-öt évig, hat évig, attól függetlenül, hogy milyen egyetemre jártak, és az ott a Márton Áronban egy külön élettér volt, amelyben ők nagyon jól érezték magukat, és nagyon csodálkoztak, ha én vagy más nem érezte jól magát. Viszont aki elég sokat volt ott, az ott is maradt Magyarországon.” (E.03)

A felvázolt összetevők hozzájárultak tehát ahhoz, hogy a határon túli diákokban kialakuljon és fennmaradjon egyfajta „kisebbségi komfortérzet”, amit sok esetben megerősített magyarországi diákok, vagy a tágabb magyarországi környezet kevésbé befogadó, vagy – a kilencvenes évek közepére már egyre erőteljesebben megnyilvánuló – előítéletes viszonyulása irányukban (*Nekem ne mondják azt, hogy román vagyok... Egy felsőbbbségi öntudat van bennük. Lenéznek, igen.* E.07). Ennek következtében – újfajta felállásban – újratermelődött a kisebbségi-többségi viszonyrendszer – „mi és a magyarok” (E.23). Újrateremtődött tehát a „kisebbségi otthonosság”, amely pszeudomódozatokat kínált a konfliktusok elkerülésére.

„Kialakult egy klikk. Olyan szorosan együtt jártunk, akik nem is barátkoztak az első időszakban a magyarországiakkal. Ez azzal a következménnyel járt, hogy volt egy ilyen ferde szemmel való ránk-tekintgetés. (...) Ha valaki megharagudott valakire, akkor ezt nyugodtan be lehetett hozni, hogy igen, mert a magyarok ilyenek meg olyanok, és mi bezzeg nem. És mindenféle konfliktust, amit más-ként kellett volna kezelni, ide vezettük vissza.” (E.23)

Fontos megemlíteni, hogy a magyarországi diáktársadalomba vagy tágabb környezetbe való beilleszkedés gondjaira, az alkalmazkodás kihívásaira konfliktuselkerülési mechanizmusként kialakult egy olyan válasz is, miszerint hasznos dolog eltitkolni Magyarországon – „ha nem muszáj nem kell szóba hozni” – azt, hogy valaki erdélyi.

„Sok olyant ismerek, akit határozottan zavar, ha kiderül, hogy nem magyarországi.” (E.11) „Emlékszem, hogy mindig probléma volt, hogy egy beszélgetésnek melyik fázisában fedem fel, hogy erdélyi vagyok. Az első időszakban nekem mindennél fontosabb volt, és úgy is viseltem magam. Az volt a fejemben, hogy erdélyi vagyok – nem egyetemista, nem lány, nem szemüveges, hanem erdélyi.” (E.23)

A beszélgetésekből kirajzolódik ugyanakkor egy másik fajta kollégiumi élet is, s ezzel együtt az erdélyiek sikeresebb beilleszkedése a magyarországi diáktársadalomba, főként azoknak a fiataloknak a történeteiből, akik valamelyik vidéki egyetemre jártak, esetleg egyházi – például szerzetesrendek által fenntartott – bentlakásokban laktak. Ezek-

ben a történetekben kevésbé követhető nyomon a felvázolt „mi-tudat” jelenség, nem válnak ennyire nyilvánvalóvá az erdélyiek és a magyarországiak közötti kulturális különbségek, és az interjúk alapján úgy tűnik, hogy az erdélyi-magyarországi kapcsolatok természetesebb módon szövődtek, s az évek során más tartalmakkal is telítődtek (például máig fennmaradt barátságok alakultak ki).

„Ahol laktunk, az egy szerzetesrendnek volt a kollégiuma. Középiskolásokat vettek fel csak, de mivel mi Erdélyből jöttünk, meghallották, adtak nekünk egy szobát. (...) A testnevelés szakon belül, akik voltunk, azok annyira közel voltak, hogy úgy képzeltem el, mintha itthon lennék, mintha egy nagy család lenne.” (E.18)

„A magyarországiakkal való tapasztalataim, élményeim nagyon jók. Soha senki le nem nézett, ki nem nézett, le nem szólt, tehát hogy valami sértőt mondjon azért, mert mi erdélyiek vagyunk. (...) Pécs gyönyörű város, nagyon jó barátokra tettem ott szert, nagyon szerettem.” (E. 14)

„Nekem semmiféle konfliktusom a magyarországiakkal, a véleményem semmiképpen nem negatív. Az egyetemen nem volt semmi különleges gond sem a diákokkal, sem a tanárokkal. Jelentett valamit, hogy tudják, hol van Erdély, hol van Csíkszereda, hol vannak a székelyek.” (E.16)

A magyarországi egyetemi évek bemutatásának összefoglalásaképpen megállapítható, hogy az erdélyi diákok számára a kint tanulás kétségkívül többletet hozott a felkészülésben, a szakmai kapcsolatok kialakításában s ezek révén számos esetben elhelyezkedési lehetőségeket is tartogatott Magyarországon. A magyarországi társadalomba való beilleszkedés, az ottaniak értékrendjéhez, életstílusához való alkalmazkodás – a szocializációs különbségek és a kisebbségi kultúra sajátosságaiából adódóan – komoly megpróbáltatást jelentett az erdélyi/határon túli diákok számára. A magyarországi társadalomba való sikeres beilleszkedés azonban természetesen együtt jár egyfelől az ottani értékek felvételével csakúgy, mint az erdélyiség bizonyos fokú feladásával. Ebből a feszültségből adódik, hogy a kint tanult diákok számára a magyarországi szakmai lehetőségek felismerése és az erdélyiséghez való értéktartó viszonyulás mentén körvonalazódik a hazatérés dilemmája.

A hazatérés mint döntés

A hazatérésről való diskurzusnak két elkülöníthető szintjével találkozunk, amit a jelen elemzés kapcsán is érdemesnek tartunk megemlíteni. Van egy nyilvános, ideológiai, újságokban és politikai fórumokon hangoztatott hazatérés-retorika – „ezek a fiatalok azért mentek ki, hogy tanuljanak, és a szerzett tudásukkal az erdélyi magyar közösséget szolgálják” –, amelyet kiegészít egy ugyancsak „hivatalos” elvárás, miszerint „mindenkinek haza kellene jönnie”. Létezik emellett egy privát szint, amely az itthoni (anyagi és érvényesülési) lehetőségek tükrében a hazatértek számára, sok esetben, egy folyamatosan reaktualizált dilemma. Ezt a dilemmát a többé-kevésbé változatlan romániai gazdasági és politikai helyzet mellett a közvélemény is táplálja: jobbra már természetesnek tartja, hogy aki elment, megpróbál először Magyarországon vagy más külföldi országban boldogulni. („Amikor hazajöttünk, az elején sajnáltak is, nem jött össze, szegények...” E.13).

A két szint párhuzamosnak tekinthető abból a szempontból, hogy hazatérést motiváló tényezők sokkal életközelibbek, mintsem ideológiai/retorikai aspektusokat hordoznának (esetleg elvéve). Ugyanakkor a „hazatérési történetek” kevés esetben tekinthetők lezártak, majd minden interjúban visszaköszön a kivándorlás gondolata, a „lehet, hogy mégis elmegyek” elem. A hazatérés folyamatát, véleményünk szerint, az említett diskurzus privát prizmáján keresztül két ponton érdemes külön elemezni: egyfelől a hazatérési motivációk és legitimációk nézőpontjából, másfelől a beszélgetésekből kirajzolódó aktuális dilemmaként.

1. A hazatérés egyik leggyakoribb motivációja – az interjúk tanúsága szerint – munkaerő-piaci megalapozottságú. Ez azt jelenti, hogy a tanulmányok befejezése után elsősorban azért tért haza valaki, mert itthon már volt egy munkahelye, megvoltak a szakmai kapcsolatai, hazahívták egy bizonyos állásra, esetleg olyan hiányszakmákban szerzett Magyarországon szakképesítést, amivel itthon könnyen el tudott helyezkedni, illetve úgy ítélte meg, hogy itthon könnyebben talál munkahelyet, mint Magyarországon.

„A hazajövelemben az motivált, hogy nekem volt munkahelyem, nem az volt, hogy most jövök és keresek egy munkahelyet magyarországi diplomával.” (E.19)

„Az, hogy hazajöttem egy RMDSZ-es munkajánlattal kezdődött 1997-ben.” (E.11)

„Nekünk hiányterületre adtak ösztöndíjat, itt nagyobb lehetőségeink vannak elhelyezkedni, mintha ott maradnánk.” (E.17)

„1999-ben végeztem. Azonnal hazajöttem, egy-két hónappal hamarabb fejeztem be a doktorátust, hogy haza tudjak jönni, ugyanis Bukarestbe mentem tanácsosnak az Oktatási Minisztériumba.” (E.22)

„Engem kiküldtek, hogy amikor visszajövök a helyi magyar görög-katolikus híveket szolgáljam itthon.” (E.07)

2. A hazatérés másik meghatározó motivációja az informális kapcsolati hálók szerepéhez kötődik, tehát a döntés meghozatalában lényeges volt, hogy itthon van a referencia csoport, a baráti kör, a család, a szülők. A személyes kapcsolati hálók húzó hatása – ami egyébként általában jellemzi a migrációs folyamatokat – az erdélyi fiatalok hazatérésénél is kimutatható, olyan értelemben, hogy az itthoni kapcsolatok elsősorban azoknál szerepelnek hazatérést motiváló tényezőkként, akiknél a Magyarországon kiépült informális kapcsolati háló ritkább szövésű. Mindazonáltal az emberi kapcsolatok fontossága/közvetlenebb jellege – mint számos szociológiai felmérés, társadalomtudományi elemzés bizonyítja⁴ – az erdélyiség egyik sajátos és domináns elemének tekinthető, ami a szóban forgó hazatérési folyamatnál is jól nyomon követhető.

„Aki számomra olyanok voltak, azok mind hazajöttek. (...) Lehet, hogy ott több lehetőség van, de itt vannak a szüleim, kapok tőlük valami segítséget, könnyebb lesz elindulni, mint ott. Ott senki, sincs, támogatásért nem mehetek senkihez.” (E.18)

„Az én édesapám 87 éves. (...) Nekem muszáj volt hazajönni. Eszembe sem jutott... Plusz van még egy feleségem, aki szintén itt van, úgyhogy itt vannak a családi kötelekeim.” (E.03)

„Azért jöttem haza, mert a barátom Bukarestben él, és nem akartunk távkapcsolatot.” (E25)

3. Motivációs tényezőként fogalmazódik meg még a hazatérési történetekben – nem retorikai szinten – a természetes ragaszkodás a szülőföldhöz, ami egyben erős kulturális kötődést is jelent Erdélyhez vagy a szűkebb szülőföldhöz. Ebből a nézőpontból az életminőségnek egy olyan vetülete kerül előtérbe, ami a lokális identitást, az emberi kapcsolatokat, az otthonossághoz társuló „jó közérzetet” prioritásként kezeli az új környezet-hez való alkalmazkodás kihívásaival, esetleg az ez irányú sikertelen próbálkozásokkal szemben.

„Soha nem gondoltam, hogy nem jövök haza. Ennek vannak személyes okai is, de amikor szóba került egy társaságban, hogy kint kéne maradni és hogyan is lehetne a papirokat elintézni, én ezt sohasem fogtam fel kihívásnak. Ez nem foglalkoztatott. Ez egy ilyen természetes alapállásom volt.” (E.24)

„Én nem úgy mentem ki, hogy kint maradjak. Kezdetből fagyva eldöntött volt, hogy hazajövök, nem igazán szeretek erről beszélni, mert nem akarok nagy szavakat használni, hogy mert úgy érzem, hogy itt a helyem.” (E.21)

„Hogy miért nem alakult ki bennem az, hogy mégis ott maradjak? A szülőföldhöz való ragaszkodás, a szülőkhöz való ragaszkodás, a barátok, azt hiszem minden együtt...” (E.12)

A hazatéréssel kapcsolatos legitimációkhoz leggyakrabban a szülőföldhöz való kötődés és az erdélyi kulturális sajátosságok szolgálnak alapul. Ez azt jelenti, hogy a megkérdezett fiatalok egy része, hazatérésének történetébe, mint azt befolyásoló tényezőt, beleszövi Magyarország és Erdély közötti megtapasztalt kulturális, szocializációs különbségeket oly módon, hogy kihangsúlyozza, kinagyítja, esetenként eltúlozza ezeket. Ilyen értelmezésben az itthoni életstílus, az erdélyi értékek inkább pozitívnak, a magyarországiak pedig negatívnak jelennek meg. A hazatérést alátámasztó „értéklegitimációk” között újólág figyelmet érdemelnek az emberi kapcsolatok másságát kiemelő magyarázatok, hisz ezek prioritását és minőségét illetően leginkább „másak” az erdélyiek a magyarországiakhoz képest. Az interjúk arra engednek következtetni, hogy azt a tényt, hogy a magyarországi diákok és az erdélyi diákok között számos esetben nem alakult ki az erdélyiek által elvárt kapcsolat, szükséges kibeszélni, szükséges megmagyarázni, ez pedig – ilyen értelmezésben – legitimációként szolgál a hazatéréshez. Figyelemreméltó ehhez kapcsolódóan még a magyar-magyar (erdélyi-magyarországi) kulturális, identitást meghatározó különbségek részletes bemutatása az interjúk során. Az erdélyiség (kultúra és identitás) különbözősége a legtöbb esetben sajátos beszédeseményként végigvonul az interjúkon, illetve keretév válik a hazatérés-történeteknek.

„Itt nálunk mindenféle ilyen gyökérhez való ragaszkodás, meg kultúra, meg székelytánc, meg népzene – ilyesmiken nevelkedtünk fel, azok meg az ezotériától elkezdve a hinduizmusig mindennel foglalkoznak, és az számukra sokkal fontosabb, mint az, hogy igazából a gyökereik. ... Ezt én sohasem tudom megérteni. Mint hogy, miért fontos egy katolikus embernek, hogy gyakorló hinduista legyen, holott a kultúrája teljesen más, nem értheti az alapjait igazán, mert nem született bele.” (E.20)

„Ugyanolyan profilú magyarországiakból álló osztály és miközöttünk nem alakult ki semmiféle viszony. Később rájöttem, hogy annyira másak a kulturális viszonyaink, hogy ez nem engedi meg, hogy közeledjünk egymáshoz. Azonkívül, hogy az általános iskolában Petőfi, Arany és mások benne vannak nekik is a tankönyvben, nincs közös a kultúránkban. Annyira idegenek vagyunk.” (E.20)

Érdekes és figyelemreméltó azonban, hogy a felvázolt hazatérés-legitimációkhoz nem társul a magyarországi érvényesülési és főleg anyagi lehetőségek leértékelése, sőt legtöbb esetben a hazatértek részéről a Magyarországon maradt ismerősök/kollegák életpályájának megítélése talán pozitívabb, mint a sajátjuk, ugyanakkor a legtöbb megkérdezett arról számolt be, hogy Magyarországon talán jobb elhelyezkedési lehetőségeket talált volna. Megjegyzendő, hogy a megkérdezettek annak ellenére, hogy óvatos bizakodással vélekedtek Románia jövőjét illetően, ám Magyarországot a gazdasági fejlődés szempontjából mintaadóként mutatják be.

„A kint maradt kollégák nagy része Magyarországon van, és vannak New Yorkban meg mindenhol szanaszét a világban, akikről tudok, mindenki nagyon jól megtalálta a helyét.” (E.21)

„A kint maradt kollégák közül (többé-kevésbé) mindenki megtalálta a helyét abban a világban, amit magának választott. Senki sem jönne haza, ha akarná megtehetné.” (E.25)

A magyarországi lehetőségek értékelése és a gazdasági fejlődés szempontjából pozitív Magyarország-kép – a hazai kilátásokkal összehasonlítva – a hazatértek számára folyamatosan újratermeli a maradni-menni dilemmáját. A hazai kilátásokat a fiatalok nézőpontjából elsősorban a munkaerő-piaci helyzet és a kereseti lehetőségek határozzák meg. Az interjúk alapján összességében elmondható, hogy kevés az olyan hazatért erdélyi fiatal, akit ne foglalkoztatna továbbra is valamilyen szinten a kivándorlás gondolata.

„Lehet, én is elmegyek. Nem tudom meddig tart még a hitem.” (E.07).

„A kivándorlás gondolata akkor foglalkoztat, amikor elviselhetetlenül abszurdá válik az itteni gazdasági-politikai-civil élet, amikor önkéntelenül belebojolódom a bürokrácia labirintusába.” (E.25).

„Igazi kilátásokat Románia előtt nem látok. A magunk életében se, amikor a betevő falatunkat is nagyon nehezen tudjuk előteremteni... A mai napig is van egy ilyen kísértés, hogy lehet, hogy mégiscsak el kellene menni.” (E.25).

„Megfordult a fejemben, hogy kint maradjak, a szakmával jobban lehet boldogulni. Még nem látok olyan ajánlatot, ami megérné. Ki is telepednék persze.” (E.04).

Említettük, vannak olyan hazatért erdélyi fiatalok is, akik úgy érzik, megtalálták a helyüket itthon, vagy pontosabban fogalmazva megtalálhatnák a helyüket itthon is, következőképpen kevésbé foglalkoztatja őket az elvándorlás kérdése. Fontos hangsúlyozni, hogy ezen esetekben az érvényesülési stratégiák, szakmai jövőképek, kibontakozási lehetőségek nagyjából mint távoli tervek fogalmazódnak meg, egyrészt azért, mert ezen terveknek nagymértékben gátat szabnak az itthoni anyagi/finanszírozási lehetőségek, az alacsony keresetek (például vállalkozások beindításánál), másrészt mert az említett tervek szakmailag leggyakrabban egy „majd ha létrejön” típusú intézményrendszerhez kapcsolódnak („ha majd létrejön az erdélyi magyar tudományegyetem, a városi könyvtár és le-

véltár stb.”). Ezen csoport tagjai is – bár a legtöbben nem szívesen hagynák el véglegesen a szülőföldjüket, „*nagy dolognak kellene történnie, hogy kitelepedjek*” (E.11) – ideiglenesen elmennének tanulni, továbbképzőkre, tájékozódni a szakmában. Továbbtanulási szándékkal visszakapcsolódni a magyarországi oktatási és szakmai intézményrendszerhez, bekapcsolódni a tágabb nemzetközi szakmai közéletbe is – ez az egyik meghatározó komponense a fiatalok szakmai jövőképek.

Munkaerő-piaci helyzet, szakmai jövőképek

A Magyarországról hazatérő diplomás fiatalok elhelyezkedése a munkaerőpiac, különféle helyzetek mentén, eltérő érvényesülési stratégiákkal írható le.

1. Utaltunk már arra, hogy a mintán belül külön kategóriát képeznek azok a fiatalok, akik a Színház és Filmművészeti Főiskolán végeztek (operatőr, vágó, adásrendező), illetve azok, akik médiaszakon tanultak az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen. Sajátos helyzetük abból adódik, hogy tanulmányaik megkezdése előtt itthon munkahellyel rendelkeztek. Nagyobb részük régi munkahelyére tért vissza a tanulmányok befejezése után, mások hazatérését új munkahelyek létrehozására kapott ígérek motiválták. Munkaerő-piaci helyzetük sajátos, ugyanis az erdélyi magyar nyelvű média kapcsolódik a magyarországi írott és elektronikus médiák felvevőpiacához. Tehát a munkaerő-piac, ahol elhelyezkedtek nem kizárólag romániai, hanem magyarországi is – egyszerre dolgoznak a magyarországi (Duna Televízió, Magyar Rádió, magyarországi sajtó stb.) és hazai médiapiacra (itthoni munkahely). Ez a munkaerő-piaci kétlakosság egyfajta függőséget is jelent a magyarországi médiapiaci kereslettől.

Némileg hasonló a néprajzosok illetve a szociológusok helyzete: bár itthon többnyire a szakmájukban vagy ahhoz közelálló területen sikerül elhelyezkedniük, önálló vagy csoportos kutatásaik, szakmai érvényesülésük kapcsolódik magyarországi vagy más külföldi megrendelésekhez, pályázati lehetőségekhez.

E két szakmai csoport jövőképe közötti hasonlóság még abban is tetten érhető, hogy szakmailag előnyös helyzetben vannak: a Magyarországon elsajátított eszköztárral egyfajta szakmai, kulturális monopolhelyzetből a leghitelesebben tudják bemutatni/exportálni a régió sajátosságait.

2. Az elhelyezkedési lehetőségeket illetően más csoportot képeznek a tanári oklevéllel hazatérők. Azon túl, hogy a pedagógusok bére alacsony Romániában, a Magyarországon szerzett oklevelet hazajövetel után honosítani kell, s e helyzetet tovább bonyolítja a két ország eltérő oktatási rendszere és számos ponton a pedagógiai módszertana is. Gyakori, hogy tanári szakot végzett fiatalok a hazatérésük utáni első években munkanélküliek.

3. Vannak a mintában olyan Magyarországról hazatért fiatalok, akiknek az első időszakban nem sikerült tudásukat hasznosítani a tanult szakterületen és (egyelőre átmenetileg) pályamódosítás mellett döntöttek. A pályamódosításokat – az interjúk tanúsága szerint – elsősorban anyagi megfontolások motiválták: az érintett fiatalok más területen több pénzt tudnak keresni, mint a jelenleg a szakmájukban.

A hazatért fiatalokra általában jellemző, hogy majdnem mindenkinek van mellékállása, mellékjövedelme (fordítások, publikációk, alkalmi megrendelések). A kényszerítő

körülmények ellenére kevesen fogtak önálló vállalkozásba, nagyobb részt az induló tőke hiánya, valamint a romániai gazdasági/törvénykezési környezet instabilitása miatt.

Érdekes adalékként szolgálnak a hazatért fiatalok munkaerő-piaci helyzetének bemutatásához azok a vélemények, melyeket arra a kérdésre kaptunk: milyen előnyökkel illetve hátrányokkal indulnak az erdélyi illetve a magyarországi fiatalok a pálya kezdetén, milyen lényegesebb pontokon térnek el esélyeik a szakmai előrelépésben? A megkérdezettek az erdélyiek előnyeként leggyakrabban azt fogalmazták meg, hogy az erdélyiek edzettebbek, szívósabbak, nagyobb lelkesedéssel vállalnak munkát, mint a magyarországiak – s ez véleményük szerint sokat számít az érvényesülésnél.

„Valami hiányzik a magyarországiakból. A lehetőségek megvannak, nem tudom a lelkesedés-e, de valami hiányzik.” (E.18)

„A szakmai előrelépésben az erdélyieknek nagyon sok előnyük van. A magyarországi fiatalok, azok nagyon finnyások. Ők azt mondják, hogy ezt tanulta, ezt csinálja, annyira, hogy egy dologra koncentrálnak, emiatt alkalmatlanok egy csomó mindenre. Az itteniek azok meg olyanok, hogy kimentek és azt mondják, hogy amire szükség van, azt csinálom.” (E.20)

A magyarországiak előnyei – erdélyi nézőpontból – főként a Magyarországon meglévő lehetőségekből, az állampolgársággal együtt járó jogosultságokból adódnak.

„Mi román állampolgárok vagyunk, nem jöhetünk mehetünk a világban mint egy magyarországi fiatal. Ez nagyon sokat számít, mert azért ott láttam, hogy tizenhat évesen jönnek-mennek Európában. Azért korlátozva vannak az erdélyi fiatalok egy magyarországihoz képest.” (E.19).

Megtörténik, hogy a külföldi munkaerő-piacon előnyt jelentő képességek/készségek – például a kreativitás –, vagy a Magyarországon tanult munkaszervezési és menedzselési technikák nehézkesen ültethetők át gyakorlatba és hasznosíthatók az itthoni munkahelyeken, s ilyen értelemben az hazatérők szempontjából ezek „hátrányként” jelennek meg a szakmai előrelépésben.

Karriertípusok

A felvázolt hazatérés-történetek, az itthoni munkaerő-piaci helyzet és szakmai jövőképek alapján az alábbi karriertípusok rajzolhatók meg:

„Várom, hogy felfedezzenek” Ezzel a karriertípussal azok jellemezhetők, akiknek a pályaválasztását meghatározta egy kikristályosodott érdeklődési terület. Hazatérésük után, de inkább már magyarországi tanulmányaik megkezdése előtt megtalálták a maguk számára – a szakmán belül vagy a szakmájához közel álló területen – az egyéni kibontakozási lehetőséget. Ez a fajta „szakmai építkezés” gyakran kapcsolódik a szűkebb-tágabb szülőföld sajátosságai iránti érdeklődéshez, ezek jó ismeretéhez, megismertetési szándékához, gyakran előzetes jártasságra rakódik, ám bizonyos mértékig feltétele ennek a karrierépítésnek az, hogy egy adott területen hiányt pótol, sőt az 1989-es változások után elsőként pótolja ezt a hiányt.

A szakma igényes művelése – mint „kivárá” érvényesülési stratégia – ezekben az esetekben egy tevőleges lokálpatriotizmussal társul. Ehhez a típushoz tartozó fiatalok úgy

érezik „itthon van a helyük”, „teszik a dolguk”. Sikeresnek tudják magukat és hisznek abban, amit csinálnak.

„Nagyon jó munkahelyem van. Szakmailag örömet jelent számomra, hogy itt dolgozzak, sikereket. Itt szükség van emberekre. Csináljuk a magunk kis szeletét. Ez egy közösségi munka, amit én csinállok, úgy értem ennek a közösségnek nyújtok valamit: információt, icike-picike szórakozást, magyar nyelvet.” (E.10)

„Amikor visszajöttem egyértelművé vált, hogy ha jól dolgozom, becsülettel végigcsinálom a feladataimat, akkor a karrier magát alakítja. Romániában rengeteg munka van, itt épp az a vonzó, hogy nincs restaurátor szakember.” (E.12)

„Helytörténettel is foglalkozom, nagyon sok sikerem van. Minden eddigi munkahelyemen voltak sikereim. Várom, hogy engem felfedezzenek. Ezzel a díjjal úgy érzem meg is történt.” (E.24)

„Lehetnék akár az Erdélyi Magyar Tudományegyetem tanára.” Ebbe a típusba azok sorolhatók, akik önbizalmat adó szakmai felkészültséggel, szakmában való jártassággal jöttek haza Erdélybe, további tanulási terveik vannak akár itthon, Magyarországon vagy akár külföldön. Szeretnék továbbadni és kamatoztatni a megszerzett tudásukat. Hazatérésükben meghatározó motiváció volt a szülőföldre való természetes kötődés is, ám felismerve az itthoni intézményen belül a hiányosságokat, egyfajta „reformértelmiségi” szerepre vállalkoznak olyan értelemben, hogy a magyarországi (nyugati) modellhez igazítsák a szakmai igényességet, elősegítsék a magyarországi és az erdélyi intézmények közötti együttműködést. Szakmai stratégiájukban arra építenek, hogy lesznek Erdélyben kibontakozási lehetőségek, „ha majd kiépül az erdélyi magyar intézményes struktúra.”

„Szívesen továbbadnám azokat az ismereteket, amiket felhalmoztam, sőt különböző vezetőképzőt és egyébfajta képzést szoktam tartani. (...) Szeretném a doktorátust elkezdni, hogy tudjak majd a Székelyföldön tanítani.” (E.15)

„Az Erdélyi Magyar Egyetemen, ha néprajz szakot is akarnak, lesznek kutatási lehetőségek a diákokkal... Kíváncsi vagyok, milyen iskola lenne.” (E.23)

„Például igény lenne a tanításra, igény lenne tanítani ezt a filmes szakmát.

Olyasmiket tanítottak Magyarországon, hogy igényesebbek lettünk, már nem minden mindegy, ahogyan volt azelőtt.” (E.04)

„Találd ki magad, ha már hazajöttél” Az ide sorolható fiatalok hazatérését a tanulmányaik időszakában kapott hazai állásígéret vagy pedig erős családi baráti kötődések motiválták. Hazatérésük után nem igazán találták meg a helyüket és a számításaikat, de felismerték, hogy vannak itthon is, akár helyi szinten is lehetőségek arra, hogy szakmai tudásukat hasznosítani tudják. Ezt főleg arra alapozzák, hogy építeni lehet/lehetne a helyi szolgáltatói szféra hiányosságaira, Magyarországon megszerzett tapasztalataikkal jó eséllyel indulhatnak. Ezek az érvényesülési jövőképek inkább vállalkozásjellegű szakmai pályát vetítenek előre, ahol kitalálható egy megélhetés és egy újfajta szolgáltatás.

„Szakmailag sokat lehetne tenni itt a városban. Úgy érzem, hogy van igény a sportra, a rekreáció nagyon beindult itt a városban. Ezzel nagyon lehetne keresni is, haladni is, újat adni a városnak, de nincs anyagi alap megteremteni a sportbázisokat.” (E.18)

„Létrehoztam a könyvtáron belül egy audiovizuális részleget. Ez itt a könyvtárban egyfajta szolgáltatás. (...) Én itt igazából arra törekszem, hogy több ember tudjon leülni, megnézni, megbeszélni egy filmet, meghallgatni egy zenét. Itt nézz körül, én vagyok ennek a kis birodalomnak az alapítója.” (E.20)

„**Ha befuccsol a Duna tévé, mehetünk jeget aszalni.**” Ez a karriertípus azon fiatalok többségére jellemző, akik tévés-rádiós szakmát tanultak Magyarországon. Hazatérésükben meghatározó volt az, hogy itthon már munkahellyel rendelkeztek (esetleg kaptak ilyen jellegű ígéretet tanulmányaik megkezdése előtt/után). A szülőföldre való visszatérésüket még motiválta az a felismerés, hogy ebben a szakmában előnyt – és egyfajta monopolhelyzetet – jelent a helyismeret, hiszen a régió sajátosságainak hiteles megjelenítése ezt feltételezi. Ehhez társul, hogy tanulmányi éveik alatt – a képzési formából kifolyólag – rendszeresen hazajártak, itthon is dolgoztak, tehát nem szakadtak el az itthoni helyzettől, nem szakadtak meg itthoni kapcsolataik. Érvényesülési stratégiájuk lényeges eleme, hogy régi-új kapcsolataikat egybefűzve a magyarországi média felvevőpiacára építenek. Tekintve, hogy ez bizonyos mértékig függőséget jelent magyarországi médiák megrendeléseitől, jellemzőnek mondható, hogy ezek a fiatalok másfajta befutási lehetőségekben is gondolkodnak és kihívás marad számukra egy sajátos, egyéniségük arcélét hordozó s egyben távlatot és biztonságot ígérő szakmai karrier is.

„*A sajtóban igazából itt van egy olyan lehetőség – és ez anyagilag nem mellékes –, hogy Erdélyben dolgozni, de magyarországiaknak, tehát Magyarországra felé szolgáltatni az erdélyi információt, ami azt eredményezi, hogy magyarországi fizetést kap az ember, de azt is jelenti, hogy itthon van. És igazából én azt hiszem, hogy ez az a szelet, amit én kinéztem.*” (E.01)

„*Pseudo-magyar munkahelyem van. Mert ha nem a Duna tévének és a Magyar Televíziónak dolgoznánk, akkor senkinek nem tudnánk dolgozni. Mert a jelenlegi erdélyi vagy akár román média egyszerűen nem tudja ezeket a filmeket finanszírozni. Tulajdonképpen én pseudo-magyar pénzből csak exportra dolgozom. Ez nem egy jó dolog.*” (E.03)

„**Nem látok semmilyen karrierlehetőséget.**” Ebbe a csoportba azok a fiatalok tartoznak, akik legkevésbé tudták hasznosítani a Magyarországon megszerzett tudást, és a legnehezebben boldogulnak. Jobbára nem tudtak elhelyezkedni a szakmájukban, vagy ha van is munkahelyük, az ott végzett munkájuk nem nagyon kapcsolódik tanult szakmájukhoz. Különböző változatokat mérlegelnek – amibe éppúgy beletartozik a pályamódosítás, mint esetleg az elvándorlás gondolata –, egyelőre nincs kialakult szakmai jövőképük.

„*Mikor hazajöttem semmilyen esélyt nem láttam magamnak. (...) Nem látom, hogy valaha tudom-e használni, amit tanultam.*” (E.02)

„*Nem tudom elképzelni, hogy hol tudnék elhelyezkedni a szakmában. Tehát főállásban semmiképp sem. Én csak a néprajzos szakmából biztos, hogy nem tudnék megélni, tehát rá lennék kényszerülve, hogy máshol dolgozzak.*” (E.13)

„*Nincs munkahelyem. Ez abból is adódik, hogy nincs a kezemben a honosított diplomám, de nemcsak ebből. A tanítóknál azt mondják, hogy nincs tanítói diplomám, a tanároknál meg, hogy a végzettségem nem egyetemi.*” (E.09)

„Valószínű, a pénzvilág felé fogok fordulni.” Ez a karriertípus nem mondható jellemzőnek, mégis megemlítjük. Szakmai jövőképét rugalmasan alakítja a munkaerő-piac kihívásainak megfelelően. Folyamatosan nyitott a tanulási lehetőségek iránt, stratégiájában az a lényeges, hogy szakképzettként tudjon – minél több szakterületen – itthon is és külföldön is elhelyezkedni. Ez a karrierépítési stratégia hordozza magában a legnagyobb valószínűséggel az elvándorlás lehetőségét.

„A mérnökihez hasonlóan valószínű, hogy a szociológiai pálya is megfog szakadni, vagy nagyon erőteljesen át fog alakulni. Ez is egy aktuális dilemma. Inkább a pénzvilág felé fogok elmenni. Kiegészíteni, ami a képből hiányzik. Mondták már életrajz alapján, hogy oké, minden rendben van, csak kéne valami közgaz. A szó, hogy többször előforduljon.” (E.11).

Záró gondolatok: Karrierlehetőségek a szülőföldön

Kutatásunkat azzal a céllal terveztük meg és végeztük el, hogy a Magyarországon tanult határon túli fiatalok sorsának alakulásáról képet kapjunk, feltérképezzük többek között, hogy az erdélyi fiatalok hazatérésük után miként hasznosítják tudásukat, tapasztalataikat, milyen munkahelyeken helyezkedtek el, milyen szakmai pályákat alakítottak ki és tartanak lehetségesnek a szülőföldön. A kutatás – a pályázati kiírásnak megfelelően – csak az 1997/1998 és 1998/1999-es tanévekben végzett fiatalokra terjedt ki, következtéseink tehát az említett mintára vonatkoztathatóak elsősorban.

1. A magyarországi tanulmányok, tapasztalatok a szakmai felkészülés szempontjából jó alapokat adtak az erdélyi diákok számára. A megszerzett tudás, a tapasztalati és kapcsolati tőke azonban hosszú távon csak úgy állítható a „szülőföldön való megmaradás” szolgálatába, ha a szülőföld egyre több vonzó elhelyezkedési lehetőségeket, ugyanakkor pozitív jövőképeket is kínál a hazatérni szándékozó fiatalok számára. Kutatásunk eredményei alapján azt mondhatjuk, hogy a létező tudományos háttérintézmények, a meglévő lehetőségek a hazai munkaerőpiacon csak kisebb részüknek tudnak vonzó anyagi megélhetést és egyben ígéretes szakmai indulást biztosítani, nagyobb részüknek egyelőre a „találd ki magad” karrierlehetőség adatik meg.

2. Válaszként arra a helyzetre, hogy valaki hazatérése után egy ideig nem találja meg számításait a szakmában, átmeneti stratégiaként kézenfekvő, hogy továbbtanulási szándékkal, vissza kíván kapcsolódni a magyarországi intézményekhez, meg akarják tartani és bővíteni kívánják már létező szakmai kapcsolataikat, ez azonban magában hordozza annak a lehetőségét is, hogy később mégis az elvándorlás mellett dönt.

3. A magyarországi tanulmányi évek az erdélyi fiataloknak a szakmai felkészülés mellett más hozadékkal is jártak: amivel hazatértek, az egyrészt egy tágabb, nyitottabb, igényesebb szemlélet a szakma műveléséhez, másrészt az az igény, hogy szakmai pályájuk nyitva maradjon a magyarországi vagy más külföldi egyetemeken a további szakmai tájékozódás és munkaerő-piaci megmérettetés irányába.

A szülőföldön való maradás tevőleges folyamat mind az egyén, mind a közösség számára. Amikor a külföldön tanult fiatalok lehetséges vagy tényleges hozzájárulását vesszük számításba ehhez a folyamathoz – ami a tapasztalatok alapján egyelőre inkább

hiányokat mutat, hiszen a Magyarországon tanult fiatalok többsége nem tér haza szülőföldjére – adódik az a kérdés is: mit kínál a szülőföld a hazatérni szándékozó fiataloknak a gyorsuló verseny-időben?

¹ Az interjúk archivált formában a Trend Társadalomkutató Műhely „Kutatási Dokumentációk” című könyvtárában kutatók számára hozzáférhetők.

² Az adatokat az RMDSZ Oktatási Főosztályától kaptuk.

³ A minta (N=25) megoszlása az alapvető demográfiai jellemzők szerint (1. sz. táblázat), valamint a magyarországi tanintézmény helyszíne, neve és választott szakok szerint (2. sz. táblázat)

1. sz. táblázat: A minta megoszlása alapvető demográfiai jellemzők szerint (N=25)

nemek szerint		családi állapot szerint	
férfi	15	nőtlen/hajadon	14
nő	10	nős/férjezett	10
		elvált	1
születési év szerint		születési településtípus szerint	
1962	1	faluközség	3
1963	1	kisváros	13
1964	1	nagyváros	9
1965	2		
1966	2		
1967	1	születési hely szerint (megye)	
1968	2	Hargita	11
1969	2	Kovászna	4
1970	2	Maros	2
1971	2	Kolozs	5
1972	1	Szilágy	1
1973	3	Szatmár	1-
1974	4	Máramaros	1
1976	1		
jelenlegi lakhely szerint (település)		jelenlegi lakhely szerint (megye)	
Kolozsvár	10	Hargita	10
Csíksereda	7	Kolozs	10
Székelyudvarhely	3	Maros	2
Marosvásárhely	1	Szatmár	1
Temesvár	1	Temes	1
Szatmárnémeti	1	Bukarest	1
Szováta	1		
Bukarest	1		

2. sz. táblázat: A minta megoszlása tanintézmények és szakok szerint (N=25)

A felsőoktatási intézmény helye		A felsőoktatási intézmény neve	
Budapest	15	Eötvös Lóránd Tudományegyetem	6
		Színház és Filmművészeti Főiskola	7
		Magyar Képzőművészeti Főiskola	1
		Bárczi G. Gyógypedagógiai Főiskola	1
Debrecen	1	Kossuth Lajos Tudományegyetem	1
Pécs	2	Janus Pannonius Tudományegyetem	2
Nyíregyháza	1	Görög Katolikus Teológia	1
Eger	1	Esterházy K. Tanárképző Főiskola	1
Szombathely	2	Berzsényi D. Tanárképző Főiskola	2
Szeged	3	József Attila Tudományegyetem	2
		Juhász Gyula Tanárképző Főiskola	1
Szakok/szakupárok szerint			
magyar-könyvtár			1
könyvtár			1
angol			1
földrajz-néprajz			1
néprajz			1
magyar-néprajz			1
gyógypedagógia			1
testnevelés			1
néprajz-szociológia			1
operatőr			4
vágó			1
adásrendező			2
média (rádiós-szerkesztő)			2

⁴ Sorbán Angella: *Az erdélyiségről*. In: Romániai Magyar Évkönyv 2000, Temesvár-Kolozsvár, 2000.

Somai József

Itthonmaradás és ösztöndíjak

Nem kétséges, a szülőföldön való maradást hatékonyan támogatni kell, hogy megteremtődjenek azok az életfeltételek, amelyek ellensúlyozzák a határokon innen és túli életkörülmények különbségeit. Ha az itthonmaradás kérdését nemzetstratégiai célként fogjuk fel, akkor a kérdés megoldása nemcsak a határokon túli magyar közösségek ügye, hanem az anyaországé is.

A megfelelő kereseti lehetőség, családalapítás, lakásteremtés, munkahelyek (munkahelyteremtés, munkahelyszerzés), jó közérzetet biztosító környezet mellett az itthonmaradás elfogadható életfeltételek kialakításához tartozik az anyanyelven való tanulás lehetősége, a versenyképes szakma elsajátítása, a szakmai kompetencia megszerzése. Az oktatáshoz kötődő itthonmaradási feltételek kialakításában nagy szerepet játszanak az utóbbi években kialakult tanulói és kutatói ösztöndíjrendszerek. Ilyen programjai vannak az Apáczai Közalapítványnak, a Sapientia Alapítványnak, a Kolozsváron bejegyzett Iskola Alapítványnak, amelyek a támogatási összegek nagyságrendjét tekintve ösztönzően hatnak az oktatás minőségére, a fiatalok tanulási és kutatási tevékenységének serkentésére, így az itthonmaradás hatékony eszközeivé váltak. Ezek az igen jelentős támogatási rendszereken kívül az itthontanulás feltételeinek kialakítására számtalan más kisebb támogatási rendszer működik: Julianus Alapítvány ösztöndíja, csángó gyerekek ösztöndíja, Apáczai Alapítvány szórványprogramja, Szent István ösztöndíj, szórványkollégiumok, egyházi otthonok és bentlakások támogatásai, stb. Az Illyés Közalapítványnak az Oktatási Szaktestület közvetítésével ugyan nincs kimondott ösztöndíjprogramja, azonban az elég jelentős nagyságrendű oktatást célzó támogatása az itthontanulás lehetőségét igyekszik megteremteni prioritási rendszerben évenként kiosztott jelentős összegeivel. A Magyar Oktatási Minisztérium támogatási rendszere ugyanezt szolgálja az Erdélyi Ösztöndíj Tanács, a Bolyai Társaság és a Pedagógus Szövetség keretében kialakított támogatásokkal.

Vizsgáljuk meg külön-külön azokat a támogatási rendszereket, amelyek az egész magyaryelvű oktatás területére kiterjednek.

1.1. Apáczai hallgatói ösztöndíj-program

A Határon Túli Magyar Oktatásért Apáczai Közalapítvány a Kárpát-medencében, a szak- és felsőoktatásban szülőföldjükön tanulmányaikat folytató határon túli magyar fiatalok otthonmaradásának céljából a 2000/2001-es tanévre tanulmányi jellegű ösztöndíjprogramot indított, a lebonyolításával a Kolozsváron működő Iskola Alapítványt bízta meg. A program ugyanolyan nagyságrendben 2001/2002-es iskolai évben is folytatódik.

Az Apáczai Közalapítvány kuratóriuma 2000. december 11-én hozott 382/00 határozatával a 2000/2001 tanévre Romániában 173 szakoktatásban és 550 felsőoktatásban tanuló (116 első és 434 felsőbb éves) diákot összesen 43.090.000 forint Apáczai hallgatói

ösztöndíjban részesített. Az ösztöndíj nagyságrendje a felsőoktatásban 70.000 Ft/hallgató, illetve a szakoktatásban 30.000 Ft/diák.

Számokban az ösztöndíj osztás így alakult:

	Megnevezés	Egyetemi hallgatók	Szakiskolások	Összesen
1	Benyújtott pályázatok	2701	731	3432
2	Nyertes pályázatok	550	176	726
3	Nyertes/benyújtott arány,%	20,36	24,07	21,15
4	Legalacsonyabb átlageredmény – különleges teljesítmény vagy szociális helyzet hiányában*	9,48	8,98	
5	Legalacsonyabb átlageredmény – különleges teljesítménnyel vagy szociális helyzettel*	8,98	8,13	

* Az ösztöndíj megítélésében számít: kutatás, publikáció, tanulmányi versenyen való részvétel stb. mellett a család szociális helyzete is.

Az Apáczai hallgatói ösztöndíj kritériumrendszerével, a lebonyolítás rendszerével, valamint a döntéshozás mechanizmusával kapcsolatosan számos megjegyzés történt. Úgy tűnik, a Kuratórium a tapasztalati év után a jövő iskolai évre kiírandó ösztöndíj feltételrendszerén lényeges változtatásokat eszközöl. A jövőre nézve legkevesebb a következő kérdésekre kell válaszolni: a pályázási kritériumrendszer legyen általános a Kárpát-medencében, vagy sajátos országok szerint; miként viszonyul az Apáczai-ösztöndíj más létező ösztöndíjakhoz; mekkora legyen a szociális helyzet súlya az ösztöndíj elnyerésében; az ösztöndíjak szakterületekre történő lebontása; a szakoktatás területének pontos körülhatárolása; kiterjesztendő-e a rendszer az elméleti líceumokra vagy nem. Lényeges, hogy a program nagyságrendbeni változás nélkül folytatódik.

1.2. Fiatal tanárok életkörülményeinek javítása program

Erre a célra a 2000/2001-es tanévben az Iskola Alapítvány pályázati úton 5 millió forintnyi összeget kapott az Apáczai Közalapítványtól. A Bolyai Társasággal közösen – amely szintén 5 milliós összeggel rendelkezett e célra ugyanabból a forrásból – létrehozott bizottság bírálta el a pályázatokat és a nyerteseket elosztotta a két intézmény között, egyenes arányban. Pályázhattak a kolozsvári egyetemek 35 életévet nem betöltött fiatal oktatói valamint az ugyanilyen korosztályú Kolozs megyei szakiskolai tanárok. A nyertesek 8,9 millió lejt kaptak személyenként szociális segély formájában.

Erdélyben pályázatot nyert még: Puskás Tivadar Művelődési, Műszaki-tudományos Alapítvány – Sepsiszentgyörgy (fiatal oktatók bértkiegészítésére), Eufónia Kulturális Egyesület – Sepsiszentgyörgy (fizetés-kiegészítésre), Benedek Elek Alapítvány – Székelyudvarhely (a Benedek Elek Tanítóképző fiatal oktatóinak támogatására), Dr. Palló Imre Alapítvány – Székelyudvarhely (fiatal szakoktatók életkörülményeinek javítására), Protestáns Teológiai Intézet – Kolozsvár (fiatal oktatók életkörülményeinek javítására), Kézdivásárhelyi Református Egyházközség (a kézdi-vásárhelyi tanítóképző főiskola oktatóinak támogatására), Eötvös József Alapítvány – Székelyudvarhely (fiatal tanárok támogatására), Református Egyházközség – Szászrégen (fiatal oktatók támogatására). Támogatásban 35 év alatti egyetemi és szakiskolai oktatók részesültek.

1.3. Apáczai szórványprogram

Ebben az évben az Apáczai Közalapítvány jelentős összeggel (30 millió Ft.), pályázatot hirdetett a szórványoktatás támogatására, amelynek keretében pályázni lehet:

- oktatási-nevelési intézmények, kollégiumok fejlesztésére;
- szórványban magyar nyelven oktató 35 év alatti tanárok ösztöndíjazására (havi 5-10 ezer forint/fő közötti ösztöndíjösszeg a tanév időtartamára) annak vállalásával, hogy a pedagógusok, amennyiben képesítés nélküliek, megszerzik a szakképesítést, vagy ha ezzel rendelkeznek, a Pedagógus Szövetség által rendezett továbbképzésen vesznek részt;
- a szórványterületen, magyar nyelven tanuló diákok utazási költségeihez való hozzájárulás akkor, ha a diák lakóhelyén az adott iskolatípusban nincs magyar nyelvű tanulási lehetőség;
- diáktáborozás, tanulmányi kirándulás elősegítése, kizárólag a szórványban magyar nyelven tanuló diákok úti-, étkezés- és szállásköltségeire.

2. Az Iskola Alapítvány programjai

Az Alapítvány, más oktatást támogató programjai mellett, kiemelt feladatának tekintti a Romániában tanuló egyetemi hallgatók szociális és tudományos-kutatói szempontú támogatását. Ötéves tevékenysége alatt a Kuratórium bevezette és folyamatossá tette az egyetemisták számára a szociális és tudományos-tanulmányi ösztöndíjak rendszerét.

2.1. Szociális ösztöndíjak

A szociális ösztöndíjprogramot az Iskola Alapítvány megalakulásától kezdve egyik legfontosabb céljának tekintette, abból a megfontolásból, hogy a romániai magyar diákság anyagi helyzetének javításával a lemorzsolódást csökkentse és ezáltal létszámának a romániai átlaghoz viszonyítható arányát javítsa.

Szociológiai szempontok alapján kimutatható, hogy a romániai magyar diákság szociális támogatására szükség van, mivel a magyar diákság szociális és jövedelmi háttere rosszabb, mint a kortárs erdélyi román diákságé.

Szociális ösztöndíjban részesülhettek azok az állami vagy magán felsőoktatási intézményben tanuló magyar diákok, akik anyagi nehézségekkel küzdenek, árvák, félárvák, illetve a család egy főre eső jövedelme igen alacsony.

Szociális ösztöndíjakat az 1996/1997-es tanév II. félévétől folyósít az alapítvány, 1997-től tanévenként, két összegben, rendszerint a két akadémiai félév közepén. A támogatás összege egy diáknak 1996/1997-ben 800 000 lej, 1997/98-ban 1 000 000 lej, ami a folyósítási időpontokban kb. 100 USD-nak felelt meg, 1998/1999-ben pedig 1 200 000 lej, ami ugyancsak közel 100 USD értékű. Az 1999/2000-es tanévben a támogatás összege hallgatóként 2 500 000 lejre emelkedett, ami kb. 125 USD, illetve a 2000/2001-es tanévben, amikor 3 500 000 lej jutott fejenként, ami szintén 125 USD támogatást jelentett. Jelentősebb viszont az a tény, hogy míg a 1996/97-es iskolai évben 231 hallgató részesült ösztöndíjban, 1999/2000-ben már 351 hallgató jutott növelt összeghez.

Szociális ösztöndíjak alakulása:

II. Adatok és folyamatok**Somai József: Itthonmaradás és ösztöndíjak**

Iskolai év	Támogatottak száma	Ösztöndíj/személy	Teljes összeg (lej)
1996-97, II. félév	231 hallgató	300000	69.300.000
1997-98, I. félév	250 hallgató	350000	87.500.000
1997-98, II. félév	301 hallgató	450000	135.450.000
1998-99, I. félév	300 hallgató	500000	175.000.000
1998-99, II. félév	310 hallgató	700000	217.000.000
1999-00, I. félév	350 hallgató	1000000	350.000.000
1999-00, II. félév	351 hallgató	1500000	526.500.000
2000-01, I. félév	344 hallgató	1500000	511.376.000
2000-01, II. félév	344 hallgató	2000000	688.000.000
Összesen			2.762.126.000

A diákokat a jövedelem nagysága szerint három csoportba sorolják: árva és félárva, mindkét szülő él, házas, majd az utolsó havi, egy főre eső családi jövedelem szerint növekvő sorrendbe helyezik. Ezután kategóriánként további két típust alakítanak ki aszerint, hogy állandó lakhelyén jár-e egyetemre vagy máshol. Az árvák jövedelemtől függetlenül mind kapnak ösztöndíjat, majd alkategóriánként megállapítják, hogy hány ösztöndíjat tudnak adni úgy, hogy a listán az utolsó, ösztöndíjban részesülő, helyi egyetemen járó diák egy főre eső családi jövedelme nagyobb legyen, mint azé, aki nem helyi egyetemen jár, és utolsóként kap ösztöndíjat. Továbbá, a félárva listáján az utolsó ösztöndíjas egy főre eső jövedelmének is nagyobbának kell lennie azokénál, akiknek mindkét szülője él.

1998-ban és 2000-ben az ösztöndíjban részesült diákok számának alakulása:

Kategória	Ösztöndíjban részesültek		Az utolsó jövedelme/fő	
	1998	2000	1998	2000
Nem helyi egyetemen tanul	148	190	250000	289333
Helyi egyetemen tanul	27	32	227778	245145
Félárva, nem helyi egyetem	79	72	399894	350315
Félárva, helyi egyetemen	17	10	296923	320000
Házast/gyermek van	17	23	213142	699290
Árva	8	17	477811	600000

Ösztöndíjban részesültek 1998-ban azok, akiknek az egy főre eső családi jövedelmük nem haladta meg a 213-250 ezer lejt, 2000-ben a 245-550 ezer lejt (kb.25-24 USD).

Egyetemi központ	Elosztás 1997-98	(%-ban) 1999-00
Kolozsvár	47,1	56,4
Marosvásárhely	25,0	7,6
Nagyvárad	22,0	27,6
Temesvár	2,0	5,8
Brassó	1,0	1,7
Bukarest	1,0	-
Arad	0,3	-
Gyulafehérvár	-	0,9
Más	1,6	-
Összesen	100	100

A fenti táblázat az Iskola Alapítványhoz az 1997/98-as és 1999/00-es tanévben benyújtott pályázatok alapján a pályázók számának eloszlását mutatja a két iskolaévben egyetemi központok szerint (ez az arány megközelítőleg kisebb változásokkal érvényes a többi iskolai évre is). A legtöbb pályázó Kolozsváron tanul (47%, illetve 56,4), a pályázók többi része más egyetemi városokból kerül ki, elsősorban Marosvásárhelyről és Nagyváradról. Ebben a három városban van magyar nyelvű felsőoktatás.

2.2. Tudományos-tanulmányi ösztöndíjprogram

Ugyanebben az időszakban (1997-2001) tudományos-tanulmányi és szakmai tevékenységért támogatásban részesülhetett 678 olyan egyetemi hallgató, aki önálló tudományos tevékenységet bizonyított. A tudományos-tanulmányi ösztöndíjakat az Iskola Alapítvány a szociális ösztöndíjakkal párhuzamosan osztotta 1997 óta.

A pályázati támogatásra minden olyan romániai magyar diák jogosult, aki valamilyen romániai felsőoktatási intézményben tanul, vagy az azt követő magiszteri képzésen (5. év) vesz részt. Az Iskola Alapítvány a pályázatok begyűjtése és az ösztöndíj kifizetése ügyében együttműködik a brassói, marosvásárhelyi, kolozsvári, nagyvárad, aradi, temesvári és bukaresti diákszervezetekkel.

Tanulmányi-kutatói ösztöndíjak alakulása:

Elbírálás időpontja	Támogatott pályázatok száma	Támogatás összege (lej)
1997 május	9	2 884 800
1997 június	14	5 596 000
1998 április	22	18 400 000
1998 június	43	23 250 000
1998 november	35	23 625 000
1999 március	34	31 740 000
1999 június	67	53 660 000
1999 november	46	47 670 000
2000 február	63	47 950 000
2000 április	101	81 000 000
2000 szeptember	59	48 320 000
2000 december	78	79 800 000
2001 március	45	58 525 000
2001 május	62	58 200 000
Összesen	678	580 200 000

A diákok az alábbi területeken pályázhatnak: szakmai konferencián vesz részt; tudományos tanulmányt készít; publikál; szakmai konferencián előad; tanulmányi úton vesz részt; öntevékeny szakmai vagy kutatói csoportot irányít; kutatási programban dolgozik; tanulmányi eredménye kiváló.

A pályázás és pályázatok elbírálása folyamatos. A támogatott pályázók értesítése és a támogatás folyósítása kb. 3 hónaponként történik, az Iskola Alapítvány irodájában. A pályázó egy évben többször pályázhat, de egy évben a maximálisan elnyerhető összeg: egyéni pályázat esetén 2.500.000 lej, csoportos pályázat esetén 10.000.000 lej.

Tudományos-tanulmányi ösztöndíjra csak a 8-as tanulmányi átlagot elért hallgatók pályázhatnak. A diákok különféle programokra, tervekre közösen is benyújthatnak pályázati kérést, mivel bizonyos költségek közösek és így hatékonyabban támogathatók.

A tanulmányi-tudományos ösztöndíjak iránti érdeklődés folyamatosan emelkedik, és érzékelhetően pozitív hatása van a diákok tudományos tevékenységére. A támogatottak többsége kutatási programban vesz részt, tanulmányútra megy egy kutatási terv kivitelezésére. Íme a támogatott pályázatok száma és a támogatási összegek eloszlása:

Félév	Pályázatok száma	Összeg (lej)	Összeg (USD)
1996-97, I. félév	9	2 884 800	481
1996-97, II. félév	14	5 596 000	800
1997-98, I. félév	22	18 400 000	2453
1997-98, II. félév	43	23 250 000	2325
1998-99, I. félév	35	23 625 000	1817
1998-99, II. félév, november	34	31 740 000	2267
1998-99, II. félév, június	67	53 660 000	3577
1999-00, I. félév, nov., február	109	95 620 000	4904
1999-00, II. félév, április	101	81 000 000	4050
2000-01, I. félév	137	138 325 000	5645
2000-01, II. félév	107	106 725 000	3758

A pályázatok száma állandó emelkedése azt mutatja, hogy növekedik a program ismertsége, a diákok igényei és a tudományos tevékenységgel foglalkozó diákok száma. A program jelentőségét növeli, hogy számos szakon, illetve számos témakörben az egyetlen pályázási lehetőséget a diákoknak az Iskola Alapítvány nyújtja.

2.3. Doktorandusok támogatása

A 2000/2001-es tanévben az Iskola Alapítvány a romániai magyar felsőoktatásban dolgozó doktorandusok személyi feltételeinek biztosítása/javítása céljából pályázati programot hirdetett. A megpályázható összeg 200 USD-nek megfelelő lej a felkészülési szakaszban, majd ennek sikeres befejezte után ismét 200 USD-nek megfelelő összeget, lehet pályázni a doktori dolgozat megírásának és megvédésének támogatására. A támogatást az alapítvány saját alapjaiból biztosítja. Pályázhatnak mindazok, akik romániai egyetemi vagy kutatói munkahellyel rendelkeznek, magyarul tanítanak vagy magyar vonatkozású kutatást folytatnak, valamint a romániai magyar nappali tagozatos doktorandus-hallgatók. Az Alapítvány Kuratóriuma a programra 4,0 millió forintot különített el.

A meghirdetett pályázatra összesen 81 kérés érkezett. A beérkezett pályázatok elbírálásához egyeztetésre volt szükség a Sapientia Alapítvánnyal, tekintettel arra, hogy ez az alapítvány is közzétett egy doktorandusokat támogató hasonló programot (lásd alább). A 81 pályázóból tízen részesültek a Sapientia Alapítvány támogatásából. Ez a program kizárólag azoknak szól, akik más támogatásban nem részesültek és itthon a felsőoktatásban dolgoznak. Az elbírálás során még tíz kérelmező kiesett a feltételek nem teljesítése miatt, tehát összesen 61 pályázó részesült ebből a támogatásból.

Az Iskola Alapítványnak a konkrét ösztöndíj programjain kívül milliárdokra menő támogatásai: tanárok és diákok ingázási költségeinek a fedezése, lakásvásárlás nehézsé-

gekkel küzdő tanárok, tanítók számára, számítástechnikai eszközök nyújtása iskoláknak, nyári szórványtáborok támogatása, stb. – mind az oktatási rendszer erősítéséhez és a tanterők-diákok itthonmaradásához szükséges feltételek kialakításához járul hozzá.

3.1. A Sapientia Alapítvány ösztöndíja doktorandusoknak

A Sapientia Doktori Ösztöndíj célja elősegíteni az Alapítvány által működtetett Erdélyi Magyar Tudomány Egyetem (EMTE) oktatói állományának kialakítását. A meghirdetett pályázatnak megfelelően ösztöndíjat kérhettek azok, akik román állampolgársággal és állandó romániai lakhellyel rendelkeznek; akkreditált doktori programban vesznek részt Romániában, Magyarországon vagy más országban; aláírják az ösztöndíj folyósítását szabályozó kétoldalú szerződést. A program helyzete:

A 2001. január 15-i leadási határidőig a pályázati felhívásra 91 pályázat érkezett az alábbi területekről: 27 pályázat a reáltudományok (kémia, matematika, matematika-informatika, földrajz/geológia, fizika/környezetfizika), 24 pályázat a társadalomtudományok (pszichológia, pedagógia, szociológia, filozófia, történelem), 12 pályázat a mezőgazdaság-tudományok (agrármenedzsment, agronómia, kertészettudományok), 9 pályázat a bölcsészettudományok (néprajz, irodalom, nyelvészet, klasszika filozófia), 4 pályázat a műszaki tudományok területéről (környezetmérnök, gépészmérnök), továbbá 2 pályázat a közgazdaságtudományok, 2 pályázat a jogtudományok, 2 pályázat a zenetudományok, valamint 2 pályázat az orvostudományok területéről. A beérkezett 91 pályázatból az Alapítvány Tudományos Tanácsa – szakértői véleményezések alapján – 49 pályázatot bírált el kedvezően, amelyek tudományterületenkénti megoszlása a következő: 15 pályázat a reáltudományok, 17 pályázat a társadalomtudományok, 5 pályázat a bölcsészettudományok, 2 pályázat a műszaki tudományok, 1 pályázat a zenetudományok, 7 pályázat a mezőgazdasági tudományok, 1 pályázat a jogtudományok, valamint 1 pályázat a közgazdaságtudományok területéről részesült pozitív elbírálásban. A 49 nyertes pályázóból 24-en romániai, 25-en pedig magyarországi felsőfokú intézmények keretében vesznek részt doktori képzésben. Az ösztöndíj-támogatás a 2000/2001-es tanévre vonatkozik.

Az ösztöndíj tartalma: az Alapítvány fedezi a doktori képzésben részesülő támogatott tandíjköltségét (a tandíj nagyságáról a képzést végző felsőfokú intézetnek hivatalos átiratban kell tájékoztatnia az Alapítványt); az Alapítvány tanulmányi ösztöndíjban részesíti a támogatottat, aminek a nagysága: Románia esetében látogatás nélküli tagozaton havi 50 USD-nek megfelelő lej, látogatásköteles tagozaton havi 80 USD-nek megfelelő lej, Magyarország esetében a látogatás nélküli tagozaton havi 25.000 Ft, látogatásköteles tagozaton havi 42.000 Ft. Más ország esetében egyedi elbírálás alapján történik a támogatás összegének a megállapítása.

Az elbírálás során az Alapítvány alkalmazta az intézményprotekciónizmus elvét, s a következő prioritási sorrendet érvényesítette. Előnyt élveznek elsősorban azok a pályázók, akik a pályázat benyújtásakor az EMTE hálózatába integrálódó Partiumi Keresztény Egyetem szerződéses oktatói, és a doktori programjuk is ehhez az oktatói tevékenységhez kapcsolódik. Másodsorban előnyben részesültek azok a pályázók, akik olyan doktori programokban vesznek részt, amelyek által képesítést nyernek arra, hogy az Alapítvány által ideiglenes működési engedély megszerzése céljából már előterjesztett szakokon (agrárközgazdaság, könyvelési és gazdasági informatika, élelmiszeripar, környezet-

mérnök, vidékfejlesztés, szociálpedagógia) vagy a Partiumi Keresztény Egyetem keretében már működő egyetemi és főiskolai szakokon (szociális munka, egyházzene, vallásnár, német nyelv, filozófia, intézményi menedzsment, kereskedelmi és turisztikai menedzsment, tanítóképző) oktathassanak. Harmadsorban előnyt élveznek azok a pályázók, akik olyan doktori képzésekben vesznek részt, amelyeknek tartalma összhangba hozható az EMTE fejlesztésének stratégiai prioritásaival.

Az ösztöndíj a 2000-2001-es tanév 8 hónapjára szól. Amennyiben a támogatott teljesíti a doktori program munkatervét és a szerződésben rögzített többi feltételeket, az ösztöndíjazásra vonatkozó szerződés meghosszabbítható, azonban a pályázónak vállalnia kell, hogy a jövőben a Sapiientia tevékenységéhez köti sorsát, mert a támogatottnak el kell fogadnia az Alapítvány által megszabott, a szerződésben részletesen rögzített rá háruló kötelezettségeket. Ezek közül a legalapvetőbbek a következők: kötelezi magát arra, hogy betartja a doktori program munkatervét; a szerződésben rögzített feltételek mellett elfogadja az Alapítvány által számára felajánlott munkalehetőséget a doktori program időtartama alatt és után; anyagi kötelezettséget vállal az ösztöndíj visszafizetésére szerződészegés esetén; kinyilvánítás arra vonatkozóan, hogy a pályázó majdani munkájára az EMTE keretében megvalósuló oktatási folyamatban szükség van.

3.2. A Sapiientia Alapítvány kutatói ösztöndíja

A pályázat célja a romániai magyar felsőoktatási hálózatban és kutatói intézetekben zajló tudományos-kutatói tevékenység színvonalának emelése, azoknak az oktatóknak, kutatóknak a támogatása, szakmai fejlődésük elősegítése, akik a jövőben a Sapiientia Alapítvány által működtetett Erdélyi Magyar Tudományegyetem oktatói lehetnek.

A pályázók köre: ösztöndíj kérelmet magánszemélyek (egyetemi- vagy főiskolai oktatók, tudományos kutatók, mesteri- vagy doktori képzések részvevői), illetve maximum öt magánszemélyből álló kutatói csoportok nyújthattak be. Kutatócsoportnak minősül bármely, jogi önállósággal nem rendelkező, konkrét és záros határidőn belül elvégezhető közös kutatási cél érdekében létrejött ad hoc társulás. A kutatói csoportokban tanár irányításával kutató egyetemi- és főiskolai hallgatók is részt vehetnek.

Pályázati feltételek: ösztöndíjért csak román állampolgárságú, állandó romániai lakhellyel, romániai munkahellyel, vagy tanulmányi hellyel rendelkező személyek folyamodhatnak. Pályázni minden tudományterületen tudományos igényű kutatási tervvel lehet; nem lehet pályázni a doktori dolgozatok, magiszteri dolgozatok, szakdolgozatok kutatási témáival, illetve olyan kutatási témákkal, amelyek az állami vagy magánegyetemen, kutatóintézetekben, múzeumokban vagy más intézményekben zajló képzési és kutatási programok részének minősíthető. A pályázók kötelesek nyilatkozni arról, hogy a pályázatukkal érintett időszakban más ösztöndíjjal rendelkeznek-e. Amennyiben az ösztöndíj folyósítása idején más ösztöndíjat is elnyernek, erről két héten belül kötelesek értesíteni az Alapítványt.

A támogatás tartalma: egyetemi oktatók, tudományos kutatók, doktori vagy mesteri képzésben részvevő pályázók esetében 100 USD/hó, kutatói csoportok keretében pályázó egyetemi- és főiskolai hallgatók esetében 50 USD/hó. A Sapiientia Alapítvány minden ösztöndíjazásának lehetőséget biztosít infrastruktúrájának használatára, 100 oldal/hó ki nyomtatására, valamint 200 oldal/hó fénymásolására.

Az ösztöndíj folyósításának időtartama hat hónap, a 2001 március-augusztus közötti időszakban. Az ösztöndíj időtartama nem hosszabbítható meg. Új pályázati felhívás esetén új pályázati kérelem abban az esetben nyújtható be, ha az ösztöndíjazott az előző ösztöndíjával kapcsolatban vállalt kötelezettségeit maradéktalanul teljesítette.

A kutatási program célja: a pályázat célja a romániai magyar felsőoktatási hálózatban és kutatói intézetekben zajló tudományos-kutatói tevékenység színvonalának emelése, azoknak az oktatóknak, kutatóknak a támogatása, szakmai fejlődésük elősegítése, akik a jövőben a Sapientia Alapítvány által működtetett Erdélyi Magyar Tudományegyetem oktatói lehetnek.

A program helyzete: a pályázati kiírásra 177 pályázat érkezett (64 csoportos, 113 egyéni), amelyek közül az Alapítványi Iroda 30-at formai hiányosságok és szabálytalanságok miatt elutasított. A bölcsészet- és társadalomtudomány területén 75, a természettudományok területén 38, az orvostudományok területén 15, a műszaki tudományok területén 11, a jog- és közgazdaságtudomány területén 8 pályázat érkezett be. A fennmaradt 147 pályázatot tudományterületek és tudományágak szerint felkért szakértők értékelték. A Tudományos Tanács döntése nyomán 39 pályázat részesült pozitív elbírálásban, ebből 22 csoportos és 17 egyéni pályázat. Tudományterületenként a 39 pályázat az alábbi megoszlást mutatja: 15 a bölcsészet- és társadalomtudomány területéről, 10 a természettudományok területéről, 4 az orvostudományok területéről, 6 a műszaki tudományok területéről, 3 a jog- és egy a közgazdaságtudomány területéről.

4. A Magyar Oktatási Minisztérium (MOM) már több mint hat éve biztosít ösztöndíjtípusú támogatásokat, ebből a célból hozta létre az Erdélyi Magyar Ösztöndíj Tanácsot. Ez a testület javaslatokat fogalmaz meg a létező négy féle ösztöndíjra, a végleges döntést a Határon Túli Magyar Ösztöndíj Tanács hozza meg.

4.1. A Bolyai Társaság (mint lebonyolító) magyarországi egyetemi oktatásra évente meghirdetett 20-20 helyre felvételi vizsgát szervez a Romániában kialakult hiányszakokra és hiányszakmákra (2001/2002-ben nyomdaipari, pedagógia-idegen nyelv, festőrestaurátor, néptánc, művészettudomány szakokra). A bejutottak tanulmányaikkal kapcsolatos teljes költségét négyéves oktatási időszakra a Magyar Oktatási Minisztérium ösztöndíj formájában fedezi.

4.2. Rokonszakmában második diploma megszerzésére versenyvizsgálával megszerzhető ellátást biztosító ösztöndíjat nyújt az MOM évente 30-40 Erdélyből származó személynek, akik két éves kiegészítő alapképzésben egyetemi diplomát kívánnak szerezni nappali alapképzéssel, vagy levelező másoddiplomás képzéssel.

4.3. Posztgraduális ösztöndíjat nyújt évente 40-50 végzős fiatalnak két-három hónapos ingyenes lakás és egy keretösszeg biztosításával. Ezt a támogatást a nyertes pályázók leginkább disszertációs munkára használják, az ösztöndíj magyarországi felsőoktatási, tudományos vagy kutatóintézetben folytatott tudományos kutatói tevékenység támogatását tartalmazza.

4.4. A minisztérium évente felvételi vizsgával elnyerhető 22 doktorandusi (PhD) ösztöndíjat biztosít fiatal végzősöknek hároméves időszakra, valamint 10 PhD levelező tagozatos doktori képzésre szintén hároméves időszakra. A nappali tagozatos doktori ösztöndíj havi összege 2001-ben 51 ezer, 2002-ben 55 ezer forint és 2003-ban a garantált havi egyetemi tanári illetmény 22%-a lesz. A felvételire jelentkezők névjegyzékét az Er-

délyi Múzeum Tudományos Tanácsa állítja össze. Ezzel az ösztöndíjjal a szülőföldi értelmiség továbbképzését és utánpótlását kívánja támogatni.

Mind a négy ösztöndíjtípus esetében a MOM szerződést köt a sikeres pályázóval, amely szerint, ha az ösztöndíjas tanulmányai befejezése után nem tér vissza szülőföldjére, a tanulmányai alatt folyósított ösztöndíj visszafizetésére kötelezhető.

5. Segélyösztöndíj moldvai csángómagyaroknak

Az ösztöndíjat 1990-ben kezdeményezték az egyházak, s folyamatosan működik máig. 1993-tól a Domokos Pál Péter Alapítvány kezeli és a 7-8 éven át tartó oktatáshoz teljes kollégiumi ellátást biztosít csángó gyerekek számára. A 2000/01-es iskolai évben 115 csángó gyerek részesült ebben az ösztöndíjban és biztosítja a tanulás feltételeit (beleértve a nyári táborozás, a taneszközök, az utazás, a kulturális költségek fedezését is) Gyimesfelsőlokon, Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen, Gyulafehérváron. Olyan iskolai év is volt, amikor 240 csángó gyerek részesült ebben a támogatásban. Jelenleg még három csángó magyar egyetemi hallgató is részesül évi teljes ellátást biztosító ösztöndíjban.

Az ösztöndíjak összegének kb. egyharmadát a Magyar Oktatási Minisztérium fedezi pályázati úton, a nagyobb része nyugati magánszemélyek és civil szervezetek támogatásával gyűl össze: dr. Szabó László (San Francisco), Nyárádi Elemér (Bolton), Kenessey Csaba (Spanyolország), Réti Árpád (Kanada), Sólyomvári Ilona (Ausztria), Incze Árpád (San Francisco). Egyszeri támogatással hozzájárult az ösztöndíjalaphoz a budapesti Mocsáry Alapítvány és az Illyés Közalapítvány is.

6. Illyés Közalapítvány

Nincs önálló ösztöndíj programja, azonban rendszeresen támogatta az Iskola Alapítvány ösztöndíjrendszerét (évente 5-10 millió forint között). Továbbá az Alapítvány erdélyi Oktatási Szaktestülete által nyújtott támogatások közül olyanok, mint a nyári táborozások, a tanárok és diákok ingázásának támogatása, a tanárok és diákok közös kutatásainak támogatása, a tanárok továbbképzésének támogatása, moldovai csángó magyar iskolások támogatása stb. (ezek összege több tízmillió forintot tesz ki évente), mind az itthonmaradás feltételeinek kialakítását szolgálják.

7. Más támogatási formák

Az eddig bemutatott hat jelentős mértékű támogatás mellett a közép- és felsőoktatásban tanuló diákok segítségének még számos más formáját ismerjük, amelyek közül néhányat említünk csupán, ugyanis jelen dolgozatban nem szándékoztuk felmérni a középiskolai-általános iskolai ösztöndíjak helyzetét.

- Julianus Alapítvány (Csíkszereda), évi öt diákot támogat 1998/1999-es iskolai évtől tíz-tíz hónapon keresztül, 730 000 lej/hó összegben. Állandó forrástámogatójuk Zoltán Csaba, tudományos kutató Baltimore-ból (USA).

- Szent István ösztöndíjba részesül évente 8-9 nehéz anyagi körülmények között élő és jól tanuló elméleti iskolás tanuló személyenként 5-600 DEM/év lej értékben. Forrástámogatójuk a bécsi (Ausztria) magyar közösség.

- Szórványkollégiumok (Segesvár, Déva, Kolozsvár, Régen, Kővár stb.) kedvező vagy teljes ellátást (ingyen szállást és étkezést) biztosítanak azoknak a bentlakó gyerekeknek, akik olyan környéki falvakból származnak, ahol nincs, vagy megszűnt a magyar anyanyelvű oktatás. Ezeknek a költségeit pályázatok útján és az egyházak támogatásával fedezik.

- Líceumok mellett bejegyzett alapítványok (Alma Mater Arad, Bartók Béla Temesvár, stb.) folyamatosan támogatják hátrányos helyzetű diákjaikat ingyenes vagy részértékes kollégiumi ellátással, ösztöndíjjal.

A középiskolások állami alapokból származó ösztöndíjai mind számuk szerint, mind a nagyságrendet illetően majdnem jelentéktelenek. Létezik érdemi (34.000 lej/hó, tanulmányi (24.000 lej/hó), egy százalékos (34.000 lej/hó), súlyos betegség esetén (34.000 lej/hó), árva és félárva számára (34.000 lej/hó) biztosított ösztöndíj – de hogy ez milyen keveset nyom a latban, annak érzékeltetésére bemutatjuk a Kolozsvári Apáczai Csere János Líceum teljes ösztöndíj spektrumát:

- Margit Steinlin ösztöndíj, Svájc: 11 tanuló, 90.000 lej/fő/hó
- Grf. Degenfeld-Schonburg Pál ösztöndíj: 4 tanuló, 2.030.000 lej/fő/iskolai év
- Budapesti Apáczai Társaság: 6 tanuló, 25.000 Ft/fő/iskolai év
- Mild Zsuzsanna ösztöndíj, 2 tanuló, 150.000 lej/fő/iskolai év
- Kolozsvári Apáczai Baráti Társaság ösztöndíja: 6 tanuló, 300.000 lej/fő/isk. év.

Az állami ösztöndíjak megoszlása a líceumban: érdemi 3, tanulmányi 5, egy százalékos 7, súlyos betegségek esetén 12, árvák-félárva 21. Az állami ösztöndíj nagyságrendje: 43 ösztöndíjas összesen 12.624.000 lej/év, a magánösztöndíjak nagyságrendje: 30 ösztöndíjas összesen 24.065.000 lej/év.

A bemutatott támogatási rendszerek vitathatatlanul hozzájárulnak az itthonmaradás feltételeinek kialakulásához. A támogatások nagyságrendjét elemezve és figyelembe véve a ma már milliárdokra menő támogatásokat is (magánegyetem, státustörvény stb.) megállapítható, hogy a romániai magyar közösségnek, a nagyon jelentős anyaországi támogatások mellett sikerült saját forrásokból olyan erdélyi támogatási rendszert kialakítania, amely immár indokolttá teszi, hogy az itthonmaradás stratégiájáról, az itthon tanulni-kutatni-tanítani hármáról úgy beszélhessünk, mint valamennyi felelős tényező közös tevékenysége révén kialakuló lehetőség-együttessel, melynek elsőrendű célja a szülőföldön való maradás elősegítése.

Források:

1. Apáczai Közalapítvány, Első Hírlevél, 2000 december, Budapest
2. Apáczai Közalapítvány, Második Hírlevél, 2001 április, Budapest
3. Iskola Alapítvány 1996-2000, 2000 november, Kolozsvár.
4. Sapientia Alapítvány, Pályázati felhívás doktorandusi és kutatói ösztöndíjra, 2000 december.
5. Apáczai Közalapítvány, Pályázati felhívás hallgatói ösztöndíjra, 2000 augusztus.
6. Iskola Alapítvány, Pályázati felhívás doktorandusi ösztöndíjra, 2000 október

II. Adatok és folyamatok

Veres Valér – Sólyom Andrea

A társadalmi-kulturális integráció szintjei az erdélyi magyar fiatalok körében

E tanulmány a társadalmi és kulturális integráció kérdésével foglalkozik különböző ifjúsági csoportok körében Erdélyben. A romániai társadalomban 1989 óta a gazdasági és politikai rendszerváltás folyamata mellett más társadalmi folyamatok is zajlanak. Elsősorban az elmúlt kommunista rendszer által elfojtott vagy kibontakozni nem tudó folyamatokról van szó, ugyanakkor a '90-es években a világ más részein is felgyorsult globalizáció egyes vonatkozásai is megjelennek. Megkésett, új és lokális folyamatok komplex rendszere az a keret, amelyben a romániai magyar tinédzser korúak szocializálódnak. Ebben a komplex társadalmi környezetben hogyan tudnak integrálódni a fiatalok a felnőtt társadalom különböző, hagyományos és új struktúráiba – erre a kérdésre keresünk választ.

A társadalmi integráció fogalmát két részre bontjuk. A makro-társadalmi integráció jelenti a nemzethez, illetve az államhoz való tartozás megélésének módozatait, a mikro-társadalmi integráció terén Landecker értelmezése alapján a kulturális, normatív, kommunikatív és a funkcionális integrációk határolódnak el. Ezen integrációs formákat a család, kortárscsoport és a szocializációs közintézmények valósítják meg. Külön vizsgáljuk a kulturális integráció háttérét képező kulturális értékorientációkat (Landecker, 1986).

Az elemzések empirikus alapját több felmérés is képezi, ezek közül elsődleges az a vizsgálat, amelyet négy erdélyi nagyváros, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad és Szatmárnémeti középiskolás népességére reprezentatív, 836 személyes mintán végeztünk el¹ 1999-ben, az ifjúsági korszakváltás és az ifjúság identitásának, attitűdrendszerének számos aspektusát és összefüggésrendszerét vizsgálva. Ezt kiegészítette egy szakiskolás kontrollminta a társadalmi-kulturális értékorientációk és preferenciák terén, az említett városokban. A városok kiválasztásának háttérében az állt, hogy ezekben a városokban jelentős arányban élnek magyarok, mi pedig az ifjúsági értékorientációk összefüggésrendszerét a nemzeti hovatartozás függvényében is vizsgálni próbáltuk. A felmérés anyagi alapját egy, a romániai Nyílt Társadalomért Alapítvány által finanszírozott, a román és magyar középiskolások közötti etnikumközi együttműködés javítását célzó program biztosította. A felmérést a Max Weber Társadalomkutató Alapítvány kereteiben végeztük, a BBTE Szociológia Tanszékével együttműködésben. Hasonló felmérés készült 1997-ben, amely Kolozsvár és Székelyudvarhely fiatal népességére terjedt ki, Gábor Kálmánnal (OKI) együttműködésben.

Az ifjúsági korszakváltás mint értelmezési keret

Mi is az ifjúsági korszakváltás lényege? Nyugat-Európában e század hatvanas éveitől kezdve megfigyelték, hogy az ifjúsági életszakasszal kapcsolatos társadalmi folyamatok terén lényeges változások következtek be. Megváltozott a társadalmi reprodukció, tehát az elit és a középosztály rekrutációs köre átalakult, az iskolai tudás általánosan fel-

értékelődött, a társadalmi érvényesülés, státusszerzés folyamatában viszonylag fontosabbá vált az iskolai tudás. Sajátos módon meghosszabbodott az ifjúkor, általában véve az egyének hosszabb ideig tartják magukat fiatalnak abban az értelemben, hogy már nem gyermekek, de még nem is felnőttek a szó teljes értelmében, érve ezalatt elsősorban életmódot és identitásukat. Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása azonban J. Zinnecker német szociológus szerint osztályspecifikus, azaz eltérő a felső osztályokból származók és az ennél alacsonyabb társadalmi származásúak körében. Minél magasabb társadalmi státusszal rendelkeznek a szülők, gyermeküknek annál több esélye van, hogy hosszú és élménydús ifjúkora legyen. E meghosszabbodás nem csupán a régi modellek időbeli kihúzását jelenti, hanem azt is, hogy az ún. „amatőr” ifjúsági státusz professzionalizálódik, kialakul a „lebegő fiatal értelmiségi” kategória, amelynek sajátos életformája és szerepe van a társadalomban: térben nem kötött, és fő jövedelemforrását a különböző pályázatok, ösztöndíjak képezik.

Egy másik lényeges változás a környezeti társadalmi intézmények funkcióváltása. Az ifjúságot ellenőrző hagyományos intézmények, a család, munkahely, politikai szervezetek szerepe lecsökken, az ellenőrzés részben más intézményekhez kerül, mint a médiák, a kulturális mintaadó intézmények, a divat, a fogyasztói ipar, részben pedig az ellenőrzés módja is átalakul, közvetetté válik. Az ifjúsági kultúra egyre fontosabb szerepet kap a fiatalok társadalmi orientációjában, életvezetésében.

Az említett változások továbbgyűrűznek más területekre is. A fiatal-felnőtt viszony kétirányúvá válik – a fiatalság mintakövető szerepe mellett kialakul a mintaadó szerepe is – a felnőttek jelentős része úgy gondolja, hogy lehet és kell tanulni a fiataloktól. Például a számítógép használatát a felnőttek leginkább a fiataloktól tanulhatják meg. Általánosabb értelemben is kialakulnak azok az ifjúsági életstílus minták, amelyek a felnőttek számára is vonzóak. Egy másik ilyen változás a fiatalok felnőttektől eltérő politikai cselekvési mintáinak kialakulása. A fiatalok politikai opciói eltérnek a felnőttekétől.

Az ifjúsági korszakváltás háttérében fontos globális társadalmi változások állnak. Azt is mondhatnánk, hogy az ifjúsági korszakváltás kutatásának egyik lényeges értéke az, hogy ezáltal képet kaphatunk a társadalom látens változási folyamatainak stádiumairól.

Mik ezek a globális társadalmi változások? Legáltalánosabb szinten azt mondhatnánk, hogy a posztindusztriális társadalomba való átmenet az ifjúsági korszakváltás hátterébe. Ezen belül a köz- és felsőoktatás tömegessé válása lehetővé teszi a társadalmi reprodukció módozatainak megváltozását és az ifjúsági életszakasz hosszabbodását. A társadalmak középosztályosodása fontos tényező. Arról van szó, hogy a jó életkörülmények között élő, középosztályinak tekintett életforma és foglalkozások a társadalmak nagyobb részét magukba foglalják, és a szegényebb, alsó osztálybeliek számbelileg kevesebben vannak. Ez a folyamat szorosan kapcsolódik az általános gazdasági növekedéshez, az általános jóléthez és a szociális védőháló erősségéhez.

Ezek a háttér-folyamatok biztosítják azt a társadalmi környezetet, amelyben az említett ifjúságszociológiai jelenségek kiteljesedhetnek. Az ifjúsági korszakváltás olyan társadalmi jelenségekre is magyarázatot adhat, mint a gyermekszám csökkenése és házasságkötések számának visszaesése, ugyanis ezek mögött a tanuló ifjúsági életszakasz meghosszabbodása áll, a házasságkötések és a gyermekvállalás ideje kitolódik, és éppen az ifjúsági korszakváltás beindulását követő évtized az, amikor az átmenet miatt leginkább csökken az említett demográfiai események száma.

Az ifjúsági korszakváltás újat hoz a hagyományos etnikumközi viszonyok terén is. Megfigyelték, hogy a fiatalok identitásában a hagyományos nemzeti „ellenségképek” szerepe gyengül, a hagyományos etnikai magatartásmódok átalakulnak, nyitottabbak az újszerű megoldási módokra. Ez nem jelenti azt, hogy a fiatalok etnikailag kevésbé előítéletesek és toleránsabbak lennének. Inkább arról van szó, hogy a figyelem fókuszpontja áttevéődik a hagyományos, velük együtt élő, vagy a szomszéd országban, régióban élő népcsoportról az újonnan bevándorolt etnikumokra, az ezekkel szembeni negatív attitűdök felerősödnek. Ralph Dahrendorf értelmezésében a hagyományos társadalmi konfliktusok fontossága lecsökken, mint a gazdagok és szegények vagy a rivális etnikai közösségek közötti konfliktusok, és helyettük újak jelennek meg, mint a nemek közötti, vagy a fiatalok és a felnőttek közötti konfliktusok.

Kutatásainkban csoportunk tagjai azt próbálták nyomon követni, hogy Erdélyben ma a tinédzserkorú, viszonylag jól informált fiatalok körében beindultak-e már azok a folyamatok, amit összefoglalóan az ifjúsági korszakváltás fogalmával neveztünk meg.

A makroszintű, nemzeti integráció kérdése

Elemeztük a fiatalok azonosulásának módját a nemzeti identitás típusa szerint. Két identitástípust különíthetünk el: kulturális és állampolgári identitást. A közép- és kelet-európai nemzeti közösségekhez tartozó személyek általában a kulturális nemzettel azonosulnak, habár a nemzeti többséghez tartozók esetében az utóbbi időben egyre nyilvánvalóbban megfigyelhető egy elmozdulás az állampolgári identitás felé. A megkérdezett romániai magyar fiataloknak 10, illetve 12 meghatározó jellemzőből kellett választaniuk egy személy magyarként való azonosítását illetően. A jellemzők fedik a kulturális és civil, azaz állami értelemben vett nemzeti hovatartozás kritériumait. Az értelmezésnél a faktoranalízis módszerét használtuk (PAF variáns), a Varimax rotálási technikával.

1. sz. táblázat

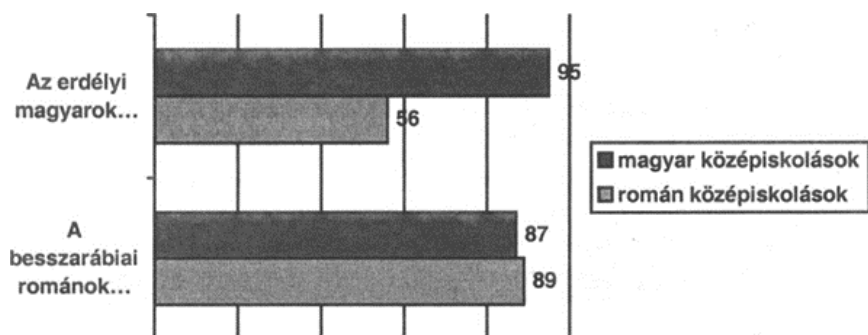
Kritérium	Választások aránya
1. legalább egyik szülő magyar legyen	70
2. mindkét szülő magyar	84
3. magyar legyen az anyanyelve	90
4. magyar állampolgár legyen	40
5. tisztelje a piros-fehér-zöld zászlót	66
6. magyarnak tartsa magát	88
7. ismerje és szeresse a magyar kultúrát	98
8. magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon	66
9. Magyarországon szülessen	18
10. élete legnagyobb részében magyarok között éljen	33
11. szavazzon az RMDSZ-re	45
12. magyar iskolát végezzen	60

Észrevehető, hogy a fiatalok esetén az állam, amelyben születtek és a környezet, amelyben élnek az identitás szempontjából kevésbé releváns. Sokváltozós elemzéssel si-

került három identitáscsoportot elkülönítenünk (a faktorsúlyok értékeit lásd az 1. mellékletben). Az adatok mélyebb elemzése felszínre hozott egy olyan fiatalokból álló szegmentumot is, akiknek identitása etnikainak nevezhető: a hármast a magyar diákok esetében vérségi eredetű kritériumok jellemzik: a szülők legyenek magyarok, anyanyelvük legyen magyar. A magyarok esetében az első faktor egy, a magyar kultúra kontextusában tradicionálisnak tekintett kulturális identitást fejez ki, amely felöleli a magyar szertartási nyelvű egyházhoz való tartozást, a magyar nemzeti szimbólumok tiszteletét, magyar nyelven tanulást az iskolában, valamint a magyar politikai közösséghez való integrálódást, ami az RMDSZ elfogadását jelenti. Ez az identitásprofil kisebbségi kultúr-nemzetinek tekinthető. A második faktor egyféle kombinációja a kultúr-nemzeti és államnemzeti felfogásnak, a harmadik faktor pedig az állampolgári identitásmodellt jelenti.

A nemzeti közösség fiataljai esetében dominál a kultúr-nemzeti identitásforma, de a kisebbségektől eltérő faktorösszetételben jelenik meg. Mindkét almintán az első, kultúr-nemzeti faktor magyarázza variancia kétharmadát. Ugyanakkor a román fiatalok esetében az államnemzeti identifikáció fontosabb pozíciót tölt be, mint a magyaroknál, ahol az erre vonatkozó faktor nem vegytisztán államnemzeti elemekből áll. A nemzeti identitástípusok beazonosításához rákérdeztünk arra, hogy az erdélyi magyarok része-e a magyar nemzetnek, és a határon túli besszarábiai románok része-e a román nemzetnek?

1. sz. ábra. Az erdélyi magyarok részét képezik-e a magyar nemzetnek? A besszarábiai románok részét képezik-e a román nemzetnek? Az értékek az **igen**nel válaszolók arányát jelölik.

A válaszok kultúr-nemzeti integráció elsődlegességét mutatják: a nemzeti határon kívüli nemzeti közösségeket a magyar fiatalok a magyar nemzet részének tekintik mind a magyarok, mind pedig a románok esetében. A román fiatalok nem tartják természetesen a magyarok nemzeti integrációját: bár 89 százalékuk szerint a román nemzetnek a besszarábiaiak részét képezik, nem tartják analóg módon érvényesnek hogy a romániai magyarok is részei lennének a magyar nemzetnek, ezt csupán 56 százalékuk tudja elfogadni, ami a román középiskolások körében etnocentrikus tendenciát jelez.

A nemzeti integráció nem csupán kognitív, de affektív szinten is megvalósul, a nemzeti csoporthoz való tartozás érzésének megélése által. Henri Tajfel szerint a kisebbségi csoportok esetében bizonyos körülmények között ez a megélés lehet negatív is, és a szégyenérzet vagy félelem formájában nyilvánulhat meg (Tajfel, 1978). Nézzük meg, mi a helyzet az erdélyi magyar középiskolások körében. Arra a kérdésre, mit jelent számára, hogy magyarnak született, az egyetértő válaszok aránya a következő:

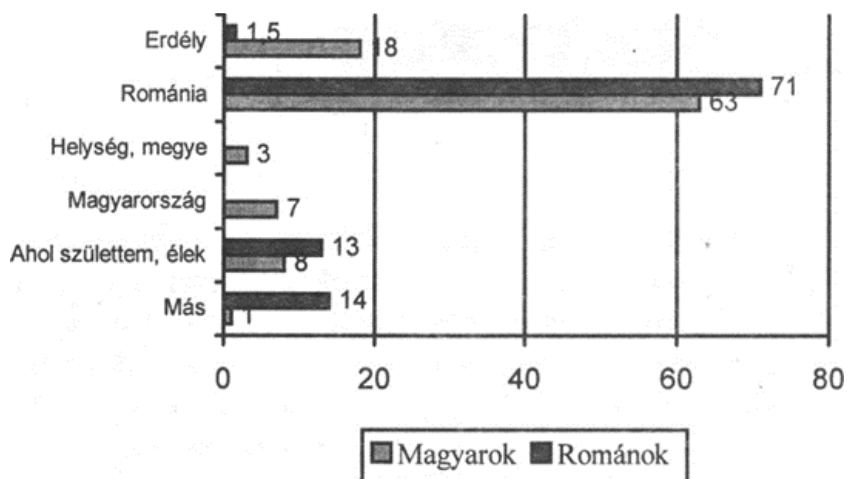
2. sz. táblázat. Az, hogy magyarnak születtem ...

Érzések	Részben vagy teljesen egyetért %
Könnyíti az életemet	40
Büszkeséggel tölt el	86
Közömbös számomra	17
Előnyt jelent	29
Szégyennel tölt el	2
Hátrányt jelent	22

Megállapítható, hogy a kultúrnemzethez való tartozás megélése nem csökken a fiatalok kisebbségi státuszától függően a többségekhez képest. Sőt, a magyar középiskolások körében nem tevődik fel a Tajfel féle hipotézis, hogy a kisebbségek szégyénérzetet éreznének a kisebbségi hovatartozásuk miatt.

Az nemzeti integrációt elemezve felvetődik a nem kultúrnemzeti, hanem állampolgári integráció kérdése is. Van-e ilyen az erdélyi fiatalok identitásában? Viszont a magyar fiatalok körében az állampolgári integráció értelmezhető a többségiekéhez hasonlóan csupán a hovatartozási kritériumokkal, mivel az állam fogalma nem esik egybe a számukra egyértelmű kulturális közösséggel, egyáltalán a magyarok más állam és nem Magyarország polgárai. Az állammal való azonosulás azonban a szülőföld és a hazafogalom percepciójával elemezhető, és ezáltal láthatóvá válik az a tér, amit szubjektíven hazájuknak elfogadnak.

2. sz. ábra. Mit tekintesz te hazádnak? (Érvényes válaszok aránya)

Ha figyelembe vesszük a nem válaszolókat is, a magyar fiatalok 56 százaléka Romániát választotta hazájának, tehát többen a román középiskolásoknál, ahol ez az arány 48%. A románok körében nem válaszolók aránya magas, 30 százalék volt, valószínűleg azért, mert számukra túl evidens volt a válasz. A magyar középiskolásoknak csupán 10 százaléka nem válaszolt. Egyértelmű tehát, hogy a magyar középiskolások legnagyobb

része elfogadja hazájának Romániát, és ezzel még Erdély sem „versenyezhet”, ami azt mutatja, hogy a magyar fiatalok identitásának van egy a kulturális identitást kiegészítő állampolgári komponense, amely egyben összeköti őket a román többségekkel. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ez a jelenség nem annyira egyszerű, mint amilyennek tűnik. A hazafogalom kérdését egy felnőtt lakosságra kiterjedő felnőtt mintán² elemezve kiderült, hogy a 60 év feletti idős magyar személyek viszont többségükben Erdélyt választották hazájuknak. Ezen választások aránya szignifikánsan csökken az életkorral.

A szülőföldjükre vonatkozóan a fiatalok az alábbi válaszokat adták:

3. sz. táblázat Mit tekintesz szülőföldednek?

Szülőföld	Románok	Magyarok
Románia	22,5	11
Erdély	4,5	40
Település	14	29
Megye, néprajzi régió	4	5
Ahol születtem, ahol élek	39	9
Házam, utcám	4	1
Egyéb	12	5

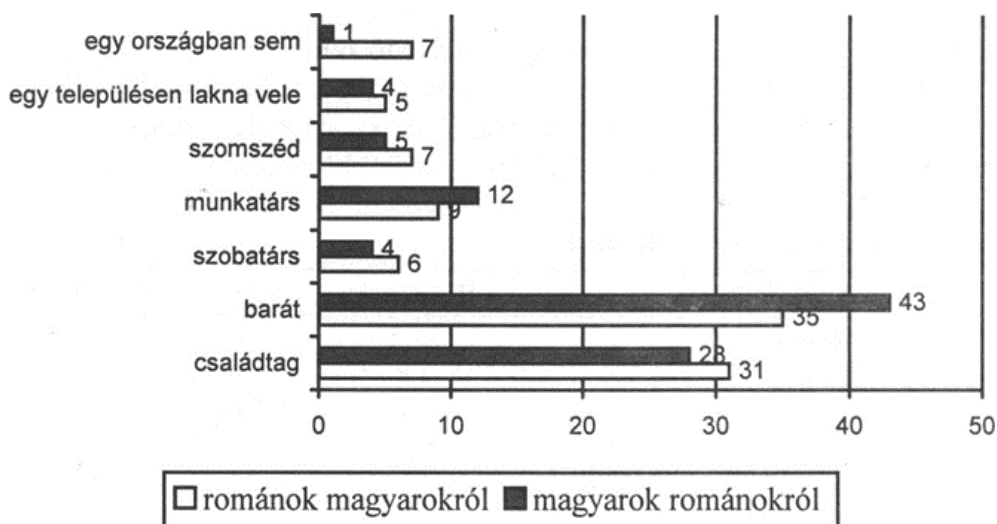
Miként egy helyi vizsgálat során felszínre került (Veres V., 1997), most is igazolódik, hogy a magyar fiatalok identitásában a szülőföld fogalma fontosabb szerepet kap mint a románoknál, és átveszi a hazafogalom egyes funkcióit amennyiben képviseli azt a szubjektív területet, amely összekötődik a magyar nemzeti kisebbségi kulturális identitással. Így „Erdély” összesíti az opciók 40 százalékát, míg a többi válasz is kompatibilis ezzel (elsősorban erdélyi megyék és néprajzi régiók képezik a többi opciót).

A fiatalok makro-társadalmi integrációjának egy másik vizsgálati oldala a különböző etnikai és nemzeti csoportokkal szemben észlelt társadalmi közelség, illetve távolság. Ebben a kutatásban nem csupán a tág értelemben vett nemzeti közösségekkel szembeni attitűdöket vizsgáltuk, hanem a történelmi régiók szerint külön is megkérdeztük őket. Saját nemzeti csoportnak ebben az esetben az erdélyi románokat illetve magyarokat tekintettük.

Az alábbi adatokból látható, hogy a kölcsönös elfogadás nagyjából azonos mértékű, a teljes elfogadás 30 százalék körüli. Nem figyelhetők meg lényeges eltérések a kölcsönös elutasítást illetően sem, bár a románok kissé elutasítóbbak a magyar kisebbségekkel szemben (7 szemben 1 százalékkal). Összességében a fiatalok több mint kétharmada (66-70%) elfogadja a másik nemzeti közösség tagjait – itt az erdélyieket kell érteni – a legszorosabb társadalmi helyzetekbe (családba fogadás és barátság). Ez úgy értelmezhető, hogy a fiatalok legnagyobb része nyitott az etnikumközi kommunikációra és egy regionális, nemzeteken átnyúló integrációra.

A fentieket összevetve megállapítható, hogy nemzeti szinten a társadalmi kohézió erősebb mint regionálisan: az erdélyi magyar középiskolások közelebb állnak a magyarországiakhoz, mint az erdélyi románokhoz.

3. sz. ábra. Kölcsonösen észlelt társadalmi távolságok az erdélyi középiskolások körében

A társadalmi integráció mikro-szinten

A komplex társadalmakban miközben a makro- és mikro-szint közötti távolság nő és a társadalmi szerepek egyre inkább elkülönülnek, növekszik a specializálódás szintje, egyre inkább elvontabb normákra, értékekre, cselekvési elvekre van szükség ahhoz, hogy ezek viszonylag rugalmasan alkalmazhatók legyenek a különböző helyzetekre.

A mikro-szintű társadalmi integráció elemeit normák, viselkedésminták és személyek képezik. Landecker tipológiájában kulturális, normatív, kommunikatív és funkcionális integrációk határolódnak el (Landecker, 1986). A mikro-társadalmi integráció sajátosságait az erdélyi nagyvárosi középiskolások körében a család, kortárscsoport és az intézményes keret által meghatározott háromdimenziós térben elemeztük, ehhez alapul a 14-18 éves fiatalok ezen életszakaszának vizsgálata szolgált (Sólyom, 2000).

Kortárscsoport-kapcsolatok

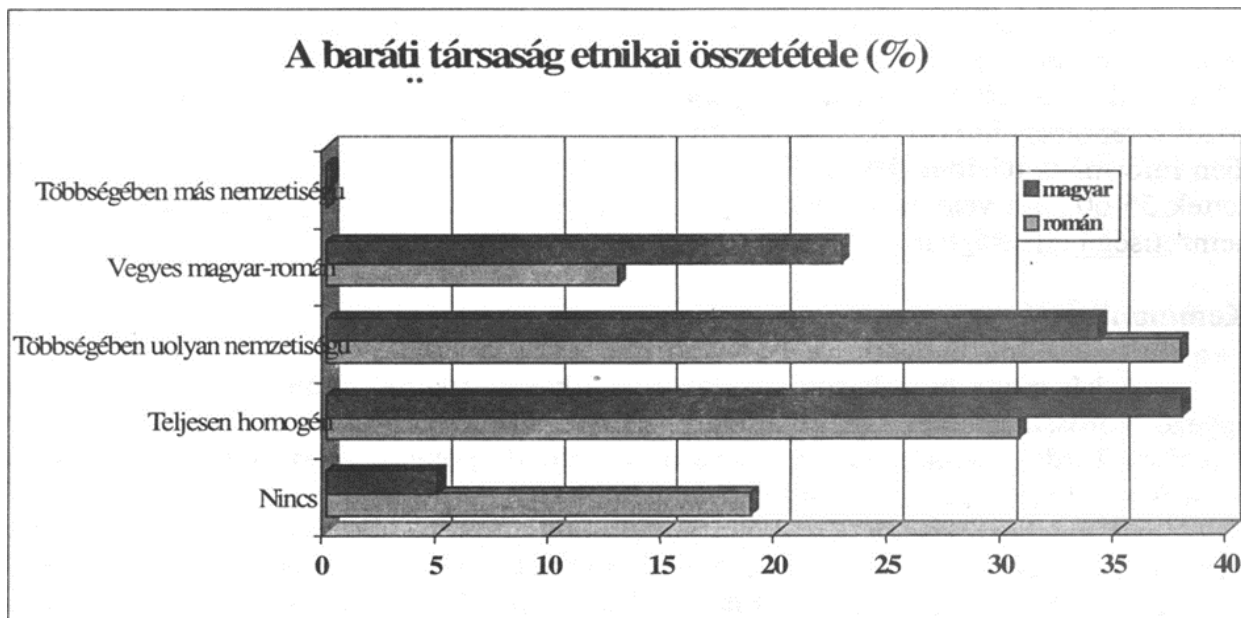
A kortárs csoport az a közeg, amely jelentős szerepet kap a társadalmi beilleszkedés és a kommunikáció terén. A baráti társaságok etnikai összetétele, más nemzetiségű partner választása, tehát a makroszintű integráció mikro-szintű hatásai szintén tárgyát képezte a vizsgálatnak.

A kortárs csoport információgyűjtésében, -adaptálásában, -értékelésében hipotéziseink szerint elsősorban az „átbeszélés” folyamata által játszik szerepet, a család hasonló funkciójához kapcsolódva. Baráti társaságok, kollegiális viszonyok, partnerkapcsolatok képezhetik a találkozások olyan közegét, melyeknek mintaadó és -közvetítő jellege hatásal van az információk „feldolgozására”. Ennek mérésére az iskolai, személyes, morális, politikai, stb. témák kapcsán történő kommunikációs helyzeteket, partnereket kérdeztük le. A hálózatelemzés módszerével lehetővé válik a kortárs csoport szerepének behatóbb

vizsgálata a szocializációban. A kortárs csoport hatásának hangsúlyosabbá válása, a származási család hatásának gyengülésével jár együtt. Az újabb közegek hatásai versenybe kerülnek a már meglévő véleményekkel, tovább alakítva az attitűdöket.

Mivel a kortárs csoportok vizsgálata során etnikailag nagyrészt homogén csoportképződések kerültek felszínre, szükségessé vált az almintákra való lebontás.

4. sz. ábra A baráti társaságok intra- és interetnikus jellege

Azon hipotézis, mely szerint a baráti társaság etnikai összetétele függvényében változik a más nemzetiségek tagjai iránti tolerancia – minél inkább heterogén a baráti társaság, annál inkább nyitottak a fiatalok más nemzetiségűek irányába csupán – a magyar mintán látszik beigazolódni. A román mintában ennek ellenkezőjét tapasztalhatjuk a Bogardus skálával mért társadalmi távolság esetén (beta: 0,125 sig.: 0,010). A szemantikus differenciál skála a másik nemzetre vonatkozó tulajdonságokról nem mutat szignifikáns összefüggést a baráti társaságok etnikai összetételével.

A kortárs csoport-relációk elemzésével a más etnikumúak barátként/barátnőként „választása” és az előítéletesség közötti összefüggések feltárására törekedtünk. A baráti kapcsolatokat tekintve a 14-18 év közöttiek igen nagy hányadának relációiban jelennek meg más nemzetiségek képviselői. A Bogardus skála értékeit keresztábra segítségével összevetve adatainkkal csupán tendenciákról számolhatunk be: azon hipotézis, mely szerint kevésbé előítéletesek azok a fiatalok, akiknek volt már más nemzetiségű barátjuk/barátnőjük, arra a fordított irányú következtetésre vezet minket, hogy azok intoleránsabbak, előítéletesebbek, akik nem rendelkeznek ilyen kapcsolatokkal. A mi szempontunkból ennek más értelme is van, mégpedig az, hogy a fiatalok által fenntartott etnikumközi kapcsolatok nem feltétlenül gyengítik a kultúrmentzeti típusú integrációt, csupán az előítéletes magatartást csökkentik.

Szabadidős tevékenységek

A kortárs csoport etnikai összetétele a szabadidős tevékenységek fókuszában is leírható. Zárt kérdés segítségével próbáltuk feltérképezni a tevékenység-preferenciákat illetve meghatározni az ún. népszerű és népszerűtlen társas érintkezés-típusokat. A 14-18 éves fiatalok számára legkisebb kohéziós/integráló ereje a szakkörökben és a (nem politikai) szervezetekben való részvételnek van. A magyar fiatalok körében kevésbé látogatottak a szórakozóhelyek, kocsimák; a kirándulásokon, színház/koncert rendezvényeken való részvételük homogén társaságban történik, míg a hasonló korú román nemzetiségű fiatalok ez utóbbi tevékenységet inkább vegyes társaságban művelik. Az egyetlen etnikailag közös teret társas interakcióikban a formálisként definiálható diszkó és az ennek megfelelően informális házibuli képezi, valamint a sport-tevékenységek, melyeken a megkérdezettek 55-60%-a vesz részt, akik közül 30% vegyes, 17% pedig többségében azonos nemzetiségű társaságban.

Kommunikáció

A két minta összehasonlítása alapján a hálózati kérdésekből kiderül, hogy meg egyező korösszetételűek az érzelmileg szerveződő kapcsolatok. A Granovetter-féle, Angelusz-Tardos adaptáción alapuló hálózati modell nyomán homogenitás-heterogenitás mutatókat számolhatunk különböző társadalmi kapcsolat-típusok szerint, mint személyes problémák megbeszélése, a pénz-kölcsönzésre irányuló relációk, valamint a korösszetétel alapján. Személyes problémáik megbeszélését tekintve a magyar diákok korban hozzájuk közel álló környezetben "helyezkednek el", 67%-ban barátok jelennek meg "bizalmasként", 30%-ban rokonok (azzal a megjegyzéssel, hogy vérségi kapcsolataikban is előtérbe kerül ebben a megközelítésben a kor, mint szempont). Más nemzetiségek tagjai a magyar megkérdezettek esetén 10%-ban jelennek meg e mikrohálózatokban.

A fiatalok társadalmi integrációjának másik dimenziója a kommunikációs formák és tartalmak segítségével vázolhatók fel. Így lehetővé válik egyrészt az egyes témák kommunikációs gyakoriságának és kontextusának körvonalazása, másrészt tetten érhető az említett környezeti tényezők szerepe a kommunikációs helyzetekben.

A kortárs csoport kapcsolatok etnikailag nagyrészt homogének. Az alábbi táblázatot vizsgálva megfigyelhetünk egy 30%-ot kitevő réteget, mely összesen két vagy annál kevesebb téma kapcsán kommunikál a felsorolt csoportokkal, egy 25%-os illetve 20%-os kevésbé valamint inkább „integrált” réteget, és egy 24,5%-ot kitevő csoportot, mely a felsoroltak közül majdnem minden témában kommunikál.

A szülőkkel való kapcsolatok dominanciája az iskolai témák kapcsán érvényesül, a származási település típusától függetlenül. A kortárs csoport markánsan a szerelem, intimitás dimenziójában jelenik meg egyetlen szféraként. Mivel a kortárs csoportok összetétele többségében etnikailag homogén, ebben a dimenzióban is minimális a más nemzetiségek részaránya.

Azok aránya, akik mind a szülők, mind a kortárs csoport által alkotott környezetben úgy mond integráltak mintegy 30 százalék. A rangsor élén általában a kortárs csoport helyezkedik el, ezt követi a család intézménye, az iskola inkább a XI-XII. osztályokban

jut szerephez. Azok aránya, akik egyetlen csoporthoz sem sorolhatók, a kommunikáció tárgyát képező téma függvényében változik, de általában nem szignifikáns.

4. sz. táblázat Különböző témák megbeszélése kapcsolattípusonként, magyar középiskolások

%	Szülőkkel	Családi körben	Román barátokkal	Magyar barátokkal	Órán, tanárokkal	Senkivel
Iskola	63,5	32,0	17,0	53,0	19,0	4,5
Szerelem	13,0	7,5	17,5	80,5	1,0	12,5
Jövő	29,5	28,5	7,5	24,0	20,5	30,5
Politika	23,0	16,0	4,0	15,0	13,5	50,5
Vallás	32,0	23,0	4,0	28,5	18,0	23,0
Kisebbségi kérdések	26,5	24,5	7,0	28,0	18,0	28,0
Történelem	23,0	16,0	5,0	23,0	54,0	18,0

A szabadidős tevékenységekre, a kommunikációs témák szféráira és a relációkra vonatkozó itemek összehasonlító elemzésével integrációs szinteket határozhatunk el egymástól, a referenciacsoport függvényében. Így megkülönböztethetünk:

- családi környezetbe integrált³ fiatalokat;
- kortárs csoportba integrált fiatalokat;
- mind a családba, mind a kortárs csoportba integrált fiatalokat;
- kevésbé integrált fiatalokat mind a család, mind a kortárs csoport valamint az intézményes háttérrel tekintve, ahol ez utóbbit az illető iskola tanárai jelenítik meg.

Az integráció kommunikatív szintjének elemzésekor megjelenített területek között az adatok alapján a faktorelemzési eljárás (PAF) segítségével a téma-típusok elhatárolhatók aszerint, hogy közvetlenül érintik-e a megkérdezettet, azaz organikus része-e a fiatalok mindennapi kommunikációs struktúráinak vagy pedig közvetetten, általánosabb szinten jelenlévő témák. Abban a kérdésben, hogy milyen típusú téma kik között és más témákhoz viszonyítva milyen súllyal kerül szóba, az iskolai problémák valamint a szerelem egyértelműen azon organikus struktúrák részei, melyek egy a vallási, politikai (jövő, politika), kisebbségi (kisebbség, történelem) kérdések által konstituált elkülönülő blokk viszonylatában a privát szférát jelenítik meg. Az iskolai témák gyakorlatilag kivonulnak az iskola, mint intézmény hatásköréből.

A kapott faktorelemzési szóró értékei azt mutatják, hogy kortárs csoporton belül domináns az „általánosabb” problémák tárgyalása, melyet az ugyancsak indirekt, családi körben tárgyalt témák által képzett faktor követ. Azon hipotézis, miszerint a rekrutációs háttér (a szülők iskolai végzettsége, valamint a származási hely) meghatározóan érvényesül a család intézményének integráló erejében beigazolódni látszik olyan területeken, mint ország jövője, politika, történelem. Ennek megfelelően a szülők iskolai végzettségének növekedése és a jövőről szóló kommunikáció intenzitása között pozitív irányú az összefüggés, azaz értelmiségi családban beszédtemaként sokkal inkább felmerül az ország jövője, mint az alacsony képzettségű szülői háttérrel rendelkezők esetében⁴, hasonló a helyzet politikai témák⁵ valamint történelmi kérdések vonatkozásában. A szülők származási helyét tekintve⁶ a városi környezet a politikai témák tárgyalásával és a szerelem, pár-

kapcsolatok témájában való kommunikációval képez pozitív irányú összefüggést: azon diákok körében, akiknek a szülei városban nevelkedtek, inkább előfordulnak e kommunikációs témák családon belül, mint azon megkérdezettek esetében, akik szülei falusi vagy „vegyes” környezetből származnak⁷.

A kommunikáció terepei közötti összefüggések feltárásában nyilvánvalóvá válik, hogy a felsorolt témák jelentős része kiszorul az iskolai intézményhez kapcsolódó interakcióból. Az esetek mintegy 20 százalékában jelenik meg a tanárokkal való „tárgyalás”. Intim probléma lévén, a szerelem döntően a kortárs csoport struktúráiban jelentkezik, jelentős átfedések nélkül az egyéb környezetek között. Az ország jövője tekintetében a román mintában a családi kontextusban, míg a magyar nemzetiségű diákok esetén a kortárs csoport és az intézményes háló által képzett háttérben jelentkezik. A politika terén, mely az esetek mintegy 50 százalékában jelenik meg, nem különülnek el a szférák egymástól, azaz kontextustól kevésbé függően nyilvánítanak véleményt, beszélnek át a fiatalok a témát, más megközelítésben a politikai jellegű, politika-központú beszélgetések képezhetnek egy „hidat” a különböző szférák között. A vallási kérdésekről történő tárgyalásban negatív viszonyt fedezhetünk fel a család és az iskola intézménye között, melyben az előbbi dominál, mint a kommunikáció elsődleges kerete. A kisebbségi problematikát és a történelmi kérdéseket tekintve ezek is kapcsolatot képeznek két szféra között, mégpedig a család és a kortárs csoport által megjelenített szocializációs közegek szintjén, annak ellenére, hogy gyakoriságokban az iskola intézménye markáns szerephez jut a megkérdezettek körében, mint kommunikációs kontextus az utóbb említett témában.

Az előítéletesség és a kommunikációs helyzetek között lehetséges összefüggések feltárására két fő hipotézis vizsgálata szükséges. Egyrészt feltételeztük, hogy azok a fiatalok előítéletesebbek, akik kevésbé integráltak; másrészt bizonyos témák – kisebbség, történelem – átbeszélése hatással vannak a más etnikumúak megítélésében.⁸ A kortárs csoport körében integrált középiskolások pozitív saját nemzet-képpel rendelkeznek⁹, ugyan ezek közül a románok pozitív képet alkotnak a magyar kisebbségről (béta együttható: 0,138), a magyarok az integráltságukkal egyenes arányban negatív román-képpel rendelkeznek (béta együttható: 0,168).

A gyakoriságok és korrelációk szintjén jelentkező tendenciák ellenőrzése végett, a hierarchikus klaszterelemzés valamint a többdimenziós skálázás eljárását alkalmaztuk. Az említett módszerek segítségével egy komplexebb, differenciáltabb osztályozás válik lehetővé. A klaszterben formálódó első csoportot az erkölcsi és politikai témák megbeszélése képezi, melyben a párkapcsolatokat (szerelmet) érintő kommunikáció is megtalálható, a környezet pedig felnőttekből tevődik össze: iskolai tanárok és szülők¹⁰. Hasonló szerkezetű a klaszterben képződő másik nagyobb csoportosulás, mely összetételében az előbbihez hozzáadódnak a kisebbségi témák, és az iskola képviselői mellett a kortárs csoport jut szerephez. Egy további elkülönülő csoport kizárólag a család kontextusában öleli fel a kommunikációs témák ún. indirekt részét. Megfigyelhetjük, hogy a kortárs csoport keretként nem különül el, hanem a felnőttekből álló közeggel együtt fordul elő. Egy másik szembevetendő eredmény: a mért gyakoriságoknak ellentmondóan az iskolai témák háttérbe szorulnak.

A kommunikáció intenzitásának vizsgálata – az összesített válaszok alapján válik mérhetővé – újabb eloszlást nyújt a megkérdezettek nézve az integráló erővel fellépő területek között. Így a fiatalok 30% helyezkedik el a három vizsgált közeg által alkotott

hálóban, középértékű integrációs hányadossal. „Abszolút integrált” illetve „dezintegrált” elemek elenyésző arányban jelennek meg a mintában. A többség közepesen integrált családi és kortárs csoport körökben és kevésbé az iskola intézményes szerkezetében.

A többdimenziós skálázás ALSCAL módszerével jól kimutatható, hogy a magyar középiskolás fiataloknál markánsan elhatárolódnak az iskolai téma, mint a családban és a kortárs csoportban jelen lévő, a szerelem, mint a kortárs csoportra korlátozó, valamint a történelmi kérdések, mint a tanárok által képviselt intézményben tárgyalt dimenziók.

Kulturális értékorientációk

Pierre Bourdieu megközelítésében az egyéni cselekvést a (stabilizált) habitus irányítja. A társadalmi térben elkülönülő társadalmi rétegek többé-kevésbé eltérő értékrenddel és eltérő kulturális ízléssel rendelkeznek. Megnevezhetünk egy domináns, illetve legitim kultúrát, és ettől eltérő, kisebb presztízzsel rendelkező, ún. szubkultúrát. (Bourdieu, 1978) Az ifjúsági értékrendek vizsgálatától az egyéni cselekvést koordináló társadalmi orientációs pontok feltárását remélhetjük. Max Weber-i megközelítésből indulhatunk ki, miszerint az értékek individuális perspektívában értelmezhetők: milyen szerepet kapnak az egyén tevékenységeiben, cselekvéseiben. A cselekvések az egyén életvitelében akkor kapcsolódnak közvetlen módon értékekhez, amennyiben annak addig reflektálatlan, nem problematikus formái felbomlanak. (Weber 1987)

Az általános értékorientációkat a Milton Rokeach féle értékeszt egy módosított változatával vizsgáltuk (Rokeach 1973)¹¹. Ezt adaptáltuk az ifjúságra illetve a specifikus erdélyi helyzetre olyan itemeket (értékeket) bevéve, amelyek hipotézisünk szerint a vizsgált populációnál jelentékeny szerephez jutnak. Leginkább kulturális tradíciókat illetve a nemzeti integráció fontosságát mutató értékekre gondolunk, amelyek vegyes etnikumú és társadalmi-kulturális változásnak kitett régiókban kihangsúlyozottan lehetnek jelen. Elemzésünk az itemeket célértékeként kezelte¹². Ezeket, mint az egyéni életvezetéshez kapcsolódó életcélokat tekinthetjük, szemben az eszközértékekkel, amelyek a viselkedés és a cselekvés módjára vonatkoznak. A célértékek az eszközértékeknél tudatosabbak, ez utóbbiak inkább a szokásokhoz vagy a Bourdieu-féle megközelítésben a habitushoz kapcsolhatók (Szokolczai-Füstös 1998). Egy szakiskolás kontrollmintán elvégzett felmérésben az eszközértékekre is rákérdeztünk. Az így kapott értékrend-skála egyes kérdései jelentésükben egymástól függetlenek, ugyanakkor az egyéni életvezetésben összefügghetnek egymással. Ezeket az összefüggéseket faktor-elemzéssel igyekeztünk felszínre hozni.

Kiss Tamás tanulmánya alapján elmondhatjuk, hogy a középiskolások értékpreferenciáira vonatkozó faktorstruktúra eredményei szerint az értékpreferenciák négy mag körül csoportosulnak (7. táblázat). Ezek: privátszféra-biztonság, közösségi-tradicionális, materiális önmegvalósítás és posztmateriális értékrend-faktorok (Kiss 2000). A privátszférára vonatkozó individuális értékek megelőzik a tradicionális közösségi értékeket (2. melléklet), ami ugyanakkor nem biztos, hogy hasonlóan nézne ki a felnőtt lakosság, vagy az alacsonyabb iskolázottság esetében is. Legfontosabb célértékeként a barátság, a családi biztonság, a szerelem jelenik meg. Ezek egészülnek ki a békés, konfliktusmentes világgal, a belső harmóniával és a társadalmi renddel.

A faktorstruktúra alapján a szabadság (mint célérték) ugyancsak a privát-szférához kapcsolva értelmezhető. A privátszféra előtérbe kerülésére több magyarázat lehetsé-

ges. Bizonyos, hogy egy individualizációs folyamat hatásának tekinthető, ezt Kiss Tamás a közszférától való elfordulással, az azt domináló közösség-centrikus diskurzusok térvésztesével kapcsolja össze az egyéni életvezetés szintjén. Magyarországon egyébként a hetvenes évek elejétől kezdődően egy hasonló folyamatnak lehettünk tanúi (Gábor 1992).

A privátszféra politikumtól való függetlenedése Romániában a diktatúra 1989-es bukása után indult el, ekkor is csak részlegesen, hiszen a mindennapi közbeszéd a 1990-es évek közepéig meglehetősen etnicizált volt. Ugyanakkor a faktorstruktúra alapján a materiális gyarapodás iránti erős igény a privátszféra-értékekkel nem kapcsolható össze. Az anyagi gyarapodás a faktorstruktúra szerint nem áll ellentétben a közszférára vonatkozó célértékekkel (hatalom, döntéshozatal jog). A privátszférához kapcsolódó célértékek a szakiskolába járó fiatalok körében is hasonlóan fontosak (3. melléklet). A fiatalok esetén a közszférától való elfordulásról, a magánszféra de-politizálásáról és de-ideologizálásáról beszélhetünk, ami Erdélyben a nemzeti/tradicionális értékek, a nemzethez való tartozás elbeszéléseinek orientációs pontként való háttérbe szorítását jelenti.

5. táblázat

Faktorok	Itemek	Faktor súlyok
Privátszféra-biztonság (27,3%)	Családi biztonság (szeretett személyek biztonsága)	721
	Igaz barátság	721
	Szerelem, boldogság	718
	Szabadság	707
	Belső harmónia (béke önmagammal)	704
	Békés világ (háborúktól, konfliktusoktól mentes)	612
	Társadalmi rend (stabilitás a társadalomban)	393
Tradicionális/közösségi értékek (10,9%)	Nemzeti értékek megőrzése	795
	Tradíciók megőrzése	763
	Nemzetem védelme, megtartása	691
	Egység a természettel (beilleszkedés a természetbe)	522
	Elszakadás az evilági terhektől (vallásos hit)	483
	Szépség világa (a természet és a művészetek szépsége)	434
	Társadalmi rend (stabilitás a társadalomban)	314
Materiális önmegvalósítás (8,6%)	Hatalom	775
	Anyagi javak	685
	Döntésre, vezetésre való jog	672
	Társadalmi rend (stabilitás a társadalomban)	356
Poszt-materiális értékek (6,9%)	Változatos élet (kihívások, új dolgok)	860
	Érdekes élet (érdekes tapasztalatok)	659

A sokváltozós elemzéssel egy csoportba kerülnek olyan konzervatív értékrendet körvonalazó célértékek, mint a nemzeti értékek megőrzése, a nemzet védelme, megtartása, tradíciók megőrzése, ezekhez esztétikai értékek kapcsolódnak (művészetek, természet szépsége). Célértékként ebbe a faktorba kerül a vallásos hit is. Ez az értékrend a középosztályi helyzetű középiskolások körében erősebb, mint az alacsonyabb társadalmi származású szakiskolásoknál, ahol kirajzolódik, hogy a hagyományok tisztelete, a nemzeti értékek megőrzése kisebb súllyal van jelen, mint célérték (3. melléklet). Tehát az a megfigyelés látszik körvonalazódni, amit az erdélyi felnőtt lakosság körében is kimutattunk, miszerint a társadalmi státusz helyzet emelkedésével a kultúr-nemzeti integráció szintje és az etnocentrikus attitűdök erőssége növekedik (Veres V., Szociológiai Szemle, 4/2000).

A középiskolás fiatalok értékrendjében továbbá elkülönülnek a materiális és a posztmateriális értékek. A harmadik faktor tartalmazza a gazdagság, a hatalom és a döntésre, vezetésre vonatkozó jog értékeket, míg a negyedik a változatos kihívásokkal teli illetve az eseménydús, érdekes élet célértéket. Megfigyelhető, hogy a „materiális önmegvalósítás-faktor” erősen összefügg a közszféra preferenciájával.

Kiss Tamás megállapítása szerint az individuális orientáción belül szétválik a privátszféra biztonságát előtérbe helyező posztmateriális, változatos, újdonságot igénylő irányultság. A közösségi értékorientáció egy tradicionális és nemzeti partikularitás központú: „kultúra orientált” és egy hatalom és gazdagságközpontú értékrendre tagolódik (Kiss 2000. 137).

Az érték rangsorában egyértelműen a privátszféra biztonsága vezet. A tradicionális értékeknek ezeknél kisebb jelentőségük van. Ugyanakkor, ha a közszférra vonatkozó értékeket tekintjük, megállapítható, hogy a konzervatív értékek dominálnak. A hatalom, a gazdagság és a vezetésre, döntésre való jog, mint célértékek valahol a rangsor végén jelennek meg. Az individualista orientáció inkább jelenti a privátszféra biztonságára való igényt, mint a posztmateriális értékek felé való orientációt. A középiskolások esetén a vallás nem jelenik meg mint jelentős társadalmi orientációs tényező.

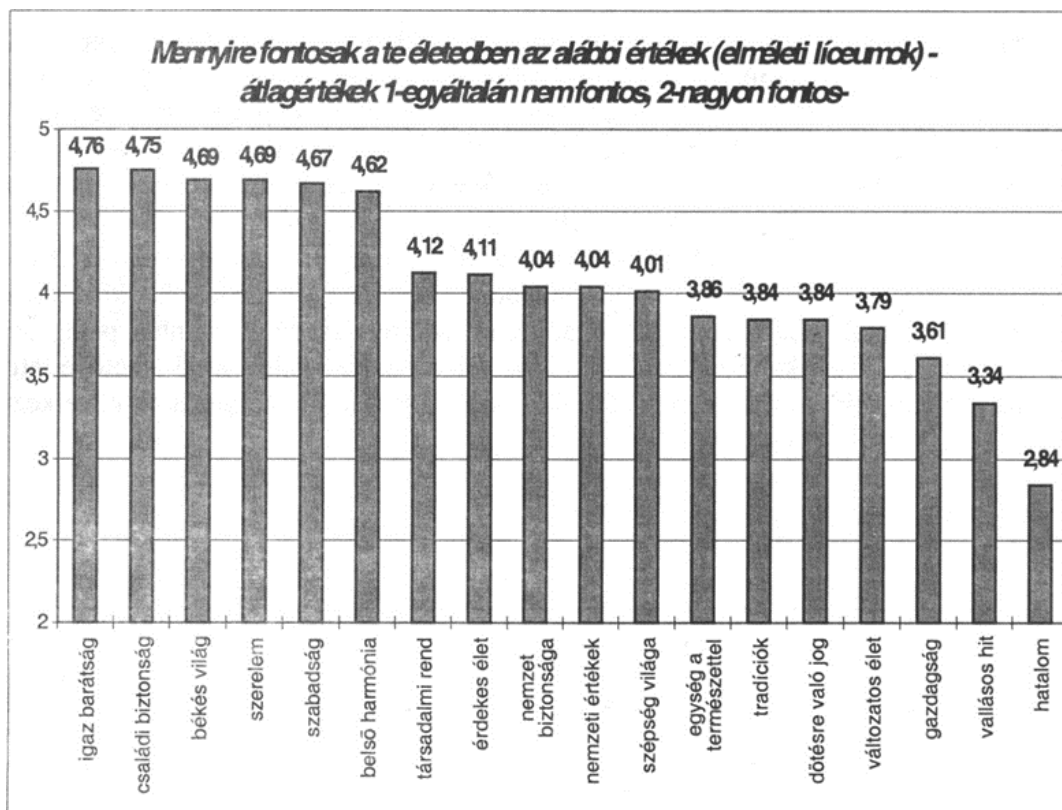
Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy az erdélyi fiatalok a második évezred végén a makro-társadalmi integráció szintjén inkább a hagyományos modelleket követik, a kultúr-nemzeti keretek elsődlegességét fogadják el. Mikro-társadalmi szinten pedig inkább megfigyelhetjük azokat a változásokat, amelyek a rendszerváltás által lehetővé tett, elsősorban globalizációs, valamint az ifjúsági korszakváltással járó folyamatok következményei.

Melléklet

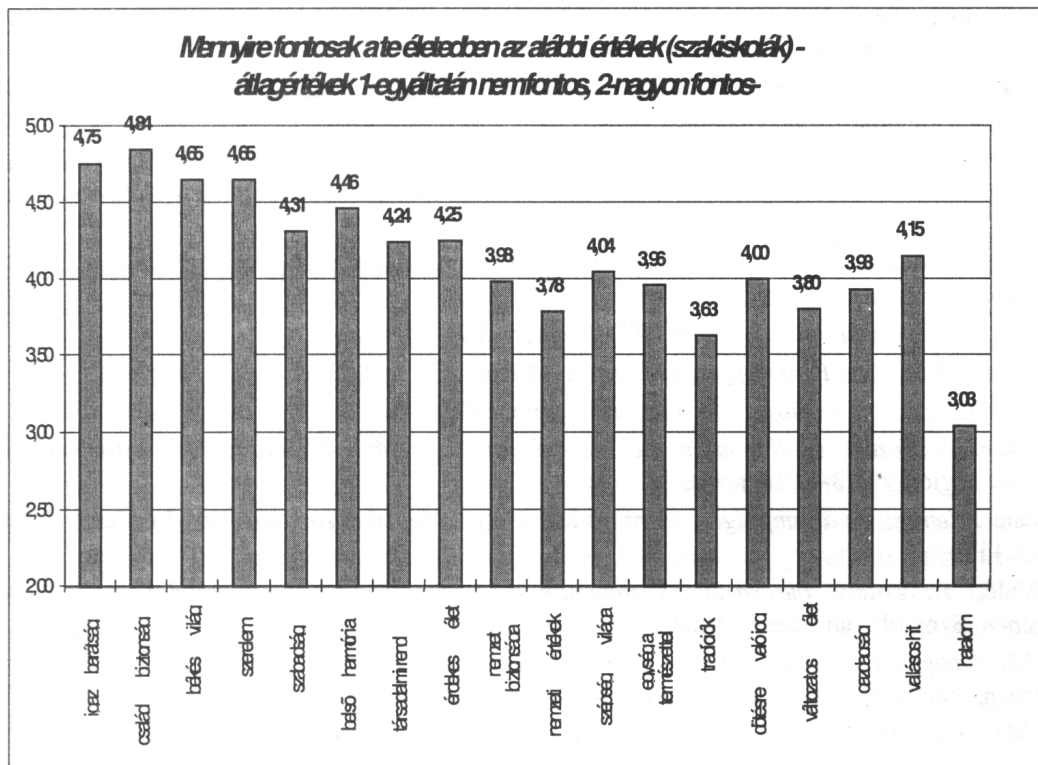
1. Faktorsúlyok és a nemzeti identitás faktorok összetétele

Kritérium / Faktor	Románok			Magyarok		
	1	2	3	1	2	3
1. legalább egyik szülő román/magyar legyen		0,67				0,6
2. mindkét szülő román/magyar		0,84				0,5
3. román/magyar legyen az anyanyelve		0,8				0,6
4. román/magyar állampolgár legyen			0,37	0,5		
5. tisztelje a piros-sárga-kék/piros-fehér-zöld zászlót	0,7			0,6		
6. románnak/magyaroknak tartsa magát	0,76			0,65		
7. ismerje és szeresse a román/magyar kultúrát	0,8			0,55		
8. román/magyar szertartási nyelvű egyházhhoz tartozzon	0,5			0,64		
9. Romániában/Magyarországon szülessen			0,83	-0,6		
10. élete legnagyobb részében románok/magyarok között éljen			0,8	0,6		
11. szavazzon az RMDSZ-re				0,7		
12. magyar iskolát végezzen				0,64		

2. Középiskolások értékpreferenciái

3. Szakiskolások értékpreferenciái

Felhasznált irodalom

- Almond, Gabriel: *Civic culture*, (magyar fordításban részletek) Szociológiai Figyelő, 1997/2.
- Bourdieu, Pierre: *A legitimitások hierarchiája*. In: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Gondolat, Budapest 1978.
- Csepeli György: *Nemzet által homályosan*. Századvég, Budapest 1992.
- Crăiuțu, A.: *Cultura politică și societatea postcomunistă: condiții ale democrației*, Polis 1994/3.
- Gábor Kálmán: *Az ifjúsági kultúra és a fiatalok orientációs mintái*. In: Gábor K. (szerk.) *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*, Szociológiai Műhely, Szeged, 1992.
- Gábor Kálmán: *Ifjúságkutatási tézisek*, Educatio Füzetek 1996/2.
- Geertz, G.: *A ideológia mint kulturális rendszer*. In: *Az értelmezés hatalma*. Századvég, Budapest 1994.
- Hobsbawn, E.: *Nations and nationalism since 1780*. Clarendon Press, 1990.
- Kiss Tamás: *Ifjúsági életszakasz és jövőstratégiák az észak-erdélyi nagyvárosok középiskolási körében*. In: Veres Valér (szerk.): *Nemzeti vagy nemzedéki integráció?* Limes – Új Mandátum, Kolozsvár-Budapest 2000.
- Kymlicka, Will: *Multicultural citizenship*, Oxford UP 1995.
- Landecker, A.: *Integrare comunicativă*, București, 1986.
- Lányi G. (szerk.): *Az elsődleges (primer) csoport és a politika*, In: *Politikai pszichológia*, Balassi Kiadó ELTE Szociológiai Intézet, Budapest 1996.

- Lipset, S. M.: *Homo politicus*. Osiris Kiadó, Budapest 1995.
- McKenna, G.: *The Drama of Democracy*, DPG, Guilford Connecticut 1994.
- Sólyom Andrea: *Társadalmi integrációs modellek és politikai cselekvési minták az erdélyi középiskolások körében*. In: Veres Valér i.m.
- Szabó I.-Csepeli Gy.: *Nemzet és politika a 10-14 éves gyerekek gondolkodásában*, Tömegkommunikációs kutatóközpont, Budapest 1984.
- Szabó I.-Örkény A.: *A 14-15 évesek interkulturális világképe*. In: *Többség-kisebbség*. Tanulmányok a nemzeti tudat témaköréből. Osiris-MTA ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport. 1998.
- Schütz, Alfred-Luckmann, T.: *Az életvilág struktúrái*. In: *A fenomenológia a társadalomtudományokban*. Gondolat, Budapest 1984.
- Smith, A.D.: *National Identity*. Penguin LTD. London 1991.
- Tajfel, Henri: *The Social Psychology of Minorities*. M Right Group LTD. London 1978.
- Verba, S.: *Állampolgári kultúra*. Szociológiai Figyelő, 1997/2.
- Veres Valér: *A Kolozs és Kovászna megyei magyarok kisebbségi identitástudatának néhány vonása*. Régió 1997/3-4, Budapest.
- Veres Valér: *Nemzeti és állampolgári identitás az erdélyi középiskolások körében*. In: Veres Valér (szerk.) i.m.
- Veres Valér: *Az erdélyi magyarok és románok közösségi identitása a társadalmi struktúra tükrében*. Szociológiai Szemle 4/2000.
- Watts, M.-Zinnecker, J.: *Youth Culture and Politics among German Youth: effect of youth centrism*, magyar fordításban In: *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*, MHIKT 1993.
- Weber, Max: *Gazdaság és társadalom I.*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1987.
- Zinnecker, J.: *A fiatalok a társadalmi osztályok terében*. In: Gábor K. (szerk): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. Szociológiai Műhely, Szeged 1992.

¹ A mintavétellel kapcsolatos részletek és a minta összetételére vonatkozó adatok megtalálhatók Veres Valér (szerk.) *Nemzeti vagy nemzetközi integráció?* kötetben, 18-22 old.

² Kárpát-projekt, 2185 személyes minta, 1997-ből.

³ A terminus ebben a vonatkozásban a kapott válaszok függvényében értelmezendő.

⁴ beta: 0,115 a román minta esetén sig. 0,024; 0,106 a magyar mintában sig. 0,032; politikai témákban 0,108 sig. 0,002

⁵ Azzal a megjegyzéssel, hogy amint a fentiekben láttuk a politikáról való kommunikáció nem befolyásolja a szavazási hajlandóságot, vagy a pártpreferenciák bizonytalanságát.

⁶ Egynegyedük városi környezetből, mintegy 50 százalékuk rurális térségből kerül ki és újabb 25 százalékuk egyes családot alkot ebből a szempontból.

⁷ Politikai témák béta: ,092 sig. ,009; intim témák esetén béta: ,095 sig. ,007.

⁸ Annak függvényében, hogy mennyire informáló illetve ideologizáló jellegű a diskurzus-típus.

⁹ béta: 0,142 magyar mintában illetve 0,189 a román fiatalok esetén.

¹⁰ Azzal a megjegyzéssel, hogy az esetszám nem befolyásolja döntően a struktúrát ez esetben.

¹¹ A teszt eredeti változatában az itemeket rangsorolni kell. Mi ezt időgazdálkodási okokból átalakítottuk egy ötértékű Lickert-skálává.

¹² Az értékorientációk eszköz értékeként való értelmezését lásd Covrig Anca és Rat Cristina tanulmányában a hivatkozott kötetben (Veres 2000).

Erdei Itala – Papp Z. Attila

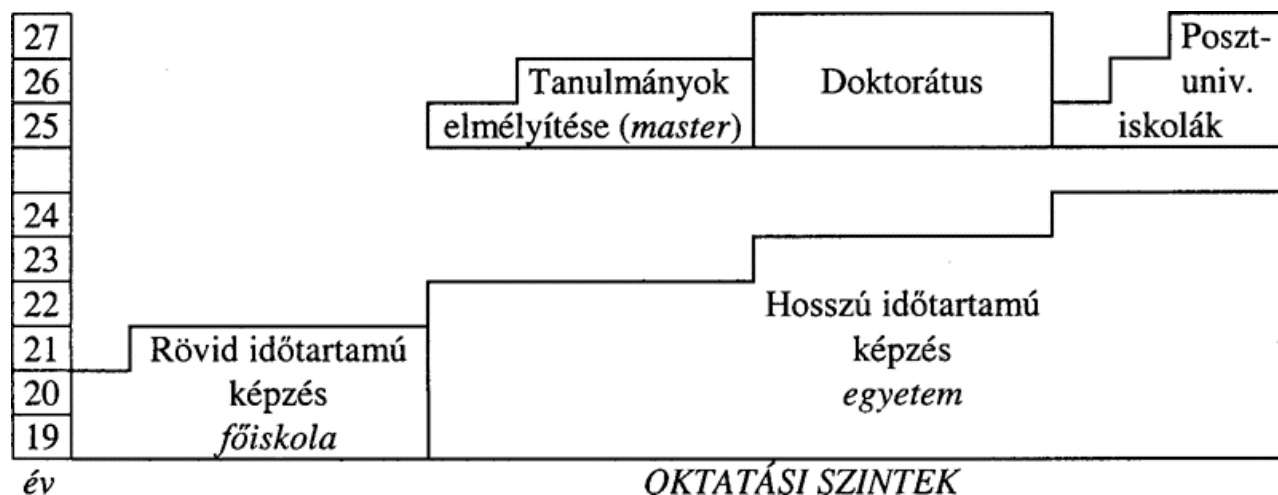
A romániai magyar hallgatók a felsőfokú képzésben (1989-2000)*

I. A román felsőoktatás szerkezete

Az 1989-es időszakot követően a román felsőoktatási rendszerben jelentős változások mentek végbe: a diákok száma megháromszorozódott (1989/90-ben 157838, az 1999/2000-es tanévben 452621 egyetemista), beindult a magán-felsőoktatás (1995/96-os tanévben 85175, az 1999/2000-es tanévben 116786 diákkal), megjelent egy új felsőoktatási szint (kollégium = főiskola), diverzifikálódott az oktatási kínálat (az új karok és szakok megjelenésével), a román egyetemek több-kevesebb sikerrel újra bekapcsolódhattak a nemzetközi tudományos életbe, előrelépések történtek az egyetemi infrastruktúra fejlesztése terén (számítógépek elterjedése), stb. A felsőoktatás jogi keretét az 1995/84. számú Tanügyi Törvény (továbbiakban: TT) szolgáltatja, illetve az ezt módosító és/vagy kiegészítő rendelkezések.

A román felsőoktatás szerkezetét a *1. sz. ábrán* mutatjuk be. Két lépcsős egyetemi képzéssel van dolgunk: a rövid és a hosszú időtartamú oktatással. Létezik még az ún. posztgraduális (posztuniverzitáris) képzés (a szerkezet ismertetésénél a TT hivatalos magyar fordításának kifejezéseit használtuk).

1. sz. ábra: A román felsőoktatás szerkezete

Forrás: Papp, 1998

* A tanulmány az Erdélyi Magyar Tudományegyetem megvalósíthatósági tanulmányának részeként készült.

A rövid időtartamú képzés rendszerint három éves, kivételt képeznek a pedagógiai kollégiumok, ahol a képzés ideje a pedagógiai líceumot végzettek számára csak két éves. A kollégiumok végzősei folytathatják tanulmányaikat a hosszú időtartamú oktatásban (TT 62-64. szakasz).

A hosszú időtartamú oktatásban a képzés ideje 4-6 év, a tanulmányok időtartamát kormányhatározat állapítja meg. Ezen a szinten az oktatás licenciátusi vizsgával zárul, amelynek kritériumait az OM, a vizsgák metodológiáját pedig az illető egyetem szenátusa állapítja meg (TT 66-69. szakasz).

A posztgraduális oktatásban (más szóhasználattal: posztuniverzitáris, egyetem utáni képzés) a képzés a következő formákban zajlik: a tanulmányok elmélyítése, doktórátus, illetve posztgraduális akadémiai tanulmányok, szakosítási tanulmányok és továbbképzési tanfolyamok. A felsőoktatási intézmények által szervezett posztgraduális tanulmányi formák csak a diplomával rendelkezők számára érhetők el (TT 70-79. szakasz).

A felsőoktatási intézmények rendszerint több karból, egyetemi kollégiumból, főosztályból, katedrából, tudományos kutató, tervező csoportokból, illetve kisebb arányban termelő egységekből állnak (TT 83. szakasz).

Az egyetemek autonómiáját az Alkotmány és a Tanügyi Törvény egyaránt szavatolja. A TT 89. szakasza szerint „az egyetemi autonómia az egyetemi közösség joga ahhoz, hogy bármely ideológiai, politikai vagy vallási beavatkozás nélkül vezesse önmagát, gyakorolja akadémiai szabadságait, illetékességek és kötelezettségek együttesét vállalja magára a felsőoktatás országos fejlesztési stratégiája törvénnyel megállapított opcióival és orientációival összhangban”. Az egyetemi autonómia kiterjed az intézmény vezetésére, szervezeti felépítésére és működésére, a didaktikai és tudományos kutatási tevékenységekre, az igazgatás illetve finanszírozás területeire. Minden egyetemnek rendelkeznie kell egy, az illető intézmény szenátusa által elfogadott Egyetemi Chartával. Ez a dokumentum tartalmazza mindazon jogokat, kötelezettségeket és szabályokat, amelyek az egyetem területén érvényesek. (TT 92. szakasz)

A tudományos kutatás és az oktatás Ceaușescu-rezsim alatt történő szétválasztását hivatott felszámolni a TT 80. szakasza, amely a felsőoktatási intézményekben lehetővé teszi kutatói, technológiafejlesztési, tervezési, tanácsadói vagy szakvéleményezői tevékenységek megszervezését.

II. A romániai magyar felsőoktatás szerkezete

II.1. Alapmegoszlások és magyar vonatkozásai

A magyar nemzetiségű lakosság száma és százalékos aránya Románia összlakosságához viszonyítva az 1992. évi népszámlálás alapján:

1. sz. táblázat

Románia összlakossága	Magyar lakosság száma	magyarok%-os megoszlása
22 810 035	1 624 959	7,12%

Forrás: TLA Kv. 2988/1

A romániai magyar hallgatók pontos létszámának meghatározása komoly problémát jelentett és jelent napjainkban is. A megjelent publikációk egymásnak ellentmondó adatokat közölnek. A gondot nem csupán az egymástól eltérő szám adatok jelentik, de sokszor az is előfordul, hogy ugyanazon tanulmányon belül is egymásnak ellentmondóak az adatok. (lásd pl. *A romániai oktatás fehér könyve*). Továbbá a tanulmányok sokszor hiányos adatsorokkal rendelkeznek a diáklétszám évenkénti alakulására vonatkozóan.

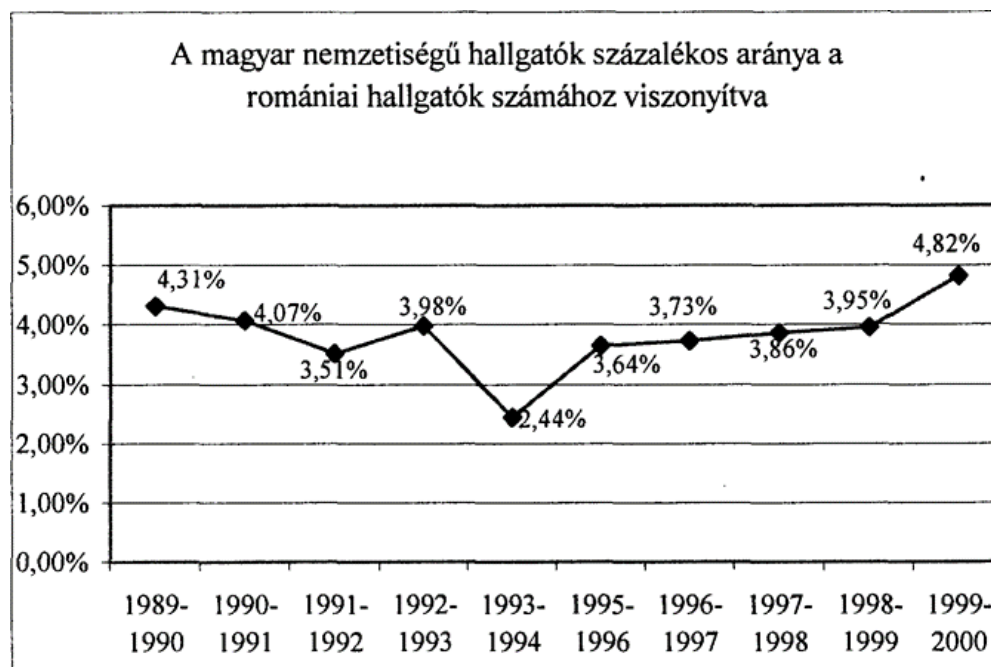
A felsőfokú oktatásra vonatkozó adatok:

2. sz. táblázat: Romániai és a romániai magyar nemzetiségű hallgatók

Tanév	Romániai hallgatók száma	Romániai magyar hallgatók száma	A magyar hallgatók %-os megoszlása
1989-1990	164 507 ^I	7100 ^{IV}	4,31
1990-1991	203 864 ^I	8300 ^{IV}	4,07
1991-1992	250 027 ^I	8777 ^{IV}	3,51
1992-1993	322 080 ^I	12 842 ^{IV}	3,98
1993-1994	360 967 ^I	8 814 ^{IV}	2,44
1994-1995	369 662 ^I	n.a	n.a
1995-1996	336 011 ^I	12 248 ^V	3,64
1996-1997	354 493 ^I	13 240 ^{IV}	3,73
1997-1998	360 590 ^{II}	13 944 ^V	3,86
1998-1999	407 720 ^{II}	16 122 ^V	3,95
1999-2000	452 621 ^{III}	21 724 ^{VI}	4,82

Forrás: I. TLA Kv. 2988/34, II. TLA Kv. 2988/10, III. TLA Kv. 2988/1, IV. Papp 1998, V. TLA 2988/26; VI. TLA Kv. 2988/10, TLA Kv. 2988/7, TLA Kv. 2988/24

1. sz. ábra

A fenti táblázatban bemutatott hallgatói létszám meghatározásánál több forrás alapján egyeztetjük az adatokat, figyelembe véve a források megbízhatóságát. Sikertült egy év kivételével meghatározni az 1990-től 2000-ig terjedő periódusra nem csupán a romániai egyetemi hallgatók összlétszámát, hanem a magyar hallgatói létszámot is.

A vizsgált évek során a hallgatók létszáma közel háromszorosan növekedett. Ezzel párhuzamosan a magyar hallgatók létszáma is dinamikusan fejlődött. Az 1989/1990-es tanév 7100 egyetemi hallgatójához képest, az 1999/2000 tanévben már 21724 hallgató tanult a felsőoktatás keretei között, amely háromszorosnál kicsivel nagyobb létszámnövekedés. Szándékosan használtuk a „felsőoktatási rendszer keretei” helyett a „felsőoktatás keretei” kifejezést, hiszen az elmúlt pár év során a romániai állami és magán felsőoktatással párhuzamosan egy másik típusú felsőoktatási struktúra is körvonalazódott. Ez a romániai magyarság számára egy, a jelenleg létező anyanyelvi képzési kínálatot bővítő és színesítő alternatív képzési lehetőséget jelent. Ezek a tanulmányban Konzultációs Központokként említett felsőoktatást kínáló képzési formák, melyek nem integrálódtak a romániai felsőoktatási rendszerbe, hanem párhuzamosan léteznek mellette.

Bár a magyar hallgatók létszáma megháromszorozódott az elmúlt 10 év során, a romániai hallgatók összesített számához képest arányaiban nincs jelentős változás. A 2. sz. ábra mutatja, hogy a magyar hallgatóknak a felsőfokú hallgatók összlétszámához viszonyított aránya évekig messze elmaradt az 1989/1990 tanévi 4,34% arányától. Az 1993/1994-es tanévtől kezdődően lassú, de folyamatos növekedés tapasztalható. Az 1999/2000 tanévben sikerült az 1989/1990-es százalékos arányt túllépni. A 4,82% magyar hallgatói arányszám magába foglalja a Konzultációs Központokban tanuló diákok számát is, amennyiben őket nem vesszük számításba, akkor ez a százalék lecsökken 4,77-re, de még mindig meghaladja az 1989/1990 tanév 4,31%-os arányát.

II. 2. Az állami, a magánszféra és a Konzultációs Központok statisztikái

II.2.1. Állami szféra

A magyar hallgatói létszám elemzésekor a felsőoktatást három részre bontottuk szét, vizsgáltuk az adott intézményi struktúra hallgatói eloszlását. Ennek megfelelően külön vizsgáltuk az állami és a magán felsőoktatási intézmények, valamint a Konzultációs Központok magyar hallgatói létszámának alakulását. Egyik fő elemzési szempontunk a hallgatók területi eloszlása oktatási központok szerint. Megjegyzendő, hogy az 1989-es fordulatot követő változások, az oktatási rendszeren belül a felsőoktatási struktúrát is nagymértékben átalakították, több új felsőoktatási központ jött létre.

Az 1999/2000-es tanévben a magyar hallgatók jelentős többsége az állami felsőoktatás keretei között tanult, összesen 15 városban, melyek közül négy egyetemi központ emelkedik ki a hallgatói létszám tekintetében. Az állami oktatásban tanuló magyar hallgatók szinte fele Kolozsváron végzi tanulmányait, amit két fontos szempont is indokol: egyrészt az erdélyi magyarság számára Kolozsvár tradicionális egyetemi központot jelent, melynek gyökerei a múlt századra vezethetőek vissza, másrészt pedig a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen lévő magyar tagozatok.

A második legfontosabb egyetemi központ Nagyvárad, ahol 2117 magyar diák végzi tanulmányait. Bár Nagyvárad történelmi-kulturális szempontból kiemelkedő szere-

pet játszott az elmúlt századokban, nem szerepel a hagyományos felsőoktatási központok között. Az elmúlt évtizedekben kezdett átalakulni egyetemi központtá és ennek megfelelően hallgatói vonzáskörzete is a Partiumból származik elsősorban. Hasonlóan Temesvárhoz, magyar nyelvű állami oktatás itt sincs, így ezekben a városokban az összesen mintegy 3528 magyar nemzetiségű hallgató román nyelvű képzésben részesül.

Marosvásárhely a magyar hallgatók számát vizsgálva a harmadik legfontosabb központ. Jelentősége, hogy az állami oktatás keretein belül itt létezik egyedül magyar tannyelvű orvostudományi és gyógyszerészeti képzés, ezért Románia minden területéről vonzza a jelentkezőket. Itt létezik ugyancsak magyar nyelven színi és rendezői képzés. A marosvásárhelyi magyar hallgatók szinte fele román tannyelvű képzésben részesül.

3. sz. táblázat

Hallgatói létszám az állami oktatásban az 1999/2000-es tanévben					
Tartomány	Város	Összesen	Román	Magyar	Más nemzetiségek
Erdély	Gyulafehérvár	3 498	3 245	249	4
	Arad	2 109	1 941	149	19
	Nagyvárad	13 669	11 543	2117	9
	Brassó	12 041	11 222	773	46
	Resica	1503	1461	28	14
	Kolozsvár	39 043	32 177	6 745	121
	Petrozsény	3 997	3 765	231	1
	Nagybánya	3 212	3 075	135	2
	Marosvásárhely	4 122	2 420	1 702	0
	Szeben	10 101	9 876	216	9
	Temesvár	27 393	25 530	1 411	452
Moldva	Jászvásár (Iasi)	33559	33 477	45	37
Havasalföld	Bukarest	87153	86 573	412	168
	Ploiesti	4897	4 893	4	0
Dobrudzsa	Konstanca	9427	9 147	8	272
Összesen		255 724	240 345	14 225	1 154
%			93,99	5,56	0,45

Forrás: TLA Kv. 2988/1

Az állami felsőoktatásban részt vevő magyar hallgatók számának változását 3 tanév tükrében, képzési központok szerinti bontásban az alábbi táblázatban közöljük.

A három vizsgált év viszonylatában (4. sz. táblázat) a magyar hallgatók száma egyenletes növekedést mutat szinte mindegyik egyetemi központban. Hallgatói létszám tekintetében Kolozsvár messze első, itt ezres nagyságrendű növekedés tapasztalható (4. sz. ábra). Ennek egyik oka, hogy a BBTE egyre több karon belül indított magyar tannyelvű képzést. Az ábrán dominánsan kiugrik a fentiekben is elemzett 4 város: Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely és Temesvár. Az egyik legdinamikusabban fejlődő központ Nagyvárad, ahol az 1995/1996-os tanév 1100-as magyar diákszámahoz viszonyítva a hallgatók létszáma 1999/2000-re 2117. Noha az ábrán elsősorban ez a 4 központ szembeötlő, a 4. sz. táblázat adataiból kitűnik, hogy a többi városban is folyamatosan nőtt a ma-

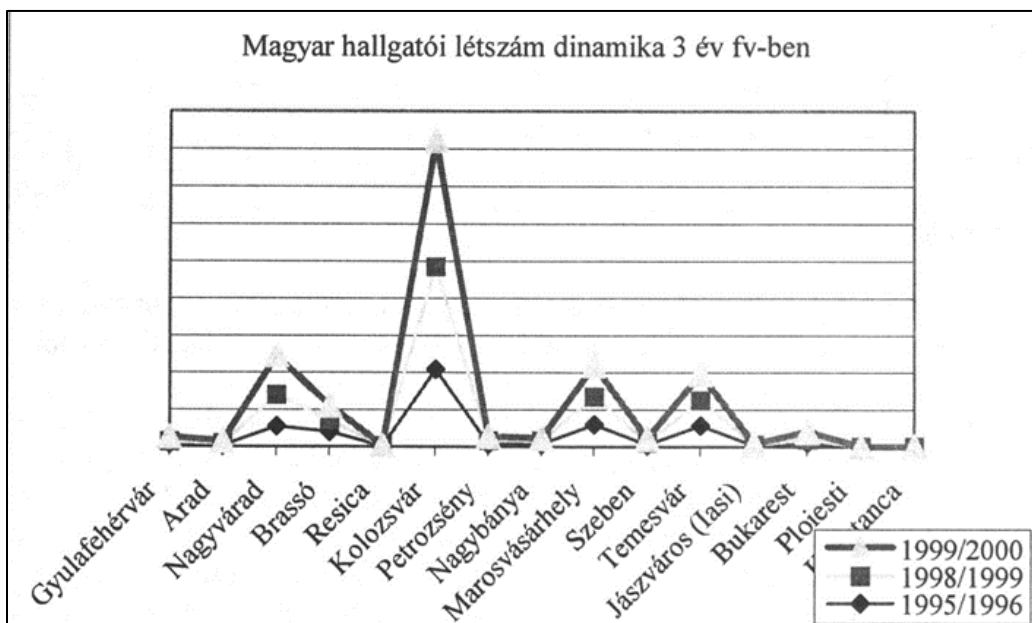
gyar hallgatók száma. Így például Bukarestben az 1995/96-os tanév 226-os diáklétszámához képest, az 1999/2000 tanévben 412-en, Aradon az 1995/96-ban ott tanuló 68 diák helyett pedig 1999/2000-ben 149-en tanulnak.

4. sz. táblázat

Magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók száma felsőoktatási központok szerint					
Tartomány	Megye	Város	1995/1996	1998/1999	1999/2000
Erdély	Arad	Arad	68	92	149
	Bihar	Nagyvárad	1100	1687	2 117
	Brassó	Brassó	775	655	773
	Fehér	Gyulaféhevár	137	137	249
	Hunyad	Petrozsény	150	178	231
	Kolozs	Kolozsvár	4174	5522	6 745
	Krassó-Sz.	Resica	11	19	28
	Máramaros	Nagybánya	148	165	135
	Maros	Marosvásárhely	1188	1500	1 702
	Szeben	Nagyszeben	98	125	216
	Temes	Temesvár	1128	1369	1 411
Moldva	Iasi	Jászvásár (Iasi)	58	55	45
Havasalföld		Bukarest	226	164	412
	Prahova	Ploiesti	4	3	4
Dobrudzsa	Konstanca	Konstanca	5	5	8
Összesen			9271	11677	14 225

Forrás: TLA Kv. 2988/21

2. sz. ábra

Forrás : TLA Kv. 2988/21

Két városban – Brassó és Nagybánya – ellentétes tendencia látszik körvonalazódni: Brassóban a három év viszonylatában nem lehet sem folyamatosan növekedő tendenciát, sem stabilitást észlelni: az 1995/96-os tanévhez viszonyítva 1998/99-re az ott tanuló hallgatók száma visszaesik 775-ről 655-re, majd a rákövetkező 1999/2000-es tanévben újra megnő 773-ra, megközelítve az 1995/96-os eredeti létszámot. A diáklétszámot tekintve Nagybánya Brassóhoz hasonlóan alakult, noha ott Brassóval ellentétben a második vizsgált évre megnő, ám 1999/2000-re már 135-re csökken a diáklétszám, ami kevesebb mint az 1995/1996-os hallgatói létszám.

II.2.2. Magánoktatás

Hallgatószám a magán felsőoktatásban az 1999/2000-es tanévben.

5. sz. táblázat

A magán felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók						
Tartomány	Megye	Város	Nemzetiségek			
			összes	román	magyar	más
Erdély	Arad	Arad	4549	4 091	408	50
	Bihar	Nagyvárad	1006	363	643	0
	Brassó	Brassó	4755	3 553	1202	0
	Fehér	Gyulafehérvár	89	0	89	0
	Temes	Lugos	5751	5 140	556	55
	Kolozs	Kolozsvár	2889	1 683	1206	0
	Máramaros	Nagybánya	2564	2 077	483	4
	Szeben	Nagyszeben	1079	1 077	2	0
	Temes	Temesvár	8007	7 435	414	158
	Moldva	Iași	Jászvásár (Iași)	10508	9 762	744
Havasalföld		Bukarest	75589	74 698	625	266
Összesen			116 786	109 879	6372	535
%			100%	94,08%	5,47%	0,45%

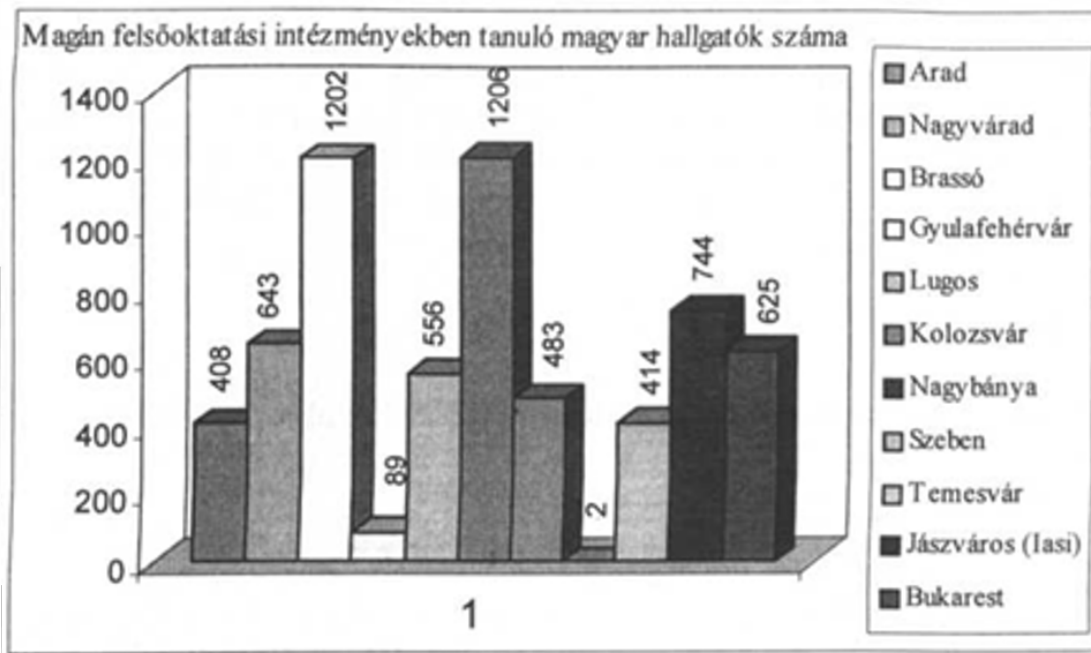
Forrás: TLA Kv. 2988/1 és (Gyulafehérvárra vonatkozóan) TLA Kv. 2988/24

A romániai magánoktatásra vonatkozó adatok nem tartalmazzák a Konzultációs Központok hallgatóinak számát, hiszen ezek – említettük – más jellegű intézmények.

A magán felsőfokú intézmények vonatkozásában magyar szempontból a két legkeresettebb hely Brassó és Kolozsvár. Brassóban csak román nyelvű képzés létezik a magán felsőoktatásban, ennek ellenére nagyon magas az ott tanuló magyar hallgatók száma. Magyar hallgatói vonzáskörzetét elsősorban Székelyföld jelenti, oktatási kínálata pedig nagyon széles: közgazdaságtan, jog, műszaki képzések stb.

Figyelmet érdemel Jászvásár keresettsége, hiszen a harmadik helyet foglalja el a hallgatói létszámot illetően: 744 magyar tanul itt magán felsőfokú intézményekben, akik valószínűleg szintén a Székelyföldről kerülnek oda.

3. sz. ábra

Nagyszeben kivételével a többi városban az állammal megközelítőleg azonos arányban találunk magyar egyetemistákat. Ezek közül kiemelkedik Nagyvárad, ahol 643-an tanulnak (ez a létszám elsősorban a Partium Keresztény Egyetem hallgatói létszámát jelenti), következik Bukarest (625 diákkal, többel, mint az államban), majd Lugos 556, Nagybánya 485, Temesvár 414 és Gyulafehérvár 89 hallgatóval. Nagybányát az összehasonlítás kedvéért emelnénk ki, hiszen jelentősen többen tanulnak az ottani magán felsőfokú intézményekben, mint az államban.

A 2000-2001-es tanévben a nagyszebeni Lucian Blaga Magánegyetem román nyelvű, távoktatásos kihelyezett tagozatot indított Kézdivásárhelyen közel 750 diákkal. A távoktatásos képzésben részt vevő diákok szakok szerinti megoszlása: mezőgazdász 100, pénzügy és biztosítás 140, jog 100, ruhagyártás 80, közigazgatás 40, gazdasági informatika 36, kereskedelem 35, angol-román 32, román-angol 31, angol-német 26, román-német 16, pszichológia 25, közéleti és műszaki ellenőrzés 25 (Forrás: TLA Kv. 2988/30), a többiek pedig a magánegyetem nagyszebeni központjában folytatják tanulmányaikat. Megjegyzendő, hogy a felsőfokú képzéssel szemben ambivalens helyi viszonyulás alakult ki. Egyrészt a régió fellendülése szempontjából pozitívként értékelték (TLA Kv. 2988/30), másrészt pedig etnikai felhangokat sem nélkülöző kiábrándulás tapasztalható: „A Székelyföldön – így Kézdivásárhelyről is – diákokat toborzó, úgymond távoktatásos román tannyelvű egyetemokről kezd beigazolódni, hogy legfőbb fegyverük az ámitás, céljuk a pénzszerzés, s az előzetes ígéreteik betartásáról lassan-lassan megfélemeznek.” (Idézet a Kézdivásárhelyen megjelenő *Székely Hirmondó* c. lapból, (TLA Kv. 2988/31). A jelenséget a román magán felsőoktatási piac rugalmasságaként kell értelmeznünk. Ismerve a korábbi évek magán felsőoktatási adatainak nemzetiségek szerinti bontását (5. sz. táblázat), semmi különös nincs abban, hogy magyarok román magánintézményekben tanulnak. Újdonság viszont, hogy egy már létező felsőoktatási intézmény olyan programot képes beindítani, amely térben is behatárolható területet, magyarán: egy várost céloz meg.

Az ő szempontjukból talán lényegtelen, hogy ez egy magyar többségű település, a létrehozandó EMTE során azonban figyelembe kell venni az ilyen oktatáspiaci stratégiákat is.

A román magán-felsőoktatás piaci szemléletű működtetésének másik – a romániai magyar felsőfokú képzést érintő – új keletű jelensége az aradi Vasile Goldiș Nyugati Egyetem kihelyezett magyar tannyelvű tagozatai. 2000 őszén az aradi magánegyetem magyar nyelvű rövid távú képzést, tanítóképzőket indított (Aradon 24, Margittán pedig 30 diákkal). E kezdeti beiskolázási számok alacsonynak tűnhetnek (középtávon jelentősebbre tehetők), azonban e két magánegyetem esete másra hívhatja fel figyelmünket. *Az oktatási piac szintjén a román magán-felsőoktatás bizonyos esetekben konkurens szereplőként jelenhet meg a magyar magánoktatással szemben.* A nagyszebeni eset azt példázza, hogy a román magán-felsőoktatás képes jelentős arányban magyar nemzetiségűeket sikeresen megcélozni, az aradi példa pedig azt sugallja, hogy térnyerés szempontjából az oktatás nyelve nem játszik kizárólagos szerepet. Míg a romániai magyar (akár állami, akár magán) felsőoktatás nagyon gyakran aktuálpolitikai érdekarcoknak van kitéve, addig a román magán-felsőoktatás flexibilis válaszokat nyújt bizonyos – a romániai magyarság egy meghatározható szeletében kialakult – felsőfokú képzési igényekre.

II.2.3. Konzultációs Központok

Az Erdélyi Konzultációs Központokban, magyarországi felsőfokú intézmények Romániába kihelyezett tagozatain tanuló romániai magyar hallgatók számát az alábbi táblázatban összesítettük.

6. sz. táblázat

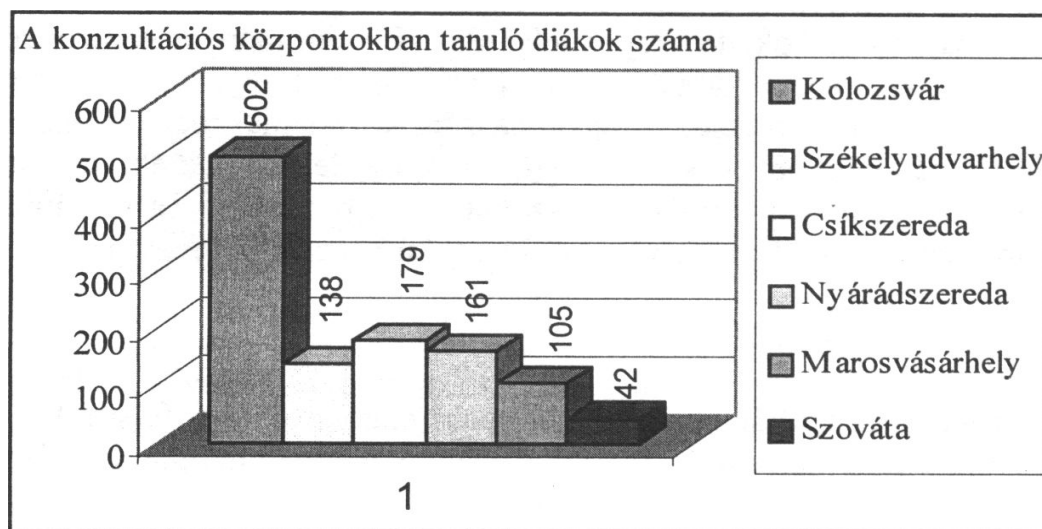
A KONZULTÁCIÓS KÖZPONTOK HALLGATÓINAK LÉTSZÁMA (1999/2000)		
Megye	Város	Hallgatói létszám
Kolozs	Kolozsvár	502
Hargita	Székelyudvarhely	138
Hargita	Csikszereda	179
Maros	Nyárádszereda	161
Maros	Marosvásárhely	105
Maros	Szováta	42
Összesen		1127

Forrás: TLA Kv.2988/7

A Konzultációs Központokban összesen 1127 magyar nemzetiségű hallgató tanult/tanul az 1999/2000-as tanévben. Helységek szerinti lebontásban Kolozsvár dominánsan kiugrik a hallgatói létszám tekintetében, de ez annak köszönhető, hogy a Gábor Dénes Főiskola központja Kolozsváron van, így a főiskola keretében tanuló hallgatók száma összesítetten jelenik meg. Tulajdonképpen 7 központban zajlik az oktatás: Kolozsváron, Nagyváradon, Udvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen, Szatmárnémetiben és Csikszeredában (szám szerinti eloszlásukat lásd a 21. sz. táblázatban). Amennyiben helységek szerint vizsgáljuk meg a hallgatói létszámot, akkor diáklétszám tekintetében

Csikszeredát kell elsősorban kiemelnünk, hiszen ott a legmagasabb a hallgatói létszám: 171+52 (a Gábor Dénes Főiskolára járó Csikszeredai diákok száma), azaz 223 hallgató. A Konzultációs Központok alacsony hallgatói létszámának két oka van: egyrészt olyan frissen indult képzésekről van szó, ahol még nincs meg minden szakon a teljes hallgatói létszám, mivel egyes szakokon 2-3 éve indították el a képzést, másrészt pedig ezekben az esetekben a képzési kínálat behatárolt (egy-két szak) és ezáltal a helyek száma is nagyon alacsony.

4. sz. ábra

Forrás: TLA Kv. 2988/7

II. 3. A román és magyar hallgatók megoszlása az intézményfenntartó szerint

Összehasonlító elemzésünkkel azt vizsgáljuk, létezik-e eltérés a román hallgatók és a magyar hallgatók részvételi arányát illetően az állami és nem állami felsőoktatásban.

Két intézményi kategóriát használunk: állami felsőoktatás és nem állami felsőoktatás. A román hallgatók esetében a nem állami oktatás a magánoktatás hallgatóit jelenti; a magyar hallgatók esetében ide soroljuk mind a romániai magánoktatásban, mind a konzultációs központokban tanuló hallgatókat egyaránt.

7. sz. táblázat

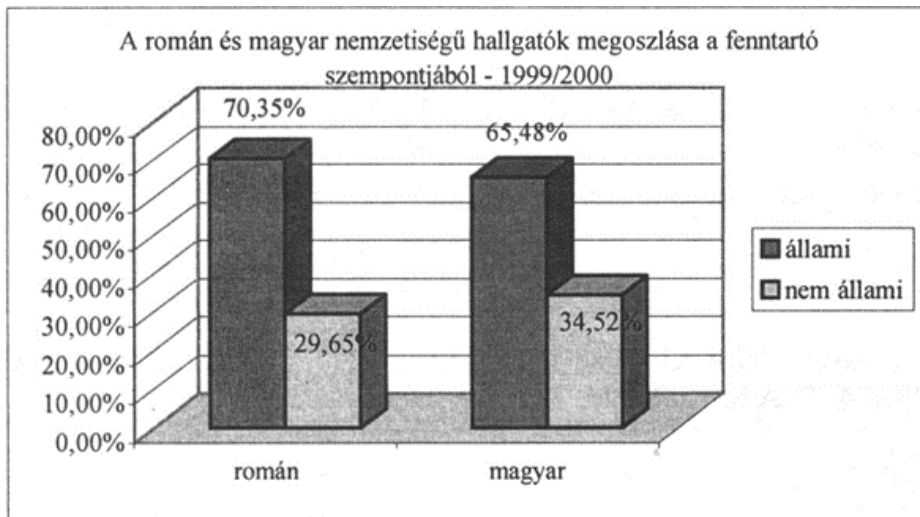
1999/2000	Román hallgatók	%	Magyar hallgatók	%
Állami	293245	70,35	14225	65,48
Nem állami	123539	29,65	7499	34,52
Összesen	416784	100	21724	100

Forrás: saját számítások a TLA Kv. 2988/1, TLA Kv. 2988/7, TLA Kv. 2988/26, TLA Kv. 2988/10, TLA Kv. 2988/24 és TLA Kv. 2988/34 alapján

Elemzési szempontunkat követve, az adatok elég jelentős eltérést mutatnak a két nemzetiség vizsgálatakor. A román hallgatók sokkal nagyobb súllyal vesznek részt az állami oktatásban, mint a magyar diákok. Az állami fenntartásban lévő felsőoktatási intéz-

ményekben a román hallgatók 70,35%-os részvételéhez képest a magyar hallgatók száma csupán 64,48%-os arányt jelez. A magyar nemzetiségű hallgató több mint egyharmada „nem állami” oktatásban tanul. Ez azt jelzi, hogy a magyar hallgatók esélye az állami oktatásban való részvételhez alacsonyabb, mint a román nemzetiségű diákoké.

5. sz. ábra

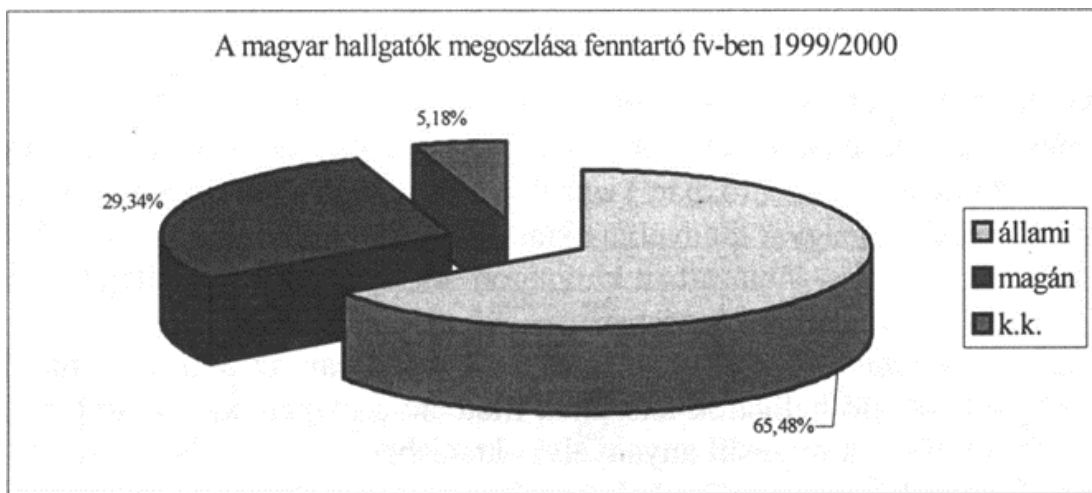

Forrás: idem 7. sz. táblázat

A kapott arányok úgy is értelmezhetők, hogy a magyar hallgatók szívesebben tanulnak a nem állami felsőoktatásban, de van ellenpélda. A Csíkszeredai Képzési Központ keretében indított erdőmérnöki szakot leállították, mivel Romániában igaz nem magyarul, de 3 helyen is képeznek erdőmérnököket és a diákok inkább oda jelentkeztek. Helyette más jellegű mérnöki képzést indítottak (vö: TLA Kv. 2988/7)

A magyar nemzetiségű hallgatók megoszlása intézményi fenntartó szerint

6. sz. ábra

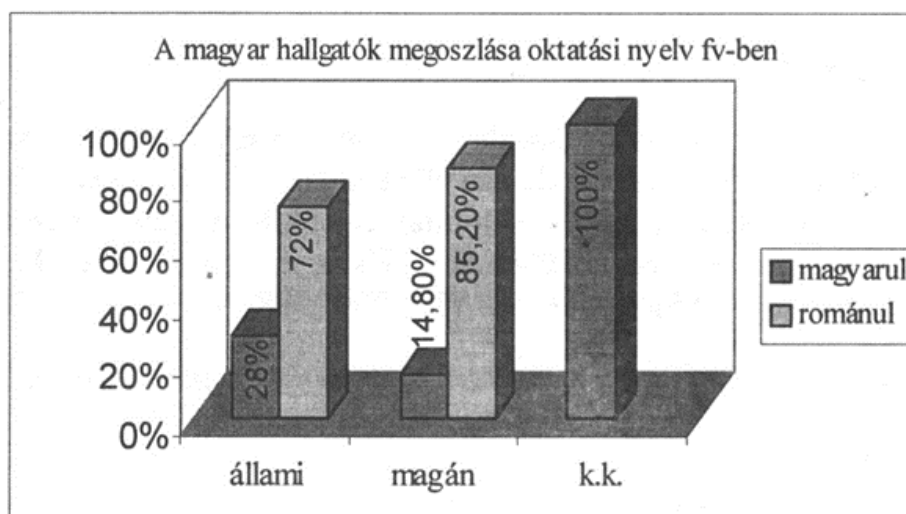
A magyar hallgatók megoszlása oktatási nyelv szerint

8. sz. táblázat

A Romániában tanuló magyar hallgatók megoszlása oktatási nyelv szerint		
1999/2000	Románul tanuló hallgatók száma	Magyarul tanuló hallgatók száma
Állami oktatásban	10 164	4 061
Magán oktatásban	5 429	943
Konzultációs központokban	0	1 127
Összesen	15 593	6 131
%	71,77%	28,23%

Forrás: saját számítások a TLA Kv. 2988/1, TLA Kv. 2988/7, TLA Kv. 2988/10, TLA Kv. 2988/24, Kv. 2988/24, TLA Kv. 2988/26, TLA Kv. 2988/34 alapján

7. sz. ábra

Az oktatási nyelv szerinti lebontás megmutatja, hogy 15 593 romániai magyar hallgató tanul románul, felsőfokú anyanyelvű képzésben csupán 6131 diák részesül.

A konzultációs központokban kizárólagosan anyanyelvű képzés folyik, az itt tanuló hallgatók nélkül a magyar tannyelvű oktatásban részesülő hallgatók létszáma negatív irányban változik: az előző táblázatban kimutatott 28,72% helyett a hallgatóknak csupán 23,03%-a részesül anyanyelvű képzésben.

Intézményi fenntartó szerint jelentős különbség van az állami és magánoktatás között a magyarul tanuló hallgatók létszámát illetően: a magánoktatásban tanuló hallgatóknak csupán 14,80%-a részesül anyanyelvi oktatásban. Amennyiben a magán felsőoktatási képzésbe tanulók létszámába beleszámítjuk a konzultációs központokban tanuló hallgatókat is, akkor ez az arány jelentősen megváltozik: a 14,80%-hoz képest megnő 28,73%-ra.

9. sz. táblázat: A magyar diákok az oktatás nyelve szerint városonként (1999/2000)

Város	Románul tanuló diákok száma	Magyarul tanuló diákok száma	Összesen
Kolozsvár	4419	4034	8453
Nagyvárad	2146	614	2760
Brassó	1975		1975
Temesvár	1825		1825
Marosvásárhely	987	820	1807
Bukarest	983	54	1037
Iași	789		789
Nagybánya	618		618
Arad	557		557
Lugos	556		556
Gyulafehérvár	249	89	338
Petrozsény	231		231
Nagyszeben	218		218
Csíksereda		179	179
Nyárádszereda		161	161
Székelyudvarhely		138	138
Szováta		42	42
Resicabánya	28		28
Konstanca	8		8
Ploiești	4		4
ÖSSZESEN	15593	6131	21724

Forrás: idem 8. sz. táblázat

10. sz. táblázat: A magyarul tanuló diákok képzési forma szerint városonként 1999/2000)

Város	Állami oktatás	Magánoktatás	Konzultációs központokban	Összesen
Kolozsvár	3292	240	502	4034
Nagyvárad		614		614
Marosvásárhely	715		105	820
Csíksereda			179	179
Nyárádszereda			161	161
Székelyudvarhely			138	138
Gyulafehérvár		89		89
Bukarest	54			54
Szováta			42	42
ÖSSZESEN	4061	943	1127	6131

Forrás: idem 8. sz. táblázat

II. Adatok és folyamatok**Erdei I. – Papp Z. Attila: A romániai magyar hallgatók**

Oktatási központok szerinti elemzés alapján megállapítható: magyarul legtöbben a kolozsvári székhelyű állami BBTE keretei között tanulnak, melyet Marosvásárhely követ 820 diákkal, majd Nagyvárad 614 hallgatóval.

A román tannyelvű oktatásban tanuló magyar nemzetiségű hallgatók létszámát illetően ugyancsak Kolozsvár emelkedik ki 4419 diákkal, következik Nagyvárad 2146, illetve Brassó 1975 románul tanuló magyar diákkal.

II. 4. A felsőfokú képzésbe kerülés alakulása

A magyar középiskolákból felsőfokú oktatásba bejutó tanulók számát vizsgáljuk az alábbiakban. Részleges adatokkal rendelkezünk, táblázatunk a legnagyobbként vélt 20 magyar tannyelvű középiskola adatait tartalmazza.

11. sz. táblázat

Tanév	IX. osztályba beiskolázva	Érettségizettek	Felsőfokú képzésben továbbtanul	Százalékban
1995/1996	2610	2426	1195	49,25
1996/1997	2472	2428	1348	55,51
1997/1998	2243	2386	1398	58,59
1998/1999	2239	2492	1623	65,12
1999/2000	2228	2278	1665	73,09

Forrás: saját számítások a TLA Kv. 2988/25 alapján

III. A magyar tannyelvű felsőoktatási intézmények**III.1. Állami felsőoktatás – magyarul****III.1.1. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) hallgatói és doktorandusai**

A BBTE diáklétszámának alakulását az alábbi táblázat tartalmazza.

12. sz. táblázat

Tanév	Létszám	Magyar nemzetiségű		Magyarul tanul	
		Szám szerint	%-ban	Szám szerint	%-ban
1989-1990	3007	661	22		
1990-1991	7342	1357	18,4	579	42,6
1991-1992	9257	1570	16,9		
1992-1993	12082	1917	15,8		
1993-1994		2682			
1994-1995		2543		1332	52,3
1995-1996	16925	3070	18,1	2041	66,4
1996-1997	17696	2820	15,9	1818	64,4
1997-1998	17246	3005	17,4	1928	64,1
1998-1999	19961	3877	19,4	2486	64,1
1999-2000	23173	4602	19,8	3292	71,5
2000-2001				3888	

Forrás: TLA KV. 2988/33, Papp 1998 (1993-1994-es adat), TLA KV 2988/18

A táblázatba igyekeztünk a rendelkezésünkre álló ellenőrzött adatokat felvenni. Tíz év alatt a hallgatók száma meghétszereződött, ami a magyar hallgatókra is érvényes: a magyar hallgatók részaránya az összes diák számához viszonyítva alig változott: kismértékű csökkenés tapasztalható. Változott viszont a magyarul tanulók aránya: míg ez az arány 1990 őszén 42,6 százalék volt, addig 2000 nyarán már 71,5 százalék.

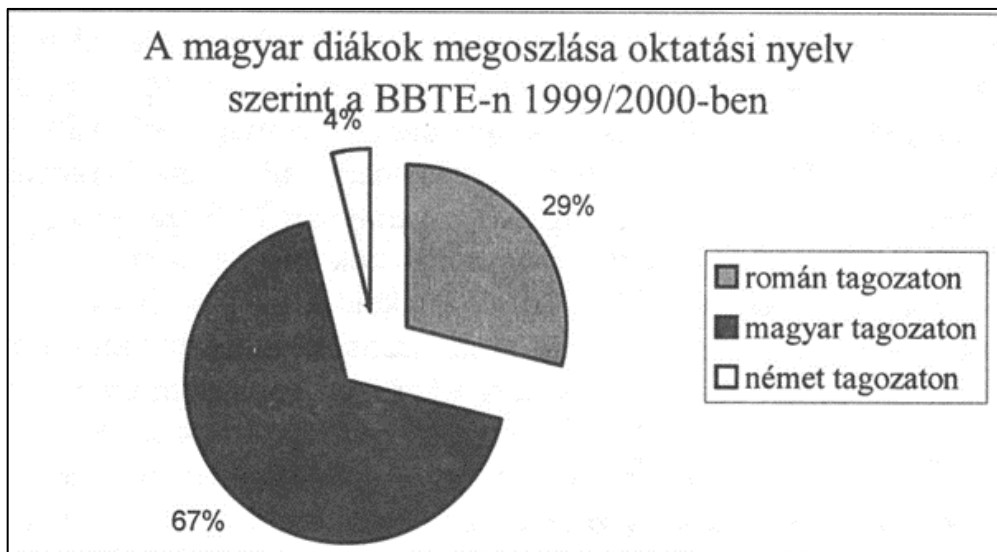
A BBTE keretei között tanuló magyar diákok megoszlását vizsgálva kitűnik, hogy a magyar tannyelvű csoportokban tanuló diákok 3292 fős létszáma mellett, még igen jelentős (1418 hallgató) létszámú magyar nemzetiségű hallgató tanul román tannyelvű csoportokban. Ennek két oka van: egyrészt a karokon belül nem minden szakirányon indultak magyar tannyelvű csoportok, másrészt a csoportlétszámok tekintetében a magyar „tagozatok” nem rendelkeznek autonómiával, így a diáklétszámot nem a tényleges igények alapján, hanem politikai-adminisztratív szempontok szerint határozzák meg.

13. sz. táblázat

Karok – 1999/2000	A kar diák-létszáma	Magyar diákok száma	Románul tanuló magyar diákok	Magyarul tanuló diákok	Német tagozaton tanuló magyarok
Matematika és informatika	1525	401	72	327	2
Református didaktikai	202	202	0	202	0
Testnevelés és sport	921	162	44	119	0
Pszichológia és Neveléstudományok	1789	556	15	538	0
Földrajz	1656	456	150	270	36
Biológia-földtan	884	252	71	179	2
Business	463	177	59	118	0
Fizika	849	211	62	147	2
Bölcsészettudományi	2106	505	89	318	98
Politika- és közigazgatás tudományok	1425	282	17	252	15
Történelem és Filozófia	2291	616	71	516	29
Közgazdaságtan	3837	376	376	0	0
Jog	1441	196	196	0	0
Európai tanulmányok	1065	88	88	0	0
Római Katolikus	150	150	0	150	0
Kémia és vegyészmérnöki	1196	270	108	156	6
Összesen	21800	4903	1418	3292	190

Forrás: TLA Kv. 2988/1

8. sz. ábra

Forrás: TLA Kv. 2988/1

A továbbiakban nézzük meg néhány kar hallgatói létszámának alakulását.

14. sz. táblázat

A jogi karon hallgató magyar nemzetiségű egyetemisták számának alakulása

Tanév	Magyar nemzetiségű hallgatók száma	Az összes joghallgatóhoz viszonyítva%-ban
1989/1990	11	13,2
1995/1996	7	0,97
1998/1999	85	10

Forrás: TLA Kv. 2988/33

15. sz. táblázat

A közgazdaságtudományi karon tanuló magyar hallgatók számának alakulása

Tanév	Magyar nemzetiségű hallgatók száma	Az összes hallgatóhoz viszonyítva%-ban
1989/1990	63	12,47
1990/1991	178	8,16
1991/1992	212	7,97
1994/1995	375	9,5
1996/1997	444	9
1997/1998	359	9,2
1998/1999	219	7,87
1999/2000	376	9,79

Forrás: TLA Kv. 2988/33

A jogi és közgazdaságtudományi képzés mindig gondot jelentett az erdélyi magyarság számára. Magyar tannyelvű képzés hiányában, a magyar jelentkezők hátrányban voltak/vannak a román nemzetiségű jelentkezőkkel szemben. Ennek ellenére az elmúlt 10 év során jelentősen megnőtt a magyar hallgatók száma a két karon, bár százalékos megoszlásban ez a létszámnövekedés már nem is pozitív: az 1989/1990-es tanév 12,47%-os arányához képest az 1999/2000-es tanévben a joghallgatóknak csak 9,79% magyar nemzetiségű. Nagy eredmény, hogy a 2000/2001-es tanévtől kezdődően mindkét karon indult magyar tannyelvű csoport is. A jogi karon egy 25 fős, a közgazdaságtudományi kar keretében pedig három 25 fős magyar csoport (marketing, pénzügy és gazdasági informatika).

A továbbiakban a BBTE doktorandusait vesszük számba. 118 doktorandus hallgató nem oktat az egyetemen. Számon tartásuk fontos, ők lehetnek az Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) potenciális oktatói: természettudományból 39, humán- és társadalomtudományokból 75, valamint a jogi karon 4 doktorandusról tudunk. De magyar oktatóhiány van szinte minden olyan tagozaton, amelyet az utóbbi időben indítottak el.

16. sz. táblázat

BBTE – Karok – 1999/2000	Doktorandusok	Doktorandus oktatók
Matematika és informatika kar	16	16
Fizika kar	9	5
Kémia és vegyészmérnöki kar	34	13
Biológia-geológia kar	21	10
Földrajz kar	9	6
Természettudományok (összesen)	89	50
Történelem és filozófia kar	62	18
Pszichológia és neveléstudományok kara	15	12
Bölcsészettudományi kar	51	18
Politika és közigazgatás tudományok kara	0	4
Európai Tanulmányok kara	0	1
Humán és társadalomtudományok (összesen)	128	53
Jogi kar	5	1
Közgazdaságtan kar	5	2
Testnevelés és sport kar	0	1
Teológia	4	6
ÖSSZESEN	231	113

Forrás: saját számítások a TLA Kv. 2988/16 és TLA KV. 2988/5 alapján

III.1.2. A BBTE kihelyezett magyar tagozatai

1). Csíkszereda – Informatikai technológia főiskola

Tanév	Hallgatói létszám
1999/2000	29
2000/2001	26
ÖSSZESEN	55

Forrás: valamennyi esetben saját számítások TLA Kv. 2988/18 és TLA Kv. 2988/24 alapján.

2). *Gyergyószentmiklós*

Tanév	Idegenforgalmi földrajz főiskola	Topográfia, térképészet, kataszter főiskola
1998/1999		20
1999/2000	110	41
2000/2001	118	74

3). *Szatmárnémeti*

Tanév	Helyi közigazgatási főiskola	Tanítóképző – angol nyelv főiskola
1998/1999	29	-
1999/2000	58	32
2000/2001	79	66

4). *Székelyudvarhely – Tanítóképző – angol nyelv főiskola*

Tanév	Hallgatói létszám
1999/2000	53
2000/2001	86

5). *Kézdivásárhely – Tanítóképző – angol nyelv főiskola*

Tanév	Hallgatói létszám
1999/2000	40
2000/2001	96

6). *Nagyenyed – Tanítóképző – francia nyelv főiskola*

Tanév	Hallgatói létszám
1999/2000	33
2000/2001	38

7). *Marosvásárhely – Tanító- és óvóképző főiskola*

Tanév	Hallgatói létszám
2000/2001	42

8). *Sepsiszentgyörgy*

Tanév	Helyi közigazgatási főiskola	Menedzsment főiskola	Összesen
1998/1999	45		45
1999/2000	87	118	205
2000/2001	105	120	225

III.1.3. Egyéb állami felsőfokú képzés – magyarul**1. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem**

Az 1998/1999-es tanévben az egyetemen mintegy 720 hallgató (TLA Kv. 2988/11) vett részt magyar tannyelvű oktatásban. Az egyetem vonzáskörzetét nem lehet egyértelműen lehatárolni egyetlen erdélyi régióra sem, mivel ez az egyetlen magyar nyelvű felsőfokú orvostudományi és gyógyszerészeti képzést nyújtó intézmény Romániában.

2. A marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola

17. sz. táblázat

Tanév	Magyarul tanul
1989-1990	10
1990-1991	28
1991-1992	41
1992-1993	51
1993-1994	n.a.
1994-1995	50
1995-1996	47
1996-1997	50
1997-1998	n.a.
1998-1999	73
1999-2000	70

Forrás: TLA Kv. 2988/5

A színművészeti és rendezői képzés a hallgatók létszámát tekintve erőteljesen megváltozott az elmúlt évek során. Tíz év alatt hétszeresére nőtt a hallgatók száma. Ennek egyik oka, hogy az erdélyi magyar színházak krízishelyzetbe kerültek a 80-as évek végén a színészek és rendezők számát tekintve, és a létszámhiányt most próbálják pótolni. Megjegyzés: az utóbbi években a színházrendezői szakon zajló képzés a budapesti és bukaresti Színház és Filmművészeti Főiskolával közösen történik.

3. A Bukaresti Tudományegyetem Hungarológia Szaka

Erdély határain kívül Romániában csak a Bukaresti Tudományegyetem hungarológia szakán van magyar tannyelvű képzés. Adatokkal két évfolyamra vonatkozóan rendelkezünk: 1998/1999: 56 fő és 1999/2000: 82 hallgató. (Forrás: TLA Kv. 2988/16)

III.2. Romániai magyar magán felsőfokú tanintézmények

A romániai magyar magán felsőoktatás 3 egyházi fenntartású intézményből áll: kettő teológiai tanulmányokat biztosít növendékeinek, a harmadik kínálata bővülő.

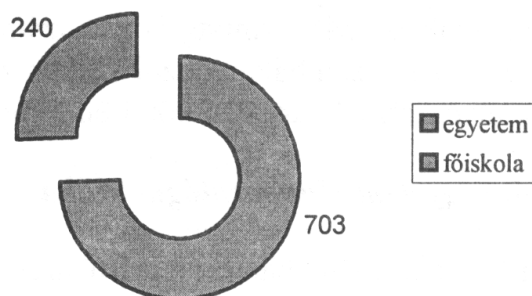
18. sz. táblázat

Intézmény	Kar	Szak	Egyetem főiskola	Lét-szám
Egyetemi fokú Protestáns Teológiai Intézet	Református Teológia	Teológia	Egyetem	199
	Unitárius Teológia			29
	Evangélikus Teológia			12
Római Katolikus Hittudományi Főiskola	Katolikus Teológia	Teológia	Egyetem	89
Partiumi Keresztény Egyetem	Társadalom-tudományi	Református vallásstanár- szociális munka	Egyetem	130
		Református vallásstanár- német nyelv és irodalom		66
		Filozófia		22
	Alkalmazott Tudományok	Közgazdaságtan – intézmény menedzsment	Egyetem	96
		Zenepedagógia – egyházi zene		60
	Főiskolai	Tanítóképző – angol nyelv	Főiskola	62
		Tanítóképző – német nyelv		29
		Tanítóképző – kántor		7
Tanítóképző		142		

Forrás: TLA Kv. 2988/24 dokumentum.

9. sz. ábra

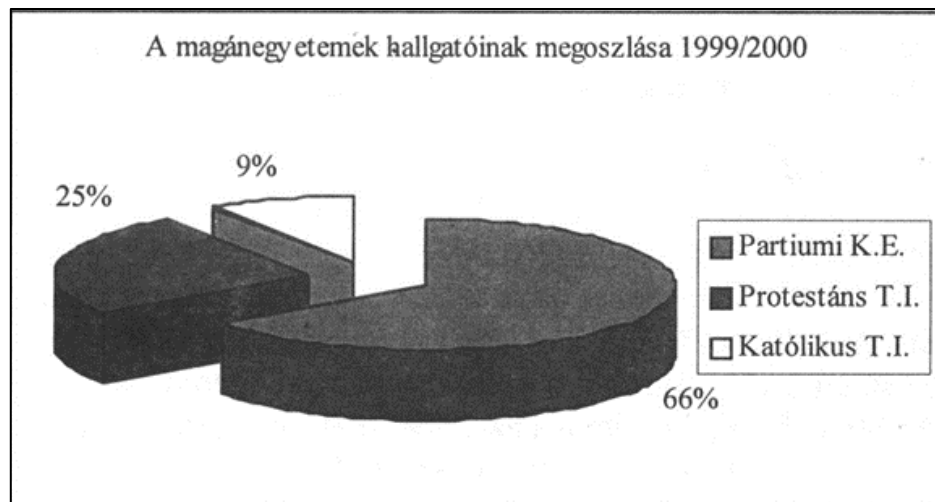
A magán felsőoktatásban tanuló diákok megoszlása
intézményi szint szerint 1999/2000

Forrás: saját számítás TLA Kv 2988/24 alapján.

A három említett magyar tannyelvű magán felsőfokú intézmény közül kettő kizárólag egyetemi szintű képzést kínál hallgatóinak, a Partiumi Keresztény Egyetem rövid távú felsőoktatási képzésre is nyújt lehetőséget. Így 703 hallgató egyetemi szintű tanulmányokat folytat és csupán 240-en vesznek részt a Partiumi Keresztény Egyetem főiskolai képzéseiben.

10. sz. ábra

Forrás: TLA Kv. 2988/24.

Számottevő különbség van a három egyetem hallgatói létszámát tekintve. A Partiumi Keresztény Egyetemhez képest a Protestáns Teológiai Intézet és a Római Katolikus Teológia viszonylagosan alacsony létszáma abból következik, hogy nem „tömegképző” intézményekről van szó, hanem a teológiai pálya irányában „elhivatottságot” érző hallgatókat feltételez.

A *Protestáns Teológiai Intézet* évszázados múltat tekint vissza. Hallgatói létszámának alakulása az állami megszorításoktól ma már független és önálló döntési joggal rendelkezik. Legmagasabb hallgatói létszáma a Református Teológiának van, összesen 199 diák, melyet az Unitárius Teológia követ 29, majd az Evangélikus Teológia 12 hallgatóval. Összesen 14 állandó oktatója van, akik közül – a tudományos fokozat szerinti megoszlást tekintve – 4 professzor, 2 docens, 3 adjunktus, 1 tanársegéd és 4 gyakornok. A gyakornokok száma igen magas az oktatói létszámhoz viszonyítva, ami azt jelzi, hogy folyamatos fejlődésben lévő tudományos intézetről kell beszélnünk.

A *Római Katolikus Teológia* keretében 89 hallgató képezte magát az 1999/2000 tanévben. Összesen 9 tanár oktat a Teológián, közülük kettő professzori, egy docensi, 1 adjunktusi fokozattal rendelkezik. Az oktatók több mint fele tanársegéd, összesen öten.

A *Partiumi Keresztény Egyetem* Nagyváradon működik. Egyre bővülő kínálattal próbál piacépes egyetemé válni. Két egyetemi és egy főiskola karral működik. A Társadalomtudományi kar keretében 218 hallgató tanul a 20. sz. táblázatban jelzett három szakon, melyek közül a református vallástanár-szociális munka szak a legnépesebb. Az Alkalmazott Tudományok karának 156 hallgatója van, legtöbben a közgazdaságtan-intézményi menedzsment szakon tanulnak (99 diák), ami a közgazdasági képzés fontosságát jelzi. A Partiumi Egyetemen kívül az 1999/2000 tanévben más egyetem nem indított magyar tannyelvű közgazdasági képzést. Főiskolai (rövid távú) képzése pedagógiai pályára készíti fel hallgatóit, négy tanítóképző szakon képezhetik magukat az ide jelentkezők.

Az egyetem személyzete (forrás: TLA Kv. 2988/6) három kategóriába sorolható és számuk a következő:

- Főállású oktatók és adminisztratív személyzet – teljes munkakör, összesen 72 személy.

- Társult oktatók – teljes munkakört látnak el, szerződésük egy tanévre szól, összesen 34 személy.
- Óraadó oktatók – tevékenységük nem fed le egy teljes katedrát, bérezésük a leadott óraszám függvényében történik, összesen 55 személy.

III. 3. Konzultációs Központok

A **Gábor Dénes Főiskola** Erdélyben jelenleg a legnagyobb hallgatói létszámmal rendelkező konzultációs központ. Hét éve működik és területi szempontból is a legkiterjedtebb, hiszen hét különböző városban folytat képzést: Kolozsváron, Nagyváradon, Udvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen, Csíkszeredában és Szatmárnémetiben. Legmagasabb hallgatói létszámmal az 1999/2000 tanévben a marosvásárhelyi és sepsiszentgyörgyi tagozat működik, egyenként 93 és 94 hallgatóval. Kezdetben, 1994-ben négy városban indítottak képzést: Nagyváradon, Kolozsváron, Sepsiszentgyörgyön és Udvarhelyen 25-25 fővel, majd 1995-ben Marosvásárhelyen, 1998-tól Szatmárnémetiben és 1999-ben Csíkszeredában is beindították képzésüket.

Az oktatást távoktatás formájában oldották meg, melyben a tantárgyak modulrendszerben, meghatározott sorrendben követik egymást és a tananyagot „oktatócsomagban” kapják meg a hallgatók. Ötödik félévtől 3 szakirány közül választhatnak a hallgatók: számítógép alkalmazási, műszaki menedzseri és biztonság szervezői szakirány.

Oktatók: összesen 145 részfoglalkozású erdélyi oktató van, többségük középiskolai- valamint mérnöktanár (48,2%), 28,96% egyetemi oktató és 13,10% rendelkezik doktori fokozattal.

19. sz. táblázat

Intézmény, 1999/2000-es tanév	Helység	Létszám
Gábor Dénes Főiskola	Kolozsvár	67
	Nagyvárad	71
	Udvarhely	86
	Sepsiszentgyörgy	94
	Marosvásárhely	93
	Szatmárnémeti	39
	Csíkszereda	52
Modern Üzleti Tudományok Főiskolája	Székelyudvarhely	99
GATE Mezőgazdasági Főisk. Kara (Gyöngyös)		21
Soproni Egyetem Faipari Mérnöki Kar		18
Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar	Csíkszereda	85
GATE Gazdasági és Társadalomtudományi Kar		94
Kertészeti és Élelmiszeripari Egy. Kertészeti Kara	Nyárádszereda	161
Református Tanítóképző Intézet	Marosvásárhely	105
Körös Főiskola	Szováta	42

Forrás: TLA Kv. 2988/7.

Modern Üzleti Tudományok Főiskolája kihelyezett tagozata a Székelyudvarhelyi Képzési Központ keretében működik. 1998-ban kezdte meg működését 2 csoporttal,

összesen 77 hallgatóval. Az 1999/2000-es tanévben a két évfolyamon 99 hallgató tanult, az első évfolyamból a képzés során 33 hallgató lemorzsolódott. Nappali tagozatos oktatás. Az erdélyi oktatók nagyrészt helyi középiskolai tanárok, közgazdászok, összesen 20 fő, akik közül 2 rendelkezik doktori címmel.

GATE Mezőgazdasági Főiskolai Kara (Gyöngyös): szintén a Székelyudvarhelyi Konzultációs Központ keretében működik, a távoktatás és levelezői oktatás egy speciális kombinációjaként. Az oktatást a gyöngyösi főiskola oktatói irányítják, a helyi tanárok – többségük középiskolai tanár – pedig felkészítik a hallgatókat a vizsgára, valamint a helyi sajátosságokat is ők tanítják. A képzés ideje 3 év. A hallgatók gazdasági mérnök-kereskedelmi képesítést szerezhetnek. Két éve nem indult új évfolyam, az 1999/2000-es tanévben összesen 21-en tanultak a főiskolán, harmadéven.

Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar: a Csíkszeredai Képzési Központ keretei között működik. Főiskolai szintű képzést kínál hallgatóinak. Két szakkal működik: környezetmérnöki és vadgazda mérnökivel, és az oktatást levelező-távoktatásos formában oldották meg. A két szaknak összesen 85 hallgatója volt az 1999/2000-es tanévben. Eredetileg erdőmérnöki szakkal indították a képzést, de leállították, mert Romániában három helyen is képeznek erdőmérnököket, igaz nem anyanyelven.

GATE Gazdasági és Társadalomtudományi Kar: ugyancsak a Csíkszeredai Képzési Központ keretében működik, levelező-távoktatásos képzés formájában. A hallgatók gazdasági- agrármérnök szakképesítést szerezhetnek. A 1999/2000-es tanévben összesen 94 hallgatója volt. Az erdélyi oktatók nagyrészt középiskolai tanárok, akik közül 1 fő rendelkezik doktorátussal.

Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Kertészeti Kara: a Nyárádszeredai Képzési Központ keretei között működik, főiskolai képzés, levelező-távoktatási formában, 161 hallgatóval. 1993-ban indult.

Református Kántor-tanítóképző Intézet: egyházi magániskola Marosvásárhelyen. Posztliceális és főiskolai képzést nyújt, nappali és levelezői formában. 1990-ben alapították a történelmi magyar egyházak képviselői. Az 1999/2000 tanévben összesen 105 fő tanult, eddig összesen 218-an végeztek. 41 oktatója többnyire középiskolai tanár.

Kőrös Főiskola: a Szováti Képzési Központban működik, kihelyezett tagozatként, levelező-távoktatásos képzés formájában. 1996-ban indult, 2000 júniusában befejeződött. A tanítóképzést nem folytatják, a jövőben turisztikai szakemberek képzését szeretné elindítani posztliceális szinten.

IV. A romániai magyar egyetemi oktatók

A romániai magyar egyetemi oktatók intézmények és tudományos fokozatuk szerinti megoszlását (1999/2000-es tanév) az alábbi táblázat tartalmazza. Az egyetemi-főiskolai oktatók lenti bontása nem tekinthető teljesnek: a tudományos fokozattal rendelke-

zők adatai hiányosak, és nem tartalmazza a konzultációs központok, illetve egyes egyetemi központok oktatóinak részadatait. A KME és az NTE esetében a tudományos fokozatra vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal minden egyes oktatóra, ezért ha sor szerinti összegzést végzünk, eltérő adatokat kapunk.

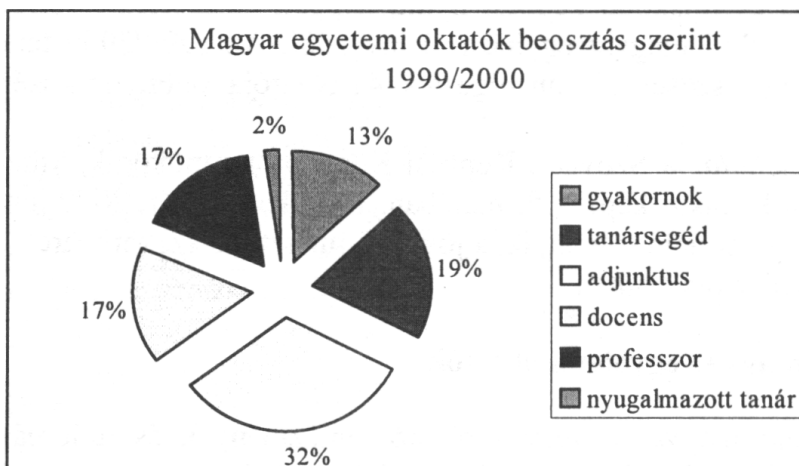
20. sz. táblázat:

Intézmény neve	Tudományos fokozat			Beosztás						Összesen
	nincs	doktorandus	doktor	gyakornok	tanársegéd	adjunktus	docens	professzor	nyugtanár	
BBTE	31	113	120	52	48	72	43	37	12	264
KME	22	-	26	2	7	15	5	17	0	45
TME	16	-	15	0	5	11	5	10	0	31
NTE	5			0	1	2	-	-	-	3
PMME	2	3	4	-	-	4	1	3	-	9
MOGYE				12	31	24	12	10		89
MSZISZE				-	4	24	9	3		40
NPE				6	11	28	20	11	-	76
KPTI				4	1	3	2	4		14
GYRKHF				-	5	1	1	2	-	9
ÖSSZES	76	116	165	76	113	184	98	97	12	580

Forrás: saját számítások a TLA Kv. 2988/ 2. és TLA Kv 2988/17 alapján.

Rövidítések: BBTE – Babeş-Bolyai Tudományegyetem, KME – Kolozsvári Műszaki Egyetem, TME – Temesvári Műszaki Egyetem, NTE – Nagyváradai Tudományegyetem, PMME – Petru Maior Műszaki Egyetem, Marosvásárhely, MOGYE – Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, MSZISZE – Marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Egyetem, NPE – Nagyváradai Partium Egyetem, KPTI – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, GYRKHF – Gyulaféhevári Római Katolikus Hittudományi Főiskola.

11. sz. ábra

Forrás: saját számítások a TLA Kv. 2988/ 2. és TLA Kv 2988/17 alapján.

Az alábbi táblázat a romániai egyetemi és főiskolai oktatók és diákok illetve a magyar és diákok összehasonlító adatait tartalmazza. A magyar(ul) oktatók számát egyrészt Murvai László 1999/2000-es tanévre vonatkozó hivatalos adataiból, illetve a konzultációs központokban oktatók számának összeadásából kaptuk. Első ránézésre meglepő, hogy a magyar nyelvű felsőoktatásban az 1 oktatóra eső diákszám jóval alacsonyabb, mint a romániai hasonló átlag. E különbség még élesebb lehetne, ha a magyarul oktatók számához továbbá hozzáadnánk a vendégtanárok számát is. Ezen adatok szerint a magyar nyelvű felsőoktatás statisztikailag kedvezőbb képet mutat. Ilyen irányú egyéb kutatások hiányában a tényleges tapasztalatokra hivatkozva árnyalhatjuk a képet (jelen tanulmány egyik szerzője Romániában magyarul végezte az egyetemet, illetve mindketten mint oktatók is részt vettek/vesznek a romániai magyar felsőoktatásban).

21. sz. táblázat:

1999-2000-es tanév	Romániában összesen	Magyarul oktatók, illetve tanulók
Oktatók	26013	793
Egyetemi hallgatók	452621	6131
1 oktatóra eső diákok száma	17,3	7,73

Forrás: TLA Kv. 2988/17, TLA Kv. 2988/7.

A romániai magyar nyelvű felsőoktatás a kilencvenes években gyakorlatilag megháromszorozódott. Ez az expanzió természetesen erőteljes oktatói rekrutációval járt, ami a BBTE kihelyezett tagozatait, illetve a konzultációs központok esetében gyakran esetleges volt, illetve ki volt szolgáltatva a helyi politikai érdekeknek és lobbyharcoknak. Így több oktató a középiskolai szintű oktatásból részlegesen (mert korábbi állását továbbra is fenntartja) átkerült a felsőoktatásba, illetve sok fiatal szakembert is alkalmaztak.

22. sz. táblázat

Kar – 2000/2001-es tanév	Oktatók	Kar – 2000/2001-es tanév	Oktatók
Matematika-Informatika	33	Közgazdaság	6
Fizika	15	Business	11
Kémia és vegyészmérnöki	19	Jog	3
Biológia és Geológia	21	Testnevelés	4
Földrajz	16	Európai tanulmányok	2
Történelem-Filozófia	38	Politikatudomány	14
Pszichológia és Neveléstudomány	27	Református Teológia	12
Bölcsészkar	56	Római Katolikus Teológia	5

Forrás: TLA Kv. 2899/4.

Informális beszélgetéseink alapján állítjuk, hogy a kolozsvári BBTE-n is elég gyakori, hogy (el)ismert oktatók sem tartják meg rendszeresen óráikat. Ezen tapasztalatok, információk függvényében tehát az oktatói létszám statisztikai erőssége a kutatóban

óhatatlanul is felveti a felsőfokú képzés minőségének kérdését. Megjegyzendő azonban, hogy a minőség kérdését hiábavaló lenne a vizsgajegyek közelebbi vizsgálatával elvégezni, hiszen az előbbieken leírt körülmények között az úgynevezett „*strukturális egymásra kacsintás*” csapdájába eshetnénk, a tanár-diák viszony látens alkuja elfedné a valós helyzetet (értsd: én nem tartok meg minden órát – te nem kapsz kis jegyeket).

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem esetében a 2000/2001-es tanévre kari bontásban ismerjük a 282 magyar oktató adatait, lásd a 22. sz. táblázatot.

V. Felzárkózás, esélyek a demográfiai adatok függvényében

A romániai magyar oktatásról szóló vitákban visszatérő kérdés, hány magyar nemzetiségű hallgatóra lenne szükség ahhoz, hogy a magyarok a többségi nemzethez képest ne legyenek hátrányos helyzetben.

Európai viszonylatban, a megnyilvánuló oktatáspolitikai akaratnak megfelelően egyre általánosabb tendencia a felsőoktatásban részt vevő hallgatók számának növekedése. Számításunkban a magyar hallgatók „optimális” száma alatt azt a számot értjük, ahány magyar hallgatónak kellene lennie ahhoz, hogy százalékosan azonos felsőoktatásbeli részvételtől tudjunk beszélni, mint a román nemzetiségű hallgatók esetében. Megjegyzendő, hogy a romániai hallgatók száma alulmarad a nyugat-európai hasonló mutatóktól. Nyugat-Európában 100.000 főre eső hallgatók száma megközelíti a 3000-et, Romániában a 1999/2000-es tanévben 1984. Ezen belül a román nemzetiségű 100.000 főre jutó hallgatók száma 2042, magyar nemzetiségűek esetében pedig 1336. A különbség jelentős, a romániai magyarok nyilvánvalóan alulreprezentáltak a felsőoktatásban.

23. sz. táblázat

	Román nemzetiségű	Magyar nemzetiségű
Hallgatók száma (1999/2000-es tanév)	416 784	21 724
Lakosság száma (az 1992 népszámlálás alapján)	20408542	1624959

A magyar hallgatók „optimális” számát a táblázatban szereplő adatok alapján hármasszabállyal számoljuk ki. Ahhoz, hogy a magyarok a románokhoz képest ne legyenek alulreprezentáltak, az általunk „optimálisnak” nevezett hallgatói létszám 33.185. Az 1999/2000-es tanévben tehát még 11.461 magyar nemzetiségű hallgató kellett volna ahhoz, hogy a magyarok a román nemzetiségű diákok számarányát elérje. Ha figyelembe vesszük, hogy a magyar nemzetiségű hallgatók száma folyamatos növekedést mutat, a 2000/2001-es tanévben becsléseink szerint körülbelül 25000 magyar nemzetiségű hallgatóval számolhatunk (figyelembe vettük, hogy a BBTE kihelyezett tagozatain még nincsenek kifutó évfolyamok, tehát számuk minden beiskolázott évfolyammal nő; a már említett nagyszabenyi és aradi magánegyetemek magyar hallgatói számát; hogy az adatok sok esetben lefelé torzítanak, például nem tartalmazzák teljes mértékben a Szatmárnémetiben és Marosvásárhelyen a magán felsőoktatásban tanuló diákok számát; továbbá azt is figyelembe vettük, hogy a magyar nemzetiségű hallgatók száma az 1995/1996-os tanévtől folyamatosan növekvő tendenciát mutat).

Ezek szerint a létrehozandó magánegyetemnek (EMTE) kb. 8000 hallgatói helyet kellene biztosítania ahhoz, hogy a romániai magyarok a románokhoz hasonló arányban legyenek jelen a felsőoktatásban. Természetesen az EMTE nagyobb hallgatói létszámmal is működhet majd, hiszen – említettük – a romániai hallgatószám alulmarad a nyugat-európai létszámokhoz képest.

Egy másik nemzetközileg használt mutatót is megvizsgáltunk, amely a „felsőoktatás-korú” (19-23 évesek) népességhez viszonyítja a hallgatók létszámát. Az utolsó, 1992-es romániai népszámlálás adatai szerint az akkori 10-14 éves korosztályba 1.715.912 román és 121.119 magyar nemzetiségű tartozott, jelenleg ők képezik a 19-23 éves korosztályt. Ennek megfelelően az országos arány 23,6%, a román nemzetiségű hallgatók aránya 24,2%, a magyaroké pedig csak 18%. A tejjesség kedvéért azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy a román és magyar nemzetiségű arányok közötti eltéréshez az is hozzájárul, hogy a két nemzetiség korfája eltérő struktúrát mutat. Míg a 19-23 éves korosztály a román nemzetiségűek esetében 8,4 százalék, a magyarok esetében ez csak 7,4 százalék. Elmondható, hogy a magyarok román felsőoktatásban való alulreprezentálásának strukturális, demográfiai okai is léteznek, hiszen a magyar nemzetiségű „felsőoktatás-korúak” százalékosan kevesebben vannak, mint a román nemzetiségűek.

Felhasznált dokumentumok és szakirodalom

- TLA Kv. 2899/1 Ministry for National Education in Romania *The Ethos of Education for National Minorities in Romania 1999/2000 School Year*
- TLA Kv. 2899/2 Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) „dosszié” – oktatók
- TLA Kv. 2899/3 Berki Anna *Helyzetkép a csíkszeredai képzés központ képzéseiről és az EMTE keretein belül indítandó szakok előkészítéséről*
- TLA Kv. 2899/4 A Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar oktatói 2000/2001
- TLA Kv. 2899/5 Doktorandus magyar oktatók a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen
- TLA Kv. 2899/7 Erdélyi Képzési Központok Feltérképezése (Összeállította: Berki Anna)
- TLA Kv. 2899/8 Oktatók 1999/2000
- TLA Kv. 2899/9 Erdei Itala: *Erdély Felsőoktatási Intézményhálózata*
- TLA Kv. 2899/10 *Invățământ – Cercetare*
- TLA Kv. 2899/11 Fischer Fülöp Ildikó: *Romániai magyarok a felsőoktatásban (1990-1999)*
- TLA Kv. 2899/16 Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár *Magyar doktorandusok 1999*
- TLA Kv. 2899/17 Murvai László: *A romániai magyar nyelvű közoktatás és egyetemi oktatás az 1998-1999 és az 1999-2000 tanévben*
- TLA Kv. 2899/18 Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár *DIÁKLÉTSZÁM A magyar tagozatos diákok létszáma a 2000-2001 tanév elején*
- TLA Kv. 2899/19 Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár *MAGYAR TAGOZAT 1999/2000*
- TLA Kv. 2899/20 A Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar oktatói
- TLA Kv. 2899/22 *Populația școlară a României pe vârste, sexe și niveluri de instruire în anul școlar (Universitar) 1998/1999*
- TLA Kv. 2899/24 *ROMÁNIAI MAGYAR TANNYELVŰ FELSŐFOKÚ OKTATÁS az 1999/2000-es tanévben tanintézményekre, karokra és szakokra lebontva*
- TLA Kv. 2899/25 *ERDÉLYI MAGYAR TANNYELVŰ GIMNÁZIUMOK Kimutatás a beiskolázott és felsőfokú intézményekben továbbtanuló diákokról*
- TLA Kv. 2899/30 Gagy József: *Képző intézmények és távlatok*

- TLA Kv. 2899/31 Universitatea de Vest Vasile Goldis – Arad. Structura de învățămînt actuală (Facultăți, colegii, specializări) la sediu și în alte localități din țară
- TLA Kv. 2899/32 SZ. H.-információ – MTI *Bukarestben hiába kötök a kereket. Lesz magyar egyetem!*
- TLA Kv. 2899/34 Cornelia Novak, Mihaela Jigau, Romulus Brâncoveanu, Șerban Iosifescu, Mircea Bădescu *Cartea albă a învățămîntului românesc – decembrie 1998* – (ld. még: <http://www.edu.ro/cartealb.htm>)
- Papp Z. Attila *A romániai magyar oktatás helyzete 1989 után*, In MAGYAR KISEBBSÉG, 1998/3-4, Kolozsvár 277-303.

Kolumbán Gábor

Regionalizmus Romániában: a Székelyföld régiófejlődése

Romániában az 1998-ban megszavazott regionális fejlesztési törvény politikailag legitimálta a regionális törekvéseket. Az azóta eltelt időszakban azonban a törvény által megkövetelt intézményrendszer kiépítésén valamint meddő politikai vitákon és néhány Phare-pályázat kiírásán kívül nem sok történt. A cselekvés hiányának egyik okát a regionalizmus és a regionalizáció körüli szakmai bizonytalanságban látom. Annak ellenére, hogy Romániában evidenciaként van jelen a különböző térségekben a regionalizmus (Moldva-Iași, Bánát-Temesvár, Székelyföld), nem épült ki a regionalizmust és regionális fejlesztést szolgáló kutatóintézeti háttér és hiányzik a tudományos megalapozó munka. Mindezek hiányában érthető, hogy csupán szenvedélyektől fűtött és tulajdonképpen tartalmatlan politikai viták dominálják a kérdéskört.

Tanulmányom kísérlet arra, hogy a politikától kissé távolabbi szempontokat figyelembe véve, az egyik nagyon markáns regionális identitással rendelkező térségről, a Székelyföldről egy lehetséges régiófejlődési irányt és annak tudományos vonatkozásait fogalmazza meg.

A Székelyföld az utóbbi években az érdeklődés középpontjába került. Ennek, az egyébként pozitív, a régió elszigeteltségét csökkentő odafigyelésnek kettős oka van. Egyrészt a Székelyföld értékei (természeti adottságok, ásványi tartalékok, népi kultúra, hagyományok) útikönyvek, monográfiák, történelmi tanulmányok megírására serkentik az Orbán Balázs és Bányai János nyomdokain haladó alkotókat. Másrészt a Székelyföldön zajló gazdasági átalakulás, a dinamikus privatizáció, a kis és közepes magánvállalkozások dominanciája a figyelmet a térség gazdasági potenciáljára irányították. Ezzel párhuzamosan íródik a Székelyföld, mint etnikai régió politikai irodalma. Demográfiai és történelmi tanulmányok, statisztikák próbálják a valóság talajára hozni a publikus beszédet. A térség fele fokozott politikai érdeklődéssel fordulnak, mind a román mind a magyar politikai pártok. A politikai kihívást a régió területi autonómiájának lehetőségében, vagy veszélyében látják a politikusok. A közigazgatási rendszer átalakításával, a decentralizáció és helyi autonómia elvei alapján, valamint a térség lakosságának etnikai összetételéből, a demokrácia politikai játékszabályainak következtében, sajátos területi adminisztráció születik, amely jellegében és hatáskörében hordozza az etnikai területi autonómia politikai lehetőségét. A politikai kihívás annyira erőteljes, hogy befolyásolja Románia közigazgatási rendszerének, az esetleges regionalizációnak és regionális fejlesztésnek jogalkotási folyamatát is¹.

A Székelyföldön tapasztalható regionalizmus politikai vonatkozásai és a térség saját erőforrásaiban rejlő fejlődési potenciál – e kettős erőter – határozza meg a Székelyföld jövőjét; hiszen politikai támogatás nélkül nem biztosíthatóak a fejlődéshez szükséges infrastrukturális beruházások (gyorsforgalmi utak, K-Ny vasútvonal, modern távközlés,

nemzetközi repülőtér), melyekhez állami és nemzetközi források szükségesek. Ugyanakkor a Székelyföld gazdasága számos nyersanyag és az energia beszerzésében függ az országos ellátó rendszerektől. Másrészt a térség fejlesztési potenciálja és a folyamatok rendkívül élénk dinamikája Románia és a Kárpát-medence egyik lehetséges fejlődési szigetévé tehetik a Székelyföldet. A térség fejlettsége és az etno-politikai viszonyok együttesen határozzák meg a régió dinamikus stabilitását és az itt élő közösségek versenyképességét.

Az etnikai érvrendszert meghaladva célom: bemérni a régió fejlesztésének lehetőségeit, elemezni az európai és a regionális integráció által meghatározott folyamatok hatását a Székelyföldön meglévő regionalizmusra. Az itt zajló régiófejlődés, mint komplex folyamat elemzésének gyakorlati célja a térség számára a jelenleg domináns politikai értékrendszerrel és kultúrával kompatibilis régiófejlesztési stratégia megfogalmazása.

A Székelyföld mint régió, a meghatározás problémái

A Székelyföldet mint régiót meghatározó érvelések nagy része az etnikai elvet tekinti alapvetőnek. Ennek a megközelítésnek megfelelően a Székelyföld az a térség, pontosabban azon közigazgatási egységek alkotta terület, mely az egykori székely székek adminisztrálásában lévő területen található és ahol a magyar etnikum regionális többséget alkot². A meghatározás magán hordozza az egykori Magyar Autonóm Tartomány emléké³ és a régió lényegét annak magyarságában véli megtalálni⁴.

Az etnikai elv, mint társadalmi rendezőelv Romániában, a román nemzetállam alkotmányos meghatározásában öltött politikai formát 1990-1991-ben⁵ és az Iliescu-rezsim meghatározó princípiuma maradt 1996-ig. A 2000 novemberi parlamenti választások nyomán a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) nyerte el újabb négy évre a kormányzás lehetőségét és visszaválasztották Ion Iliescut a köztársasági elnöki tisztségbe. Ez a politikai helyzet magában hordozza a rendszerváltás előtti etnikai sztereotípiák visszatérésének, illetve azok felerősödésének a lehetőségét.

A Székelyföld régióhatárainak meghatározására a történeti szemlélet és a statisztikai adatok szerkezete, illetve elérhetősége egyaránt a közigazgatási határokat jelöli meg. Ezért, külön elemzés és kritika tárgyát kell, hogy képezze a közigazgatási határok alakulása az idők folyamán, valamint a jelenlegi közigazgatási határok mesterséges és a régiófejlődést megtörő jellege⁶, a régióhatár kutatása, illetve annak a regionális folyamatok általi meghatározottságának és dinamikájának vizsgálata.

Ahhoz, hogy a Székelyföldben rejlő önerős fejlődési lehetőségeket egy koherens és reális fejlesztési koncepció és stratégia megfogalmazásával érvényesíteni lehessen, szükséges a régió nem etnikai elven alapuló meghatározása.

A régió meghatározásának egyik lehetséges módja a különböző társadalmi térségi szintek jellegadó folyamatainak és eszmerendszerének a leírása, amint azt Nemes Nagy József javasolja.⁷ A régió fogalom ennek megfelelő értelmezése egy régió meghatározása a kiinduló *térség*, a térségben zajló reálfolyamatok, azok hatásának és eredményének, az eszme – és intézményrendszer, valamint ez által létrejött új entitás együttes vizsgálatával végezhető el⁸. Ebben a megközelítésben a régió kialakulása komplex folyamat és a létrejött entitás dinamikus, időben változó struktúra.

Nyilvánvaló, hogy e meghatározás értelmében a Székelyföld nem, vagy még nem tekinthető régiónak. Ugyanakkor fellelhetőek a regionális identitás jegyei, tapasztalható a

társég belső koherenciájának növekedése, melynek nyomán, mind struktúráiban, mind működésében, a Székelyföld markáns területi entitásként rajzolódik ki Erdélyben. Vizsgálódásaim ezért a régióvá válás folyamatára koncentrálnak.

A Székelyföld mint közigazgatási régió egy premodern képződmény. Miként ezt Imreh István és Egyed Ákos történészek munkáikban részletekbe menően hangsúlyozzák, a Székelyföldön zajló élet rendje szorosan összefügg az itt élő faluközösségek sajátos gyepüvődő szerepével. A középkorban kialakult szabályok a privilégiumokkal együtt összefüggő rendszert, önszabályozó rendet alkottak. A rend kialakulása már jóval a modern magyar nemzet születése előtt, az erdélyi rendi társadalomban megtörtént és elemeit ma is őrzi a faluközösségek emlékezete. Erdélyi sajátosság, hogy a feudális rendek kialakulása és léte jól körülhatárolható térségekre, mint amilyenek a Szászföld és a Székelyföld⁹. A területhez kötődő rendi és etnikai tagoltság nagyon fontos jellemzője az erdélyi regionális folyamatoknak¹⁰. A rend alapjait nem a nemzeti öntudat és az országgal kapcsolatos politikai fogalmak képezték. A mindennapi közösségi élet (szomszédság, birtokviszonyok) és annak fenntarthatóságát biztosító erőforrásokhoz való hozzáférhetőség szabályai, valamint a közteherviselés rendszere alkotja ennek gerincét. Egyszóval: nem az állam és polgára, állam és közösségek viszonyát rendezik ezek, hanem a közösség belső, autonóm működésének szabályait határozzák meg. Ez inkább nevezhető tipikusnak az akkori kor Európájában, mint kirívó esetnek. Azt hiszem, nem tévedek, ha mindezt a szerves fejlődés eredményének tekintem, és mint nagy stabilitású képződmény, a kultúra, szokások és implicit a regionális identitást meghatározó elemek formájában jóval túlélte születése korát. Az akkori szerves fejlődést a helyi közösségek és a természet közötti viszony határozta meg¹¹. A székelység nem nemzet(iség)ként, hanem közösségi életformaként alakult ki. Ezért van az, hogy regionális sajátosságként a modern magyar nemzetbe probléma nélkül tagolódott be ez az identitás. Egyébként ez a folyamat más európai regionális identitásokra is jellemző, gondoljunk a dél-tiroli, vagy az elzászi közösségekre.

A szerves fejlődés lehetőségeinek elemzése célszerűvé teszi a természeti adottságok által meghatározott tájegység településeinek komplex vizsgálatát. Ebben a megközelítésben a fejlődés tulajdonképpen kulturálisan meghatározott folyamat. A kultúra tágabb értelmezésébe¹² beletartozik az emberek közti viszony, a bizalom jellege¹³, mely meghatározza a gazdasági társulások preferált típusait és méretét, a vallás és vele kapcsolatos munkaerőcseré, valamint a tőkefelhalmozás és fogyasztás közti egyensúly kialakulását meghatározó magatartás. A kultúra magában hordozza azt az értékrendszert, mely az emberi cselekvés prioritásait meghatározza. Ez megnyilvánul a természethez és annak erőforrásaihoz való viszonyulásban is.

A fejlődés olyan folyamat, melynek során az adott területen élő közösségek életminősége az adott közösség értékrendszerének és törekvéseinek megfelelően javul¹⁴. A fejlődés önerős, ha erőforrásait a régió belső adottságai biztosítják, és fenntartható, ha a fejlődés során ezen erőforrások megújíthatóak.

Dumitru Sandu román szociológus a romániai társadalmi változások kutatására kulturális zónákat határoz meg, mérhető jellemzők alapján¹⁵. Ezek a jellemzők területhez kötöttek, a települési és közigazgatási egységekre vonatkozó statisztikai adatok és a kérdőíves vizsgálatok alapján a következők: valamelyik történelmi régióhoz való tartozás, a rurális-agrárfejlettség, az urbánus fejlettség, valamint a felekezeti megoszlás. A komplex statisztikai mutatók, tulajdonképpen a közösség és a természet közötti kölcsönhatást mé-

rik. A későbbiek során megkísérlem ezt a módszert a régió kialakulásának vizsgálatára felhasználni. A vizsgálat során az adatgyűjtés csak megyék szintjén készült, ezért magán hordozza a jelenlegi közigazgatási felosztás torzító hatását. Hargita megye Kovásznával alkot egy kulturális térséget, míg Maros Kolozs megyével hasonlítható. A település- vagy községszinten elvégzett elemzés bizonyára változtatna ezen a besoroláson. Az említett modell alapján a Székelyföldet mint Erdélyben fekvő, közepesen fejlett rurális és urbánus fejlettségű, de nagy vidéki fejlődési potenciállal rendelkező, nem ortodox vallású térségként lehet meghatározni.

Marketing vonatkozások

A Székelyföld régiófejlődésével kapcsolatosan, legalább három területen szükségesnek tartom a marketing fogalom- és eszköztárának, a régió marketing funkciójának vizsgálatát.

1. *Marketing a mikrogazdaság, a szervezetek (gazdaság, önkormányzatok és civil szervezetek) szintjén.* A térségben működő, illetve a térséggel gazdasági kapcsolatban lévő aktorok sajátosságai és a gazdasági cserefolyamatokat, valamint az erőforrásokhoz való hozzáférést meghatározó magatartás vizsgálata. Mennyire érvényesül a regionalitás a szervezetek marketing tevékenységében, látják-e a régiót, létezik-e térhez-tájhoz kötődés? Van-e "székely vállalkozó", létezik-e "székely termék, márka"? A vizsgálat céljából a marketing menedzsment-szemléletű értelmezése használható, tekintettel a térségben létező vállalatok fejletlen marketing kultúrájára, illetve a marketing szemlélet hiányára. Ezekre jellemző, hogy a cserefolyamatot leegyszerűsítve értelmezik és nem a piaci koordináció komplexitását tekintik a marketing tevékenységük alapjának¹⁶.
2. A régió működésének, belső kohéziójának biztosítása érdekében különféle intézmények, szervezetek és egyének, illetve közösségek által végzett ún. *koordinációs marketing tevékenység*. A korunk regionális folyamatainak egyik jellemzője a komplexitás. A régiót olyan nyílt rendszernek tekintve, amelynek határain keresztül állandó áru, információ és értékrendszert "hordozó" emberek áramlanak, számolni kell a nyitottsággal együtt járó bonyolult kölcsönhatásokkal. A rendszer dinamikus stabilitása (az egyensúlyi helyzetektől eltérő stabil struktúrák, kölcsönhatás-minták megléte), a rend érdekében a marketing tevékenységnek információáramoltató és koordinációs szerepe felértékelődik. Ez a marketing funkció összefügg az új fejlesztési paradigma térhódításával, illetve annak részével¹⁷.
3. *A regionális identitás¹⁸ kialakulásával és fenntartásával kapcsolatos marketing tevékenység.* Az identitás a régió belső kohézióján kívül a környezetéhez, a "külvilághoz" való viszonyulást is meghatározza. Ugyanakkor az identitás, a régióhoz tartozás tudata, egyben kollektív tudati leképezése a régió objektivitásának.

A mikroökonómiai vonatkozások részletes kutatást igényelnek, mivel a Székelyföld gazdaságáról való tudás hiányos. Az utóbbi évtized rendkívül dinamikus átalakulási folyamata (a nagyvállalatok felaprózódása, az állami tulajdon szinte teljes körű kivonulása a régió gazdaságából és visszatérés a hagyományos termelési szerkezethez, valamint teljesen gyökértelen, új ágazatok megjelenése) ismeretlen a regionális kutatás előtt. A piaci aktorok marketing tevékenysége nehezen követhető a vállalati információk elér-

hetetlensége és a – többnyire kis és közepes vállalatokból álló – vállalkozói szféra zárkózottsága és marketingképzettségének kezdetlegessége miatt. Ami látszik, az szinte kizárólagosan a nagy multinacionális disztribúciós hálózatok helyi képviselőinek fogyasztóváadász reklámkampányai. A régió aktualizált vállalkozói adatbázisából kiindulva kezdhető el a kutatás. Kérdőíves és mérlegelemzésen alapuló vizsgálattal lekérdezhetőek: a marketing szervezet állapota, a piacra és a versenytársakra vonatkozó trendek. Nagyon érdekes lenne megvizsgálni, hogy a székelyföldi fogyasztók piacára honnan érkezik a kínálat, milyen szegmenseket céloznak meg a régió kívülről és belülről, miként használják a marketing eszközöket.

A Székelyföld egyik sajátossága, hogy kicsi piac. Ehhez a visszafogottsághoz nagymértékben hozzájárul az önellátó hagyomány mentén kialakult gazdasági kultúra, a fogyasztói mentalitás hiánya. Vidéki településeken még mindig jellemző a cserekereskedelem, a gazdálkodás archaikus formája. A kis piac kihívásaira a vállalkozók expanzióval válaszolnak. A sikeres vállalatok állandó üzleti képviselőt tartanak fenn Románia nagyvárosaiban (nyomdaipar, bútortipar, tejtermékeket gyártók) vagy export piacokat keresnek. Meghatározó az olcsó, fegyelmzett falusi munkaerőt foglalkoztató készruha-gyártás. Ezek esetében a marketing tevékenységet a külföldi munkáltató végzi, ami növeli a gyártó vele szembeni kiszolgáltatottságát.

Ide tartozik a térségben tapasztalható klaszteresedés vizsgálata is. Pontosan a tradicionális mentalitás alakít ki egy olyan vállalkozói kultúrát, amely kedvez a kis és közepes vállalatok, az egyéni és családi tulajdonformák dominanciájának. Hasonlóan az olasz ipari csomósodások (industrial district) kialakulásához, észlelhető ágazati együttműködés a nyomdaiparban, fa- és bútortiparban és a ruhagyártásban. Folyamatban van egy kutatás ennek a jelenségnek a feltárására, az eddigi eredmények rendkívül érdekesek, de pontosan a vállalkozók zártsága és érdektelensége miatt nagyon ellentmondásosak. Ennél messzebb menő kikövetkeztetések levonása ezekből a vizsgálatokból korai lenne.

Az eddigiektől kissé eltérő, de a vizsgált térségre nem kevésbé jellemző az időszaki munkaerő-export Magyarországon vállalt munkavégzés céljából. Virágzó személyszállító iparág fejlődött ki a vendégmunkások és diákok Magyarországra ingázására.

A marketing tevékenység „alacsony hőfoka” a térségben, a fenti okok mellett összefügg a térség elszigeteltségéből fakadó versenyhiánnyal is. A modem piacok esetében a verseny általánossá válása tette szükségessé a marketing kialakulását¹⁹. Dr. Orosdy Béla a marketing mikroökonómiai szerepének lényegét információs mivoltában jelöli meg. Abban az információközvetítő mechanizmusban, amely egyidejűleg szolgálja az aktorok közötti árucserét és az aktori érdekérvényesítést.²⁰ A székelyföldi piac távol áll a modem piac ismérveitől, talán ezért is ennyire alacsony a piaci aktorok információigénye. Ennek az oka mindenekelőtt a székelyföldi modernizáció megkésetttségében²¹ és a primer gazdaság máig meglévő dominanciájában keresendő. A Székelyföld gazdaságában a termelési tényezők helyfüggősége és a piacok lokalizáltsága a jellemző.

A régió kialakulásának dinamikája az eltelt évszázadok alatt változott. A térség tájszerkezete a legstabilabb regionális struktúra, amely az ember megjelenése előtt kialakult és csak felszíni jellemzőiben módosult az itt élő közösségek gazdálkodása nyomán. A településszerkezet is a stabil struktúrák közé sorolható és történelmi kutatások szerint, már a 14-15. században kialakult. A regionális kultúra, a szokások és identitás a lassan változó struktúrák közé tartoznak, kialakulásuk a rendi társadalom idején történt meg és a

modernizáció korában lényegesen módosultak. A munkamegosztás, a termelési tényezők, regionális piac, egyszóval a régió gazdasága az elmúlt száz évben jelentős változáson ment keresztül. A régió cserefolyamatai, kapcsolatrendszere a környezetével a legdinamikusabban változó struktúra. A regionalitást meghatározó elemek, struktúrák fejlődése összefüggő, egymást alakító folyamat, ezért a régiót rendszerként kell vizsgálni.

A Székelyföld marketing vonatkozásainak vizsgálatához hozzátartozik a munkamegosztásnak²² elemzése. Ebben a térségben egyidőben megtalálhatóak a feudális rendi társadalom idején kialakult tájgazdálkodási formák (létfenntartó mezőgazdaság, extenzív állattartás, közbirtokossági erdőgazdálkodás), az ipari társadalomra jellemző primer és szekundér ágazatokkal, valamint a posztindusztriális gazdaságra jellemző, egyre erőteljesebb terciér szektor és a tudásintenzív ágazatok.

A Kárpát-medence feudális kori munkamegosztásának Frisnyák Sándor által kidolgozott földrajzi modellje szerint „A Kárpát-medence ökonómiai egysége csak 1920-ban, a történelmi Magyarország szétdarabolásával és a régiók tradicionális kapcsolatrendszerének felszámolásával szűnik meg.” A modell szerint a Kárpát-medence alapvetően két részre tagolódik, a központi medencékre és az 1500 km hosszú és mintegy 150-200 km széles hegységkeretre. A Székelyföld a hegységkerethez tartozik. A hegyvidék domborzati formái, gazdálkodásra alkalmas területei és klimatikus feltételei alakították a Székelyföld településszerkezetét és gazdaságát²³. Ebből fakad a mikrotájak²⁴, kistérségek jelentősége a régió szerkezetében. Megosztottság, különbség és másság együtt van jelen a kistérségek kiegészítő gazdálkodásával és a régió belüli cserepiacokkal²⁵. A megkésett modernizáció egyik ma is érezhető hatása a hagyományos állattartás és erdőgazdálkodás jelentős részaránya a régió gazdaságában²⁶. Napjainkban is élnek a háziipar hagyományos szigetei²⁷. Külön kutatást érdemelne annak a folyamatnak a vizsgálata, ahogyan a jelenkori tömeges vidéki elszegényedés újjáteremti a kézműves hagyományt és egyrészt a turizmus által, másrészt Románia más vidékein használati tárgyként értékesített természeti termékek előállításával a Székelyföld eldugott falvaiban.

A piacvárosok 17-19. századi árucseréi rendszere napjainkban is létezik, habár jelentőségéből sokat veszített²⁸. Ezen vásároshelyek egyik jellemző vonása a Székelyföldön, hogy árucserére²⁹ és nem a pénz általi piaci cserére állítottak be. Ezért időnként a székelyeknek javaikat távolabbi piacokra kellett szállítaniuk. Ezt rendszerint örmény vagy zsidó kereskedők végezték. A Székelyföld peremvidéki státuszára jellemző, hogy a kárpát-medencei munkamegosztásban nyersanyag és alacsony feldolgozottságú félkész áru révén, valamint állandó munkaerő forrásaként volt jelen. Cserébe pedig termelőeszközöket és fogyasztási javakat “importált”.

A regionális identitás és a regionális kohézió és integráció terén hiányzik a megfelelő fogalmi és módszertani apparátus a jelenségek vizsgálatára. Az első, minőségi ismervek elemzéséből következően, két területen látom elkezdhetőnek a kutatást. Az első a Székelyföld etnikai régióként történő pozicionálása a Kárpát-medencében és a publikus beszéd, a nyilvánosság fogalmi terében. A másik kérdés a regionális identitás és a régió határainak meghatározása, illetve menedzsmentje marketing eszközökkel.

Az etnikai régió arculat kialakítása mind a régió belülről, mind kívülről történik. A folyamat aktorai a médiát használják, hogy a Székelyföldről, mint etnikai régióról történéseket, tényeket és értelmezéseket kommunikáljanak. Megítélésem szerint ez a folyamat két vonatkozásban is negatívan befolyásolja a régió fejlődési esélyeit. Egyrészt konf-

liktusos viszonyrendszert tételez a térséget körülvevő román etnikai többséggel rendelkező területekkel (ez a román-magyar viszony általános percepciójának része). Másrészt rombolja a regionális identitást, azáltal, hogy az etnikai affiliációt a területi kötődés fölé, vagy helyébe próbálja állítani. Az etnikai alapú régióidentitás kirekeszti a térségben jelentős részarányt képviselő román etnikumot (kb. 20-30% attól függően, hogy hol húzzuk meg a régióhatárokat) ezáltal demotiválja azt lakosságot, amelynek fontos szerepe van a régió kapcsolatrendszerének és külső megítélésének alakításában. Ezzel szemben a területi kötődésen, a lokalitás³⁰ megerősítésén alapuló identitás³¹ kiépítése lenne a célszerű.

A területi identitás építése marketing tevékenység. Olyan kognitív megragadható, kézzel fogható materialitások, mint a tulajdon, az intézményi és tárgyi infrastrukturális ellátottság, valamint a társadalmi kapcsolatok ápolását lehetővé tevő alkalmak és formák tudatosításával, a helyi, vagy regionális közösség ezekről való tudásának növelésével ez az identitás erősíthető. Ennél talán még fontosabb ugyanakkor nehezebb az ún. immateriális, affektív identitáselemekből építkező (a családok több generációs jelenléte, a táji környezet karakteres, egyedinek érzett jegyei, ünnepek és hagyományok, valamint a szélesebb táj és környezet megismerésére vonatkozó) tudás elérhetősége. Ugyanakkor a helyi, vagy regionális identitásépítés csak akkor lehet sikeres, ha együtt jár a szabadság, a mobilitás lehetőségével³². Paradoxálisnak tűnhet, de úgy látszik, hogy pontosan az elvándorlás, kitelepedés szabad lehetősége járult hozzá az utóbbi évek regionális identitás megerősödéséhez. A rendszerváltás előtti bezártság, az asszimiláció az identitás eróziójához járult hozzá. Összefüggést látok az említett jelenség és a vásárlói választási alternatívák piaci cserefolyamatokat befolyásoló ténye közt. Ez az analógia elméleti megalapozást követel meg. Az identitással kapcsolatos marketinghez nyújt fogódzót, ha az identitást, mint a biztonság iránti szükséglet kielégítésének egyik lehetséges módját tekintjük. Az identitásképző tényezők és a piaci mechanizmusok közötti összefüggések feltárása, éppen az identitás-fogalom elvont jellege miatt természetesen igen nehéz feladat.

Oláh Miklós hivatkozott tanulmánya tartalmaz idevágó megállapításokat. A regionális identitást a térben egyénenként változó sugarú és formájú természeti, kulturális és szociális tájról, környezetről szerzett információkkal megalapozott komfortérezetre, az adott térségben „otthon lenni” élményére alapozza. A meghatározás lényege az információ, az ismeretek halmaza, egyszóval a tudás megléte. A mobilitás és az információ, a két kulcsfogalom szempontjából a regionális identitás tárgyául választott földrajzi tér nagyságát befolyásolja a foglalkozás (munkamegosztás), a jövedelem, a térhasználat, az inter- és intragenerációs földrajzi mobilitás, továbbá az iskolázottság, nem és életkor³³. Ebben a megközelítésben összefüggést látok az adott régió fejlettsége, identitása és határainak meghatározó-képessége között. Ezt az összefüggést a regionális identitás szerkezete és működési mechanizmusai (reprodukció, erősödés, integrációs képesség, asszimilációs képesség, az egyén egyéb identitásaival való viszonya) adják. Ezzel az értelmezéssel a regionális identitás koordinációs vetülete is felsejlik: kollektív identitásról van szó.

A lokális és regionális identitások között komplementaritás és érdekellentét egyaránt jelentkezhet. Ezen identitás-formák megléte az együttműködő verseny lehetőségét teremti meg a térség aktorai közt. A győztes-győztes helyzet felválthatja a zéró-összegű játékok hagyományos világát. Ehhez szükséges azonban a régió marketing fogalmi kidolgozottságát olyan szintre emelni, hogy össze tudja kötni a gazdasági-piaci, szervezeti és társadalmi koordinációs mechanizmusokat.

A gyorsan változó piacok kihívásaira próbál marketing választ adni Torsten H. Nilson a káosz marketing megközelítésben. Minden vállalkozás értelme a hozzáadott érték létrehozása és a profit megvalósítása. A marketing szerepét a cég termékeinek viszonylagos felfogott csereértékének növelésében látja³⁴. Ebben a megközelítésben a marketing tevékenység a piaci aktor piaci beavatkozásainak hatására kiváltott változások felismerését, azok értelmezését és a cég belső döntési mechanizmusai általi figyelembevételét jelenti. Az információfeldolgozás szempontjából a marketing tevékenység szerepét a piac megismerése és a piaccal való kölcsönhatás menedzsmentje területén látom. Egy adott cég marketing rendszere, tulajdonképpen a piac leképezését kell, hogy biztosítsa a cég alapvető képességei, adottságai és érdekei szerint. A piaci rendszerhez való alkalmazkodásban jelöli meg Orosdy Béla a marketing funkció lényegét.³⁵ Gyorsan változó rendszerek esetén az adaptáció nem elegendő a sikerhez. Olyan, rendszert befolyásoló marketingre van szükség, mely előrelátó, helyzetet teremt és változásokat képes a rendszerben előidézni. A rendszer elvű megközelítésben a piaci aktorok számára rendkívüli fontosságú a rendszer határainak megismerése, esetleges alakítása, annak nyitott, vagy zárt jellege³⁶. A piacszegmentálás, pozicionálás és a niche marketing mind határmenedzsmenti beavatkozások (boundary management).

A piaci aktorokat rendszerben tekintve kitágítható a kommunikáció fogalma a relevánsabb kölcsönhatás fogalom bevezetésével. A marketing szervezetnek az egész rendszert kell figyelni, különösen a változásokat. Érdekes tény, hogy az emberi tevékenység értékalapozottsága és kultúra általi meghatározottsága miatt a rendszerben nem a vásárlók magatartása változik a leggyorsabban. Egy adott cég üzleti sikere, piaci életképessége attól is függ, hogy a piaci rendszer mennyire stabil, előrelátható. A marketing tevékenység a döntési horizont kitágítását és a piac stabilizálását eredményezheti. A marketing közgazdasági megalapozása és annak a menedzsment vagy szervezetcentrikus megközelítése között észlelhető ellentétek³⁷ áthidalására is talán megoldást találunk a rendszer szemléletű megközelítésben. A marketing eszközök használatának kiterjesztése a nem profit orientált szervezetek, illetve a társadalmi és politikai marketing irányában az értékcsere általánosabb értelmezésével tulajdonképpen a kibővített piac-társadalom rendszer működésében megjelenő marketing információs alrendszer szükségszerűségére adható egyik lehetséges válasz. Erre annál inkább szükség van, mivel az utóbbi évtizedek sikeres márkanévre építő promóciós technikái hatékonyan építették be a piacon kívüli értékeket (megbízhatóság, erkölcs, kiszámíthatóság, hagyomány, valamint kulturális jellemzők egész sorát) üzeneteikbe. Természetes, hogy minden sikeres márkanév mögött egy cég és termékei állnak. A promóció sikere és általa elért változások mértéke, azonban nem magyarázható meg csak ezekre alapozva. A jó márkanév egy nagyon hatékony "értékkoktél", amelynek működési mechanizmusa kilép a piaci mechanizmusokból. A márkanév ereje a reputációjában (ismertség + használati tapasztalat, tudás) áll, abban amit képvisel. Kommunikációs hatékonysága az általa képviselt értékekkel való azonosulással érhető el. Ettől lesz egy névből márka. A márkanévhez hasonlóan, lehetséges egy régió komplexitását a "branding" módszerekhez hasonlóan promoválni.

A régió marketingje mind a mikrokonómiai, mind regionális vonatkozásban lehetséges fogalom, mely az adott régió belső kohézióját és a környezettel való viszonyát meghatározó, az adaptációt szolgáló, információs koordinációs rendszerként tanulmányozható.

Következtetés

A Székelyföld régiófejlődése az utóbbi években felgyorsult. Ehhez nagymértékben hozzájárultak a korunkat jellemző gazdasági átalakulások és az erdélyi régió belső differenciálódási folyamatai. A térség megkésett modernizációja szükségszerűen folytatódik. A készülő fejlesztési politikák és stratégiák azonban a régió komplexitása miatt csak akkor lehetnek sikeresek, ha ezeket sokrétű tudományos kutatás és elemzés alapozza meg.

Irodalom

1. Andreescu Gabriel–Molnár Gusztáv (Ed.): *Problema transilvană*. Polirom. Iași 1999.
2. Beluszky Pál: *Egy félsiker hét stációja* (avagy a modernizáció regionális különbségei a századelő Magyarországon). In: Alföld és Nagyvilág, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest 2000.
3. Böhm Antal: *Térségi identitás Magyarországon*. Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés, MTA, Budapest 2000.
4. Dr. Orosdy Béla: *Koordináció, piac, marketing*. J.P.T.E. Pécs 1995.
5. Elekes Tibor–Tóth József–Trócsányi András: *Erdély változó térszerkezete a XX. században*, In: Erdély természeti és történeti földrajza, Ed. Boros László. Nyíregyháza 2000.
6. Erdősi Ferenc: *Erdély közlekedéshálózatának kialakulása és fejlődése*, In: Erdély természeti és történeti földrajza, Ed. Boros László. Nyíregyháza 2000.
7. Frisnyák Sándor: *A Kárpát-medence feudális kori munkamegosztásának földrajzi modellje*. In: Erdély természeti és történeti földrajza, Ed. Boros László. Nyíregyháza 2000.
8. Fukuyama, Francis: *Bizalom. A társadalmi erények és a jólét megeremtése*. Európa. Budapest 1997.
9. Hajdú Zoltán: *Erdély történetileg változó államföldrajzi problematikája: közigazgatási régió, részállam, önálló állam?* In: Erdély természeti és történeti földrajza. Ed. Boros László. Nyíregyháza 2000.
10. Horváth Gyula: *Az európai regionalizmus kihívásai és a magyar regionális politikai stratégia*. Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés. MTA, Budapest 2000.
11. Kocsis Károly and Eszter Kocsis-Hodosi: *Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*, Geographical Research Institute. Budapest 1998.
12. Korten David C.: *Getting to the XXI. Century*, Kumarian Press 1990.
13. Kotler Philip: *Marketing management*, Műszaki Könyvkiadó. Budapest 1991.
14. Kotler Philip: *Marketing places*. Macmillan. Ontario 1991.
15. Nemes Nagy József: *Jegyzetek a modernkori térbeliség fogalmainak értelmezéséhez*. In: Alföld és Nagyvilág, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest 2000.
16. Oláh Miklós: *Adalékok a regionális identitás megrajzolásához*. Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés. MTA, Budapest 2000.
17. Orosdy Béla: *Koordináció, piac, marketing*. JPTE. Pécs 1995.
18. Pálné Kovács Ilona: *Térszervezési stratégiák Magyarországon*. Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés. MTA. Budapest 2000.
19. Pinczés Zoltán: *Erdély gazdasági életének földrajzi alapjai*, In: Erdély természeti és történeti földrajza. Ed. Boros László. Nyíregyháza 2000.
20. Sandu Dumitru: *Spațiul social al tranziției*. Polirom. Iasi 1999.
21. Takács Péter: *Erdély regionalitása és gazdasági élete a XVIII-XIX. század fordulóján*. In: Erdély természeti és történeti földrajza. Ed. Boros László. Nyíregyháza 2000.

22. Torsten H. Nilson: *Chaos Marketing*. McGraw-Hill Book Company. London 1995.

23. Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I.* Teleki László Alapítvány. Pro-Print Könyvkiadó. Budapest-Csíkszereda 1998.

¹ A Székelyföld mint politikai probléma nem önálló, részét képezi az Erdély kérdésnek, amely az EU-integráció, a regionális fejlesztés és a rendszerváltást követő területi egyenlőtlenségek felerősödése nyomán a román közélet egyik vitatémája. Váratlan ígéret az új román közigazgatási miniszter bejelentése, hogy a regionalizációt a történelmi tartományok határai szerint, valódi közigazgatási régiók létrehozásával kell folytatni. A kérdés aktuálpolitikai vonatkozásairól publikált érdekes összeállítást Gabriel Andreescu és Molnár Gusztáv [1999].

² Erdély etnikai térképének időbeli alakulását Kocsis Károly tárgyalja részletesen. Szemléletes térképen követhető végig, amint a középkortól napjainkig eltelt időszakban etnikai szigetek alakultak ki Erdély területén. A legnagyobb ilyen sziget a Székelyföld. [Kocsis 1998. 104, 114, 129.]

³ A Magyar Autonóm Tartomány időszakának részletes értékelése még nem készült el. A korszak ellentmondásosságára rámutat Hajdú Zoltán. [Hajdú 2000. 335.]

⁴ „1992-ben Székelyföldön élt az erdélyi magyarság közel fele, azaz 720 276 lélek[...]. Napjainkig szinte megbonthatatlan magyar etnikai tömb (tömbmagyarság), elsősorban a forgalmilag félreeső (azaz forgalmi árnyékban fekvő), hegyvidéki környezetnek és a tartós etnikai tudatnak (identitástudat) köszönhetette fennmaradását.” [Vofkori 1994. 49.]

⁵ A román alkotmány 1. cikkelye Romániát egységes nemzetállamként definiálja. A 2. cikkely a nemzet szuverenitását a román nép („poporul român”) tulajdonaként határozza meg. A 4. cikkely az állam alapjaként szintén a román nép egységét jelöli meg. Azáltal, hogy a fenti fundamentális meghatározások az etnikai értelemben vett román népre és nem az állampolgárok nemzeti politikai közösségére vonatkoznak, tulajdonképpen az etnikai kisebbségeket a román alkotmány kizárja az államalkotás legitímálásából. [Románia Alkotmánya 1991. 1.]

⁶ A székelyföld településeinek demográfiai és közigazgatási statisztikája megtalálható Varga E. Árpád által összeállított erdélyi adatbázis 1. kötetében. [Varga 1998]

⁷ „A régió lehatárolt területi egység a nemzeti és a települési szint között, amelyet a társadalmi folyamatok széles körét átfogó, soktényezős társadalmi-gazdasági kohézió (regionalizálódás), az érzékelhető regionális identitás-tudat valamint az érdemi irányítási kompetenciájú és önállóságú regionális intézmények rendszere (regionalizmus) fog tartós egységbe.” [Nemes Nagy J. 2000. 147.]

⁸ Lásd u.o. 144.

⁹ „Erdély már 1526 előtt elindult a sajátos belső autonómia és térfejlődés irányába, de ennek elsősorban csak belső társadalmi, részben területi megosztottsági alapjai fejlődtek ki[...]. Erdély szellemisége 1526 előtt úgy fogalmazható meg, hogy meghatározó eleme a partikularizmus és a különböző kiváltságok alapján élő és szerveződő népek és csoportok rendi különállása, önkormányzatosságának eszméje. [Hajdú 2000. 326.]

¹⁰ Erdély önmagában különös rendisége – létrejöttkor – nemcsak a feudalizmus kori társadalmat tagolta, hanem külön etnikai tudattal is párosult, és földrajzilag is karakterisztikusan elhatárolódott egymástól. [Takács 2000. 176.]

¹¹ Több kurióznál, hogy nemrég egy közösségi találkozón Gyergyó medencei polgármesterek és civil szervezetek vezetői a Székelyföld jövőképeinek meghatározására alkalmasnak találták a „Tájban élő közösség” megfogalmazást.

¹² Boas szerint a kultúra az emberi viselkedés biológiailag nem meghatározott aspektusait jelenti. Idézi Dr. Orosdy Béla marketing jegyzetében. [Orosdy 1995. 148.]

¹³ [Fukuyama 1997]

¹⁴ [Korten 1990]

¹⁵ Dumitru Sandu kutatási eredményét tartalmazó könyvében térképek segítségével illusztrálja a mérhető jellemzők által kirajzolt regionalitást. [Dumitru Sandu. 1999]

¹⁶ A marketing gazdasági szerepe a következőkben foglalható össze: feltárja a kielégítetlen szükségleteket és igényeket; méri és értelmezi jelentőségüket; eldönti, hogy milyen célokat tudna a szervezet a legjobban kiszolgálni; meghatározza a piacok kiszolgálásához legjobban illeszkedő termékeket, szolgáltatásokat és programokat; s a szervezet tagjainak figyelmét felhívja arra, hogy a fogyasztó szerint gondolkodjék és szolgálja a fogyasztót. Társadalmi szempontból a marketing összekötő láncszem a társadalom anyagi szükségletei és az erre adott válasz gazdasági módszerei között...a szükséges cselekedetek művészete! [Kotler 1988. 17.]

¹⁷ „A hálózatos gazdaság működéséből következő új – adaptációs kritérium a régió vagy város szervezetei és intézményei közötti kapcsolatok jellege, a közös célkitűzés intézményesülésének lehetősége, a helyi ösztönzők, a kollektív döntések előkészítése, a társadalmi konszenzus.” [Horváth Gyula 2000. 58.]

¹⁸ „A regionális identitást ma a területi tervező azért tartja fontosnak, hogy megakadályozza az elvándorlást, hogy támogassa a helyi befektetési, kulturális, társadalmi aktivitást, de regionális identitásra épül a befektetésekért, az uniós forrásokért folyó verseny is” [Pálné Kovács Ilona 2000. 48.]

¹⁹ A marketing kibontakozásának tartalmi oldalát az aktorok közötti verseny kényszere képezi, ez a vezetési filozófia és a kivitelezést szolgáló eszköztár csak napjaink modern piaci versenyében teljessé vált ki szerves fejlődés eredményeként. [Orosdy 1995. 137.]

²⁰ Lásd. u.o. 141.

²¹ A modernizáció század eleji állapotáról készült regionális összehasonlító elemzés szerint, főként a modernizáció gazdasági jellemzői tekintetében: hitelintézetek fejlettsége, a gyáripar jelenléte, telefonellátottság, vasút, a Székelyföld a „tradicionális, a modernizációban elmaradt” régiók kategóriájába kerül. [Beluszky 2000. 319. 325.]

²² „A regionális kutatások időben meghatározottak: csak attól kezdve értelmezhetőek, amikortól a termelőerők fejlődési folyamata eljutott abba a fázisba, amelyben a munkamegosztás területi aspektusának megfelelően olyan térségek különülnek el egymástól, amelyeknek sajátos fejlődési ívük, struktúrájuk, jövőjük, így fejlesztési problémáik is vannak, amelyek bizonyos belső kohézióval rendelkeznek, textúrájuk a magterületen sűrű és a perifériák felé ritkul, az ott élő lakosság tudatában entitásként tükröződnek, bizonyos komplexitásuk van.” [Elekes–Tóth–Trócsányi 2000. 150.]

²³ „Az intramontán kismedencék kedvező ökológiai feltételeket biztosítanak mind az állattenyésztő, mind pedig a földművelő tevékenységhez.” [Frisnyák 2000. 168.]

²⁴ „Erdély makro-régiói a történelmet a 18.-19. század fordulóján megülő emberek számára csak a tudományos tájékozódás szempontjából jelentettek eligazodási pontokat, de az ott megtelepedő populáció életmódját, mozgásterét, gazdálkodását, természettel és léttel való küzdelmét sokkal jobban meghatározzák a mikroregionális jellemzők. [Takács 2000. 175.]

²⁵ „A domborzati és vízrajzi viszonyok nemcsak Erdély település-szerkezetét, falvainak elhelyezkedését határozták meg a történelem során, hanem a 19. század legvégéig, a 20. század elejéig meghatározták a népesség-tömörülés mértékét is, útját állva az urbanizációnak, ezzel együtt a társadalmi munkamegosztás felgyorsulásának, hosszú távon megőrizve a kis lélekszámú falvakat, konzerválva ezáltal a patriarchális hagyományokat és az önellátásra való törekvést.” [Takács 2000. 175-176.]

²⁶ „A magassági szintkülönbségek eleve tagolták a termelhető javakat... A medencék, dombvidékek fő állata a ló és szarvasmarha, a hegyes, erdős vidéké a juh és a kecske. Baromfit mindenütt tartottak Erdélyben... Meghatározott szerepet játszott Erdély gazdaságában az erdőélés. Egyrészt a háztartások energia-szükségletét biztosító tűzifát nyerték az erdőből... Másrészt az építkezésekhez szükségeltett épületfát...” [Takács 2000. 180-181.]

²⁷ „Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a háziipari térségeket sem, amelyek művelői falvak lakosságának egész sorából kerültek ki. Főleg a cserépetés, a famívesség, a posztókészítés, a szövés-, fonás-, kender- gyapjú- és lenfeldolgozás divatozott Erdélyben, egész körzetek falvainak biztosítva olykor-olykor megélhetést. [Takács 2000. 182.]

²⁸ „...a regionálisan végzetesen tagolt erdélyi gazdaság olyan sűrű és rendszeresen működő piac- és vásár – hálózatot alakított ki, amelyik kényszerűen alkalmazkodott ehhez a mikroregionális gazdasági tagozódáshoz.” [Takács 2000. 183.]

²⁹ „Harmadikként kell megemlítenünk az árucere-alkalmak, piacok-, vásárok rangsorában az erdélyi belső hetipiacokat... Itt mindent cserélnek mindenért, s kivéve a bányásztelepeket, kézműipari- és manufaktúra központokat, nem a pénzszerzés, nem az áru pénzre cserélésének a vágya, hanem a megélhetési kényszer gyakorta természetes cserében megvalósuló lehetősége dominál. [Takács 2000. 184.]

³⁰ A lokalitás magyarországi vizsgálatáról, lásd: [Bóhm 2000]

³¹ „Az identitásnak lehet önálló tárgya a földrajzi környezet, mint ahogy a szociális és kulturális meghatározottságon túl erős lehet a valamely tevékenységhez, illetve a megélhetést garantáló körülményekhez való kötődés is.” [Oláh 2000. 145.]

³² „A helyhez kötődés csak akkor számítható pozitív értéknek, ha ténylegesen adott a helyváltoztatás szabadsága, vagyis a helyben maradás több valós alternatíva egyik, folyamatosan megmérettett eleme.” [Oláh 2000. 146.]

³³ I.m.148-149.

³⁴ [Nilson 1995. 11.]

³⁵ [Orosdy 1995. 116.]

³⁶ [Nilson 1995. 43.]

³⁷ [Orosdy 1995. 129-137.]

Magyar nyelvű oktatás és művelődés

Veress Károly

Magyar tagozatépítés a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen Előzmények, adottságok, perspektívák

A fordulat előtt

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Kolozsvár és Erdély legjelentősebb egyetemi intézménye. A mai egyetem a román tannyelvű Victor Babeş Tudományegyetem és a magyar tannyelvű Bolyai Tudományegyetem 1959-ben történt egyesítésével jött létre. A két-nyelvű, de nem két egyenértékű egyetemi tagozatot magában foglaló intézményben már a hatvanas évek elejétől beindult a magyar tagozat fokozatos leépítésének folyamata, amely a nyolcvanas évek végére a magyar nyelvű egyetemi oktatás szinte teljes mértékű elsvasztásához vezetett. Az egyesített egyetemen 1958-59-ben a nappali tagozaton 2917 román diák mellett 1525 kisebbségi diák tanult, akik közül 1266 magyar nemzetiségű volt. Az 1989-90-es tanév elejére ez az arány 2304 román és 703 kisebbségi diákra változott, akik közül csupán 661 volt magyar nemzetiségű.¹ Különösen a humán szakok – történelem, filozófia, pszichológia, pedagógia, szociológia – kerültek veszélybe, mivel a magyar egyetemisták száma – külön beiskolázási szám hiányában és a felvételi eredmények manipulálása következtében – egyetlen évfolyamon sem érte el az önálló csoport beindításához szükséges minimális 7-et, s a nyolcvanas évek végére 1-2 diákra csökkent. Egyes szakokat – mint a pszichológia – ideológiai megfontolásokból teljesen felszámoltak, másokat – mint a történelem és filozófia – összevontak. Kivételt csak a magyar nyelv és irodalom szak képezett, amelyet nem szüntettek ugyan meg, de az utolsó évfolyamok létszámát a minimális 7-re csökkentették. A természettudományi szakokon (földrajz, biológia, geológia) a magyar nyelvű oktatás inkább az ideológiai képzést szolgáló néhány társadalomtudományi tárgy előadására szorítkozott, szaktárgyakra alig terjedt ki. Ezeknek a szakoknak a '89-es fordulat előtt összesen 11, 24 illetve 26 magyar nemzetiségű hallgatója volt. A jogi és a közgazdaságtudományi karokon elvből nem engedélyezték magyar tannyelvű csoportok létrehozását azzal az indoklással, hogy a magyar nyelven való felkészülés hátrányos helyzetbe hozhatja a végzősöket. A magyar nemzetiségű diákok száma a jogon évfolyamonként 2-3-ra csökkent, a közgazdaságin alig haladta meg a 10-et. Egyedül az egzakt tudományok három karán – a matematika, fizika, kémia karokon – volt viszonylag elfogadhatóbb a magyar diákok száma (évfolyamonként átlag 40, illetve 25 körül). E létszámcsökkenés oda vezetett, hogy a magyar nyelvű egyetemi oktatás már megközelítőleg sem volt képes kielégíteni a szakképzett értelmiségiek iránt mutatkozó társadalmi-kulturális szükségletet. Az 1990-91-es tanévben a magyar tannyelvű középiskolákban a hiányzó képzett tanárok száma 1000 körül mozgott, s az elkövetkező években ez a hiány ugrásszerűen megnövekedett.²

A diáklétszám mesterséges lesvorítása mellett a magyar tanári kar létszámbeli leépülése és elöregedése (a nyugdíjba távozottak vagy időközben elhunytak helyeinek „le-

építése”) is hozzájárult a magyar tannyelvű oktatás térvesztéséhez. Az oktatószemélyzet utánpótlásának lehetőségei összegytemi szinten is aggasztóan beszűkültek, aminek a magyar tagozatra nézve az lett a következménye, hogy az utolsó két évtizedben szinte egyáltalán nem alkalmaztak fiatal magyar nemzetiségű oktatókat. Ily módon a még formálisan magyar tannyelvűnek számító csoportokban is egyre több tárgyat – és főleg az alaptárgyakat – román nyelven, a román csoportokkal összevontan oktattak. Míg 1959-ben az egyesített egyetem tanszemélyzete 385 román és 272 magyar nemzetiségű oktatót foglalt magába, ez az arány 1989-re 468:71-re változott. A 111 segédszemélyzeti alkalmazottból mindössze 10 volt magyar nemzetiségű.³

Az újraszerveződés folyamata

Az 1989-es fordulat a Babeş-Bolyai Tudományegyetem életében is változásokat hozott. 1990-től több síkon erőteljes küzdelem indult meg a magyar tannyelvű egyetemi oktatás újjászervezése érdekében. Mind a frissen megalakult RMDSZ tanügyi bizottsága, mind pedig az egyetem magyar tanári karát is felölelő Bolyai Társaság a maximális célt: az önálló állami magyar tannyelvű egyetem létrehozását tűzte maga elé. Bár a változást követő első hetekben ez kivitelezhetőnek ígérkezett (az első kormányban volt magyar tanügyminiszter-helyettes), a '90-es márciusi marosvásárhelyi események után elkezdődő visszarendeződéssel e téren is megmerevedtek az álláspontok. Ennek ellenére mégis történt néhány jelentős gyakorlati lépés a BBTE magyar tagozatának helyreállítása irányában. Első lépésként a tanárképző szakokon, a diáklétszámtól függetlenül, újraindultak a magyar csoportok, az 1990 végén megválasztott új egyetemi vezetőségben pedig egy magyar rektor-helyettes is helyet kapott.

Bár az első években a külön beiskolázási szám tekintetében az egyetemi szenátus még kitartott a régi felfogás mellett, a felvételin zajló verseny tisztességesé vált, s ennek következtében növekedni kezdett a magyar csoportok létszáma. Az 1990/91-es tanévben az egyetem nyolc fakultásán összesen 7703 hallgató tanult, amelyből 1357 volt magyar nemzetiségű. Közülük 961 nappali, 149 esti és 247 látogatás nélküli tagozatra járt. Az 1991-es felvételi vizsga eredményeként a diákság összlétszáma 9723-ra emelkedett; ebből 7625 volt román és 1507 magyar hallgató.⁴ Ez a létszámnövekedés azonban korántsem fedezte a társadalmi és kulturális életben, elsősorban a közoktatásban fellépő szakemberhiányt. A legkritikusabb helyzetben levő humán szakokon továbbra sem történt lényeges változás, s néhány fontos szakterületen még mindig nem indult be a magyar nyelvű szakképzés. Mindez strukturális és tartalmi jellegű változtatásokat tett szükségessé a magyar tagozat megszervezésében. Erre 1992-től adódtak mind politikai téren, mind az egyetem belső életében kedvező feltételek.

Már az 1992-es felvételin jelentősen megnövekedett a magyar tannyelvű csoportok létszáma. A magyar rektor-helyettes a dékán-helyettesekkel és tanszék-vezetőkkel közösen konkrét tervet dolgozott ki a tanárképző szakok fejlesztésére, s ennek alapján 300 helyet kértek a magyar csoportok számára az 1993-as felvételire, amit a minisztérium jóvá is hagyott. A következő években állandósult a magyar tagozat beiskolázási számának elkülönítése, a szám is lényegesen megnövekedett. Ennek ellenére a magyar tagozatnak a románhoz viszonyított részaránya az egyetemen belül lényegében nem változott, mert

közben a román hallgatók száma is gyors ütemben növekedett. 1992-1996 között az egyetem hallgatólétszáma megkétszereződött, 7703-ról 16 000-re emelkedett. Ebből 2682 volt magyar, de közülük csak 1600 tanult magyarul, tehát az összlétszámnak alig 10%-a.⁵

Ebben az időszakban néhány örvendetes strukturális változás is bekövetkezett, amelyek új szakok beindításához vezettek. 1992-1996 között a következő szakokon folyt magyar nyelven is oktatás: a Matematika és Informatika Karon matematika valamint informatika szakon; a Fizika Karon fizika, illetve matematika-fizika szakon; a Kémia és Vegyészmérnöki Karon kémia-fizika szakon; a Biológia és Geológia Karon biológia szakon, majd 1994-től biológia-kémia szakon is; az 1994-től önállóvá vált Földrajz Karon földrajz szakon; a Bölcsész Karon a magyar nyelv és irodalom mellékszakként román valamint idegen nyelvekkel, illetve magyar néprajzzal való társításai mellett 1992-től beindult a színművészeti, majd 1994-től a teatrológiai képzés is; a Történelem és Filozófia Karon a történelem, filozófia, szociológia, lélektan, gyógypedagógia, pedagógia-magyar nyelv és irodalom szakok mellett 1993-tól beindult a szociális munkás képzés, 1995-től pedig a művészettörténeti valamint a könyvtáros-levéltáros képzés is, s szintén 1993-tól létesült az újságírói szak, amely az 1995-ben önállóvá vált Politikai és Közigazgatási Tudományok Karán kapott helyet; 1993-tól új karként indult a Református Teológiai Kar református teológia-magyar nyelv és irodalom illetve -szociális munkás szakokkal. 1995-től elkezdődött a német nyelvű egyetemi oktatás tagozati kereteinek a kiépítése is. Összegezve: míg 1992-ben 44 román nyelvű szak mellett mindössze 15 szakon folyt magyar nyelvű oktatás, addig 1996-ra a román nyelvű szakok száma 59-re, a magyar nyelvűeké 23-ra emelkedett, s két szakon a német nyelvű oktatást is megszervezték.⁶ Az 1996-ban létező 16 karból azonban csupán 9 karon folyt magyar nyelvű oktatás is és 5 fontos karon – a Jogi valamint a Közgazdasági Karon, a Testnevelés és Sport Karon, az 1994-ben létesült Európa Tudományok Karán és a Business Karon – még teljes mértékben hiányzott.⁷ Ezek az adatok az egyetemi alapképzésre vonatkoznak. Ebben az időszakban ugyanis a doktori képzés, valamint az 1994-től beindult posztgraduális képzés – a magyar nyelv- és irodalom szakokat leszámítva – kizárólag román nyelven folyt.

A megnövekedett diáklétszám és a magyar nyelvű szakok differenciálódása következtében a magyar nyelvű oktatószemélyzet hiánya is egyre szembetűnőbbé vált. Ezt a hiányt nem lehetett egyik napról a másikra megfelelően szakképzett oktatókkal pótolni. Időszakos megoldásként nyugdíjas professzorok és külső óraadók, illetve magyarországi vendégtanárok bevonásával próbálkoztak. Az oktatók igen elvékonyodott középnemzedékét számos esetben azzal pótolták, hogy középiskolai tanárokat egyetemi adjunktusokká léptettek elő, akiknek ebben az időszakban menet közben kellett megküzdeniük a szakmai lemaradások pótlásával, a tudományos karrierépítés kezdeti nehézségeivel, a felmerülő lakásgondokkal. Időközben elkezdődött fiatal magyar tanszemélyzeti tagok alkalmazása és kiképzése is, de egyetemi viszonyok között ez meglehetősen hosszú időt, minimum 5-10 évet vesz igénybe. A nehézségeket némileg enyhítették a magyarországi alapítványok vendégtanári- és doktori programjai, amelyek ettől az időszaktól kezdtek rendszeressé válni. 1996-ra a magyar oktatók létszáma 130-ra emelkedett, de ennek a létszámnak több mint felét fiatal gyakornokok, tanársegédek, illetve doktori cím nélküli adjunktusok tették ki, ami megmutatkozott mind az egyetemi oktatás alacsonyabb színvonalában, mind pedig a magyar oktatószemélyzet presztízshiányában.

A kibontakozás folyamata

Az 1996-2000/2001 közötti időszakban az előző évekhez képest mondhatni egyfajta áttörés következett be a BBTE-en a magyar tagozatépítés folyamatában. Ez nemcsak a mennyiségi növekedésben mutatkozik meg, hanem a magyar nyelvű oktatás jogi státuszának egyfajta rendezésében és intézményi kereteinek kiépítésében is az egyetemen belül. A jogi és intézményi rendezés irányában mutató konkrét, határozott lépések megtétele 1997-től kezdve elkerülhetetlenné vált, nemcsak a magyar tagozat mennyiségi növekedése, hanem a társadalmi nyomás fokozódása és a kedvezőbb politikai feltételek következtében is. Egyrészt napirendre került az 1995-ös tanügyi törvény módosítása, s ily módon a minden szintre kiterjedő anyanyelvi oktatás jogi feltételeinek biztosítása; másrészt az önálló magyar egyetem létrehozását szorgalmazó magyar értelmiségiek, civil szervezetek, politikai érdekképviselő körében erőteljesen kibontakozó egyetem-vitákban fokozatosan körvonalazódni kezdett egy közös álláspont, miszerint az önálló magyar állami egyetem helyreállítása több lépésben valósulhat meg, s ezek közül az első a BBTE-en zajló magyar nyelvű oktatás önálló tagozattá szervezése, amit később az egyetem szétválasztása követhet. Ez a törekvés román részről éppen az ellenkező irányból nyert bizonyos fokú támogatást, mivel a magyar tagozat viszonylagos önállósításával éppen a BBTE egységének a megőrzését tartották szem előtt. Ez utóbbi törekvés öltött testet a BBTE multikulturális jellegének és szerkezeti felépítésének gondolatában, amelynek mentén aztán konkrétan is szembesültek a magyar, illetve román részről megfogalmazódó elképzelések. Az egyetem magyar tanári kara és vezetőségi tagjai 1997 tavaszán kidolgozták egy tényleges önállóságot biztosító és működőképes tagozati struktúra koncepcióját. Ennek alap gondolata az önálló tanszékeket magában foglaló öt magyar tannyelvű kar – Bölcsészkar, Természettudományi Kar, Jog- és Közgazdaságtudományi Kar, valamint a két már meglévő teológiai kar – felállítása volt, amit a román és magyar nyelvnek az oktatási folyamatban, a tudományos tevékenységekben és az egyetemi adminisztrációban való egyenértékű használata, a szenátus paritáson alapuló összetétele és döntéshozó mechanizmusa, a magyar tagozatra eső költségvetés önálló igazgatásának gondolata egészített ki.⁸ Az egyetem rektorátusának 1997. március 24-i határozata a kialakult álláspontok megvitatását a román, magyar és német oktatás képviselőiből alkotott vegyes bizottságra bízta.⁹ A vita az önálló magyar tagozat koncepciójának szinte teljes mértékű elvetésével zárult. Ennélfogva az Egyetemi Szenátus az 1997. áprilisi gyűlésén elfogadta az egyetem multikulturális jellegére vonatkozó Határozatot, amelynek – egyébként csak a javaslat szintjén maradó – tartalma nagyrészt a román fél álláspontját tükrözte.¹⁰ Eszerint a BBTE multikulturális jellege a három – román, magyar, német – tanulmányi vonalra épülő struktúrában fejeződik ki. Ezeket egy-egy rektorhelyettes vezeti, s a karokon belül a magyar és német nyelvű tanulmányi programokat külön titkársági személyzet látja el. A tanulmányi vonalak vezetőinek hatásköre csak javaslattevő jelleggel terjed ki a beiskolázási számokra, az oktatószemélyzet biztosítására, a tantervek sajátos oktatási tartalmára, új szakok bevezetésére, az oktatótevékenység megszervezésére.

Ebben az időszakban az egyetemen tanuló magyar nemzetiségű diákok, illetve a magyar tagozat hallgatói létszáma nagymértékben megnövekedett. Az 1998/99-es tanév-

től ugrásszerű emelkedés következett be. Ekkor a tanügy-minisztérium 6966 első éves helyet hagyott jóvá, ebből 5505-t a román, 1047-t a magyar, 267-t a német tanulmányi vonal számára.¹¹ Ezek a számok a 2000/2001-es tanévben, a tandíjköteles helyeket is beleértve a következőképpen módosultak: 13 000 elsőéves közül 1750-en tanultak a magyar (ebből 1040-en államilag finanszírozott helyen), és 290-en a német tagozaton.¹² A jelenlegi diáklétszámot összevetve az 1996/97-es tanévvél, a következő különbségek mutatkoznak: az 1996/97-es tanévben az egyetem 20 314 hallgatójából 17 696 vett részt az alapképzésben, s ezen belül 2820 volt magyar nemzetiségű, illetve 1818 nappali tagozatos magyar hallgató; az 1999/2000-es tanévben 31 997 hallgatóból 23 173-an vettek részt az alapképzésben, ezen belül 4602 volt magyar nemzetiségű, s közülük 3215 tanult magyarul (ebből 538-an tandíjas helyeken); a 2000/2001-es tanévben pedig a közel 35 000 hallgatóból több mint 27000 az alapképzésben résztvevők száma, ezen belül 5500 magyar nemzetiségű, akik közül 3920 tanul magyarul (ebből 875 tandíjas helyeken).¹³ Bármennyire is látványosnak tűnik ez a növekedés, a magyar nemzetiségű, illetve magyarul tanuló diákok részaránya az egyetemen belül továbbra sem emelkedik 20%, illetve 15% fölé.

A diáklétszám ugrásszerű növekedése ebben az időszakban összefüggött új szakok létesítésével is, illetve a magyar nyelvű oktatás beindulásával olyan szakokon, ahol ez még hiányzott. A Matematika és Informatika Karon 1998-tól matematika-informatika képzés is indult; a Kémia és Vegyészmérnöki Karon 1997-től újraindult a magyar nyelvű kémia szak; a Biológia és Geológia Karon a magyar nyelvű oktatás 1997-től kiterjesztődött a geológia-földrajz, 1998-tól az ökológia és környezetvédelem szakokra is; a Történelem és Filozófia Karon 1998-tól a történelem-régészet valamint a történelem-könyvtartan szakokon indult magyar nyelvű képzés; a Politikai és Közigazgatási Tudományok Karon 1998-tól a politikai tudományok szakon is létrejött a magyar csoport; a Testnevelés és Sport Karon már 1996-tól elkezdődött a magyar nyelvű oktatás; a Református Teológiai Karon 1999-től református teológia-történelem szak is indult. 1996-tól új karként jött létre a Római Katolikus Teológiai Kar, teológia-történelem, valamint teológia-magyar nyelv és irodalom vagy idegen nyelv és irodalom szakokkal. 1997-től a Jogi Karon a magyar nemzetiségű jelentkezőknek külön beiskolázási számot állapítottak meg, 2000-tól pedig a Közgazdaságtudományi Karon is sikerült néhány szakon (marketing, pénzügybiztosítások, gazdasági informatika) beindítani a magyar nyelvű oktatást. 1997-től önállósult a Lélektan és Neveléstudományi Kar. A kar hatáskörében az 1999/2000-es tanévtől 5 magyar nyelvű tanítóképző főiskola létesült, Kolozsvárt, Szatmárnémetiben, Székelyudvarhelyen, Kézdivásárhelyen tanítóképző-angol nyelv szakkal, Nagyenyeden tanítóképző-francia nyelv szakkal, melyekhez a 2000/2001-es tanévtől még hozzáadódik a marosvásárhelyi főiskola is tanítóképző-ővönöképző szakkal. Ebben az időszakban az egyetem főiskolai hálózata még más magyar szakokkal is bővült: a Földrajz Kar keretében 1997-től idegenforgalmi főiskola, 1998-tól topográfia, térképészet, kataszter főiskola indult Gyergyószentmiklóson; a Politikai és Közigazgatási Tudományok Kara 1998-tól helyi közigazgatási főiskolát hozott létre Szatmárnémetiben és Sepsiszentgyörgyön; szintén Sepsiszentgyörgyön jött létre 1997-ben a Business Kar keretében a menedzsment főiskola; a Matematika és Informatika Kar keretében pedig 1999-től informatikai technológia főiskolát létesítettek Csíkszeredában.¹⁴ Összegezve: a BBTE az 1999/2000-es tanévben

86 szakon román nyelven, 41 szakon magyar nyelven, 13 szakon német nyelven nyújtott alapképzést.¹⁵ Az 1996/97-es tanévben magyar nyelven működő 26 szakhoz képest a 2000/2001-es tanévben 46 szakon folyik magyar nyelvű oktatás, ebből 8 szakon főiskolai szintű.¹⁶ Az egyetem 18 fakultása közül 15 karon van jelenleg magyar tagozat. A fennmaradó három kar közül nincs megszervezve a magyar nyelvű oktatás az Európai Tanulmányok Karán, és természetesen nincs jelen az ortodox és a görög katolikus teológiai fakultásokon. E strukturális kibontakozás következtében egyes karok magyar diáklétszáma 1996-tól 2000-ig látványosan megnövekedett: a kémián 93-ról 171-re, a biológián 112-ről 239-re, a földrajzon 91-ről 341-re, a pszichológián 180-ról 662-re, a politikatudományin 47-ről 256-ra, a testnevelésin 25-ről 127-re, a katolikus teológián 20-ról 182-re.

A 90-es évek második felétől a magyar nyelvű egyetemi oktatás a posztgraduális és magiszteri képzés megszervezése révén vertikálisan is kiterjedtebbé vált. A Bölcsészkaron belül a Magyar Irodalomtudományi Tanszék posztgraduális egyetemi képzést (*Kanonizációs stratégiák az irodalomban*) és magiszteri képzést (*Irodalom és társadalom*), a Magyar Nyelv- és Néprajz Tanszék úgyszintén magiszteri képzést (*Etno- és szociolingvisztika*) vezetett be; szintén magiszteri programok indultak a református valamint a katolikus teológia karokon (*A Szentírás izagógikája és bibliája, Gyakorlati teológia-katekhétika*, valamint *Az erdélyi Római Katolikus Egyház intézménytörténete*). 2000-től a Filozófia Tanszékcsoport magyar tagozata is beindította a *Hermeneutika és kultúra* megnevezésű magiszteri képzést. Az 1999/2000-es tanévben 161 magyar hallgató vett részt posztgraduális illetve magiszteri képzésben, ebből 36 tanult magyar nyelven. A 2000/2001-es tanévben a posztgraduális egyetemi képzés 603 államilag finanszírozott helyéből azonban mindössze 9 jutott a magyar nyelvű képzésre, a 257 magiszteri helyből pedig 43-t foglalnak le a magyar csoportok, tehát összegytemi szinten a magyar posztgraduális és magiszteri képzés részaránya is csak alig 16%.¹⁷ A 2000-ben megszavazott új egyetemi Charta előírásai szerint a BBTE-en lehetőség nyílik magyar nyelvű doktori képzésre is, de egyelőre erre nincsenek elkülönített helyek. A doktori képzésben jelenleg több mint 200 magyar doktorandusz vesz részt, s a magyar oktatók között 18 doktorátusvezető professzor található.

A diáklétszámban és az egyetemi szakok számában megmutatkozó növekedést – bár korántsem hasonló ütemben – de a magyar oktatólétszám is követte. Az 1997/98-as tanévtől ezt elősegítette az egyetem multikulturális struktúrájának kialakítási folyamatában a tanszékeken belül a magyar oktatói állások különválasztása. Ettől kezdve sikerült tan-évente 40, 45, 29, illetve a 2000-es tanév elején 23 új, nagyrészt fiatal magyar oktatót alkalmazni. Ily módon a magyar egyetemi oktatók száma az 1996/97-es tanévi 150-ről az 1999/2000-es tanévben 231-re emelkedett. Ezen belül a professzoroké 12-ről 19-re, a docenseké 21-ről 36-ra, az adjunktusoké 70-ről 76-ra, a tanársegédké 34-ről 56-ra, a gyakornokoké 13-ról 44-re. Ezek a számok 2000/2001-es tanévben a következőképpen módosultak: 21 aktív és 14 konzulens professzor, 34 docens, 84 adjunktus, 66 tanársegéd, 35 gyakornok; összesen 254 oktató.¹⁸ Ez a szám az egyetemi oktatók összlétszámának – 2377 állás és 1308 oktató – mindössze egyötödét teszi ki. Az is rögtön észrevehető, hogy az oktatóknak majdnem felét gyakornokok és tanársegéd, jelentős részét pedig adjunktusok alkotják. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a magyar oktatói testület szakmai súlya és az egyetemi életben kifejtett aktivitása jóval a románoké alatt marad, ami – főleg a kritikus

döntési helyzetekben – nehezen leküzdhető hátrányt jelent. Ezt törvényes szabályozással sem lehet kellőképpen ellensúlyozni, s áthidalása mindig olyan többlet-erőfeszítéseket igényel, amelyek a tényleges oktatói-kutatói tevékenységektől vonják el az energiákat. Másrészt a magyar tanári kar életkori-nemzedéki átstrukturálódása egy olyan fiatal magyar értelmiségi réteg felemelkedését jelzi, amely otthonosabban mozog az egyetemi oktatás- és tudományszervezés mai folyamataiban, és mind szemléletében, mind szakmai teljesítményeiben jobban rá tud hangolódni a korszerű követelményekre. Ezt az új szakmai-tudományos együttműködési formák, egyetemközi kapcsolatok is elősegítik.

A BBTE széleskörű kapcsolatokat tart fenn több európai és amerikai egyetemmel. Ezekben belül a magyar oktatók és hallgatók számára különleges fontosságúak a magyarországi egyetemekkel közösen megvalósított együttműködési programok. Így állandó, vagy időszakonként felújítandó szakmai kapcsolatok léteznek a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemmel, a debreceni, szegedi, pécsi, miskolci tudományegyetemmel, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel, a budapesti Közép-Európai Egyetemmel, számos főiskolával, a MTA kutatóintézeteivel, és más intézményekkel illetve társaságokkal. A magyar hallgatók a magyarországi egyetemeken részképzéseken, nyári egyetemeken, diákköri konferenciákon vehetnek részt. Ezt elősegítik a KMDSZ közvetítésével megpályázható magyarországi ösztöndíjak, valamint a különböző egyetemközi tanár- és diákcsere programokba való bekapcsolódás. A közép-európai egyetemek számára erre lehetőséget teremt a CEEPUS-programok egyre kiterjedtebb hálózata is. 1997-től nagymértékben megkönnyíti a hallgatók bekapcsolódását a nemzetközi együttműködésbe az egyetem fokozatos átállása a kredit-rendszerre, ami lehetővé teszi a különböző egyetemeken látogatott előadások és letett vizsgák kölcsönös elismertetését. Szintén ezt segíti elő a tanterveknek, oktatási formáknak és kutatótevékenységeknek a nyugati egyetemekkel való kompatibilizálására irányuló következetes és összehangolt törekvés. Számos végzős hallgató és fiatal oktató különböző magyarországi doktori képzésen is részt vesz. Ennek érdekében az erre a célra Magyarországon létrehozott közhasznú szervezeteknél különböző típusú ösztöndíjakat pályázhatnak meg.

A 2000 elején lezajlott egyetemi választások további kedvező körülményeket teremtettek a magyar tagozat fejlesztésére. A szenátus 1999 novemberi ülésén elfogadott belső választási szabályzat előírta a magyar és német tagozat részarányos képviselőtét a kollektív vezető testületekben (a kari tanácsokban és a szenátusban), s emellett a tanszékeken, karokon, valamint az egyetem központi vezető szerveiben is kijelölte e tagozatok tevékenységét irányító vezető funkciókat (tagozatfelelősöket, dékánhelyetteseket, rektorhelyetteset).¹⁹ Ennek eredményeként a választásokon a kari tanácsoknak és a szenátusnak a magyar tagozat létszámával arányos összetétele alakult ki. Az egyetemi szenátus 101 tagja közül 22 magyar nemzetiségű. Ezen kívül a magyar oktatók közül 26-on részt vesznek az egyetemen belül működő különböző szintű adminisztratív vezető testületekben.²⁰

2000 július 8-i ülésén az egyetemi szenátus megszavazta a BBTE új Chartáját, amely megteremti az egyetem multikulturális jellegének és szervezeti felépítésének az egyetemen belüli jogi alapjait és intézményi kereteit. Ezt megelőzően egy, a szenátus által kijelölt román-magyar-német vegyes bizottság újból megvitatta román és magyar tanárszemélyzetnek az egyetem makrostrukturális felépítésével és a tagozatok önállósításával

kapcsolatos koncepcióit. Bár a bizottság magyar képviselői mindvégig következetesen kitartottak az önálló magyar tanszékekre és karokra épülő tagozati struktúra mellett, s ezt próbálták érvényesíteni a Charta szövegének szenátusi vitáján is, a magyar fél javaslatait a román többségű szenátus rendre leszavazta, így az új Charta lényegében az 1997 óta kiépülőfélben levő – tanulmányi vonalakba szerveződő – struktúrát szentesítette. Ennek következtében a szenátus magyar tagjai tartózkodtak a Charta végső szövegének a megszavazásától.

Az új Charta mégis fontos előrelépést jelent elvi szinten és gyakorlati téren egyaránt. Egyrészt azért, hogy kimondja a román, magyar, német nyelven, illetve a világnyelveken folyó oktatás azonos feltételek melletti támogatását, illetve azt, hogy a magyar, német vagy valamely világnyelv használata az oktatásban, kutatásban, szakpublikációkban illetve az egyetemközi kommunikációban semmilyen tekintetben nem korlátozott. Másrészt azért, hogy biztosítja a magyar tagozat bizonyos fokú önállóságát az oktatói állások adminisztrálása, a tantervek tartalmának meghatározása, az oktatótevékenység és a tudományos rendezvények megszervezése terén, s vertikálisában kiterjeszti a magyar nyelvű képzést a posztgraduális és magiszteri valamint doktori szintekre is.²¹ A Charta legfontosabb hiányossága a tagozat (tanulmányi vonal) fogalmának definíciójában mutatkozik meg, mivel azt strukturálisan a karok és a tanszékek szervezeti keretébe illeszti, s ily módon éppen a döntéshozói önállóságtól fosztja meg. Ennek megfelelően a tagozatvezető számára csupán javaslattevői és nem döntéshozói hatáskört állapít meg, továbbá tisztázatlanul hagyja a tanszékvezetői és tagozatvezetői hatáskörök átfedéseit és nem rendelkezik a tagozatok pénzügyi önállóságáról; ez megmarad a karok és a tanszékek szintjén. A vitás kérdések eldöntésére javasolt túlbonyolított szavazási forma sokkal inkább a problémák megkerülésének mintsem azok valódi megoldásának kedvez.

Jövőbeli perspektívák

A magyar tagozat jelenlegi jogi helyzete és intézményi-működési kerete egy sor problémát szül, amelyek a jövőben megoldásra-kezelésre várnak, de ugyancsak ebből nyílnak a további kibontakozás perspektívái is. Melyek ezek?

Az új Charta kettős szerepet játszik és játszhat a jövőben is az egyetem életében. Egyrészt jogi keretet nyújthat a magyar tagozat tényleges kiépítéséhez, egy sor önépítési folyamat kibontakoztatásához, ugyanakkor a döntési és pénzügyi önállóság hiányában mindez visszafogottan és ellentmondásosan érvényesül. Ez abban is megnyilvánul, hogy addig, amíg a kollektív vezető szervezetben a magyar tagozat képviselője kielégítőnek tűnik, a tényleges döntéshozó testületekben – elsősorban az egyetem Ügyvezető Tanácsában és a dékáni tanácsokban – ez a részvétel minimális. Ily módon a döntéshozatalban való részvétel többnyire formálissá válik, s ritkán születnek olyan döntések, amelyek a tagozati sajátosságokra is tekintettel vannak. Számos határozat – mint újabban a globális fizetési rendszerhez vagy a professzori előléptetésekhez kötődők – még akkor is, ha nemzetiségi vonatkozásban semlegeseknek tűnnek, a magyar tagozatot a még fennálló lépéshátrányából kifolyólag érzékenyebben érintik mint a román, és saját döntéshozó mechanizmusok hiányában ezek nem is alakíthatók olyan ösztönző tényezőkké, mint a román tagozat esetében. Ehhez hozzájárul az a tény is, hogy a Charta megszavazása után a belső

törvényhozás folyamata lelassult, s még nem készültek el azok a szabályzatok, amelyek különböző tevékenységi területeken lehetővé tennék a Chartába foglalt előírások alkalmazását. Az új Charta egyébként azt a veszélyt is magában hordja, hogy a külföld, az európai szervezetek felé a BBTE multikulturális jellegét egy megvalósult állapotként mutatja fel – holott az befelé inkább csak egy kiforratlan lehetőségként körvonalazódik –, s ily módon hozzájárul az önálló magyar állami egyetem létesítését következetesen elvető román állam egyetempolitikájának kozmetikázásához, európai színezetű imidzsének kialakításához, anélkül, hogy tényleges lépéseket kellene tennie a magyar egyetemi oktatás jogi és strukturális kereteinek kiépítésére.

A jogi aspektusokon túlmenően a BBTE magyar tagozata tényleges kiépítésének igen komoly pénzügyi-gazdasági akadályja is van. Az állami egyetemek, így a BBTE is, a jóváhagyott tandíjmentes diáklétszám alapján részesülnek a költségvetésből. A jóval kisebb diáklétszámmal működő magyar és német tagozatok felvállalása a kolozsvári egyetemet anyagilag hátrányos helyzetbe hozza a többi állami egyetemmel szemben. Azokon a szakokon, ahol magyar és német nyelvű oktatás is folyik, jóval kevesebb az egy oktatóra jutó tandíjmentes diákok száma, ami csökkenti a rendelkezésre álló, költségvetésből származó pénzalapot, s az oktatók jövedelmét is hátrányosan befolyásolja. Annál is inkább, mivel közben az egyetem áttért a globális és differenciált fizetésrendszer általánosítására, amely az oktatók fizetését mennyiségi kritériumoktól, és közvetlenül a diáklétszámtól teszi függővé. Ezt a hátrányt a magyar és a német hallgatói helyekre alkalmazott 1,5 illetve 2,5-ös szorzóval igyekeznek kiegyenlíteni, tehát egy olyan pozitív diszkrimináció révén, ami labilis politikai helyzetekben nehezen tartható fenn. Visszavonása viszont a Chartában szavatolt háromnyelvű oktatás ellehetetlenítését eredményezné.

Minden jogi látszat ellenére tehát továbbra is tekintettel kell lenni arra, hogy a tagozatok között még egyáltalán nincs reális egyenértékűség, sem a szakmai-tudományos potenciál, sem a lehetőségek tekintetében. A magyar nyelvű képzés leginkább az alapképzésre korlátozódik, a magasabb minőségi szintet képviselő posztgraduális, magiszteri, doktori képzés kibontakoztatásához a magyar tagozat adottságai egyelőre nem bizonyulnak elégségeseknek. A BBTE-en belül a magyar tagozat sorsa kétségtelenül nagymértékben függ a magyar oktatótestület hozzáállásától. Ehhez a jelenlegi egyetemi életben egy sor kedvező feltétel is kínálkozik. A vázolt mennyiségi növekedés mellett lassan beindulnak a minőségi változások mindazon folyamatai – oktatói előlépések, tudományos kutatásokban való egyre intenzívebb részvétel, kiépülő külföldi kapcsolatok, közös programokban, konferenciákon való jelenlét, megélnkülő tudományos publikációs tevékenység, sokirányú pályázati tevékenység kibontakoztatása, alapítványi háttértámogatások megszervezése, a belső kommunikáció hatékonyabbá válása –, amelyek a magyar tagozat fokozatos felzárkózását jelzik mind a román oktatás, mind a magyarországi egyetemi oktatás színvonalához.

A különböző érdekeltségek következtében ritkán alakul ki tényleges és hatékony együttműködés a különböző tagozatokhoz tartozó oktatók és hallgatók között, s ha igen, ez többnyire szűk körű és időszakos. A tagozatok inkább párhuzamosan élnek egymás mellett a maguk életét. Mindazonáltal a két tagozat közötti viszonyból a magyar tagozatra nézve nemcsak hátrányok, de előnyök is származhatnak. A román tagozat a maga több évtizedes múltra visszatekintő oktatógárdájával, intézményi hagyományaival egyszerre

lehet pozitív húzó- és negatív visszahúzóerő a magyar tagozat számára. Pozitív abban az értelemben, hogy tevékeny szerepet vállalhat a magyar szakemberek kiképzésében is, de negatív az új formák bevezetésekor megnyilvánuló és az egyetemi döntésekre közvetlenül kiható szemléleti merevségével és strukturális ellenállásával. Ezzel szemben a magyar tagozat, amely kevésbé kötődik a hagyományos szemléletmódokhoz és struktúrákhoz, esetenként sokkal fogékonyabban reagál a kínálkozó új lehetőségekre. A menet közbeni felzárkózás nehézségei és többlet-erőfeszítései az újszerű, európai egyetemi oktatás szemléleti és normatív követelményeinek könnyebb elsajátításával és érvényesítésével kompenzálódnak. A magyar tagozat jövőbeli esélyei talán ebben mutatkoznak meg a leginkább.

¹ Vö. *A romániai magyar főiskolai oktatás*. In: *Múlt-jelen-jövő*. Bolyai Társaság, RMDSZ, 1990. 29.

² Uo. 30.

³ Uo. 29, 33.

⁴ Vö. Magyar András-Szilágyi Pál-Kása Zoltán: *A Babeş-Bolyai Tudományegyetem 1989 és 2000 között*. Kézirat.

⁵ Uo.

⁶ Forrás: a magyar rektorhelyettes titkárságának adatbázisa, illetve Andrei Marga: *Universitatea „Babeş-Bolyai”*. *Dezvoltare și consolidare*. Cluj-Napoca. 2000. 66, 70.

⁷ A fennmaradó két karon – Ortodox Teológiai Kar, Görög Katolikus Teológiai Kar – értelemszerűen nem merül fel a magyar csoportok hiánya.

⁸ Vö. Magyar András, Szilágyi Pál, Kása Zoltán. I.m.

⁹ Vö. *Abordarea dezvoltării structurilor multiculturale ale Universității „Babeş-Bolyai” de către administrația ei academică*. A BBTE Rektorátusának 2815/1997. március 24-i dokumentuma.

¹⁰ Vö. *Hotărâre cu privire la noi concretizări instituționale ale profilului multicultural al Universității „Babeş-Bolyai”*. A BBTE Rektorátusának 3950/1997. április 22-i dokumentuma.

¹¹ Vö. *Hungarian Line of Study*. Universitas Napocensis, 1998/1999. 5.

¹² Vö. *Magyar tagozat 2000/2001*. Universitas Napocensis. 5.

¹³ Vö. Magyar András, Szilágyi Pál, Kása Zoltán. I.m.

¹⁴ Forrás: a magyar rektorhelyettes titkárságának adatbázisa.

¹⁵ Vö. Andrei Marga: *Raport asupra activității Senatului și Rectoratului Universității „Babeş-Bolyai” în perioada ianuarie 1996–februarie 2000*. In *Buletinul Informativ al Rectoratului UBB* nr. 1, februarie 2000. 8.

¹⁶ Vö. Magyar András, Szilágyi Pál, Kása Zoltán. I.m.

¹⁷ Vö. *Magyar tagozat 2000/2001*. Universitas Napocensis. 6; valamint *Planul de școlarizare pentru anul universitar 2000-2001 studii aprofundate de specialitate și studii de masterat*. *Buletinul Informativ al Rectoratului UBB* nr. 5, iunie 2000.

¹⁸ Forrás: a magyar rektorhelyettes titkárságának adatbázisa, valamint *Magyar tagozat 2000/2001*. Universitas Napocensis. 6.

¹⁹ Vö. *Regulamentul de alegere în funcții de conducere* (validat în ședința Senatului Universității „Babeş-Bolyai” din 22.11.1999).

²⁰ A névsort vö. *Magyar tagozat 2000/2001*. Universitas Napocensis. 7.

²¹ Vö. *A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Chartája*. Universitas Napocensis. Kolozsvár, 2000.

Murvai László

A romániai magyar tanítóképzés

A romániai magyar tanítóképzés történetét a maga összetettségében, térben és időben elhelyezve, biztosan megírja valaki. A téma kifejtésére, megalapozott és bizonyított következtetések levonására akár monográfia is elképzelhető. Itt és most erre nem vállalkozom, csupán egy részterületének, a romániai magyar tanítóképzés helyzetének az áttekintésére. A tanítóképzés, „a nemzet napszamosainak” mindenkori iskoláztatása romániai magyar viszonylatban közügy, nemzeti megmaradásunk egyik igen fontos feltétele. Fontos áttekinteni tehát múltját és jelenét, minél gazdagabb dokumentációs anyag bemutatásának, elemzésének a segítségével. Adataim a jövő kutatójának az útját egyengetik. Nélkülük a jövő fürkészése is nehezebb, mi is szegényebbek leszünk.

Forrásaim: statisztikai évkönyvek, az Országos Statisztikai Hivatal belső használatú füzetei, és az Oktatásügyi Minisztérium általam rendszerezett, feldolgozott adatai.

Javasolt problémakörök:

- I. a tanítóképzőket érintő törvénykezés néhány vonatkozása,
- II. az iskolahálózat és beiskolázás statisztikai elemzése az 1998/1999-es tanévvel bezárólag,
- III. óvónők és tanítók státusa az 1998/1999-es tanévben,
- IV. a felsőfokú magyar tannyelvű tanítóképzés körvonalazása Romániában 1999/2000-es tanévtől napjainkig,
- V. következtetések.

I. A tanítóképzőket érintő törvénykezések

Az 1948. április 13-án megjelent Alkotmány 24. szakasza kimondja, hogy a Román Népköztársaságban élő nemzetiségeknek joguk van anyanyelvük szóbeli és írásbeli használatára. A szakasz továbbá azt is tartalmazza, hogy a kisebbségeknek joguk van az anyanyelvű oktatás minden szintű megszervezésére. Az anyanyelvű oktatás jogosultságát ezt követően az utóbbi ötven évben életbe lépett alkotmányok mindegyike elismeri, legfeljebb hangsúlymódosításokat vehetünk észre.

Az alkotmányok oktatási jogokra vonatkozó szakaszait a tanügyi törvények részletezik. Nemcsak az alkalom mondatja velem, hanem tény, hogy a tanító- és óvónőképzés minden tanügyi törvényben és mindenféle oktatási rendszerben kitüntetett helyet élvez(ett). Nézzünk erre néhány példát:

1. Az 1968. május 9-én közzétett 11-es Tanügyi Törvény a tanítóképzésről a következőképpen rendelkezik:
 - a. A tanítóképzők szerkezetileg a líceumokhoz (Romániában így hívják a gimnáziumokat) tartoznak (5. szakasz).

- b. Az 1968-as Tanügyi Törvény előírásai értelmében a tanítóképzők működéséről a pedagógiai líceumok szervezési szabályzata rendelkezik. Az 1970-ben megjelent szabályzat szerint „a líceum profilja óvónő- és tanítóképzés”, a tanulmányi idő 5 év, az osztályok létszáma 36. A szabályzatnak több mint 500 szakasza van, iskolatörténeti szempontból mindegyik fontos, de most az előírások egyetlen vonatkozását emelem ki: éspedig az anyanyelvi oktatásra vonatkozó rendelkezést: a szóban forgó szabályzat világosan kimondja, hogy a kisebbségek anyanyelvükön tanulhatnak. Igaz, az is benne volt – erre is sokan emlékeznek még rossz szájízzel a romániai magyar pedagógusok közül –, hogy akik tanulmányaikat román nyelven folytatják, kérhetik az anyanyelv fakultatív oktatását.
- c. 1970 és 1973 között több városban ún. pedagógiai intézet is működött, amely érettségire épült, és két év alatt nevelt óvónőket és tanítókat. Gyakorlatilag ezek az iskolák a mai posztszekundér oktatás akkori megfelelői voltak. Lényegüket tekintve azonban a középfokú oktatáshoz tartoztak.

A törvény által biztosított anyanyelvű oktatás alkalmazása a gyakorlatban persze sok visszasságot mutatott. A hetvenes évek elején az óratervek szerint a pszichológiát és a pedagógiát – mert szaktárgynak számítottak – románul kellett tanítani. Az 1976/1977-es tanévben ez az áldatlan állapot félig-meddig megszűnt, az említett két diszciplínát, ahol lehetett, (ahol volt rá akarat, volt magyarul tudó szaktanár stb.) oktathatták magyarul, de a tantárgyak 32%-át továbbra is románul tanították.

2. 1978-ban új tanügyi törvény lépett életbe, a 28/1978-as. Ez a líceumi oktatást két lépcsősre alakította át. A IX. és a X. osztály képezte a kötelezően elvégezendő első fokozatot, a XI. és a XII. pedig a másodikat, amely már szelektív jellegű volt. Eszerint az alsó fokozatból a felsőbe felvételi vizsga alapján lehetett továbbjutni. Megjegyzendő, hogy Romániában a tanítóképzők a legkeresettebb líceumok (középiszkolák) közé tartoztak. Felvételi alapján lehetett csak bejutni, mindig négy-ötösörös túljelentkezés volt. Ennek az oka, hogy a középiskola elvégzése után a tanítóképzők végzettjei azonnal állást, fizetést kaptak, míg a többi szakok végzettjei számára ezt csak részben biztosították. Erre a rendszerre sokan emlékeznek a romániai magyar pedagógusok közül, akiknek például a magyar irodalom történetét megtanították egyszer IX-X. osztályban, majd ugyanazt az irodalomtörténetet még egyszer a XI-XII. osztályban, a továbbjutott tanítványaiknak (kb. 50%) diákoknak. Sőt, azt is tudják, hogy az 1978-as törvény alapján nem dolgoztak ki újabb iskolai szabályzatot, maradt a régi, amelyet itt-ott tákolni kellett. A tanító- és óvónőképzők besorolása nem sokat változott.

A 1978-as Tanügyi Törvény arra is alkotott paragrafust, hogy ki tölthet be tanítói vagy óvónői állást: eszerint az óvónői és a tanítói állás elnyeréséhez pedagógiai líceumi végzettség és a líceum befejezése után az érettségi vizsga letétele volt szükséges.

3. Az 1995-ben kiadott 84/1995-ös Tanügyi Törvény – amelynek 1999-ben közzétett módosított változata a jelenleg is érvényes törvényes oktatási keret, tehát a legfrissebb törvény – 24. szakasza az oktatás szerkezetében a tanítóképzést a líceumi oktatás egyik profiljának minősíti és a hivatási ágazatok közé sorolja, vagyis a katonai, teológiai, sport, művészeti ágazatok mellé helyezi. Ugyanennek a törvénynek a 64. szakasza pedagógiai profilú ún. „egyetemi kollégiumok” (főiskolák) szervezéséről is rendelkezik, ami a rövid távú egyetemi oktatásnak felel meg, és ahol a hallgatók (az óvónő- és tanítójelöl-

tek) mellékszakként idegen nyelv, zene, rajz és testnevelés oktatására is szakosodhatnak. Tehát a magyarországi műszóhasználat szerint tulajdonképpen tanítóképző főiskolákról van itt szó. A képzési forma átalakítására több okból is szükség volt. A hivatás megválasztása szempontjából egy nyolcadik osztályt végzett gyermek még nem tud felelősen dönteni, e tekintetben éretlen még, ezért a tanítóképző végzettjei közül sokan elhagyják a pályát. Másik érv: a középiskolában szerzett általános műveltségre szilárdabban lehet a főiskolai szakműveltséget építeni, mint az általános iskolaira.

Ezen érvek, meg az európai mintára való odafigyelés okán a '90-es évek elején már történt egy kísérlet arra, hogy a romániai tanítóképzést középfokúról felsőfokúra alakítsák, de a szakminisztérium akkori intézkedései nem vezettek sehova. Éppen a tanítóképzők igazgatói ellenezték ezt a lépést, mert közülük többen attól tartottak, hogy a Romániában működő 40 tanítóképző közül csak 20 fog felsőoktatási intézetté fejlődni. Ez a fékező hatás 1998-ban is megnyilvánult, de már korántsem akkora erővel, mint a '90-es évek elején. A másodszer intézkedő miniszter körültekintőbb volt. Nem szüntette meg a tanítóképzőket, csak tanítói és óvónői profilra nem adott a IX. osztályban beiskolázási tervet. Maradtak tehát az iskolák, és a tanítóképzős osztályok kimenő jelleggel. Csakhogy az iskolák kezdő osztályaiban csak könyvtárosokat, kultúra szervezőket képeznek ezután, ami koránt sem olyan keresett szakma, mint a tanítói vagy az óvónői. A miniszter tehát valójában nem oszlatta fel a nagy hagyományú iskolákat, de távlatban sorsukat megpecsételte.

Bár a 84/1995-ös tanügyi törvény már jogi keretet biztosított a felsőfokú tanítóképzés megszervezésére, a tulajdonképpeni átalakulás kezdetét 3642/1998, a 3693/1998 és a 5170/1998-as miniszteri rendeletek határozták meg. A felsőfokú tanítóképzés megindítása minden bizonnyal az akkori tanügyminiszter egyik legfontosabb intézkedéseként fog a romániai oktatás történetébe kerülni. A pedagógus képzést pedig biztosan pozitív irányban fogja elmozdítani mind országos, mind kisebbségi, esetünkben magyar vonatkozásban. (1)

II. Az iskolahálózat és a beiskolázás statisztikai elemzése

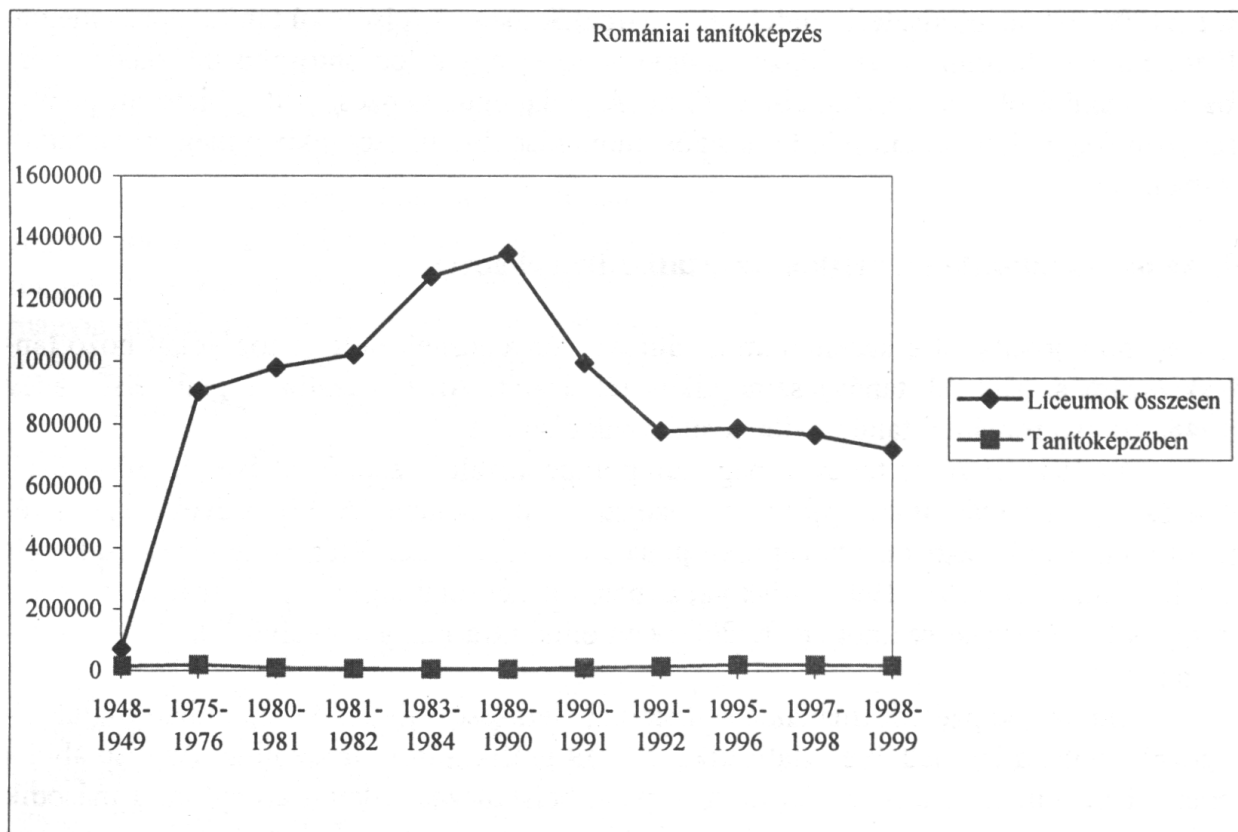
Kiindulópontként elkészítettem az általam lényegesnek ítélt változásokat hozó tanévek (szám szerint 11 tanév) szinoptikus táblázatát. Az táblázatba foglalt első tanév (1948/1949) a romániai tanügy államosításának első éve.

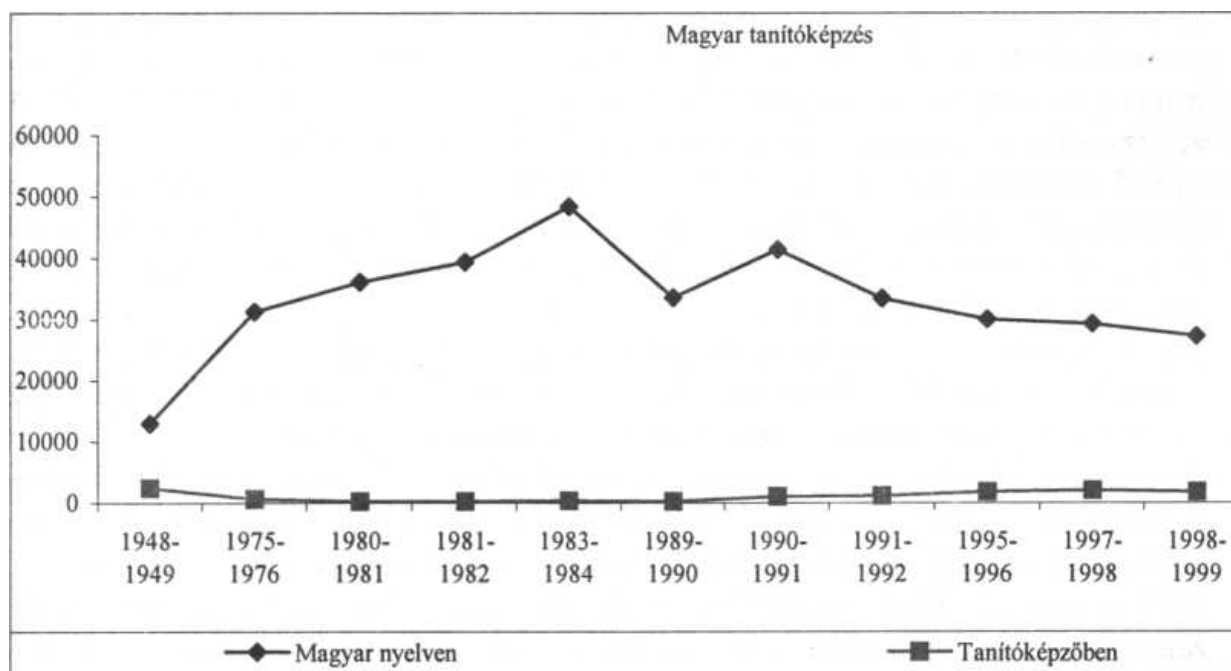
Az 1975/1976-ös tanév a még nem politechnizált középiskola éve. A '80-as évek eleje és vége a romániai középfokú tanítóképzés hullámvölgye. A '90-es évek eleje és vége a tilalmak alól szabadult középfokú pedagógus képzés kezdetét és befejező szakaszát is behatárolja. Az 1998/-1999-es iskolai évben a középfokú tanítóképzés már nem kapott országos beiskolázási számot. 1999/2000-ben elindult a magyar nyelvű felsőfokú tanítóképzés is.

Ennek a képzési formának a statisztikai elemzését egy külön alpontban fogjuk elvégezni. Alább a kiemelt évek statisztikai adatait grafikusán is ábrázoljuk. Az első ábra a romániai líceumok és a romániai tanítóképzők beiskolázási adatait arányítja, a második pedig a romániai magyar nyelvű középiskolák és a magyar nyelvű tanítóképzők adatait hasonlítja egymáshoz.

Iskolai év	Tanulók összesen	Tanítóképzős összesen	%	Magyar tanulók összesen	Magyar tanítóképzős összesen	%
1948-1949	69 396	14 396	20,7	12 962	2 370	18,3
1975-1976	901 977	18 898	0,8	31 252	694	2,2
1980-1981	979 741	8 201	0,84	36 083	205	0,6
1981-1982	1 020 789	6 080	0,6	39 416	254	0,6
1983-1984	1 272 245	4 644	0,4	48 329	330	0,7
1989-1990	1 346 315	5 485	0,4	33 555	270	0,8
1990-1991	995 689	9 920	1	41 367	958	2,3
1991-1992	778 420	13 026	1,7	33 409	1 133	3,4
1995-1996	787 211	18 693	2,4	29 950	1 749	5,8
1997-1998	765 903	17 993	2,3	29 196	2 033	6,9
1998-1999	718 017	16 514	2,3	27 274	1 753	6,4

Mivel a hasonlított értékek közötti különbség nagy, a grafikai kép a folyamat megjelenítésére nem a legkifejezőbb, de az arányok – arányok, azokat még a szemléltetés kedvéért sem változtathatjuk meg. Mielőtt a számok részletes elemzésébe kezdenénk, nézzük meg a két grafikont.

A fejlődés trendvonalai a következők:

Az első grafikon a romániai középiskolai beiskolázás adatait tartalmazza. A számok 1948/1949-től errefelé jól láthatóan emelkedő tendenciát mutatnak az 1989/1990-es tanévig. 1990/1991-től hirtelen csökken a görbe magassága, majd 1991/1992-től szinte egyenletes. Eszerint a számok viszonylag stabilizálódtak. Az országos tanítóképzők beiskolázási számait ábrázoló görbe magassága 1948/1949-től 1989/1990-ig fokozatosan csökken, szinte már nem is látszik, hogy 1991/1992-től a piros vonal már jól kivehető legyen. Azaz a beiskolázási számok megnövekedtek és ugyanazon a szinten mozogtak.

A második grafikon a magyar nyelvű középiskolás beiskolázási adataival az első-től eltérő képet mutat. A Romániában magyarul tanuló középiskolások csúcsértékét mutató oszlop alatt az 1983/1984-es felírás áll. 1989/1990-ig az oszlop egy harmaddal lett kisebb, pedig az országos számok nőttek. A diktatúra szorításában, a homogenizálás súlya alatt a romániai magyar oktatás egyre zsugorodott. Ezzel szemben nagyobb teret nyert az országos középiskolai oktatás. 1990/1991-ben a magyar nyelvű beiskolázás hirtelen felszökő oszlopát látjuk, aztán 1998/1999-ig újra egyre kisebbedik. A magyar nyelvű tanítóképzősök számát szimbolizáló grafikon ugyanazt a tendenciát mutatja, mint az országos számok ábrái. Az elsovadás, majd újjáélesztés tendenciája tehát mind az országos mind a magyar tanítóképzés esetében azonos irányú.

A rajzok vállalása után értékeljük a számadatokat:

1. Az 1948/1949-es tanév országosan és magyar szempontból is a tanítóképzés döm-ping-éve, ekkor még a moldovai csángók számára is indul magyar nyelvű tanítóképzés Bákóban. Az országos középfokú beiskolázás 20,7%-a a tanítóképzőké, azaz az országosan beiskolázott 69 396 tanulóból 14 398 óvónőnek vagy tanítónak készült. A magyar adatok ugyanezt az arányt mutatják: az akkori 12 962 tanulóból 2370 volt tanítóképzős – a középiskolás diákság 18,3%-a választott pedagógusi pályát.

2. Az 50-es évek vége felé ez az arány folyamatosan csökken. Az egyik – objektív – ok az, hogy az óvónői és tanítói pálya fokozatosan telítődött. A másik – szubjektív, csak nemzetiségeket érintő – ok az, hogy 1959-től megszűnnek az önálló tanítási nyelvű magyar (és más nemzetiségi) iskolák, liceumok, úgynevezett tagozatokká alakulnak át. Ez pedig azt jelenti, hogy egyazon iskolában már kötelezően román és magyar nyelvű osztályok indultak és így működtek 1969-ig. (A román osztályok száma ettől számítva nőtt, a magyar osztályoké pedig csökkent.) 1983-ig a nagy hagyománnyal rendelkező magyar középiskolák újra egynyelvűekké alakultak, amikor újabb tagozatosítási hullám indult el.
3. Az 1975/1976-os tanév a normalizálódott beiskolázási adatokat mutatja: 901 977 romániai tanuló közül 18 898 jár tanítóképzőbe, azaz a középiskolások 2%-a. A 31 252 magyar középiskolásból 694, azaz 2,2% készül pedagógus pályára.
4. Az országos adatokat vizsgálva szembetűnő, hogy az 1948/1949-es tanév beiskolázási számaihoz viszonyítva 1975/1976-ban csaknem tizenháromszor több tanulót tartottak nyilván. A magyarul tanuló diákok száma viszont csak a háromszorosára nőtt.
5. 1977 a liceumi oktatás reforméve: megkezdődik a középfokú oktatás politechnizálása. Egyik napról a másikra az elméleti iskolák 70%-nak a cégtábláját – köztük magyar tannyelvűeknek is – kicserélték, ipari liceumokká keresztelték át őket, anélkül, hogy az infrastruktúrán, a tanítás tartalmán ilyen rövid idő alatt változtatni lehetett volna. Az ipari profilok 1989-re már 90%-ot értek el. A megmaradt 10%-ba néhány kiemelt helyzetű elméleti középiskola és a tanítóképzők tartoztak, bár ezek is egyre sorvadtak. Ez tükröződik a beiskolázási számokban is: 1980/1981-ben már csak 8 201 tanítóképzőse van az országnak, ami a középiskolás diákok 0,8%-a. Ez a szám sem marad meg, 1989-re 0,4%-ra esik vissza. A reális helyzetértelmezéshez figyelembe kell vennünk, hogy közben az általános beiskolázási szám pozitív irányban módosult: 979.741-ről 1.346.315-re, azaz 27,2%-kal emelkedett. A magyar beiskolázási arány valamivel jobb, 0,6% alá sohasem esett, de az abszolút számok olyan elenyészők, hogy azt már csökkenteni nem lehetett, legfeljebb teljesen eltüntetni. Ilyen radikális intézkedés foganatosításától pedig a diktatúra általában és mindenkor ódzkodott. Ami azonban az országos átlagtól látványosan eltér, az a magyar középiskolások számának zuhanó tendenciája: 1980 és 1989 között 36.083-ról 33.555-re, azaz 14,9%-ot apadt, annak ellenére, hogy az abszolút számok 1980 és 1983 között emelkedő tendenciát mutatnak.
6. 1990 és 1999 között az országos beiskolázási adatok negatív irányban módosultak. 1999-ben 277 672 tanulóval kevesebb látogatta a középiskolákat mint az évtized elején. Másként fogalmazva: 1999-ben 28,1%-kal kevesebb tanuló volt, mint tíz évvel azelőtt. A tanítóképzőkre teljesen más tendencia jellemző – itt nőtt a diákság létszáma. 1990-ben még csak 9920 volt, 1999-re 16 514-re emelkedett, vagyis 66,5%-kal gyarapodott.
7. Magyar vonatkozásban is a fenti trendvonalak érvényesülnek. Miközben a középiskolások lélekszáma fogy, a tanítóképzők kétszer annyit iskoláznak be, mint az évtized elején. Íme az adatok: az 1989-es statisztikák 41 367 diákot jeleznek, 1999-ben már csak 27 272-t, tehát 34%-kal kevesebbet. A tanítóképzősök 1989-ben elenyészően kevesen voltak, mindössze 270-en. 1990-ben számuk 958-ra (négyeszeresére) módo-

sult. 1999-ben már 1753 a diáklétszám, vagyis tíz év alatt tulajdonképpen megduplázódott. Érdekes arányeltolódást tapasztalunk az országos adatok és a magyar tanítóképzők arányszáma között. Az országos arányszám 2,3%, míg a magyar még az 1998/1999-es tanévben is 6,4%, annak ellenére, hogy az 1999/2000-es iskolai évben a IX. osztályokban nem volt felvételi. Itt jegyzem meg, hogy a felsőfokú tanítóképzés szempontjából az országos oktatáshoz képest a magyar egy évet veszített. Bár Romániában hivatalosan a felsőfokú tanítóképzést szintén az 1999/2000-es tanévvel általánosították, az 1998/1999-es évben román nyelven már ezen a szinten elindult a képzés: 11 felsőfokú tanintézet nyílt (Focșani, Brassó, Kraiova, Turnu Severin, Szatmár, Nagyvárad, Temesvár, Konstanca, Petrozsény, Pitești, Târgoviște). Nem mondható, hogy ez az állam tiltó intézkedései miatt történt, mert arról van szó, hogy az új helyzetben a kisebbség egyszerűen mert kisebbség, az esetek többségében nem képes a többséggel egyszerre lépni. Marad tehát a tény, hogy a magyar nyelvű felsőoktatás az 1999/2000-es tanévben indult Romániában.

III. Óvónők és tanítók státusa az 1998-1999-es tanévben

Az elmúlt tanévben 5 871 pedagógus dolgozott magyar óvodában és az iskolák alsó tagozatán. Közülük 2498 óvónő, 3373 pedig tanító. Fogjuk vallatóra az országos mutatókat. Országszerte 36 555 óvó néni (helyenként már óvó bácsi is) szoktatta a legkisebbeket a közösségi életre. A számítások azt mutatják, hogy az ország óvónőinek 6,8%-a magyar óvodában tevékenykedett. A tanítóság lélekszáma mindig nagyobb, országosan most is 64 710. Ehhez a kerethez viszonyítva a magyar tanítóság százalékaránya 5,2. Gondot okoz, hogy sok helyen nincs szakképzett óvónő, vagy képesítéssel rendelkező tanító. Ez az országos helyzet, ami magyar viszonylatban is fennáll. Országos átlagban 78 %-os a képesített óvónők aránya, magyar viszonylatban mindössze 72%. A tanítóknál kicsit jobb az arány: az országos átlag 80,3%, a képesített magyar tanítóké pedig 79,5%.

IV. A felsőfokú magyar tannyelvű tanítóképzés Romániában

Mondottuk, hogy az 1999/2000-es tanévtől magyar nyelven is megindult a felsőfokú tanító- és óvóképzés Romániában. A már említett rendeletek értelmében ez a képzés általában három éves, amiből következik, hogy 2001-2002-ben végez majd az első évfolyam. 2002-ben tehát két végzős évfolyam lesz, mert ugyanabban az évben abszolvál a középfokú oktatás utolsó osztálya is. Erdély magyar nyelvű iskolái kb. 350 érettségi diplomát szerzett tanítót és óvónőt és 200 felsőfokú végzettséggel rendelkező óvónőt és tanítót kapnak. Az oktatás minősége az óvodákban és az elemi iskolákban ettől mindenképp javulni fog. Mivel magyar nyelvű iskolák évente mintegy 200-250 új óvónőt és tanítót igényelnek, az utánpótlás jó pár évig biztosított. A pillanatnyi többlet sem fog gondot okozni, mert a természetes veszteség, a középiskolát végzettek egyetemi továbbtanulása, a kivándorlás mindenképp csökkenti a pedagógus pályát választók számát.

A romániai magyar felsőfokú óvópedagógus- és tanítóképzés szervezését, menétét illetően a következő vonatkozásokat emelem ki:

- a képzés rövid távú (általában három éves) felsőoktatás keretében történik,

- az intézetek egy olyan tudományegyetem fennhatósága alá tartoznak, amelynek keretében pszichopedagógiai tanszék is működik,
- a román nevüket (colegiu) az angol *college* mintájára kapták, amit sokan kollégiumnak fordítanak magyarra Romániában, nem számolva azzal, hogy a kollégium a régi protestáns középiskolák történelmi neve. Ezért a tükörfordítás helyett jobb Romániában is a tanítóképző főiskola megnevezést használni.

Végezetül lássunk néhány, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem statisztikai adatai alapján összeállított, jellemző mennyiségi paramétert. A 2000/2001-es tanévben a romániai felsőfokú tanítóképzőkbe 708 magyar diák végzi tanulmányait első- és másodéven: 376 nappali tagozaton, 332 pedig távoktatásban vesz részt. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem keretében hat tanítóképző főiskola működik magyar nyelven az alábbi városokban: Kézdivásárhely, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szatmár, Székelyudvarhely. Mellékszakon négy intézményben az angol nyelvet tanítják, egy esetben tanító szak és francia nyelv párosítás jött létre.

Az állami mellett létezik magánoktatás: a nagyváradi Partium Keresztény Egyetem keretében nappali és távoktatás formájában 246 diák tanul tanítóképző főiskolán.

V. Következtetések

1. Az 1999/2000-es tanévtől a magyar tanítóképzés is fokozatosan áttér a felsőfokú oktatásra. Évente legalább 400 óvónőt és tanítót kell képeznie, hogy biztosítva legyen a folyamatos utánpótlás a magyar nyelvű oktatás számára.
2. Egy ideig, két-három évig ennél kevesebb is elegendő. Érvként elég arra utalni, hogy 1990 óta a távoktatás végzettjei is el tudtak helyezkedni az oktatásban, tehát nemcsak a tanítóképzőkből kerültek ki óvónők és tanítók, még sincs „túltermelés”.
3. Jelenleg óvópedagógusokból mutatkozik a nagyobb hiány.
4. Az 1998/1999-es tanévben kb. 30% képesítés nélküli óvónő, és kb. 20% képesítés nélküli tanító oktatott. Nem számíthat túlzott igényességnek azt kívánni, hogy helyükbe minél hamarabb szakképesítéssel rendelkező pedagógusok lépjenek. Erre, miként az eddig elmondottakból kiderült, a képzés mennyiségi mutatóinak ismeretében a feltételek megvannak. Hogy kik vállalják majd a kis, eldugott településeken a munkát, az a fogadtatás körülményeitől is fog függeni. Tény, hogy az adminisztráció decentralizálása, ami az utóbbi években még Romániában is megfordíthatatlan folyamatnak tűnik, a falun dolgozó pedagógusok életkörülményeit is javítani tudja majd.

Jegyzet:

(1) A dolgozat elkészülte után döntött úgy a szakminisztérium új vezetősége, hogy újra elindul a még valójában föl sem számolt középfokú tanítóképzés Romániában. Mivel az írás évkönyv számára készül és ettől a műfajtól a történetiség mellett a friss információ közlése sem idegen, kötelességem értesíteni az olvasót az újdonságok felől. Mivel utólagos, a Nevelés és Kutatási Minisztérium új döntését nem a tanulmány szövegébe építem, hanem kiegészítésként közlöm, hogy miről van tulajdonképpen szó.

A 2001-2002-es iskolai évtől újra kapnak beiskolázási tervet a tanítóképző profilú kilencedik osztályok. Amint fõntebb kifejtettük, a tanító- és óvopedagógus képzés középfokon az 1999-2000-es iskolai évvel kezdõdõen nem iskolázott be többet kilencedik osztályban tanulókat. Az akkori szakminisztérium vezetõi azért döntöttek így, mert a tanítóképzést a felsõoktatás keretében akarták megvalósítani Romániában is, akárcsak Európa többi országában. Az érvek minden józanul gondolkodó szakember számára elfogadhatóak, világosak, egyértelmûek voltak. A VIII osztályt végzett tanuló még éretlen, nem képes felelõsen dönteni arról hogy tényleg tanítónak született-e, vállalja-e a pálya azon nehézségeit, amelyeket nem is ismer. Másrészt pedig az érettségizett fiatal szakmai felkészítése biztosabb alapokon fog nyugodni, mint a VIII.-os tanuló esetében.

Foglaljuk össze tehát. Az idén, azaz a 2000-2001-es iskolai évben, az óvopedagógus és a tanítóképzés kimenõ jelleggel a XI-XIII osztályban középfokon, valamint I-II évfolyamon a felsõoktatás keretében folyik. Mivel a magyar nyelvû oktatás szerkezete megegyezik az ország oktatási rendszerével, csak nyelvében különbözik attól, jelenleg a magyar nyelvû tanítóképzés is közép- illetve felsõfokon mûködik. A minisztérium új vezetõsége úgy ítélte meg, hogy a felsõfokú tanítóképzõt végzettek nem fognak a falusi iskolákban elhelyezkedni, márpedig ott nagy szükség lenne szakképzett pedagógusra, mert városon is találnak maguknak munkahelyet. Ezért a 2001-2002-es iskolai évtõl kezdve újra elindul a tanítóképzés középfokon is mind román mind pedig magyar nyelven, ha arra a nyolcadikat végzett diákok részérõl igény fog mutatkozni és ezt a középiskolák vezetõsége is támogatni fogja.

Azaz Romániában újra lesz *középfokú és felsõfokú* óvopedagógus- és tanítóképzés is. Persze, teszem hozzá zárójelben, ehhez az is szükséges, hogy a minisztériumba ne kerüljön olyan új vezetés, amely holnap vagy három év múlva másként rendelkezik.

III. Magyar oktatás és művelődés

Kötő József

Új Siculicidium

Máig vitatják a Kárpátok gerincvonalától keletre vagy nyugatra élő csángóknak nevezett magyar népcsoportok elnevezésének eredetét, vitathatatlan viszont létük és kulturális értékteremtő erejük. A két évszázadra visszavezethető számtalan, eredetükről, nyelvükről, néprajzukról, településtörténetükről szóló tanulmány ékesen bizonyítja, hogy e magyar népcsoportok szellemisége egyetemes magyar kultúránk fő értékvonulatához tartozik.

Domokos Pál Péter szerint Moldvában a 893 után Etelköz legnyugatibb sávjában hátramaradt magyarok képviselik az első magyar réteget. A legtragikusabb emlék a moldvai magyarság negyedik rétegéhez fűződik. Mikor 1762-ben Mária Terézia a határőrvidéki rendszer átszervezésekor a székelyek polgári öngazgatását erőszakosan felváltja a katonáival, a szabadsághoz szokott közösség inkább vállalja az 1764-es madéfalvi veszedelmként számon tartott gyilkos terrort kiváltó szembenállást, tagjai tömegesen szöknek át Moldvába, de autonómiáját önként fel nem adja.

Az eseményt megörökítő, Csikmadéfalván a XIX. század fordulóján felállított kőpiramis aljára helyezett táblán ez olvasható: SICULICIDIUM (Székelyek leöletése). A retorziótól tartó, Moldvába menekülő székelyek vagy szétszóródtak a már meglévő falvakban, vagy újabbakat hoztak létre, főleg Bákó megyében.

A magyar identitás megőrzéséért küzdő mai csángó mozgalom központja éppen ez a vidék. A XXI. század Zöld Péterei zászlójukra az anyanyelvi oktatáshoz és -miséshez való jog gyakorlását tüzték. Habár az évszázadok folyamán a népirtások módszerei nagyon kifinomultak, a kulturális genocídium gyilkos indulatai nem változtak. Így ma is, a nemzetközi normák és belső jogszabályok által garantált alapvető emberi jogok korszakában, a kulturális genocídium szándéka uralkodik. Ennek bizonyítására a csángó-magyar önazonosság megőrzése leghatékonyabb eszközehez, az anyanyelvi oktatáshoz való ragaszkodás kálváriáját idézzük.

1989 után az alapvető emberi jogokat tiszteletben tartó, a politikai és kulturális pluralizmus elveire épülő demokratikus jogállam eljövételét reméltük. Románia alaptörvényében, az Alkotmányban meg is fogalmazódtak ezek az elvek. A 6. szakasz 1. és 2. cikkelyében elismerik és szavatolják az önazonosság megőrzéséhez és kifejezéséhez való jogot, az állampolgárok közti egyenlőséget. A 20. szakasz arról intézkedik, hogy az állampolgári szabadságjogok gyakorlása az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szellemében történik, s ha valamely hazai törvény szembekerül ezzel, vagy Románia által aláírt bármely nemzetközi egyezményvel, a nemzetközi szabályozás az elsődleges. A 32. szakasz szavatolja az anyanyelven való tanulás jogát, a 84/1995-ös Tanügyi Törvény átdolgozott változatának XII. fejezete az alkotmányos jogok gyakorlatba ültetését szabályozza. A 118. szakasz kimondja, hogy a nemzeti kisebbségeknek joguk van anyanyelven tanulni minden szinten és minden típusú tanintézetben. A 121. szakasz arról intézkedik,

hogy azok a nem román etnikumú tanulók, akik román nyelvű tanintézetekben tanulnak, tantárgyként tanulhassák anyanyelvüket és közösségük történelmét. Ennek a jognak a gyakorlása érdekében a Kisebbségi Államtitkárság kezdeményezésére az Oktatásügyi Minisztérium 3533/1999. március 30-i Rendelete kidolgozta a román nyelven oktató iskolákban történő anyanyelvi képzés metodológiáját. Figyelembe véve a minisztériumba beérkező jelzéseket, miszerint az anyanyelvi képzést kérelmezőket megfélemlítik, ugyancsak a Kisebbségi Államtitkárság kezdeményezésére az Oktatásügyi Minisztérium kibocsátotta a 3113/2000. január 31-i Rendeletét, amely felhatalmazza a nemzeti kisebbségek érdekvédelmi szövetségeit vagy egyesületeit, hogy ezek kezdeményezhessék az anyanyelvet tanulmányozó csoportok megszervezését.

A csángó közösség kezdő lépésként, a magyar anyanyelvű, teljes vertikumú iskolarendszere kialakításáig, oktatási formaként gyermekeik számára az érvényben levő Tanügyi Törvény 121. szakaszában megszabott jogokkal próbált élni. Ehhez, mint a fentiekből kitűnik, a romániai magyar nemzeti közösség politikai közképviselője megteremtette a törvényes keretet: a szülői nyilatkozatok nyomán miniszteri rendeletek (a 28098/1998. április 3. és a 38959/1998. augusztus 25. számúak) külön is utasították a Bákó megyei főtanfelügyelőt az anyanyelvi órák beindítására Klézse községben. Ennek ellenére a helyi hatalom és a közösség között etnikai konfliktusig fajuló küzdelem, egy újfajta siculicidium korszaka következett, bizonyítván a román politika kétarcúságát: jogtisztelő arcát mutatva a nemzetközi közvélemény felé kirakat-törvények révén, illetve intoleráns, jogtipró arcát mutatva saját kisebbségi közösségei felé.

Mindennél beszédesebb és drámaibb, ha ezt a jogtipró folyamatot az alább következő egyfajta „napló”, esettanulmány révén mutatjuk be. A moldvai csángó-magyar közösség önvédelmi harca immár nemzetközi visszhangot is kiváltott, kultúrájuk, nyelvük sorsa és annak alakulása az Európa Tanács illetékes bizottságának napirendjén szerepel. Talán ez megakadályozhatja az új siculicidiumokat és a sorsüldözött közösség szabadon megélheti identitását.

A csángók és az anyanyelven való tanulás joga

1999. szeptember 16-án Sántha Attila minisztériumi tanácsos **Jelentést** készített Kötő József akkori oktatásügyi államtitkárnak, amelyben vázolta a pillanatnyi tényállást, és javasolta, hogy a minisztérium küldjön ki bizottságot az ügy kivizsgálására, mivel a *klézsei 1. sz. Iskola* és a *Bákó Megyei Tanfelügyelőség* illetékesei súlyos törvénytelenégeket követtek el a magyar nyelv oktatásának bevezetését kérő szülőkkel szemben. Az Oktatásügyi Minisztérium birtokában lévő dokumentumok, a Bákó megyei tanfelügyelőségen talált okmányok és a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége által szolgáltatott adatok alapján készült jelentés részletes időrendi táblázatba szedve vázolja a klézsei, a pusztinai és a lézpedi szülőknek az anyanyelvi oktatás megvalósításának érdekében kifejtett erőfeszítéseit, illetve a különböző szintű hivatalok hozzáállását a kérdéshez.

A csángók magyarul beszélő kisebbség Romániában, melynek tagjai jórészt a moldvai Bákó és Neamț megyékben élnek. Létszámuk 50 és 60 ezer körülire tehető, bár az

1992-es népszámlálás során közülük csupán 2100-an vallották magukat csángónak, magyarnak pedig néhány százan. E népszámlálás hitelességét az Európa Tanács megkérdőjelezte. A csángók mély gazdasági és intellektuális nyomorban élnek, a megyei hatóságok megtagadják tőlük még a legelemibb emberi jogokat is; politikai és adminisztratív úton gyakorolnak rájuk nyomást, hogy rákényszerítsék őket: vallják magukat román nemzetiségűeknek. Azon kevesek, akik a kényszer ellenére sem vallották magukat románoknak, nem élhetnek legelemibb, oktatáshoz való jogukkal.

Bár a dokumentumok tanúsága szerint a csángók már hét évszázada élnek Moldvában, az 1946 és 1958 közötti "kommunista internacionalizmus" időszakát leszámítva sohasem adatott meg nekik a magyar nyelven történő tanulás lehetősége. Az 1989-es forradalom után a csángók iskolán kívül kezdtek el magyarul tanulni. A csángó szülők otthonaikban tanítják a gyermekeiket, más gyermekekkel egyetemben, mivel a helyi tanügyi illetékesek nem engedélyezik a magyar nyelv iskolákban történő tanítását. Az erre tett kísérletek súlyos következménnyel járhatnak. A pusztinai (Bákó megye) Ecaterina Feier-t (azaz Fehér Katalint) például nemzetellenes tevékenység vádjával bíróság elé állították, mivel csángó gyerekeket tanított a magyar nyelvre.

1996. július 22: Bákó megyei Klézse 29 lakója petíciót nyújt be a Bákó Megyei Tanfelügyelőségre, amelyben a magyar nyelv és irodalom, valamint a romániai magyar kisebbség történelme tanításának bevezetését kérvényezték falusi iskolájukban. Tizennégy hónap múltán, mert semmilyen választ nem kaptak, közvetlenül a bukaresti Oktatásügyi Minisztériumba juttatják el kérelmüket.

1997. szeptember 9: A nemzeti kisebbségek oktatásáért felelős államtitkár, Béres András utasítja a Bákó megyei tanfelügyelőséget, hogy adjon helyt a szülők kérésének. A klézsei vezetés azonnal megtorló intézkedéseket foganatosított a petíció aláíróival és azok gyermekeivel szemben. Az egyik szülő, Botezatu Victoria (aki tanúvallomást is hajlandó tenni azzal kapcsolatban, hogy milyen sérelmek érték őt és gyermekét), elmondta: a gyermekeket nyilvánosan megalázzák az iskolában, és azt vágják a fejükhöz: ha magyarul akarnak tanulni, menjenek Magyarországra, a szülőket pedig azzal vádolták meg, hogy ki akarják árusítani az országot. Botezatu egyébként annak ellenére vált a zaklatások áldozatává, hogy alá sem írta a magyar nyelv oktatását kérvényező petíciót, jelezte a helyzetet a Helsinki Bizottság romániai irodájának, de válasz onnan sem érkezett.

1997. október 12: A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége a Bákó megyei tanfelügyelőséghez intézett levélben tiltakozik az ellen, hogy Jigău Constantin, a klézsei iskola igazgatója elutasította a szülők magyar nyelv oktatására vonatkozó kéréseinek iktatását, illetve csupán kettőt fogadott el a hozzá eljuttatott kérelmek közül. A szövetség azt is fölpanaszolja, hogy a kérvényező szülők közül néhányat folyamatosan zaklattak a hatóságok.

1997. november 19: A klézsei 1-es számú iskola válaszában azt állítja, a kérvényező harminc család közül csupán nyolcban van iskoláskorú gyermek, és hozzáteszi, iktatni csupán két egyéni kérvényt iktattak, ez pedig nem elégséges ahhoz, hogy bevezessék a magyar nyelv tanítását az iskolában.

1997. november-december: 13 szülő fordult egyéni beadvánnyal az Oktatásügyi Minisztériumhoz, melyben a magyar nyelv tanításának bevezetését kérték 22 gyermek számára. A minisztérium ismét a megyei tanfelügyelőség hatáskörébe utalta vissza a probléma megoldását. Később néhány szülőt kérvényének visszavonására kényszerítettek. A gyer-

mekeket ért megterelő intézkedések bizonyítékként a jelentéshez mellékeltek a nacionalista hangvételéről ismert *Deșteptarea* című napilap 1998. március 2.-i számának egyik cikkét. Az írásban egy csángó anya elmondja: gyermeke sírva jött haza az iskolából, és arról panaszkodott, hogy szégyentábrára került a neve, ezért pedig ő, az anya a hibás, mert a magyar nyelv oktatásának bevezetését kérte. A cikk valóságtartalmához már csak azért sem férhet kétség, mivel a szerző egyáltalán nem nevezhető a magyarok barátjának: a csángók magyar nyelvre való oktatását célzó kezdeményezést “nemzetellenes” tettek minősíti.

1998. február 25: Marian Bunghez, Bákó megye főtanfelügyelő-helyettese leutazik Klézserre, és igazolja, hogy a kérvények megalapozottak. Javaslatot tesz az Oktatásügyi Minisztériumnak, hogy a klézsei iskolában hozzanak létre két csoportot, amelyekben a diákok anyanyelvükön is tanulhatnak. Sajtókampányt indítanak Bunghez főtanfelügyelő-helyettes ellen, miután az elkövetkezendőkben nem foglalkozik a csángó kérdéssel.

1998. március 4: Andrei Marga miniszter elfogadja a javaslatot és utasítja az illetékeseket, hogy Klézsen induljon be a magyar anyanyelv oktatása. Florescu Paraschiva megyei főtanfelügyelő nem hajtja végre a miniszter utasítását. Ehelyett Ioan Andone Bákó megyei alprefektussal együtt azt javasolják, hogy a csángó gyermekek iskolán kívül, a helyi művelődési házban járjanak magyar órákra, a tanárokat pedig fizessék a szülők. E “megoldás” egyáltalán nem nevezhető megoldásnak, mivel a magyar nyelv ilyen formában történő oktatásához egyáltalán nem szükséges kérvény, ugyanis a szabad gyülekezéshez való jog az alapvető emberi jogok egyike.

1998. márciusa: Ciceu Antal beadvánnyal fordul a Bákó megyei tanfelügyelőséghez, amelyben kéri, a minisztériumi engedély érvényesítése érdekében, hogy az 1997/98-as tanév végéig felkészítő órákat tarthasson magyar nyelvből. Kérvényére nem kap választ. Ennek ellenére Ciceuhoz harminc diák feliratkozik; amit Florea Alexandru, a budai iskola igazgatója is megerősít. Duma András, a szülők képviselője ugyanakkor elmondja: néhány gyermeket azok közül, akik beiratkoztak Ciceu óráira, a helyi iskolában tanító Deju és Roșea tanítónők elzavartak az általuk tartott órákról.

1998. július 9: Duma András klézsei szülő és egy személyben a csángómagyar szövetség képviselője megbeszélést folytat Florescu Paraschivával, aki a miniszteri utasítás figyelmen kívül hagyását azzal magyarázta, hogy “a klézsei csángók románok”, illetve az 1992-es népszámlálás alkalmával románnak vallották magukat. Nem lehet tudni, ki milyen etnikumúnak vallotta magát, az idevágó adatok bizalmasak, senki sem tudhatja, egyik vagy másik személy minek vallotta magát. Az identitáshoz való jog alkotmányos jog, ha valaki magát románnak, magyarnak, csángónak mondja – akkor az is. Florescu akkor is a csángók román mivoltát hajtogatja, amikor a Moldvai Csángómagyar Szövetség képviseletében Hajdú Dezső ügyvéd a magyar nyelv bevezetését szorgalmazza a klézsei iskolában. A főtanfelügyelő válaszában egy szót sem ejtvén arról a tényről, hogy 11-en magyarnak és 305-en csángónak vallották magukat, ismét azt állítja, hogy a kérdéses településen lakó szülők a népszámlálás alkalmával románnak vallották magukat, ezért gyermekeik is románnak tekintendők, akiknek értelemszerűen a román az anyanyelvük. Florescu ezen állítása súlyos törvénysértésnek minősül, mivel a rendelkezésre álló adatok ellenére tagadja a kisebbségek létét Klézsen, és e valótlanokra alapozza a magyar nyelv-oktatás bevezetésének akadályozását. Ez nyílt megsértése az Alkotmány 32. paragrafusának, amely garantálja a kisebbségek jogát az anyanyelv tanulásához.

1998. szeptember 15: Klézsén a tanév a minisztérium által engedélyezett magyar csoportok elindítása nélkül kezdődik el.

1998. október 8: az Oktatásügyi Minisztérium a romák oktatási helyzetéről érdeklődik a Bákó megyei tanfelügyelőségénél.

1998. október 10: Válaszában Florescu főtanfelügyelő félrebeszél azt állítván, hogy egyetlen, a magyar nyelv oktatását szorgalmazó kérelmet sem kapott! Florescu válasza csak azt jelentheti, hogy a Marian Bunghez által tett megállapítások valótlanok és az általa előterjesztett, a magyar csoportokra vonatkozó kérelem – törvénytelen. Ennek szerzőjét pedig büntetésben kellene részesíteni. Mivel nincs nyoma annak, hogy a Bunghez-jelentést visszavonták volna, így még mindig az képezi a tanfelügyelőség hivatalos álláspontját. Tehát a főtanfelügyelő valótlanságot állít – amit ki kellene vizsgálni.

1998. október 26: az Oktatásügyi Minisztérium ismételten arra utasítja a Bákó Megyei Tanfelügyelőséget, hogy hajtsa végre a miniszteri rendeletet. Az átiratot aláíró Floare Comşa államtitkár hivatkozik a minisztérium 4150/1998.08.13. rendeletére, amely szerint: „A nemzeti kisebbségekhez tartozó tanulók ha román tannyelvű iskolába járnak, kérhetik anyanyelvük oktatását... Az anyanyelv tanulása kötelezővé is tehető, ha ezt igénylik. Az tantárgyat bevezetik az osztálynaplóba és az órarendbe.” Az államtitkár átirata még két lehetőséget említ: opcionális illetve tanrenden kívüli oktatás. A **Jelentés** szerint az államtitkár itt téved, mert a törvény szövege egyértelmű: a klézsei eset nem tartozik az opcionális vagy tanrenden kívüli kategóriába.

1998. november 26: Paraschiva Florescu válaszában közli, hogy a klézsei iskolákban november 16-án, 17-én és 18-án a szülők 11 tanuló számára kérték az iskolai programon túli heti 1 órás magyartanulást – de nem válaszol a felvetett kérdésre. Az új kérdésekre való hivatkozás azt jelentené, hogy ezeket figyelembe veszi – és ezzel önhatalmúlag még egy évvel elodázza a minisztériumi átiratban foglaltak érvényesítését. A főtanfelügyelő által említett szülői kérelmek elemzése és helyszíni látogatás alapján állítható: Florescu asszony ez alkalommal sem mond igazat: mivel a klézsei nyelvjárás különbözik az irodalmi magyartól, a szülők azt kérték, hogy az 1999/2000-es tanév megkezdése előtt, tehát már 1998/1999-es tanévben vezessék be a magyar nyelv oktatását, hogy a gyermekek a következő tanévben, amikor rendes tárgyként tanulják majd, jobban meg tudjanak felelni az elvárásoknak. Tehát a tanrenden kívüli 1 órára vonatkozó igény nem a rendes tantárgy bevezetése helyetti, hanem azt előkészítő kérés. Duma András állítása szerint Florescu asszony ezzel a két lépcsős igénnyel tisztában volt. Ezzel a csúsztatással (heti egy óra – opcionális tantárgy) a főtanfelügyelő a rendes oktatásra vonatkozó szülői kérelmet áttette az opcionális kategóriába – miáltal az igény nehezebben teljesíthetővé vált, ugyanis az opcionális tárgyaknál előfeltétel a közel azonos felkészültség, ami a csángók magyar nyelvismeretét illetően a helyzet ismeretében alig valószínűsíthető. Éppen ez a mozzanat mutatja meg a leginkább a Florescu asszony rosszindulatát a kisebbségek anyanyelvi oktatását illetően. Ugyanakkor a Ciceu Antal úr által iktatott hiteles szülői kérések mindegyikét a főtanfelügyelő érvénytelennek nyilvánította... Néhány szülő az érvénytelenített kérés helyett személyesen iktatott új kérést, mások lemondtak erről. Ugyanakkor ismét elkezdődött a szülők megfélemlítése, hárman kijelentették, hogy ők Duma András és Ciceu Antal urak meggyőző munkája nyomán írták meg kérvényeiket. *Szinte hihetetlen, hogy egy szülő, mert alkotmányos jogát gyakorolja, a hatóságok zaklatásának teszi ki magát.*

Klézse község másik (a budai) iskolájában a 112, 113, 114/1998 alatt iktatott kérések nincsenek meg, ezeket Florea Alexandru igazgató elmondása szerint az 1-es iskola igazgatója, Jigău Constantin úr elvitte, hogy „átadja a tanfelügyelőségen”. Jigău úrról tudjuk, hogy iskolájában visszautasította a szülői kérvények iktatását.

1999. február: Bár a magyar oktatás bevezetésének esélye igen kicsi, mert a szülői igények közé nem került be a magyar nyelv, és az időközben érvényesített módszertani előírások szerint csak olyan tárgyak választhatóak, amelyek ebben szerepelnek. Mi több, a magyar nyelv iránti igényről a klézsei iskola egy a tanfelügyelőségnek címzett átiratában 1999 márciusában azt állítja, hogy egyetlen tanuló vagy szülő sem jelentett be ilyen irányú szóbeli vagy írásbeli igényt. Ez 1999-ben immár természetes, mivel az igénybejelentésnek korábban, az elmúlt tanévben kellett volna megtörténnie, amikor a tanfelügyelőség illetékesei mindent megtettek, hogy az igény hivatalosan ne legyen iktatva.

1999. április: Mivel a főtanfelügyelő szerint Klézsen nincsenek kisebbségek, az itteni iskolában nem dolgozták fel az Oktatásügyi Minisztériumnak a román tannyelvű iskolákba járó kisebbségi tanulók anyanyelvi oktatására vonatkozó 3533/1999. március 31-i rendeletét. Hajdú ügyvéd átiratára (1999.IV.13.) olyan választ küld, amelyet és a klézsei iskola április 13-i átiratát csatolja hozzá, amely a miniszteri rendelet előtti keltezésű. Mindmáig az illető rendeletet nem alkalmazták Klézsen, még fel sem dolgozták!

1999. május: Kötő József államtitkár és a **Jelentés** alulírott szerzője Bákó megyébe utaznak, hogy személyesen tájékozódjanak az ügyről. Florescu főtanfelügyelő tájékoztatja őket arról, hogy mivel Klézsen mindenki románnak vallotta magát, nincs lehetőség a magyar nyelv oktatásának beindítására. Akkor a két látogató elhitte a Florescu által mondottakat, eszükbe nem jutott, hogy valaki fölötteseinek tudatosan hazudik.

1999. augusztus 29: Sántha Attila megbízatást kap, hogy foglalkozzon a csángó kérdéssel. A csángómagyar szövetség révén olyan információk birtokába jut, amelyek alapján felébred benne a gyanú a Bákó Megyei Tanfelügyelőség bizonyos lépéseinek jogszerűségét illetően.

1999. szeptember 8: A begyűjtött adatok feldolgozása után Sántha Attila felkeresi a Bákó Megyei Tanfelügyelőséget. A főtanfelügyelőnek felidézi az 1998 novemberében iktatott kérvényeket, amelyek létét éppen a tanfelügyelő igazolta. A főtanfelügyelő vállalja, hogy az illető kérvényeknek megfelelően elindul az opcionális anyanyelvtanítás és telefonon megkérdezi Ciceu Antal tanárt, vállalná-e a tanítást. Ciceu Antal vállalja.

1999. szeptember 13: Mivel megtudja, hogy Florescu főtanfelügyelő már másoknak is tett hasonló – beváltatlan – ígéretet és mert feltételezi, hogy az 1992-es népszámláláskor klézseiek is vallották magukat csángóknak, Sántha Attila kikéri az Országos Statisztikai Hivataltól az 1992-es népszámlálás klézsei adatait. Az eredmény: Klézsen 305 csángót és 11 magyart regisztráltak, anyanyelv szerint pedig a helyzet: 15 magyar, 171 más, vagyis miként a helyiek vallották, csángó anyanyelvű. (Ez az opció a kérdőívben nem szerepelt, mivel a nyelvészek a csángót a magyar nyelv egy archaikus változatának tekintik.) Vagyis Klézsen teljes joggal kérhetik a lakók a magyar nyelv oktatását, és a főtanfelügyelő ezen alkotmányos jogukban gátolja őket.

1999. szeptember 14: Mivel a tanulók érdeke előbbre való egy később elindítandó ellenőrző vizsgálatnál, Sántha Attila a főtanfelügyelő társaságában Klézsére látogat. Nem avatkozik be az események alakulásába, mivel rádöbben arra, hogy a főtanfelügyelő idegengyűlölete olyan mérvű, amellyel szemben nincsenek eszközei. Azt persze tapasztalja,

talja, hogy a tanügyi keret-tantervvel kapcsolatos előírásokat nem tartották be és 10 gyermek részére letettek újabb kérvényeket a klézsei iskola titkárságán. A főtanfelügyelő válasza erre a helyzetre: nem indítható el a magyar nyelv tanítása, mert a tanulók nem egy osztályból valók – a szülők igénye továbbra sem rendeződik.

A klézsei ügy állása, Sántha Attila értelmezésében a fenti. Önmagát objektívnak tartja. Következésképpen határozottan kéri az esetnek a minisztérium ellenőrző testülete általi kivizsgálását. Ugyanakkor, mivel a klézsei 2. Számú Iskolában iktatott 8 kéressel kapcsolatosan a főtanfelügyelő sem fogalmazott meg semmilyen kifogást, kéri a magyar nyelv oktatásának azonnali elkezdését.

Mivel a szülőket és a tanulókat a magyar nyelv oktatási igénybejelentés miatt többször és többen zaklatták, javasolja, hogy a szülők a minisztériumi ellenőrző testület jelenlétében tegyék – ismételjék – meg igénybejelentésüket.

2000. április: Az Oktatásügyi Minisztérium a román nyelvű iskolákban folyó anyanyelvi oktatást szabályozó rendeleteket bocsájt ki (2000.10.31/31113 és 2000.04.06/30257). Ezek a nemzeti kisebbségeket képviselő szervezeteknek, illetve szövetségeknek lehetőséget biztosítanak arra, hogy tolmácsolják a szülők kívánságát, miszerint igénylik az anyanyelv oktatását is a többségi nyelven tanító iskolákban. Ezen rendeletek alapján a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége a magyar nyelv oktatására vonatkozó kérvényt nyújt be a klézsei, a pusztinai és a lézpedi iskolákban.

2000. május: A kérvények benyújtása után gyűlést szerveznek a klézsei iskolában, tiltakozásul a magyar nyelv oktatásának bevezetése ellen, a Csángómagyarok Szövetségének helyi vezetőjét megfenyegetik. A Szövetség és szülők jelzik, hogy a pusztinai iskolában megtagadták az anyanyelvi oktatást igénylő kérvények iktatását. A minisztérium ellenőrző testülete megállapítja, hogy „az igazgatónő minden magyarzatot mellőzve nem igyekszik e helyzet rendezésére”, ami úgy értendő, hogy elutasít minden kérvényt. Az igazgatónő ellen semmilyen intézkedést nem foganatosítanak a minisztériumi ellenőrök.

2000. augusztus. Mivel semmiféle lépés nem történt az anyanyelvi oktatás vonatkozásában – bár június 15-ig az órarendeknek el kellett volna készülniük, újabb delegátust küldenek a minisztériumból Bákóba C.C. Stanciu tanfelügyelő személyében. Ez utóbbi a megyei tanfelügyelőségen úgy foglal állást, hogy a román iskolába járó kisebbségiek anyanyelvi oktatásával kapcsolatos, Kötő József által aláírt államtitkári útmutató alkalmazása nem kötelező. Megjegyzendő, hogy nevezett minisztériumi hivatalnok május óta ismerte az útmutató szövegét és amennyiben kifogásai voltak vele kapcsolatosan, jelezhetne volna hivatalosan. Ezt az útmutatót a nemzeti kisebbségeket képviselő szakemberek igen nagyra értékelik. Stanciu tanfelügyelő azt kérte a szülőktől, hogy újabb kérvényekben igényeljék az anyanyelvi oktatást – amit a szülők megtettek.

2000. augusztus 28: A klézsei iskola igazgatója, majd másnap a pusztinai és lézpedi kollégái is megtagadják az újabb kérvények iktatását. A szülők a kérvényeket végül a megyei tanfelügyelőségen iktatták, de ennek sem volt semmilyen pozitív következménye.

2000. augusztus 31: Klézsen az igazgató a kérelmező szülőket gyűlésre hívja, kérvényeik visszavonására akarván rávenni őket. Érvei: a csángók románok, az ún. csángó nyelv cigány nyelv, és ha kéri a magyar nyelv oktatását, akkor minden tárgyat magyarul kell majd tanulniuk a gyermekeiknek. Ezen gyűlés hatására két szülő visszavonta a kérését.

2000. szeptember 5: Látván, hogy a klézsei közös szülői gyűlés nem hozta meg a várt eredményt, a pusztinai iskola igazgatója egyenként citálja be a szülőket és kéri, hogy vonják vissza kérvényeiket. Ezen lépések törvénybe ütköznek és kimerítik a faji uszítás, ideggyűlölet de még a rasszizmus („cigány nyelv”) büntetést is. Minderre azért kerülhetett sor, mert a minisztérium éveken át eltúrte a Bákó megyei oktatás vezetőinek kisebbségellenes magatartását, és most sem mutatkozik semmi jele annak, hogy tetteik miatt felelniük kellene valamilyen fórum előtt. Stanciu tanfelügyelő megbüntetésére és a bákói kisebbségellenes magatartású személyek oktatásból való eltávolítása nélkül az anyanyelv tanítását célzó kísérletek teljesen reménytelenek.

2000. szeptember 15-17: Az Oktatásügyi Minisztérium, a Nemzeti Kisebbségek Hivatala, a Bákó megyei tanfelügyelőség és a Bákó megyei prefektúra képviselőiből álló bizottság ellátogat a klézsei, a pusztinai valamint a lézpedi iskolákba, ahol a testület előtt 13 klézsei, 10 pusztinai és 2 lézpedi gyermek szülei fejezték ki a magyar nyelv tanítására vonatkozó igényüket. A hatályos törvény értelmében abban az esetben, ha legalább heten igénylik, az Oktatásügyi Minisztériumnak és a megyei tanfelügyelőségnek kötelessége létrehozni olyan csoportokat, amelyekben az ezt igénylők gyermekei anyanyelvüket is tanulhatják. A bizottságot Klézsen többen megfenyegették: a polgármestere, a helyi önkormányzat néhány tagja, valamint egy ittas egyénekből álló csoport, és a falu elhagyására akarták kényszeríteni őket. Azon csángó szülőket pedig, akik találkozni szerettek volna a bizottsággal, helybéli románokból álló csoport akadályozta meg abban, hogy a testület előtt is hangot adjanak igényüknek.

2000. szeptember 1-10: Joao Ary az Európa Tanács jelentéstevője, Komlóssy József az Európai Népcsoportok Föderatív Uniójának (FUEV) alelnöke tényfeltáró úton járnak csángólakta moldvai településeken Szilágyi Zsolt parlamenti képviselő, Sántha Attila minisztériumi előadó és Tánzos Vilmos néprajz szakos egyetemi oktató társaságában.

2000. szeptember 18-22: Dumitru Nada, a Bákó megyei prefektúra vezetője meglátogatta a magyar oktatást kérvényező szülőket, és közölte velük: az állam nem tudja garantálni a biztonságukat abban az esetben, ha továbbra is fenntartják a magyar osztályok beindítására vonatkozó igényüket. A szülők egyike, Ioan Farțadi (vagyis magyarul Farcádi János) hajlandó tanúskodni a hazai és a nemzetközi fórumokon ezekről a fenyegetésekről. A látogatás után a Bákó megyei prefektúra arról tájékoztatja a miniszterelnököt, hogy a szülők letettek a magyar nyelv tanítására vonatkozó igényükről, és azzal vádolja meg a Moldvai Csángómagyarok Szövetségét, hogy megvesztegette a szülőket. A szövetség képviselői tiltakoznak ezen vádak ellen, szervezetüknek sem a hatalma, sem az eszközei nincsenek meg ehhez. A Bákó megyei prefektúra vádaskodásai nyomán az Oktatásügyi Minisztérium nem utasítja az iskolákat a magyar nyelvet is tanuló csoportok létrehozására, és a megyei tanfelügyelőséget bízza meg a “probléma megoldásával”. A tanfelügyelőség semmilyen lépést nem tesz az ügyben.

A csángó gyermekek továbbra sem élhetnek az anyanyelven történő tanulásához való alkotmányos jogukkal. Ugyanakkor a román hatóságok erőfeszítései, amellyel megpróbálták megtörni a csángó szülők ellenállását, hiábavalónak bizonyultak. Minden bizonnyal a továbbiakban sem mondanak le arról, hogy a Bákó megyei tanfelügyelőség biztosítsa a magyar nyelv oktatását az ezt igénylő csángó szülők gyermekei számára. A **Jelentést** készítője azzal zárja: a Bákó megyei tan-

felügyelőség és a klézsei iskola vezetősége által elkövetett törvénysértések fenyegetést jelentenek e demokratikus jogállamra.

A csángó kérdés időközben eljut az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet asztalára, fontos országok diplomatái foglalkoznak vele: James Rosapepe az USA bukaresti nagykövete ellátogatott Klézsére. 2000 májusában az Európa Tanács Kulturális és Oktatási Bizottsága megtárgyal egy, a moldvai csángók kisebbségi kultúrájáról szóló, a finn Tytti Isohookana-Asunmaa asszony készítette jelentést. A dokumentum gyakorlati javaslatokat is tartalmaz a csángókérdés megoldására vonatkozóan. 2000 szeptemberében Joao Ary, a bizottság főtitkára ellátogat Bákó megyébe, ahol személyesen meggyőződhet arról, mennyire ellenségesen viszonyulnak a helyi hatóságok a magyar nyelv tanításának bevezetéséhez.

2001. március 2-án elkészül az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése elé terjesztendő jelentés tervezete. Az ET PKGY kulturális bizottsága elé terjesztendő tervezet riportőre: Tytti Isohookana-Asunmaa finn képviselőasszony.

A csángó kisebbségi kultúra Moldvában

Tytti Isohookana-Asunmaa

I. BEVEZETŐ

1. A "csángó" kifejezés (románul ceangăi) a Moldvában élő, magyar eredetű, nem homogén közösséget alkotó római katolikus népcsoport megnevezésére használatos. E közösség a középkor óta él a Románia keleti részén fekvő moldvai "olvasztótégelyben". A csángók tulajdonképpen a magyarság archaikus maradványai, némely szempontból évszázadokkal elmaradva mögöttünk, akik külön nemzettudattal, nyelvi sajátosságokkal, ősi hagyományokkal rendelkeznek, népművészetük és kultúrájuk pedig igen gazdag.
2. Gyorsan változó világunkban a csángók menthetetlenül ki vannak téve a környezetük által gyakorolt igen erős befolyásnak, amely legfőképp a falusi papok és a román hatóságok által gyakorolt hatásban mutatkozik meg. Mostanra már az asszimiláció kései stádiumába jutottak. Mi a teendő, hogy megmentjük eme egyedülálló közép-európai örökséget, hogy megerősítsük ezt a népcsoportot és az őt alkotó egyéneket identitásukban?

II. KIK A CSÁNGÓK?

3. A csángók a legrejtélyesebb európai kisebbségek közé tartoznak. Eltérőek a vélemények azt illetően, hogy kik lehetnek az őseik, honnan érkeztek, mikor telepedtek le Moldvában, és hogy ténylegesen mekkora mai létszámuk. Még a csángó szó eredete is ellentmondásos. Az egyetlen vitathatatlan tény a csángókkal kapcsolatban erős római katolikus hitük. Moldva nyugati részén élnek, a Kárpátok keleti lejtői mentén, a

Bákót (déli csoport) és Romant (északi csoport) körülvevő falvakban, a Szeret, a Beszterce, a Tatros és a Tuzla folyók mentén, ahol megőrizték hagyományos európai mezőgazdasági módszereiket, hiedelemvilágukat és mitológiájukat, csakúgy, mint a magyar nyelv legősibb dialektusát.

4. Számuk a meghatározás függvényében változó, 260 000 (ez nagyjából a térségben élő római katolikusok száma) – még ha két harmaduk már nem is beszéli a nyelvet – és néhány tízezer közé tehető (a legutóbbi népszámlálást alapul véve, melynek során 3000-nél kevesebb csángót írtak össze).
5. A csángók az egyik legszemléletesebb példája az európai kulturális sokszínűség jótékony hatásainak. Népcsoportjuk évszázadok óta többé-kevésbé elszigetelten élt azon területektől, ahol magyarul beszélnek, román többségi környezetben. Ennek eredményeként sajátos, a román kultúra elemeit is magába ötvöző műveltséget hoztak létre. Erre a legjobb példa a népdalok és a balladák sokasága, amelyek még ma is élnek és változnak. Mind magyar, mind román elemek megtalálhatóak bennük. Ismeretes tény, hogy az európai balladák zöme terjedése során nem vesz tudomást a politikai és etnikai határokról. E közös európai balladakultúra egyik legutolsó bástyája a csángó népcsoport, melynek tanulmányozása, támogatása és megtartása éppen ezért mind Magyarország, mind Románia, mind pedig Európa számára fontos feladat.
6. E népcsoport életmódja sok szempontból még mindig középkori jegyeket őriz. Népi díszítőművészete ma is virágzó, melynek még napjainkban is születnek új elemei. Ugyanez érvényes a népi hagyományokra, a hitvilágra valamint a mitológiára.
7. E kultúra mára a megsemmisülés peremére sodródott. A 260 ezer csángó közül mindössze 60-70 ezren beszélnek a csángó nyelvjárást. Európai szintű összefogásra van szükség e műveltség megmentésére.
8. Századokon át a csángók identitástudata a római katolikus valláson és a családban beszélt magyar nyelven alapult. Ez, akár csak archaikus életmódjuk és világnézetük, magyarán szolgálhat a katolikus hithez való mély kötődésre. Nem szokatlan a csángók körében, hogy ha valakit a nemzetisége felől kérdeznek, azt válaszolja: Katolikus vagyok. Ennek ellenére, még a vallás gyakorlásában is érezhető a környező román közeg befolyása. Így például a moldvai katolikusok nyitott koporsóban viszik halottaikat a temetőbe, ami ortodox hagyomány.
9. A hitélet számos középkori elemet megőrzött. Még pogány elemek is fölfedezhetőek rítusaik között – föllelhetőek például a napkultusz maradványai. Hiedelemviláguk és babonáik tárháza rendkívül gazdag, és számos ősi elemet tartalmaz.
10. A csángók nemzeti öntudata sokkal gyengébb, mint más, magyarul beszélő kisebbségi csoportoké. Ennek több oka van. Visszavezethető a középkori telepések gyengén fejlett nemzettudatára, vagy településeik szétszórtságára, ugyanakkor fontos tényező a környező társadalom, és főképp a katolikus egyház által évszázadok óta tudatosan gyakorolt asszimilációs politika.
11. Tudomásom szerint sem a csángók, sem szervezeteik nem igényelték a politikai autonómiát vagy a nemzeti kisebbségi státust. Ellenkezőleg, az állam iránt lojális román állampolgároknak tartják magukat. Az a tény, hogy sokan a magyar nyelv egyik dialektusát beszélnek, nem jelenti azt, hogy magyarnak is érzik magukat. Azok, akik elhagyják Moldvát, és a Kárpátok túloldalán vagy Magyarországon telepsznek le, ezt inkább gazdasági, mint nemzeti szempontok miatt teszik.

III. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

12. A történeti, nyelvészeti, valamint a néprajzi kutatások és a helységek neveinek elemzése a csángók származásával kapcsolatosan különböző nézetek kialakulásához vezetett. Néhány kutató úgy véli, hogy a magyarság azon csoportjának leszármazottai, akik elváltak a honfoglaló magyaroktól, még mielőtt azok a Kárpát-medence területére értek volna. Mások a kunoktól, a besenyőktől vagy egyéb törzsektől származtatják őket. Néhány román író egyenesen azt állítja, hogy a csángók tulajdonképpen elmagyarosított (vagy elszékelyesített) erdélyi románok. A legjelentősebb szaktekintélyek ugyanakkor elfogadják a csángók magyar eredetét, valamint azt, hogy nyugat felől érkeztek Moldvába. Az első csoportok legkorábban valószínűleg a 13. században telepedtek le, amikor IV. Béla magyar király keresztény hitre térítette Kunország népét, legkésőbb pedig a 15. században, István vajda vagy Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt. Szintén elfogadott, hogy a csángók első hulláma a Kárpátoktól keletre, a stratégiai jelentőségű szorosok mentén telepedett meg, hogy őrizzék és védjék azokat a keletről érkező behatolók ellen. Később további, a Kárpátok nyugati oldaláról érkezett magyar csoportok csatlakoztak hozzájuk: a székelyek, akik vagy összekeveredtek velük, vagy más falvakban telepedtek le.
13. A csángóknak saját püspökségük volt, saját püspökökkel, sokan közülük fontos funkciókat töltöttek be a moldvai fejedelemség vezetésében. Az 1526-os mohácsi magyar csatavesztés után a helyzet megváltozott, a magyar királyi udvar túl messze volt, a csángók magukra maradtak. Vezető értelmiségi rétegük kihalt, szabadparaszti privilégiumaikat pedig megvonták. Miután a magyarországi ferences rend beszüntette tevékenységét, minden magyar kulturális jellegű intézmény megszűnt Moldvában. Azonban szórványosan még fenntartották a kapcsolatot az erdélyi székelyekkel, és néhány család még a 19. században is átkelt a Kárpátokon, hogy Moldvában telepedjék le.

IV. A CSÁNGÓ NYELV

14. A kialakult viták ellenére a csángó nyelvvel kapcsolatosan egy dolog kétségtelen: az, hogy a magyar nyelv egyik formája. A csángó népcsoport a magyarság kulturális fejlődésétől elszigetelten élt. A magyar nyelv megújuláson ment keresztül a 18-19. század fordulóján, ez azonban nem érintette a csángó nyelvet. A legrégebbi aldialektus, az északcsángó a középkori magyar nyelv számos elemét megőrizte. Ugyanakkor új, a nyelvi közegre jellemző új elemeket is tartalmaz. A csángó települések földrajzi szétszórtsága és relatív elszigeteltségük egy nem homogén nyelv kialakulásához vezetett, azonban a tapasztalat azt mutatja, hogy a különböző dialektusokat beszélő csángók megértik egymást, és azt is, hogy az anyanyelvüket még beszélő csángók megértik a ma beszélt magyar nyelvet. A magyar nyelven sugárzó Duna tv vételére alkalmas antennák széles körű elterjedtsége is erre utal.
15. A csángó nyelvjárások egyedülálló lehetőséget biztosítanak a nyelvészeti kutatások számára az elszigeteltség megtartó hatásával és az ilyen körülmények között megjelenő újításokkal kapcsolatosan. Ugyanakkor egy sor információt nyújtanak arról, milyen kölcsönhatások lépnek fel két, teljesen különböző nyelvcsaládba tartozó nyelv

között. A finnugor magyar nyelv Moldvában beszélt dialektusa az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozó román nyelv számos elemével gazdagodott. Ugyanígy, a Moldvában beszélt román nyelvben is megtalálhatóak a magyar jövevényszavak, főképp a mezőgazdaság, a kézművesség és az államigazgatás területén.

16. Moldvában ma az iskolákban és a templomokban kizárólag románul beszélnek. Ennek eredményeként a csángók anyanyelvük írását egyáltalán nem ismerik. A magyar nyelv évszázadokon keresztül fennmaradt, mint a családi és a falusi közösségek nyelve. Az epikus kultúra – legendák és mesék – még mindig él az idősebbek emlékezetében, szájhagyomány útján terjed, és nagyban hozzájárult a nyelv megőrzéséhez.
17. Jelenleg azonban a csángó nyelvjárások a kipusztulás szélén állnak, és egy-két generáción belül teljesen eltűnhetnek. A falusi közösségek felbomlása, ami Közép- és Kelet-Európa országaiban a 19. században és a századfordulón következett be, a csángó falvakban most van folyamatban. Az iskolában tanult román nyelvnek sokkal nagyobb tekintélye van a fiatalok között, mint a családban használt, teljesen leromlott magyar nyelvnek. A román nyelv a hivatalos kultúra és a média jóvoltából monopolhelyzetbe került, így a fiatalok már nem használják a családban megtanult nyelvet az egymás közötti kommunikációban.
18. A csángó nyelv hathatós, hivatalos támogatása nélkül az európai örökség egy darabja kerül végveszélybe, egy olyan darabja, amely megőrizte a magyarok és a románok kulturális fejlődésének, a kölcsönhatásoknak és az együttélésnek az emlékét.

V. FOLKLÓR ÉS NÉPMŰVÉSZET

19. A csángók többsége földműves. Ez a tény, az elszigetelt kultúrák jellegzetes szívósságával egyetemben kitűnően magyarozza nemzeti viseletük és fazekasművészetük rendkívüli hagyományos jellegét (kézimunka és szövés). A közelmúltban azonban a hagyományos viseletet jórészt kiszorították a gyári konfekciós termékek.
20. A csángók népdalai és balladái a magyar népzene legősibb rétegeinek elemeit tartalmazták. Zenéjükben és táncaikban ugyanakkor a szomszédos román falvakból átvett elemek is megtalálhatók. A páros és a férfiak által járt egyéni táncok, amelyek a reneszánsz idején Nyugat-Európából terjedtek el, nem lépték át a Keleti-Kárpátokat. Ugyanabban az időben, amikor a néptánc legbonyolultabb és legfejlettebb formái alakultak ki az erdélyi magyar és román falvakban, a Kárpátoktól keletre és délre a középkori körtáncok fejlődtek tökélyre. A csángók a szomszédos románok táncainak sokaságát őrzik. Vannak olyan falvak, ahol több mint harminc féle táncot ismernek.
21. Hangszereik között olyan ősi darabok is megtalálhatóak, mint a bőrduda, furulya, harmona, hatlyukú furulya, de emellett használják még a hegedűt, a tangóharmonikát és a dobot is. Néhány faluban a jellegzetes balkáni bőrdudát használják, máshol viszont egy ősi magyar bőrduda típust találunk a moldvai falvakban.
22. A magyar népdalok – a népviselettel egyetemben – szegénységgel párosulnak. A közelmúltig a moldvai csángók népdalai és balladái a magyar népzene egyik legélénkebb képviselője voltak. Ugyanakkor megőrizte a román népdalok és balladák néhány elemét is. A folklór virágzott. Minden fontosabb eseményhez megfelelő dalok párosultak, amelyek más alkalmakkor nem hangzottak el. A jelentősebb események nyomán új dalokat költöttek. Jelenleg azonban a népi kultúra is hanyatlóban van.

VI. A VALLÁSI ÉLET

23. A csángók erős római katolikus hitéről már esett szó. Nem véletlen, hogy a bukaresti római katolikus érsek, a iași-i vallási oktatás felelőse és a iași-i püspök képviselője, valamint a moldvai katolikus papok jelentős hányada csángó származású.
24. A 16. század végéig Moldvában két magyar római katolikus püspökség létezett. Feladatörükét később fokozatosan átvette a bákói püspökség, az erdélyi ferencesek pedig kolostort alapítottak a városban. A 16. és 17. században beköszöntő háborúk és szegénység következtében sok moldvai katolikus közösség elveszítette papját, akiket később olaszországi szerzetesekkel pótoltak. 1884-ben a bákói püspökséget fölöstették, és Bukarestben hoztak létre egy érsekséget, Iași-ban pedig egy püspökséget. 1895-ben törvény útján tiltották be a kétnyelvű katekizmusok használatát.
25. A csángók ma ismét énekelni szeretnék ősi vallásos himnuszaikat, ahogy ezt az 50-es évekig tették, és szeretnék elérni a magyar nyelvű misék bevezetését is. A bukaresti és a iași-i katolikus vezetők ugyanakkor – amellet, hogy a csángó nyelv megőrzésének szükségességét elismerik – elutasítják e kérések teljesítését, mivel szerintük azokat “egyházon kívüli” személyek találták ki, a magyar nacionalista propaganda hatására. A misék román nyelven történő celebrálására a legfőbb érv az, hogy a 260 ezer moldvai katolikus ezeket megérti, míg a magyar vagy csángó dialektusban elhangzókat csak egy részük. Másrészt azonban a iași-i püspökségen bizottság alakult Despinescu professzor elnökletével, amely a csángó dialektus írott formájának kidolgozását kapta feladatul, valamint azt, hogy rendezzen népszavazást a katolikusok körében arról, milyen mértékben igénylik a csángó nyelvjárásban lefolytatott ceremóniákat.
26. Nincs ésszerű magyarázat arra, miért tiltotta meg a iași-i püspökség a tavalyi esztendőben egy Csíkszeredából érkezett magyar papnak, hogy a helyi közösség meghívásának eleget téve, magyar nyelvű misét tartson az egyik moldvai csángó falu templomában. A szertartáson – amelyet végül egy kocsmában kellett megtartani – szinte a falu teljes népessége jelen volt.

VII. OKTATÁSÜGYI KÉRDÉSEK

27. Az 1995-ös román oktatásügyi törvény 180. paragrafusja jogot biztosít a szülőknek arra, hogy eldöntsék: milyen nyelven szeretnék taníttatni gyermekeiket. Három lehetőség közül választhatnak: teljes egészében román nyelven történő oktatás, anyanyelvű oktatás a történelem és a földrajz román nyelven folyó tanításával, valamint román nyelvű oktatás, az anyanyelv opcionális tárgyként való tanítása mellett (ez utóbbit választotta a csángó szülők többsége). A csángók (és szervezeteik) követelik az anyanyelven való tanulás jogának tiszteletben tartását. Megjegyzendő, hogy ez még mindig lényegesen kevesebb a többi romániai magyar számára biztosított jogoknál, akár a Hargita és Kovászna megyékben, ahol többségben vannak, akár a többi erdélyi településen élő magyarokról van szó.
28. A bákói hatóságok azt hangoztatják, hogy az európai előírásokat figyelembe véve akarják gyakorlatba ültetni a törvényeket. Ugyanakkor azt állítják, hogy a csángó nyelvjárás (melynek nincs írott formája), nem önálló nyelv, és hogy az irodalmi ma-

gyar nyelv tanításával nem segítenek a csángókon, mivel azt nem is értik. Arra is hivatkoznak, hogy hiányzik a szükséges anyagi háttér a magyar nyelv tanításának bevezetéséhez, ráadásul azon szülők gyermekei, akik ezt kérvényezték, a gyengébb képességű tanulók közé tartoznak, akik nem tudnának megbirkózni egy új tantárggyal.

29. Lévén, hogy a csángó – akárcsak az elzászi és a bajorországi nyelvjárás a németben – a magyar nyelv olyan dialektusa, melynek nincs írott formája, nyilvánvaló, hogy az oktatásban nem használható. Az irodalmi magyar nyelv oktatásának bevezetése biztosan nem lesz ártalmas hatással a csángó nyelvjárásra, és nem is helyettesíti azt, ugyanúgy, mint ahogy a Hochdeutsch sem vette át a többi német dialektus helyét. A román törvények értelmében a szülőknek jogában áll a magyar nyelv tanítását kérni gyermekeik számára, az iskolák feladata pedig az, hogy eleget tegyenek e kérésnek, ha elegendő számú kérvény gyűlt össze.
30. Néhány csángó szülő már 1977 óta kérvényezi a magyarórák bevezetését, és nem kétséges, hogy néhány, csángók lakta faluban ma is megvan az igény a magyar nyelv oktatásának bevezetésére. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy néhány család erdélyi magyar iskolákba küldi tanulni gyermekeit. Meglátogattam egy ilyen iskolát a Gyimes nevű faluban, és kiderült, hogy a tanulók közel egy harmada (száz gyerek) Moldvából érkezett. A román törvények világos előírásai és a szülők kérése ellenére a kérdéses tanintézmények egyikében sem vezették be a magyar nyelv tanítását. Néhányan azon szülők közül, akik kérvényt nyújtottak be, arról panaszkodtak, hogy az iskola igazgatója vagy a pap e miatt nyomást gyakorolt rájuk.
31. Úgy tűnik, hogy helyi szinten az akarat hiánya, a központban pedig a tehetetlenség játszik közre abban, hogy a román hatóságok nem ültetik gyakorlatba az oktatásügyi törvény kitételeit.

VIII. JAVASLATOK A CSÁNGÓ KULTÚRA MEGŐRZÉSI MÓDOZATAIRA

32. Annak érdekében, hogy a csángókat egyedi, és európai szinten is jelentős kulturális értékeik megőrzésére buzdítsuk, a jelenlegi helyzet megváltoztatása szükséges. Ezen értékeknek nem szabad szegénységgel és elszigeteltséggel társulniuk, és megvetésként létezniük. Ezen célokat csak a csángók kulturális és gazdasági megerősödése által érhetjük el.
- I. A csángó településeken élő szülőket informálni kell a román oktatási törvény rendelkezéseiről, és ki kell dolgozni az anyanyelvtanulásra vonatkozó kitételek gyakorlatba ültetésének módozatait;
 - II. Az anyanyelv tanulásának lehetőségét a Román Alkotmány szellemében kell biztosítani. Ugyankor fizetést kell biztosítani azon tanárok számára, akik önként vállalkoztak a magyar nyelv tanítására;
 - III. Lehetőséget kell biztosítani a csángó nyelvjárásban lefolytatott római katolikus misék hallgatására a csángó falvakban;
 - IV. A csángó szervezeteket hivatalosan is el kell ismerni, és föl kell venni őket a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának listájára. Különös figyelmet kell szentelni a csángó kisebbség korrekt összeírására a következő népszámlálás alkalmával;

- V. Elő kell segíteni a csángók hozzájutását a modem sajtótermékekhez. Pénzügyi támogatást kell biztosítani a csángó szervezeteknek a havi kiadványok és helyi rádióadók működtetésére;
- VI. Ösztöndíjakat kell biztosítani a csángó értelmiségi réteg kialakítására, és munkalehetőséget kell biztosítani a csángók lakta területeken;
- VII. Helyi intézményt kell létrehozni a csángó kultúra fenntartására, valamint a csángó öntudat és a kisebbségek iránti tisztelet felébresztésének céljával;
- VIII. Sajtókampányt kell indítani Romániában a csángó kultúra értékeinek valamint a többségi nemzet és a kisebbségek közötti békés együttműködés előnyeinek bemutatására;
- IX. Nemzetközi szakértői bizottságot kell felállítani a csángók tanulmányozására,
- X. Bátorítani kell a kis- és középvállalkozások létrehozását a csángók által lakott régióban.

Az Európa Tanács ajánlása a csángókról

1. Az Oroszországban honos veszélyeztetett uráli kisebbségi kultúrákról szóló jelentés, valamint az 1998-ban elfogadott 1171-es határozati javaslat elfogadása után a közgyűlés ezúton fejezi ki aggodalmát a Romániában évszázadok óta honos csángó kisebbségi kultúra helyzete miatt.
2. A csángók (románul ceangăi) római katolikus vallású, nem homogén népcsoport. Eme etnikai csoport a középkor óta fennmaradt Moldvában, a Kárpátok romániai vonulatának keleti oldalán. A csángók a magyar nyelv egy korai változatát beszélik, és ősi hagyományokat és változatos népművészetet és népi kultúrát őriznek, amely különleges értéket jelent Európa számára.
3. Századokon át a csángók identitása a római katolikus valláson, valamint a családban és a faluközösségen belül beszélt saját nyelvükön alapult. Ez szolgálhat magyarázatul, ősi életmódjuk és világnézetük mellett, a katolikus valláshoz való szoros kötődésükre és nyelvjárásuk fennmaradására.
4. Azoknak a száma, akik még beszélik a csángó nyelvet, vagy anyanyelvüknek tartják, csökkenőben van. Bár ezzel az adattal nem mindenki ért egyet, egyes vélekedések szerint a csángó nyelvet beszélők száma 60 és 70 ezer közöttire tehető.
5. Moldvában ma az iskolákban és a templomokban a román nyelvet használják. Ugyanakkor anyanyelvként tanítják az ukránt, lengyelt, a románt és az oroszot. A román oktatási törvény előírásai és a szülők ismételt kérése ellenére azonban a csángó anyanyelvi oktatás még mindig nem valósult meg a csángó falvakban. Ennek következményeként csak kevés csángó képes az anyanyelvén írni.

6. A csángóknak nincsenek politikai követelései, csupán különálló kultúráként szeretnék elismertetni önmagukat. Ehhez kémeik támogatást, elsősorban azt kérik, hogy gyermekeiket csángó nyelven oktassák, és hogy az egyházi szertartások anyanyelvükön folyjanak.
7. A közgyűlés ezúton felidézi a hasonló kérdésekben elfogadott szövegeket, jelesül a 928-as Ajánlást (1981), amely az európai kisebbségi nyelvek és nyelvjárások oktatási és kulturális problémájáról szól, az 1203-as Ajánlást (1993), amely az európai cigányságról szól, az 1283-as Ajánlást (1996), amely a történelemről és a történelem oktatásáról szól Európában, az 1291-es Ajánlást (1996), amely a jiddis kultúráról szól, valamint az 1333-as (1997) ajánlást, amely az aromán kultúrával és nyelvvel kapcsolatos.
8. A kulturális és nyelvi sokszínűséget olyan értékes forrásnak kell tekintenünk, amely gazdagítja európai örökségünket, és ugyanakkor megerősíti minden egyes nemzet és egyén identitását. Az európai szintű segítségnyújtás, amelynek főképp az Európa Tanács részéről kell érkeznie, minden egyes esetben igazolt, amikor egy sajátos kultúra megmentéséről van szó, így a csángók esetében is szükséges.
9. A Közgyűlés javasolja tehát, hogy a Miniszterek Bizottsága ösztönözze Romániát a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának ratifikálására és gyakorlatba ültetésére, valamint arra, hogy támogassa a csángókat, főleg az alábbi területeken:
- I. Az anyanyelven tanulás lehetőségét a román alkotmány és az oktatási törvények szellemében kell biztosítani. Ugyanakkor a helyi iskolákban osztálytermet, valamint fizetést kell biztosítani a falvakban a csángó nyelvet tanító tanároknak.
 - II. A csángó szülőket informálni kell a román oktatási törvényről, és útmutatókat megjelentetni a nyelvre vonatkozó kitételek gyakorlatba ültetése tekintetében.
 - III. Lehetőséget kell biztosítani a csángó nyelven tartott római katolikus misék hallgatására a csángó falvak templomaiban, valamint arra, hogy templomi énekeiket a csángók saját anyanyelvükön énekelhessék.
 - IV. Minden csángó szervezetet hivatalosan el kell ismerni, és támogatni kell őket. Különös figyelmet kell szentelni a csángó kisebbség korrekt összeírására a következő népszámlálás alkalmával.
 - V. Elő kell segíteni a csángók hozzájutását a modern tömegkommunikációs eszközökhöz. A rendelkezésre álló alapok mértékében pénzügyi támogatást kell biztosítani a csángó szervezeteknek, hogy saját identitásukat aktív módon kinyilváníthassák (főleg egy havi kiadvány és egy helyi rádióadó működtetése révén).
 - VI. A csángó kultúra támogatása érdekében sajátos programokat kell beindítani, melyekre az erősödő öntudat és a kisebbségek iránti tisztelet összefüggésében kerül sor. A csángók tanulmányozása érdekében szakértők számára nemzetközi szakértői vitákat és tanácskozásokat kell szervezni a csángók tanulmányozása érdekében.
 - VII. Sajtókampányt kell indítani Romániában a csángó kultúra, valamint a többség és a kisebbségek közötti együttműködés előnyei bemutatására.
 - VIII. A csángók egyedülálló nyelvi és néprajzi sajátosságait a megfelelően rögzíteni kell.
 - IX. Bátorítani kell a térség gazdasági fellendülését, például kis- és közepes vállalkozások létrehozásával a csángó falvakban.

Fordította: **Balogh Levente**

III. Magyar oktatás és művelődés

Bodó A. Ottó

(Ki)Útkeresők

A kortárs erdélyi magyar színházról

Az 1989 előtti erdélyi magyar színházi életre abszurd, abnormális módon nyomta rá bélyegét a totalitárius rendszereknek a művésztől merőben idegen eme sajátossága – gondoljunk csak a Bach-korszakra, Goebbels rendeleteire vagy Zsdanov cenzúra rendszerére. A kor színháza e politikai meghatározottsághoz kétféleképpen viszonyult: vagy beállt az ideológiák szolgálatába, annak egyszerű szócsövévé degradálódva, vagy (és ez volt az „intellektuálisabb” magatartásforma) felerősítette a metakommunikációt színpad és nézőtér közt, azon szavak és jelek által, amelyek átcsúsztak még az éber cenzori ellenőrzésen is, s amelyek egyféle „ellenzéki” jellegét biztosították. Másfelől a homogén nemzetállamnak az „együtt élő nemzetiségek” asszimilációja által történő megvalósítási kísérlete következtében a színház, az egyház mellett, az anyanyelv ápolásának utolsó bástyája maradt (az iskolák a magyar nyelvű oktatás fokozatos felszámolása miatt ebbéli szerepüket már kezdték elveszíteni). E tény még inkább eltávolította a színházat normális esztétikai kritériumaitól (tisztelet a kevés kivételnek) – kialakult a „kikacsintások színháza”.

Ezek a problémák 1989 után javarészt eltűntek, s a cenzúra nyomása alól felszabadult színház azzal a helyzettel találta szemben magát, hogy a politikai hovatartozás (azaz a rendszerrel való szembefordulás) már nem minősült kritériumnak, az anyanyelv ápolása pedig velejárója ugyan tevékenységének (ez természetes is mindaddig, amíg egy előadás egy adott nyelven játszódik), de nem meghatározó követelménye (lévén biztosított a magyar nyelvű könyvekhez, írott és elektronikus sajtóhoz való szabad hozzáférés). „[...]A tegnapi tabuk, ha már egyszer nem tabuk, ma nem sokkíroznak többé senkit.[...] Az allegorikus beszéd nem allegorikus többé, hisz mindenki tudja, mire utal.”¹ Ilyen körülmények közt természetes lenne, hogy a színház visszataláljon önnön művészi lényegéhez, s meghatározói végre az esztétikai kritériumok legyenek – ez viszont csak részben történt meg, jelentősebb előrelépést e téren főleg az utóbbi két-három évad hozott.

E jelenség sokrétű okai közül most mindössze párat említenék, mindenekelőtt a rendezőhiány és a -képzés problematikáját. Míg az utóbbi tíz évben szerencsére bőven végeztek kiemelkedő tehetségű fiatal színészek, akik mára már színházuk arculatának meghatározóivá váltak, a rendezőképzés helyzete változatlanul megoldatlan. Ez idő alatt a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem Szentgyörgyi István Tagozatán mindössze hatan végeztek rendezői szakot (1995-ben négyen, 1996-ban pedig ketten), akik közül négyen maradtak a pályán, s igazán maradandó értékű előadásokat kettőnek (Barabás Olgának és Bocsárdi Lászlónak, akiknek a művészete kapcsán Bíró Béla egyik tanulmányában² a preposztmodern színház fogalmát veti fel) sikerült létrehozni. Próbálkozások történnek ugyan magyar rendezők kinevelésére román tannyelvű intézményekben (Marosvásárhelyen, Kolozsváron vagy épp Bukarestben), illetve a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetemen, de az e téren tatóngó űröket mindmáig nem sikerült lefedni. Az 1989

előtti korszakból Erdélyben maradt, és tovább dolgozó rendezők közül mindössze Tompa Gábor és néhány produkciója révén (mindenekelőtt *A vihar*-ra és a *Kulcskeresők*-re gondolok) Parászka Miklós méltó Harag György szellemi örökségéhez. Éveken át a Magyarországról meghívott második-harmadik, sőt sokadik vonalba tartozó rendezők silány előadásai árasztották el az erdélyi színpadokat. E tendencia az utóbbi években szerencsére megszűnőben van.

Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az a kulturális interferencia-jelenség sem, amely az erdélyi magyar színházban élénken megnyilvánul. Egyaránt érezhető a román, valamint a magyar színház sajátosságainak hatása, felfedezhető benne az előbbinek erőteljesen teatralizáló, kép-centrikus, metafizikai aspektusokat felvonultató, illetve az utóbbinak a szövegközpontú, lélektani realizmusra alapozó hagyománya. Ez az elegyedés nem csupán a román rendezők magyar nyelvű előadásiban – és ezekből van néhány jelentős, csak a fontosabbakat említve Vlad Mugur, Victor Ioan Frunză, Dragoş Galgoţiu rendezéseiben – érhető tetten; a hatás nyomon követhető a többi produkciókban is (itt nem a silány utánpótlásra gondolok). E tény jelzi, itt valóban zsigeri kölcsönhatásról, a mélybe ivódott jellegzetességről, nem csupán néha-néha felbukkanó formai hasonlóságról van szó. (E témában figyelemre méltó Darvay Nagy Adrienne-nek a román-magyar színházi interferenciákról a közelmúltban megjelent kötete.³)

Ezután a kis, ám fontos kitérő után visszatérve a színházi képzés problematikájához, elmondható, hogy 1992 óta Erdélyben két magyar nyelvű színházművészeti felsőoktatási intézmény működik, Marosvásárhelyen, illetve Kolozsváron, mindkettő saját, jól körülhatárolható arculattal és sajátos hiányosságokkal. Előbbi mögött sajnos az utóbbi jó néhány évben nem állt igazán színvonalas színház (ez, úgy tűnik, megváltozóban van), a második viszont krónikus infrastrukturális problémákkal küzd. „A kolozsváriak másfajta színházat játszanak. [...] A vásárhelyieknél merészebben, kísérletezőbben a főiskolai színjátszás másik alternatíváját jelzik, azt, amelyet kevésbé lehet majd folytatni az itteni <nagyszínházi> gyakorlatban.”⁴ E különbség azonban stílári, nem minőségi – felelőtlenség lenne egyik vagy másik javára dönteni, annál is inkább, mert a főiskolákon belüli különbség is nagy, az évfolyamvezető tanárok, valamint a diákok tehetségétől függően. Mindazonáltal a színházak felvevőpiaca egyre szűkebb, így kevés a valószínűsége annak, hogy hosszú távon mindkét főiskola megmaradjon – bármennyire is áldásos lenne az alternatíva lehetősége, valamint a versenyhelyzet.

Annak következtében, hogy a '90-es évektől szinte kizárólagos nemzeti identitás-őrző szerepe megszűnt, a színház elveszítette közönségének egy széles rétegét – s e folyamatot tovább segítette a sajtó- (mindenekelőtt a magyar nyelvű televíziózás lehetősége) és mozgásszabadság (a határok megnyitása Magyarország felé). Az előadások immár nem egy etnikai közösség társadalmi életének meghatározó eseményei, így fogyasztókként csupán a (valamilyen) művészetre vágyók maradtak. A produkciók jelentős hányadának művésziatlensége további néző-vesztéshez vezetett. Az utóbbi években e tendencia megfordulóban van: a közönség visszaszivárgásának lehetünk tanúi egy újabb néző-generáció megjelenésével. E megfiatalodott, kicserélődött közönség befogadói magatartása már sokkal nyitottabb, érzékenyebben reagál a kortárs színházi törekvésekre.

Úgy tűnik, jelenleg az erdélyi magyar színjátszás a művész-színház és a szórakoztatás áldilemmájával küzd. „Nem az a baj, hogy szórakozni akarunk, hanem az, hogy nem akarunk szórakozni. Végül is a kettő között szellemileg nincs különbség. Ha a kö-

zönség tényleg ragaszkodna ahhoz, hogy szórakozni akar csupán, akkor a világ színházai: (a) egyszer s mindenkorra kiürülnének teljesen, (b) sokkal komolyabban elkészített előadásokat mutatnánk be.” – írja Peter Brook⁵. Valójában az intellektuális szórakoztatás és az intellektus kikapcsolásaként (egyszerűbben: agyimosás) értelmezett kikapcsolódás közti ellentétéről van szó. Ez utóbbinak a hívei tulajdonképpen a szappanoperák pszichés kvázi-morfin mechanizmusát kéri számon a színházon, és az úgynevezett „szórakoztató” színházat művelők e terminus mögé bújva leplezik dilettantizmusukat, igénytelenségüket. Könnyed(nek nevezett) műfajú előadásokat ugyanis lehet (igaz, nagyon nehéz) magas színvonalon is művelni, úgy, hogy a közönség is vevő legyen rá. És hogy ez mennyire így van, arra az elmúlt évadokból jó példa rá a sepsiszentgyörgyi *Alkésztisz* (rendező: Bocsárdi László), továbbá Vlad Mugur kolozsvári vígjáték-rendezései (*A velencei ikrek*, *A Lourcine utcai gyilkosság*), Keresztes Attila ugyancsak kolozsvári előadásai (*A fátyol titkai*, *Rómeó és Júlia*), Novák Eszter marosvásárhelyi operett-rendezése (*3:1 a szerelem javára*) – mind-mind igazi esztétikai értékeket felvonultató, kiemelkedő közönségsikernek örvendő színházi produkciók.

Az erdélyi magyar színházak közt az arculatbeli sajátosságok mellett jelentős színvonalbeli különbségek is tapasztalhatók. Ennek okai a színházak regionális jellegében, hagyományaiban, a társulatok összetételében, valamint a műsorpolitikában keresendők.

Évek óta a legrangosabb előadásokat vitathatatlanul a kolozsvári Állami Magyar Színház hozza létre. E társulat arculatát Tompa Gábor mellett a visszatérő vendégként dolgozó Vlad Mugur⁶ határozza meg. Tompa Gábor 1999/2000-es évadbeli előadásai: *A játszma vége* – amellyel a rendező folytatja nagy sikerű abszurd-ciklusát – és *A mizantróp* ebben a szándékoltan lecsupaszított, dísztelen előadásban Tompa az egyén-társadalom viszony helyett a férfi-nő viszonyra helyezi a fő hangsúlyt. Egyed Emese írja az előadás kapcsán: “A filozófia és az emberi esendőség befejezetlen alkudozása tetszett.[...] Gondolkozni kellett, s a megértés élményideje még terjed elkövetkező napjainkban.”⁷ Vlad Mugur legutóbbi rendezése az általa egy évvel korábban Craiován már színre vitt Pirandello-darab, az *Így van (ha így tetszik)*. Ez utóbbi produkcióban a színház a színházban problematikáját feszegeti a rendező elkápráztató vizuális effektusokat is felhasználva. “Pirandello kérdését Mugur a színházi alaphelyzetre alkalmazta, és a <ki kit néz, ki kinek és milyen térben játszik?> kérdést teszi fel.”⁸ Tompa és Mugur, valamint a vendégrendezők mellett határozott, a kánonokhoz meglehetősen szabadon viszonyuló előadásaival (*A fátyol titkai*, *Rómeó és Júlia*) egyre nagyobb teret kap a fiatal Keresztes Attila.

Ugyancsak a kolozsvári színház szervezte meg 2000 őszén az utóbbi évek legrangosabb erdélyi magyar színházi fesztiválját, a *Harag György Emléknapokat*. A Fesztiválon a bemutatott előadásokon, könyvbemutatókon és beszélgetéseken kívül az érdeklődők videoprojektoron megtekinthettek néhány színháztörténeti értékű Harag-produkciót. „Az Emléknapokon az előadások politikai és nyelvi határokat nem ismerő jellege is Harag emlékét idézte (a bemutatottak közül román rendező instruálta a marosvásárhelyi és az újvidéki előadást, és kettőt a kolozsváriak közül). A néző és a színházi szakember számára nagy jelentőséggel bírt a különféle előadások összehasonlításának lehetősége.”⁹ Az ugyanezen a fesztiválon bemutatott kötet¹⁰ az erdélyi színházi életben egyedülálló módon egy csokorba gyűjtve mutat be szemelvényeket a társulat utóbbi tizenkét évada legfontosabb bemutatóinak kritikai visszhangjából.

A marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata sokéves agónia után feltámadni látszik. Ebben legfontosabb szerepe a vendégként már három előadást jegyző Novák Eszternek van (*Chioggiai csetepaté, Szentivánéji álom, 3:1 a szerelem jávára*), aki produkciói létrehozása közben szemmel láthatólag hangsúlyt helyezett a társulatépítésre is. Munkájának gyümölcse legutóbbi, a fiatal színészek mellett főiskolásokkal elkészített előadásában látszik beérni. A másik, visszatérő vendégként dolgozó fiatal rendező Anca Bradu, aki az 1999/2000-es évadban rendezett *A tavasz ébredésében* "hatásos képek sorát komponálja.[...] A kínosan lassú tempó is oka annak, hogy az előadás képtől képig araszolgat, s a szereplők közti kapcsolatok, maga a történet nem tud kibontakozni."¹¹, ám a produkció sokak meglepetésére és értetlenkedésére elnyerte az UNITER (román színházzövetség) legjobb rendezésért járó díját.

Ugyancsak művész-színházi tendenciák érvényesülnek a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színházban, amelynek arculatát Bocsárdi László és Barabás Olga határozzák meg. Előbbi első itteni rendezése, a minden szempontból kiemelkedő *Kazimir és Karoline* óta (az 1993-as előadás felújítása e sorok írásakor folyik) a múlt évadbeli *Vérnászban* tűnik újra megtalálni egyedi stílusjegyeit. Az előadásban a mozgás, a tánc elemei keverednek a hagyományos színházi jelekkel, sajátos színpadi nyelvet hozván létre. Talán Bocsárdinál is öntörvényűbb Barabás Olga színháza. A múlt évadban rendezett *Peer Gyntje* szerves folytatása a korábban színre állított *Scapin furfangjai, A hazug* és *Don Juan* által jelzett sornak. „A konvencionális cselekvésmódokat, személyiségeket, alaphelyzeteket bontja föl láthatatlan összetevőikre, hogy szerkezetüket fölmutathassa. Ez a színház nem annyira valamiről szól, mint inkább arról a módról, ahogyan szól róla. Ez a mód az előadás valódi formája és tartalma. Maga az alaptörténet, a lélektan, a szöveg csupán ürügy arra, hogy az előadás a maga sajátos formáját megmutathassa.”¹² A sepsiszentgyörgyi színházban mindemellett komoly műsorpolitikai gondok érezhetőek: a 1999/2000-es évad utolsó bemutatóját már április elején megtartották, s a mostani évad közepén túl is mindössze két új bemutatonál tartanak – az efféle ritmuszavarok egy vidéki (kis)városi közönség esetében pedig gondokkal járhatnak.

A szatmári Harag György Társulat a realista színjátszás talán legerőteljesebb bástyája, mindenekelőtt néhány kiemelkedő színészének (Ács Alajos, Czintos József) köszönhetően. Stílusbeli változásra utaló jelek azonban e színház előadásaiban is érezhetőek. Gavril Pinte múlt évadbeli *A makrancos hölgy megszelídítése* rendezésében alapvetők voltak a bábszínházszerű elemek, vizuális effektusok, a szereplők megsokszorozása. Az említett produkcióban fiatal és idősebb színészek egyaránt nyitottan viszonyultak a másféle játékmódhoz, s e tény jelzi: a megújulás remélhetőleg zökkenőmentes lesz. Az igazgatóváltáson átesett társulat (Parászka Miklós helyét Lőrincz Ágnes vette át, aki a jelek és nyilatkozatok szerint folytatja elődje munkáját) jelenlegi legnagyobb problémája a színházépület rossz állapota – az omló vakolat miatt ez évad közepén le kellett állni a játszással, a társulatnak ideiglenesen a művelődési ház épületébe kellett költöznie.

Amikor Demeter András elnyerte a temesvári Csiky Gergely Színház igazgatói posztját, az ország legfiatalabb direktorának számított, a színház pedig minden valószínűséggel a legkisebb létszámú színészállománnyal rendelkezett (társulatról ugyanis aligha lehet beszélni). Azóta a társulat évadonként nagy változáson megy át, hol kialakulni látszik egy csapat, hol meg számos színész távozik. Ennek okai valószínűleg a gyér számú nézőben is keresendők: Erdély legkisebb létszámú közönsége áll mögöttük. A színház

legjelentősebb produkciója a Victor Ioan Frunză által rendezett neomanierista *Lorenzaccio* (1997/1998-as évad), melyben “épp a látszólagos korhűség rejti magában a XX. századot [...] hatása valóban lenyűgöző, ám sokkal rafináltabb egy egyszerű korutánzásnál. A korabeli reneszánsz ruhaminták és karneváli álarcok egy modern divatbemutató kreációival ötvöződnek, és a hatásuk is ehhez mérten megtervezett része az előadásnak [...]”¹³ E munkafolyamat következő állomásaként készült el a két R. Cousse-monodrámából (*Gyermekszemmel/Sonkastratégia*) álló előadás: „ez esetben a monodráma jóformán csak annyit jelent, hogy a színész egyedül van a színpadon[...]. Victor Ioan Frunză rendező mindig erős vizuális hatásokkal dolgozik; nála a látvány és a díszlet fontos szerepet tölt be; a monodráma műfaji szabályai szerint viszont a színész dominál: a színész, az ember vagy éppen a gyermek.”¹⁴ Ezek az előadások azonban kivételnek számítanak a színház alacsony színvonalú produkcióinak sorában.

A nagyváradi Szigligeti Ede Társulat több mint egy évtizede hullámvölgyben van. A fiatalítási kísérletek rendre csődöt mondtak, a bemerevedett társulat képtelen a megújulásra – előadásaik a rossz értelemben vett polgári színház produktumai, korszerűtlenek, színvonal alattiak. Pedig a színészgárda egy része többre is képes lenne: elég ha csak Csiky Ibolyának a Parászka Miklós rendezte *Macskajáték*beli, Bányai Irénnek a *Mesél a bécsi erdő*beli (Dézsi Szilárd rendezése), a frissen odaszerződött Orbán Attilának a *Mesél a bécsi erdő*- vagy *A legbátrabb gyávabeli* alakításaira, vagy ez utóbbit rendezőként jegyző Tóth Tünde korábbi kolozsvári alakításaira gondolunk. A magyarázat talán a határozott művészeti irányvonal és konzekvens rendező hiányában keresendő.

Az elmúlt évadban két új magyar színház kezdte meg működését Székelyudvarhelyen a zalaegerszegi Merő Béla vezetésével indult újabb társulat (Tomcsa Sándor Színház), részben az ottani Népszínház hivatásossá válásával, mely kis létszáma ellenére széles repertoárt vállalt fel. Működésében már ez első időszakban adminisztratívnak nevezhető problémák merültek fel, távozott a színház vezetője, akárcsak pár vezető színésze. Az ottmaradt fiatal csapat próbálkozik tovább – ám az igazi eredményekre vélhetően még néhány évig várni kell.

Ugyancsak az 1999/2000-es évadban kezdte meg első évadát a csíkszeredai Játékszín, mely első évadában lényegében a szatmári Harag György Társulat leányvállalataként működött. Ez idő alatt legkiemelkedőbb produkciója a Dragoş Galgoţiu által rendezett *Részek* volt, amelynek lényegében a produceri teendőit vállalta fel a színház (a kis szereposztás több mint felét vendégművészek alkották). „Az alakítások ereje, a színészi játék szépsége, a megragadott hangulatok, képek annyira erős hatásúak voltak, hogy túlragadták a produkciót a racionális dedukció határain, és segítettek egy másfajta kulcs megtalálásában.[...] Félelmetes erejű érzelmi töltés ketyeg a produkcióban, hipnózisként, kábítószerként hat az emberre – a felidézett érzelmi töltetek személyessé válnak.”¹⁵ – írja a produkcióról Valádi István. A Csíki Játékszínnek 2000/2001-es évadtól a szatmári színháztól való függetlenedése érezhető, s e tény minden bizonnyal komolyabb művészi teljesítményt eredményez.

A színházi élet helyzetét taglalva, néhány szót okvetlenül kell szólnom a színházi sajtó helyzetéről is. Erdélyben nagyon kevés a felkészült, megbízható értékorientációval bíró, elfogulatlan kritikus. Hosszú időn keresztül a légből kapott kijelentések, a szakmaiság helyett egyéni ízlésre épített írások, gyakran pedig a személyeskedés, az elemzés helyett a számonkérés uralta a kritikákat – ez idő alatt még jobb esetnek minősült az, amikor

valaki nem szakmai felkészültséggel, de viszonylag tág műveltséggel és nyitottsággal írt a színházról. Ily módon a kritika hitele kérdésessé vált, a színházak megbízható visszajelzés nélkül maradtak. A magyarországi vagy a hazai szaksajtóban időnként megjelent néhány írás nem pótolta, nem pótolhatta a hiányosságokat. Az utóbbi két-három évadban javulni látszik a helyzet, mind erősebben és határozottabban hallatja hangját néhány fiatal, korszerű értékekre fogékony fiatal kritikus – ám ahhoz még mindig túl kevesen vannak, hogy kritikus-generációról beszélhessünk esetükben. Ehhez még el kell telnie néhány évnek, akár csak ahhoz, hogy maga a műfaj visszanyerje tekintélyét, s kialakulhasson egy egészséges viszony a színház és a róla szóló sajtó között.

Nyilván érdemes lenne feltenni a kérdést: milyen szerepet tölt be a mai erdélyi magyar színház a kortárs erdélyi magyar dráma új alkotásainak ösztönzésében. Ezt a kérdést azonban most nem kívánjuk megválaszolni.

¹ Pályi András: *Fordul a kocka*, In: *Egy ember kibújjik a bőréből*. HungAvia Kráter Kiadó. Budapest 1992.

² Bíró Béla: *Preposztmodern*, Korunk, 1999/6.

³ Darvai Nagy Adrienne: *Megkönyezett szabadság*, Argumentum, Budapest 2000.

⁴ Margitházi Beja: *Tablóképek, vizsgabój*, Színház, 1997/9.

⁵ Peter Brook: *Kegyvetlenség, örület és háború*. In: *Változó nézőpont*. Orpheusz könyvkiadó – Zug-színház, Budapest 2000.

⁶ Időközben, 2001 nyarán Vlad Mugur elhunyt.

⁷ Egyed Emese: *Embergyűlölő, székek, miegymás*. Krónika, 2000. szeptember 27.

⁸ Valádi István: *Így volt és így tetszett*. Világszínház, 2000/5-6.

⁹ Zsigmond Andrea: *Minden jól van*. Fügöny, 2000/4

¹⁰ *A Buszmegállótól A játszma végéig* (szerk. Kelemen Kinga). KÁMSZ, Kolozsvár, 2000.

¹¹ Nánay István: *Fiatalok*. Színház, 2000/8.

¹² Bíró Béla: *A mag és a héj*. Fügöny, 1999/2.

¹³ Imreh István: *Fekete bárány a farkasok között*. Fügöny, 1999/1.

¹⁴ Tompa Andrea: *Emberek és emberkék, állatok és állatkák* – In: Színház, 2000/12.

¹⁵ Valádi István: *Sokadnapos vallomás* – In: Fügöny, 1999/2.

III. Magyar oktatás és művelődés

Németh Júlia

Magyar képzőművészek az ezredfordulás Erdélyben

A romániai magyar és az erdélyi magyar képzőművészet múlt évtizedet felölelő eseménykrónikája kapcsán felmerül egy elvi kérdés: magának a fogalmaknak a létjogosultsága. Tekintettel a képzőművészeti termékek nyelvi kultúrától való függetlenségére, talán helyesebb lenne romániai magyar képzőművészeti társadalomról beszélni, mert ez az a fogalmi kategória amelynek mentén számos megkülönböztető jegyet ismerhetünk fel. Természetesen szólnunk kell az „erdélyi magyar képzőművészetről” is, hiszen a művelődéstörténeti megközelítés e fogalommal dolgozik. Ebben a vonatkozásban a múlt évtizedet leghelyesebb a huszadik század erdélyi magyar képzőművészetének kontextusában tárgyalni, annál is inkább mert magyar vonatkozásban a 89-es rendszerváltás talán kisebb arányú szemléletváltással járt, mint ez a képzőművészet egészében történt. Ennek magyarázata önmagában is érdekes kérdéseket vet fel, megválaszolásukra a jelen tanulmány nem vállalkozik. Ami pedig a művészetelméleti elemzést illeti, hagyatkozhatunk Banner Zoltán közelmúltban megjelent tanulmányára.¹ A történelmi hagyományokból, néplélektani elemekből és az összmagyar kultúrához fűződő szoros kapcsolatból eredeztethető erdélyi magyar képzőművészet megjelölés tulajdonképpen a Trianon utáni Erdély magyar anyanyelvű művészeinek munkásságára utaló gyűjtőfogalom. Paradox módon esetenként még független is lehet attól, hogy a területi megjelölés folytán ide sorolható művészek munkájában milyen mértékben lelhetők fel, vagy egyáltalán fellelhetők-e magyar vonatkozású (történelmi, néplélektani, etnológiai) témák.

A jelen tanulmánykötet szellemében is leghelyesebbnek a kérdéskör egyfajta csoportszociológiai megközelítése tűnik. Annál is inkább mert ez a vonatkozás kívül esik a szorosabb értelemben vett művészettörténeten, amelynek kötetek, folyóiratok teremtenek fórumot, de számos fogódzót nyújthat a szakmai, művészetelméleti vizsgálódásban.

A vizsgálatunk témáját alkotó periódus kezdete egybeesik a rendszerváltás éveivel, amelyek hoztak ugyan változást a művészeti felfogásban, ez azonban távolról sem hasonlítható a lakosság egésze és ezen belül a művészek létfeltételeiben bekövetkezett változáshoz. A pártállami ideológiában szereplő teljes foglalkoztatás elvének megszűntével a teljes foglalkoztatási szabadság megteremtette az egyéni érvényesülés elvileg korlátlan lehetőségeit, de ezzel párhuzamosan a létbizonytalanság és a munkanélküliség perspektíváját is. A rendszerváltás aránylag nagyszámú, jól felkészült képzőművészt talált Erdélyben, akiknek nem elhanyagolható hányada részesült a pártállami mecénatúra támogatásában. Az ideológia, majd egyre inkább a nacionalizmus és a személyi kultusz diktálta elvárások sajátosságaként, az állami megrendeléseket élvezők soraiból a nyolcvanas évekre a magyar nemzetiségűek szinte teljesen kiszorultak. Gazdasági helyzetükben tehát az állami mecénatúra régi formájának megszűnte nem okozott különösebb megrázkódást. Az erdélyi magyar képzőművészek helyzetében megkülönböztető vonásként jelent-

kezett a periódus második felében megizmosodott magyarországi műkincs-kereskedelem, amely a befutottak számára ígéretes felvevőpiac perspektíváját jelentette.

A legfontosabb megkülönböztető jegy azonban magyar képzőművészek vonatkozásában, minden anyagi vonzata dacára nem ez a körülmény, hanem a magyar anyanyelvi kultúrához való szoros kötődés. Paradox módon ezt a kötődést azok a frusztrációk és megkülönböztetések serkentették, amelyek a magyar intellektualitást és ezen belül a képzőművészeket a hatalom irányából érték és érik. Az állami mecenatúra formája ugyan változott, de a román nacionalista elvárások, immáron teljesen kendőzetlenül, a csurrano-cseppenő alapítványi és önkormányzati megrendelések meghatározó tényezőivé léptek elő. Ez a tény a kisebbségi művészt eleve kizárja a potenciális támogatottak sorából. A kisebbségi szervezetek irányából jövő támogatási rendszer és a magyarországi kulturális segítség csak kis mértékben tudja pótolni az ekképpen keletkezett megrendelés-hiányt. Az érdekvédelmi célt is szolgáló szerveződések (Barabás Miklós Céh, Hargita Visual Art) munkájában inkább a kulturális szervező munka került előtérbe. Nem véletlenül, hiszen az érdekvédelemnek a megrendelő és a piac irányában kell képviselnie a munkavállaló érdekeit, de a műkincs-kereskedelem hazai magánmegrendelők hiányában pang, az pedig kifejezetten anekdotába illő lenne, ha például egy Funar típusú polgármester irányította önkormányzat felé a magyar képzőművész társadalom igényekkel lépne fel. Marad tehát az önszerveződés esélye és a piac felfutásában reménykedő, a műkincs-kereskedelemben perspektívát látó magánvállalkozók jelentkezése.

A művész társadalom egészét vizsgálva elemeznünk kell az ezredfordulóra kialakult helyzetet. Míg a nyolcvanas évek végéig a szigorúan korlátozott főiskolai diáklétszám erősen visszafogta a felsőfokú képzésben részesülők számát. Minden korlátozó szándék dacára, a rendszerváltáskor sok, aránylag jól felkészült fiatal művész volt Erdélyben. A rendszerváltás után ez a korlát fellazult, és a létszám az ezredvégre számottevően megnövekedett. Nem mondható el ez a munkalehetőségek vonatkozásában. A tanügy és az ipari formatervezés lett volna az a két lehetőség, amely a pályakezdő fiatalok számára a művészet gyakorlásához szükséges anyagi háttérrel biztosította. Mára azonban az oktatás felvevőképessége csökkent, a komoly gondokkal küzdő nagyipar pedig a struktúraváltás és a csőd állapotában van és formatervezésre nincs miből költenie. A reklámpiac és a sajtó mérsékelt számú munkahelyet biztosít ugyan, de távolról sem annyit, hogy ez a végzősök megnövekedett számával arányban lenne. A szabadfoglalkozású művészi státus, amely felé minden művész törekszik, világviszonylatban is kevesek számára érhető el, idehaza pedig egyfelől szinte teljesen megszűnt kenyérkereseti minőségében, másfelől sokak számára az egyetlen lehetséges életforma. A pályázatok, ösztöndíjak, tanulmányi támogatások azonban csupán időlegesen nyújtanak, nyújthatnak anyagi fogódzót.

A képzőművész státusában bekövetkezett negatív változás minden hazai alkotót érint. A nemzetiségi hovatartozással összefüggésbe hozható előnyök és hátrányok ilyenformán némiképp kompenzálódnak. A nehézségek leküzdésére irányuló önszerveződés, néhány közös kezdeményezés kivételével, nemzetiségi jellegű. Ez a tény önmagában is beszédes és indokoltá teszi az „erdélyi magyar képzőművész” megnevezést. A következőkben a számomra elérhető információk alapján szemlézem ezeket a kezdeményezéseket.

A rendszerváltás előtti időkből örökölt szakmai szervezet, a Romániai Képzőművészek Szövetsége már önmagában is jóval kevesebb központi támogatásban részesül,

mint annak idején, amikor művészi feladatai mellett, ideológiai elvárásoknak is eleget kellett tennie. A jelenlegi általános gazdasági elnyomódás közepette közismert a kormányoknak szűkmarkúsága a kultúrával szemben. Az országos szövetség megyei fiókszervezeteinek pedig abból a nagyon kevésből kell gazdálkodniuk, amit a már eleve nem túl bőséges húsofodék melletti fővárosiak a vidéknek juttatnak. S ha ezen felül még azt is számításba vesszük, hogy a felsőfokú anyanyelvi művészképzést szolgáló, egykor még Magyar Művészeti Intézettel is rendelkező Kolozsváron a Romániai Képzőművészek Szövetsége helyi fiókjának ugyancsak népes vezetőtestületébe mindössze egyetlen magyar művész került be – feltehetően az is csak amolyan kirakatból –, távolról sem tűnik erőszakoltnak, vagy ahogyan egyesek vélik: különködésnek a romániai magyar képzőművészek külön érdekvédelmi szervezetének a megalakítása. Még annak a nagyon sokat hangoztatott és számottevő valóság tartalommal is rendelkező ténynek az ismeretében sem, hogy a művészet nyelve országhatárainkon belül, de szerte a nagyvilágban is közös. Reális igény hívta tehát életre, jobban mondva támasztotta fel az 1929-ben Kós Károly és Szolnay Sándor alapította és tevékenységét a diktatúra idején 1947-től szüneteltetni kényszerült Barabás Miklós Céh, amelynek szellemisége bűvópatak módjára tovább élt és tört felszínre 1994-ben, a csoportosulás feltámasztását szorgalmazó egykori tagjainak, Abodi Nagy Béla festőművésznék és Kós Károly szobrászművésznék, a Céh jelenlegi tiszteletbeli elnökeinek a javaslatára. Ettől az időponttól, az újraalakulástól számíthatjuk a Céh tevékenységének második szakaszát. A Kancsura István, majd Jakobovits Miklós festőművészek elnökletével és régióként Murádin Jenő illetve Németh Júlia, Gaál András és Simon Endre alelnökök irányításával működő szervezet az otthonteremtő és mindaddig meg nem oldott adminisztratív gondok – a székházfelújításhoz szükséges anyagi támogatás elmaradása – mellett több nemzetközi visszhangot kiváltó országos tárlatot rendezett már. A legrangosabb erdélyi magyar képzőművészek érdekvédelmét felvállaló szervezet ez idáig azonban jószerével csupán erkölcsi támogatásban tudta részesíteni tagjait, hiszen az innen-onnan beszerzett, és létfontosságúnak bizonyult információk begyűjtése és továbbítása mellett anyagilag – munkaeszközök, felszerelések, műtermi lehetőségek, szállás és ellátás biztosítása, utazási költségek fedezése tekintetében – mint nonprofit szervezet, maga is nagyobb támogatásra szorulna. A tény viszont, hogy létezik egy olyan szervezett tömörülés, amely a magyar ajkú romániai képzőművészeket összehozza és sajátos problémáikkal, régiókénti és külföldi kapcsolataik megteremtésével foglalkozik, a sajátos romániai körülmények között távolról sem elhanyagolható.

A Barabás Miklós Céhnek jelenleg 81 tagja van: 39 kolozsvári, 9 marosvásárhelyi, 7 csíkszeredai, 3 nagybányai, 3 temesvári, 3 szebeni, 2 nagyváradi, 2 sepsiszentgyörgyi, 2 szovátai, 2 brassói, 2 dévai, 1 udvarhelyi, 1 szatmári, 1 kovásznai, 1 bukaresti, 1 vajdahunyadi, 1 kézdívásárhelyi és 1 alfalusi. Műfajilag a megosztás a következő: 25 festő, 15 szobrász, 15 grafikus, 9 textiles, 3 keramikus, 2 üveg- és díszítőművész, 4 műkritikus, művészettörténész és 3 pártoló tag. A szervezet nyitott és az alapszabályzatnak megfelelő kitételek mellett a tagság elsőrendű követelménye a minőség. Ennek alapján a céh-tagság egyben MKITSZ-tagságot is jelent. A Barabás Miklós Céh ugyanis tagja a rangos magyarországi Magyar Képzőművészeti és Iparművészeti Társaságok Szövetségének is.

A BMC természetesen nem törekszik, és nem is törekedhet kizárólagosságra. Egyfajta ernyőszervezet viszont, romániai vonatkozásban a legnépesebb tagsággal. Berkein belül is több csoportosulás alakult már, nem beszélve a Céhen kívüli kisebb-na-

gyobb, területi kritériumok vagy szemléletmódbeli affinitások alapján kialakult művész-tömörülésekről, amilyen volt például a MAMœ, és amilyen a nemrég alakult Hargita Visual Art. De ott vannak a legkorszerűbb, nem konvencionális művészeti törekvéseket szívügyüknek tekintő „ann-artosok”, a nagybányai hagyományok ápolását felvállalók, a Nyugat fele mindenkor nyitottaknak bizonyuló aradi, temesvári művészek és persze mindig voltak és vannak olyan alkotók, akik semmilyen művészi csoportosulásban nem óhajtanak részt venni.

Az erdélyi magyar képzőművészeti élet fellendülését jelzik az utóbbi időben örvendetes módon elszaporodott képzőművészeti alkotótáborok is, amilyenek a rangidős, több évtizedes múlttal rendelkező gyergyószárhegyi mellett, többek között, a lassacskán nemzetközivé terebélyesedő zsoboki és nagyenyedi valamint az ippói tábor. Az újonnan létesült kiállítótermeket és galériákat pedig ugyancsak nehéz lenne felsorolni. Mindössze kolozsvári viszonylatban említeném a nagy hagyományokkal rendelkező Korunk Galéria mellett létesült és a kincses város képzőművészeti életében egyre jelentősebb szerepet játszó, központi fekvésű, Reményik Sándor Galériát, a Györkös Mányi Albert Emlékházat és a konjunkturális alapon mára már megszűnt, annak előtte azonban évekig prosperáló Gy. Szabó Béla Galériát. De szólnunk kell a minden évben megrendezett, Gazda József szervezőkészségét dicsérő kovásznai Csoma-kiállításokról, valamint a fiatal csíkszeredai Váli Csongor ügybuzgóságát és hozzáértését jelző hargitai szerveződésről, a Hargita Visual Art csoport régiókat járó és régiókat vonzó kiállításairól, amelyek immár egy új szemlélet jegyében jöttek létre. Olyan, a kereskedelmi szempontokat sem mellőző műpártolói magatartás születésének lehetünk tanúi, amely az új idők új szellemét igyekszik meghonosítani tájainkon. Sokszor elmondtuk már, hogy a művészetek és művelők sanyarú sorsa a kétes értékű, de a rendszerváltás előtt mégis létező állami mecénatúra megszűnésével és egy valamikor még régebben létező, de teljes mértékben eltűnt és újonnan még ki nem alakult, tökeeros műpártolói réteg hiányával is magyarázható.

Az erdélyi magyar képzőművészeti élet 1989 utáni eseményeinek számbavételekor, a teljesség igénye nélkül bár, de feltétlenül meg kell említenünk azt a nagyszabású Barabás Miklós centenáriumi rendezvényt – kiállítást és tudományos szimpóziumot –, amely nem jöhetett volna létre a sepsiszentgyörgyi szakembergárda, Jánó Mihály, Varga Mihály és Vinczeffő László közreműködése nélkül. Mint ahogy a Barabás Miklós Céh már említett három nagysikerű kolozsvári és marosvásárhelyi országos tárlata is rendkívüli eseménynek számított, akárcsak a marosvásárhelyi Nagy Imre Képtár felavatása. Pezsgő képzőművészeti események színtere Nagyvárad is, ahol a Tibor Ernő Galéria kiállításai mellett az évente megtartott Varadinum művelődési rendezvénysorozatának is jelentős részét alkotják a művészeti megnyilatkozások, szimpóziumok. A modem művészetek, happeningek, performanszok, installációk hagyományos színtere pedig a Szent-Anna tó környéke, valamint újabban az átalakított kolozsvári régi zsinagóga, a Tranzit Ház. Ez utóbbiak írott fóruma a magyarországi Balkon folyóirat és kibővített, helyi román változata. Egyébként a célhoz formailag is méltó hazai magyar időszakos képzőművészeti kiadvány pillanatnyilag nincs. Éppen ezért érdemel dicséretet az udvarhelyi Veres Péter szerény erőforrásokból, magánszemélyek támogatásával és jószerével önerőből megjelentetett kis formátumú negyedévi kiadványa, az *Erdélyi Művészet*. Szaporodóban vannak azonban a könyv alakban megjelentetett művészeti monográfiák, a Kriterion rangos sorozatának a Fuhrmann- és Györkös-Mányi-kötettel történt megszűnése után többek között a

Mentor Kiadó (Jánosházy György: Kákonyi Csilla, Barabás Éva), illetve a Pallas-Akadémia (Gaál András, Márton Árpád munkásságát bemutató) igényesen indult sorozata, vagy az olyan összefoglaló jellegű munkák, mint Jakobovits Miklós esszéköteté², valamint a Kolozsvár képzőművészeti életébe, alkotóműhelyeibe és kiállítótermeibe bepillantást nyújtó, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában megjelent összegező kötet.³

Az ezredfordulós erdélyi magyar képzőművészeti élet alakulásában, természetesen szerepet kell játszania az évek folyamán egyre kiteljesedő, izmosodó Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületnek (EMKE), aminthogy ez a szerepvállalás létezik is, méghozzá távolról sem elhanyagolható szinten. Különböző pályázatok meghirdetésével, köztéri szobrok elhelyezésével, emlékhelyek művészi megjelölésével a szervezet, ha állandó jelleggel nem is, de időlegesen kereseti lehetőséghez juttat néhány művészt.⁴ Az EMKE, jellegéből adódóan azonban, a közművelődés istápolását vállalta fel, így, sajnos, csupán mérsékelt támogatásban tudja részesíteni a magas művészetet, a hivatásos és arra nagyon is érdemes, nem egy esetben pedig egyenesen rászoruló művészeket. Nem elhanyagolható viszont az évente megrendezett EMKE díjkiosztás, amelynek során nem egy jeles képzőművész vagy művészeti kérdésekkel foglalkozó elméleti szakember részesült már elismerésben, mintegy bizonyítandó a képzőművészet és a képzőművészek iránti fokozott érdeklődést, megbecsülést.

Mit hoz, mit hozhat a jövő? A folytonosság megőrzése mellett talán a szokásosnál is erőteljesebb változásokat. Mind az alkotási folyamatot érintő szemléletmódot, mind pedig az egész képzőművész társadalmat, alkotók és fogyasztók viszonyát illetően. A technika eddig még soha nem tapasztalt, rohamos fejlődése egyaránt hat magára az alkotóművészre és az alkotási folyamat során megszületett művészi termék sorsának az alakulására. A már megjelentek mellett tovább differenciálódhat a műfaji skála, s a folyamatos fel lendülésben levő műkincs-kereskedelem – hazai felvirágzása ugyan még várat magára – a helyi konkrét adás-vétel szintjéről világméretűvé terebélyesedhet és a virtuális valóság szintjén is beleszólhat a további fejlődésbe.

Jegyzék

az 1990 óta Erdélyben felállított műalkotásokról*

Ssz.	A műalkotás neve	A művész neve	Felállítás helye	Év
1.	A rodostói remete – szobor	Mónus Béla	Zágon	1999
2.	Ady Endre – mellszobor	Balogh Péter	Margitta	1994
3.	Ady Endre – mellszobor	Balogh Péter	Micske	1998
4.	Apor Vilmos – egészalakos	Miholcsa József	Torja	1998
5.	Arany János – egészalakos	Kiss István	Nagyszalonta	2000
6.	Balázs Ferenc – egészalakos	Ifj. Starmüller Géza	Mészkö	
7.	Baráti Szabó Dávid – mellszobor	Bodó Levente	Barót	1994
8.	Bartók Béla – mellszobor	Jecza Péter	Nagyszentmiklós	1994

* A *Jegyzék* összeállítói: Balogh Ferenc, Dáné Tibor Kálmán, Dukrét Géza, Matekovits Mihály, Muzsnay Árpád, Ördög Gyárfás Lajos és Szabó György Pál.

9.	Bem József – mellszobor	Vetró András	Kézdivásárhely	1999
10.	Benkő József – mellszobor	Petrovits István	Közéapajta	1992
11.	Bernády György – egészalakos	Bocskay Vince	Marosvásárhely	1996
12.	Bíró Lajos – mellszobor	Nagy Lajos	Tasnád	
13.	Bocskai István – egészalakos	Kolozsi Tibor	Nagyszalonta	2000
14.	Bocskai István – kisméretű egészalakos szobor	Lovátka Géza	Érmihályfalva	2000
15.	Bocskai István – mellszobor visszaállítás		Nyárádszereda	1998
16.	Boldog Gizella – mellszobor	Jorga Ferenc	Szászrégen	2000
17.	Bölöni Farkas Sándor		Bölön	
18.	Bolyai Farkas – mellszobor	Miholcsa József	Marosvásárhely	2000
19.	Bolyai János – mellszobor	Vetró Artúr	Temesvár	1998
20.	Bolyai János – emlékmű	Jecza Péter	Temesvár	1993
21.	Borsos Tamás – egészalakos	Kiss Levente	Marosvásárhely	2000
22.	Cserhalom elmékmű	Kolozsi Tibor	Czegötelke	
23.	Csizmarik László – mellszobor	Ardelean Aurel Gh.	Gátalja	1991
24.	Dsida Jenő – mellszobor	Andrási Kurta János	Szatmárnémeti	
25.	Franyó Zoltán – mellszobor	Jecza Péter	Temesvár	1996
26.	Gaál Mózes – mellszobor	Bodó Levente	Barót	1994
27.	Gábor Áron – egészalakos	Vargha Mihály	Bereck	1992
28.	Gr. Mikó Imre – egészalakos	Bocskay Vince	Sepsiszentgyörgy	1998
29.	Gr. Mikó Imre – mellszobor	Petrovits István	Zabola	1993
30.	Hám János	Lakatos Pál	Szatmárnémeti	
31.	Hősök emlékműve (Turul)	Vargha Mihály	Bikszád	1990
32.	II. Rákóczi Ferenc – mellszobor			
33.	In memoriam '89 – emlékmű	Ungor Csaba	Temesvár	1990
34.	In memoriam '89 – emlékmű	Szakács Béla	Temesvár	1993
35.	In memoriam '89 – emlékmű	Jecza Péter	Temesvár	1996
36.	In memoriam '89 – emlékmű	Kelemen István	Temesvár	1997
37.	Jókai Mór – mellszobor	Kutas László	Sepsiillyefalva	1997
38.	Kafka Margit – mellszobor	Deák Árpád	Nagykároly	
39.	Károli Gáspár – félalakos	Deák Árpád	Nagykároly	
40.	Klebersberg Kunó – mellszobor	Jecza Péter	Pécska	2000
41.	Kós Károly – mellszobor	Gyarmathy Lajos	Marosvásárhely	2001
42.	Kós Károly – dombormű	Ungor Csaba	Temesvár	1993
43.	Kossuth Lajos – mellszobor		Bihardiószeg	
44.	Kölcsy Ferenc – egészalakos	Kő Pál	Szödemezer	
45.	Kölcsy Ferenc – mellszobor	Lakatos Pál	Szatmárnémeti	
46.	Kriza János – mellszobor	Jecza Péter	Nagyajta	1990
47.	Lórántffy Zsuzsanna – egészalakos	Gergely István	Nagyvárad	
48.	Lovak szobra	Miholcsa József	Dálnok	1997
49.	Márton Áron – mellszobor	Hunyadi László	Marosvásárhely	2000
50.	Mikes Kelemen – mellszobor	Vetró András	Sepsiszentgyörgy	1993
51.	Mikes Kelemen – mellszobor	Bocskay Vince	Zágon	1997
52.	Mikszáth Kálmán – mellszobor	Gáti Gábor	Sepsiillyefalva	1997

53.	Millenniumi emlékoszlop	Bocskay Vince, Gergely István, Dóczi András	Nagyvárad	2000
54.	Misztótfalusi Kiss Miklós – kisméret	Törös Gábor	Misztótfalu	2000
55.	Orbán Balázs – egészalakos	Hunyadi László	Székelyudvarhely	
56.	P. Kelemen diák – mellszobor	Petrovits István	Kézdialmás	1994
57.	Petőfi Sándor – egészalakos	Máté István	Fehéregyháza	1999
58.	Petőfi Sándor – mellszobor	Petrovits István	Nagykároly	
59.	Petőfi Sándor – egészalakos	Hunyadi László	Marosvásárhely	2000
60.	Petőfi Sándor – mellszobor	Balogh Péter	Margitta	1992
61.	Petőfi Sándor – restaurált mellszobor	Farkas József	Nagyvárad	1991
62.	Petőfi Sándor és Júlia – egészalakok	Pogány Gábor Benő	Koltó	
63.	Pieta	Jecza Péter	Temesvár	1999
64.	Pieta	Csányi Katalin	Élesd	2000
65.	Reményik Sándor – mellszobor		Kolozsvár	
66.	Sipos Domokos – mellszobor		Dicsőszentmárton	
67.	Szabó Dezső – mellszobor	Vargha Mihály	Sepsiillyefalva	1997
68.	Szent György – kompozíció		Sepsiszentgyörgy	2000
69.	Szent István – mellszobor	Sántha Csaba	Székelyszentistván	1998
70.	Szent István – mellszobor	Jorga Ferenc	Szászrégen	2000
71.	Szent István – mellszobor (másolat)	Török Richárd	Nagyvárad	2000
72.	Szent László – egészalakos, újrakészített	1739-es kőszobor	Nagyvárad	2000
73.	Szent Miklós – egészalakos		Gyergyószentmiklós	
74.	Szentiváni Mihály – mellszobor	Kiss Levente	Nyárádgálfalva	2000
75.	Szilágyi Domokos – mellszobor	Kolozsi Tibor	Szatmárnémeti	
76.	Trefort Ágoston – mellszobor	Jecza Péter	Buziás	2001
77.	Túróczy Mózes – mellszobor	Vetró András	Székelykeresztúr	1993
78.	Turul – madár	Varga Luigi	Újmosnica	1992
79.	Turul – madár	Gui Demeter	Mezőfőny	2000
80.	Turul – madár (ismét újraállítva)	Krisan Benjámín	Újmosnica	2001
81.	Turul – madár	újraavatás	Székelyhíd	2000
82.	Zambler János – egészalakos	Vargha Mihály	Alsócsernáton	1993

¹ Banner Zoltán: *Tradíció és nyitottság. Festészet Erdélyben (1920-1999)* I-II. Új Művészet, 2000 szeptember és október.

² Jakobovits Miklós: *Hely szín. Gondolatok az erdélyi képzőművészetről*. Literatus Kiadó, 1993.

³ Németh Júlia: *Kolozsvár – műhely és vonzásközpont*. Szemelvények tíz esztendő képzőművészeti krónikájából. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. Székelyudvarhely, 2000.

⁴ A köztéri szobrokról és alkotóikról lásd az itt közölt, teljesnek nem mondható, de tudásunk szerint az első olyan jegyzéket, amely az 1990 óta Erdélyben felállított, magyar vonatkozású műalkotásokat veszi számba.

Szabó Bálint

Az erdélyi épített környezet alakulása az ezredfordulón

Visszatekintés

Forradalom? Lassú átalakulás? Nem indokolatlan kérdés! Valami alapján véve változik azon a területen, amit a többség ma is „műemlékvédelmi tevékenység” címszó alatt tart számon!

Mi is a dolgok lényege? Szerte a világon arról beszélnek az ezredfordulón, hogy azzal szabad, azzal lehet és érdemes foglalkozni, ami a fenntartható fejlődés irányába mutat! A fenntartható fejlődés hívei pedig, „műemlékvédelmi” szempontból, egyértelműen épített örökségben (a kulturális örökség épített részében), de még inkább épített környezetben gondolkoznak, próbálva tudatosan úgy irányítani a folyamatot, hogy az jó legyen az emberiségnek, hogy a jó irányba haladás fenntarthatóvá váljék. Hogy lehetőleg ne legyen külön fogalom a profitorientált tevékenység és a(z) épített) környezetvédelem, illetve tartozzék a környezetvédelmi tevékenységek közé az épített környezettel kapcsolatos mindenfajta gond is.

Más, egészen más nagyságrendű kérdések ezek, mint amelyek a 20. század második felének – szakmailag a Velencei Chartával fémjelzett – jellegzetesen felújítás-centrikus műemlékvédelmi szakaszában felvetődtek.

A feladat akkor az volt: ráébreszteni a világot egyrészt az alaposan megkutatott, majd a kompatibilitások jegyében fogant szakszerű felújítások, másrészt a védelemre érdemes ingatlanjegyzékek bővítésének szükségességére.

Most az a kérdés, hogy ha már van szakszerű felújítás, ha épített örökségünk fogalmába szinte már az egész épített környezetünk belefér, mit teszünk, mit kell tennünk azért, hogy azt a tömérdek feladatot, amit ez feltételez, illetve pénzt, amibe ez kerül, előteremtjük?

A válasz egyszerű: valóban tömérdek pénzre van szükség, de ennek nem kell föltétlenül a művelődési tárcák által (közvetlenül az adófizetőktől a műemlékvédelemre) kiutalt pénznek lennie, inkább olyan befektetett összegeknek, amelyek eredményeként „minőségibb” profit alakul; azaz nem az adófizetők pénzét kell épített környezetvédelmi célra használnunk, hanem úgy fektetnünk be épített környezetünkbe, hogy – minőségi lét- és életfeltételt teremtve ember, állat és növény számára egyaránt – az profittöbbletet termeljen (emlékezzünk a hatvanas években terjesztett megállapításra: több tejet ad a tehén, ha Beethoven zenét hallgat).

Az ilyen jellegű tőkebefektetés egészen másként hangzik! De mitől lesz a műemlékvédelembe beleölt pénzből profittermelő tőke? Csak attól, hogy átkereszteljük?

Világos, a – pillanatnyilag nem így működő – világot kell úgy átalakítani, hogy fenntarthatóan fejlődni tudjon. Természetesen nem egyik napról a másikra. Ennek feltéte-

le, hogy tevékenységünket mostantól ne a régi szellem, hanem az új határozza meg. Különben ebbe az irányba hatnak az EU különböző támogatási programjai is, hiszen az egész világot átfogó, ilyen irányú „szerkezetváltáshoz” – amíg az nem működik magától – rendes támogatás szükséges.

Az is világos, hogy olyan komplex feladat ez, amelyet nem lehet csak régiókban, kistérségekben gondolkozva átfogni, a(z) üzleti szempont szerinti) fenntarthatóság szférájába utalva át a dolgokat! Szó sem lehet központi irányításról! A feladat összehasonlíthatatlanul nagyobb helyi önkormányzati szerepvállalást feltételez – különösen a Kárpát-medencében. Ilyen vonatkozásban jó irányba mozdult el a közelmúltban az országos törvénykezés, és így kell értelmezni az EU regionális, kistérségi támogatási programjait is.

Sok mindenre van ehhez szükség, például: a) komplex stratégia felvázolására, mely ezeket a kérdésköröket megpróbálja átfogni, vagy b) munkaerőre, nagyon sok munkaerőre (ez utóbbi hovatovább egyre inkább a rendelkezésünkre áll, hiszen a globalizáció egyenes következményeképp – úgy értesültünk, nemsokára – az emberiségnek csupán 20 %-a fog termelni, a többi 80% pedig fogyaszt; az átirányítás hosszabb távon oldható meg, a mostani műemlék-felújítók csapata jelentősen ki fog bővülni az épített környezet karbantartásával, felújításával és bővítésével szakszerűen foglalkozók széles táborával).

Erdélyi dimenziók

Erdélyi dimenziókban mindezek rendhagyóan működnek, ha egyáltalán működnek, hiszen az egész világot átható szemléletváltási nehézségei itt tetéződnek azokkal a problémákkal, amelyek egyrészt régiókat (poszt-szocialista anyagi és erkölcsi válság), másrészt nemzetiségünket (elvándorlás, nemzetiségi komplexus) jellemzik.

Erdélyi épített környezetünkkel foglalkoznak: kormányzati szervezetek, központi és helyi szinten, nem kormányzati szervek (város- és faluvédők), illetve az üzleti világ, amely az épített környezetből él, vagyis abból szerzi a profitot.

2.1. A központi kormányzati szervek munkáját dicséri a 2000. április 12-én megjelent 5-ös számú törvény – a területrendezési törvénynek a III. védett övezetekre vonatkozó része, amelynek értelmében (a Transsylvania Trust javaslatára) múlt év októberében Torockót és környékét országosan védetté nyilvánította a Műemlékek Országos Tanácsa.

2001. január 25-től pedig érvénybe lépett a 228/2000. számú sürgősségi kormányrendelet, amely az 1955-ben kiadott 1160 sz. kormányhatározat óta először szabályozza teljességében az épített örökségvédelmet. Fontos megjegyezni, hogy Romániában először követeli meg a vállalkozótól: amennyiben (hivatalos jegyzékben) nyilvántartott épített örökségrészhez akarnak nyúlni, a tervezésben, a kutatásban és a kivitelezésben hozzáértő – atesztált – személyzetet köteles alkalmazni!

Ide tartozik a Művelődési Minisztérium 2032/1999-es rendelete, amely 2000-ben lépett életbe és amely a szakemberek atesztálását tette lehetővé. Így jelenleg több mint 100 szakértőt és képezett szakembert tartalmazó országos jegyzék áll rendelkezésünkre. Persze ez még nagyon kevés, de az atesztálás 2001-ben is folytatódik, remélhetőleg addig, amíg lesz elegendő atesztált szakember.

Ide tartozik az is, hogy a Művelődési Minisztérium tavaly októberben az Erdélyi Műemlék-Restaurátorok Egyesületét (EMRE) kérte fel az országos műszaki, pénzügyi és

jogi keretek megújítására. Azóta megszületett az összkoncepciót felvázoló tanulmány; amennyiben a javaslatot elfogadják, következik a munka érdemi része – több éven keresztül, szintén globálisan, épített környezetvédelemben gondolkozva; ha igaz, erdélyi magyar javaslatra készül el majd az országos műszaki, pénzügyi és jogi törvényes keret.

A legjelentősebb összeget ebbe a munkába természetesen a román kormányzat fektette be, amely – ha csak a Művelődési Minisztérium országos műemlék-felújítási programjának 2000. évi megvalósításait nézzük, akkor is messze kimagaslik a többi támogató közül: Erdélyben közel 2 500 000 USD-t költöttek, ebből a nemzeti kisebbségek által kreált műemlékekre 1 750 000 USD jut, illetve a magyar vonatkozásúakra 1 150 000 USD (legfontosabb objektumai: a bonchidai Bánffy kastély, a csíkmenasági római katolikus, a sepsikilyéni és a kolozsvári unitárius templom, a gyulafehérvári Apor-kastély). Ezenkívül ennél jóval jelentősebb összegből – amiről nem rendelkezünk adatokkal – újítottak fel műemlék iskolákat, törvényszékeket, kórházakat, illetve más középületeket a tanügyi, igazságügyi, egészségügyi, pénzügyi, vagy más minisztériumok jóvoltából.

2.2. Jellegzetesen erdélyi regionális viszonylatokban számol az épített környezetben (örökségvédelemben, műemlékvédelemben, ha ezekkel az «ódon» kifejezésekkel akar élni az ember) érdekelt civil szféra is.

Mindenekelőtt fontos és lényeges: az erdélyi magyarság ebben a vonatkozásban is kezébe vette saját sorsának irányítását: van erdélyi (magyar) épített-örökségvédelmi intézményrendszer, koncepció, vannak végrehajtók és eredmények egyaránt. Igaz, hogy távolról sem elegendők, és az is igaz, sok esetben jelentős anyaországi támogatást vettek igénybe és igényelnek ezentúl is! A már említett regionális sajátosságok és nemzetiségi frusztrációk következtében, sok-sok évtizedet venne igénybe az, hogy az anyaország szintjére önmagunk erejéből felzárkózzunk (az sem biztos hogy ezeket az évtizedeket kibírná a magyar Erdélyben). Létkérdés tehát számunkra ez a támogatás, mindenek előtt azért, hogy belátható – ezért reményeink szerint a magyarságot Erdélyben tartó – időn belül fel tudjunk zárkózni!

Az erdélyi épített örökségvédelmi tevékenységet egyre hatékonyabban menedzselő Transsylvania Trust Alapítvány (TTA) szép sikereket ért el: köztük Torockó értékvédelme (a legbökezebb anyaországi támogató, Budapest Belváros-Lipótváros Önkormányzata jóvoltából, a megmentett erdélyi épített-környezeti gyöngyszem a legrangosabb nemzetközi kitüntetésben, az *Europa Nostra* éremben részesült), a nagyenyedi Bethlen Gábor kollégium szakmunkásképző tábora (fővédnöke Károly walesi herceg és partnerek az Oxford Brookes University valamint az Institute for Historic Building Conservation), a bonchidai Bánffy-kastély felújításának megkezdése (román és magyar állami, illetve Phare-program támogatással) és sok más műemlék, amelyek kisebb-nagyobb segítségben részesültek a TTA közbenjárására.

A TTA legjelentősebb sikereinek egyike, hogy a Babeş-Bolyai Egyetem keretében 2000-ben már a második évfolyama indult be annak az államilag elismert magyar nyelvű építészeti felsőoktatási formának, amely elsőként Erdélyben, 4 szemeszteres, 600 órás posztgraduális szakképzést nyújt az épített örökség rehabilitációjának szakterületén. Az oktatás jelentős anyaországi támogatással működik, vendégtanárként több mint 30 magyarországi szakember tanít, akiktől fiatal erdélyi tanársegédek igyekeznek minél hamarabb átvenni a stafétát.

Másik jelentős TTA kezdeményezés – ezúttal az Apáczai Közalapítvány szinte kizárólagos támogatásával – az épített-örökségvédelmi kutató- és oktatóközpont, amelyben alap-, közép- és felsőfokú oktatásban, szakosításban részesülnek mindazok, akik az épített-környezet karbantartásával, illetve felújítással akarnak foglalkozni. Ez a TTA székhely, a Brétfű utcai Kós Károly szülői házzal szomszédos telken olyan épületegyüttest valósít meg, mely erdélyi épített-örökségvédelmi központként működhet (addig is, amíg Bonchidán, a Bánffy-kastélyban, a tervbe vett hasonló, de méreteiben összehasonlíthatatlanul nagyobb Kelet-középeurópai Épített-örökség Gondnokság és Oktatóközpont ki nem alakul).

Tusnádon 2000-ben kilencedik alkalommal gyűltek össze a komoly nemzetközi elismerésnek örvendő konferenciasorozaton (évente 15-25 országból, 180-260 szakember találkozik itt), hogy tanácskozzanak az épített-örökségvédelemről.

Az anyaország komolyan kiveszi részét a feladatokból. Élen a szakhatóság, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal – OMVH áll, amely hosszú évek óta kitartóan támogatja az erdélyi munkát (a legjelentősebbek közé tartozik a gyulafehérvári római katolikus székesegyház tervezett teljes felújítása, az a munka amely az erdélyi püspökség 1000 éves fennállására, 2009-re fejeződne be, s amelyhez magyarországi szakemberek végzik a kutató-tervező munkát), illetve az Állami Műemlék-helyreállító és Restauráló Központ-ÁMRK, amely az erdélyi kazettás mennyezet- és falkép-állomány állagvizsgálatának és állagvédelmének felvállalásával és még sok mással, jelentős szerepet vállal fel Erdélyben.

A magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma szintén igyekszik különböző kutató-tervező tevékenységeket támogatni (jelentősebb támogatási területek: erdélyi kulturális felmérés, erdélyi népi építészeti örökség, erdélyi pusztuló építészeti örökség).

Nem kevés a nemzetközi pénzekből, EU-, Phare-programok keretében, a Világbanktól nyert kölcsönök segítségével helyreállított, illetve helyreállítandó műemléképület sem, elég, ha a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium fiúbentlakásának felújított tetőterére, a főépület udvari homlokzatára, vagy a szászmuzsnaui evangélikus templomra utalunk.

Nagyon nagy gond a temetők védelme, annak ellenére, hogy számos falu- és városvédelmi nem-kormányzati szervezet, így a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, a kolozsvári Házsongárd Alapítvány derekasan kiveszi részét a sokszor szélmalomharcnak tűnő küzdelemből.

2.3. A szakembereket az EMRE biztosítja. Közel száz szakember olyan kiváló kutató-tervező tevékenységet tudhat maga mögött, mint a segesvári Bergkirche, vagy szarvas-ház, a beszercei evangélikus nagytemplom, a kolozsmonostori (Europa Nostra oklevéllel kitüntetett) római katolikus templom. Az erdélyi épített örökség felújítására szakosodott kutató-tervező műhelyek között kiemelkedik a kolozsvári Utilitas és a sepsiszentgyörgyi Műemlék Műhely, amelyek 32, illetve 10 főállásban dolgozó szakemberrel és legalább ugyanannyi bedolgozóval szinte kizárólagosan ingatlan-rehabilitációval (zömmel jégjékekben szereplő műemlékek felújításával) foglalkoznak.

Európa egyik legszokszerűbb és legértékesebb épített öröksége a mienk! Sokat, nagyon sokat kell tenni azért, hogy mindez Európa egyik legszokszerűbb és legértékesebb épített-környezetévé is váljék!

Papp Z. Attila

A romániai magyar sajtónyilvánosság működtetői

Helyzetkép az újságíró társadalomról

A romániai magyar sajtónyilvánosság vizsgálata az elmúlt tíz évben jórészt csak a „kimenet” oldaláról történt, azaz olyan elemzésekkel találkozhattunk, amelyek vagy valamilyen tematikus diskurzuselemzésre épültek, vagy különböző médiafogyasztási szokásokat igyekeztek beazonosítani¹. Igaz, a sajtó szélesebb (például romániai magyar „társadalmi”) keretben való taglalására is találhattunk kísérleteket, azonban ezek a megközelítések többnyire elméleti jellegűek, benyomásszerű megállapítások általánosításai, vagy – ahogy mondani szeretik – részvevő megfigyelésekre épülnek².

Jelen tanulmányban³ a romániai magyar újságíró társadalom szociológiai (ha úgy tetszik: száraz, hűvös) elemzésére teszünk kísérletet. A szakirodalomban az ilyesfajta elemzések nem újszerűek, nagyon sok – nem föltétlenül nyugati – országban rendszeresen végeznek hasonló felméréseket⁴, számunkra pedig azért van relevanciájuk a külföldi tapasztalatoknak, mert könnyebben tudjuk majd meghatározni, melyek azok a jellemzők, amelyek a romániaisághoz, vagy a kisebbségi kontextusban működő társadalmi feltételekhez alkalmazkodnak, illetve melyek a sajtómunkások körében megmutatkozó azon jelenségek, amelyek a nemzetközi tendenciákhoz igazodnak.

Kutatásunk fő célja az volt, hogy megállapítsuk és szociológiai értelemben beazonosítsuk azt a romániai magyar réteget, amely a sajtónyilvánosságot működteti. Úgy gondoljuk, a sajtó(termékek) milyenségét nagy részben az határozza meg, kik termelik és közvetítik nap mint nap a közönség számára a híreket, az információkat, a mindennapi eligazodáshoz szükséges ismereteket. A sajtó működésének megértéséhez szükséges ismereni azt a réteget is, amelyik a különböző tartalmakat közvetíti. Röviden: mi van, illetve kik állnak az újságlapok mögött? Ilyen és hasonló kérdésekre kívánunk a továbbiakban válaszolni.

A tanulmány két nagyobb részre tagolódik. Az első részben az újságíró-társadalom főbb szociodemográfiai jellemzőit ismertetjük, a második részben pedig e társadalmi réteg körében beazonosítható orientációkat, attitűdöket fogjuk elemezni.

1. Az újságírók főbb demográfiai jellemzői és a szociális háttér

A kutatás alapsokasága közel 500 személy volt, az önkitöltős kérdőívet levélben ennyi újságírónak küldtük el. Felkérésünkre 165 személy, azaz mintegy 30 százalék válaszolt, ez az arány elfogadható az ilyen módszertant használó szociológiai felmérések esetében⁵. Összevetve a válaszolók születési évét és nemek szerinti adatait az alapsokaság hasonló adataival, kijelenthetjük, hogy mintánk az évkor és a nem viszonylatában reprezentatív (az alapsokaság átlagéletkora 48 év, a mintában pedig 46,5, a férfi/nő arány a populációban 74/26 százalék, a válaszolók között pedig 72 illetve 28). Mintánkba egyaránt

bekerültek országos és megyei terjesztésű illetve helyi, település nagyságú lapok alkalmazottai⁶ is. Az alapsokaságra vonatkozóan nem rendelkezünk felekezeti megoszlással, ezért mintánk ilyen jellegű arányait csak az 1992-es romániai népszámlálás adataival vethetjük össze⁷, és ennek alapján korábbi állításunkat kibővíthetjük azzal, hogy mintánk a felekezeti megoszlás szempontjából is reprezentatív.

Mint említettük, a minta átlagéletkora 46,5 év. Ez nemzetközi összehasonlításban nagyon magasnak tekinthető, és meghaladja a szintén nagyon magas magyarországi átlagot is (44 év)⁸. Ez az egyszerű összehasonlítás is jelzi, hogy a romániai magyar újságíró társadalom előregedett, azonban, ha megnézzük az egyes korosztályok részarányát, és összevetjük a magyarországi 1997-es adatokkal, a helyzet élesen kiemeli ezt a tendenciát:

<i>Korcsoportok</i>	<i>Romániai magyar újságírók</i>	<i>Magyarországi újságírók (1997)</i>
<i>30 év alatt</i>	20%	11%
<i>31-40</i>	20%	31%
<i>41-50</i>	14%	36%
<i>50 év felett</i>	46%	22%
<i>Összesen</i>	100%	100%

Látható, hogy a romániai magyar újságírók majdnem fele 50 évnél idősebb. Ez főként azzal magyarázható, hogy a jelenlegi újságíró társadalom 51%-a a Ceaușescu-rendszerben lépett erre a pályára, az 1989-es események tehát nem hoztak drasztikus törést e tekintetben (főképp ha figyelembe vesszük, hogy a kilencvenes években jelentős mértékű kényszernyugdíjassal is számolnunk kell). Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a legifjabb nemzedék aránya meghaladja a magyarországi hasonló korosztályt. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy az elmúlt évtizedben egyre szélesedett a helyi, település szintű lapok skálája, itt pedig az újságírók rekrutációja a fiatalokra épült, másrészt pedig azzal, hogy az előző évtizedek befagyasztott állapotához képest, a kilencvenes években újraindult az újságíró képzés: Kolozsváron a Babeș-Bolyai Tudományegyetem keretén belül, illetve Nagyváradon az Ady Endre Sajtókollegiumban⁹.

Az újságíró-társadalmakban a világon szinte mindenütt a férfiak dominanciája tapasztalható, az egyik ritka kivétel Finnország, ahol a nemek aránya kiegyenlítődött. A romániai magyar sajtóban a férfi/nő arány megközelíti a magyarországit: a nők közel egyharmadát teszik ki ennek a rétegnek. Romániai viszonylatban az országos terjesztésű, illetve a hetilapoknál találunk az átlagnál valamivel magasabb női részarányt, a megyei (és mint később kiderül: a legolvasottabb) lapoknál viszont a nők alulreprezentáltak. Adataink szerint a nemek közötti arány az elkövetkező időszakban a nők javára módosulni fog, hiszen jelenleg a legifjabb korosztályon belül már 40 százalékban képviseltetik magukat. Szociológiai értelemben azonban ez azt is jelentheti, hogy az újságíró szakma társadalmi presztízse csökkenni fog.

A társadalmi háttér vizsgálatánál általában az apa iskolai végzettségét szokták alapul venni. A romániai magyar újságírók családi háttere beilleszkedik a nemzetközi tapasztalatokba, nevezetesen e réteg körében viszonylag magas az érettségivel magasabb végzettséggel rendelkező szülők aránya. A mi esetünkben az újságírók majdnem fele (49%) értelmiségi családból származik. A szakma ilyen értelemben vett elintellektualizálódása egyrészt azt a veszélyt hordozza, hogy az újságírók munkájuk során képtelenek lesz-

nek a társadalmi valóság minden szegmensével foglalkozni, hiszen közvetlen élményanyag hiányában az alsóbb rétegek mindennapi gondjai be sem kerülnek látómezejükbe¹⁰, másrészt pedig – az előbbi hiányosságot kompenzálva – a sajtó „literaturizáltságával”¹¹ szembesülhetünk. A szépirodalomba való áthajlást (az erdélyi újságírás hagyományaihoz való ragaszkodáson túl) azon egyszerű tény is megkönnyíti, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező újságírók – miként az alábbi táblázatból kiderül – több mint egyharmada bölcsészetet (filológiát) végzett. (Az összehasonlítás kedvéért a magyarországi hasonló adatokat is ismertetjük.)

<i>Felsőfokú végzettség profilja</i>	<i>Romániai magyarok (%)</i>	<i>Magyarországiak (%)</i>
Bölcsész (filológia)	35	46*
Tanári (pedagógia)	19	*
Jogi	2	5
Műszaki	12	11
Természettudományi	5	6
Társadalomtudományi	6	*
Közgazdaságtani	2	13
Művészeti	4	
Újságírói	13	*
egyéb	2	19
Összesen	100	100

* tartalmazza a tanári, társadalomtudományi, újságírói végzettségűeket is

A végzettséggel kapcsolatos teljesebb kép kedvéért jegyezzük meg, hogy az újságírók egynegyede két végzettséggel rendelkezik, a másoddiplomások fele pedig újságírói szakon végzett.

A romániai magyar sajtót érő leggyakoribb kritika literaturizáltsága mellett a professzionalizmusra és a kommercializmusra vonatkozik¹². Kérdőíves vizsgálatunk számszerűsítve erősíti meg ezen állításokat.

	<i>Milyen területtel foglalkozik (%)</i>	<i>Milyen terület érdekli leginkább (%)</i>
Belpolitika	37	42
Külpolitika	14	22
Gazdaság	32	28
Kultúra	48	57
Tudomány	16	26
Sport	18	19
Szórakoztatás	18	14
Bűnügy	13	8

A táblázat adataiból látható, hogy az újságírók mintegy fele kultúrával foglalkozik, a külpolitika, sport, szórakoztatás és bűnügy háttérbe szorul. A foglalkozási területek adatai nemzetközi összehasonlításban magasnak tűnnek, ez azzal magyarázható, hogy a válaszadók több területet is megjelöltek, ami azt jelenti, hogy az újságírás nem professzionalizálódott, egy újságíró több területet fog át. A vágyak szintjén a jelenség megis-

métlődik, az újságírókat továbbra is több terület érdeklí egyszerre, azonban itt még inkább tetten érhető a „komoly témák” (értsd: belpolitika és kultúra) iránti elkötelezettség¹³, és a szórakoztatás, kikapcsolódás iránti lanyha érdeklődés.

A tájékoztatásban dolgozók számára fontos az idegen nyelvek ismerete, közhely, hogy a világra való nyitottság egyik kulcseleme a más világok nyelvi megértése. A romániai magyar újságírók saját bevallásuk szerint románul viszonylag jól beszélnek, angolul körülbelül minden második. Németül, franciául egynegyedük tud kommunikálni. A nyelvismeretre vonatkozó adatok korcsoportok szerinti vizsgálata során azonban egyfajta generációs elkülönülés állapítható meg: a fiatalok sokkal nagyobb mértékben ismerik az angolt, mint az idősek, az idősek viszont sokkal nagyobb mértékben tudnak németül vagy franciául (és oroszul). Azt is mondhatnánk, hogy a kommunista rendszer korlátain belül őrzött, ápolt klasszikus műveltség és a kilencvenes években kiteljesedő globalizáció párhuzamosan, ám generációsan elkülönülve egymás mellett él. Ugyanezt támasztja alá az internet használatának gyakorlata is: ez a médium a fiatal újságírók napi gyakorlatának része, míg az idősebbek zöme ezt kétkedve szemléli.

A romániai magyar újságírók 64%-a házas, 17%-a nőtlen vagy hajadon, 5%-a élettársi viszonyban él, 10%-a elvált vagy külön él és 4%-a özvegy. Az adatokat két módon elemezhetjük: egyrészt a külföldi újságírók hasonló adataival, másrészt az 1992-es romániai népszámlálás családi állapotra vonatkozó adatsoraival vethetjük össze. A nemzetközi tapasztalatokkal való összevetés során az derül ki, hogy viszonylag alacsony az elváltak száma, ám magas a házasságot nem kötöttek részaránya. A romániai adatokkal összevetve megállapítható, az újságírók körében kisebb a házassodási kedv, illetve magas az elváltak száma. Feltételezhető: az újságíró szakma sajátossága, hogy a megfeszített munka negatívan hat vissza a magánéleti egyensúlyra.

<i>Családi állapot</i>	<i>Romániai magyar újságírók (%)</i>	<i>Magyarországi újságírók, 1997 (%)</i>	<i>Romániai átlag a 19 évesnél idősebb lakosság körében (%)</i> *
Nőtlen, hajadon	17	9	13
Házas	64	63	73
Élettársi viszonyban él	5	-	n.a.
Elvált	8	18	3
Özvegy	4	4	10
Külön él	2	6	n.a.

* Forrás: saját számítások a *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Vol. I. Populație – Structura demografică*. Comisia națională pentru statistică, 1994 alapján.

Ha a családi állapotra vonatkozó adatokat a nemek szerinti bontásban (lásd az alábbi táblázatot) tovább elemezzük, megállapítható, hogy a nők körében sokkal magasabb a hajadonok és az elváltak aránya, illetve sokkal kisebb mértékben kötnek házasságot, mint a férfiak. Ezek az adatok jelzik, hogy az újságírás és a hagyományos női szerepek összeegyeztethetetlenek.

Adataink szerint a romániai magyar újságírók havi nettó átlagkeresete 2,5 millió lej¹⁴, a férfiak esetében azonban ez az összeg az átlagnál magasabb (2,7 millió lej), míg a nők – jóval az átlag alatt – nem érik el a 2 millió lejt sem. A szakmai hierarchiában a nők

általában alacsonyabb pozíciót foglalnak el, ez pedig nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy kisebb a jövedelmük. A jövedelem nagysága nem függ lényegesebben attól, hogy az újságíró hol dolgozik, azaz a települési, megyei és országos terjesztésű lapok átlagosan hasonló bérezést használnak.

Családi állapot	Romániai magyar újságírók (%)		Romániai átlag a 19 évesnél idősebb lakosság körében (%)	
	FÉRFI	NŐ	FÉRFI	NŐ
Nőtlen, hajadon	13	28	17	9
Házass	72	45	76	70
Élettársi viszonyban él	3	9	n.a.	n.a.
Elvált	6	13	2	4
Özvegy	4	4	4	16
Külön él	2	2	n.a.	n.a.

2. Szokások, értékek, vélemények

Tanulmányunk második részében az újságírók különböző kötődéseit, környezetükről alkotott véleményeit vizsgáljuk meg.

Nézzük először az újságírók médiafogyasztási szokásait. Korábbi kutatások kimutatták, hogy a romániai magyarok újságolvasási szokásai elsősorban a helyi, illetve megyei sajtóra korlátozódnak, a nagyobb terjesztésű lapok, illetve a román nyelvű sajtótermékek fogyasztása kis mértékben jellemző. Az egyszerű gyakoriságok alapján azt találtuk, hogy az újságírók olvasási szokásai is megegyeznek az előbb ismertetett romániai magyar trendekkel. Ezt meglepőnek tartjuk, mert hipotézisünk szerint az újságírónak szakmájából adódóan szélesebb rálátással kellene rendelkeznie az ország életére. Román nyelvű napilapot alig olvasnak. A televíziózási szokásoknál a PRO Tv és Duna Tv vezet, utána magyar nyelvű csatornák, majd más román adók következnek. A rádiózási szokások adatai azt mutatják, hogy naponta általában egy órát hallgatnak valamilyen adót, valamilyik magyar nyelvű adást. A médiafogyasztási szokásokat röviden összevetve, megállapíthatjuk, hogy az egyik román kereskedelmi tévécsatornát leszámítva a romániai magyarok elsősorban magyar nyelvű médiumokból szerzik információikat.

Vizsgálatunk során kíváncsiak voltunk arra, hogy milyen átfedések, illetve átjárások léteznek a civil szféra, a politikum és a média között. Ezért a kérdőívben feltettünk néhány, az intézményi kötődésekre vonatkozó kérdést. Adataink szerint az újságírók 55%-a tagja az RMDSZ-nek, 62%-a tagja valamilyen civil szervezetnek (ezek között kiemelkedő helyen található a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete), és több mint egyharmaduk vezető funkciót is betölt ezekben a civil szervezetekben. Látható, hogy az újságírók intézményi aktivizmusa a civil és a politikai szférára egyaránt kiterjed. Részletesebb vizsgálat során azonban kimutatható, hogy ez az aktivizmus az életkor csökkenésével alábbhagy: a fiatal újságírók határozottan elutasítják az RMDSZ-tagságot (az életkor és a tagság közötti korrelációs együttható 0,43), a civil szervezeti kötődéseket részben elfogadják. Az RMDSZ-tagság és a valamilyen civil szervezethez való tartozás gyakran együtt jár, az újságírók hajlamosak felvállalni valamilyen szélesebb értelemben vett társadalmi építkezést, mintha az újságírás nem szakma, hanem küldetés lenne.

Érdekes összefüggés mutatható ki a társadalmi aktivizmus és a lapon belüli hierarchiában elfoglalt hely között. Azok akik nemcsak tagjai valamilyen civil szervezetnek, hanem vezető funkciót is betöltenek ott, általában a szerkesztőségben belül is vezető helyet foglalnak el (a korrelációs együttható 0,38). Ezt a jelenséget úgy is értelmezhetjük, hogy a kisebbségi magyarság körében az értelmiségi szerep óhatatlanul „szétsugárzik”, azaz a funkcióhalmozás szerves része a kisebbségi közszereplésnek.

A különböző kötődések természetesen visszahatnak az újságírói gyakorlatra is, ezért kíváncsiak voltunk, hogy az újságírók szerint léteznek-e tabutémák a romániai magyar sajtóban. Válaszadóink kétharmada állította azt, hogy a romániai magyar sajtóban léteznek „meg nem jeleníthető” témák. E témák között pedig első helyen szerepel az RMDSZ belső ügyeinek, át nem látható gazdasági ügyleteinek említése, második helyen pedig az egyház. Eszerint ez az a két intézmény az, amelyet a sajtóban „nem szabad bántani”, ezek „szennyesének kitergetése” tilos.

Mivel a tabutémák között az RMDSZ szerepel első helyen, kézenfekvőnek látszik annak megvizsgálása, hogy milyen összefüggés van a társadalmi aktivizmus és a tabutémák létének elismerése között. Adataink szerint az RMDSZ-tagság, valamint a magasabb életkor csökkenti a tabuk elismerésének valószínűségét, azonban statisztikai értelemben is magyarázó ereje elsősorban a lapnál betöltött funkciónak és az internetezésnek van. Eszerint minél magasabb funkciót tölt be egy személy a lapnál, annál inkább azt állítja, hogy a sajtóban nem léteznek tabutémák, azok pedig akik rendszeresen interneteznek, azt állítják, hogy igenis léteznek. E gondolatnál újra emlékeztetünk a korábbiakban már jelzett generációs szétválásra, hiszen az RMDSZ-tagok az idősebbek, az internetezők pedig a fiatalok köréből kerülnek ki.

A tabutémák tagadása és a beosztás közötti szoros összefüggés ugyanakkor elvezethet a *strukturális öncenzúra* jelenségéhez is. Ez alatt azt értjük, hogy a szakmai hierarchiában elfoglalt helye valamilyen módon képtelenné teszi az újságírót arra, hogy a lapban olyan témákat jelenítsen meg, amelyek (akár közéleti) pozícióját, akár az ehhez kapcsolódó network érdekeit sérti avagy sértené.

A tabutémák fenntartása nyilván különböző érdekek létét feltételezi. A kutatás során megkérdeztük, milyen mértékben próbálnak nyomást gyakorolni a különböző szférák a szerkesztőségekre. A válaszokból az derült ki, hogy leginkább a politika részéről fogalmazódnak meg befolyásolási kísérletek¹⁵, és ezek a kísérletek kisebb részben sikeresek is. Érdekes itt hozzátenni, hogy a szerkesztőségek mintegy kétharmadát közvetve vagy közvetlenül megfenyegették már megjelent vagy tervezett írás miatt, illetve az újságírók több mint felét személyesen is. A szerkesztőségek 12%-a azonban ilyen esetekben nem tudja megvédeni munkatársát.

A fentiekből kiderülhet, hogy a romániai magyar sajtó működése kisebb vagy nagyobb mértékben átpolitizált, hiszen éppen a politikum az a szféra, amely leginkább szeretné korlátok között tartani a nyilvánosságot. Mivel az újságírók politikai elkötelezettsége viszonylag magas (mint korábban láttuk, az újságírók több mint fele RMDSZ-tag, az 1996-os parlamenti választásokon 88, a 2000-es választásokon pedig 80%-uk szavazott az RMDSZ-re) ez a korlátozás gyakran önkorlátozó formát ölt¹⁶.

A román belpolitika, illetve a kisebbségi lét kontextusában természetesen nem meglepő az RMDSZ ilyen mértékű támogatottsága (annál is inkább, mert a szervezet nem tekinthető egységes, homogén pártnak), ezért a politikai beállítódást más kérdéssel igye-

keztünk beazonosítani. Arra a kérdésre, hogy a különböző gondolkodású embereket milyen mértékben érzik közelinek vagy távolinak, a következő rangsor alakult ki:

	Átlag (1=nagyon távol áll tőle, 4=nagyon közel áll hozzá)
Demokratikus gondolkodású emberek	3,26
Szabad gondolkodású emberek	3,19
Rend és stabilitás hívei	3
Reformerek	2,92
Konzervatív, hagyománytisztelő emberek	2,63
Hívő emberek	2,47
Erős nemzeti érzésű emberek	2,42
Radikálisok	2,17
Baloldali gondolkodású emberek	1,95

Látható, hogy az újságírókhoz a legközelebb a demokratikus és szabad gondolkodású emberek állnak, ez a nyugati világban is így van. Romániai magyar sajtósság viszont, hogy a baloldali gondolkodású emberek távol állnak az újságíróktól, mindössze 20 % vállalta többé-kevésbé a baloldalíságot. Valószínű a romániai magyar sajtó tartalmi oldalára nagy mértékben rányomja bélyegét ennek az orientációnak a hiánya.

Az újságírók ideológiai-politikai tagoltságát a fenti kérdéstömb alapján főkomponens elemzéssel¹⁷ vizsgáltuk. Az elemzés három faktort különített el¹⁸: az első főkomponenst *nemzeti-konzervatív* faktornak tekinthetjük, magyarázottsági értéke 24%-os. A nemzeti-konzervatív politikai attitűdöt megjelenítő faktor bipoláris, ami azt jelenti, hogy konzervatív értékek fontossága kizárja a szabad és részben a reformgondolkodás lehetőségét. A második faktort *nemzeti reformistának* nevezhetjük, itt a reform gondolkodás, a demokratikus értékekbe vetett hit együtt jár a nemzeti, liberális értékekkel. A valóság szintjén ez a Reform Tömörülés szimpatizánsait jelentheti (magyarázottsága 20%-os). Az utolsó faktorban kiugróan magas értékkel jelennek meg a *baloldali gondolkodásúak*, azonban ez az attitűd mindössze 12%-os magyarázottságú. Statisztikai értelemben szignifikáns és erőteljes kapcsolatot a nemzeti konzervatívok és az életkor, illetve a vallásosság között állapíthatunk meg, azaz minél idősebb az újságíró, annál inkább ezeket a nemzeti keresztény értékeket vallja magáénak. A másik két politikai attitűd – kisebb mértékben – a középkorúak körében lelhető fel, ez pedig azzal magyarázható, hogy az újságírók átlag-életkora viszonylag magas, illetve mint láttuk, a fiatalok politikai aktivizmusa alacsonyabb, mint az időseké. A baloldali gondolkodás elfogadása továbbá szignifikáns kapcsolatot mutat a szerkesztőségben elfoglalt pozícióval, azaz a magasabb munkahelyi státussal rendelkezők nagyobb arányban vallanak magukénak baloldali, liberális értékeket.

A kilencvenes években kibontakozott romániai újságírást mondhatni végigkíséri a nacionalista diskurzus, az etnikai előítéletek nyilvános közzététele. Ennek a tanulmány-nak nem célja, hogy a román és magyar nyelvű újságokat a nyilvánosságban fellelhető etnikai sztereotípiák mentén valamilyen módon elemezze, ám kutatásunk lehetővé tette a magyar újságírók körében meglévő előítéletek szociológiai megragadását.

Kérdőíves vizsgálatok során gyakori eszköz a Bogardus-skála alkalmazása, amely arra a kérdésre épül, hogy a megkérdezett milyen mértékben engedné „közel” magához egy másik etnikum tagját. A társadalmi távolság mérésére használt skála a következő: 1.

elfogadná házastársnak, 2. elfogadná vendégnek a lakásába, 3. elfogadná szomszédnak, 4. elfogadná a városban/településen állandó lakhellyel rendelkezőnek, 5. elfogadná látogatónak a városba/településen és 6. egyáltalán nem fogadná el.

Átlagok kiszámítása során minél kisebb értéket kapunk, ez annál inkább a tolerancia kifejeződéseként értelmezhető, és minél nagyobb számot kapunk, annál inkább az illető etnikummal szembeni előítélet megnyilvánulásával számolhatunk. A romániai magyar újságírók körében a következő értékeket kaptuk:

<i>Etnikum neve</i>	<i>Átlag</i>
Cigány	3,57
Bantu néger	2,81
Román	2,14
Zsidó	2.06
Német	1,93
Magyar	1,08

A táblázatból leolvashatjuk, hogy a saját csoport iránti tolerancia a legmagasabb, míg a cigányokkal szembeni elutasítás a legnagyobb. A cigánysággal szemben kapott 3,57-es átlagot úgy értelmezhetjük, hogy az újságírók jó esetben csak a városban/településen állandó lakhellyel rendelkezőnek fogadnák el őket, szomszédnak már nem. Érdekes, hogy az ismeretlen, megfoghatatlan mássággal (a bantu négekkel) szemben az előítélet mértéke kisebb, mint a cigányokkal szembeni. A többségi nemzettel szemben megnyilvánuló tolerancia mutatóját úgy értelmezhetjük, hogy a magyar újságírók magánszférájukból kizárják a románokat.

Az előítélet háttér-dimenzióit főkomponens elemzéssel vizsgáltuk, ennek eredményeképpen két mögöttes faktor vált szét: egyrészt egy hangsúlyos és általános idegenellenesség, másrészt pedig egy sajátcsoport-ellenesség, amely nagyobb mértékben és szignifikánsan tapasztalható a nők körében. Az általános idegenellenesség leginkább a nemzeti konzervatívok, legkevésbé pedig a baloldali értékeket vallók körében mutatható ki¹⁹.

Az újságírók Romániához való viszonyát több kérdéssel is megpróbáltuk feltárni. Rákérdeztünk arra, hogy szerintük hány magyar él Romániában, illetve arra is, hány lakosa van az országnak. Az átlagokat tekintve az a tendencia állapítható meg hogy a kisebbség mentálisan nagyobbnak, a többségi nemzet pedig kisebbnek tűnik. Az ország lakosságára vonatkozó friss, pontos adatok nincsenek, ezért csak a legutóbbi népszámlálási adatokkal lehet ezt összevetni: akkor a romániai magyarok száma 1,6 millió volt (a minta átlaga szerint 1,9 millió), az ország összlakossága 22,8 millió (a mintában: 22,1). A gyakoriságokat (pontosabban a móduszt, azaz a leggyakrabban előforduló frekvenciát) vizsgálva a romániai magyar közbeszéd olyan toposzai köszönnek vissza, mint a „2 milliós magyarság” (30% állította ezt), illetve a „22 milliós ország” (39% véleménye ez).

A kisebbség, illetve a kisebbségi lét felértékelése megragadható a büszkeség dimenziójában is. Az újságírók messzemenően büszkék arra, hogy erdélyi magyarok és európaiak (87, illetve 85% kissé vagy nagyon büszke) és mindössze 15% büszke arra, hogy román állampolgár. A kisebbségi lét előbb említett mentális felértékelődése ezek után kiegészül az etnikai, regionális tudat fontosságával, illetve az állampolgári tudat leértékelődésével. Érdekes ezt összevetni az újságírók jövőképevel.

Arra kérdésre, hogy inkább pesszimistán, vagy inkább optimistán tekintenek-e a jövőbe, a következő válaszokat kaptuk:

Hogyan látja...?	Inkább optimistán (%)	Inkább pesszimistán (%)
saját jövőjét	61	39
az erdélyi magyarság jövőjét	42	58
Románia jövőjét	32	68
Magyarország jövőjét	94	6

A megkérdezettek tehát Magyarország jövőjét ítélik meg a legoptimistábban, utána pedig saját maguk és „közösségük” jövője következik. A jövőkép ilyen operacionálisításának háttérdimenzióit vizsgálva azonban megállapítható, hogy a saját jövő szorosán összekapcsolódik Románia és az erdélyi magyarság jövőjéhez, míg Magyarország pozitív megítélése külön faktorként jelenik meg. Magyarán ez azt jelenti, hogy a kisebbség jövőjének pozitív elgondolása egy immanens logika mentén történik, tehát független Magyarország jövőbeni sikerétől. Összevetve ezt a korábbi, büszkeségre vonatkozó megállapítással, azt mondhatjuk, hogy a kisebbségi lét mentális felértékelődése kétértelmű viszonyt tart fenn az országgal: Románia állampolgárának lenni negatívum, azonban a saját és az erdélyi magyarság jövője szempontjából fontos tényező.

Záró megjegyzések

Tanulmányunkban rövid áttekintést adtunk a romániai magyar sajtónyilvánosság működtetőinek társadalmi, demográfiai és szociálpszichológiai helyzetéről. A terjedelmi okokból lezárt tanulmány minden bizonnyal olyan háttérismeretekkel szolgál, amelyek segíthetnek a nyilvános szféra működésének, illetve a nyilvánosság tartalmi oldalának jobb megértéséhez. Az ilyen jellegű szociológiai megközelítések természetesen akkor lehetnének teljesebbek, ha eredményeinket összevetnénk a téma más típusú kutatásainak eredményeivel. A tanulmány során erre néha tettünk utalást, ám tudatában vagyunk annak, hogy nem aknáztunk ki minden lehetőséget.

¹ Csak néhány példa: Lampl Zsuzsanna – Sorbán Angella: *A szlovákiai és az erdélyi magyarok médiapreferenciái és fogyasztói szokásai* Magyar Kisebbség 1999/1. 231-248; Bodó Z. – M. Cosmeanu – Mátéfy Cs. – Marginean P.: *Alter/ego tárgumureșean*. Altera: 1995/1; Magyar Tivadar – Veres Valér: *A Duna Televízió erdélyi közönsége. Audenciaelemzés kérdőíves kutatás alapján*. Hungária Televízió Közalapítvány, Budapest 1998; Magyar Tivadar: *Miből tájékozódnak a romániai magyarok?* Szabadság 2000. október 18. 8; Papp Z. Attila: *În căutarea meciului pierdut – analiză de discurs sub pretextul unui meci de hochei*. Altera 2000/13. 87-98. (Magyarul: *Az eltűnt hokimeccs nyomában* – diskurzuselemzés egy sportesemény ürügyén. Médiakutató 2001/1).

² Lásd például: Cs. Gyimesi Éva *Colloquium Transsylvanicum. Értelmiségi önreflexiók*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 1998; Bíró A. Zoltán: *Változás és/vagy stabilitás. A romániai magyar társadalom szerkezetének és működésének fontosabb komponenseiről*. In: *Változásban? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*. Pro Print, Csíkszereda 1995; Magyar Tivadar *A sajtó önállóságának kérdése a romániai magyar köztájékoztatás esetében*. Korunk 1996/1; Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: *A 2000. év küszöbén. Politika és kisebbségi magyar társadalom*

Romániában. Magyar Kisebbség 1999/2-3. 373-391; Horváth István: *Önkorlátozó nyilvánosság*. Korunk 1996/1; Papp Z. Attila: „Konfliktuskezelés” a romániai magyar sajtónyilvánosságban. In: *Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában* Teleki László Alapítvány. Budapest, 2000. (Romániában megjelent: A Hét 1999/40); Magyar Tivadar: *A romániai magyar média*. Médiakutató 2000/ösz. 95-107.

³ A tanulmány alapjául szolgáló kutatás a Teleki László Alapítvány Közép-Európai Kutatások Központja Kisebbségek régi és új szerveződése c. kutatási programjának keretében 2000 október és 2001 január között készült. Külön köszönet Kuszálék Péternek a kutatás lebonyolításában nyújtott segítségével.

⁴ Magyarországon hasonló kutatásokat Vásárhelyi Mária végzett. Lásd: Vásárhelyi Mária *Újságírók, sajtómunkások, napszámok*. Új Mandátum. Budapest, 1999.

⁵ Nincs általános konszenzus arra vonatkozóan, milyen arányú visszajelzés az egyértelműen elfogadható. Earl Babbie szerint az 50 és az annál magasabb százalékos válaszarány a megfelelő vagy jó, ám ami sokkal fontosabb: „ha sikerül megmutatni, hogy adataink nem torzultak a válaszmegtagadás miatt, az sokkal többet ér, mint egy magas válaszarány” (lásd E.Babbie: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó. Budapest, 1995. 283.) A mi esetünkben azért tekintettük a 30 százalékos válaszarányt elfogadhatónak, mert ez a százalék az alapsokaság 30 százaléka is. Kérdőíves kutatásoknál, jól választott minta esetében az 1 százalékos lekérdezés is lehet reprezentatív. Mintánkat azért tekintjük elfogadhatónak, mert – ahogy fent olvasható – két kemény változó szempontjából reprezentatív.

⁶ Itt külön felhívánk a figyelmet arra, hogy a tanulmányban *újságírók* alatt azokat a személyeket értjük, akik valamilyen nyomtatásban megjelenő időszaki kiadványnál dolgoznak. Vizsgálatunk eszerint nem terjedt ki azokra, akik valamelyik rádiónál vagy televíziós adónál dolgoznak, ez külön kutatás tárgya lehetne.

⁷ 1992-ben 41% katolikus, 47% református, 5% unitáriust regisztráltak, mintánk esetében ezek az arányok 44%, 42%, 7%. A két adatsor közötti eltérés még a megengedett hibahatáron belül mozog. A népszámlásra vonatkozó részletesebb adatok megtalálhatók Varga E. Árpád *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből* c. tanulmánykötetében (Püski. Budapest, 1998. 309.)

⁸ Az elemzések során helyenként használt nemzetközi és magyarországi adatok Vásárhelyi Mária már említett könyvéből származnak, ezért a továbbiakban ezt külön nem tüntetjük fel.

⁹ Az ezekben az intézetekben zajló oktatás minőségével jelen tanulmányban nem kívánunk foglalkozni. Az érdeklődőnek e vonatkozásban Magyar Tivadar már említett *A romániai magyar média* c. konkrétumokban gazdag tanulmányát ajánlhatjuk.

¹⁰ Sean Dooley, az angol lapszerkesztők szövetségének szóvivője ezt a problémát a következőképpen fogalmazta meg: „Ha nem figyelünk oda, a szerkesztőségekbe egyre több olyan munkatárs kerül, aki meglehetősen kevés közvetlen tapasztalattal rendelkezik azokról, akiről ír”. Idézi: Vásárhelyi Mária I.m.

¹¹ A sajtó literaturizáltsága Magyar Tivadar szerint „abban mutatkozik meg, hogy a domináns (azaz: illendő, tekintélyes) felfogás szerint majdnem minden újságírásnak (de főleg a „fontos” újságírásnak) a szépirodalom vonzáskörébe kellene tartoznia” (Szabadság, 2000. okt. 18.)

¹² Magyar: I.h.

¹³ Az összehasonlítás kedvéért, Magyarországon az újságírók 31%-a belpolitikai és 18%-a kultúrával foglalkozik, leginkább szintén a kultúra (28%) és a belpolitika (24%) érdeklí őket.

¹⁴ A dollár 2000 december végi árfolyama: 1 USD = 25 000 lej.

¹⁵ Csak érdekességképpen jegyezzük meg, hogy a nyugati országokban és Magyarországon is ilyen kísérletek elsősorban a gazdasági szféra részéről történnek.

¹⁶ Vö. Horváth István: *A romániai magyar sajtónyilvánosság és korlátai*. Korunk 1996/1.

¹⁷ A főkomponens elemzés egyike azon statisztikai eljárásoknak, amelyek segítségével a különböző változók látens, illetve háttér-dimenzióit fel lehet tárni.

¹⁸ A faktorstruktúra a következőképpen néz ki:

	<i>nemzeti konzervatív faktor</i>	<i>nemzeti reformerek</i>	<i>baloldali faktor</i>
erős nemzeti érzésű emberek	,552	,424	-,391
hívó emberek	,556	,241	7,262E-02
baloldali gondolkodású emberek	5,335E-02	,329	,737
demokratikus gondolkod. emberek	-9,774E-02	,638	,384
szabad gondolkodású emberek	-,684	,463	-,132
reformerek	-,388	,693	-,193
radikálisok	,339	,550	-,302
rend és stabilitás hívei	,497	8,218E-02	,280
konzervatív, hagyománytisztelő emberek	,734	4,768E-02	-3,947E-02

¹⁹ Ezt lineáris regresszióval végeztük el: elfogadható (0,05 alatti) szignifikancia szint mellett az előbbi esetben a beta együttható 0,29, a második esetben pedig -0,26.

III. Magyar oktatás és művelődés

Józsa László

Millenniumi ünnepek a Szilágyságban

A magyar keresztény állam megalakulásának millenniumi ünnepei illetve megemlékezései a Magyar Köztársaság keretprogramja alapján 2000. január 1-től 2001. augusztus 20-ig tartanak. A rendezésbe bekapcsolódott a Magyarok Világszövetsége (MVSZ) illetve a Magyar Reformátusok Világszövetsége (MRVSZ). A nemzeti zárándoklat esztendejét pedig 2001 augusztusának közepén ajánlotta lezárni az Egyetemes Zsinat és a Világszövetség együttes ünnepi közgyűlésével. Ennek megfelelően augusztusban módosult a MRVSZ eredeti programtervezete, és 2001-ről 2000 júliusára helyezték a Magyar Reformátusok IV. Világtalálkozásának időpontját. A Budapesten kezdődő rendezvény fokozatosan kiterjed az egész Kárpát-medencére, és az ökuménia jegyében összefonódik a kereszténység 2000. jubileumával. Ezek az alap gondolatok határozták meg a szilágysági rendezvények alaphangulatát is, de mindezekre rátevődtek a sokszor szórványként megélt helyzetek jellemvonásai.

A tömbmagyarság és a szórvány jól elkülöníthető jellegzetességei közé helyezhetjük Szilágy megyét, a legtöbb esetben mindkét élethelyzet jegyeit magán viseli, még ott is, ahol a magyarság egy tömbben és nagy létszámban él, mint pl. Krasznán vagy Szilágynagyfaluban. A falu ünnepein rendszerint az egész lakosság részt vesz, emiatt gyakori az ilyen rendezvények kétnyelvűsége. A beszédek és az események nagy részét román nyelven is összefoglalják – különösen akkor, ha a megyei kormányzati vagy önkormányzati magyarul nem tudó vezetői is jelen vannak –, de nagyon sok helyen ez felesleges, hiszen a románok is jól tudnak magyarul. Általában az ilyen rendezvényeken mindenki a saját nyelvét használja. A református templomokban tartott ünnepeken gyakori a baptista, római katolikus, görög katolikus lelkészek közös szolgálata, néhol még az ortodox lelkész is csatlakozik hozzájuk, de ez általában a helyi lelképászorok egyéniségén és kapcsolatain múlik. Elmondható, hogy legjobb együttműködés ilyenkor a baptista gyülekezetekkel érhető el, sok esetben ők a kezdeményezők, és jellegzetes fűvészenekaraik a falvak ünnepeinek egyik fő attrakciói.

A millenniumi ünnepek Szilágy megyében teljesen összefonódtak a helyi ünnepekkel és évfordulókkal. Hangulatukat jelzi az a tény is, hogy a különböző kisközösségek minden helyi vonatkozású egyházi vagy történelmi évfordulóját gyakorlatilag az ezeréves államalapításra illetve Krisztus születésének 2000. jubileumára való megemlékezéssel kezdték. Minden ünnepi beszéd vagy köszöntő ezzel kezdődött és végződött, ennek fényében emlékeztek a helyi évfordulókra is. Ez a gyakorlat már az RMDSZ tízéves évfordulójának ünnepi alkalmain illetve a januári imahét alkalmával is érezhető volt minden magyar közösségben. Ugyanez vonatkozik a hagyományos helységenkénti falunapokra, a helységek kerek évfordulós megemlékezéseire is. Ilyenkor együtt ünnepel mindenki, nem voltak élesen elkülönülő egyházi és világi rendezvények. Mindent közösen, egyházakkal, önkormányzattal, iskolákkal, a civil szervezetekkel illetve RMDSZ-szel

együtt rendeztek. Mindenki kivette részét a szervezésből, és hozzájárult valamivel az ünnepek fényének emeléséhez. Az együttműködésben csak az év vége felé, a parlamenti választások körül mutatkozott némi törés, ami a személyi ellentétek miatt később Szilágycsehben oda vezetett, hogy a 2001. március 15-i ünnepek külön, két különböző napon zajlottak. Az egyiket a református egyház, a másikat az RMDSZ szervezte. A város lakosainak többsége mindkettőn részt vett.

Az egész millenniumi rendezvénysorozatra rányomta bélyegét a júniusi helyhatósági illetve a novemberi parlamenti választás. Ennek ellenére a kampányrendvények nem keveredtek a millenniumi illetve a vallásos és a helyi ünnepekkel, évfordulókkal. Egy bizonyos fajta szemérmességből a kampánygyűléseket külön időpontban tartották.

A szilágysági Millenniumra jellemző, hogy a kisközösségek a más rendezvényeken való részvételt is ünnepi alkalmakként élik át. Ilyenkor autóbust bérelve 35-50 ember is megjelenik a nagyobb rendezvényeken. Jelentős volt a Szilágycseh megyei részvétel a baptisták március 19-i budapesti millenniumi megemlékezésén, ez történt a Magyar Reformátusok Világtalálkozója budapesti illetve nagyváradi ünnepein is. A Magyar Baptista II. Világtalálkozóján, amelyet 2000. augusztus 11-13. között tartottak Nagyváradon, a mintegy 200 tagú fűvészenekar döntő része Szilágycseh megyeiek közül került ki. Tehát az ilyen nagy horderejű rendezvényeken való részvétel a kapcsolattartás fontos elemeként számukra ugyanolyan értékű ünnep, mint azok, amelyek csak a falu kisközösségét érintik.

Az elmúlt másfél év ünnepsorozatai után nyomozva több sajtótermék átlapozásakor meglehetősen vegyes kép alakulhat ki az érdeklődőben. Az események krónikáinak csak elszórt és nagyon hiányos nyoma maradt az egyházi sajtóban, a kisközösségek ünnepi beszámolóit szinte kizárólag a *Szilágyság* hetilap közölte – feladatához híven –, de itt is jelentős hiányosságokkal. Az okok több összetevőre vezethetők vissza.

Az 1968-as közigazgatási reform a hagyományos vármegyei határokat, a nagyobb központok természetes vonzáskörét, és a falusi lakosság munkalehetőségeit teljesen figyelmen kívül hagyva állapította meg a jelenlegi Szilágycseh megye határait. Ide csatolták a gyakorlatilag Déshez kötődő Szamos völgye román vidékének nagy részét, ugyanakkor Szatmár illetve Máramaros megyékhez kerültek Szilágycseh város természetes vonzáskörének magyar falvai, a Tövishát északi része. A természetes néprajzi jellegzetességek figyelmen kívül hagyását jelzi, hogy Szilágycseh megyéhez csatolták a Bánffyhunyházhoz szorosan kötődő Kalotaszeg hét faluját az Almás-völgyéből. A valamikor döntő többségében magyarok által lakott tájegységből így lett alig negyedrészen magyar megye.

A megye magyarsága három jól elkülöníthető tájegységre tagolódva különböző élethelyzetben, különböző gondolkodásmóddal éli mindennapi életét. A legerősebb magyar közösségei a megye keleti felében Szilágycseh központtal a Kraszna és a Berettyó-mente falvai, habár keleti része inkább Zilahhoz kapcsolódik. Észak felé a Tövishát szintén kettős kötődésű, részben Zilahra jártak be az emberek, részben Szilágycsehet tekintették központnak. Az Almás-völgye hét magyar faluja számára a mindennapok központja viszont Bánffyhunyház, Zilahra kizárólag a közigazgatási hivatalos ügyek illetve a megyei bírósági és törvényszéki perek kényszerítik a lakosokat. A tagolódást jól jelzi az 1990 utáni megújult egyházi szervezési keret: az Almás-völgye jelenleg a bánffyhunyházi esperességhez, a kolozsvári egyházmegyéhez tartozik, újjáalakult a szilágycsehi illetve a zilahi egyházmegye. Emiatt a Királyhágómelléki Református Egyházkerület kiadványaiban nem szerepelnek az erdélyi egyházkerülethez tartozó almás-völgyi magyar reformá-

tus falvak eseményei. A nagyváradai püspökség kéthetente megjelenő *Harangszó* című lapjában a nagyobb központok, esperességek közösségei szerepelnek a leggyakrabban (Nagyvárad, Szatmár, Máramaros, Temesvár). A zilahi illetve a szilágysomlyói esperesség a lap 2000. évfolyamában mindössze hat alkalommal szerepel. A püspökség hivatalos közlönye, a *Partiumi Közlöny* eseménynaptára természetesen főképpen a püspökség vezetőinek tevékenységéről, szolgálatairól számol be, mégis itt már 11 esetben említik a szilágysági közösségek ünnepi alkalmait. A lelkészek évi jelentései is nagyon szüksézszerűnek bizonyulnak a rendezvények felsorolásakor. A katolikusok *Vasárnap* című hetilapjában még kevesebb a szilágysági vonatkozás, részint azért, mert a lap országos terjesztésű (Erdélyt és a Partiumot fogja át), másrészt azért, mert viszonylag kevés katolikus él a megyében. Hasonló a helyzet a magyar baptisták *Szeretet* illetve *Mustármag* című periodikus kiadványaival.

Eseménynaptár

- *Január 9, Szilágysomlyó*: A megye első jelentősebb ünnepe, az RMDSZ helyi szervezete megalakulásának 10. évfordulója alkalmával. A református templomban tartott istentiszteleten Tőkés László püspök úr hirdette az ígét, felolvasták Dávid Ibolya igazságügy miniszternek a helyi közösséghez intézett személyes üdvözetét. Az ünnepségen részt vett Seres Dénes szenátor, az RMDSZ megyei szervezetének elnöke, Vida Gyula képviselő, valamint Somlyó testvérvárosa, Szarvas küldöttsége is.

- *Január 22, Zilah*: az egyetemes jubileumi imahétén és *február 6-án*, amikor a Szilágyság megyei RMDSZ ünnepelte 10. születésnapját, Tőkés László püspök hirdetett ígét. Ezt az ünnepséget a református templomban tartották mintegy 1500 ember részvételével. A rövid műsor után az egyházi javak visszaszolgáltatása kapcsán fórumra került sor a zilahi Kálvineumban, az egykori református művelődési otthonban, amelyen az egyházkerület és a megyei RMDSZ szervezet vezetősége ez ügyben közös nyilatkozatot írt alá.

- *Január utolsó hetében minden református egyházközségben* magyar egyetemes imahetet tartottak az 1000. illetve a 2000. évforduló jegyében. Ezekben a legtöbb esetben más egyházak lelképásztora is szolgáltak.

- *Március 15*: a tavaszi ünnepek mind az 54 magyarok is által lakott településen a megemlékezések jegyében zajlottak. Az ünnepi istentiszteleteket a legtöbb helyen történelmi vetélkedőket tartottak (Szilágysomlyón, Sámsonban), a katolikus Kárásztelken Kossuth-nótákat énekelve körmenetben vonult az ünnepi miséről a művelődési otthonba a falu népe.

- *Április 30-án* a milleniumi rendezvények keretében az ezeréves magyar történelem összefonódásaival emlékeztek a *zsibóiak* „az árvízi hajós” ifj. báró Wesselényi Miklós halálának 150. évfordulójára. A reformkor e jelentős személyisége, Széchenyi levelezőpartnere, méltatlanul szorult ki a magyar köztudatból. Itt hangzott el az is, hogy jó lenne a 2000. évet Wesselényi évnek tekinteni, hiszen ebben az évben ünnepük id. báró Wesselényi Miklós – a „sibói bölény” – születésének kerek 250. évfordulóját is. Az ünnepség egybeesett a város fennállásának 795. évfordulójával is.

- *Május 16, Szilágysomlyó*: Előadások a magyarörmények történelmi szerepéről.

- *Május 19, Varsolc*: A helyi általános iskolában a szülőföld iránti ragaszkodás jegyében Kányádi Sándor verseiből rendeztek szavalóversenyt.

- *Május 26, Perecsen:* A millenniumi témakörből *Ki mit tud* versenyt rendeztek.
- *Május 27, Szilágycseh:* A református gondnokok találkozóján Trianon 80. évfordulójára emlékeztek.
- *Június első hetében* az összetartozás érzetét erősítette *Dinnyés József* előadókörútja, aki *Zilah, Zsibó, Ipp, Szilágysomlyó és Görcsöny* mellett az alig 34 magyar lelket számláló *nyirsídi* közösségben is fellépett.
- *Június 18, Szilágysomlyó:* A magyar államiság ezeréves múltjára emlékezve Dávid Ibo-lya igazságügy-miniszter a magyar Szent Koronáról tartott előadást.
- *Június 24, Szilágycseh:* Szintén a millenniumi rendezvények keretében a Tövisháti Népfőiskola megalakulásában segített a Magyar Népfőiskolai Kollégium küldöttsége. Ez alkalommal ismertette Kocsis István író a magyar Szent Korona tanát.
- *Július 9, Zilah:* A *Szilágyság újrafelfedezése* jelszóval indult a Magyar Reformátusok Világtalálkozója a zilahi egyházmegyében. A templomi ünnepség után helyi vonatkozású történelmi előadások hangzottak el a Kálvineumban, a délutáni istentiszteleten Tőkés László püspök hirdette az ígét. A rendezvényeken részt vett a megyei RMDSZ szervezet elnöksége – Seres Dénes szenátor és Vida Gyula képviselő a város alpolgármestere, Fekete Károly is.
- *Július 16, Szilágynagyfalu:* A szilágysomlyói református egyházmegyében kétnapos rendezvénysorozattal folytatódott a Millennium. Az egyházkerület és a megyei RMDSZ szervezet elnöksége mellett részt vett Seres Dénes szenátor és Vida Gyula képviselő, a holland testvérgyülekezet képviselői, Dr. Pásztor Jánosné – a magyarországi református nőszövetség elnöke, és Bálint-Pataky József a HTMH részéről köszöntötte a közösséget. Ez alkalommal leplezték le a falu lelkészeinek névsorát feltüntető millenniumi emléktáblát, amely 414 évi folyamatos lelkészi szolgálat bizonyossága. Bemutatták Major Miklós tanár úr a falu nyolcszáz éves múltjáról írt monográfiáját.
- *Július 28, Szilágycseh:* A római katolikus egyház szervezésében Szilágycsehben a millenniumi Keresztények Napját ünnepelték. Az ökumenikus jellegű rendezvény szervezője Constantin Petrișor plébános.
- *Július 30, Kémer:* *Ismerjük meg szülőföldünket és történelmünket* címmel az önkormányzat és az iskola szervezésében tartottak egész napos hagyományőrző rendezvényt.
- *Augusztus 1-10:* az V. Kárpát-medencei Napokon két táncsoport képviselte a megyét.
- *Augusztus 12-13, Szilágycseh:* A *Hazatérés Esztendeje* jelszó alatt tartották az V. Tövisháti Napokat. A szokásos rendezvények (történelmi előadások, gálaest, helyi képzőművész tárlata) mellett a legmeghatóbb a városból elszármazottak találkozója és beszélgetése volt, amelyet a Magyar Ház klubtermében tartottak.
- *Augusztus 20:* A megemlékezések sorozatához tartozik, amelyet minden magyar közösségben méltó templomi rendezvénnyel ünnepeltek meg. Ippen ez különleges jelentőséget kapott, hiszen a templomi ünnepség mellett az iskolában első ízben állították ki a nemrég lezárult IPP ART képzőművészeti tábor alkotásait is.
- *Augusztus 14-16, Szilágfőkeresztúr:* A Tövishát ifjú keresztényeit tömörítő IKE *Kereszténységünk ezer esztendeje* címmel tartott egyhetes tábort. Minden délelőtt több jeles személyiség előadásait hallgatták a fiatalok.
- *Augusztus 27, Zilah:* Ugyanebbe a gondolatmenetbe illeszkedik az új kenyér ünnepe, amelyen Tőkés László püspök úr hirdette az ígét. A désházai ifjak augusztus 27-én külön történelmi vetélkedőt szenteltek a Millenniumnak.

- *Szeptember 2-3, Kémer:* jelentős esemény volt a *Kémért Napok*. A település első írásos említésének 680 éves évfordulójára felavatták a falu kaput formázó háromnyelvű díszes helynévtábláját és a református templomkertben a két világháborúban elesettek neveit tartalmazó emlékoszlopot. Az egyházi szertartáson a baptista és a görög katolikus lelkész is szolgált, az ünnepségen pedig az egyházkerületi, a testvértelepülés – Soponya – küldöttei, a megyei RMDSZ tisztségviselői és a megyei önkormányzat alelnöke, Fekete Szabó András mellett Virgil Țurcaș prefektus is részt vett – ő itt, e szinte színmagyar településen ünnepelte születésnapját.

- *Szeptember 15-17, Kárásztelek:* A Kárásztelki Fiatalok Társasága a szentkeresztnapi búcsúval kötötte össze a háromnapos faluünnepet. A nagyszabású rendezvénysorozat alkalmával tartották a magyar polgármesterek találkozóját (Pete István mezőgazdasági államtitkár, és a magyarországi mezőgazdasági minisztérium küldötteinek részvételével), felavatták a katolikus templomban elhelyezett emléktáblát. Az IPP ART vándorkiállítás Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszter nyitotta meg. A lakossági fórumon részt vett Markó Béla RMDSZ szövetségi elnök. A szórakozásról a nagyváradi Szigligeti Ede Társulat és a helyi táncsoportok gondoskodtak.

- *Szeptember 23-24, Szilágysomlyó:* A megye egyik legjelentősebb szellemi eseményét jelentette a *VIII. Báthori Napok*. Az orvos- és pedagógus-továbbképzésre, az igényes kultúrára koncentráló rendezvényen Márai Sándor születésének 100. évfordulójára Miklosovits László grafika-kiállításával emlékeztek meg. A grafikus mellett eljött a szilágysomlyói születésű, jelenleg Budapesten élő Finta Edit festőművész is. A második képzőművészeti kiállítás anyagát dr. Hajdu Attila szolgáltatta. Kiosztották a *Szilágysági Magyarok* emléklapot, és a somlyóiak számára létesített *Sárkányfog* érdemrendet (a Báthori címerben szereplő sárkányfog nyomán). Az orvosi találkozón előadást tartott Dr. Andrásofszky Barna, a Magyar Egészségügyi Társaság elnöke. A zenei kikapcsolódást a testvérváros, Szarvas női kamarakórusa szolgáltatta.

- *Szeptember 30 – október 1, Varsolc:* Két napig ünnepelt a közösség. A *Hazatérés Éve* millenniumi jelszó alatt rendezték meg a Varsolcra elszármazottak találkozóját, utána impozáns emlékművet avattak világháborúkban elesett varsolciak nevével. Az emlékmű jelképesen félig a református és félig a szomszédos ortodox templom kertjében fekszik, megáldásakor Tökés László püspök és Lukács József esperes után a helyi és a krasznarecei ortodox lelkészek mondtak köszöntőt. Az ünnepséget töltött káposzta főző-verseny, szüreti felvonulás és multság követte.

- A szintén e két napra tervezett *Sarmasági Napokon* a népdal, a néptánc és a népművészet mellett a megye gazdasági életéről folytatott tapasztalatszerére tevődött a hangsúly. A halmozottan hátrányos települések lehetőségeiről tartott előadást Kerekes Gábor, a Román Fejlesztési Ügynökség alelnöke.

- *Október 7-8, Kraszna:* A *Krasznai Napok* az együttélés jegyében indultak. A műemlék református templomban ezúttal Borzásai Pál baptista lekipásztor, Tempfli József katolikus megyés püspök és Nicolae Chiș ortodox lelkész szolgált. A '48-as emlékmű megkoszorúzása után a polgármesteri hivatal előtt állított faragott lármafát avatták fel Takács Csaba RMDSZ ügyvezető elnök és a svájci testvértelepülés küldöttei részvételével, majd a nemzetközi néptáncalálkozó résztvevői vonultak fel a falu főutcáján (szlovákiai, német, román és természetesen magyar együttesek részvételével). Másnap a mezőgazdasághoz szorosabban kötődő fogathajtó verseny volt a főszereplő, a magyarországi és romániai foga-

tok mellett két krasznai versenyző is indult. Utána bográcsgulyás-főző versenyen a férfiak mutatták be tudományukat.

- *Október 8-15, Zilah:* Mindezekkel párhuzamosan zajlott az egy hetesre tervezett maraton *Zilahi Napok*. Az október 8-i szüreti felvonulás után a következő napokban sportvetélkedők kaptak nagyobb szerepet, a kisebbek számára rajzverseny illetve bábszínház kínálta szórakozási lehetőséget. A vállalkozók fóruma után a Szilágy Társaság XI. Nemzetiségi Fesztiválja következett. A nemzetiségi együttélés témakörében rendezett tudományos ülésszakot kórusfesztivál, majd az egyházi zeneszerző verseny díjkiosztó ünnepe követte. Az ünnepsort vasárnap a római katolikus templom falán elhelyezett Szent István emléktábla felszentelése zárta.

- *Október 14, Szilágynagyfalu:* A szilágynagyfalui oktatás 400. éves fennállásának ünnepén részt vett Markó Béla szövetségi elnök is. Erre az alkalomra készült el a millenniumi emlékoszlop és a templom melletti emlékpark.

- *Október 21, Szilágycseh:* A szüreti felvonulást követő hétfőn a kétnapos *Partiumi Diákszínjátéskészítő Fesztiválon* több mint kilenc diákcsoport mutatkozott be. Sorrendben a második PADIF-ot a Kárpát Eurorégió támogatásával sikerült megszervezni. A zsűrizést a Szatmári Északi Színház szakemberei biztosították.

- *November 24, Zilah:* A választási kampánycsend alatt megyei szintű Ady Endre szavazóverseny idézte fel újra a millenniumot.

- *December 3, Zsibó:* A magyarság történelmének nagyjaira emlékezett a város magyarsága, ezúttal id. báró Wesselényi Miklós születésének 250. évfordulóján. A történelemre szakosodott zsibói rendezvények színvonalát dr. Egyed Ákos akadémikus biztosította.

- *December 10, Szilágynagyfalu és Krasznahorvát:* A Millenniumi Emlékkasztól ünnepi keretek között mutatták be Szilágynagyfaluban, délután pedig Krasznahorváton a református gyülekezeti ház átadásakor.

- *December 16, Menyő:* Az emlékkasztó és az emlékezés volt a főszereplője a december 16-i menyői zárandoklatnak is.

- *December 26, Szilágysomlyó:* A karácsonyi millenniumi ünnepeken is felmutatták az emlékkasztókat és a református gyülekezeti teremben felavatták kereszténységünk 2000. és államiságunk 1000. évére emlékeztető táblát.

Nagy magyarországi rendezvényeken, Budapesten, részt vettek szilágyságiak is: a *Magyarország 2000.* konferencián, a *Tudóstalálkozó 2000-en,* az MVSZ Kongresszusán.

A felsorolásba csak a kiemelkedő események kerültek be. A kisebb közösségek, iskolák számára fontos helyi rendezvények sokszor sajtóvisszhang nélkül épültek be falvaink életébe. Emellett minden közösség megtartotta naptár szerinti egyházi és világi ünnepeit: a farsangot, március 15-ét és augusztus 20-át, a szüreti bált, sok helyen október 6-án is emlékműsorokat tartottak. A kisközösségek szinte határtalan leleményességét a tréfas vetélkedők is jelzik. Például Kémere a tekebajnokság előtt Trabant-húzó versenyt rendeztek: meghatározott távolságra kellett a polgármester lerobbant Trabantját elhúzni.

A magyarság ünnepeire a rátevődtek a román nemzeti ünnepek, illetve szeptemberben az ippi és az ördögkúti (Treznea) atrocitások emlékművei előtti rendezvények. Ilyen körülmények között meglehetősen feszes volt a ritmus, hiszen minden eseményen az egyházak képviselői mellett részt vettek a megyei RMDSZ vezetői. Sok esetben a közigazgatás is képviseltette magát: Fekete Szabó András, a megyei tanács alelnöke, illetve Csóka Tibor alprefektus sok eseményen jelen volt és együtt ünnepelt a falu lakosságával.

A milleniumi ünnepi rendezvények időben március 15. után megszaporodnak, gyors egymásutánban követik egymást a különböző helységek ünnepei. A legtöbb június végére és júliusra esik. Csak a helyhatósági választások körül volt érzékelhető némi pihenő. Augusztusban viszonylag kevés rendezvény volt, de nem csak a szabadságok ideje miatt, hanem azért is, mert nagyon sokan Magyarországon ünnepelték az államalapítás milleniumi napját. Több autóbusz is indult a megye városaiból.

Szeptember közepétől újból megszaporodnak a két-háromnaposra tervezett falunapok, többször egymásra tevődnek a rendezvények. Novemberben szinte teljes csend következik, majd karácsony táján a menyői zárandoklat és a Somlyói milleniumi karácsony a jelentős ünnep.

Az ünnepek területi eloszlásán erősen érezhető a lakosság számarányának a hatása. A városokban, Zilahon, Szilágysomlyón vagy Szilágycsehben a szokásos ünnepek mellett 5-7 kiemelkedő rendezvényt is tartottak – nem utolsósorban a líceumoknak, szakképzett tanároknak, az értelmiségieknek köszönhetően. Falusi környezetben a gazdagabb és inkább többen lakó Berettyómente községei vezetnek. Erős közösséget jelez a Szilágysomlyótól nyugatra lévő vidék, amelynek Szilágynagyfalu a központja. Ezen a környéken sokkal gyakoribbak a rendezvények. Külön értékelendő a nagyon elzárt Kárásztelek és Kémer, ahol évente két-három nagylélegzetű ünnepeket is rendeznek.

Az inkább Zilah, mint Szilágysomlyó vonzáskörében élő Kraszna szintén nagyon erős és nagy magyar közösség. A megye legszegényebb és legelmaradottabb vidékén, a Tövisháton az ünnepek is sokkal szerényebbek és ritkábbak. A megyeközpontról észak felé, Zilah és Szilágycseh között elterülő 9 településen szinte alig voltak rendezvények. Csak a szilágycsehi IKE-tábort, illetve a decemberi menyői zárandoklatot lehet megemlíteni. Egyáltalán nincs tudomásunk a Szilágycseh körüli falvak (Völcsök, Bósháza) ünnepeiről. Igaz, ezeken a helyeken szinte állandó a lelkészhiány. Van olyan település, ahol tíz év alatt négy lelkész szolgált, jelenleg üres a parókia.

Az elszigetelt falvak lakói lassan közösséget keresnek egymással. Rendszeresen ellátogatnak egymás ünnepeire, kis csoportjaik fellépnek a közeli vagy távoli szomszédai színpadán. Megindult a kapcsolatteremtés intenzív folyamata. Már saját ünnepeiket sem tudják elképzelni egymás nélkül. Ez nem csak a hazatérés, hanem az egymásra és önmagunkra találás esztendeje is volt.

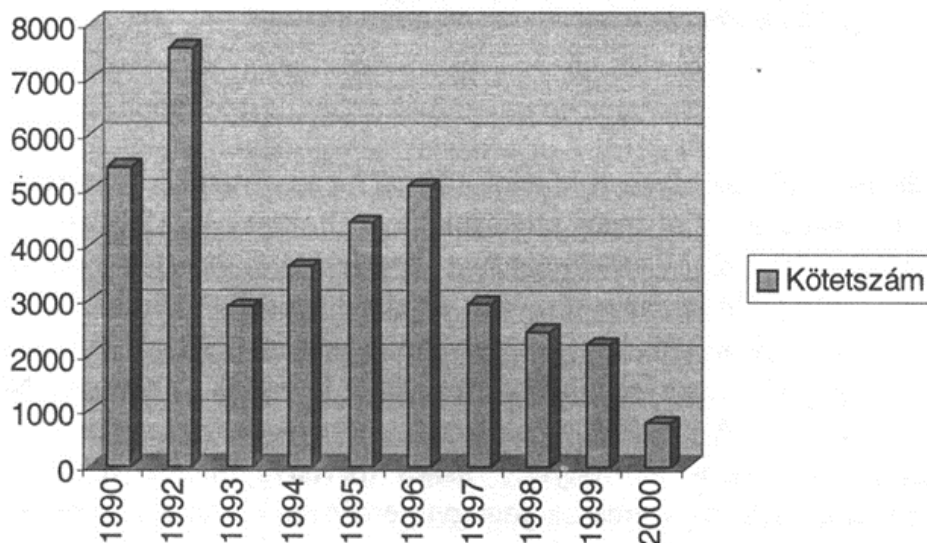
Sylvester Lajos

Könyvtár és szolgálat

A Román Nemzeti Könyvtár teljesen levette a kezét az országban lévő közkönyvtárakról. Volt egy metodikai osztálya, nyolc emberrel dolgozott. Egy olyan szakmai fórum volt, amelyhez bizalommal lehetett fordulni és sokszor a helyi, túlkapó párt- és állam szervek ellenében is felléptek, mert ők a szakmai súlyukkal tudtak valamennyire segíteni. Ez az osztály a '89-es fordulat idején már csak három emberrel rendelkezett, aztán teljesen felszámolták.

A közkönyvtárhálózat szakmai irányítás nélkül maradt '91 után. A megyei művelődési tanácsok valami nagyon szerény felügyeletet gyakoroltak '96-ig. Ez után teljesen visszavonult a szakmai vonal, a könyvtárak átkerültek a helyi-megyei tanácsokhoz. A minisztériumnak van egy könyvtári és könyv osztálya, két vagy három ember, akik tájékoztatásokat készítenek a főnökségnek. Csináltak érdekes dolgot is: Iliescu első elnöksége idején könyveket vásároltak és ingyen szétküldték a könyvtáraknak. Pénzt nem adnak, tulajdonképpen a kiadókat támogatják. Ezt később is folytatták, de más kiadókat istápoltak. Mindeniktől vásároltak, csak más volt az arány. Magyar könyv ezek között nem volt. Megoldották viszont a többségében magyar lakosságú városok román könyvvásárlását, s a megyében lévő közkönyvtáraknak is tudtak román könyveket biztosítani. Szorgalmazzák helyi szintről, hogy magyar könyvet is vásároljanak. Valamelyest hajlandóság is mutatkozott erre, de az utolsó pénzüsszeget a választások felemésztették.

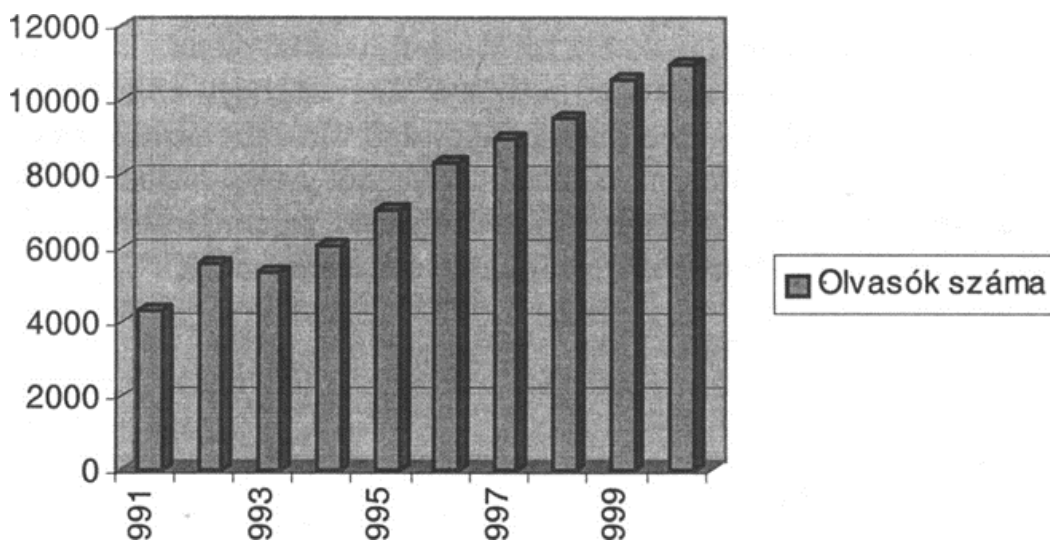
1. sz. ábra: Kötetvásárlások 1990-2000

Kovácsna megye könyvtárainak ezek az adományok kétezer könyvet jelentettek. Ennek a jelentőségét akkor látjuk, ha tudjuk, hogy 2000-ben mindössze hétszáz valahány könyv vásárlására volt keret. Ez volt a legkisebb. Három év óta a könyvvásárlásra azonos összeg maradt, amelyet az infláció értékben megharmadolt. 1999-ben még 2000 könyvet vásároltak, és 1996-ban 5000 kötetre futotta. Ez majdnem mind magyar könyv volt, hiszen a minisztériumtól megkapták a már említett kétezer román könyvet. A könyvállomány mintegy 220 000 kötet, ennek 54 százaléka magyar nyelvű, a többi román.

Csökkenett közben a Magyarországról kapott könyveknek a száma. 2000-ben Sepsiszentgyörgy esetében ez 1300 kötet körüli volt, zömmel régi kiadásúak. Pályázat útján valamennyi új könyv is bekerült. Ezt kiegészítette a kétezerregynéhány román könyv Bukarestből. Az évi gyarapodás közel négyezer kötet, ami nagyon kevés akár az 1992-es 7500 kötethez képest is. A helyzet romló: elszaladtak a könyvárak. Ez meglátszik az olvasott kötetek számán is. Folyamatosan nő a beírt olvasók száma. 1990-től egy töretlen számoszlopot mutat a statisztika: 1991-ben 2400 beírt olvasója volt a könyvtárnak, 2000-ben 11 ezer. Meggondolkoztató – mivel mintha ellentmondásban volna az előbbi tendenciával –, az olvasott kötetek száma ez idő alatt 103 ezerről alig 25 ezerrel növekedett.

2. sz. ábra: Olvasók száma 1991-2000

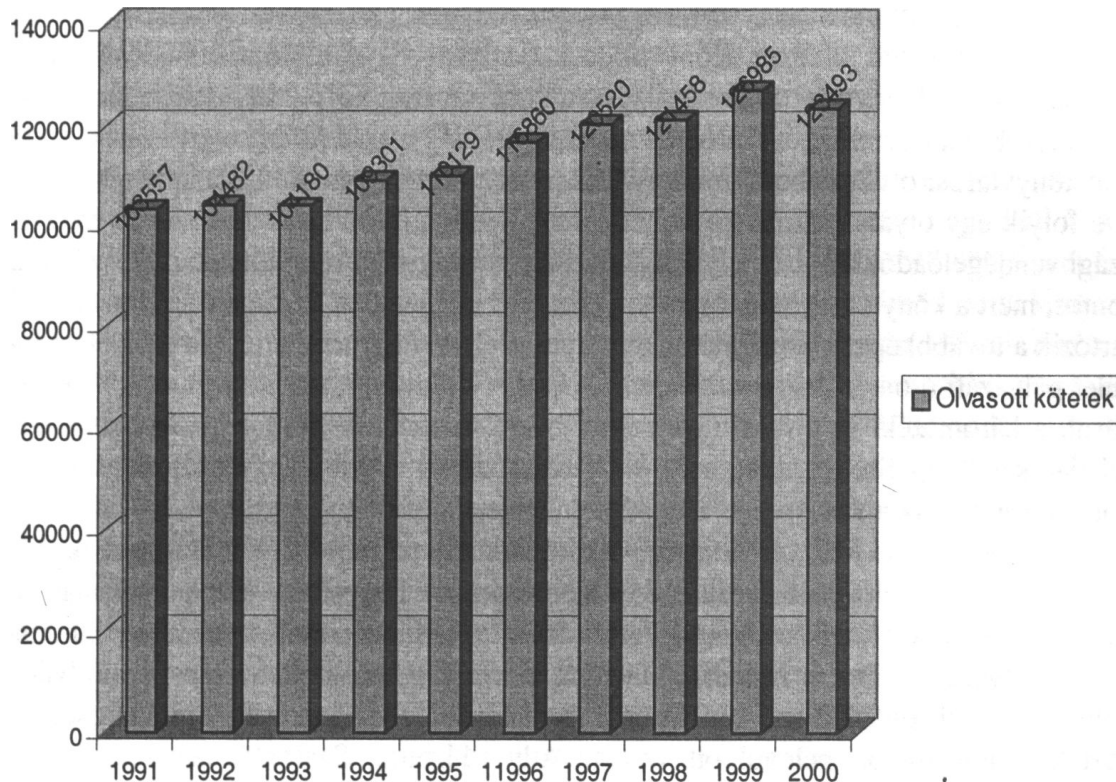

Miért nem nőtt az olvasott kötetek száma, ha az olvasóké ilyen rohamosan növekedett? A magyarázat: az olvasási szokások megváltozása. Az 1989 előtti olvasó típusa eltűnőben. 1990 előtt elsősorban olvasmányt kerestek az emberek, szépirodalmat, s ezen belül a prózát. 1990 után lassan a tévé vált az elsődlegessé. A történetet megkapják látványban. Ezzel a lassú olvasás képtelen felvenni a versenyt. Az akciófilmek mindent elárasztanak. A könyvtárban egyre inkább információt keresnek az olvasók. Nő az érdeklődés jogi könyvek iránt. A kisvállalkozók sem engedhetik meg maguknak, hogy előfizessenek például a Hivatalos Közlönyre. Vaskos törvénygyűjteményekre sem adnak ki pénzt. A Hivatalos Közlöny számait, a jogi gyűjteményes kiadásokat ronggyá olvassák.

Sokan és sokszor kell vizsgázzanak: versenyvizsgák, a szakmai előmenetel lépéscsöfokai ezek. A szakmai kérdésekre a megyei könyvtárban keresnek dokumentációt. So-

kan járnak tanfolyamokra, a továbbképzési formák igen változatosak – s az emberek készülnek. Változott az iskola is, ami közvetett formában megmutatkozik a könyvtárban. Egyre több dolgozatot kell írjanak a tanulók. Olyan témákról is, amelyekről a tanár nem is tudja, létezik-e egyáltalán dokumentáció. Megjelent tehát az a fajta igényesebb olvasó, aki már konkrét dokumentációt keres valamihez. A segítő könyvtár szerepe megerősödött. A diktatúra idején a könyvtártól nevelő szerepet vártak el. A hivatalos ideológia kérte az „új ember” kialakítását. Lassan előtérbe került a segítő könyvtár, s ideális lenne, ha a könyvtár a város dolgozószobájává válhatna. Ez a változás iránya.

3. sz. ábra: Olvasott kötetek 1991-2000

Ehhez a könyvtáron belüli változásokra is szükség van. Elkészült a könyvtár számítógépes rendszere. Nyolc számítógép rendszerbe kötve működtethető, van internet-hozzáférés, tájékoztatást nyújtanak. A számítógépeket még nem az olvasó használja. Egyelőre kevesen tudnak bánni a számítógépekkel, szükség van a könyvtáros asszisztenciájára. Az állományt számítógépre viszik, helyi informatikus által kidolgozott saját program szerint. A nagy könyvtári programok roppant drágák – tízezer dollár körüli a nagyságrend –, ezért kellett saját rendszert kidolgozni. Az állomány gépre kerül. Mi ennek a szerepe? Egyetlen könyvtár állománya nem túl izgalmas, de ha összekötik a székelyföldi könyvtárakat ekképpen, valamennyi állománya áttekinthető. Ezzel a programmal dolgozik vagy hét könyvtár. Mivel a könyvállományok rendkívül egyenetlenül gyarapodtak a közismert okok miatt, nagyon fontos könyvekre bukkannak olykor, illetve kiderül, hogy olykor alapvető könyvek hiányoznak. Ezek árnyalatok, amelyek ekként kiderülnek.

Az egymás állományában való tájékozódás távlatilag megoldhatna egy fontos dolgot: hogy ne kelljen egy könyvért elindulni a vakvilágba. Most már meg tudják mondani, hol kapja meg az olvasó a könyvet, és ajánlani is tudnak a témát illetően más könyveket. A könyvtárat meg tudják nevezni, de a könyv nem kölcsönözhető mondjuk Debrecenből Háromszékre. Arra már volt példa, hogy folyóiratcikket, könyvrészleteket lekértek faxon. A nemzetközi csere könyvtárak között pár kötet erejéig lehetséges. Ez azonban kényes ügy, mert a magyarországi könyvtárak elküldenék a könyveket, de a posta megbízhatatlan. A bukaresti Nemzeti Könyvtárral megtörtént, visszaküldéskor elveszett a könyv, azóta hiába fordulnak hozzájuk. Egy megbízható futárszolgálat a kérdést megoldhatná – bár költséges volna. Talán a Széchenyi Könyvtár keretében létrehozott Könyvtári Intézet talál megoldást, hiszen feladatköre a határon túli könyvtárakkal való szakmai kapcsolattartás. Nagy szükség volna a könyvterjesztési futárszolgálatra.

A Romániai Magyar Könyvtárosok Szakmai Egyesülete a 2000 őszén alakult meg az EMKE Könyvtári Szakosztályából. Több területi központot alakítottak ki: egyet Székelyföldön, egyet Kolozsváron és végül egyet Nagyváradon. Minden nyáron szerveznek könyvtárosi olvasótábort, ami egy laza továbbképzési program. Ezen kívül harmadik éve folyik egy olyan szakmai továbbképzés – jó nevű és szaktudású hazai és magyarországi vendégelőadókkal –, amelynek a résztvevői könyvtári kutatómunkára készülnek. Ez fontos, mert a könyvtáros szakma rosszul fizetett, ugyanakkor az Egyesület feladatai közé tartozik a továbbképzés támogatása. A szállás, ételmezés, utazás ellentételezését az Egyesület pályázati úton próbálja megoldani. A székelyföldi könyvtárakra plusz kötelezettség hárul: a háromszéki és a csíki könyvtárak magukra tudnak vállalni bizonyos szervezési feladatokat. Még Székelyudvarhely tud felzárkózni, ahol most egy szép és modernebb könyvtár működik a városvezetésnek köszönhetően.

A Kovászna Megyei Könyvtárnak két komoly partnere van: a Háromszéki Mikes Kelemen Közművelődési Egyesület és a Könyvtárosok Egyesülete. Ezekkel és magyarországi könyvtárakkal, elsősorban a Petőfi Irodalmi Múzeummal szerveznek különböző rendezvényeket. A Petőfi Irodalmi Múzeum a tavaly Háromszéken, Sepsisillyefalván tartotta a szakmai továbbképző tanfolyamát. Irodalmi muzeológusok és könyvtárosok találkoztak. Nagyváradon például ott van az Ady Múzeum, Szalontán az Arany Jánosé, Koltón a Teleki-Petőfi állandó kiállítás. Ezeknek alkalmazottjai vannak. A Kovászna Megyei Könyvtár társszervezője volt a rendezvénynek. A résztvevők megismerhettek háromszéki irodalmi emlékhelyeket, mint például: Zágon, Csomakőrös, Kézdivásárhely, Csernáton, Kisbacon, az illyefalvi Jókai – Mikszáth – Szabó Dezső emlékkiállítás. 2001-ben a nagyajtai Kriza János emlékház kialakítása a cél a Petőfi Irodalmi Múzeum segítségével, továbbá egy Balázs Ferenc emlékkiállítást Mészkon. Az utóbbit a román-magyar könyvtárosok egyesülete, az EMKE és az unitárius egyház is támogatja.

A Könyvtárosok Egyesületének minden könyvtáros tagja: a falusi könyvtárosok, az EMKE, az iskolák, az egyházak könyvtárosai is. A múzeumoknak is van könyvtári részlegük. A Székely Mikó Kollégiumnak vagy a székelyudvarhelyi Benedek Elek Pedagógiai Főiskolának neves könyvtára van. Az utóbbi tulajdonképpen a Haáz Rezső múzeum könyvtára, de a tanítóképzőben helyezték el, és tudományos könyvtárként működik.

Kovászna megyében az iskolai könyvtárakkal nem tökéletes a kapcsolat: a megyei könyvtárnál tudnak róluk, adataikat próbálják nyilvántartani. A községi és városi

könyvtárak teljesen a helyi tanács hatáskörébe tartoznak '96 óta. Ez azzal jár, hogy több helyen a könyvtárosokat előszeretettel befoglalják tanácsai munkára. Addig nincs nagyobb gond, amíg a könyvtáros művelődési feladatokat is kap, sok jó példa mutatja, mennyire hasznos, ha a két területet egy ember tartja kézben. A tanács feladata a művelődési intézmények irányítása, de nincs ember, nem tudja megfizetni. A törvény szerint a saját bevételből kellene ezt fedeznie, de nagyon kevés olyan művelődési intézmény van, amely képes erre. A könyvtárost viszont lehet költségvetési pénzből fizetni és szakmai feladattal megbízni a művelődési házban is. Ez nem volna nagy baj. Egyre gyakoribb azonban, hogy a könyvtárosnak tisztviselői munkát kell végeznie. Egy községi könyvtárat nem szükséges állandóan nyitva tartani, elegendő ha egy héten kétszer nyit. Az érdeklődő ezt megszokja, hiszen a könyv kiolvasásához amúgy is időre van szükség. Sok helyen megértik ezt, máshol nem. Azt sem, hogy a könyvállományt bővíteni kell. Vannak jó példák is: Kézdiszentkereszt, Mikóújfalú, Gelence, Uzon. Polyán bizonyult a leginkább könyvbarátnak, hat millió lejt szánt 2000-ben a könyvtárra. A vidéki könyvtárakon a megyei is segít. A külföldi könyvajándékból juttat a községeknek is. A községközpontok nagyobb részében főállású könyvtáros van. Van ahol pedagógusok vállalják fizetés-kiegészítésért a könyvtári munkát. A falusi könyvtáraknak körülbelül fele tud olvasmányt ajánlani a lakosságnak. Kevesen tudják, hogy a helyi könyvtárak a megyeitől kérhetnek könyveket és kikölcsönözhetik helyi olvasóknak. A felelősséget a könyvtár a megye felé a helyi könyvtárosnak kell vállalnia. Helyben könyvtári rendezvényt alig tartanak, bár vannak kivételek. A községi könyvtárak átlagosan 7-10 000 kötettel rendelkeznek. Ezek többsége a magyar klasszikusok és a Kriterion kiadványai, a hatvanas-hetvenes évek hozadéka. Ez az alapállomány. A bővülés szerény, mindössze pár száz darab, vásárlásból, ajándékozásból.

Romániában sem a rendszerváltás előtt, sem azután a művelődési tárca nem tudta megérteni, hogy nem érdemes minden kis településen működésképtelen könyvtárakat fenntartani, legyen egy a községközpontban, és azt lássák el tisztességesen. A községi könyvtárak olvasóinak zöme iskolás. A szülőknek is általában a gyermekek viszik haza a könyveket. A falusi iskolai könyvtárak többsége gyakorlatilag nem működik. Ezért irracionális a külön könyvtárak működtetése. Jellemző, hogy Romániában még a két könyvtáros egyesület sem tudott egyesülni. Máshol van egy nagy könyvtáros egyesület és ennek vannak különféle tagozatai. Itt most beszélnek arról, hogy valami föderációt kellene létrehozni.

A városi könyvtárak tűrhetőbb állapotban vannak. Kézdivásárhely egy szép, impozáns épületet kapott, Barót helyzete nyomorúságos, nincs ahol tárolniuk a könyveket, nincs szabadpolcos rendszer, nincs olvasóterem. Ezeknek a könyvtáraknak a milyenségét meghatározza az örökség. Az erdélyi könyvtárak több típusba sorolhatók. Az állami, nyelvi szempontból is vegyes könyvállományú könyvtárak mellett elsősorban szörvány-vidékeken és olyan nagyvárosokban, ahol a magyar lakosság száma kisebb, létrejöttek EMKE-könyvtárak. Tordán vagy Désen például a városi könyvtár nemigen vesz magyar könyvet és ezért itt szükség van az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület könyvtárára. Nagyváradon is működik egy jó egyesületi könyvtár.

A könyvtár ügyét is szolgálják a települési és megyék közötti testvérkapcsolatok. Kovászna megye és a megyeszékhely Veszprémmel alakított ki partnerkapcsolatot. A Veszprém Megyei Közgyűlés határozatot fogadott el a határon túli magyar fiatalok

szülőföldjükön történő tanulmányaik segítésére. Ebből a pénzalapból vendéglőadók utazási és elszállásolási költségei mellett a tankönyvek és szakirodalmi munkák beszerzésére is jut. Párját ritkító a kezdeményezés több szempontból: a központi alapokból biztosított anyanyelvi oktatási program anyagi bázisát bővíti, és a támogatás nem egyszeri, hanem a felhasználók pályázatainak függvényében folyamatos lehet. A megítélt támogatás egyelőre a 2000/2001-es és a 2001/2002-es tanévre vonatkozik.

Fontos, hogy a hazai könyvtárak a létező testvér-települési kapcsolatokat terjesszék ki a könyvtárakra is. Több magyarországi helyi könyvtár gyűjtést kezdeményezett és a könyveket eljuttatta Erdélybe. Kézdiszentléleken az utóbbi négy évben hazai forrásból nem, csak a testvértelepülés, Szentgál segítségével bővült a könyvállomány.

További lehetőséget jelent a budapesti Kölcsey Alapítvány. Az alapítvány ki-mondottan magyarországi könyvtáraknak juttat 30-40 ezer forintot azzal a céllal, hogy a határokon túli testvérkönyvtáraknak vásároljanak könyveket. A könyvtárak támogatói közül az Illyés Alapítványt kell kiemelnünk. Igaz, inkább rendezvényeket támogatnak, de meghirdették a könyv évét. Úgy tűnik, a Könyvtári Intézet kap az Illyés Alapítványtól egy nagyobb összeget a határon túliak segítésére. Ez könyvállomány gyarapításra is fordítható. A román Művelődési Minisztériumnál is lehet pályázni az EMKE révén. Itt is inkább rendezvények szervezésére adnak pénzt. A sikeres vállalkozók segítsége is számottevő lehet, de ők is természetesen inkább rendezvényeket támogatnak. A legjelentősebb támogató a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma. Könyvbeszerzést, könyvtáros továbbképzést, a számítógépes hálózat kiépítését is támogatják. Ebből az összegből sok erdélyi könyvtár részesül.

A legnagyobb gondok közé tartozik a folyóiratok beszerzése: nincs rá költségvetési pénz. Csupán néhány folyóiratot tudnak megrendelni. És a pénzhiányon túl baj van a terjesztéssel is. Erdélybe két-három közvetítón át jut el a lap, az eredeti kétszeres árán. Nincs olyan postaegyezmény az országaink között, amely elfogadható áron közvetítené a könyvet, folyóiratot.

A Kovászna megyei könyvtár főleg a salgótarjáni Balassi Bálint Könyvtárral tart fenn kapcsolatot. Évek óta közös olvasótáborokat szerveznek a gyerekeknek. Ez a kapcsolat azért is érdekes, mert Salgótarján határmenti város, jó kapcsolataik vannak a szlovákiai Fülek város könyvtárával, és ez lehetővé teszi, hogy salgótarjáni, füleki és háromszéki gyerekek közös olvasótáborban vegyenek részt. A tábor színhelye évenként változik, hol Háromszéken szervezik meg, hol Magyarországon. Az olvasótáborok a könyv kapcsán szélesebb művelődési kötődésűek. Ez a kapcsolat egy érdekes tanulsággal szolgált az idők folyamán. Bár a résztvevők több éven át rendszerint ugyanazok, mégis a gyermekek – főleg kezdetben – a programok közötti szabadidőben országonként egymástól elkülönültek. Csak az ötödik évben oldódott fel az eltérő kulturális közegből érkező gyermekek közötti idegenkedés, s ezek a fiatalok – ma már egyetemisták – tartják egymással a kapcsolatot. A tanulság tehát, hogy egy csapásra nem oldhatók fel az egymástól kulturális elszigeteltségben élők közötti különbségek.

A tavaly cigány-magyar olvasótáborot is szerveztek Illyefalván. A kísérlet célja annak megfigyelése, miként tudnak közösen boldogulni ezek a gyermekek. Úgy tűnik, az eredmény pozitív. A könyvtárban dolgozó fiatalok a tavaly elindítottak egy felzárkóztatási programot. Huszonvalahány gyereket toboroztak, számukra tulajdonképpen meditáció-

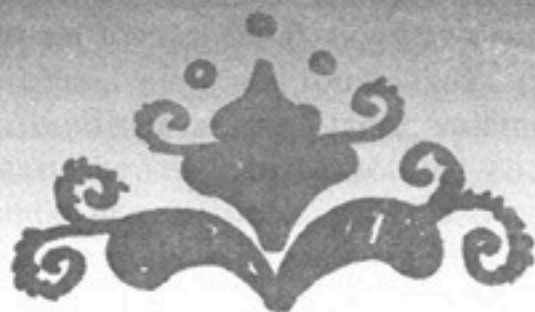
kat tartanak. Egy könyvtáros két-három gyerekkel találkozik hetente kétszer. Segít a tanulásban, az olvasásban és az írás elsajátításában. Számтанból is. A szándék, hátha ekképpen elvégzik a nyolcadik osztályt, s a jobbak bejutnak a középiskolába is. Nálunk gyakorlatilag nincs magyar cigányértelmiség, esetleg zenészpályára kerül néhány kiugró tehetség. Azt kellene elérni, hogy ebben a térségben is legyen néhány cigány fiatal, akik képviselnék közösségüket, mert látható, a helyi közigazgatásnak mekkora gondot jelent, hogy nincs akire támaszkodnia közülük.

Nincs rendes szakmai tájékoztatás. Egy székelyföldi könyvtárosnak például fogalma sincs, a kivételektől eltekintve, hogy mi jelenik meg Biharban és fordítva. Egy Váradon kiadott könyvet nehezebb megszerezni, mint egy magyarországit.

Sepsiszentgyörgyön kiadják a *Könyvesház* című folyóiratot. A folyóirat továbbra is a Művelődés melléklete. A Könyvtárosok Egyesülete fizeti a nyomdai költségeket, az anyagok beszerzésének a zömét is magára vállalja, a kimondott szerkesztői munka marad a Művelődés munkaközösségére. Az kellene, hogy a Marosvásárhelyi Könyvtanács is támogassa a kiadvány megjelenését. A cél pedig, hogy minél több recenziót közöljenek. Az lenne az ideális, ha minden Erdélyben megjelenő magyar könyvet recenzálni lehetne.

Tíz esztendő alatt Kovászna megyében nem sikerült a megyei vezetést meggyőzni arról, hogy nagyobb beruházással a könyvtár épületét fel kell újítani. Az épület a város egyik legjelentősebb műemléképülete, ez volt a régi vármegyeháza, itt hangzott el, Gábor Áron fogadalma, hogy *lesz ágyú*, az épület szimbolikus értéke mondhatni páratlan. Állaga, a részleges javítások ellenére katasztrofális. Nincs egy tisztességes olvasóterem. Kényszerhelyzetben más intézményeknek is helyet kellett biztosítaniuk az épületben. A könyvtárnak saját központi fűtésre van szüksége. A megyei könyvtárat valaha a lakosság fűtési rendszeréhez kapcsolták. Naponta kétszer kap egy-egy „hőhullámot”, aztán csökken a hőmérséklet ott, ahol tulajdonképpen légkondicionálásra lenne szükség. Az épület déli része, a Gábor Áron terem, amelyet olvasóteremmé próbálnak átalakítani, hogy egyéb, hatvan-nyolcvan fős rendezvényre is alkalmas legyen – egy jégverem. Egy nagy belső átalakításra van szükség, hogy végre a könyvtár rangjához méltó körülményeket teremtsenek a könyvállomány megőrzésére és az olvasótábor kiszolgálására.

IV.

Tanulmányok

Albert Álmos

Lába kelt Lábás Ház

1996-ban Románia kormánya 1365 sz. Határozatával létrehozta a Kovászna megyei Keleti Kárpátok Múzeumát, azzal a céllal, hogy az országban működő kulturális intézményektől átvett, a dáko-római, valamint a román ókori történelem és civilizáció tanúságait ábrázoló, bizonyító kulturális javak megőrzése, valamint a történelmi kutatásokból származó örökségek nyilvántartásba vétele biztosított legyen.

A város vezetését senki nem kérdezte, senki nem végzett a megyében közvélemény-kutatást, ki miként értékeli egy ilyen kezdeményezést, politikai avagy kulturális tettek fogják minősíteni. Politikai történések, hitvallás és/vagy helyzetértelmezések segíhetnek viszont egy ilyen lépés motivációinak a feltárásában.

„A székelyföldi románság kérdése, itt egyenlő az ortodoxizmussal, egy nehéz és komplikált kérdés, mely sok fáradozást, nyugtalanságot és szellemi áldozatot követel. Ennek megoldása egy következetesen és állhatatosan végrehajtott, minden részletében jól kidolgozott harci terv alapján vitelezhető ki, több tényező harmonikus együttműködésével. Ez a harc hősi lesz, sok és nehéz áldozattal, hisz az ellenség jól felfegyverzett, és kemény pozícióban áll.” – mondja Aurel Nistor Sepsiszentgyörgyön 1927. július 14-én. Talán ennek a harcnak a folytatása a Keleti Kárpátok Múzeumának létrehozása is, mely az elmúlt évek során számtalan vitára adott okot.

A múzeum létrehozásának tárgyi feltételei hiányoztak Sepsiszentgyörgyön: a város nem rendelkezett megfelelő épülettel, de ez aligha érdekelte azokat, akik a város vezetését az elképzelésről soha nem kérdezték meg és sem is tájékoztatták. A múzeumnak viszont működni kellett, Gheorghe Tatu prefektus a prefektúra intézményének földszintjén bocsátott rendelkezésükre két termet, igazgatóként pedig a moldáviai származású Valeriu Cavruk történész(?) kapott kinevezést.

Mi mást tehattünk volna: tudomásul vettük a tényt és arra vártunk, mikor igényel a múzeum területet székház felépítésére.

Nem így történt.

1999 első hónapjaiban Árkoson zajlott a Kovászna megyei civil szervezetek második fóruma. Hozzászólásomban elmondtam, hogy a jobb kapcsolattartás, információ-áramlás, a pályázati lehetőségek jobb kihasználása érdekében Sepsiszentgyörgyön hozzuk létre az Alapítványok Házát. Erre a célra felajánlottam a *Lábás Házat*. Néhány hónap múlva az Állami Levéltár új székházba költözik, és a helyi közösség szabadságszimbólumává vált 200 éves műemléképülete, megfelelő feljavítás után a város egész közösségének szolgálatában állhatna. E javaslatomat annál is inkább megtehettem, mivel a csendőrkaszárnya körüli perpatvarban írásban kértük a belügyminisztériumot, hogy ha már a város engedélye nélkül épül a laktanya, a levéltár új székházának hollétében pedig meg egyeztünk, a *Lábás Házat* a város köztulajdonába utalják át. Erre kapta fel fejét Gheorghe Tatu Kovászna megye akkori prefektusa, meg Ioan Lăcătușu a Román Szellemiség Múze-

umának (Muzeul Spiritualității Românești) igazgatója (az egykori kommunista párt egykori propaganda-titkára). Azonnal közölték velem meg a jelenlévőkkel, hogy javaslatom megvalósíthatatlan, mert a *Lábas Ház* a Keleti Kárpátok Múzeumának a székháza lesz. És tettek is ennek érdekében. Mi pedig türelmesen és becsületesen vártuk, hogy a levéltár elköltözzön és az Alapítványok Háza létrejöhesse.

Időközben jelzéseket kaptunk, hogy a Keleti Kárpátok Múzeuma nem tett le szándékáról, nem mond le az épületről. Ez egy megyei tanácsülésen vált világossá, amikor az intézmény igazgatója szót kért akkor, amikor a *Lábas Házat* a megyei tanács közvagyonlistájára vették fel. Az igazgató elmondta, hogy a miniszterelnök két ízben is – egyszer Sepsiszentgyörgyön jártában, egyszer pedig egy bukaresti meghallgatáson – megígérte neki, hogy az épületet a belügytől a művelődési tárca venné át, az ő részükre.

Gheorghe Tatu prefektus csapatával együtt pedig „titokban”, a helyi választott hatóságok tudta nélkül, egy kormányhatározat-tervezeten munkálkodott, nem eredménytelenül. Ion Caramitru művelődésügyi miniszter közbenjárásával megszületett a Románia Hivatalos Közlönyében 1999. november 30-án, 965-ös számú kormányhatározat, amely a román állam tulajdonát képező és a belügyminisztérium használatában lévő *Lábas Házat* a művelődésügyi minisztérium használatába utalja át. Semmiféle utalás nincs arra, hogy erre a városnak is igénye van, a korábbi megállapodás felrúgásával biztosítván azt, hogy ha majd kiürül az épület, a Keleti Kárpátok Múzeuma azonnal székházhoz jut. A határozatot 1999. november 18-án látta el kézjegyével Radu Vasile kormányfő, az ellenjegyzők között pedig szerepelt minden érdekelt fél: Vlad Roșca a helyi közigazgatásért felelős államtitkár, Constantin Dudu-Ionescu belügyminiszter, Ion Caramitru művelődésügyi miniszter és Nicolae Noica területrendezési és közmunkálatügyi miniszter.

A kormányhatározat 1. cikkely második bekezdése leszögezi: az ingatlanban a Keleti Kárpátok Múzeumának székházát rendezik be. Az átadásra – írja a második és utolsó cikkely – az állami levéltár elköltöztetését követő harminc napon belül kerül sor. A melléklet pedig tartalmazza, hogy mind az épület (496 négyzetméter beépített területtel), mind a hozzátartozó telek (szintén 496 négyzetméter) a határozat tárgyát képezi.

Erről tudomást szerezve – természetesen a Hivatalos Közlönyből – az akkori megyei tanácselnökkel közösen levelet intéztünk Radu Vasile miniszterelnöknek, arra kérve, hogy térjenek vissza erre a határozatra és módosítsák azt, melynek értelmében az épület a város használatába kerüljön. A múzeumnak pedig két szerintem elfogadható javaslatot tettünk. Aki Sepsiszentgyörgyöt ismeri, igazolhatja ezt. Egyik egy üresen álló 767 négyzetméteres kis udvaros, egyik részén emeletes épület a Csíki és a Grigore Bălan utcák kereszteződésében, a másik a Bancorex, a csődöt mondott bank Kossuth Lajos utcai fiókjának székháza. Igaz: ez utóbbi egy tömbház földszintjén helyezkedik el, de javaslatunkat nem ezért tartották elfogadhatatlannak, hanem mert – mint utólag kiderült – szintén kormányhatározattal a belügyminisztérium használatába utalta át a kormány.

Demeter János akkori kormányfőtitkár-helyettes szerint a levél eljutott a miniszterelnökhöz, és Radu Vasile megígérte, hogy helyet ad az abban megfogalmazott kérésnek. Ugyanakkor Vlad Roșcat, a helyi közigazgatásért felelő államtitkárt bizta meg azzal, hogy a következő kormányülésre készítsen elő egy ilyen tartalmú határozattervezetet. Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszterrel megerősítette, hogy nem az RMDSZ csúcsvezetésén múltott, hogy a határozat a nagyon határozott fellépés, a többrendbeli ígéret ellenére mégis érvényben maradt. Hatálytalanítása csak újabb kormányhatározattal le-

hetséges. A döntést Gazda László alprefektus is elhibázottnak tartotta, és a megváltoztatni akarókhöz csatlakozott, de hozzátette, hogy nem léphet fel a prefektúra mint intézmény nevében, hiszen a főnöke, a kormány megbízott hatáskörébe tartozik ez a kérdés.

Közben azon törtük a városházán a fejünket, hogyan tudnánk román barátainkat, a prefektust is olyan helyzetbe hozni, hogy egyáltalán tárgyalópartnernek tekintsenek. Az alkalomra nem kellett sokat várni. A sepsiszentgyörgyi színházak igazgatóinak megbízása lejárt és újabb versenyvizsgát kellett meghirdetni. Erre vonatkozólag a városi testület hozott is egy döntést, de csak a magyar színházra vonatkozóan. Levélben értesítettem Ion Caramitru művelődésügyi minisztert és Gheorghe Tatu prefektust, hogy a *Lábas Ház* és a Keleti Kárpátok Múzeuma körül kialakult tisztázatlan helyzet és erőszakos döntések miatti tiltakozás jeléül elhalasztjuk az Andrei Mureşanu színház igazgatói állásának betöltésére kiírandó versenyvizsga időpontját. A versenyvizsga elodázása jó eszköz volt arra, hogy a polgármesteri hivatal és a helyi tanács e kérdésre irányítsa a figyelmet, választ csikarjon ki a helyi közösségek vagyónán most is igen nagy étvággyal osztozó központi szervektől. Rendkívüli tanácsulást hívtam össze, hogy a testület is megfogalmazza álláspontját arról a tarthatatlan helyzetről, miszerint igen jelentős döntésekben a központi szervek eltekintenek a helyi közösségek legitim képviselőinek véleményétől. Végül is miért nem lehetséges, hogy a helyi tanács döntse el, kíván-e helyet adni a Keleti Kárpátok Múzeumának a *Lábas Házban*, vagy sem?

Ajánlatainkat nem fogadták el, habár 2000. február 22-én a megyei Művelődési Felügyelőséggel közösen megismételtük előbbi javaslatainkat, ezúttal Mugur Isărescu miniszterelnök felé.

A románság képviselői sehogyan sem „értették” mi köze van a színháznak a Keleti Kárpátok Múzeumához. Mindvégig arról beszéltek, hogy a polgármester fel akarja számolni az Andrei Mureşanu Színházat. Tiltakozásunk mégiscsak foglalkoztatta a helyi románságot olyannyira, hogy 2000 tavaszán tüntetést szerveztek a városháza előtt, felolvasva, majd eljuttatva hozzám 10 pontban megfogalmazott sérelmeiket. Véleményem szerint minden kérdésükre, kérésükre elfogadható és valós választ kaptak, és tüntetésük, mint utólag ők is rájöttek, kiválóan sikerült választási kampány volt számomra.

A Keleti Kárpátok Múzeuma viszont még mindig székház nélkül volt. És az a tény, hogy a román színházban elég összevisszaság volt, szemmel láthatóan zavarta őket. Úgy tűnt, más „székház elképzelésük” támadt. Először egy félig elkészült irodaházat akartak megvásárolni Florea Virgil mérnöktől, majd a Kovászna megyei Nemzeti Bank felszámolásakor ennek székháza lett volna számukra elképzelhető. Tárgyalásaik viszont kudarcba fulladtak, az első esetben pénzügyi gondok miatt, a másodikban pedig nem tudták meggyőzni kormány szintű tárgyalópartnereiket, amiből arra lehetett következtetni, hogy Bukarestnek nem annyira fontos a sepsiszentgyörgyi Keleti Kárpátok Múzeuma.

Egy évig sikerült „melegen tartani” a székház ügyét, minden hónapban halasztani a színházi verseny vizsgát. Következtek a helyhatósági választások, új tanács, és a múlt év októberétől „Nem ügy már a Lábas Ház ügye” címmel ír a *Háromszék* napilap. Történt ugyanis, hogy a városi tanács 2000 októberi ülésén Rodica Pîrvan tanács tag határozat-tervezet terjeszt elő a román színház igazgatói vizsgájának kiírására. A tervezet vitája előtt hangsúlyoztam, hogy ami az ügy politikai háttérét illeti, ma is fenntartom eddigi álláspontomat és ki-ki szavazzon majd, ahogyan lelkiismerete diktálja. Az ülésen jelen levő 18 tanácsosból 14-en az igazgatói vizsga mellett szavaztak – a 3 román kolléga és 2 kivétellel

a Reform Tömörülés képviselői. Vitára sor sem került, s a tanácstagok kitérték a vizsga időpontját. Ma sem értem, miért volt ez annyira fontos, mert kérdésemre csak azt a választ kaptam, hogy valami más, jobb eszközt kell felhasználnunk a múzeum-székház kérdésének megoldásában. Sajnos ez az eszköz a mai napig sincs a kezünkben.

Székházról pedig az újonnan kinevezett prefektus is gondoskodni akar. Nincs tudomásom arról, kinek a javaslatára vették szemügyre az árkosi Szentkereszti kastélyt is, de az ötlet hamar kútba esett, mert a várostól öt kilométerre fekvő település igen távol van, és amúgy is a Művelődésügyi Minisztérium egyik alárendelt intézménye működik benne. Azt is kitalálták, hogy a *Lábas Ház* felújítása múzeum céljára rengeteg pénzbe kerülne, ezért egy jobb állapotban lévő épületet vettek célba. A városi művelődési házat. Központi helyen van, bővíthető, s ha ezt megkaphatják, beszélhetünk a levéltár épületének sorsáról is. Erről hallani sem akartam, erőszakolva, hogy az általam javasolt üresen álló valamelyik épületet vegyék birtokba, s azt felújítva-átépítve tegyünk pontot a több éve húzódó vitára. Mindemellett volt egy újabb épület-javaslatom, ez esetben a művelődési felügyelőség épülete. Ez viszont nem jelent cserét a minisztérium számára, hiszen már most a Művelődésügyi Minisztérium tulajdonában van, így a *Lábas Ház* sem kerülhet a város tulajdonába – vélekedik Horia Grama prefektus.

A Keleti Kárpátok Múzeumának ma sincs székhaza. Sok kérdés van a fejemben – mindahány válasz nélkül. Ha olyan nagyon fontos a múzeum, miért nincs rá pénz? Ha nincs rá pénz, miért kellett létrehozni? Ha létre kellett hozni, miért nem kellett vagy lehetett a helyi tanáccsal egyeztetni? Amikor a művelődési intézmények a helyi tanácsok hatáskörébe tartoznak, milyen érdekeket szolgál egy minisztériumi hatáskörbe tartozó múzeum?

És végül, de nem utolsó sorban: miért kell – és milyen elvek alapján lehet – ma is a fejünk fölött, a helyi közösségek választott vezetőinek a megkérdése nélkül dönteni?...

Fórika Éva

Harc a Magyar Házért

Több mint két évtizeden át folyt az eredeti célnak megfelelő jellegű tevékenység az 1930. november 30-án és december 1-én országos ünnepség keretében felavatott temesvári Magyar Házban. A magyar kultúra palotájának a létrehozatala a bánági magyarság talán legjelentősebb közösségi fegyverténye, hiszen a két világháború közötti időszak gazdaságilag és politikailag nehéz éveiben fogtak össze elődeink, hogy megteremtsék saját művelődési központjukat.

1922-ben született meg a javaslat egy részvénytársasági alapon létesítendő kultúrpalota felépítésére. A Magyar Ház Rt. megalakulására 1927-ben kerülhetett sor, a megfelelő alaptőke jegyzése után. A palota tervét Székely László, Temesvár egykori főépítésze készítette el. 1929. június 29-én az alapköve a következő szövegű okmány került: „A magyar kultúra várának ajánljuk e házat, amelyet a legnehezebb időkben a bánági magyarság áldozatkészsége emelt. Alapkövét csendben, de annál mélyebb megilletődöttséggel tettük le. Istennek segítségét és áldását alázatosan kérjük. „

A Magyar Ház megvalósítását az akkori közélet jelesei üdvözltek. Dr. Sulyok István Kolozsvárról ekképpen: „Minden ilyen intézmény egy-egy pillér, melynek anyagi marandósága túléli az embert..., az utánunk következő nemzedékeknek jel, beszélni fog arról a lélekről, amely ebbe a házba költözött és annak életet fog adni mindaddig, amíg benne kő kövön áll.”

1930-1938 között a Ház a Magyar Párt székhelye és a magyarság kultúrháza. 1938-1945 között a Magyar Népközösség és a MADOSZ székhelye és a magyar művelődés háza. 1945-1951 között a Magyar Népi Szövetség székhelye és művelődési ház. 1951-1967 között a Román Kommunista Párt és az Ifjúsunkás Szövetség városi szervezetének a székháza. 1967-ben az állam saját tulajdonába telekkönyvezteti. 1968-1992 között a temesvári helyi román, magyar, német és szerb sajtó szerkesztőségeinek a székhelye. 1992-es telekkönyvi bejegyzés: a Magyar Ház ingatlan a TIMPRESS S.A. gondnokságába kerül. 1994: újraalakul a Magyar Ház Rt. a volt részvényesek leszármazottainak részvételével.

Miközben a Magyar Ház visszaszerzéséért a temesvári magyarság képviselői több pert indítottak, a temesvári magyar újság, az egyedüli jogos használója az épületnek perek céltáblájává vált az épület gondnokságát család módon megkaparintó TIMPRESS részéről.

Vegyük sorra az 1990 utáni, a Magyar Házzal kapcsolatos peres eljárásokat.

1. A BÁNSÁGI MAGYAR DEMOKRATA SZÖVETSÉG V/s ROMÁN ÁLLAM (képviselésében a Pénzügyminisztérium).

A BMDSZ 1991. január 4-én keresetet nyújt be a Temesvári Bírósághoz a Román Állam ellen, melynek képviselőjében a Pénzügyminisztérium áll perben. Kéri a bíróságtól, hogy törölje a temesvári 596-os számú telekkönyvből a 2. és 3. tulajdonjogi bejegyzést (a román állam tulajdonjogát és a Bánsági RKP Regionális Bizottságának ingyenes használati jogát). A per jogalapja: a jogtalan vagyonszerzés megállapítása és az ezen alapuló telekkönyvi bejegyzések törlése, hogy ezáltal a vagyon az eredeti jogos tulajdonosra legyen telekkönyvezve. Az alperes védekezése a következőkön alapul: a BMDSZ nem jogutódja az eredeti telekkönyvi tulajdonosnak (a Magyar Ház Rt.-nek), tehát nem perképes. A Temesvári Bíróság 1991. április 10-i 2263-as számú határozatával perképeség hiánya miatt elutasítja a keresetet. Egyik fél sem fellebbez, a döntés véglegessé válik.

Miután az 1989 decemberi rendszerváltás után közvetlenül Ion Iliescu elnöki rendelettel a Magyar Ház adminisztrálási jogát a párt-sajtóból átalakult sajtótrösztnek adja át, ezen, kezdetben a román, magyar, német és szerb újságok szerkesztőségeit tömörítő állami intézmény 1991 végén gazdasági társasággá alakul át, annak ellenére, hogy az új cég létrehozásához a régi tulajdonos, az állam beleegyezése hiányzik. Megalakul a TIMPRESS Rt. – későbbi – médiabirodalom, amelyben aztán többségi tulajdont szerez a szélsőséges és fasiszta nézeteiről közismert, a Ceaușescu kiszolgáló Josif Constantin Drăgan médiacézár. 1992 márciusában a TIMPRESS Rt. kéri, hogy telekkönyvezzék az 1970-es években felhúzott épületszárnyat, s a cég használati jogát a teljes épületre. A Temesvári Bíróság Telekkönyvi Hivatala helyt ad mindkét kérésnek, így kerül a telekkönyvbe a 4. bejegyzés 1992. május 7-én.

2. A Temesvári Polgármesteri Hivatal 1992. június 11-én pert indít a 4. telekkönyvi bejegyzés törléséért, keresetét a tulajdonjogi jogszabályokra alapozza. A Temesvári Bíróság 1992. évi 8905-ös számú határozatával jogalap hiányára hivatkozva utasítja vissza a keresetet.

1994-ben a MAGYAR HÁZ Rt. egykori alapítóinak Temesváron élő leszármazottai valamint a temesvári magyar közélet neves képviselői, a hatályos 31/1990-es, kereskedelmi társaságokról szóló törvény rendelkezései szerint megalakítják a Magyar Ház Rt.-t, amelynek bíróság által szentesített alapító okiratában szerepel, hogy a régi Magyar Ház Rt. jogutódjának tekinti magát. 1995 januárjában az új Magyar Ház Rt. újraindítja a bírósági hadakozást.

3. Az új MAGYAR HÁZ Rt. V/s ROMÁN ÁLLAM és TIMPRESS RT.

Első fok: a Temesvári Bíróság 622/1995-ös ügyirata.

1995. január 12-én az újjáalakult Magyar Ház Rt. a Magyar Ház Rt. jogutódjaként pert indít a Román Állam ellen, melynek képviselőjében Temesvár Önkormányzata áll perben. Kéri a bíróságtól, hogy törölje a temesvári 596-os számú telekkönyvből a román állam tulajdonjogát és telekkönyvezzék az ingatlan tulajdonjogát volt tulajdonosa jogutódjának nevére. Perkiegészítő okiratban kéri a felperes a TIMPRESS Rt. perbehívását, azért, hogy a meghozandó ítélet e társaság számára is kötelező érvényű legyen (a TIMPRESS Rt. akkor, telekkönyv szerint, az ingatlan épületrésze feletti használati joggal rendelkezett). A per jogalapja: a jogtalanul szerzett és telekkönyvezett vagyon visszaszolgáltatása jogos tulajdonosának. Az elsőrendű alperes (a román állam képviselőjében Temesvár Önkormányzata) azt kéri, hogy a bíróság utasítsa el a román állammal szemben

benyújtott keresetet, mivel telekkönyv szerinti tulajdonosa a TIMPRESS Rt. (a perirat 1995. november 9-i iktatású, amikor a Telekkönyvi hivatal az ingatlan épületrészenek tulajdonjogát a TIMPRESS Rt.-re telekkönyvezte a 15/1990-es törvény alapján – ez egy jogtalan telekkönyvi bejegyzés, amit annak idején nem támadtak meg; a jelenleg (2000-ben) folyó pernek tárgya ez a bejegyzés.

A másodrangú alperes (TIMPRESS Rt.) védekezésképpen a következőket hozza fel: az új Magyar Ház Rt. nem jogutódja az egykori Magyar Ház Rt.-nek, mert

- ez utóbbi tevékenysége már 1943-ban megszűnt (ezt a Cégbíróság 1943-as okiratával bizonyították, amely tulajdonképpen az utolsó cégbírósági feljegyzés az Rt.-ről, mivel a háború után a Cégbíróság mint intézmény nem működött);

- egy ugyanolyan nevű gazdasági társaság megalakítása nem alapja a jogutódlásnak;

- a jelenlegi részvényesek és a volt részvényesek között nincs semmiféle kapcsolat, és még ha a részvényesek azonosak volnának, akkor sem tartható fenn az a tézis, miszerint egy 50 éve nem működő társaság valamely jogot átruházhatna/átadhatna egy utólag létesült társaságnak. Jogutódlás híján a Magyar Ház Rt. nem perképes.

A Temesvári Bíróság 1996. június 27-i 7787-es számú határozatával perképesség hiánya miatt elutasítja a keresetet, az indoklásban a per tárgyát is megalapozatlannak ítéli meg.

Másodfok: a Temes megyei Törvényszék 460/C/1996-os ügyirata.

A Törvényszék 1997. március 4-i 480/A határozatával helyt ad a Magyar Ház Rt. fellebbezésének (a perképesség hiánya megalapozatlan, az elsőfokú bíróság bár a kitételnek adott helyt, az indoklásában a per tárgyát is tárgyalta) megállapítja, a Magyar Ház Rt. jogutódja a volt Magyar Ház Rt.-nek (mert az új Rt. alapító okirata tartalmazza azt a kitétel, hogy a társaság a régi Magyar Ház Rt. jogutódjaként jön létre, ezen alapító okirat a Cégbírósághoz kirendelt törvényszéki bíró cégengedélyezési határozatának tárgyát képezi, s mivel ez a bírósági döntés végleges és visszavonhatatlan, ennek törvényessége és megalapozottsága nem képezheti jelen per tárgyát), megállapítja a Magyar Ház Rt. perképességét és visszautalja az ügyet érdemi (tárgyi) döntésre a Temesvári Bírósághoz.

Harmadfok: a Temesvári Táblabíróság 1657/1997-es ügyirata, majd az áthelyezési kérelem Legfelsőbb Bíróság általi jóváhagyása után a Gyulafehérvári Táblabíróság 680/1998-as ügyirata.

A fellebbezést a TIMPRESS Rt. nyújtotta be a Temes megyei Törvényszék határozata ellen, jogszerűtlenségre és hibás jogalkalmazásra hivatkozva. Az első fokon felhozott érvek mellett a fellebbező azt fejtette ki, hogy a cégengedélyezési határozat nem szól a jogutódlásról, ezen kitétel csak a társaság alapító okiratában szerepel. A Magyar Ház Rt. kéri a per felfüggesztését, mivel az 1998/13-as számú Sürgősségi Kormányrendelet arról rendelkezik, hogy az épület visszakerül a romániai magyar közösség tulajdonába. A kérelmet visszautasítják. A Gyulafehérvári Táblabíróság 1998. június 1-i 480-as határozata szerint helyt ad a fellebbezésnek, megsemmisíti a Temes megyei Törvényszék határozatát és érdemben a Temesvári Bíróság határozatát tartja meg.

Rendkívüli perorvoslati kérelmek:

- 1998. július 31-én a Magyar Ház Rt. kéri a Temesvári Bíróságtól a táblabírósi döntés alapján véglegessé vált bírósági határozat felülbírálatát (revizuire) új elemre (1998/13-as számú sürgősségi kormányrendelet) hivatkozva. A Temesvári Bíróság

1998. október 27-i, 18010-es számú határozatával a kérelmet elutasítja. Mivel a döntést nem fellebbezték meg, indoklás nélkül véglegessé vált.

- 1998. június 15-én a Magyar Ház Rt. kéri a Gyulafehérvári Táblabírószéktől a Táblabírószék 480/1998-as határozatának megsemmisítését (*contestație în anulare*) a bíróság számára bemutatathatlan okiratra (1998/13-as számú Sürgősségi Kormányrendelet) hivatkozva. A TIMPRESS Rt. alkotmányossági vizsgálatot kér az 1998/13-as sürgősségi kormányrendelet tárgyában. Az Alkotmánybíróság a *Hivatalos Közlönyben* 2000 áprilisában közzétett döntése alkotmányellenesnek nyilvánítja az 1998/13-as számú Sürgősségi Kormányrendelet Magyar Házra vonatkozó rendelkezéseit a magántulajdon védelmének jogcímén és elrendeli a Magyar Ház törlését az 1998/13-as számú Sürgősségi Kormányrendeletben szereplő ingatlanok közül. A Gyulafehérvári Táblabírószék az alkotmányossági vizsgálat idejére felfüggesztette a perorvoslati kérelem tárgyalását, majd 2000 májusában visszautasítja azt.

A strasbourgi kereset: Miután 2000 májusában minden lehetséges romániai jogorvoslati lehetőséget kimerített a Magyar Ház Rt. V/s TIMPRESS per, 2000 októberében a strasbourgi Emberjogi Bíróságon az MAGYAR HÁZ Rt. és a Temes megyei RMDSZ perbe hívja a román államot. Jogalap: Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkelye – *tisztességes tárgyaláshoz való jog (főleg ennek a bírósághoz fordulás lehetőségének valósságára vonatkozó része)*, 14. cikkelye – *a megkülönböztetés tilalma*, valamint az Egyezmény 1. Kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikkelye – *a tulajdon védelme*.

Időközben a Temes megyei RMDSZ azzal a kérelemmel fordult az 1998. évi 13-as sz. Sürgősségi Kormányrendelet alkalmazásáért megalakult Bizottsághoz, hogy az 1998. évi 13-as sz. Sürgősségi Kormányrendelet 2. cikkely, 2. bekezdésének rendelkezései alapján állapítsa meg a romániai magyar közösséget képviselő jogutódot, aki visszakapta volna az igényelt ingatlan tulajdonjogát. Az indoklás arra vonatkozott, hogy bár az Alkotmánybíróság 1999. december 20-i 234-es sz., az 1998. évi 13-as sz. Sürgősségi Kormányrendelet alkotmányosságáról szóló döntésében (megjelent a *Hivatalos Közlöny* 2000.04.11./149 számában) megállapítja, hogy „az 1998. évi 13-as sz. Sürgősségi Kormányrendelet rendelkezései alkotmányellenesek, ami a Temesvár, *Revoluției* sugárút 8. sz. alatti ingatlan a romániai magyar közösségnek visszaszolgáltatását illeti, amely ingatlan a TIMPRESS Rt. tulajdonában van és amely a Kormányrendelet mellékletének 11. pontjában szerepel.”, a Kormányrendelet többi rendelkezése nem alkotmányellenes, ezek továbbra is érvényben maradtak. Tehát, az 1998. évi 13-as sz. Sürgősségi Kormányrendelet 2. cikkely, 2. bekezdésének rendelkezései szerint „a Bizottság megállapíthatja, a közösség képviselői közül azokat a jogutódokat, akik visszakapják a tulajdonjogot az igényelt ingatlanok fölött”.

A Bizottság nem válaszolt, bár ez valós utat kínált ahhoz, hogy bírósági úton lehessen kiküszöbölni az Alkotmánybírósági döntés alapjául szolgáló súlyos törvényteleniséget: a TIMPRESS Rt. tulajdonosként való telekkönyvezését¹, ugyanis az Alkotmánybíróságnak nem hatásköre a tulajdonjog törvényességének vagy törvénytelenységének vizsgálata.

Megemlítjük, hogy ily módon a Kormány egyszerűen és a legkevesebb anyagi ráfordítással karolhatná fel az Alkotmánybírósági döntés által sugalltatot: „*Nyilvánvaló, hogy a jelen körülmények között a Kormánynak lehetősége van arra, hogy alkotmányos*

megoldást találjon azért, hogy a jelenlegi tulajdonos, a kereskedelmi társaság tulajdonjoga átszálljon az államra, s azután, tulajdonosként rendelkezzen az ingatlan visszaszolgáltatásáról volt tulajdonosának, akitől a kommunista állam visszaéléssel vette el a szóban forgó ingatlant.”

¹ Gyakorlatilag két, egymás után következő törvénytelenégről van szó: az első az ingatlanok a kommunista állam általi kisajátítása; a második az ingatlan TIMPRESS RT tulajdonszerzése az állam beleegyezése nélkül.

IV. Tanulmányok

Komáromi Attila

A Batthyáneum Könyvtár és Csillagvizsgáló jogi helyzete

*Batthyány Ignác: gróf, erdélyi püspök, kitűnő egyháztörténész született. Németújváron 1741. jan. 30., megh. 1798. nov. 17. Kolozsvárott. A nagyszombati egyetemen kezdte tanulmányait, azután Rómába jutott a Collegium Apollinarebe. A hittudomány mellett nagy előszeretettel foglalkozott a történelemmel; buzgón kutatta az örök városban a hazai történet emlékeit. Hazatérve előbb egri kanonok s nagyprépost majd 1780-ban erdélyi püspök lett. Első munkájában a pannonhalmi apátság alapító oklevelének hitelességét vitatta annak megtámadói ellen, Agamantes palladius álnév alatt (1779). Azután leginkább a magyar egyházi törvények összefoglalásával és kiadásával foglalkozott. Gyűjteménye: *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae* 3 kötetben a mai napig is igen becses munka. A József reformjai által előidézett egyházi mozgalmakban, mint a magyar egyház egyik legtekintélyesebb és legtudósabb tagja részt vett ugyan, de egyenes összeütközésbe az állami hatalommal nem jutott. Az 1790-i országgyűlés vallásügyi tárgyalásainál egyike volt a kat. egyház vezérférfiainak. Kiadta Szt. Gellért Csanádi püspök hittudományi s filozófiai iratait. (*Acta et scripta S. Gerhardi.*) Legméltóbb emléke működésének a gyulafehérvári könyvtár (Batthyáneum), melynek kéziratait mindenünnen nagy költséggel szerezte össze. Ugyanott csillagászati tornyot is alapított és szerelt fel gazdagon.*

A Batthyáneum a gr. Batthyány Ignác erdélyi püspök által 1781-ben Gyulafehérváron alapított gazdag könyvtár, régiségtár és ásvány-gyűjtemény, csillagvizsgáló és múzeum, mely 1785-ig, amíg II. József a trinitárius rendet fel nem oszlatta, a trinitárius templomban és kolostorban volt elhelyezve. Jelenleg a könyvtár a régi épület első és második emeletén van, a II. József rendeletére épült csillagvizsgáló pedig a legfelső emeleten. A könyvtár kéziratokban és inkunabulumokban gazdag; összesen 40 000 kötet könyv van benne. A B. az erdélyi püspök felügyelete alatt áll.

Batthyány Ignác 1798-ban legföltettebb kincsét, a könyvtárat végrendeletileg teljes mértékben a mindenkori püspökre hagyja azzal a szigorú megkötéssel, hogy nyilvános könyvtárnak kell lennie, amelyet mind egyházi, mind világi személyek használhassanak. A könyvtár ilyen értelemben Erdélyt szolgálja.

Batthyány végrendeletét komolyan véve püspök utódai berendezték a könyvtárat, gyarapították, nyilvánossá tették. Több mint 170 évig zavartalanul működött az egyház tulajdonában ez az értékes könyvtár.

1949-ben a román állam a könyvtárat bezárta és lepecsételte.

1960. március 11-én az 5023. számú leirat alapján a könyvtár épületét bekebeleztek a román államra, így az épület a benne levő felbecsülhetetlen értékekkel átkerült az állam tulajdonába.

Miként a diktatúra idején mindvégig a saját tulajdonának tekintette, az egyház 1989 után sem mondott le a könyvtárról, mindent elkövetett, hogy ezt a felbecsülhetetlen értéket visszaszerezze.¹

A Batthyáneum könyvtár épületét 1998. július 7-én, a 13. számú Sürgősségi Kormányrendelet alapján vissza kellett volna adni az egyháznak. Kihangsúlyozandó, hogy csak az épületről van szó, nem a benne levő javakról is. Az átadásra máig nem került sor. Egy bizottságnak kellett volna a sürgősségi kormányrendelet megjelenésétől számított 30 napon belül összeülnie, amelyben helyet kapott volna a kormány képviselői mellett az egyház delegátusa is, hogy megegyezzenek az átadás illetve az átvétel feltételeiben. Ez a lépés mai napig nem történt meg.

Jelen pillanatban az épület per alatt áll. A Társadalmi Demokrácia Romániai Pártjának (PDSR) megyei szervezete 1998. szeptember 29-én beperelte a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekséget, a Román Akadémiát valamint Románia Kormányát. A vád: Batthyány Ignác püspök a végrendeletében a könyvtárat Erdély tartományára hagyatkozta, és mivel az 1920-as Trianoni Egyezmény valamint az Erdély Romániával való egyesülése alapján (1918), Erdély tartományából származó minden köz- és magánjavak átmenetek a román állam tulajdonába, a könyvtár tulajdonjoga az államot illeti meg, ebből kifolyólag a Sürgősségi Kormányrendelet alkotmányellenes.

A Püspökség, amelynek jogutódja a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség tulajdonjogát vitató egyének, csoportok, pártok, Batthyány püspök végrendeletéből kiragadnak egy fél mondatot, és azt próbálják kinagyítani, félremagyarázni. Minden szövegértelmezésnek a teljes szöveget kell figyelembe vennie, és a végrendelet teljes szövege alapján a napnál világosabban kitűnik, hogy a Batthyány könyvtárát a mindenkori püspökre, székküresedés esetén a gyulafehérvári székes káptalanra hagyja.

A per húzódik, a Városi Bíróság átadta az ügyet a Megyei Törvényszéknek döntéshozatal nélkül, azon a címen, hogy nem illetékes a döntéshozatalra. Ugyanezzel az indokkal a Törvényszék továbbította az ügyet a Táblabíróságnak, a Táblabíróság visszaküldte a dossziét a Bíróságnak, hogy ez továbbítsa az Alkotmánybíróságnak.

Az ügy felkerült az Alkotmánybírósághoz. A TDRP kérte a Sürgősségi Kormányrendelet alkotmányellenesnek nyilvánítását és az ingatlan törlését a Sürgősségi Kormányrendeletből. Az Alkotmánybíróság az Érsekség javára döntött, 8/2001.01.16-ai döntésével elvetvén a TDRP megyei szervezetének a kérését. Az ügy tárgyalása visszakerült az alapfokra a gyulafehérvári Bírósághoz.

A tárgyalásokon mindvégig az Érsekség azt próbálja bebizonyítani, hogy egy párt megyei szervezetének nincs perlési jogosultsága egy Sürgősségi Kormányrendelettel szemben, egy Sürgősségi Kormányrendeletet csak a Parlament módosíthat. Állításunkat ez idáig nem fogadták el.

Meg kell állapítanunk, hogy a Batthyáneum ügye ma Romániában nem jogi, hanem politikai kérdés. Răzvan Theodorescu kultusz-miniszter sajtótájékoztatóján 2001 tavaszán azt nyilatkozta, hogy a közeljövőben meg kell határozni a Batthyáneum tulajdonosát, amely szerinte csakis a román állam lehet. Ezzel ismét és éppen a miniszter állásfoglalása miatt felizzott a feszültség a római katolikus egyház és a román állam között, annak

ellenére, hogy a Năstase-kormánynak támogatást biztosító RTDP-RMDSZ protokollum egyik tétele az elkobzott egyházi javak visszaszolgáltatása jogos tulajdonosuknak.

¹ Az egyházi vagyon visszaszolgáltatásának a kérdése 2001 egyik politikai erőpróbája. Mivel az erre vonatkozó törvény még az előkészítés szakaszában van, csak azokról az egyedi-eseti rendelkezésekről lehet szólni, amelyek ebben a tárgyban, többnyire valamilyen esemény kapcsán történtek. A II. János-Pál pápa romániai látogatásának előestéjén született (1998-ban) egy kormányrendelet bizonyos ingatlanok visszaszolgáltatásáról, illetve azóta még egy rendeletet adott ki e tárgykörben a kormány. Ezek értelmében az erdélyi római-katolikus egyházmegyének 5 ingatlant adtak vissza – ezek közül mindössze egyet vehettek birtokba. További két ingatlant peres úton és egyet helyi önkormányzati támogatással kaptak vissza. Az erdélyi római-katolikus egyházmegyétől viszont több mint 500 ingatlant vettek el önkényesen 1948-ban! A szintén kb. 500 ingatlant visszaigénylő görög-katolikus egyház 40 elvett ingatlant kapott eddig vissza, az ortodox egyház pedig mindet.

Iochoom István

Az Agache-ügy filmkockái

Tizenegy évvel a rendszerváltás után még mindig kísért a múlt Kézdivásárhelyen, az 1989. december 22-én a tömeg által meglincselt Ioan Aurel Agache őrnagy miatt a román nacionalisták szemében a Hargita megyei Oroszhegy és Zetelaka mellett a céhes város a Székelyföld “bűnös” településeinek egyike. Háromszéken a forradalom zűrzavaros napjaiban szolgálati visszaélései – és semmiképpen nem etnikai hovatartozása – miatt a népharag áldozata lett Agache őrnagy, a kézdivásárhelyi milícia gazdasági részlegének főnöke, Barót egykori miliciaparancsnoka.

Ioan Aurel Agache 1946. augusztus 14-én született a Bákó megyei Podul Turcului faluban. A milicista tisztiiskola elvégzése után a frissen végzett fiatal hadnagyot 1968. szeptember 14-től Kézdivásárhelyre helyezték. 1970. január 31-én feleségül vette az 1948. július 1-jén Nyújtódon született Kovács Ilonát, Dénes és Ilona lányát. Már abban az esztendőben megszületett első gyermekük, Aurel Dionisie, majd Ioan (1972-ben), Andrei Ovidiu (1973-ban), Ileana (1977-ben) és Liviu (1979-ben) következett. Az őrnagy halálakor a legnagyobb fia 19, a legkisebb tíz éves volt. Agache 1968 szeptemberétől 1986 októberéig a kézdivásárhelyi milícia gazdasági osztályán dolgozott, 1986. október 15. – 1988. október 15. között Barót rendőrfőnöke volt. 1988. októberétől haláláig a céhes város miliciájának gazdasági részlegét vezette. Időközben a jogi és a történelmi oklevelet is megszerezte. Hamar haladt a ranglistán, főhadnaggyá, századossá, majd őrnaggyá léptették elő. Halála után post mortem az ezredesi rangot is megkapta. Mindkét városban hamar rettegett figura lett, önkényeskedése, életvitele nem ismert határt. És bekövetkezett 1989. december 22-e, amikor 15-16 óra között a 43 éves Agache a tömegtől kapott számtalan ütésbe és rúgásba belehalt. Holttestét meggyalázták, az egyik szemébe egy fém-pénzt, a másikba milicista sapkájának jelvényét nyomták, szájába egy döglött patkányt tettek. Holttestét a kézdivásárhelyi kórház hidegházából december 28-án a Kovászna megyei rendőrség tisztjeiből álló csoport valósággal ellopta és elszállította a megyeközpontba, ahol a törvényszéki orvos felboncolta. Láttelete szerint az őrnagy halálát agytáji-, koponya- és hasüregsérülés okozta. Az őrnagyot 1990. január elején szülőfalujában, Podul Turculuion temették el. 1991-ben Ion Iliescu államfő elnöki rendelettel országos szinten ötödikként forradalmi mártírhőssé nyilvánította. Bákóban utcát neveztek el róla, Medgyes városában az akkori egységpártos polgármester díszpolgárrá választatta. Az Agache család – az özvegy öt gyermekével – miután ismeretlen tettesek kézdivásárhelyi házukat felölték és a berendezés java részét széthordták, a Brassó megyei Feketehalomra költöztek, ott vásároltak maguknak lakást.

A néhai őrnagy halálának körülményeinek kivizsgálásával 1990 elején Fábian Károly sepsiszentgyörgyi vizsgálóügyészt bízták meg. Az ügyész Oprea Ioan ezredessel együtt több alkalommal megfordult Kézdivásárhelyen és a kihallgatások is megkezdőd-

tek. Az anyaggyűjtéssel, a kivizsgálással és a tanúk kihallgatásával a megyei rendőrség bünyügyi osztálya és Fábíán ügyész foglalkozott. Az évek során számtalan tanút hallgattak ki, idéztek be a rendőrségre. 1991. novemberében fővárosi tisztek érkeztek a megyébe. Emberölés alapos gyanújával november 26-án őrizetbe vették Héjja Dezsőt, a Comalimetex Rt. cukrázslaboratóriumának volt főnökét, 29-én Filip Orbán Daniella Kamilla francia-angol szakos tanárnőt, majd december 4-én Paizs Ottó fodrászt. Az akkori tiltakozási akciók miatt a harmincnapos vizsgálati fogság letelte után a megyei törvényszék nem hosszabbította meg az ügyészség letartóztatási parancsát, s így a három kézdivásárhelyi gyanúsított szabadlábra került. Héjja Dezső és Filip Orbán Daniella Kamilla 1991. december 29-én, Paizs Ottó pedig 1992. január 4-én szabadult ki a Kovászna megyei rendőrség fogdájából. Filip Orbán december 30-án vonatra ült és Budapesten kötött ki, ahol politikai menedékjogot kért és kapott. A kivizsgálás folytatódott. Fábíán ügyész 1997-ig foglalkozott az Agache-ügy iratcsomójával, amikor minden valószínűség szerint politikai nyomásra a kirakatper vádiratának véglegesítésével a Brassóból Sepsi-szentgyörgyre került Kiss Alexandru ügyészt bízták meg. Az 1997. december 15-i keltezésű 129/P/1990-es iktatószámot viselő, hat és fél oldalas bűnvádi iratcsomóban Filip Orbán Daniella Kamilla (született 1966. január 28-án Kézdivásárhelyen), Paizs Ottó (született 1934. október 2-án Kézdivásárhelyen) és Héjja Dezső (született 1946. augusztus 23-án Kézdivásárhelyen) vádlottként, Reiner Anton (született 1948. december 22-én Slănic Moldován, Bákó megyében) és ifj. Konrád János (született 1967. július 24-én Kézdivásárhelyen) pedig gyanúsítottként szerepel. Az időközben 1998. augusztus 5-én Bálványosfürdön közúti balesetben elhunyt Kanabé Sándor István ellen megszüntették a bűnvádi eljárást.

Az első tárgyaláson 1998. február 9-én a halált okozó testi sértéssel vádolt és gyanúsítottak közül csupán Reiner Anton jelent meg, Paizs Ottó védelme alapos előkészítése céljából írásban kért halasztást, a többiek pedig hiányoztak a tárgyalóteremből. Az Agache család érdekképviselőt két pártelnök-ügyvéd, Adrian Cășunean Vlad, a Társadalmi Demokrácia Pártja Kovászna megyei elnöke és Nicolae Iorga, a Nagy-Románia Párt Brassó megyei elnöke képviselte. Február 25-én újabb tárgyalás következett. A kézdivásárhelyi ügyvédek közül csupán egyetlen, Fazakas Forró Csilla, néhai dr. Fazakas Miklós brassói RMDSZ-szenátor, későbbi alkotmánybíró leánya vállalta el Paizs Ottó védelmét. A megyei törvényszék a következő határidőt március 25-ére tűzte ki, amikor a vádlottak és a gyanúsítottak kihallgatása is megkezdődött. A következő tárgyaláson, április 27-én a megyei törvényszék kereken tíz percet szánt az Agache-iratcsomóra. Adrian Cășunean Vlad ügyvéd, a TDRP megyei elnöke az ügy áthelyezését kérte. Kérésüket azal indokolták meg, hogy nem bíznak a megyei törvényszék pártatlanságában. A Legfelsőbb Törvényszék június 3-án döntött az áthelyezésről és a pert Bukarestbe helyezték át. Az Agache-kirakatper első fővárosi tárgyalására 1998. szeptember 10-én került volna sor, de a felperes ügyvédjének, Paul Vărzarunak, a Román Nemzeti Egységpárt által felfogadott jogásznak írásbeli kérésére a peranyag alapos és érdembeli áttanulmányozása érdekében a tárgyalást október 8-ára napolták el. A vádlottak és azok családtagjai az RMDSZ kézdivásárhelyi szervezetének segítségét kérték. Tamás Sándor parlamenti képviselő, vároosi RMDSZ-elnök felkérésére két híres ügyvéd – Kincses Előd és Frunda György – adott pozitív választ, végül közös megegyezés alapján a fővárosi jogi és politikai körökben ismertebb Frunda György szenátorra esett a választás, aki Fazakas Forró Csillával közösen

vállalta a kézdivásárhelyiek védelmét, a Magyarországon élő Filip Orbán Daniella Kamilát és ifj. Konrád Jánost is beleértve. Persze, egy lej ügyvédi tiszteletdíj nélkül. Október 8-án és november 5-én jogrendi okok miatt ismét halasztottak. December 3-án és 21-én volt a soron következő tárgyalás, de érdembeli döntés csak a következő év január 18-án történt. Aznap mind a vád, mind pedig a védelem tanúkat is felvonultatott. A vád két tanút vitt a temetkezési költségek megállapítása érdekében, az alperes részéről Fazakas Forró Csilla ügyvéd társaságában három kézdivásárhelyi koronatanú – Lőte Lajos, Várdó Vilmos és Duka Jenő – is megjelent a tárgyaláson. A vádlottak közül csak Paizs Ottó vett részt a tárgyaláson, melyen ezúttal is jelen volt Petre Țurlea parlamenti képviselő. Paizs kihallgatása mintegy negyven percig tartott. A három és fél órán át tartó ki- és meghallgatás után mindenki arra számított, hogy a tárgyalást vezető elnök kijelöli a következő tárgyalás időpontját. Ez nem következett be, a bíró bejelentette, hogy az Agache-iratcsomó érdembeli letárgyalására is sor kerül. Fazakas Forró Csilla védőügyvéd beszédében kihangsúlyozta, hogy itt politikai perről van szó, ami egy jogállamban megengedhetetlen. Ezután háromszori – január 25-i, február 1-jei és 8-i – halasztás után 1999. február 15-én ítéletet hirdettek. Az alapfokon meghozott ítéletben az áll, hogy Filip Orbán Daniella Kamilát hét év börtönbüntetésre, öt évig politikai jogainak felfüggesztésére, Héjja Dezsőt és Paizs Ottót négy-négy év börtönbüntetésre és két évig politikai jogaik felfüggesztésére és súlyos anyagi kártérítésre ítélték. Reiner Antont három év börtönbüntetésre ítélték, de büntetése letöltését öt éves időszakra felfüggesztették. Reinertől is két évre megvonták politikai jogainak gyakorlását. A vádlottakat arra kötelezik, hogy fizessék ki a temetkezési költségeket és fejenként 250-250 millió lejt az Agache családnak. Ifj. Konrád Jánost alapfokon felmentették. Frunda György ügyvéd-szenátor és Fazakas Forró Csilla február 23-án nyújtották be fellebbezésüket a négy kézdivásárhelyi elítélt nevében. Az államügyész a maga során ugyancsak megfellebbezte az alapfokon meghozott döntést Reiner Anton és ifj. Konrád János esetében, súlyosbítást kérve mindkettőjük részére, a másik három vádlott esetében nem élt ezzel a jogával.

Tudomásul véve a kegyetlen ítéletet, a Paizs család két tagja – Paizs Margit és fia, Ferenc – elhatározta, hogy tiltakozásként meghatározatlan ideig éhségsztrájkba lép. 1999. február 23-án déli 12 órakor a Vigadóban három kézdivásárhelyi lakos – a két Paizs mellé harmadiknak Boldizsár Béla munkanélküli társult – megkezdte éhségsztrájkját. A Vigadó Művelődési Ház kirakatában román és magyar nyelvű tábla hirdette, hogy az épületben három kézdivásárhelyi lakos tiltakozásként az Agache-perben alapfokon hozott ítélet ellen éhségsztrájkot kezdett. Február 26-án déli 12 órakor mindhárman felfüggesztették éhségsztrájkjukat. Az eltelt 72 óra alatt a tiltakozók testsúlyukból átlag 5,66 kilogrammot veszítettek. Aznap a Vigadóban a vádlottak támogatására az RMDSZ helyi szervezete aláírásgyűjtést kezdeményezett. Az akciót a szervezők előbb Kézdiszék településeire, majd a megye egész területére kiterjesztették. Az aláírási akció március 29-én fejeződött be. Megyeszinten 8041 aláírás gyűlt össze, Kézdiszékről a legtöbb, 5855, Orbaiszékről 622, Barótról és környékéről 709, Sepsiszentgyörgyről pedig 855 személy látta el kézjegyével a tiltakozási íveket. Április utolsó napján a vádlottaknak kikézbécsítettek a bukaresti törvényszék 1. számú büntetőrésze mellett működő táblalábírószobát, melyben arról értesítették őket, hogy fellebbezési kérésüket június 4-ére tűzték napirendre. Május 13-án a vádlottak képviselőiben Frunda György és Fazakas Forró Csilla védőügyvéd az első tárgyalás elhalasztását kérte, mellékelve hozzá Héjja Dezső és Paizs

Ottó orvosi igazolását. S habár február 15-én a fővárosi törvényszék a vádlottak letartóztatását is kilátásba helyezte, erre a lépésre mégsem került sor.

Június 4-én a táblabíróság helyet adott az alperesek kérésének és a tárgyalást szeptember 3-ra halasztotta. A fellebbezési tárgyalásra a Paizs család Farkas Ferenc sepsiszentgyörgyi ügyvéd személyében új védőt fogadott, míg a többi vádlott védelmét továbbra is ketten, Frunda György és Fazakas Forró Csilla látta el. Szeptember 3-án a kézdivásárhelyi vádlottakat képviselő ügyvédek ügyviteli okokra hivatkozva ismét halasztásért folyamodtak. Október elsején ezúttal az Agache család védőügyvédjének kérésére történt halasztás. Paul Várzaru betegsége miatt nyújtotta be a kérelmét. A táblabíróság helyet adott annak, és az új terminust november 5-re tűzte ki. 5-én Frunda György, Fazakas Forró Csilla és Farkas Ferenc mellett két vádlott, Paizs Ottó és Reiner Anton is jelen volt a fellebbviteli tárgyaláson. Aznap a táblabíróság érdemben letárgyalta az iratcsomót és a védelem által igényelt összes bizonyítékkérést elutasított. Frunda védőbeszédében elmondta: Kézdivásárhelyen 1989. december 22-én nem bűncselekményre, hanem forradalmi tette került sor, senkinek nem állt szándékában embert ölni. Különben Agachén kívül közel harminc milicista teljesített szolgálatot akkor Kézdivásárhelyen, de a népharag csak ellene irányult. Tömeglincselés történt, nem lehet pár embert kiragadni a tömegből és azokra súlyos börtönöket szabni. Frunda még egyszer védenői felmentését kérte. A bíróság csak annyit fogadott el, hogy a védőügyvédek az ítélethirdetés időpontjáig írásban benyújthatják álláspontjukat. Az ítélethirdetést november 12-ére tűzték ki, de aznap nem hoztak ítéletet, a másodfokú döntés kihirdetését november 18-ra napolták el. November 18-án a fellebbviteli bíróság elutasította az első fokon elítélt kézdivásárhelyi vádlottak felmentésére irányuló kérést. Ezen kívül – helyet adva az ügyészség által benyújtott fellebbezésnek – Reiner Antont és ifj. Konrád Jánost is három-három évi börtönbüntetéssel sújtotta, arra is kötelezve őket, hogy fizessék ki az Agache családnak az alapfokon már megállapított anyagi és erkölcsi kártérítést. Frunda György és Fazakas Forró Csilla záros határidőn belül, november 26-án a Legfelsőbb Törvényszéken megfellebbezte a táblabíróság döntését.

1999. december 22-én 14 óra 25 perckor a tíz évvel azelőtt Kézdivásárhely főterén a tömegharag áldozatául esett Ioan Aurel Agache néhai őrnagy halálának színhelyén, a szülészet-nőgyógyászat előtti behavazott zöldövezetben az őrnagy legidősebb fia, Aurel Dionisie Agache és egy ismeretlen személy – újságíró, rokon vagy barát – két gyertyát gyújtott meg és egy szál piros rózsát helyezett el. Az özvegy és a többi Agache gyermek nem volt jelen a pár percgig tartó megemlékezésen, ahol ifj. Agache kísérőjének elmesélte apja erőszakos halálát. Keresztvetés után mindketten távoztak. A Kovászna megyei rendőr felügyelőség négy szolgálati kocsit bocsátott az Agache család rendelkezésére, hogy Podul Turculuira, a meglincselt őrnagy szülőfalujába utazhassanak. A rövid ceremónián a rendőrséget senki nem képviselte hivatalosan, de a mozzanatot megelőző órákban és a kegyelet virágainak elhelyezése közben tizenegynéhány civil és egyenruhás rendőr tartózkodott a Gábor Áron téren. A megemlékezés ideje alatt nem történt rendbontás, semmi különösebb esemény, a helybeliek fel sem figyeltek a rendezvényre, de 15 óra után pár perccel Boldizsár Béla, aki éhségstrájkot is folytatott az elítéltek érdekében, összetaposta a virágot és a csonka gyertyákat.

1999. december 22-én a román forradalom tizedik évfordulóján a sepsiszentgyörgyi ortodox katedrálisban Gheorghe Tatu akkori kormány megbízott (prefektus) Emil

Constantinescu kézjeggyével ellátott díszoklevelet és emlékérmét nyújtott át Románia elnökének nevében az Agache családnak. Az oklevélben az áll, hogy Agachét „...a kommunista erők elleni harcban tanúsított bátorságáért és a szabadságért hozott legfőbb áldozat elismeréseként” tüntették ki. (2000. március 9-én Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke levelet intézett Emil Constantinescu államfőhöz, melyben tiltakozott ez ellen, hogy az államelnök december 22-én díszoklevéllel és emlékéremmel tüntette ki Agache néhai milicista őrnagyot.)

2000. április 13-án Sepsiszentgyörgyön Frunda György szenátor sajtótájékoztatót tartott, melyen az Agache-ügy legújabb fejleményeiről tájékoztatta a közvéleményt. A Legfelsőbb Törvényszéken az első tárgyalás időpontját 2000. május 30-ra tűzték ki. Nem lévén meg a szükséges szolgálati ideje a szakmában, Fazakas Forró Csilla már nem képviselhetette a vádlottakat. Frunda György mind az öt kézdivásárhelyi vádlott, Farkas Ferenc kimondottan csak Paizs Ottó védelmét látta el. Abban a pillanatban az öt vádlott közül kettő – Filip Orbán Daniella Kamilla és ifj. Konrád János – magyar állampolgárként külföldön élt. Május 24-én Héjja Dezső, Paizs Ottó és ifj. Konrád János közös beadványban a tárgyalás elnapolását kérte.

A május 30-i tárgyaláson sem Frunda, sem Farkas ügyvéd, sem pedig a megidézett kézdivásárhelyi vádlottak nem voltak jelen. A halasztási kérésnek a Legfelsőbb Törvényszék helyet adott és a következő tárgyalás időpontját szeptember 12-re tűzte ki. Aznap Aurel Dionisie Agache átadta az ülésvezető elnöknek azokat a hivatalos meghatalmazásokat, melyek révén testvéreit is ő képviseli. A kézdivásárhelyi vádlottak nevében Frunda Paizs Ottó és Héjja Dezső halasztási kérésére hivatkozva a döntés elnapolását kérte. Az ülésvezető elnök ismét helyet adott a kérésnek és a következő tárgyalás időpontját december 5-ére, majd 5-én 2001. február 6-ára napolta el.

Végül is háromszori halasztás után február 6-án érdemben letárgyalták a vádlottak és az ügyészség által benyújtott fellebbezési kérést. Először az ügyészség képviselője szólalt fel, felsorolva mindazokat az okokat, melyek alapján a kézdivásárhelyi vádlottak súlyos emberölésért történő elítélését kérte. Utána Frunda ügyvéd kapott szót. Elmondta: Agache post mortem ezredes a diktatúra elnyomó gépezetének egyik legkegyetlenebb képviselője volt, a per a megengedettnél jobban, az európai normáknál sokkal hosszabb időszakra húzódott el, s nem vitás, hogy etnikai perről van szó. A vádlottak felmentését kérte. Frunda után Värzaru, az Agache család védőügyvédje beszélt, aki nem értett egyet azzal az állítással, hogy etnikai perről van szó, hiszen – mint mondotta – az ügyel foglalkozó ügyészek és a tanúk mind magyarok voltak. Kérte a Legfelsőbb Törvényszéket, hogy fogadja el az államügyészség által benyújtott fellebbviteli kérést és ítélje el a vádlottakat súlyos emberölésért. Végezetül a két ügyvéd után ismét az ügyész kapott szót, aki alaptalanként elutasította a Frunda ügyvéd által felsorolt érveket és a vádlottak által benyújtott fellebbviteli kérés elutasítását kérte.

A Legfelsőbb Törvényszék az ítélethirdetés időpontjául február 20-át határozta meg, azonban aznap nem hoztak döntést, annak kihirdetését előbb március 5-re, majd 19-re és végül március 26-ra tűzték ki. Négyeszeri halasztás után március 26-án végső, megfellebbezhetetlen ítélet született az elhíresült Agache-ügyben. A Legfelsőbb Törvényszék elutasította mind a vádlottak, mind az ügyészség fellebbviteli kérését és megerősítette a bukaresti törvényszék által 1999. február 15-én hozott ítéletét, mely szerint Filip Orbán Daniella Kamillát 7 év, Paizs Ottót és Héjja Dezsőt 4-4 év, Reiner Antont és ifj. Konrád

Jánost 3-3 év börtönbüntetésre és fejenként 250 millió lejre rúgó anyagi és erkölcsi kártérítés kifizetésére kötelezi.

Az ítélet kihirdetése után ifj. Agache kijelentette: csalódott az igazságszolgáltatásban, a végső döntést nem tartja kielégítőnek és igazságosnak, az Agache család az Európa Tanács strasbourgi Emberjogi Bizottságához fordul. Azt is közölte, hogy hamarosan a bukaresti elnöki palotába megy, ahol tiltakozó beadványban arra fogja kérni Ion Iliescu államfőt, hogy a kézdivásárhelyi elítélteket ne részesítse elnöki kegyelemben, mint 1994-ben a zetelakiakat és oroszhegyieket. Frunda György is kifejtette álláspontját: szándékában áll megtámadni az ítéletet Strasbourgban, másrészt kegyelmi kérést fogalmaz meg. Ő is csalódott a román igazságszolgáltatásban, jogtalanak és igazságtalanak tartva az ítéletet. Szerinte nemcsak az volt a cél, hogy pár embert megbüntessenek, hanem az is, hogy megpecsételjenek egy várost, egy közösséget.

Félve az esedékes letartóztatástól az ítélet kihirdetése után pár nappal Paizs Ottó és Reiner Anton turistaútlevelel Magyarországra utazott, ahonnan egyikük sem tért haza. Mindketten politikai menedékjogot kértek. A kirakatper vádlottjai közül csupán egy, az ágyhoz kötött, közúti balesetben súlyosan megsebesült Héjja Dezső él még Kézdivásárhelyen. Május 15-ig őt sem tartóztatták le...

Nagy titokban és szigorú biztonsági intézkedések mellett május 19-én délelőtt 10,30 óra körül iași, kovásznai, bákói és bukaresti rendszámú rendőrkocsik kíséretében a Bákó megyei Podul Turculuiról, a néhai őrnagy szülőfalujából Kézdivásárhelyre érkezett a Ioan Aurel Agache post mortem ezredes koporsóját szállító kombi Dacia. A családtagon kívül politikusok és magas rangú rendőrtisztek is részt vettek a Béke utcában levő új ortodox templomban 11 órától három pápa által celebrált szertartáson. A szertartás ideje alatt a rendőrség lezárta a kocsiforgalmat a Molnár Józsiás utcában. A néhai őrnagy aznap kihantolt és a trikolorral leterített tölgyfakoporsóját négy díszegyenruhába öltözött rendőr vitte be az ortodox templomba. A szertartás után ifj. Agache újságírói kérdésre válaszolva elmondta: fiúi kötelességének tett eleget, amikor az 1990 január elején sebtében elhantolt édesapját most a család lakhelyén, a feketehalmi temetőbe helyezik örök nyugalomra. Ifj. Agache úgy vélte, hogy az akkori körülmények miatt nem adhatták meg a kellő tiszteletet a néhai őrnagynak. A szertartás végén a család hozzátartozói ortodox szokás szerint kaláccsal, fonott pereccel és borral kínálták meg a jelenlevőket. A rendőrségi konvoj 12,30 órakor elhagyta a céhes várost és Brassó irányába indult, ahol aznap Agache post mortem ezredes koporsóját kellő tiszteletadás mellett ismét elhantolták.

Albert Ferenc – Bodó Barna – Tácsi László

Szegénység és etnikum

*A szegények világa gyakorta nemcsak néma, hanem
önkifejezésre, helyzet-meghatározásra sem képes.*

Szeckő Tamás

Az átalakulásnak magyarázható tranzíció, a gazdasági-társadalmi átépítés alapkérdései közül a munkaerőpiac és a szociálpolitika talán a legközvetlenebbül érintenek mindenkit. Alapvető, bizonyítást nem igénylő igazság, hogy a totalitarizmus bukását követően jelentkező munkanélküliség és az elmélyülő szegénység olyan jelenségek, amelyek bár a folyamat jellegéből következően kikerülhetetlenek, a polgár számára komoly megrázkódtatást jelentenek, mivel nem azt jelzik számára, amit elvárt és elvárható: eredményes védelmet szociális szempontból és az alapvető emberi jogainak fokozott biztosítását. Ismert ugyanis, hogy a totalitarizmus általános társadalmi támogatással történt megbuktatása Közép-Kelet-Európában jogos elvárásaként éppen ezen két alaptétel¹ megfogalmazását jelentette: magasabb életszínvonal és az emberi jogok fokozott védelme.

Nagy átalakulásként a nyugati demokráciák világában azt a folyamatot értik, melynek során a kizárólagosan a piacra építő kapitalizmus helyét átveszi egy olyan – nyilván: szintén kapitalista – rend, ahol működésbe lépnek a szociális védőháló intézményei (Polányi 1944). A poszttotalitarista térség gondja, hogy a piaccgazdaság térnyerésével az úgy-ahogy működő korábbi szociális védőrendszer bomlik le elsőként. A nagy átalakulást a nyugati világ szociális juttatások biztosításaként élte meg, Közép-Kelet-Európa a negyvenes évekbeli társadalmi (ön)csontkítást nem feledve kényszerül elviselni az újabb átalakulás strukturális következményeit: alapélménye ismételten negatív. Románia huszadik századi történelmi nemzetépítő sikereit felülírja az új alapélmény: Dumitru Sandu egyenesen azt állítja, hogy „Románia modern története sikertelen, egymást tagadó átalakulások (tranzíciók) sorozatának fogható fel. Mózes nélküli sorozatos vándorlásokról lehet beszélni, a népet a sivatagból kivezetni képes politikai vezetők hiányáról.” (Sandu 1999:15). Mások a tehetetlenség-metafora kapcsán egyenesen jövőbe hullásnak mondják az átalakulást illetve a folyamat percepcióját (Pasti 1995).

Az „elvesztett út” szindróma legközvetlenebbül a lakosság jövőképeinek, optimizmusának alakulásán ragadható meg. A közvélemény-kutatások csak részben igazolják az idézett szakemberek vélekedését a lakosság negativista szemléletét illetően², a személyes-családi optimizmus az egy év alatt bekövetkező változásokat illetően 1999-ben volt a legalacsonyabb (23%) és az 1996-os általános választásokat követően a legmagasabb (43%), általában 30% körül mozgott. (Sandu 1999:34). A D. Sandu adataival némileg egyező értékek jelennek meg egy szintén 1997-es bánási felmérésben (Albert-Grosskopf 1998). Három községben (Újszentés, Máslak, Varjas) a megkérdezettek alig 2 százaléka

értékelték az előző évinél helyzetét jobbnak, miközben 2000-re a többség (70 százalék) javulást várt. Időközben ez az optimizmus lett – szinte – teljesen oda.³

Annak ellenére, hogy a volt szocialista országok többsége a rendszerváltás első éveiben a nemzetközi gyakorlathoz képest meglehetősen magas jövedelemarányos munkanélküliségi támogatási rendszereket alkotott, újrakezdési programokat indított el, a megoldáskereséseket passzív módszerek jellemezték. A nyugati mintán alapuló ún. jóléti programok bevezetési kísérletei áttörést nem hoz(hat)tak, ugyanis a juttatások valorizációja, a megélhetési költségekhez viszonyított folyamatos korrigálása nem történ(het) meg (Lévai – Széman 1993). Az életszínvonal alakulását illetően az átalakulás mindenütt negatív trendet hozott, a térség minden országában hosszabb-rövidebb ideig tartó, figyelmeztető romlás következett be (Barr ed. 1995). Az egyes országok közötti különbségek jelentősek lehetnek, ugyanis az események irányának megváltoztatása és e változás sebessége függ, többek között, az egyes nemzetek történelmétől, mítoszaitól, munkakultúrájától – emberi tőkétől – és az országok földrajzi elhelyezkedésétől is.

Bár tagadhatatlanul nagyon fontos kérdéscsomagról van szó, a kutatók meglepően kevés figyelmet szenteltek neki, a térség valamennyi országában. A Világbank, vagyis a „felzárkóztató oldal” szakemberei már 1992-ben elindították az első átfogó kutatást a közép-kelet-európai reformmal kapcsolatosan, pontosabban addigi tapasztalataikat elméleti megalapozással egy átfogó munkába szerkesztették össze (Barr ed. 1995). Magyarországon készült a háztartás panel adataira támaszkodó elemzés (Spéder 1996), Romániában első sorban Elena és Cătălin Zamfir munkái érdemelnek figyelmet (Zamfir-Zamfir coord. 1995), de mindez édeskevés. Miközben a szociális helyzet kérdésköre, a szociálpolitika egyetemi diszciplínává lép elő, rangot kap és helyzete megszilárdul, a kutatás, az elméleti munka eredményei váratnak magukra. Túlzással: tanítják, de alig kutatják. Olyan kutatásról, elemzésről pedig nincs tudomásunk, amely kisebbségi vonatkozásban vizsgálta volna a reform következményeit. A temesvári *Szórvány Alapítvány* keretében működő csoportunk ennek okán vállalkozott arra, hogy egy számára teljesen újszerű, a korábbi vállalkozásaitól jellegében eltérő kutatást folytasson le.

Eredeti elképzelésünk szerint szerettünk volna egy kisebbségi magyar közösség életszínvonalának alakulása mellett a munkaerő-piaci – esetleges – hátrányos megkülönböztetéssel is foglalkozni, ugyanis igen sok jelzést kaptunk sajtóban és közvetlenül is arra vonatkozóan, hogy a gazdasági reform kényszerfolyamatai keretében a kisebbségit hátrányosan különböztetik meg: az elbocsátottak aránya nagyobb a helyi népességbeni aránynál. Idevágó statisztikai adatok hiányában csak néhány egyedi esetet sikerült feltárni, amelyekből messzemenő következtetéseket nem szabad levonni. Persze, attól függetlenül, hogy a munkaerő-piaci hátrányos megkülönböztetés létezik vagy sem, ha az egyén úgy érzi, hogy etnikai hovatartozása miatt hátrányos helyzetbe kerül, akkor ő ezt megéli – számára a megkülönböztetés létező. Ez meghatározó módon játszik bele egyéni életstratégiájának alakításába, és kihat a helyi kisebbségi közösség önépítkezésére is. Olyan kérdéskör ez, amellyel a továbbiakban mindenképpen foglalkozni kell(ene), a *Szórvány Alapítvány* kutatócsoportjának ez alkalommal a célja az életszínvonal alakulásának a vizsgálata volt egy helyi magyar közösség – bizonyos szegmentuma – esetében. Kutatásunk helyszínül Zombolyát választottuk, egy Temes megyei kisvárost a román-szerb határ közvetlen közelében.

A továbbiakban előbb a vizsgálattal kapcsolatos általános, elvi kérdéseket tárgyaljuk, majd bemutatjuk a kutatás eredményeit.

1.1. Változás és szegénység

A XX. század vége társadalmainak egyik alapvető feladata a szegénység kérdésének kezelése, a megfelelő életszínvonal biztosítása. ENSZ-statisztikák szerint a Föld lakosságának mintegy egynegyede, 1,5 milliárd ember él szegénységben, akiknek 75-80%-a a fejlődő világ országaiban él. Az ipari országok szegényeinek a száma mintegy 200 millió, ezek közül kb. 30 millió él az Amerikai Egyesült Államokban és kb. 100 millió a poszttotalitarista térségben.⁴ Ezek az 1992-ből származó adatok lényegében a kelet-európai változások előtti helyzetet jellemzik, azóta e térségben az életszínvonal romlott. Lengyelországban 1989 és 1991 között a szegénységi ráta megkétszereződött, 17,3-ról 34,4%-ra ugrott (Milanovic 1993), a munkás- és parasztcsaládok körében a romlás az átlagnál jóval nagyobb volt. Magyarországon ugyanez idő alatt a szegénységi ráta 8-ról csaknem 16%-osra emelkedett, de a rejtett és másodlagos jövedelmek figyelembe vételével a valós szegénységi rátát 25%-osnak vették (KSH 1993). Oroszországban a jelzett idő alatti változás 12-ről 37%-ra való rátaemelkedést hozott (Popkin 1992), de a fiatal gyerekekkel rendelkező családok körében elérte a 42%-ot.

A romániai helyzet illusztrálására többféle adat idézhető, attól függően, hogy a szegénységi küszöb értékét miként választják meg. Ez különben általános gond a szegénységgel kapcsolatos összehasonlító vizsgálatok esetében, ugyanis egészen mást jelent az amerikai és az indiai szegénység, például. Annak ellenére, hogy az amerikai szegény sokkal nagyobb anyagi forrással rendelkezik, mint mondjuk az indiai szegény, tehát azt gondolhatnánk, az ő helyzete relatíve jobb, a valóság ennek a fordítottja. A szükségletek hatvanas évekbeni robbanása a fejlett világ országaiban azt hozta magával, hogy az amerikai szegény sokkal nehezebben viseli el szegénységét, mint az, akinek sokkal kevesebbre terjed ki társadalmilag meghatározott igénylistája. Persze, a szegénység nem csupán a fogyasztás perspektíváját (az igények kielégíthetőségét) jelenti, hanem a normális társadalmi működés feltételeinek a biztosítását is. Az Amerikai Egyesült Államokban szegénységi indexnek a létfenntartást biztosító javak és szolgáltatások együttesét tekintik⁵, ennek értelmében a szegénységi küszöb az élelemre fordítandó költségek háromszorosa. Mások a fogyasztási szokások alapján számítják ki a szegénységi küszöböt és ennek értelmében folyamatosan vizsgálják e szokások alakulását. Ezen az alapon Angliában 1948 és 1988 között a szegények számának növekedése 600%-os volt.

Az Európai Közösség relatív szegénységi küszöböt fogadott el: szegénynek számít az, aki az illető ország átlagkeresetének a felével rendelkezik anyagi forrásként.⁶ A Közösség országaiban 30 millió ember számít szegénynek, ami 10%-os rátát jelent. Egy másik számítási módszer szerint a szegénységi küszöb az átlagjövedelem 40%-át jelentené ezen országokban, miközben a 60% az elfogadható élethez szükséges határt jelenti.

A szegénység nagyságrendjének mérése még akkor is nehéz, ha kialakul az összhang a szegénységi küszöb meghatározásáról. Mert nem csupán az a kérdés, hogy *hányan* szegények, de az is, hogy jövedelmük *mennyivel* van a szegénységi küszöb alatt, továbbá az, hogy *mennyi ideig* szegények. Az eddigiek során már idézett, elméleti szempontból

talán a legalaposabb román szakkönyv – Zamfir-Zamfir coord. 1995 – nem közöl statisztikát a romániai szegénység mértékét és alakulását illetően. Ezért Sipos Sándor összehasonlító táblázatát vesszük kiindulási alpnak (Sipos 1992).

1. tábla: A szegénység mutatói és aránya Közép- és Kelet-Európában 1958-1991 között

Ország és év	Élelmiszer-kiadások a szegénységi szint százalékában	Szegénységi szint az átlagbér százalékában	A szegénységben élők aránya
<i>Bulgária</i>			
1978-1989 létminimum	-	65-53	-
1978-1989 szociális minimum	34-42	82-67	-
<i>Csehszlovákia</i>			
1958-1988 létminimum	60	42	6-0
1958-1990 szociális minimum	50-60	55-56	11-6
<i>Lengyelország</i>			
1981-1989 létminimum	50-60	-	14-17
1981-1990 szociális minimum	60	36	14-33
<i>Magyarország</i>			
1967-1990 létminimum	35-38	45-58	10-10
1967-1990 szociális minimum	29-32	54-70	14-15
<i>Románia</i>			
1991 létminimum	-	-	13
1991 szociális minimum	-	-	42
<i>Szovjetunió</i>			
1967-1985 létminimum	56-49	58-59/67	24-28

Megjegyzések az 1. táblához.:

- az adatok hivatalosan számított lét- illetve szociális minimumnak felelnek meg;
- a kötőjel előtti érték az időszak kezdetére, az utáni érték a végére vonatkozik;
- Szovjetunió esetében a harmadik oszlopban a kötőjel utáni első adat városra, a második falusi közigazgatásra vonatkozik.

A tábla Romániára vonatkozó adatai Barbu, Gheorghe és Puwak (1992) dolgozatából valók. A reálbérek 1990-1998 közötti alakulása arra enged következtetni, hogy 2000-re az 1992-es 42 százalék jelentős mértékben emelkedett.

2. tábla: Reálbérek alakulása Romániában (1990-1998), százalékban

Viszonyítási év	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1990	100,0	81,7	71,3	59,4	59,4	66,5	72,7	56,3	58,2
1991	-	100,0	87,3	72,7	72,7	81,4	89,0	68,9	71,3
1992	-	-	100,0	83,2	83,3	93,2	101,9	78,9	81,7
1993	-	-	-	100,0	100,1	112,0	122,5	94,8	98,1
1994	-	-	-	-	100,0	111,9	122,4	94,7	98,0
1995	-	-	-	-	-	100,0	109,4	84,7	87,6
1996	-	-	-	-	-	-	100,0	77,4	80,1
1997	-	-	-	-	-	-	-	100,0	103,5

Forrás: Románia Statisztikai Évkönyve, 1999.

Mivel a szegénységi küszöbre vonatkozóan sem a hivatalos statisztika, sem szakmai dolgozatok nem nyújtottak támpontot – a küszöböt hivatalosan nem tartják nyilván, talán mert időben változó –, a kiadások szerkezete alapján vizsgáljuk meg a helyzetet. Egy eléggé általános szempont alapján szegénynek tekinthető az a személy/család, aki/amely kiadásainak több mint 50%-át élelmiszerekre költi.

3. tábla: A fogyasztási kiadások szerkezete Romániában (1980-1998), százalékban

Év	Fogyasztási kiadások összesen	Ebből: Élelmiszer	Ebből: nem élelmiszer	Ebből: szolgáltatások
1980	100,0	45,6	54,4*	
1885	100,0	50,1	49,9*	
1990	100,0	49,4	37,9	12,7
1991	100,0	51,4	36,2	12,4
1992	100,0	55,9	32,4	11,7
1993	100,0	58,0	30,0	12,0
1994	100,0	60,0	28,2	11,8
1995	100,0	59,8	28,5	11,7
1996	100,0	56,4	31,4	12,2
1997	100,0	58,1	28,6	13,3
1998	100,0	54,8	28,5	16,7

Források: Románia Statisztikai Évkönyvei, 1993-1999.

Megjegyzés a 3. táblához: Az 1990 előtti kimutatásokban viszonylag bizonytalan a kiadások elkülönítése, ezért a *-gal jelölt adatok a nem élelmiszere és szolgáltatásokra fordított kiadásokat együtt tartalmazzák.

Látható, hogy már a nyolcvanas évek közepén elérte az ország a kritikus küszöböt és a helyzet a továbbiakban súlyosbodott oly módon, hogy az 1991-1998 közötti időszakra az élelmiszer-kiadásokra 56,8%-os átlagértéket kapjuk. Ezek az adatok a fizetésből élőkre vonatkoznak, amennyiben figyelembe vesszük a nyugdíjasokat is, az országos átlag tovább romlik kb. 2,4%-kal, mivel a nyugdíjasok helyzete nem javít, hanem ront az országos átlagon.

Figyelemre méltó továbbá a fogyasztói kosárral kapcsolatos közép-kelet-európai számadatok alakulása: azt mutatják meg, hogy hol mennyit kell dolgoznia egy-egy szolgáltatásért illetve termékért a bruttó átlagkeresetű foglalkoztatottnak.⁷

Ebben a vonatkozásban utalunk Németország esetére, ahol – kormányzati források szerint – a munkavállalók (2 gyermekes család) költségvetésében az élelmiszerekre fordított kiadások hányada a következőképpen alakult a II. világháború után: 1950: 46,4%, 1960: 38%, 1970: 28%, 1980: 20%, 1995: 15,9%. (Agrarbericht 1997: 124)

A 2. és 3. táblák adatsorainak üzenete a zord szegénység, legalábbis a fizetésből élő munkavállalók esetében. Ezen a nemzetközi összehasonlítás – lásd a 4. táblát – semmit nem javít, mi több: igazolja a mindennapi életérzést⁸. Ez a helyzet önmagában is ropant nehezen viselhető el, még kevésbé akkor, amikor a rohamosan növekvő szegénység okát a lakosság egyáltalán nem vagy pedig rosszul látja.

4. tábla: Fogyasztói kosár 1996 decemberében

Áruk és szolgáltatások	Lengyel	Magyar	Cseho.	Románia	Oroszo.	Ausztria
Tej, 1 liter	16' 14"	13' 30"	13' 27"	21' 45"	1 h 22'	3' 23"
Kenyér, 1 kg	11'	19' 14"	19'	51' 11"	2h 16'	7' 5"
Zsemle, 1 db.	1 48"	1' 50"	1 54"	6' 23"	13' 42"	51"
Krumpli, 1 kg	3'	5' 32"	7'	25' 35"	1h 2'	2' 9"
Vaj, 25 dg	22'	27' 32"	29'	1h 4'	2h 29'	3' 23"
Kávé, 25 dg	50'	1h 22'	1h 18'	5h 32'	9h 31'	9' 15"
Sertéshús (karaj), 1 kg	2h 14'	2h 13'	2h 20'	5h 58'	18h 51'	23' 24"
Marhahús (comb), 1 kg	1h 57'	2h 27'	2h 35'	3h 11'	11h 25'	27' 43"
Marlboro, 1 doboz	32'	43'	42'	3h 11'	1h 54'	13'
Hazai márkájú cig, 1 dob.	23'	24'	32'	36'	45'	11'
Ebéd (3 fogás, 2. o. étterem)	4h 30'	2h 25'	3h 10'	3h 37'	76h 11'	1h 18'
Sör, hazai, 1 üveg	20'	12'	11'	38'	1h 8'	2' 25"
Női ruha, hazai	30h 4'	59h 36'	67h 27'	64h 41'	152h 23'	11h 17'
Férfiöltöny, hazai	57h 3'	74h 50'	78h 26'	82h 31'	228h 34'	20h 32'
Férfi félcipő, hazai	10h 31'	21h 27'	31h 44'	29h 51'	57h 8'	5h 8'
Elektromos áram, 1 kWh	5' 35"	2' 24"	2' 2"	1' 10"	4' 6"	33"
Földgáz, 1 köbméter	1'48"	4' 26"	4' 18"	43"	2' 44"	1' 50"
Tégla, kisméretű	2' 16"	5' 54"	6' 16"	8' 11"	34' 17"	1' 18"
Cement, 1 mázsa	2h 24'	3h 49'	5h 18'	15h 21'	22h 51'	45' 53"
Benzin, normál, 1 liter	14' 58"	27' 26"	21' 17"	25' 20"	50' 17"	3' 23"
Levélbélyeg, belföldre	3' 36"	4' 56"	4' 2"	3' 5"	13' 43"	1' 50"
Telefon, helyi hív., 3 perc	1' 26"	32' 52"	2' 14"	2' 33"	34'	44"
Buszjegy, helyi, 1 db.	9' 1"	9' 14"	11' 12"	10' 14"	34"	5' 14"
Tisztítás, öltöny	2h 34'	2h 21'	2h 34'	3h 50'	19h 24'	55'
Vasúti jegy, 2 o., 100 km	1h 30'	2h 54'	45'	1h 9'	1h 54'	57'
Gáz/vízszerezés, 1 óra díja	4h 30'	4h 6'	3h 41'	4h 16'	9h 31'	3h 29'
Összesen	121 h	184 h	206 h	226 h	622 h	46 h

Forrás: *Tények könyve '97, Greger-Delacroix, Budapest*

1.2. Jövedelemtranszferek és méltányosság

A térség országai jól felépített társadalombiztosítási rendszert örökölték – ez volt a rendszerek egyik erőssége. A táppénzt, nyugdíjakat és bőkezű családi ellátásokat tartalmazó rendszer igen széles körű volt: kiterjedt a dolgozók és családjaik többségére. A társadalombiztosítás ellátásai a többé-kevésbé garantált munkahellyel együtt nagyfokú szociális biztonságot jelentettek (Estrin 1995). Ennek tarthatatlan politikai öröksége az a fel fogás, hogy az állam és a munkáltató egyetemlegesen felelős az egyén jólétéért. A korábbi rendszer túlzottan költségigényes ellátásai tarthatatlanok voltak, illetve ezeket valamilyen módon kötni kellett a munkaerőpiachoz.

Az örökölt avagy újonnan létrehozott ellátási rendszerek ellenőszönzőket alakíthatnak ki, különösen a munkavállalással kapcsolatosan: egyes országokban a munkanélküli segélyek elérik-elérték a dolgozó korábbi bérének 75%-át, Ukrajnában és Belaruszban az átmenet elején ez 100% volt az első három hónapra. A táppénz gyakran a dolgozó teljes bérét jelentette, aminek okán hajlamosak voltak a gyakori betegszabadságra.

A jövedelemtranszferek kérdésében tehát Közép-Kelet-Európában három fő feladat körvonalazódott az átmenet első éveiben (Barr 1995:240):

- a költségek korlátozása
- a szegénységnyhítés javítása
- az adminisztratív teljesítőképesség növelése.

Lényeges megérteni, hogy a társadalombiztosítást szolgáló jövedelemtranszferek oka nem valaminő jótékonykodás, hanem az elosztás mechanizmusainak olyképpen történő kialakítása, hogy valamilyen szinten megoldják a piacról kiszorulóknak szükségleteinek a kielégítését (Ferge 1991:47).

A szegénységet gyakran tekintik deprivációnak, olyan megfosztottságnak, amikor pénzforrások hiánya miatt egyének és családok nem lehetnek a társadalom „teljes jogú tagjai”. Pedig a depriváltság arra is utal, hogy az egyén jövedelmét a mai társadalom tagjához méltó módon szerezze meg.

1.3. Szegénység és kisebbség

Elvi kérdés: van-e a szegénységnek etnikai dimenziója?

A kisebbségfogalom (ki)alakulása és a nemzetközi kisebbségvédelem fejleményei nem nyújtanak olyan támpontokat, aminek alapján egyértelmű választ adhatnánk a kérdésre. Azok az emberjogi dokumentumok illetve nemzetközi előírások, amelyekre a kisebbségvédelem épít, az etnikai alapú hátrányos megkülönböztetést ítélik el és nem beszélnek nyíltan magának a kérdésnek a jellegéről (Girasoli 1995). Ha elfogadjuk azt a második világháború után teret nyert, de sokak által bírált álláspontot, hogy nem népcsoportokat kell védeni, hanem az egyén emberi jogait kell megkülönböztetés-mentesen biztosítani, akkor elfogadjuk impliciten azt is, hogy a kisebbségek fogalma elveszítse speciális témakörét. Ezenközben egyre többen vallják és bizonyítják, hogy a kisebbségeket kollektivitásként kell kezelni, az identitásválasztás elve, az identitáshoz való jog feltételezik a közösség létét (Bíró 1995). Negatív értelemben sokkal inkább elismerték és mindmáig elismerik a közösségi jelleget: például olyan esetekben, amikor bizonyos (anarchisztikus) tényezők okán a különböző etnikai csoportok között megszűnő együttműködés a társadalmi rendet veszélyezteti (Stone 1932).

A kisebbségfogalom alapelemeit objektív (nyelv, kultúra, az össznépség felénél kisebb lélekszám, nem domináns helyzet) és szubjektív (ragaszkodás a hagyományokhoz, nyelvhez, valláshoz vagyis a csoport külön jegyeihez) elemek együtt alkotják. Miközben a kollektív alanyiságot többnyire elutasítják, a nemzetközi jogalkotás annyit mindenképpen elismer, hogy a kisebbségi jogokat kollektívan gyakorolják, vagyis csoport-dimenzióba helyezett egyéni jogokként kezelik ezeket (Girasoli 1995: 107), amit még azok is hajlandóak elismerni, akik a kisebbségi jogokat különben tudatosan szűkítően értelmezik (Năstase 1998).

A *Gazdasági, szociális és kulturális jogok Nemzetközi Egyezségokmányát*⁹ a kisebbségvédelmi szakirodalom természetesen idevágó szabályozásként tartja számon, de nem a gazdasági és szociális vonatkozások okán. Amikor 35 éve a kulturális jogok egy sorba kerültek gazdasági és szociális jogokkal, még nem érvényesült az a mindinkább teret nyerő mai szemlélet, miszerint az embernek *általában* van joga a békéhez, gazdasági

és társadalmi fejlődéshez, egészséges környezethez. (Bozóki 1995) A béke és a fejlődés csak közösségekre vonatkoztatva jelentéssé, magát a jogot mégsem kapcsolják egy bizonyos politikai közösséghez.

A másság iránti igény nem korlátozható az egyéni jogok körére, nem tekinthető identitásában védettnek az a személy, akinek csak jogot biztosítanak, az érvényesítés – a joghoz való hozzáférés – esélye nélkül. Ez a kérdés Kanadában két évtizede a belpolitika egyik legforróbb témája (Molnár 1996), ugyanis Québec számára a franciaság szubsztantív politikája annak biztosítását jelenti, hogy „a francia nyelvet elérjék mindazok, akik ezt a nyelvet kívánják választani” (Bakk 1999:13).

Az egyenlő esélyek programja a hatvanas évek USA-jában született meg, miután az 1964-es polgári jogokról szóló törvénnyel a mindenféle faji elfogultság kizárását célozták meg. A cél az volt, hogy – főleg a színes bőrű lakosság vonatkozásában – a rátermettség érvényesüljön a „színvakság” helyett. Az e politika jegyében biztosított külön elbírálás (felvételi kvóták oktatási és közigazgatási intézményekben, a lecsúszott csoportok számára biztosított preferenciák) valójában nem a sokféleséget ápolja, hanem festékréteg a tökéletesen egynemű árun (David Rieff), és senki által nem kívánt dependenciát alakít ki. Közép-kelet-európai példaként a roma közösségek szolgálnak, a velük szemben megnyilvánuló előítéletesség (lásd: Bodó 1998) komolyan behatárolja a romák mobilitáspályáit. Következtetésünk: a szociális helyzet, a szegénység esetében az etnikai dimenzió megléte nem tagadható.

Kisebbségi közösségek esetében a szegénység és a hátrányos megkülönböztetés (ebben a vonatkozásban: szabadsághiány) egymást erősítő, tehát a helyzetet súlyosbító hatásával kell számolnunk. Nem egy jelzés utal arra, hogy a kisebbségi – esetünkben a magyar – polgár úgy érzi, a munkaerőpiacon hátrányos megkülönböztetésben van része.

Az 1989-es fordulat után a kisebbségek számára jóval kevesebb esély kínálkozott saját vállalkozásra (tőke- és kapcsolathiány), még kevesebb arra, hogy szóhoz jussanak a volt nagy- és középvállalatok magánosításában. Temes megyében a különböző szintű vállalkozók soraiban a magyarok hányada messze elmarad a népességbeni aránytól, a különbség pedig tetemesen nő az egy vállalkozóra jutó tőke, mint alapvető gazdasági mutató szerint: a megye 9%-os magyarságának a nagyvállalkozók között nincs képviselője, a középvállalkozók között 1-2%, a kisvállalkozók esetében ennél valamivel jobb.

2.1. Módszertani megjegyzések

1. A vizsgálat alapjául szolgáló kérdőív kidolgozásában jelen dolgozat szerzői vettek részt.¹⁰ Hipotézisként azt fogalmaztuk meg, hogy az átmenet gazdasági-szociális következményeit az emberek „megszemélyesítik”, az általános folyamatok hatását egyénre vonatkoztatva értelmezik, ami negatívan befolyásolja az önértékelést és az érdekérvényesítés stratégiáit. Konkrétan: a kitöréshez szükséges külső – erkölcsi, szellemi – támogatás vagy nem létezik, vagy nem érvényesül megfelelőképpen.
2. A kutatás helyzetfelmérő kísérlet: kik a szegények, hogyan élnek, milyen összefüggés létezik személyes helyzetük alakulása és az általános folyamatok értékelése között.
3. A kutatás nem reprezentatív mintán készült. Aki etnikai bontásban kíván vizsgálni társadalmi folyamatokat Romániában, kikerülhetetlenül adathiányba ütközik. A sta-

tisztika Zsombolya – vagy bármely más település – vonatkozásában a kisebbségekkel kapcsolatosan két adatot kínál: az etnikai és a felekezeti összetételt. Jövedelemmel kapcsolatos adatok egy-egy településre vetítve az egész helyi lakosságra vonatkoztatva sincsenek meg, így a szegénység alakulását ezen a szinten vizsgálni csak primer adatok felgyűjtésével és a megfelelő számítások elvégzésével lehetséges. Háztartás panel típusú kutatással, a megfelelő adatfelvétellel ezek az adatok nem gyűjthetők fel, mivel a helyi lakosság társadalmi szerkezetéről semmiféle hiteles adat nem publikus, hiányoznak azon alapvető információk, amelyekre támaszkodva egy reprezentatív kisebbségi minta kialakítható volna. Szándékunk minden zsombolyai magyar kisnyugdíjas és segélyből élő helyzetének a feltárása (teljes körű felmérés).

4. A mintavétel szempontjai: kisnyugdíjasok (az érvényben lévő minimálbér¹¹, 700 ezer lej alatti nyugdíjjal), mezőgazdasági nyugdíjasok (az összege messze nem éri el a minimálbér szintjét), mezőgazdasági utódnyugdíjasok, munkanélküli illetve szociális segélyben részesülők és szociális támogatásban részesülő fogyatékosok. A mintát nem lehetett kiterjeszteni a minimálbérrel fizetett foglalkoztatottakra, ugyanis a bérekre vonatkozó statisztika nem létezik.
5. A minta összetétele: 158 kisnyugdíjas (a városban összesen: 693), 67 mezőgazdasági nyugdíjas (összesen 281), munkanélküli segélyes 65 (összesen 489), szociális segélyes 6 (összesen 107)¹², fogyatékos 21 (összesen 128). A megkérdezendők jegyzékére 317 név került fel, miközben az említett kategóriák összlétszáma 1698. A minta százalékos aránya 18,7 – kevéssel nagyobb a városi magyarság részarányánál. A megkérdezettek száma ennek alig több, mint a fele (172), mintegy 100 személy esetében tévesek voltak az adatok, a többiek nem vállalták a válaszadást.

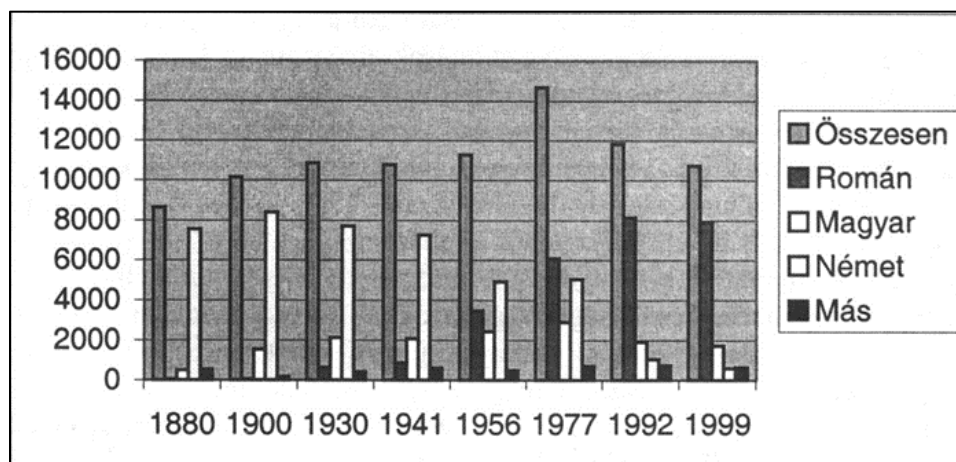
2.2. Zsombolya

A román-jugoszláv határ mentén lévő kisváros igazi fellendülését a Ceaușescu-diktatúra hozta el, amikor Tito országlását Bukarest nem csupán elfogadta, de bizonyos szempontból – a Moszkvától való függés enyhítését illetően – példaként szolgált. A városka különben 1923-tól tartozik Romániához, amikor Belgrad olyan településekért engedte át cserébe Romániának, ahol jelentős volt a helyi szerb lakosság.

Az alábbi grafikon két folyamatot jelenít meg egyértelműen: a nyolcvanas évek közepén-végén – elsősorban a német kivándorlás okán, de Ceaușescu politikája miatt is, mely a határtérséget lezárta a természetes demográfiai mozgások elől – máig tartóan csökkenni kezdett a város lakossága¹³, valamint azt, hogy az ötvenes évek háromnyelvű városa harminc év alatt lényegében egynyelvűvé változott.

Zsombolya 1989-ig komoly, térséget strukturáló ipari központnak számít, négy országos jelentőségű üzemébe a környék településeiről ezres nagyságrendben ingáznak, miközben a város lakossága – akkor – 12 000 körüli. A nyugati tőke – Otter cipőgyár – a 80-as évek elejétől jelen van, ennek ellenére a 90-es évek első felében elindul a regresszió: nagy hagyománnyal rendelkező vállalatok rendre becsukják kapuikat, elsőként a kendergyár, aztán a száz éves múltú téglá- és cserépgyár, majd a gombgyár, végül az Otter is kivonul a piacról, miáltal Temes megyében itt alakul ki az egyik legnagyobb, a megyeit meghaladó munkanélküliség¹⁴.

2.1. grafikon: Zsombolya lakosságának alakulása

Forrás: Varga E. Árpád: *Népszámlálások a mai Erdély területén*, Regio-könyvek Budapest, 1992 és *Ghid micromonografic al localităților județului Timiș*, Timișoara 2000.

2000-ben a munkaképes lakosság 52,4%-a van munkaviszonyban, ami az 1999-es 57%-hoz, illetve az 1998-as 65%-hoz viszonyítva folyamatos csökkenést jelent. A munkavállalás szempontjából aktív életkorban 6375 személy van (1999: 6745 személy), a foglalkoztatottak száma 3340 (1999: 3710), akik közül csak 1650 személy végez ipari-építőipari munkát, a szolgáltatások és kereskedelem területén 545 személy dolgozik, a mezőgazdaságban 349, a közszolgálat – oktatás, egészségügy, közigazgatás – 705 személyt foglalkoztat, máshol dolgozik 91. Munkanélküli segélyt kap 2000 elején 770 személy, miközben 2265-en már nem jogosultak segélyre sem.

1990 után jól megfigyelhető két egymást kiegészítő folyamat: a foglalkoztatottak számának jelentős (1,537 millió főt kitevő, 14,85%-os) csökkenése és a nyugdíjasok számának erős (2,7 millió fős, azaz 88,4%-os) növekedése.

Miközben a foglalkoztatottak száma országos viszonylatban 9 év alatt 14,85%-kal csökkent, Zsombolyán a csökkenés mértéke 63,66%. Némi reményt kelt, hogy a csökkenési tendencia 1997-ben megállt, de a következő évben újabb csökkenés állt be.

A zsombolyai munkanélküliek statisztikája 1994-1999 között:

Év	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Segélyt kap	1057	525	448	723	653	883

1999-ben a város jelentősebb gazdasági egységei kivétel nélkül magánkézből vannak, az egykori ipart elhagyott és pusztuló csarnokok és más épületek idézik.

Szociális szempontból nagy teher nehezedik a polgármesteri hivatalra, ugyanis a mindenféle támasz nélküliek számára szociális segélyt kell folyósítani. Pontosabban kellene, ugyanis a segélyt igénylők 1996-os 1000 fős tábora 1999-re 122-re apadt főleg amiatt, hogy ez időben egyetlen esztendőben sem rendelkezett a hivatal valamennyi segély-

igénylés folyósítását lehetővé tevő anyagi forrással, minek hatására az igénylők lemondtak igényük eredménytelen megújításáról.

Az anyagi-szociális gondok annyira elborították a helyi közigazgatás vezetőit, hogy immár nem gazdasági megoldást kerestek, hanem szociálisat: igényelték a kormánytól, hogy nyilvánítsa központilag segélyezendő, kedvezőtlen adottságú térségnek a várost és környékét. A kérést központi szinten nem teljesítették.

Zsombolya magyar szempontból jelentős város a megyében: a magyarság részaránya 17 százalék¹⁵, a 60-as években magyar líceumi tagozat is működött itt, a helyi kisvállalkozók között jelentős erőt képviselnek a magyarok. A zsombolyai csaknem 2000 magyar és főleg gazdasági-kulturális elitje olyan jelentős helyi erőt képez, hogy 2000 júniusában magyar polgármestert tudott a város élére állítani.

2.3. A minta

Mintánk jellemzésének a szempontjai: korcsoportok, nemek, családi állapot, iskolai végzettség, vallási hovatartozás, a családban beszélt nyelv, egészségügyi állapot, szervezeti hovatartozás.

Korcsoport	-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-	Összes
Személy. sz. N	9	11	20	21	35	67	9	172
Százalék%	5,2	6,4	11,7	12,2	20,3	39,0	5,2	100

Nem	Férfi	Nő	Összesen
Személyek száma N	58	114	172
Százalék%	33,7	66,3	100

Családi állapot	Nős-férjezett	Özvegy-elvált	Egyedülálló	Összesen
Személyek sz. N	89	59	24	172
Százalék%	51,7	34,3	14,0	100

Iskolai végzettség	Elemi	Általános	Szakiskola	Líceum	Egyetem	Összesen
Személyek sz. N	3	65	72	17	15	172
Százalék%	1,7	37,8	41,9	9,9	8,7	100

Vallási hovatartozás	Róm-kat	Reform	Gör-kat	Ortodox	Neoprot	Összesen
Személyek sz. N	142	21	4	4	1	172
Százalék%	82,6	12,2	2,3	2,3	0,6	100

Családban beszélt nyelv	Magyar	Román	Német	Összesen
Személyek sz. N	151	12	1	164
Százalék%	92,1	7,3	0,6	100

Más beszélt nyelv	Román	Német	Szerb	Bolgár	Cigány	Összesen
Személyek sz. N	108	4	1	2	1	117
Százalék%	92,3	3,4	0,9	1,7	0,9	100

IV. Tanulmányok

Albert F. – Bodó B. – Tácsi L.: Szegénység és etnikum

<i>Egészségi állapot</i>	Jó	Beteges	Beteg	Összesen
Személyek sz. N	58	97	17	172
Százalék%	33,7	56,4	9,9	100

A szervezeti hovatartozást illető kérdés az RMDSZ illetve egyházi vagy karitatív szervezetekhez való tartozásra vonatkozott – erre a kérdésre a nagy többség (85%) nem válaszolt.

2.4. Helyzetleírás

Kérdéseink a jövedelemre, a lakásviszonyokra és a vagyoni helyzetre vonatkoztak. A megkérdezettek kétharmada (65,5%) nyugdíjas, a többiek valamilyen segélyben részesülnek.

2.4.1. tábla

<i>Személyes jövedelem havi (lej)*</i>	70 000-250 000	260 000-500 000	508 000-700 000	720 000-900 000	1 600 000-1 800 000	Összesen
Személyek sz. N	35	70	56	5	2	168
Százalék%	20,8	41,7	33,3	3,0	1,2	100
Átlagjövedelem	198 400	425 000	567 500	815 000	1 700 000	452 300

* A csoportosítás szabálytalanságai a jelzett értékekből adódnak.

Másodlagos jövedelmek: 83 személy rendelkezik pótlólagos jövedelemmel.

2.4.2. tábla

<i>Kiegészítőjövedelem havi, ezer lej*</i>	70-230	310-500	517-700	710-900	907-1200	1 250-2 810	Összesen
Személyek (N)	7	11	15	16	14	20	83
Százalék (%)	8,4	13,2	18,1	19,3	16,9	24,1	100
Átlag	166,1	435,8	642,2	773,2	1038,7	1746,1	932,8

* A csoportosítás szabálytalanságai a jelzett értékekből adódnak.

2.4.3. tábla

<i>Összjövedelem, család/havi ezer lej</i>	112-250	280-500	510-700	730-1000	1050-1500	1527,8-2000	2100-6800
Személyek sz. N	6	34	32	24	42	21	11
Százalék%	3,5	20,0	18,8	14,2	24,7	12,3	6,5
Átlag	208,7	365,1	593,3	904,7	1239,8	1736,7	2716,0

2.4.5. tábla

<i>Egy főre jutó jövedelem havi, lej*</i>	30 600- 250 000	260 000- 500 000	506 000- 700 000	735 000- 976 000	Összesen
Személyek sz. N	20	61	48	7	136
Százalék%	14,7	44,9	35,3	5,1	100
Átlag	186 775	397 992	593 054	824 476	457 727

* A csoportosítás szabálytalanságai a jelzett értékekből adódnak.

2.4.6. tábla

<i>Lakás jellege</i>	Saját családi ház	Bérelt családi ház	Saját tömb-lakás	Bérelt tömb-lakás	Összesen
N	135	15	16	2	168
%	80,4	8,9	9,5	1,2	100

2.4.7. tábla

<i>Személyek 1 szobára</i>	1 alatt	1	1-2	2	3	4	6
N (Összes = 144)*	19	80	15	22	5	2	1
%	13,2	55,5	10,4	15,3	3,5	1,4	0,7

* Értékelhető válaszok száma.

2.4.8. tábla

<i>Lakfelület (m²/személy)*</i>	10 alatt	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60 felett
N (Összes = 135)**	22	26	31	17	15	16	8
%	16,3	19,3	23	12,6	11,1	11,8	5,9

* Megközelítő értékek. ** Értékelhető válaszok száma.

2.4.9. tábla

<i>Tartós fogyasztási cikkek</i>	N	%	1000 főre – a mintában*	1000 főre – országosan
Összesen, ebből a háztartásban van	172	100		
- porszívó	60	56,4	120	95,2
- mosógép	126	73,3	252	149,6
- hűtőszekrény	134	77,9	268	204,3
- mélyhűtő	53	30,8	106	-
- rádió	134	77,9	268	326,9
- tévé, FF	59	32,0	118	-
- tévé, színes	95	55,2	190	-
- tévé összesen	154	89,5	308	233,7

* A számítás módja: 172 család kb. 500 fő: pl. a porszívók száma 60, 1000 főre 120. Az országos értékekre vonatkozó adatok forrása: *Románia statisztikai évkönyve* 1998, 188.o.

2.4.10. tábla

Földtulajdonos, ebből	1 ha alatt	1-3 ha	3-5 ha	5 ha fölött	Összesen
- mezőgazg. ter. összes	6	17	14	1	38
- ebből szántó	5	16	11	1	33

Földtulajdon összesen 119,37 ha, ebből szántó 93,9 ha, a különbség legelő, művelésre alkalmatlan földek. A 172 fős mintából 38 (22,1%) földtulajdonos. Városi körzetben ez a kevés valószínűleg sok. Feltehetőleg örökségekről van szó, akik visszakapták nem voltak földművelők, gazdálkodók, a mostani tulajdon inkább gond mint jövedelem forrása, ugyanis a megművelése költségigényes, eladni nem érdemes, mert a földnek nincs piaci értéke, bérlőt alig találni.

Összefoglalásképpen:

- Miközben Zsombolyán a lakásállomány (4068 lakás) 75,1%-a (3055 lakás) magántulajdonú, a minta esetében ez az arány 80%. Ez nem azt jelenti, hogy a városban élő szegény magyarok vagyonosabbak az átlagnál, hanem azt, hogy az idősek – a minta városi viszonylatban ilyenek számít: 76,7%-a 50 év feletti – nagyobb arányban rendelkeznek saját lakással, mint a fiatalok.
- Az egy személyre jutó lakófelület a városban átlagban 16,4 m², a minta vonatkozásában ez jelentősen nagyobb: 30,3 m². Magyarázat: a fentiek mellett az, hogy sok a mintában az egyedülálló idős ember.
- A mintába került háztartások felszereltsége meghaladja az országos átlagot (zsombolyai átlagos adatokkal nem rendelkezünk) a rádió kivételével, ez utóbbi szintén a minta korösszetételével függ össze.
- Az alapsokaság és ennek megfelelően a vizsgált minta (nyugdíjasok) fontos jellemzője, hogy többségben helybéli, gyakran több nemzedék gyarapító igyekezetének örökösei, tegnapi vagy korábbi középréteghez tartozók. Ennek fényében kell értékelni átlagon felüli lakásfeltételeiket, a háztartások ellátottságát – hogy viszonylag jók, átlagon felüliek körülményeik.
- A jövedelmek alakulását nem tudjuk sem az egész város, sem az országos jövedelemszintekkel összevetni, ugyanis jelen dolgozat elkészítésének időpontjában az országos statisztikai évkönyvnek még csak az 1999-es, 1998-as adatokat tartalmazó kötete jelent meg.

3.1. Elégedettség

A minta néhány jellegzetessége jelentős mértékben befolyásolja az adott lakossági csoport anyagi-gazdasági helyzetét és ezáltal az anyagi-gazdasági helyzet vizsgálatának a módját is. Amint már jeleztük, a megkérdezettek túlnyomó többsége (76,7%) ötven éven felüli, de a hatvan éven felüliek részaránya is közel kétharmad (64,5%). Ebben a korban az 1990 után korparancsként jelentkező pályamódosítás – szakmaváltás, új munkahely keresése, vállalkozás beindítása, stb. – alternatívája inkább elméleti mintsem gyakorlati esély. Illetve esély volt – amely az évek múlásával egyre zsugorodott. Maradt vi-

szont a megszűnés fenyegette munkahely halványuló reménye, végállomásként pedig a nyugdíj, korhatáron vagy korengedménnyel, többnyire a két rossz közötti választás lehetősége nélkül, egy olyan kisvárosban, ahol a munkavállalóknak a léte 3-4 haldokló vállaltól függött, és ahol a munkaerő fölöslegnek a kutatás időpontjáig csak töredéke talált alkalmazásra az újonnan létesült kis(ebb) vállalkozásokban.

Zsombolya kisváros – de város. Itt kevesen rendelkeztek régen földdel, a tulajdonosok ma is kis hányadot jelentenek. A földtulajdonosnak általában a szükséges hozzáértése, munkaképessége hiányzik, úgyszintén a gazdálkodás beindításához szükséges kezdő tőke. A föld bérbeadása egyre ritkább, az utóbbi évek tapasztalata szerint, a földek ára soha nem tapasztalt alacsony szinten mozog – egyelőre lefelé.

A csupán vázlatosan jelzett körülmények között a vizsgált csoportban felértékelődik a havi (biztos) jövedelem – fizetés, nyugdíj, segély – és a legfőbb vagyon a ház: a saját ház vagy lakás a megélhetés egyik fontos pillére.

3.1.1. tábla

Lakás minősége	Nagyon jó	Jó	Közepes	Gyenge
N= 164	3	57	82	22
%	1,8	34,8	50,0	13,4

A megkérdezettek minősítik ekként saját lakásaikat. A lakások állapotáról a kérdező-biztosok nyilvánítottak véleményt, akik a lakásoknak több mint a felét gondozottnak minősítették, ami alátámasztani látszik a tulajdonosi értékítéletet.

3.1.2. tábla

Lakás állapota	Gondozott	Közepes	Elhanyagolt
N = 168	93	69	6
%	55,4	41,1	3,5

Az anyagi helyzet minősítése azt jelzi, hogy a minta elenyésző hányadának (3,5 %) nincsenek megélhetési gondjai, miközben kétötöde (39,4%) komoly megélhetési gondokkal küzd: jószerevel azok a családok, ahol az összjövedelem nem éri el-nem haladja meg a minimálbért. Ez a csoport semmiképpen sem azonosítható a saját lakással nem rendelkezőkével, akik a mintában alig haladják meg a 20 százalékos részarányt.

3.1.3. tábla

Minősítés	Személyes helyzet		Család helyzete	
	N	%	N	%
Összesen, ebből	170	100	169	100
Jó	6	3,5	7	4,1
Kielégítő	14	8,2	16	9,5
Részben kielégítő	83	48,9	80	47,3
Rossz	67	39,4	66	39,1

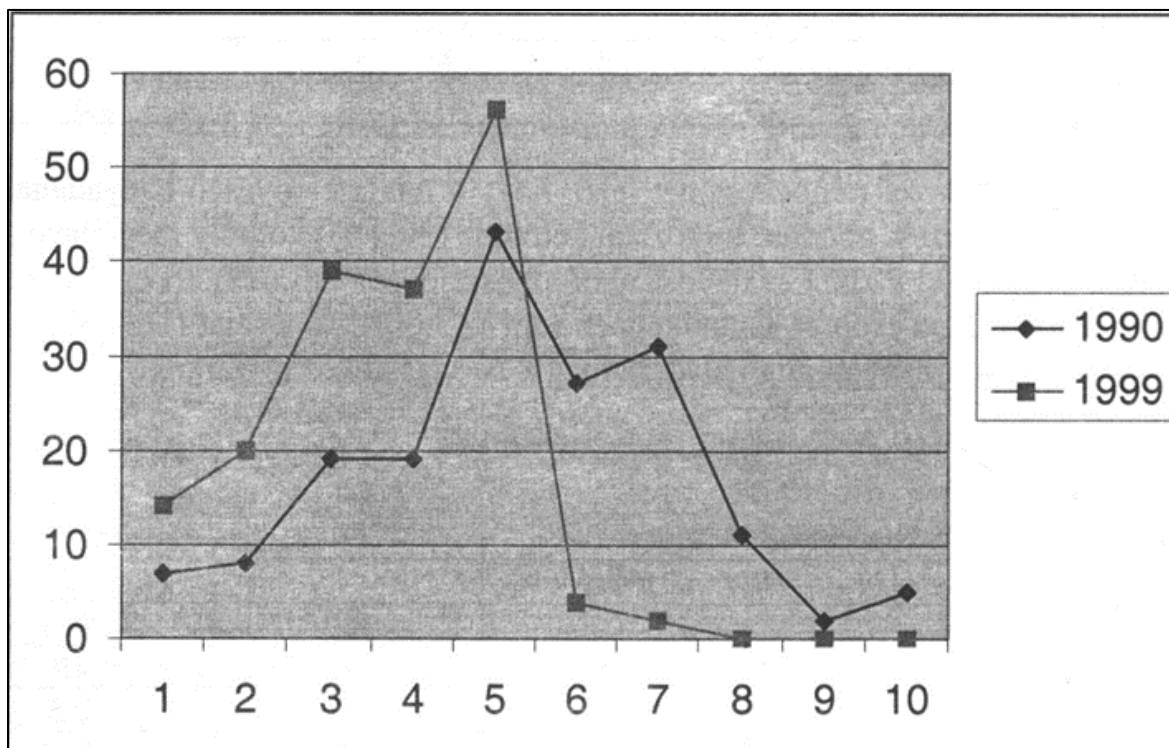
A személyes és a családi helyzet minősítése közötti különbség elhanyagolható. Ok(ok):

- Valódi azonosság, ami abból adódhat, hogy a család kicsiny és annak helyzete döntően függ a nyilatkozó helyzetétől,
- esetleg nagyobb a család, de a „részegységek” helyzete azonos,
- egyszerű azonosulás a nyilatkozó és család között.

A kutatás nem célozta meg a szubjektív önértékelések konkrét tartalmának a feltárását. Erre megvan a lehetőség, de ettől – egyfajta módszertani önkorlátozással – eltekintettünk. Vizsgálatunk az egyéni helyzet általános önértékelésére támaszkodik, tudatában annak, hogy a szubjektív vélemények, értékelések, ha tömegesen jelentkeznek, az objektivitás jegyeit hordozzák és ennek megfelelő elbírálásra tartanak igényt mindazon tényezők (egyének, struktúrák, stb.) részéről, amelyekhez képest külsőként jelentkeznek.

Egyik kérdésünk az volt, hogy a megkérdezettek minősítsék 1990-es, 1999-es és várható 2002-es helyzetüket egy olyan tízfokú skálán, ahol az 1-es a legszegényebbet, a 10-es a leggazdagabbakat jelenti. A tíz éves életpálya – a helyzet alakulásának a – megítélése azt mutatja, hogy az emelkedés szórványos jelenség, a mindössze 3 eset elhanyagolható a tömegesnek (93 eset) mondható süllyedéshez képest. A kutatás szempontjából alapvető kérdés, hogy a status quo megmaradása stabilitást avagy stagnálást jelent? Az anyagiak, a szakmai-szellemi tőkehiány semmiképpen sem jelent stabilitást, ez csak alacsony szinten történő stagnálásként értelmezhető. A helyzetmegítélés magasabb értékeinél lehet csupán stabilitásról szó.

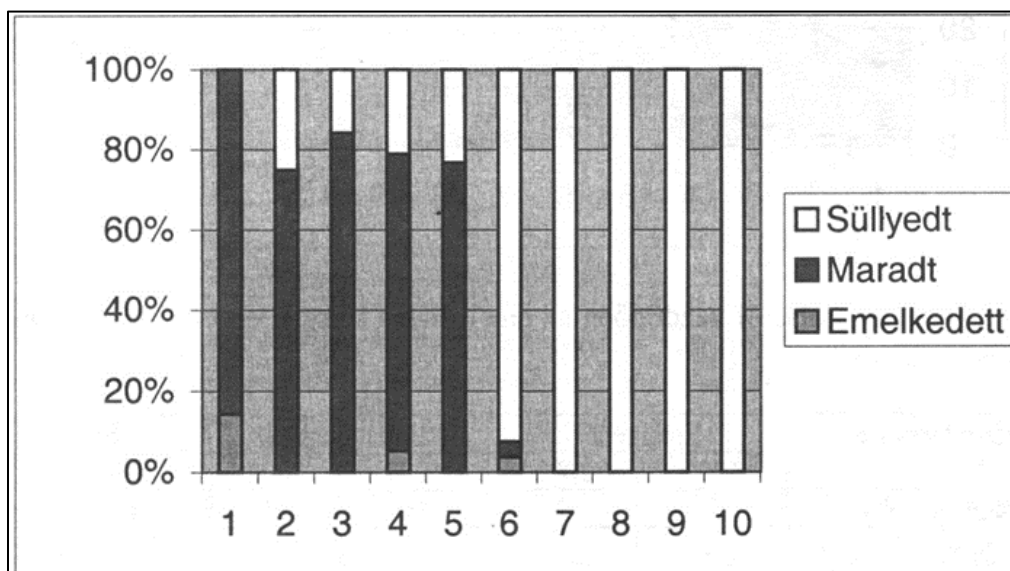
3.1. grafikon

1990-ben a megkérdezettek háromötöde átlagosnak illetve ennél valamivel jobbnak minősítette a helyzetét, 1999-ben ugyanilyen arányban rangsorolták a legsó négy fokozatba önmagukat. A 3.1-es grafikon nemcsak a lecsúszást jeleníti meg, de azt is, hogy a korábbi többé-kevésbé egyenletes – természetesnek mondható – megoszlás eltorzul, féloldalassá válik. A lecsúszás (süllyedés) mértéke – az önbesorolások átlagértékének különbsége – meghaladja a másfél pontértéket: 5,27 (1990) és 3,70 (1999).

Fontos, hogy a süllyedés milyen szintről indul. Miként az alábbi grafikonból kiderül, a legsó kivételével – nincs hova süllyednie – minden kategória érintett, de eltérő mértékben: lentről felfelé növekvő arányban (esetszám: emelkedés: 3, szinten maradás 76, süllyedés 93).

3.2. grafikon

A helyzet rosszabbodásának a mértéke is fontos: honnan hova kerülnek érzi magát a megkérdezett. A legnagyobb visszaesés 6 pontos, de minden három pontértékű vagy ennél nagyobb csökkenés kibillenti az embert korábbi életviteléből.

3.1.4. tábla

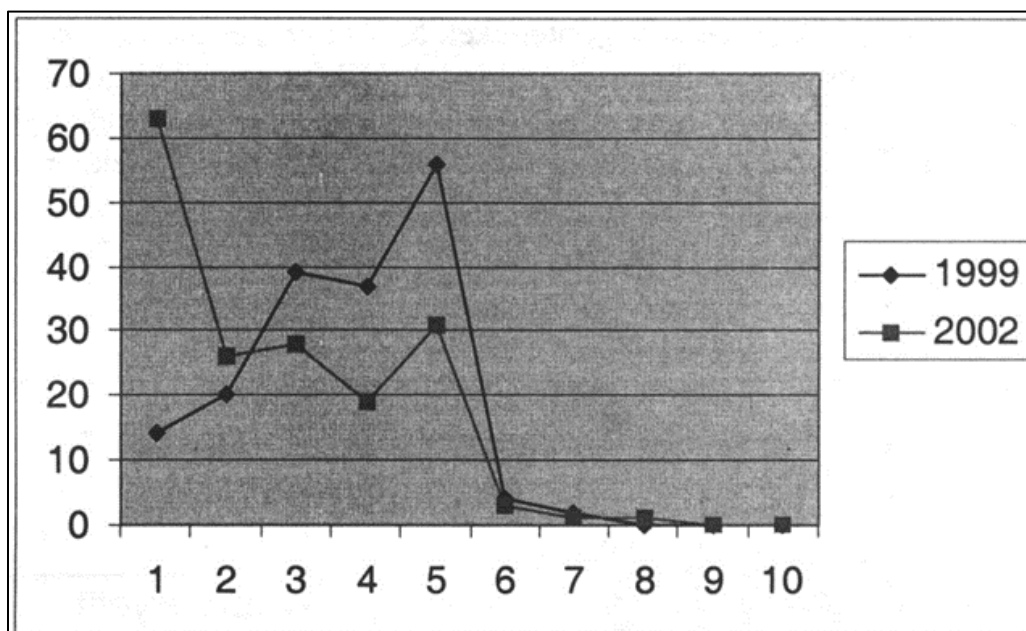
Süllyedés	1 pontos	2 pontos	3 pontos	4 pontos	5 pontos	6 pontos
N = 93	6	26	37	16	4	4
%	6,5	28,0	39,7	17,2	4,3	4,3

Végezetül, de nem utolsó sorban nézzük meg, milyennek ítélik a megkérdezettek 2002-es kilátásaikat. Az intervallum rövid három év, ennyi idő normális körülmények között belátható.

Az alábbi grafikon mutatja: a korábbi görbe szinte „kisimul”: a középszint valamennyire tartja magát, különben a meredek süllyedés folytatódik. A középszint helyzeté-

nek viszonylagos stabilitását egyértelműen mutatja azok helyzetének alakulása, akik 1990-ben önmagukat a 4-5-ös kategóriákba sorolták be.

3.3. grafikon

A 6-os besorolástól kezdődően az emelkedés (1 eset), de még a szint megtartása (1 eset) is kivételes.

<i>Középszint trendjei</i>	Emelkedés		Szinten maradás		Süllyedés	
	1999	2002	1999	2002	1999	2002
4-es rangsor / N = 19	1	2	14	11	4	6
5-ös rangsor / N = 43	0	0	33	28	10	15

Következtetések:

- Az emelkedés szórványos (3 eset), egyetlen esetben mutatkozik erős (4 pontos) emelkedés, további kettőben a középszintről egy fokozattal feljebb jutásról van szó.
- A süllyedés tömeges jelenség (93 eset), minden kategóriát érint, de eltérő mértékben: lentől felfelé növekvő arányban. Kérdés, hogy a meredek csúszás összefüggésbe hozható-e a tegnapi középosztály más posztkommunista országban is tapasztalható lecsúszásával. A lecsúszók között vannak értelmiségiek, akik a változás után viszonylag nyugodtak voltak, mire észbe kaptak, megváltozott, számukra ellenségessé, mostohává változott a környezet.
- A többség számára vagyoni helyzete nem tette lehetővé a vállalkozást, életkora miatt is alkalmatlan volt a gyökeres újításra, életmódváltásra.
- A jelenség (általános romlás) folyamatszerűségéről a 2002-es adatokat is elemezve kapunk képet: ez már „effektív” süllyedés, ugyanis a korábbi romlás állandósul, az életszemlélet lényegi elemévé válik.

3.2. Általános helyzetértékelés

A település kínálatait, problémáit illetően és a velük kapcsolatos értékelésekre két kérdés segítségével kerestük a választ. A kép több szempontból is tanulságos, áttekintését egyszerűsíti a minősítések – az elégedettség illetve az elégedetlenség – alapján kialakuló pozitív-negatív sorrend.

3.2.1. tábla

<i>Pozitív sorrend (%)</i>		<i>Negatív sorrend (%)</i>	
1. A település általában	40,3	1. Átképzés, továbbképzés	66,7
2. Kereskedelmi hálózat, ellátottság	35,1	2. Munkahely-kínálat	57,9
3. Egészségügyi ellátottság, helyben	31,0	3. Köztisztaság	43,3
4. Közművesítés (víz, gáz, telefon, stb.)	24,0	4. Utak, utcák állapota	42,7
5. Közrend, közbiztonság	18,8	5. A lakosság életszínvonala	42,1
6. A lakosság életszínvonala	15,2	6. Közrend, közbiztonság	36,5
7-8. Munkahely-kínálat	12,3	7-8. Kereskedelmi hálózat, ellátottság	28,6
7-8. Köztisztaság	12,3	7-8. Közművesítés (víz, gáz, telefon, stb.)	28,6
9. Utak, utcák állapota	11,1	9. Egészségügyi ellátás, helyben	26,9
10. Átképzés, továbbképzés	2,9	10. A település általában	21,9

A két sorrend csak részben egymás fordítottja. A pozitív illetve a negatív minősítéseken alapuló helyezések között gyakori a csúszás. Így például: utak, utcák állapota az I. listán a 9., a II. listán a „megfelelő” 2. hely helyett a 4-en jelenik meg. Hangsúlyozottabb az eltérés a két értéksor között. Az I. lista szélső értékei 40,3 – 2,9, miközben a II. lista a skála végpontjai 66,7 – 21,9. Általánosságban az elégedettség alacsonyabb, 2,9 százalékon kezdődik és hat kérdésben nem éri el a 19 százalékot. Ezzel szemben az elégedetlenség nagyságrenddel magasabb szinten kezdődik (21,9%) és 66,7%-on tetőzik.

Az eltérések ellenére a két lista főbb üzenetei, eltérő irányból megfogalmazva, megegyezők mind a trendek, mind pedig a fontosság, sürgősség tekintetében. A nyilatkozók józanságát dicséri ez a súlyozás. Nem a – közismerten alacsony – életszínvonal kérdését helyezik előtérbe, ez mindkét listán valahol középtájon jelentkezik. A válaszadók figyelme a megoldási lehetőségekre összpontosul, ezek viszont döntő módon a munka, munkahely, alkalmasság, szakképzettség, stb. függvényei. Mögöttük a rangsorban megjelennek a település különböző problémái: a kérdőívben szereplő lista elkerülhetetlenül korlátozó, de ugyanakkor a főbb kérdésekre figyelmeztető keretekben. Főleg a II. lista, bizonyos fókig egy, a város fejlesztését célzó program jegyeit is hordozza.

Külön kérdés irányult a közösségi vezetők tevékenységével kapcsolatos véleményekre. A polgármester és a különböző egyházi közösségek – pap, lelkipásztor – vezetői „természetes” módon szerepelnek ezen a listán, a helyi RMDSZ-vezetők ide sorolását az indokolja, hogy az RMDSZ nem politikai párt, hanem érdekképviselet és vezetőinek a sikeres szerepvállalás érdekében ki kell(ene) tömni a sokak által végig sem gondolt párhuzam kialakította helyzetből, miszerint olybá veszik őket sokan, mint bármilyen más párt vezetőjét.

3.2.2. tábla

Értékelés	Elégedett		Részben eléged.		Elégedetlen	
	N	%	N	%	N	%
Vezető személyek						
Polgármester (N = 172)	60	34,9/II.	48	27,9	64	37,2/I.
RMDSZ-vezetők (169)	56	33,1/III.	57	33,8	56	33,1/II.
Pap, lelkipásztor (N = 172)	119	69,2/I.	24	14,0	29	16,8/III.

A pap-lelkipásztor helyzete e rangsorban mindkét irányból világos és egyértelmű. A polgármesterrel szembeni elégedetlenség mértéke alig haladta meg az RMDSZ-vezetőkkel szembenit, mégis a 2000 júniusi helyhatósági választáson a polgármester éppen az RMDSZ jelöltjével szemben veszítette el a versenyt.

3.3. Támogatottság

A jövedelemszinttel kapcsolatos elégedettséget öt fokozatú skálával mértük. Hét személy tartja kielégítőnek a jövedelmét és tud időnként vagy rendszeresen pénzt félretenni, és szintén hét fő szerepelt a legmagasabb jövedelmi kategóriában, akik esetében az egy személyre jutó összeg meghaladja az országos minimálbér szintjét.

3.2.1. tábla

<i>Elégedettség</i>	Elegendő, megtakarít	Elegendő, néha megtakarít	Elegendő, nincs megtakarítás	Elégtelen, gyakori szükség	Elégtelen, állandó szükség
N = 172	3	4	37	80	48
% = 100	1,7	2,4	21,5	46,5	27,9

A jövedelmi szint és az egészségi állapot korrelációja azt mutatja, hogy a betegek anyagilag is rosszabbul állnak.

3.3.2. tábla

<i>Egészség – jövedelem</i>	Elegendő, megtakarít	Elegendő, néha megtakarít	Elegendő, nincs megtakarítás	Elégtelen, gyakori szükség	Elégtelen, állandó szükség	Összesen
Egészséges	1	1	12	27	17	58
Beteges	2	3	21	47	24	97
Beteg	-	-	4	6	7	17
Összesen	3	4	37	80	48	172

A kiadások szerkezeti megoszlását illetően, a jövedelmi szintek ismeretében nem meglepő, hogy 172 megkérdezettből 155-en egyáltalán nem költenek ruházkodásra és ugyancsak 155 személynek nincsenek kulturális kiadásai. Ez viszont arra figyelmeztet,

hogy a jövedelmi helyzetet elfogadhatónak minősítők (37) közül a többség nem ruházódik és a tévé jelenti számukra az egyedüli kulturális kínálatot.

3.3.3. tábla

<i>Kiadások</i> jövedelem%-ban (előző hó)	Élelem	Haszná- lati cikkek	Ruház- kodás	Lakás, rezi	Gyógy- szer	Kultúra, szórako- zás
0-1%	0	100	155	32	26	155
2-10%	1	65	8	8	72	16
11-25%	9	2	7	53	39	-
26-50%	80	2	1	71	31	-
51-75%	67	1	-	3	2	-
76-100%	11	1	-	4	1	-
Összesen	168	171	171	171	171	171

A gyógyszerre és lakásra-rezsire kapott nagy százalékarányok még abban az esetben is nehezen hihetőek, ha az illetők a megelőző hónapban fizették ki adójukat, vettek télfát illetve betegség miatt sokat kellett orvosságra költeniük. Ezt a néhány esetet leszámítva azt tapasztaljuk, hogy a három jelentős tétel a családi költségvetésben az élelem, a lakással kapcsolatos kiadások és a gyógyszer.

A mintába került személyek-családok többsége esetében nagy szükség volna valamilyen támogatásra. Feltételeztük, hogy a település jellegéből fakadóan – az egykori zombolyai németeknek a korábbi közösséghez való közismert ragaszkodása¹⁶ következtében – a külföldi kapcsolatok valamiként enyhítik a meglévő finansiális nyomást. Miközben a megkérdezettek kétharmadának (116 fő = 67,4%) vannak külföldön rokonai és/vagy barátai, a kapcsolatot csak 88-an tartják, ebből élő mindössze 20 (22,7%). Az idelátogató rokon/barát – négyszer gyakoribb, mint a kiutazó zombolyai – minden bizonnyal nagyobb segítséget jelent, mint amekkora költséget okoz.

Arra a kérdésre, hogy nehéz helyzetben kitől kap segítséget a megadott válaszlehetőségek között szerepelt a hatóság, az egyház, karitatív szervezetek és a sajtó (nyilvánosság) is. A hatóság, a karitatív szervezetek és a sajtó nulla „találata” megdöbbentő, de az is figyelmeztetésként értelmezendő, hogy az egyház és a rokonok is csupán 1-1 esetben segítettek a rászoruló megkérdezetteken. Azt nem tudjuk, kihez fordulnak a rászoruló ilyen esetben támogatásért, de ez másodrangú kérdés, hiszen a felsorolt személyek és intézmények egyik felelőssége, hogy odafigyeljenek azokra, akik sorsa számukra nem lehet közömbös.

A válaszolóknak csak a 30,4 százaléka jelzi, hogy nehéz helyzetben számíthat valamilyen, biztosnak minősíthető támogatásra. Ennek túlnyomó része a családból származik, a többi forrás – barátok (2,3%), szomszédok (1,7%) s a már említett egyház illetve karitatív szervezetek (0,6-0,6%) – elhanyagolható. A rokonok szinte nem létező támogatása (ennek hiánya) jelzi, a szegények a társadalmi kapcsolatok vonatkozásában is a szélre sodródnak – védőháló semmilyen vonatkozásban nem óvja ezeket az embereket. A társadalmi-emberi kapcsolatoknak a fenti válaszok által kirajzolt mikrouniverzuma ijesztően

tágas, benne az egyéntől nagy, de még elérhető távolságra a család, majd e térség peremén néhány halványan érzékelhető pont: az egyedüllét, a magára utalt ember világa. És mindez Zsombolyán, egy olyan kisvárosban, ahol az utóbbi évek népességi mozgásai ellenére sok az őshonos, sokan ismerik egymást, viszonylag sűrű – kellene hogy legyen – az emberi kapcsolatok rendszere, az a gyakran emlegetett durkheimi háló.

	Segítség (%)	Esetleges segítség (%)
Család	25,2	11,1
Szomszéd	1,7	1,2
Barát	2,3	0,6
Rokon	0,6	-

A kialakuló kép egészen mást mutat: a szegények, támogatásra szoruló magukra maradnak, a többségében nyugdíjasokat, időseket „leírta” az idő, a (szociál)politika intézményei, a hatóság, erősen megfélemeznek róluk a rokonok, elvértve számíthatnak néhány barát, szomszéd segítségére, miközben a magára hagyatottsághoz egy olyan anyagi-gazdasági helyzet társul, amikor a havi jövedelem az országos átlagkeresetnek alig a negyedét teszi ki.

3.4. Mentálhigiénia és szociális gondozás

A civilizáció egyik velejárója a neuropszichiátria körébe tartozó ártalmak széles palettája az egyszerűbb adaptációs nehézségektől vagy érzelmi labilitástól a súlyosabb schizofréniáig vagy idiotizmusig. Nem célunk a jelenség elemzése, csupán azt hangsúlyozzuk ki, hogy a neuropszichiátriai ártalmak az ember és természeti-társadalmi környezete közti egyensúly megbomlásának, az idegrendszer sérülékenységének, túlterheltségének, a mindenfajta stresszhatásnak a következményei.

Az Egészségügyi Világszervezet adatai szerint a fogyatékos személyek 28 százaléka valamilyen a pszichikummal kapcsolatos zavarban szenved. Ez a nemzetközi átlag természetesen országonként változó százalékarányban jelentkezik, de feltűnő, hogy a fejlettebb országokban az esetek számosabbak. Míg a gyengén fejlett országokban minden ötödik orvosi vizsgálatra jelentkező személy szenved a lelki élet valamilyen rendellenességében, addig a fejlett országok kórházaiban minden harmadik ágyat egy ilyen tünetekkel rendelkező beteg foglalja el.

Romániai viszonylatban igen eltérő adatok vannak forgalomban a tünetek besorolásáról – életkortól, társadalmi státustól, területi megoszlástól, lakóközösségektől függően. Egyértelmű azonban, hogy az esetek száma növekszik az életkor előrehaladtával, nagyobb a szellemi munkát végzőknél és munkanélkülieknél, illetve nagyvárosi környezetben valamint zárt közösségekben.

Temes megyében a Fogyatékos Személyek Állami Felügyelősége 11 224 személyt tart nyilván (a megye lakosságának kb. 1,6 százaléka), akik közül 3 480 személynek (31%) a diagnózisa a neuropszichiátria területére tartozik. Ez az adat természetesen kiegészül még azokkal a személyekkel, akiket neuropszichiátriai eredetű betegségük okán nyugdíjaztak és a társadalombiztosítás nyilvántartásában szerepelnek.

Az utóbbi évtizedben világszerte növekvő tendenciát mutatnak a neuropszichiátriai esetek kiskorúaknál és felnőtteknél egyaránt. Ennek oka egyrészt a pontosabb és szélesebb körben elvégzett diagnosztizálás, másrészt megsokszorozódtak az idegrendszert és ezáltal az egész pszichikumot terhelő fizikai-szociális hatások (túlfeszített igénybevétel, zajártalom, információs áradat, alkohol- és drogfogyasztás, napi megélhetési problémák, konfliktushelyzetek az emberi kapcsolatokban, a gazdasági és társadalmi változásokhoz való alkalmazkodás nehézségei, stb.). Ezek a tényezők közvetve már a magzatra is károsan hatnak és befolyásolják a koraszülést, a megszülető gyermek kóros anatómiai elváltozásait, illetve funkcionális zavarait. Az óvodában és iskolában jelentkező tanulási nehézségek, amelyek a mentális retardáció következményei, majd a különböző neurózisok eredete a fenti tényezőkre vezethető vissza.

Zsombolya város vonatkozásában felmérésünk szerint a lakosságnak kb. 5 százaléka fogyatékos: 4,83 százalék a többségi románoknál, 5,15 százalék a magyaroknál; közülük 33,1 százalék (32,8 százalék a románok, 33,4 százalék a magyarok esetében) neuropszichiátriai eset, ezen belül 6 százalék az értelmi fogyatékosok aránya. Ezek az adatok nem térnek el lényegesen a megyei illetve országos átlagtól, de az egyszerű számokon túl az empirikus tüneteket jelentésértékűeknek tarthatjuk a mentális egészség jelenlegi helyzete és jövőbeni alakulása szempontjából.

A neuropszichiátriai tünetegyüttesből az örökletes tényezők által meghatározott súlyos esetek száma a legkisebb. Összesen 13 személyt gondolnak intézetben (2 gyermek, 11 felnőtt). Megjegyezzük, hogy 1992-től kezdve, amikor az 53-as számú törvény alapján a súlyosan fogyatékos, I. rokkantsági fokozatúnak besorolt személyek mellé gondozót lehet munkavállalási joggal alkalmazni, sok család élt ezzel a lehetőséggel. Zsombolyán 16 ilyen eset van, ahol a fogyatékos hozzátartozója (szülő, házastárs, gyermek) vállalta a gondozást, aminek fő indítéka a havi fizetés, illetve a nyugdíjazáshoz szükséges szolgálati idő megszerzése. Nyilvánvaló, hogy a fogyatékos személy ellátása jobb a családban, de mentálhigiéniai szempontból nem történik semmilyen rehabilitáció a gyógyszeres kezelésen kívül. A gondozók tulajdonképpen szakképzetlenek, Zsombolyán nincs védett munkahely, nappali foglalkoztató, pszichoterápiás gondozás, tanácsadó szolgálat.

A 27 közepesen súlyos eset szintén családi gondozásban részesül, illetve krízishelyzetekben pszichiátriai intézetbe utalják be őket. Az enyhébb esetek nagy része nincs nyilvántartásba véve. Ennek oka egyrészt az, hogy az illető személyek, vagy hozzátartozóik nem tulajdonítanak ennek fontosságot, az adott élethelyzet velejáró jelenségének tekintik (szorongásos helyzetek, különböző fóbiák, depressziós állapot, neuraszténia, hisztérikus rohamok, személyek közötti összeférhetetlenség, családi konfliktusok, agresszív megnyilvánulások, testi sértés stb.). Másrészt, mivel ezen eseteket általában a III. rokkantsági fokozatúnak ítélik, nem jár vele semmiféle anyagi előny vagy kedvezmény, az illető személyek vagy hozzátartozóik nem érdekeltek az esetek bejelentésében.

A leggyakoribb tünetek – viselkedészavar, depresszió, adaptációs készség hiánya – elsősorban az aktív életre képes nyugdíjasoknál, betegnyugdíjasoknál, munkanélkülieknél, a külföldre települt fiatalok egyedül maradt hozzátartozóinál (szülő, nagyszülő), iskolát végzett és állás nélküli fiataloknál jelentkeznek.

Gyermekek esetében a szakorvosi ellátás a Temesvári Gyermekek és Ifjúsági Mentálhigiéniai Központban történik, de a továbbiakban korai fejlesztő foglalkozásra, speciá-

lis oktatásra és kiegészítő rehabilitációra általában vidéken – esetünkben Zsombolyán – semmilyen lehetőség nincs. Az enyhén és közepesen súlyos értelmi fogyatékos gyermekek a temesvári kiegészítő iskolát látogathatják: az 1999/2000-es tanévben 13 tanuló, közülük egy sem magyar.

A zsombolyai általános iskola magyar tannyelvű osztályainak alacsony létszáma és a kiegészítő iskola román tanítási nyelve következtében az értelmi fogyatékos magyar tanulók a helybeli általános iskolát látogatják és a kiegészítő (gyógypedagógiai) foglalkozás hiányában gyenge tanulmányi eredményeik frusztrációs állapotot kelt gyermekben, szülőben, nevelőben egyaránt. Iskolai jelzések szerint a tanulók viselkedésében megmutatkozik a szülői minta, az otthoni gondok, feszültségek hatása, ami érdektelenségben, figyelmelhagyásban, fáradtságban, iskolakerülésben, fegyelmezetlenségben nyilvánul meg.

A rehabilitáció hiánya mellett a szociális gondozás hiányát is jelezzük. Bár a törvényes rendelkezések – a fejlett országok mintájára – a decentralizáció jegyében egyre inkább a helyi közigazgatás (helyi tanácsok és polgármesteri hivatalok) hatáskörébe utalja a fogyatékosak és hátrányos helyzetűek szociális ellátását, erre az anyagi-pénzügyi feltételek nem adottak (a feladat mellé nem rendelte oda a központ az anyagi forrást is). Továbbá hiányzik a képzett szociális munkások hálózata, amely kapcsolatot teremtené a közigazgatás és a gondozandók között. A kórházból, szanatóriumból hazakerülő személyek utógondozását senki nem látja el, védett munkahely vagy munkaközvetítés nincs, lakást nincs honnan kiutalni, a fogyatékos szabadidős foglalkoztatására nincs lehetőség.

Ezen a helyzeten jelenleg a társadalmi önszervezés jegyében jelentkező struktúrák – egyesületi, alapítványi keretben létrehozott szerveződések –, esetleg egyházak helyi képviselői változtathatnának, természetesen a közpénzi támogatás pályázati rendszerben történő biztosításával. E szervezetek a nevelőkkel és az egészségügyi személyzettel együttműködve kezdeményezhetnék és esetenként felvállalhatnák a lelki gondozást is, beleértve a rehabilitáció valamilyen formáját és – ami ennél fontosabb – a megelőzést célzó mentálhigiéniai nevelést és tanácsadást.

Összefoglalás: tanulság és kérdések

A szegénységnek igenis van etnikai olvasata. A témával való foglalkozás szakmailag igen nehéz feladat, ugyanis a kérdésfelvetés idegensége miatti tartózkodó-elutasító magatartáson túl számolni kell az adathiánnyal.¹⁷

A helyi közigazgatás – helyi tanács, polgármesteri hivatal és intézményei – nem rendelkezik (még?) olyan szociális programmal, amely a szegények vonatkozásában a segélyosztásnál többet, távlatot jelentene.

A szociálpolitika decentralizációjával kapcsolatos kormányzati lépésekről nehéz megállapítani: felelősség-átruházásként avagy emberközeli probléma-megoldásra tett kísérletként kell értelmezni ezeket.

A mentálhigiénia a mostohán kezelt szociálpolitika Hamupipőkéje, e téren az etnikai dimenzió végképp feledésbe merül.

A civil-mozgalmi szféra szociális téren Temes megyében a szomszédos megyék adatait meghaladó számú intézményt jelent: Arad megyében 93, Krassó-Szörény megyében 45, Temes megyében 116 intézményt tartanak nyilván (Polexe 2000). Ennek ellenére

hatalmas fehér foltok léteznek mind települések, mind feladatkörök szempontjából. A szegénységgel áttételesen, a sokgyermekes családok okán foglalkozik a megyében 14 szervezet és a megyei tanács illetve a temesvári polgármesteri hivatal szakintézményei, léteznek menhelyek és öregotthonok kisjövedelmű idősek számára – 1 illetve 11 intézmény –, Zombolyára „nem jutott” ezekből.

Szociális téren a teljes magára hagyatottság jellemző, a rászorulóknak még családjuk segítségére is a szükséghelyzetek 25 százalékában számíthatnak, felkődlik még a személyes horizont láthatárán a szomszéd, a rokon és a barát – intézmény sehol.

Irodalom:

xxx Agrarbericht der Bundesregierung – 1997, BMELF, Bonn.

Albert Ferenc – Grosskopf, W. – Jehle, R. – Wochner, R. 1998: *Die Entwicklung des ländlichen Raumes in Rumänien – Die Dörfer des Banats auf dem Weg zur Multifunktionalität*. Universität Hohenheim. Stuttgart.

Bakk Miklós 1999: *Multikulturalizmus – diskurzus és módszer*, In: Bodó Barna szerk.: *Multikulturalizmus és öikuménia*, Szórvány Alapítvány, Temesvár

Balcerowicz, Leszek 1993: *Common Fallacies in the Debate on the Economic Transformation in Central and Eastern Europe*, Working Paper 11, European Bank for Reconstruction and Development, London, October.

Barbu, Gh. – Gheorghe, V. – Puwak, H. 1992: *Dimensiunea sărăciei în România*, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Seria Politică Socială Nr.2.

Barr, Nicholas ed. 1995: *Munkaerőpiac és szociálpolitika Közép- és Kelet-Európában*, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest

Berevoescu, Ionica et. al. 1999: *Fetele schimbării*, Nemira, București

Bíró Gáspár 1995: *Az identitásválasztás szabadsága*, Századvég, Budapest

Bodó Barna ed. 1998: *Local Identity and Regionalism*, Diaspora, Timișoara

Bozóki Antal 1995: *Kisebbségi jogok*, Fórum, Újvidék

Epuran, Mihai – Nini, Vasile szerk. 1995: *Starea economico-socială a județului Timiș în anii 1989-1994*, Mirton, Timișoara.

Estrin, Saul 1995: *Az örökség*, In: Barr, Nicholas ed. 1995: *Munkaerőpiac és szociálpolitika Közép- és Kelet-Európában*, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest

Ferge Zsuzsa 1991: *Szociálpolitika és társadalom*, T-Twins, Budapest

Girasoli, Nicola 1995: *A nemzeti kisebbségek fogalmáról*, Akadémiai, Budapest

Hoppál Mihály – Szecskő Tamás szerk. 1984: *Életmód: modellek és minták*, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest

KSH 1993: *A létminimum szintjén és alatt élő népesség jellemzői*, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

Lévai Katalin – Széman Zsuzsa 1993: *Társadalmi trigonometria*, Scientia Humana, Budapest.

Mihuț, Liliana – Lauritzen, Bruno 1999: *Modele de politici sociale*, Editura Didactică și Pedagogică, București

Milanovic, Branco 1993: *Social Costs of Transition to Capitalism: Poland, 1990-1991*. Transition Paper 2, World Bank, Washington D.C.

Molnár István János 1996: *Kanada és a Québec-kérdés*, Logod, Budapest

Năstase, Adrian 1998: *Drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale*, ARED, București

Pasti, Vladimir 1995: *România în tranziție. Căderea în viitor*, Nemira, București.

- Polanyi, Kari 1944: *The Great Transformation*, Beacon Press, Boston.
- Polexe, Lucian coord. 2000: *Ghidul social al Banatului*, Fund. Timișoara '89, Timișoara
- Popkin, Barry 1992: *Poverty in the Russian Federation: Demographics and Coverage by Current Support Systems*, University of North Carolina
- Románia Statisztikai Évkönyvei: *Anuarul Statistic al României* 1991-1999
- Rosanvallon, Pierre 1998: *Noua problemă socială*, Institutul European, Iași
- Sandu, Dumitru 1999: *Spațiul social al tranziției*, Polirom, Iași.
- Sipos Sándor 1992: *Poverty Measurement in Central and Eastern Europe before the Transition to Market Economy*, Innocenti Occasional Papers Economic Policy Series 29. Firenze
- Spéder Zsolt 1996: *Változások évről évre*, In: Andorka – Kolosi – Vukovich: Társadalmi riport 1996, TÁRKI, Budapest
- Stone, Julius 1932: *International Guarantees of Minority Rights*, Oxford-London
- Szelényi Iván 1992: *A posztkommunista átmenet társadalmi konfliktusai*, MTA PTI, Budapest
- World Bank 1993: *Poland: Income Support and the Social Safety Net during the Transition*, Washington D.C.
- Zamfir, Elena – Zamfir, Gheorghe coord. 1995: *Politici sociale, România în context european*, Alternative, București.
- Zamfir, Cătălin coord. 1999: *Politici sociale în România 1990-1998*, Expert, București.

¹ Végül is a két kérdéscsoport egybe fut össze: a totalitarizmus örökségét felszámoló reform igazi célja a polgárok hatalommal való felruházása. A történelem bebizonyította: ehhez megfelelő tudásra van szükség, a megszerzéséhez pedig szabadság és a tanulást lehetővé tévő anyagi helyzet.

² Ez azt is jelentheti, hogy társadalmi szinten még nem ismertek, nem tudatosultak azok a keretek és folyamatok, amelyek az átalakulás előfeltételei illetve velejárói.

³ Arra a kérdésre, hogy hány év alatt közelítheti meg Románia a nyugati-európai országok szintjét, az 1997-es kutatásban megkérdezettek válasza 19,25 év átlagértéket adtak. (Albert-Grosskopf 1998)

⁴ Human Development Report 1992, idézi: Zamfir-Zamfir 1995.

⁵ Lásd: Orshansky, Mollie 1965: *Counting the Poor*, idézi Zamfir-Zamfir 1995:65.

⁶ Lásd: Commission of European Communities: *Final Report from the First Programme of Pilot Schemes and Studies to Combat Poverty*, 1981.

⁷ Friss, egy-két éves összehasonlító adatokat nem sikerült fellelni, de ez esetben az arányok a fontosak: hogyan alakul a helyzet abban a geopolitikai térben, amely viszonyítási alapként is szolgál.

⁸ A 2000-es világbanki adatok szerinti helyzet: a poszttotalitarista térségben a szegénységet napi 2 USD (54 ezer lej), a súlyos szegénységet napi 1 USD (27 ezer lej) keresethez kötik. (Lásd HVG 7/2001.) Ezek a számok havi jövedelemként Romániában 1,5 milliós illetve 750 ezer lej jelentenek. A minimálbér 2001 elejétől 1,4 millió lej, az átlagos nettó bér pedig 2,3 millió lej.

⁹ Elfogadta az ENSZ Közgyűlés 1966. dec. 16., érvénybe lépett 1976.

¹⁰ A kutatás előkészítésében illetve az adatfelvételben részt vettek zombolyai magyar pedagógusok, mozgalmi emberek, akik közül mindenek előtt Magyar Katalin ny. tisztviselőnek tartozunk köszönettel.

¹¹ A minimálbér alakulása Romániában: 1995 április – 75 000 lej, 1995 augusztus – 97 000 lej, 1997 február – 150 000 lej, 1997 augusztus – 225 000 lej, 1997 október – 250 000 lej, 1998 április – 350 000 lej, 1999 május – 450 000 lej, 2000 február – 700 000 lej, 2000 december 1 millió lej, 2001 február – 1,4 millió lej. Az adatfelvétel idején a minimálbér 700 000 lej volt.

¹² Ebben a kategóriában nem csupán a magyarság alulreprezentált, ugyanis ezt a típusú támogatást jórészt a romák igénylik a várostól.

¹⁴ A születések és az elhalálozások aránya bizonyítja ezt: 1977-ben 610 születésre 198 elhalálozás, 1995-ben 260-ra 136 míg 1999-ben 323 születésre 183 halálozás jut, vagyis az egyenleg mindvégig pozitív.

¹⁵ A helyi iparban összesen több mint 5000 munkahely létezett 1989-ben, öt év alatt ezeknek kb. a fele megszűnt, s újabbak jórészt a kilencvenes évek második felében jöttek létre, 2000-ig mintegy 1500.

¹⁶ Temesvár 30 ezer főt kitevő, a lakosság 9%-t jelentő magyarságával mindenképpen a legjelentősebb, a lugosi 5 ezer magyar 11%-t jelent a helyi népességből csakhogy Temesvárral ellentétben nincsenek intézményei.

¹⁷ Az innen Németországba került németek ragaszkodásának igen sok jele tapasztalható: templomok felújítását támogatják akkor is, ha alig maradt katolikus egykori településükön, mint például Varjason, a helytörténet értékeinek megőrzését kívánják elősegíteni, mint például Lenauheimban, Máriaföldén a helyi múzeumok illetve gyűjtemények támogatásával, iskolákat támogatnak, a megye német iskoláinak legtöbbje rendelkezik saját, ajándékba kapott iskolabusszal.

¹⁸ Zombolya polgármesteri hivatala részéről mindvégig a legteljesebb nyitottságot tapasztaltuk, amiért akkor is köszönet jár, ha ezt tartjuk természetes állapotnak. Tartózkodónak egyes megyei hivatalok mutatkoztak.

IV. Tanulmányok

Túros Endre

Gyermekotthonaink a harmadik évezred küszöbén

Közvetlenül az 1989-es fordulat után a romániai gyermekotthonok világa kiemelt helyet kapott a hazai és a Romániával foglalkozó nemzetközi sajtóban egyaránt. A „nagy leleplezések” korszakában minden lehetséges rosszat elmondtak, leírtak, filmre vettek a szocializmus eme „monstrum-intézményéről”, amely – az akkori sajtóvélemények szerint – megnyomorította a családi környezetüket elvesztett, állami gondozásra szoruló gyerekek életét. A hazai és nemzetközi közvélemény élénk érdeklődést mutatott a téma iránt, ami a sajtót szenzációsabbnál szenzációsabb „leleplezésekre” sarkallta. A mélységes tájékoztatlanságot bizonyító „elírások” nem jelentettek problémát. (Egyetlen példa: a korszak lendületes újságírói szövegéből kiderül, hogy a csíksomlyói árvaházat a szocializmus éveiben hozták létre. – Lapszéli jegyzetem: 1913-ban!) A sajtókampány meghozta a maga eredményét. A hazai közvélemény „megborzongott”, és a kilencvenes évek elejének költségvetési pénzeiből tetemes összegeket kapott a terület, külföldön megmozdult a segíteni akarás, és elindultak nyergesvontatók: áramlani kezdett a nyugati segély – számolatlanul, megmérhetetlenül. A kilencvenes évek elejének eme két irányból is nekilódult segítő szándéka aztán eredményesen semlegesítette egymást.

Megháromszorozódott ugyan a gyermekotthoni nevelők létszáma, de alig maradt szakképzett nevelő ezekben az intézményekben. Az 1990-es legelső szabad pedagógus mozgási időszakban az addig munkahely-változtatásra képtelen (magyarán: az 1990 előtt röghöz kötött) szakemberek döntő többsége távozott ezekből az intézményekből. Az indok: a gyermekotthonok a pedagógusok döntő többsége számára a szakmai eredménytelenség garantált helyszínét jelentették/jelentik. A kilencvenes évek elején szinte lehetetlennek tűnt a távozott szakemberek pótlása, és országos szintű megoldás erre mindmáig nem született. Helyi törekvések és viszonylagos eredmények léteztek, de az 1998-as nagy átrendezés ezeket is felborította. Kitűnő példát szolgáltat erre Hargita megye két nagy gyermekotthona, a csíksomlyói és a székelykeresztúri. Csíksomlyón az alkalmazott szakképzetlen pedagógusok munkahelyi szakképzését, távoktatási formában való diploma-szerzését szorgalmazták a kilencvenes évek derekán; Székelykeresztúron két – a gyermekotthon számára szerencsés – véletlen segített. A város kicsi, sok benne a pedagógus, és 1990-ben, miközben sokan otthagyták az intézetet, több keresztúri diplomás pedagógusnak csak úgy sikerült megszabadulnia az ingázástól, hogy a gyermekotthonban megüresedett munkahelyeket pályázta meg. A másik helyi specifikum: rekordidő alatt tönkrement a város ipara, és 1995-ben már nyolc munkanélkülivé vált mérnök állt be gyermekotthoni nevelőnek. Ők sem szakemberek, de a mérnöki diploma mégiscsak többet jelent a semminél, és az átképzésükre is mutatkozott némi esély.

Az 1998-as rendelkezések létrehozták a Gyermekek Jogait Védő Országos Ügynökséget, és ennek a fennhatósága alá került három olyan intézménytípus, amelyek az-

előtt különböző minisztériumok alárendeltségében működtek. A három évesnél kisebb állami gondozottakat ellátó, a fogyatékos gyerekeket nevelő és az óvodás- és iskoláskorú gyerekeket gondozó gyerekintézmények az egészségügyi, munkaügyi ill. tanügyi minisztérium hatásköréből átkerültek az országos ügynökség felügyelete alá, s ezzel új időszak kezdődött számukra. Még a gyermekotthon megnevezés is eltűnt 1998-ban, az új megnevezés: elhelyezési központ („centru de plasament”). Az új megnevezés önmagában is jelzi a változás lényegét: a gyermekotthoni nevelőnek már nem pedagógusi, hanem szociális gondozói szakképesítésre van szüksége. A pedagógusok egyelőre megőrizhetik státusukat, de akinek még nincs diplomája, és azért kínlódott, hogy munkahelye megőrzése érdekében szerezzen pedagógus szakképesítést, a nevelői munkakör hosszú távon már nem biztosít megélhetést. A szakképzett szociális gondozó egyelőre fehér holló a gyermekotthoni intézményekben. Pontos előírások még 2001-ben sincsenek, de ez már nem tűnik fontosnak, ugyanis ezeknek az intézményeknek a teljes felszámolása a legújabb „stratégiai célkitűzés”.

A nevelő személyzet hatalmas arányú cserélődése már 1990 nyarán gondolkodóba ejthette volna a felelős döntéshozókat. Áramlott a külföldi segélyjuttatás a munkakörülmények, a gyermekotthoni fizetés magasabb volt, mint amit iskolánál kaptak a pedagógusok, mégis elmenekült a gyermekotthonokból a szakembergárda. Azok a nevelők hagyták ott tömegesen a gyermekotthon intézményét, akik addig valamiféle stabilitást, egyensúlyt szavatoltak. Az 1989-es fordulattal megszűnt a diktatúra, amely felülről tartotta az egyensúlyt, az 1990-es pedagógusáthelyezésekkel pedig nagyon meggyengült a belső egyensúlyt biztosító erő. A nyugati segélyek próbára tették volna a rendszert még akkor is, ha az 1989 előtti fegyelem megmarad, de az eresztekeiből kilazult intézménynek semmi esélye nem lehetett egészségesen megúszni ezt az erkölcspróbáló megmérettetést. A lopásokról, visszaélésekről, a megbomlott munkahelyi fegyelem akkori sajtóhírei tulajdonképpen igazak, de a „kiemelés” ferdítő. Igazságtalan újságírói ítélet volt a honi környezetből „kiemelni”, megkülönböztetett figyelemmel „leleplezni” a gyermekotthonok világát, hiszen akkor és ma is a lopás, visszaélés, törvénytelenység, munkahelyi fegyelmetlenség úgy élt/él Romániában, hogy érvényességi körét nem lehetett/nem lehet a gyermekotthonokra szűkíteni.

Két szempontból is fontos azonban visszaemlékezünk ezekre a sajtószövegekre. Egyrészt mert mint minden kampányszöveg, a kampánycsőnd beálltával eltűntek, és a kilencvenes évek vége felé már nemigen fedezhető fel a hazai sajtóban az állami gondozott gyerekek érdekében való hősi kiállás, leleplezés – holott egyre furcsább dolgok történtek az intézményi átszervezések során. Másrészt fontos ezeknek a szövegeknek a felidézése, mert „nincs új a nap előtt”: az utóbbi hónapokban újra hasonló szövegeket olvashatunk. (Erre még visszatérünk.)

Az 1990-es évek elején a korszak zavaros és ellentmondó történései ellenére érzékelhető módon javult az állami gondozott gyerekek sorsa. Koszt, ruha, szálláskörülmények, személyzeti létszám – kétségtelenül sokkal jobbá vált. Nemzetiségi vonatkozásban még a nyolcvanas évek elrománosító rendeleteit is sikerült orvosolni valamennyire, legalább a Székelyföldön újra magyar intézménnyé vált a legtöbb gyermekotthon. Az igazán mély, koncepcióbeli váltás akkor még nem mutatkozott, viszont az egyes intézmények története, az épületek múltja színes jövőt ígért. Nagyon izgalmas dolog lenne, ha egyszer valaki országos szintű leltárt készítené az épületekről, amelyekben gyermekotthonok mű-

ködtek/működnek. A skála hihetetlen. A „régii szép idők” sztereotípiája, miszerint kastélyok, egykori uradalmi épületek váltak a szocializmus állami gondozottjainak otthonaivá, bizony lebomlana. Mindössze Hargita megyéből néhány zamatos érdekesség: működött itt gyermekotthoni intézmény a „klerikális reakció” ellensúlyozására egykori kolostorban (ma már újra kolostor!), felszámolt katonai laktanyában és – ami a közönséges halandók fantáziáját meghaladja – egykori járási börtönben is. Foucault elmélete arról, hogy nevelési intézményeink a börtön modelljére épültek, ezzel egészen konkrét igazolást nyert.

Féltetve a „belső” problémákat, amelyek megoldására bár kevés eredménnyel, de történtek országos szintű próbálkozások, az elmúlt évtized romániai gyermekotthoni bajait két alapproblémában vélem felfedezni.

Az egyik közismert: az ország gazdasági életének meredek lejtőjén folyamatosan szaporodó állami gondozásra szoruló kiskorúak tömege számára jut-e egyáltalán hely ebben az intézményrendszerben, az időnként összegyűjtött utcagyerekek sokasága hova kerül, ki gondoskodik majd róluk? – Ezt a gondot a bemenet kérdéskörébe sorolhatjuk.

A másik probléma kimeneti jellegű. Erről kevés szó esett az utóbbi időben, holott ez a legsúlyosabb gond, az intézményrendszer eredménytelenségének ez a legkifejezőbb mutatója: mi történik azokkal a fiatalokkal, akik kikerülnek az állami gondozásból? Hol laknak? Miből élnek meg? – A kilencvenes években a gyermekotthonokból kinőtt fiatalok irigykedve gondolhattak azokra, akik a sokat szidott szocializmus korszakában nőttek fel, hiszen annak idején ezek az állami intézmények egy működő szociális védőháló láncszemei voltak. A gyermekotthonba utalt kiskorú egy működő gépezetbe került, amely hibái, tökéletlenségei, hazugságai ellenére, teljesíteni tudta feladatát. Szinte minden gyermekotthoni növendék átpréslődött az iskoláztatás kötelező fokozatainak, kapott valamilyen szakképzést, és az intézeti gondozásból kikerülve lakáshoz és munkahelyhez jutott. Párt-határozat szavatolta, és a vállalatok vezetői, bármennyire is nem tetszett, nem kerülhették meg a “felső utasítást”. Az intézeti fiatalok a gyermekotthonból nem kerülhettek közvetlenül az utcára, szociális biztonságukat az indulás pillanatában az állam biztosította.

1990-ben elkezdődött a szociális védőháló szétszakadása, ami elsőként a gyermekotthonból érkező fiatalokat érintette hátrányosan. Sorsuk rendezésére országos szintű megoldás azóta sem született. A kilencvenes évek elején naiv vágy volt, hogy a helyi önkormányzatok vállalják magukra a szociális védelem megannyi feladatát, hiszen minden helyi közösségnek jól megfontolt érdeke, hogy a gyermekotthon aktív munkaerőt és ne bűnözésre kényszerülő ifjúságot ömlesszen a helyi társadalomba – az érdek valós, de elérésére mindmáig hiányoznak az anyagi lehetőségek.

Túlzás azt állítani, hogy helyi szinten semmi nem történt ezeknek a fiataloknak az érdekében. Ma már minden magára valamit is adó városnak van hajléktalan-szállása és segélykonyhája – de ezt legfeljebb “tűzoltóakciónak” nevezhetjük. Alapítványok sora jött létre, amelyek elsősorban külföldi támogatások révén szállást és munkalehetőséget próbálnak biztosítani a gyermekotthonból kikerülőknél. Ezek szép kísérletek, néhány évre sokak számára megoldást jelentenek, de csak halvány esélyt ígérnek a teljes körű társadalmi integrációra. Figyelmet érdemlő a Hargita megyében működő, elsősorban gyermekotthonokból kikerülő veszélyeztetett fiatalokat segítő alapítványok teljesítménye. A székelykeresztúri Domus Alapítvány gyermekotthonból kikerülőknél (40-50) biztosít lakást és megélhetést. A csíksomlyói Csibész Alapítvány pár év alatt hazai körülmények között hihetetlennek tűnő eredményeket ért el. Ma már tucatnyi alapítványi ház és az ala-

pítvány létrehozta vállalkozásoknál közel kétszáz munkahely segít a halmozottan hátrányos helyzetű fiatalokon. Évente vásárolnak újabb házakat, létesítenek újabb munkahelyeket. De még egy ilyen, országosan egyedülálló kezdeményezés sem képes a környezetben sokasodó szociális gondok teljes körű megoldására.

Az ún. „belső fejlődés”, a gyermekotthoni intézmények átalakítási folyamata a székelyföldi események ismerete alapján minden akadály, nehézség, következtelenség ellenére határozottnak és célirányosnak tűnt az utóbbi években. Milyen konkrét eredmények születtek, arra egy 2001 elején elhangzott kormányfői utasítás enged következtetni: a 120 000 állami gondozott gyermek sorsának javítása érdekében a miniszterelnök arra utasította a megyék prefektusait, hogy minden megyében kötelező módon létre kell hozni legalább egy családi típusú gyermekotthont, mert az EU ezt szorgalmazza. A családi típusú gyermekotthon köztudottan kisebb méretű, tíz-tizenkét gyermek gondozását vállaló intézményt jelent. Közel tíz éve ilyen intézmények létrehozását szorgalmazzák az egymást váltó kormányok, és Hargita megyében, amelyik semmiképpen sem tartozik az ország gazdag megyéi közé, tíz ilyen gyermekotthon működött 2000-ben. A miniszterelnök utasítása ráirányította a figyelmet a Hargita megyei adat egy addig kevésbé fontosnak tartott jellemzőjére: az említett 10 intézmény közül egyetlenegy sem létesült állami támogatással. A költségvetési támogatást a már beindult intézmények megkapják, de az elindítás minden esetben külföldi segítséggel, olykor az állami bürokrácia ellenében jött létre. 1993-ban, amikor a legelső családi gyermekotthon indult, csodával határos volt a hivatalos engedélyek megszerzése.

A kilencvenes évek intézményszervezési, -átalakítási, -finanszírozási intézkedései ellentmondásosoknak tűnnek. A meghirdetett elvek és a valóság közötti összhanggal van baj. A folyamatosan ismételtetett alapelv: az állami gondozott gyerekek lehető legteljesebb társadalmi integrációja. Az örökbefogadási rendszer alakulása kétségtelenül ezt a célt szolgálta, de az intézeti gyerekek iskoláztatásával kapcsolatos változások a pedagógusok körében nem talált maradéktalan támogatásra. Közismert, hogy a '89 után oly sokat emlegetett tolerancia társadalmi méretekben fejlődött visszafelé az utóbbi tíz évben. Ennek bizonyítására egyetlen példa: '89 előtt a roma gyerekek mindenütt együtt jártak iskolába az illető falvak, városok román ill. magyar gyerekeivel; a kilencvenes években pedig eltűntek onnan, és minden közös iskoláztatást célzó kísérlet kemény helyi ellenállásba ütközik. Nos, a toleranciaszint mélypontján az ország minden gyermekotthonának meg kellett szüntetnie a saját iskoláját. 1997 ősztől kezdve, papírforma szerint, minden gyermekotthoni gyermek külső iskolába jár, „a teljes körű társadalmi integráció érdekében”. Talán nem szükséges részletezni, hogyan érezhetik magukat ezek a gyerekek, miközben „integrálják” őket.

A decentralizálás folyamata is bájosan hazai jelenség. A korábban többféle fenntartóság alá tartozó intézmények már negyedik éve egyetlen országos ügynökség alárendeltjeivé váltak, de a teljes körű finanszírozás már kezdetben lehetetlennek bizonyult. Az ingatlanok, melyekben gyermekotthonok működnek, átkerültek az országos ügynökség megyei igazgatóságai (pontosabban: a megyei tanácsok) tulajdonába, amivel finanszírozási zűrzavar kezdődött. Az országos ügynökség költségvetése elégtelen volt, a megyei tanácsok hiába kaptak utasítást a társfinanszírozásra, a megyei pénz nem volt elég. A Hargita megyei Tanács és az itt működő Gyermekjogvédő Megyei Igazgatóság, az említett országos ügynökség megyei intézménye 1999-ben országos pozitív példa volt: az önkor-

mányzatok közti sikeres egyeztetés eredményeként sikerült az intézményeket zavartalanul működtetni. A Hargita megyei példa nyomán született meg a 2000. évi törvényes szabályozás. 2000 volt az első év, amikor törvény előírta módon történt az országos, a megyei és a helyi költségvetések gyermekintézmények működtetésére szolgáló tételeinek összehangolása. De: az 1999-es „túlélési költségvetés” forráshiányának hatása azóta is öröklődik. Egyetlen adat: egy gyermekotthoni nevelőnek addig 4-6 gyerekből állt a nevelői csoportja, 1999 őszétől 10-12 gyerekből áll egy csoport.

A decentralizációnak eme félcentralizált változatában kétségtelenül felfedezhetők pozitív fejlemények is. Lassan egyfajta verseny alakul ki megyék és intézmények között, az egykori színes múlt még színesebb jövőt ígér. A helyi finanszírozás eredményeként egyre nagyobb a helyi döntéshozatali jog. Az első családi típusú gyermekotthonok elindulásakor még gyermekotthoni fióként működhettek – a gyerekeket a mammutintézménytől kapták, költségvetésüket a felettes nagy gyermekotthonból osztogatták –, 2000-ben már van megye, ahol megyei szintű határozattal megszüntették ezt a függőségi viszonyt, és a „fiókműködtető” szerepet a megyei igazgatóság vette át. Erről annyit el kell mondani, hogy az intézkedéssel egy kemény helyi konfliktusgócot sikerült feloldani.

Bár túlságosan sok pénzbe kerül az adminisztráció (a miniszterelnöki szöveg szerint a gyermekotthoni költségek 65 százaléka igazgatásra megy), de a többféle forrásból való intézményműködtetés új lehetőségeket is nyit. Pillanatnyilag a legnagyobb lehetőség, hogy az országos, a megyei és a helyi költségvetésen kívül megpályázható pénzforrások is léteznek, és ezekhez elvileg minden pályázó szabadon hozzáférhet. (Azért elvileg, mert azt manapság a legnaivabb ember is tudja, hogy a jól megírt pályázat önmagában nemigen elég a pénzforrás megnyitásához.) A versenyben eredményes megyék az országos érdekű programok (PIN = programme de interes național) biztosította anyagi források, valamint az egyre hozzáférhetőbb külföldi támogatások felhasználásával nagyon „elhúzhatnak” a többiektől, esélyük lehet mélyebb, koncepcióbeli változtatásokra is.

A már említett miniszterelnöki utasítás programot jelent. Hargita Megye Tanácsa 2001 elején megszavazta a megye gyermekotthonainak intézményfejlesztési stratégiáját, ennek legkeményebb része a hagyományos gyermekotthonok felszámolását írja elő a 2002 végéig. Az értelmezéshez elengedhetetlen néhány számadat. A csíksomlyói Domokos Pál Péter gyermekotthonban 1999-ben 161 és 2000-ben 147, a székelykeresztúri Zeyk Domokos gyermekotthonban pedig 1999-ben 327 és 2000-ben 275 gyermeket gondoztak. (1989 előtt Székelykeresztúron 500 körül, Csíksomlyón pedig 200 fölött volt a szokásos gyermeklétszám). A számadatokból kiderül, hogy a leépítés országos stratégiája nem mai keletű. Az is nyilvánvaló azonban, hogy normális körülmények között csak hosszabb távon képzelhető el a teljes felszámolás. Az új megyei stratégia szerint három irányban kell felgyorsítani a leépítési törekvéseket: minél több gyereket visszajuttatni eredeti családi környezetébe (aminek nagyon gyengék az esélyei), könnyíteni kell az örökbefogadás feltételeit (országos rendelkezések függvénye), és az összes többi gyereket kisméretű, családi típusú új intézményekbe kell áthelyezni (ami pénzügyi lehetőségek függvénye).

Az utóbbi tíz évben meglehetősen sok – hazai hivatalos és külföldi támogatásból származó – pénzt fordítottak arra, hogy a megye két-nagy gyermekotthona lakhatóbb, családiasabb, elviselhetőbb környezetet biztosítson a gondozottak számára. Ez a pénz most már elvesztett beruházásnak számít, és ennél sokkal nagyobb újabb befektetésre van szükség arra, hogy a legkevesebb harminc házban új, családi típusú intézmények alakulhassa-

nak. Ingatlanvásárlásra hazai pénz nincs, a házakat csak külföldi segíelyből lehet megvásárolni. Létezik egy PHARE-alap, amire pályázni lehet, a pályázatok elindultak a maguk útján, és ha ez „bejön”, akkor megvalósítható a megyei stratégia.

Az új intézmények a megye különböző részein, a helyi hatóságok támogatásával indulnának. Ha minden sikerül, akkor „csak” a személyzet problémája okoz gondot. Az eddigi szakképzett nevelők döntő többsége ingázással sem éri majd el az új intézményt, ahova áthelyeznék – valószínűleg Székelykeresztúron, ill. Csíkszeredában marad, az új gyermekotthonok pedig olyan személyzettel indulnak, amilyen éppen kerül. Ha minden tökéletesen sikerül, akkor ez lesz a legnagyobb probléma. A sikeres intézménylebontásnak egyébként Hargita megyében van egy országosan egyedülálló példája. Csíkszentmártonban működött a kilencvenes évek elejéig egy gyermekotthon, ahol folyamatosan legalább félszáz három évesnél kisebb állami gondozottat neveltek. Az épület javítását csak úgy lehetett elkezdni, ha a gyerekeket kiköltöztetik. Ennek egyetlen módja kínálkozott: az alkalmazottak többsége (és néhány kívülálló) hazavitt a saját családjába egy-két gyereket. A megoldás jónak bizonyult, az új rendszer működik: amikor elkészült a javítás, már senki nem gondolkozik a gyermekek visszahozatalán, más hasznos célra jelölik ki a felújított épületet, a háromévesnél kisebb állami gondozásra szoruló gyerekek családoknál történő nevelése pedig már természetes módon folytatódik.

A már említett bemenet súlyos gondját megelőző programokkal és a kemény anyagi problémák között vergődő, gyerekeiket eltartani már képtelen családok anyagi támogatásával eredményesen lehet enyhíteni. Érdekes jelenség, hogy miközben a nagyvárosok, elsősorban Bukarest az utcagyerekek problémáival küzd évek óta, a tradicionális kisvárosi jellegüket még mindig őrző székely városokban utcagyerek egyáltalán nem létezik – legalábbis a rendőrségi statisztikák szerint. Akiket az utcán sétálók esetleg mégiscsak látnak, azok máshonnan származnak. A kimenet problémáját pedig az örökbefogadások meg a családi típusú intézmények támogatásával legalábbis a robbanásszint alatt tarthatják. Az örökbefogadást meg a családi típusú gyermekotthont a kimeneteli gondok lehetséges megoldásai közé sorolom, mert mindkettő nemcsak a kiskorú gondozását, nevelését, hanem az életbe való elindítását is vállalja, és a nagy állami intézményeknél mindenképpen nagyobb esélye van erről gondoskodni.

Ma már nem lehet a romániai gyermekotthonokról beszélni. Az intézmények közötti különbségek egyre nőnek, és az utóbbi hónapok megújuló sajtókampánya, mely mögött az EU bírálatainak hatása meg a kormányváltás egyaránt felfedezhető, már egészen más. Az újsághírek adatszerűbbek, a „nagy leleplezés” helyett a gondok, bajok, problémák megoldásának igénye van jelen. Legkifejezőbbeknek azokat a szövegeket tartom, melyek az állatbetegségek miatti élelmiszertilalom megszegését, a nyugati támogatásként kapott élelmiszerek gyermekotthonokban való felhasználását, és az ezt követő ellenőrzések eredményeit interpretálják.

Két rövid szöveget idézek. Mindkettő nagyon friss, helyi lapban jelent meg mindkettő, szerzőjük neve, a megjelenés helye nem titok, de eme filológiai pontosítások mellőzésével a remélhetően általánosulni kezdő érvényüket szeretném hangsúlyozni:

1. „Nem irigylem az ellenőrző csoportok tagjait. Azokat sem például, akik az elmúlt hét végén a v...-i árvaházat is meglátogatták. Helyükben ugyanis nem tudom, mit döntenék, még akkor is, ha látnám: egészségügyi igazolás ugyan nincs valamelyik termékre, de nélküle ebéd, reggeli és vacsora sem az ártatlanoknak. Mert törvényt, rendeletet

hozhatnak százat is, ha az esetleges következmények elhárítására nem gondolnak ott fenn, nagyon fenn.”

2. „Végezetül megemlítenénk: az ellenőrzés nyomán elkészült jelentés több célra kér pénzt a kormánytól. Végeredményben elég hamar kiderülhet: az ország új vezetése szavak, ellenőrzések szintjén marad-e, avagy konkrétan is támogatja pár, valóban tarthatatlan helyzet megoldását.”

Arról, hogy egy társadalom milyen állapotban van, legélesebb keresztmetszetet a hátrányos társadalmi helyzetűek, elsősorban az állami gondozásra szoruló gyerekek sorának alakulása mutatja; ami az ezredforduló romániai gyermekotthonaiban megfigyelhető, tulajdonképpen a társadalom egészére jellemző: lehetőségek nyíltak a „megugrásra”, de a leszakadás veszélye egyre fenyegetőbb; lehetőségek és veszélyek mentén távolodnak egymástól a gyermekotthonok, lehetőségek és veszélyek mentén tagolódik a társadalom.

Nagy Erika

A kolozsvári magyar diákok önszerveződési körei és tevékenységei

Egy új korszak, korosztály vagy nemzedék értékorientációira akkor is érdemes odafigyelni, ha azok nem tisztán, körvonalazottan jelennek meg, de tükröződnek a szellemi életben. Az új értékek felbukkanása nem csupán válasz – megoldást kínáló alternatívaként – valamely válsághelyzetre, hanem az adott hely és idő embereire nézve önmeghatározó erővel is bírhat. Tekintettel arra, hogy történelmi tapasztalatunkból kifolyólag irtó-zunk az örök érvényűnek kikiáltott értékek szigorától, manapság inkább értékáramlatokról beszélünk. Ezzel, úgy tűnik, kettős válsághelyzettel kerülünk szembe: egyrészt a korábbi értékek, másrészt bármely érték követése bizonyul illúzióknak, megvalósíthatatlan célkitűzésnek, míhelyt arra reflektálunk, hogy ez idáig minden új szemlélet és célkitűzés előbb-utóbb érvényét veszítette. Ám ez a tünet szinte minden válsághelyzetre jellemző és az általános kiábrándulásban mégis születnek új, egyéni ötletek, célok melyek később sokak számára meghatározóvá válnak. Nem véletlen, hogy az értékteremtés a fiatalok és a fiatalosan gondolkodók körében történik, kiknek ereje a természetes, vitális bizakodásban rejlik.

A következőkben arra teszünk kísérletet, hogy a kolozsvári egyetemi hallgatók önszerveződési formáit – a fenti értékemefontolások fényében – bemutassuk. Ezt azért tartjuk fontosnak, mert ugyan voltak elképzelések arról, hogy a kolozsvári magyar diákság művelődési tevékenysége igen jelentős, de ennek súlyával eddig alig néztek szembe. Ez a diáktevékenység számottevő értékhozadék a diákság felé és egyaránt jelentős nagyságrendű részt képvisel Kolozsvár művelődésében.

Rövid történeti áttekintés

A két világháború közötti korszakban jelentek meg az első kolozsvári magyar diákegyesületek, amelyek vallásos felekezeti jellegűek voltak. 1921-ben alakult meg a református Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE), 1927-ben az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya (ERKNSZEFSZ), ugyancsak 1927-ben az unitárius főiskolások létrehozták a Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körét (DFEIK).

Nemzedékteremtő ereje volt a Székelyek Kolozsvári Társasága keretében létrejött Ifjúsági Bizottságnak (később Főiskolás Szakosztály) és az 1930. január 18-án indult *Erdélyi Fiatalok* című kolozsvári főiskolás lapnak. Ez utóbbi hatását a következőkben jellemzi a lap szerkesztője: „Ott kezdődött az erdélyi magyar ifjúság önálló világnézetének a kialakulása, amikor múltunk őszinte megismerése, jelen állapotunk kendőzetlen képe és a jövő életlehetőségei felé kezdtünk fordulni.”¹

Egy generáció arculatát alakították a sokoldalúan fejlett racionalizmus alkonyán, formális betiltásukig a '70-es-'80-as évek idején Kolozsváron működő diákszerveződési formák közül, az *Igazság* mellékletként megjelenő *Fellegvár* c. diáklap, a Gaál Gábor

Kör, az Echinox Kör, valamint a Visszhang Diákrádió. Az *Echinox* háromnyelvű művelődési folyóirat² agyoncenzúrázva túlélte a '80-as évtizedet.

A diákszerveződési formák típusai

A nagyon általános, diákszerveződési forma megnevezés itt elsősorban az egyetemi hallgatók egyetemen kívüli tevékenységére utal. Ezen belül is több típusa különböztethető meg rendeltetése, működése, szerkezeti felépítése és státusa szempontjából. Funkciójuk szerint a diákszervezések alapítványként, egyesületként, társulatként, baráti társaságként, szakkörként, lapként stb. működhetnek. Szerkezeti felépítésük szerint lehetnek jól meghatározott, szabályokkal rendelkező hierarchikus rendszerek vagy spontánul működő kisebb létszámú csoportszervezések. Egyesek önállóan, mások valamely nagyobb intézményhez kapcsolódva folytatják tevékenységüket. Az önszerveződési forma megnevezést viszonylag kevés esetre alkalmazhatjuk, ilyeneknek tekinthetjük azokat a szervezéseket, amelyeket diákok saját kezdeményezésükre hoztak létre és ők is tartanak fenn.³ Ebből a szempontból még két típust figyelhetünk meg: a tanárok által kezdeményezett, diákokkal közösen létrehozott és diákok tevékenysége által fenntartott, valamint a tanárok (vagy nem diákok) által kitalált, létrehozott és működtetett, de a diákok egyetemi képzését kiegészítő szervezések.

A kolozsvári magyar egyetemisták diákszervezései 1990 után

Kolozsváron közismert jelenség, hogy mindig van valamilyen rendezvény, kiállítás, esemény, amely felkelti az érdeklődést. Ebben jelentős részt képvisel a kolozsvári magyar diákszervezések nyújtotta „kínálat”, amely mindamelllett, hogy elsősorban a diákok részére biztosítanak információs forrást, önfejlesztési vagy szórakozási lehetőségeket, szervesen hozzájárulnak a város művelődési életéhez és a bevezetőben már említett értékorientációk kialakításához.

Az alábbiakban az adott szakmai-képzési területekhez kötődő diákszervezések kerülnek bemutatásra.⁴ Az önkitöltős kérdőívek, szórólapok, kiadványok, tevékenységi beszámolók, interjúk segítségével begyűjtött tájékoztató anyag alapján próbálunk betekintést nyújtani a színes kolozsvári diáktevékenységbe. A formális tagolás⁵ után kronológiai és tipológiai elemzés következik.

BIOLÓGIA

Az Öko Stúdium Társaság 1995-ben alakult a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) magyar anyanyelvű, biológia, biológia-kémia, ökológia szakos diákjai kezdeményezésére. A jelenleg kb. 350 tagot számláló egyetemistákból álló társaság az Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) keretén belül működik. Folyamatosan szerveznek a szakirányultsághoz tartozó kutatásokat, fakultatív kurzusokat és előadásokat. 1995 óta évente általában tíz kutatási projektet bonyolítanak le, három Természetvédelmi Nyári Egyetemet szerveztek, közel 25 külföldi meghívott előadót láttak vendégül. Két tudományos konferenciát szerveztek: a 2000-es Első Kolozsvári Biológus Napokat és a 2001-es Második Kolozsvári Biológus Napokat. A konferenciákon elhangzott erdélyi és valamilyen módon Erdélyhez kötődő magyarországi fiatal kutatók, hallgatók tudományos kutatási eredmé-

nyeit 2000-ben kétnyelvű (magyar-román), 2001-ben már háromnyelvű (magyar-román-angol) kivonatfüzetben adták ki. 1998-ban jelent meg a *Collegium Biologicum* című tudományos folyóiratuk, melyben a hallgatók egyetemi éveik alatt végzett kutatásaik eredményeit közölhetik. 1999-ben jelent meg a folyóirat második, illetve 2001-ben a harmadik száma. További céljaik közé tartozik nemzetközi természetvédelmi programokban való részvétel.

EURÓPAI TANULMÁNYOK

Az Európa Klub 2000 tavaszán indult a Kolozsvári Magyar Diákszövetség (KMDSZ) egyik szakosztályaként. Tagjai a BBTE Európai Tanulmányok karának magyar diákjai közül valók. A Klub elsődleges célja az európai gondolkodásmód terjesztése a fiatalság körében. Olyan szakmai továbbképzést szeretnének biztosítani tagjaik számára, amely által könnyebben megvalósíthatják majd jövőbeli terveiket. Az eddigiekben a XI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor keretén belül megszervezték az *Európa-sátrat*, ahol előadást tartott Smaranda Enache, Ovidiu Pecican, Bárdi Nándor, Kántor Zoltán. Ez a sátor a nagyszínpad előadásainak szeminárium-sátraként működött. 2000 decemberében csapatkohéziós tréninget szerveztek. Besegítenek az Erdélyi Diáktalálkozó Kultúra-sátrának szervezésébe és újra megrendezik az Európa-sátrat a XII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem keretében. Tevékenységi területüket tovább szeretnék bővíteni munkacsoportok kialakításával, táborok és újabb rendezvények szervezésével.

ÉPÍTÉSZET

Az Építész Klub a KMDSZ keretében működő szakosztály, 1996-ban alakult. Tagjai azok a magyar diákok (kb. 100-an), akik a Kolozsvári Műszaki Egyetem (KME) Építészeti Karán tanulnak (műépítészet, út-, híd-, vasútépítészet, épületgépészet, kollégiumok). A szakmai új információk áramoltatása, valamint a hazai építészeti hagyományok megismertetése érdekében rendeztek diavetítéseket, különböző szakmai előadásokat tanárok, tapasztalt építészek, cégvezetők részvételével. Az Építész Napok (1996. dec.) alatt hat előadás hangzott el különféle témákról, kiállítást rendeztek a műépítészek falu-felmérési munkáiból. 1997 óta évente megrendezik Jegenyén az *Építész Alkotó Tábor* a kolozsvári Ars Pedagogica közreműködésével. 1998 és 1999 nyarán megszervezték a *Homoródmenti örökségünk felmérési táborokat*, a Homoród menti falvak helytörténetének és népi építészetének a felkutatására, az erre vonatkozó adatbázis kialakítására. A szervezéshez hozzájárult a KME Műépítészet és Városrendezés szaka is. Az Építész Klub 2000-ben céljául tűzte ki a jobb szakmai kapcsolattartás reményében az Erdélyben élő magyar építészek adatbázisának létrehozását.

FILOLÓGIA

Az Ariadné Klubot 1999-ben hozták létre a Korunk szerkesztői, hogy a meglévő könyvtár által hozzáférést biztosítsanak a diákok számára a kulturális lapokhoz. Ugyanezen keretben Korunk lapszám-bemutatókat szerveztek, külföldön tanuló fiatal doktorandusok előadásokat tartottak, valamint 2000 novemberében került sor egy újdonsággal bíró rendezvényre, az *Agorára*, amelyen kolozsvári diáklapok (*Kellék, LélekJelenLét, LKKT, LogiA, Web, Filmtett, Transindex, Perspektíva, Campus*) mutatkoztak be, és különböző témákban indítottak vitát. Itt jegyezzük meg, tudatában vagyunk ama ténynek, hogy e la-

pok szervezetszerűen, szerkesztőségi holdudvaruk révén külön mileu-t, formát képviselnek. Ahol erős csoportformát képviselnek, ott kitérünk rájuk, elemzésük azonban messze túllépné a tanulmány kereteit, de érdemes lesz majd visszatérnünk erre máskor.

2000 márciusában, a *Korunk* folyóirat szerkesztőségében és a *Krónika* napilapnál dolgozó fiatal irodalmárok alapították a Baldóver Irodalmi Kört (személy szerint: Balázs Imre József, Karácsonyi Zsolt, Demény Péter, Demeter Szilárd, Papp S. Zsigmond). Azzal a céllal jött létre, hogy teret biztosítson az aktuális irodalmi problémák, jelenségek megvitatására, ugyanakkor feladatának tekinti a fiatal tehetségek felkutatását és bemutatását is. A kb. 15-20 tagot számláló irodalmi kör rendezvényei között olyanok vannak, mint például a 2000 novemberében a *Korunk* Kávézóban tartott, „*Hányas cipőt visel az erdélyi magyar irodalom?*” c. évadnyitó kerekasztal-beszélgetés, amelyen ismert kolozsvári írók és irodalmárok vettek részt.

Az Előretolt Helyőrség nevű irodalmi lap 1995-ben jött létre Orbán János Dénes, Sántha Attila, Bréda Ferenc, Fekete Vince, Kelemen Hunor és László Noémi alapításával. A 700-1000 példányszámú lap célja az olvasóbarát irodalom terjesztése, fiatal tehetségek megmutatkozási lehetőségének biztosítása. Felolvasó- és irodalmi esteket tartanak egy-kéthetente Kolozsváron és alkalmanként az ország más részein is. Híres irodalmi személyiségeket hívnak meg nagy érdeklődést kiváltó találkozókra. Könyvsorozatot jelentetnek meg Előretolt Helyőrség Könyvek néven, szintén a fent említett céllal. Tevékenységüket többtíz, a szerzők és szerkesztők által kiérdemelt irodalmi díj jutalmazza.

A Láthatatlan Kollégium Egyesület Cs. Gyimesi Éva alapította 1993-ban a kolozsvári humán szakos, kiemelkedő tanulmányi eredménnyel rendelkező diákok tudományos-kutató munkáinak összehangolására. Az egyesület tanárok vezetésével (Cs. Gyimesi Éva, Gábor Csilla, Horváth Andor, Selyem Zsuzsa) és 16 diák tevékenységével működtek. A kollégiumba évente rendeznek felvételi vizsgát. Havonta rendeznek nyílt szemináriumokat és évente tutorális képzési programot hirdetnek meg. 2000-től összesen 4 számát jelentették meg annak a színvonalas elméleti folyóiratnak (LKKT) amelyben publikálási lehetőségük nyílik az irodalomelmélettel foglalkozó diákoknak és fiatal kutatóknak. A továbbiakban olyan humántudományi előadásorozatok szervezésére készülnek, amelyeken külföldi előadók vesznek majd részt.

FILOZÓFIA

A Diotima Baráti Társaság 1992-ben az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) „erényje” alatt indult ezen a néven az 1970-ben Tamás Gáspár Miklós által létrehozott és 1978-ban megszüntetett Diotima Kör folytatásaként Egyed Péter tanár és néhány filozófia szakos diák szervezésével. Többszörös célkitűzése között a legfontosabb a diákok saját szakmai személyiségének kialakítása, diskurzus-képességük elnyerése, a filozófia tevőleges művelése, szabad műhely formájában, amelyben döntő többségben a BBTE filozófia, szociológia, pszichológia, filológia, teológia és matematika szakos diákjai vettek részt. A diszciplínához közel álló egyetemi oktatók, kutatók számoltak be munkáikról időszakonként. Az 1993-94-es tanév meghívottjai voltak a nyíregyházai Bretter György Kör kutatói-oktatói, Vajda Mihály vezetésével a debreceni filozófusok, valamint Borsi Kálmán Béla történész, a román-magyar viszony kutatója és sokan mások. A nemzetközi visszhangot keltő Böhm Károly Konferencia is az ők szervezésükben zajlott le 1996-ban. 1994-ben adták ki a *Kellék* nevű filozófiai folyóiratot, amelynek azóta 19 száma jelent

meg. A Diotima Baráti Társaság tevékenysége a folyóirat megjelenése óta gyakorlatilag szünetel, viszont meghívottak által tartott előadásokat és konferenciákat továbbra is rendeznek a *Kellék* szerkesztői. A folyóirat első ízben megjelenő fordításokat, tudományos dolgozatokat és olyan tematizált írásokat közöl, amelyek szerzői nagyjából diákok.

A Pro Philosophia Alapítványt 1997 tavaszán a *Kellék* szerkesztőinek kezdeményezésére Kolozsvár filozófiai közössége (filozófusok, egyetemi tanárok, diákok, stb.) hozták létre. Céljai: a szabad autonóm filozófiai kultúra újraélesztése és ápolása, az erdélyi filozófiai hagyományok ápolása, jelentős alkotók életműveinek korszerű feldolgozása, a filozófia-oktatás tartalmának változatossá tétele vendégtanárok meghívásával, kapcsolatteremtés a jelentős európai kutatói műhelyekkel, egyetemi tanszékekkel a naprakész filozófiai műveltség és információs bázis kialakítása érdekében. Kiadásukban jelentek meg a Veress Károly: *A nemzedékváltás szerepe a kultúrában*, Somló Bódog: *Értékfilozófiai írások*, Tavaszy Sándor: *Válogatott filozófiai írások*, Orbán Gyöngyi: *Ígéret kertje*, Böhm-tanulmányok, Györgyakab Izabella: *A szavak színeváltozása*, Gál László: *Nyelv és logikusság* c. könyvek. Legutóbb, a 2001 márciusában Dávid István, Isán István, Kiss Zsolt és Marha Tibor harmadéves filozófia szakos hallgatók kezdeményezésével megrendezett *eu.nemzetállam@ro* c. konferenciát támogatták. Könyvtárral rendelkeznek, amely az egyetem magyar nyelvű szakkönyvtárának hiányait igyekszik pótolni.

FIZIKA

A Kolozsvári Fizikus Hallgatók Egyesülete (KOFIHE) a KMDSZ szakosztályaként jött létre 1991 őszén Jánosi Attila fizikus hallgató kezdeményezésére, 1992-ben a Fizikus Hallgatók Nemzetközi Egyesületének tagszervezetévé vált. A KOFIHE lehetőséget szeretne biztosítani az érdeklődőknek, hogy a tudományos kutatás nemzetközi vérkeringésébe bekapcsolódhassanak. Az évek során számos szakmai rendezvényt sikerült szervezniük, igen népszerű előadást, megbeszélést bel- és külföldi tanárok közreműködésével. 1993-tól éves rendszerességgel megszervezték az Erdélyi Fizika Nyári Egyetemet. 1999 tavaszán rendszeres videofilm-vetítéseket tartottak, május folyamán a Tanár-diák Találkozó keretében egyetemi tanárok kutatási területeikről tartottak beszámolót. 1999 decemberében szervezték meg az első Furfangos Fizika Feladatok elnevezésű versenyt, amelyet féléves időközönként folytatni kívánnak.

FÖLDRAJZ

A Cholnoky Jenő Földrajzi Társaság az EME Természettudományi Szakosztálya keretében működő ifjúsági tagozat. Elsődleges céljuk az erdélyi táj szakszerű megismerése, természeti értékeinek kutatása és megőrzése. A Társaság tagjai (a BBTE Földrajz Karának hallgatói és tanárai, valamint a földrajz szakterület iránt érdeklődők) folyamatos kutató, tanulmánykészítő kiszállásokban vesznek részt, melyek során aktívan részt vállalnak jelentős természeti értékorientációjú területek önálló feldolgozásában. Munkáik eredményeiről szakdolgozatok formájában számolnak be, melyeket különböző, belföldi, ill. nemzetközi Tudományos Diákkonferenciákon is bemutatnak. Ezen dolgozatok egy részét a *Collegium Geographicum* nevű földrajzi szaklapban közlik, melynek legfontosabb funkciója, hogy kutatásra ösztönzi a diákokat és egyben az erdélyi magyar geográfia szakmai színvonalának emeléséhez is hozzájárul. Idén a harmadik száma jelenik meg a 2000-ben indított *Collegium Geographicum*-nak. Szemléltető a 2000-2001-es tanév tevé-

kénységi tervéből:

– *Egyhetes kutatóút a Berettyó vízgyűjtőjében.* – *Az első bűvár merülési expedíció megszervezése a Szent Anna-tóhoz.* – *A III. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencián (ETDK) való részvétel.* – *A Gyilkos-tó batimetrikus térképének elkészítése, vízmérleg számítások.* – *Nyilvántartásba vételi munkálatok.* – *Cholnoky ereklyék.* – *A XXV. Országos Tudományos Diákköri Konferencián (TDK) való részvétel.* – *Föld Napi megemlékezés.* – *Előadássorozat a Víz Világnapja alkalmából.* – *„Anna örök” – a Szent Anna-tó Rezerváció fejlesztését célzó tábor: tanösvénykiépítés, hidrológiai mérőállomás felszerelése.*

GEOLÓGIA

A Geológus Egyetemisták Kolozsvári Kutató Osztálya (GEKKO) is az EME Természettudományi Szakosztályának ifjúsági tagozata. 1996-ban hozták létre a BBTE geológia, ásványtan és geológia-földrajz szakos magyar nemzetiségű egyetemi hallgatói. Mára kb. 60 tagot számlál. 1996-ban hétvégi tanulmányutakat szerveztek, 1997-98-ban belöldi és magyarországi szakemberek előadásainak lebonyolítása mellett két hetes kutatótábort rendeztek Pányikon, a Gyalui hegységben (az Illyés Közalapítvány támogatásával), és beindították a Koppánd-Tordatúr környéki ásványkutató programot. Táboraik közül megemlíthető még az 1999-es Aranyos-menti *Földtani Értékek Felmérése* és a 2000-es *Alsórákosi Kutatótábor*. Rendszeresen részt vettek az ETDK-n és az TDK-n, valamint az 1999 februárjában az Erdélyi Műszaki Tudományos Társaság (EMT) által Szovátán rendezett *Bányász-Kohász-Földtan Konferencián*. Kéthetes rendszerességgel szerveznek előadásokat, meghívottaik külföldi és hazai egyetemi előadók és szakemberek. 1999-ben jelent meg a *Collegium Geologicum* szaklapjuk első száma, melyben elsősorban a diákok tudományos kutatásainak eredményeit közük, 2001-ben jelenik meg a második szám.

A geoturizmus és földtani értékek védelmének népszerűsítése érdekében tervezik a *Székelyföld Földtani Örökségünk* c. pályázatkiírást és tábort, valamint az egyéni kutatási programok létrehozását.

JOG

1993-ban alakult a Jurátus Kör a Kolozsváron tanuló magyar anyanyelvű joghallgatók és fiatal gyakorló jogászok érdekképviseleti, érdekvédelmi szervezeteként a KMDSZ keretében. Az 1997-ben mintegy 20 tagot számláló Jurátus Kör két év leforgása alatt 75 tagra duzzadt, hetente ülésezett és kirándulásokat szervezett. Eddigi tevékenységében előkelő helyet foglalt el a különböző jogesetek megvitatása, joghallgatók kérdéseinek és problémáinak feldolgozása, valamint jogi rendezvények megszervezése. Az évek során olyan neves szakemberek és előadók látogattak el hozzájuk mint dr. Lupán Ernő egyetemi tanár, Hajdu Gábor egészségügyi miniszter, Frunda György szenátor, Eckstein-Kovács Péter kisebbségvédelmi miniszter, Haller István, Mihály Andor, Bányai József, Máté András. Részt vettek diákkonferenciákon, nyári egyetemeken és 1999-től a szamosújvári börtönlátogatással egybekötött büntetésvégrehajtás-szemináriummal meg a Jogi Esettanulmányi Versennyel (JEV) bővült programjuk. Ezenkívül hagyományossá vált cocktail-party találkozójuk, amelynek célja a kolozsvári magyar jogászokkal való ismerkedés, folyamatos kapcsolattartás, munkalehetőségek felkutatása. Parlamenti látogatást tettek Bukarestben, meglátogatták Budapesten az Alkotmánybíróságot. 2000-es célkitűzéseik között szerepelt a magyar jogi terminológia megismerése, tanulmányozása és népsze-

rúsítése, valamint a joghallgatók elméleti és gyakorlati ismereteinek továbbfejlesztése, tanulmányi utak és diákcsera-programok külföldi és belföldi, hasonló jellegű egyesületekkel, valamint gyakorló jogászokkal való kapcsolattartás a diákok számára oly fontos dokumentációs bázis kiépítése és fejlesztése valamint nem utolsósorban egy Jogi Szakkollégium alapköveinek lerakása.

INFORMATIKA

1991 májusában alakult meg a KMDSZ Számítástechnika és Informatika Szakosztálya (SZISZ). Céljai a számítástechnikával és informatikával kapcsolatos információk naprakész nyilvántartása és mindenkor elérhetőségének biztosítása, a KMDSZ számítástechnikai bázisának, számítógépparkjának, programkészletének, dokumentációs anyagának állandó fejlesztése. Feladatköre a KMDSZ számítástechnikai és informatikai szaktevékenységeinek koordinálása, ezen belül: az iroda-felszerelést és könyvtárfejlesztést képező számítástechnikai berendezés biztosítása, a számítástechnika klub üzemeltetése a klubszabályzatnak megfelelően. A SZISZ számos KMDSZ rendezvény társszervezője volt, sok tanfolyamot, előadást is szervezett. A folyamatosan érkező szakfolyóiratokból, a magyar és angol nyelvű szakkönyvekből olyan könyvtárat alakítottak ki, amely ritka és nélkülözhetetlen példányokat tartalmaz. Különböző adminisztratív okok miatt 2000-ben egyelőre felfüggesztődött a SZISZ működése, de szerepét a KMDSZ-ben felvállalták más diákok.

KÉMIA

A Kolozsvári Magyar Ifjú Kémikusok Szervezete (KOMIX) az EMT-hoz tartozó szakosztály 1999 novemberében alakult Bolla Csaba egyetemi tanár és a főleg másodéves kémia és kémia-fizika szakos diákok kezdeményezésére. A jelenleg több mint 100 tagú szervezet célja összefogni a kémia szakon tanuló magyar hallgatókat, szakirányú problémák megoldását menedzselni, kutatási lehetőségeket, ösztöndíjakat biztosítani a hallgatók számára. Többszörösen részt vettek az ETDK-án, tudományos ülészeket szerveztek a vegyészek számára, valamint ötszöri alkalommal *Szombat délelőtti előadást* rendeztek, aminek témái olyan szakmai érdekességek voltak, amelyek nem szerepelnek a tananyagban. Az 1997-ben indult *Vegyész*, a BBTE magyar vegyészhallgatóinak lapját felújították, amelyben a szakmai érdekű cikkek, információs és szórakoztató írások olvashatók az eddigi 14 lapszámban.

KÖZGAZDASÁGTAN

A Közgazdaságtan Klubot (KGK) 1993-ban alapították a KMDSZ szakosztályaként a magyar anyanyelvű közgazdaságtan hallgatók. Azóta 75 taggal működik, jelenleg Székely Imre, Martini Réka, Fekete Melinda, Koszti Csilla és Márton Csaba vezetésével. Rendszeres programjaikkal és táboraikkal az egyetemi oktatás réseit próbálják pótolni mind nyelvi (szaknyelv elsajátítása), mind szakmai téren és nem utolsósorban céljuk összefogni a magyar közgazdász hallgatókat. Évente legalább négy szaktábort szerveznek (*Romániai Közgazdász Hallgatók Tábora – Torockó, Országos Management és Esettanulmányi Vetélkedő, Pénzügytábor – Torockó, Márciusi Gólyatábor, Nyári Egyetem*, valamint a *Hargitai Sítábor*). Előadásokat rendeznek hazai és magyarországi előadók segítségével az 1999-ben indított *Szakkollégium* keretén belül. Mindezzel szerepet kívánnak vál-

lalni a szakmai tudás fejlesztésében és egy olyan jövőbeli közgazdász réteg kialakításában, amely a későbbiekben gazdasági szempontból Erdélyben versenyképes szerepet tölthet be.

KÉPZŐMŰVÉSZET

Az Alkotó Képzőművészek Ifjúsági Klubja (AKIK) 1995. október 5.-én jött létre a KMDSZ szakosztályaként. Alapítói néhány képzőművész diák (Geréb Krisztina, Lovász Noémi, Jánosi Andrea, Bartalus Attila, Székely-Benczédi Attila), akik úgy érezték, együtt átléphetik az Akadémia korlátait és teret nyitnak a képzőművészet iránt érdeklődők elméleti és gyakorlati továbbképzésének, tanfolyamok, alkotótáborok szervezésének, bel- és külföldi hasonló szervezetekkel való kapcsolattartásnak, tapasztalatcserének, önképzőkörök beindításának és kiállítások szervezésének. A klub 25 tagja a Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémia különböző szakán tanul, de csoportjuk továbbra is nyitott minden alkotó fiatal irányába, felekezeti, nemzetiségi hovatartozás feltétele nélkül. Az eddigiekben két alkotótábor szervezésében vettek részt, a *Minimum Party Összművészeti Alkotótábor (2000)*, *Nyárádremetei Alkotó- és Oktatótábor (2000 augusztus)*, valamint az ő rendezésükkel zajlott le a kolozsvári Állami Magyar Színház előcsarnokában tartott képzőművészeti kiállítás. Terveik közé tartozik a 2001-es *Csoportos Kiállítás* megrendezése, az AKK-katalógus kiadása és a *II. Nyárádmenti Alkotó- Oktatótábor* megtartása és további tanulmányutak meg előadások lebonyolítása.

A Minimum Party Társaságot hét, kortárs művészetekre figyelő fiatal hozta létre 1996-ban. A kb. 50 tagot számláló Társaság, Koródi Szabolcs, Lőrincz Ildikó és Egri István vezetésével a KMDSZ keretén belül folytatja tevékenységét. Szándékuk elősegíteni és szorgalmazni az erdélyi kortárs művészeti törekvéseket, az általuk, értékhierarchiák közös elemének(metszetének) tartott alkotásra helyezve a hangsúlyt, ezért táboruk az a hely, ahol nem a művészetet próbálják meghatározni, nem a Művet próbálják létrehozni, hanem ahol a létrehozást próbálják tetten érni. Ilyen munkatáborok rendezésére 1996-ban, 2000-ben Kászonban került sor (*Minimum Party Összművészeti Alkotótábor*). Ezenkívül 1997- ben, 2000-ben és 2001-ben megrendezték a *Charta Minimumia művészeti szemlé*t, valamint a *Művészeti szakkollégium* c. előadássorozatot 2001-ben. Kiadtak egy *MP katalógust* az alkotótáborokról, a Művészeti Szemle és a Szakkollégium összefoglalásairól, egyéb művészetelméleti írások mellett. Igyekeznek kiépíteni egy tanácsadói és támogatói rendszert, amit majd a saját irodájukban fognak működtetni.

MŰVELŐDÉS

A Collegium Transsylvanicum Alapítvány (CTA) Cs. Gyimesi Éva kezdeményezésével és további 25 személy (zömmel egyetemi tanárok) hozzájárulásával alakult 1993-ban. Az alapítvány elsősorban az egyetemi szakmai szervezetek számára biztosít működési feltételeket, így közvetve, jelentősen hozzájárul a társadalomtudományok terén kutató diákok ösztönzéséhez és a magyar nyelvű egyetemi képzés színvonalának emeléséhez. Három egyetemi szakmai szervezet és a RODOSZ (Romániai Magyar Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetsége) működési feltételeit segíti elő. Könyvtárral is rendelkezik, amelyet a napi nyitvatartási program alatt használhatnak a diákok.

A Genézius Társaság 1997-ben jött létre a Koinónia Könyvkiadótól való kiválással, külön bejegyzett non-profit szervezetként. Előde az 1991-ben alakult, a Koinónia ke-

rétében működő diákszerveződés volt és ennek tagjai működtették a további Társaságot. Visky András elnök és az évente változó 13 tagú kuratórium vezetésével szinte minden területet átfogó művelődéshez biztosítanak keretet. Céljuk a közösségteremtés, az egyetemisták nem csak szakirányult foglalkoztatása, újdonságok iránti érdeklődésük felkeltése, tájékoztatása a szellemi élet területén. Rendszeres rendezvényeik spirituális, kulturális és tudományos jellegűek. Heti programjaik közé tartozik a keddi *egyetemista bibliaóra*, melyet a Farkas utcai templom gyülekezeti termében tartanak. A *MÁSVilág Klub* 1993 decemberében indult Olosz Ildikó vezetésével. Általában csütörtökönként színvonalas előadásokat lehet hallgatni, amelyeket beszélgetések és viták követnek. Mindeddig számos hazai és külföldi hírneves személyiséget láttak vendégül, esztétákat, történészeket, filozófusokat, irodalmárokat, közgazdászokat, politikusokat, biológusokat, stb., név szerinti felsorolásuk helyett gondoljunk arra, hogy tervben van az elhangzott előadások hangszalagra rögzített anyagának közrebocsátása. Hagyománnyá vált a félévenként megrendezett *Király utcai esték-előadássorozat*, melynek témái közül érdemes megemlíteni néhányat: *A Szentírás hegyei; Apokalipszis ma; Természet, természettudomány, hit; Szerelem, élet, halál; Az örökkévaló ember; Én és te – a kommunikáció esélyei; A szabad ember*. A *Garden Party* az egyetemi évet záró ünnepély, ahol a végzős diákokat búcsúztatják. Nyári táborikat a Lesi-tó közelében tartják évi rendszerességgel: az *Angol Nyelvtábort.*, aminek keretén belül egy *Amerikai-angol Tábort* és egy *Skót-angol Tábort* rendeznek. A *Keresztény Értelmiségi Tábor* célja a keresztyén hagyományok és értékek mélyebb megismerése és megismertetése. Minden énekelni szerető diák előtt nyitva álló kórossal rendelkeznek (*Hangvilla Kórus*) és könyvtárat tartanak fenn az érdeklődők számára. Ezenkívül lehetőséget nyújtanak műsoros videokazetták megtekintésére is. Információs hetilapjuk, a *Kamuflázs* beszerezhető a bibliaórákon.

A Kelet Barátok Köre Széplaki Attila, Székely Tünde, Lőrinc Tímea, Fuksz Attila közös érdeklődési területének indíttatására jött létre 2000-ben, a KMDSZ szakosztályaként. A 26 tagból álló kör a keleti kultúra, vallás és civilizáció elmélyültebb megismerését és népszerűsítését tekinti céljának, ennek érdekében előadásokat, táborokat, tudományos dolgozatok bemutatását, expedíciókat szerveznek. 2000 nyarán a Bálványosi Szabadegyetem nyári táborban hat előadást és kerekasztal-beszélgetést rendeztek, ugyanitt működtették a *Keleti sátor*t, amelyet a média a tábor harmadik legsikeresebb sátorának említett. 2000-ben *India estet* szerveztek az Apáczai Csere János Líceum dísztermében két alkalommal, áprilisban és májusban. Ugyanebben az évben, ősszel adminisztratív és szakmai találkozót rendeztek. Előadásaik olyan témákat érintettek mint a *Tibeti kultúrtörténet, Tibeti medicina párhuzamban az európai medicinával*. 2001 nyarára 4 előadást terveznek (arabisztika, kínai, mongol és cigány kultúrkör ismertetése) és egy nyári tábort.

Az Oedipus Quartett Kulturális Társaságot 1992 januárjában alapította Kelemen Attila és Margitházi Beja. A jelenleg a KMDSZ-en belül működő csoport főleg a filmművészethez és vizuális kultúrához fűződő tevékenységet folytat. Céljuk hozzáférhetővé tenni a kolozsvári diákok számára olyan filmművészeti alkotásokat, amelyekre igényt tartanak, de egyúttal ismereteik szélesítésére is vállalkoznak. Programjaikat a *Posztmodern táncház*, az 1994 február és június között tartott *Perpetuum Balett Metazine*, az 1998-as *Másféltívál* és az Apáczai Csere János Líceumban heti rendszerességgel történő filmvetítések képezik. 2000 júniusa óta 8 lapszámát jelentették meg a *Filmtett* mozgóképes havilapnak, mely tartalmi szempontból is igényesen kivitelezett, filmkritikákat és egyéb,

filmelmélettel kapcsolatos írásokat, interjúkat közöl. A lap elindítása Sipos Géza, Margit-házi Beja, Zágoni Balázs, Jakabffy Samu munkájának köszönhető, akik továbbra is azon dolgoznak, hogy fenntartsák a lap színvonalát és hogy a már Erdély nagyvárosaiban, Debrecenben és Budapesten is megjelenő *Filmtett* még népszerűbbé váljon.

NÉPRAJZ

A Kolozsvári Magyar Diákszövetség Néprajz Szakosztálya (KONESZ) 1999 tavaszán kezdte el működését Hajdó Khell Noémi és Fóris Mónika alapításával. Tevékenységeik szakmai és szolgáltató jellegűek, az egyetemi képzést igyekeznek kiegészíteni a gyakorlatiasságra fordított figyelemmel. A magyarságtudattal összekapcsolódó művelődési és egyben szórakozási lehetőségeket biztosító, általuk szervezett *Táncház* kitűnő alkalom a kolozsvári ifjak néptánc, népzene és népdalkultúrájának fejlesztésére. E megvalósítással kívánnak hozzájárulni a kulturális horizont bővítéséhez, az aktív együttléthez, mely a magyar egyetemista közösség önszerveződésének fontos forrása. 2000 márciusában *Műhelytábort* szerveztek Torockón, mely a szakmai elhelyezkedéssel kapcsolatos aspektusok feltárását célozta. A Kriza János Néprajzi Társaság székhelyén számos előadást rendeztek meghívott egyetemi tanárokkal. Ugyanitt zajlott le a *Népi Mesterségek Napjai*, amelynek célja a már elfelejtett népi foglalkozások, mesterségek felelevenítése, megtanítása, továbbéltetése, a magyar népi tárgyi kultúra megismertetése volt. Neves erdélyi és magyarországi szakemberek, mesterek tartottak előadásokat, a Fehér megyében, Torockón, Szamosújvár és környékén tett tanulmányutakhoz hasonlókat kívánnak szervezni a továbbiakban, -valamint konferenciákat, gyűjtőutakat is.

Az Ördögtérge Néptáncegyüttes a Szarkaláb Néptáncegyüttes ideiglenes felbomlása után alakult 1999 novemberében 12 alapító taggal. A többségében diákokból álló, 25 állandó létszámmal működő csoport mellett egy utánpótlás csoport is létezik, amely teljesen nyitott azok számára, akik bizonyos szintű néptáncismerettel rendelkeznek és azonosulni kívánnak az együttes jellegével és érdekeivel. Tevékenységük az erdélyi, moldvai néptáncok minél behatóbb megismerésére irányul, de a népművészetek és néphagyományok területére is kiterjed. Mindezzel közeledni próbálnak a falusi életformához, annak logikájának és szemléletének megértéséhez, ami a lelki, szellemi gazdagságot gyarapítja. Eredményeik főleg a színpadi előadásokban testesülnek meg, mint amilyenek a *Kolozsvári Millenniumi Rendezvény*, a *Szamosújvári Ifjúsági Néptáncfesztivál*, a *Szentgyörgy Napok*, a budapesti Millenniumi *Rendezvénysorozat*, stb. alkalmával zajlottak le. Hetente kétszer rendeznek összejöveteleket, találkozókat, próbákat. Ezenkívül egyhetes táborokat és szilveszteri mulatságot is tartottak. Hangsúlyt fektetnek a csoportbeli szolidaritásra, a kollektív tartalmas időtöltésre, a falukiszállásra és az ottani emberekkel való kapcsolatteremtésre, a hagyományos népi mesterségek megismerésére. Azt a néptáncos irányzatot képviselik, akik a falusi népi mulatságok hangulatát szeretnék színpadra vinni, a lehető legkevesebb változtatással a "színpad" érdekében. Készülőben van az internetes honlapjuk.

ORVOSTUDOMÁNY

A Kolozsvári Magyar Diákszövetség Állatorvosi Szakosztályát 2000 áprilisában alapította Dorka Csaba, Nagy Ágnes, Nagy Kinga és továbbra is az ő szervezésükben működik a 20 tagot számláló csoport. Az állatorvos-tudománnyal foglalkozó magyar diákok

számára szeretnék megvalósítani azt a lehetőséget, hogy a magyar szaknyelvet elsajátíthassák, a szakosodást elősegítsék és továbbtanulási lehetőségekre tegyenek szert. Eddigi tevékenységeik: 2001 márciusában előadássorozatot rendeztek, részt vettek a II. ETDK-án. A nyári gyakorlat 2001 június és a Nyári Egyetem 2001 június szervezésében is részt vállalnak.

PSZICHOLÓGIA

A Pro Studium et Practicum Psychologiae Egyesület Szamosközi István, Péntek Erzsébet és Molnár Attila alapításával jött létre 2000-ben azzal a céllal, hogy az egyetemi oktatás mellett a pszichológia, pedagógia és gyógypedagógia szakos hallgatók szakmai tudását és kutatási munkájának színvonalát növelje. 2000-ben a Nyári Egyetemen belül *Tanulási zavarok és kognitív fejleszthetőség* címen szerveztek előadássorozatot Kolozsváron. Szintén 2000-ben, a Szegedi Társadalomtudományi Szakkollégiummal közösen, megjelentették a *LélekJelenLét* nevű humán- és társadalomtudományi folyóirat első számát, amely publikálási lehetőséget ad az egyetemi hallgatók, doktorandusok és fiatal kutatók számára. A *LélekJelenLét* bizonyos értelemben a *Parallaxis* c. pszichológiai diáklapból alakult át, amelynek 1999 nyaráig öt száma jelent meg. A *LélekJelenLét* interdiszciplináris lapként kíván működni, amely a szerzőket arra ösztönzi, hogy a szövegeiket úgy tegyék olvashatóvá, hogy azok mások számára is intellektuálisan hozzáférhetővé váljanak, de ne adják fel az általuk művelt szakma tudományos követelményeit. A *LélekJelenLétnek* eddig négy száma jelent meg, csakúgy mint az Egyesület másik kiadványának, az *Erdélyi Pszichológiai Szemlének*. Ez utóbbi sokkal inkább a pszichológia, a pedagógia és a gyógypedagógia szakterületén kíván maradni és a legújabb tudományos teljesítményekről tájékoztatni az olvasókat, viszont a pszichológiával rokon tudományok művelői számára itt is lehetőség adódik a kommunikációra, tudományos munkák eredményeinek közlésére.

SZÍNHÁZ

A Maszkura csoport 1986-tól működik e név alatt a Diákművelődési Házban, viszont az intézmény megnyitása óta, már a '60-as évek végétől létezett itt magyar nyelvű színjátszó csoport. Az évente változó létszámú csoport alapító-meghatározó tagjai Berecki Péter, Salat Lehel (1986), Béres László (1992), Csergő Tibor (1996), akik egyben vezetőknél is minősültek az adott tevékenységi periódusban. Jelenleg Csergő Tibor-András vezeti a 15 tagú csoportot. Az évtizedek folyamán a Maszkura és az előtte lévő színjátszó csoportban 100-200 egyetemi hallgató tevékenykedett, akik önkéntesen, szakirányultságtól függetlenül, felvételi vizsgával kerültek a csoporthoz. Számos színházi előadás bemutatására került sor, ami céljuknak megfelelően a kolozsvári diákélet kiemelkedő színfoltját képviseli. Ezenkívül részt vettek belföldi és külföldi színjátszó fesztiválokon, táborokban, fő- illetve különdíjakat nyertek országos színházfesztiválokon, turnéztak Franciaországban. A legutóbbi (1999) *Concordia Fesztiválon* 7 díjat nyertek: a legjobb előadásért, a legjobb rendezésért és öt különdíjat alakításért. Legutóbbi előadásaik: A. Jarry: *Láncravert übü*, Lázár Ervin: *Báránnyelű bodorító*, Tüchner: *Woyzeck*, E. Schuré: *Eleusiszi misztériumok*, R. Petrescu: *A tréfa*, Szilágyi Domokos: *Liána*. A folyamatos előadásokra való készülődések mellett külföldi egyetemista színpadokkal, színpadokkal való kapcsolatok kialakításán dolgoznak.

Az Excalibur Proiect Egyesületet 2000-ben alapította Kötő Áron, Kovács István és Vadas László, akik elsősorban színházi (professzionista vagy kísérleti jellegű, alternatív) produkciók létrehozását, műsoron tartását tekintik fő céljuknak. Ők biztosítanak a keretet fiatal színházi szakemberek bemutatkozására, egy állandó jellegű alternatív színház működtetésére, kulturális programok szervezésére és támogatására. Eddig számos rendezvényt bonyolítottak le, rugalmasan alkalmazkodva a lehetőségekhez és követelményekhez. Ilyen szervezés volt a *Karácsonyi koncertek* lebonyolítása és az *Országos Origami Kiállítás*. Közeli terveik a 2000-2001-es évadban két színházi produkció bemutatása, az illető előadások vidékre, magyarok területre való eljuttatása. A továbbiakban pedig egy állandó társulatot és előadóteret kívánnak létrehozni, amely a színvonalas, minden művészi és esztétikai mércének megfelelő előadások megvalósításának feltételei lehetnek.

SZOCIOLÓGIA

A Max Weber Szakkollégium a CTA TUPKIN (Tudományos és Képzési Programok Intézete) programjának keretében jött létre 1995-ben Bocskai László, Cseke Péter, Kerekes Kinga, Kozák Gyula, Nagy Kata, Szentannai Ágota és Veres Valér szervezésével. Évente 5-10 szociológia szakos hallgató felvételi vizsgával kapcsolódhat tevékenységükhöz, amelynek célja a kolozsvári egyetem szociológiai és társadalomtörténeti képzésének kiegészítése, a szociológia időszerű kérdéseinek és eredményeinek megismertetése a diákokkal, új kutatási módszerek bemutatása, a diákok szociológiai kutatásának ösztönzése és támogatása, a hiányzó vagy hiányos könyvészeti anyag beszerzése és bemutatása. Az eddigiekben *Iffúságkutatás* és *Civil kurázi* néven bonyolítottak le kérdőíves felmérést az egyetemisták politikai műveltségét célozva. Ez utóbbit kiadványuk, a *Web* szociológiai folyóirat különszámában ki is adták. 1998-99 folyamán *Életstílus és fogyasztói kultúra, Etnikumközi együttműködés támogatása a középiskolás fiatalok között* és más, hasonló jellegű témákban végeztek kutatásokat partnereikkel (kolozsvári, budapesti, pécsi egyetemi intézményekkel) közösen.

TEOLÓGIA-VALLÁS

A Római Katolikus Egyetemi Lelkésztség (KEL) akkor jött létre, amikor 1993-ban a katolikus hitű egyetemisták egy csoportja kéréssel fordult a Gyulafehérvári Főegyházmegeye érsekéhez, dr. Jakubinyi Györgyhöz az egyetemi lelkésztség ügyében. A főpásztor Nóda Mózeszt nevezte ki egyetemi lelkésznek. Jelenleg 325 diák tartozik a lelkésztséghez, amelyet dr. Holló László egyetemi lelkész, Hegedűs Enikő pásztorálásszisztens, hat egyetemista, valamint a csoportvezetők segítségével működtetnek. Tevékenységük szerves részét képezi a csoportok (*Parázs Csoport, Pedakör, Imaiskola, Bibliakör, Társasági Tánc, SzíniO, Ökumenikus Csoport-Taizé, Karizmatikus Imacsoport, Kórus, Marionett Báboskor, Deutsch mit Spraf, English Tea-Club, Zeneklub, Zenecsoport*) heti programjai, a *Csütörtök esti* és az időközi programok, amelyekbe belefér az éneklés, kirándulás, közös imádkozás, játék, egymás és Isten mélyebb megismerése, előadások, diáktalálkozók, táborok. A Csütörtök esték c. rendezvénysorozat 1999 márc.-májusi programjába tartoztak például dr. Holló László *A szentgyónás az életemben*, dr. Cirják Árpád *A piarista templom múltja, jelene és jövője*, dr. Nagy Attila *Iffúság és egyházak „5 perccel 12 előtt”*, Horváth Andor *A magyarság jövője a III. évezredben*, dr. Jakubinyi György A

KEL püspöki szemmel, Visky András *A műalkotás mint liturgia*, vagy 2001-es programjuktól a Sebestyén Ottó *Spiritualitás és szociális tevékenység*, Szilágyi László *Az okkultizmus leképezése*, stb. A *KEL Napok* alkalmával kiállításra, ismerkedési játékokra, városnézésre, csoportvetelkedőkre és nem utolsósorban ünnepi misékre szokott sor kerülni. 2000-től többszörösen közöltek beszámolót tevékenységeikről a *Vasárnap* c. katolikus hetilapban, de saját kiadvánnyal is rendelkeznek már 1997-től, a *KELEndővel* (kezdetben *KELL*), amelyben a diákok eseményekről szóló beszámolóit, véleményeit, verseit és egyéb írásait jutnak az olvasó elé. Mindezzel a *KEL* a kolozsvári diákok és fiatalok részére olyan vallásos ihletettséggű közösséget biztosít, amelyben lehetősége nyílik az azonos érdeklődésűeknek a vallásos hitük megerősítésére, tudásuk és lelki életük gazdagítására, az együttműködésre és kikapcsolódásra.

Ifjú tanárok, orvosok, egyetemisták, a katolikus értelmiség képviselői alapították 2000 októberében a Szent Gábor Római Katolikus Ifjúsági Kört. A jelenleg kb. 100 tagot számláló ifjúsági kör Schuller Hajnal tanárnő igazgatásával többretű célirányos feladatot tűzött maga elé: az evangélium elmélyítését a hívek lelkében, az erdélyi magyar kultúra értékeinek ápolását és terjesztését, a magyar keresztény értelmiség felkarolását, a keresztény ifjúság lelki-szellemi megújulásának szorgalmazását, a szociális-karitatív tevékenységet, hátrányos helyzetű embertársak megsegítését. 2000 decemberében adventi előkészületeket, egészségvédelmi programokat, oktató jellegű bibliai részleteket tartalmazó videofilmek és tudományos ismeretterjesztő filmek vetítését rendezték, valamint a szegény gyerekek anyagi és lelki támogatásához járultak hozzá. Ugyancsak 2000-ben tartották a *Vörösmarty emlékünnepet*, a *Pilinszky-estet*, a *Horváth István irodalmi levelei* című irodalmi esteket és vitafórumokat. Egyéb programjaik mellett minden hónapban egy-egy kiemelkedő kulturális tevékenységük van. Ilyen jellegűek voltak pl. a Lászlóffy Aladár és Horváth Arany februári előadásai, illetve a márciusi ifjak szellemét felidéző előadás, melyen Boér Ferenc színművész lépett fel. Márciusban *Debussy-est*nek voltak házigazdái, amelyen közreműködött Szabó Kati Kinga és Magyar Zita. Idegennyelv kurzusokat, gitár-esteket és sakköröket is szerveztek a folyamatos lelki felkészítők mellett. Tevékenységük bővítése az értelmiségi fórum létrehozása és a külföldi testvérszervezetekkel való aktív kapcsolattartást is célozza.

Az Erdélyi Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE) 1921-ben alapították Kolozsváron, majd 1993-ban újraalakult. A közel 3700 tagot számláló ifjúsági egyesület szakosztályokat foglal magába: Egyetemista szakosztály – FIKE, Képzésekért szakosztály – MKT, Szórványügyi szakosztály, Közéleti szakosztály, Sport szakosztály, Sajtó szakosztály, Gyermekprogram szakosztály. Mindezek az IKE célkitűzéseit szolgálják, amelyek azon fiatalok egy közösségbe gyűjtésére irányulnak, akik a Szentírás alapján Jézus Krisztust megváltójuknak és Istenüknek tartják, hitükben és életükben az Ő tanítványai akarnak lenni, az Ő országát terjesztik a fiatalok között. Ennek érdekében feladatuknak tekintik a lelki élet ápolását és az értelmi nevelést, amit a konferenciák, bibliaórák, tanfolyamok, előadások, ünnepélyek, táborok, kirándulások, környezetvédelmi túrák szervezésével, a keresztyén irodalom és kultúra terjesztése céljából média és információs központ fenntartása, szociális intézmények létesítése, diakóniai szolgáltatások révén kívánják megvalósítani. Központi rendezvényeik a Munkatársképző tanfolyam, a Munkatársak konferenciája, a FIKE rendezvények főiskolások számára szervezett alkalmak: heti bibliaórák, ajándékkészítő műhely, nyelvklub, filmklub, játszóház, nemzetiségi estek és egy nyári szabad-

egyetem, Német-Magyar nyelvtábor, Sporttábor, IKE találkozó, IKE Karaván, Bibliaismereti vetélkedők. Ezen rendszeres programok közé tartozik a 2001. augusztus 5-12-én, Illyefalván tartandó III. FIKÉ Szabadegyetem is, amely elsősorban a keresztyén értelmiségi, egyetemista érdeklődést célozza. Havonta jelenik meg az *IKE Hírlap*, mely információkkal szolgál a helyi csoportok számára és a *Hírvivő*, lelkészeknek szóló lapjuk. Szándékukban áll fejleszteni és megerősíteni az önkéntességet, nagyobb infrastruktúrát kiépíteni, valamint újabb munkaágakat indítani, illetve újraindítani.

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) hallgatóinak kommunikációs- és kultúraorientált igénye által jött létre a *Quo Vadis* diáklap. Az ún. Fehér Lyuk közössége alapította 1992 decemberében. A szerkesztőség valamint a laphoz tartozó közösség feladatának tekinti, hogy az öntudati, hivatástudati, világnézeti kérdésekkel, kétségekkel, vagy tájékozatlansággal küszködő diákoknak eligazítást adjon, kapukat nyisson a korszellem és társadalomtudományok felett az elengedhetetlen fontosságú átfogó kép kialakításáért. Rendszeresen jelennek meg a *Quo Vadis*-ban eredeti tanulmányok, esszék, dolgozatok, versek és beszámolók, könyvismertetések, amelyek nagy mértékben hozzájárulnak a teológus ifjúság jellemének és világnézetének kialakításához, illetve kifele színes képet nyújtanak az erdélyi teológusok szellemiségéről, önképzéséről. A szerkesztőségnek jelenleg 5 tagja van (Andrási Benedek, Ballai Zoltán, Módi József, Simon Attila, Sylvester Aba-János), de belső munkatársnak számít minden teológiai hallgató, lévén, hogy a lap a teológusok belső műhelylapja. Több neves teológiai professzor és tudós volt külső munkatársuk, így pl: dr. Kozma Zsolt, dr. Geréb Zsolt, dr. Buzogány Dezső, dr. Gálfy Zoltán, dr. Juhász Tamás, dr. Tonk Sándor, dr. Molnár János és számos más külföldi híres teológus személyiség, mint dr. Zsengellér József, dr. Sulyok Elemér, Scott Prinster michigani lelképásztor és mások. Rendhagyó *Riport* rovatukban olyan neves professzorokkal beszélgettek el mint dr. Rencsik István római-katolikus teológiai professzor, dr. Végh László elméleti fizikus, stb. Ezenkívül a *Vendégoldal* c. rovatukban belföldi és külföldi teológiai és művelődési jellegű cikkeket jelentettek meg. Kapcsolataik vannak a magyarországi teológia öt hasonló lapjával, de az ökumenizmus szellemében más felekezetekkel is. 2001 májusában jelenik meg a 17. lapszámuk és terveik szerint a *Quo Vadis Füzetek* c. mellékletük új sorozatát indítják, amelynek első száma már el is készült.

Ugyancsak a KPTI hallgatói körében működik 20-30-as létszámmal az Önképző Kör Fejős Gabriella és Tóth László vezetésével. Mindazon túl, hogy a Kör előadások, ünnepek, megemlékezések szervezését látja el, szervesen hozzájárul a teológus ifjúság hitben és nemzeti öntudatban való erősítéséhez. Csütörtök délutánonként szerveznek teológiai, történelmi, irodalmi előadásokat és megemlékezéseket a Teológia Dísztermében vagy a Bethlen teremben. Ezen előadásokat érdemesnek tartják írásban rögzítve közrebocsátani a közeljövőben.

A kolozsvári 1900-as gyökerű és 1929-es alakulási múltra visszatekintő unitárius Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet (QDFIE) 1991-ben újraalakult. 1996-tól szervezeti élete átfogó fejlődésnek indult, ami a központi rendezvények szervezésében és kiadványok megjelentetésében, az ügyvitel és képviselő ellátásában, valamint megfelelő eszköztár létrehozásában és saját pénzügyi alap megteremtésében is lemérhető. Ugyanakkor nagy hangsúly került a helyi ifjúsági egyletek megalakítására és munkájuk segítésére. Mára a közel 50 egyházközségi egyletben több mint 1500 nyilvántartott tagja van. Az ODFIE célja az, hogy tagjait szervezett egységbe tömörítse, segítse őket vallásosságuk

megélésében, irányítsa erdélyi magyar és unitárius jövőt teremtő munkájukat, az unitárius ifjúságot képviselje társadalmi szinten, lehetőséget teremtsen egészséges lelki-szellemi, művelődési és szórakozási tevékenységekre. Tagjai lehetnek más felekezeti fiatalok is, akik célkitűzéseit elfogadják és alapelveivel egyetértenek. Az társadalmi problémák megoldását, illetve megelőzését diakóniai és szociális munka felvállalásával, öregotthonok, árvaházak, kiegészítő intézmények felkarolásával, illetve népfőiskolai tanfolyamok szervezésével próbálja elősegíteni. Ugyanakkor hozzájárul a szórványban számbelileg kettős (nemzeti és felekezeti) kisebbségben élő ifjúság azonosságtudatának erősítéséhez, az egyházi és nemzeti hagyományok ápolásához is. A vallásos és ifjúsági jellegű foglalkozások célját az egyházi, társadalmi és politikai felelősség felébresztésében, a sokoldalú értékteljesítésben való részt vállalásban, a szellemi és lelki dolgok iránti érdeklődés ébrentartásában és a kötelességből végzett feladatokon túlmutató, közhasznú tevékenységek elősegítésében látja. Rendszeres központi rendezvények: *Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencia*, *Színjátészó találkozók*, *Szórványtáborok*, *Szavaló- és népdalverseny*, *Egyház- és nemzetörténelmi vetélkedő*, *Dávid Ferenc emlékzarándoklat*, *Népi mesterségek tábora*, *Vezeztőképző és Egyletvezetők egyházköri találkozója*. Számos kiadvánnyal rendelkeznek, ezek közül csak néhányat említünk: *ODFIE Tájékoztató* – az országos működést összefoglaló évkönyv; *ODFióka* – ifjúsági lap; *faluismertető kismonográfiák*; *Unitárius ösvény* – az unitárius hitelveket és egyháztörténelmet összefoglaló kiadvány (román nyelven is); *ODFIE Játékösszeállítás*, *ODFIE Daloskönyv*.

Az Unitárius Teológia hallgatói Önképzőkörének lapjaként jött létre 1999 márciusában a *Láng*, András Benedek, Bálint Róbert és Szombatfalvi József elindításával. Eddig 16 lapszám jelent meg, amelyben a teológia és társadalomtudományok, a vallás és kultúra területét érintő témákban közölték írásait nem csak teológiai hallgatók. Azt próbálják megmutatni milyen módon csapódnak le a társadalomtudományok eredményei a teológiában (és fordítva), gyakorlatban hogyan alkalmazza az egyház és mindez milyen hatással van a fiatalok gondolkodására, a mindennapi léthelyzetükre. A kolozsvári és budapesti szerzőik cikkeikkel, tanulmányaikkal ebben próbálnak segíteni és ezen elv szerint alakították rovataikat is (*Egyháztörténelmi eseménytár*, *Fordítás*, *Mások, akik köztünk élnek*, *Irodalom*, *Könyvajánló*, *Tanulmányok*). A lappal párhuzamosan az egyházhoz és valláshoz kapcsolódó problémák felvetődésének megbeszélésére szerveznek havonta *Lángestéket* a Brassai Líceumban. Unitárius öntudatuk erősítéseként meghívottjuk volt dr. Gaal György, aki a Magyar utcai unitárius épületeiről tartott előadást. A későbbi előadások során megfordult körükben Keszeg Vilmos néprajzkutató, Sipos Gábor levéltáros, Szócs István, stb. Az Unitárius Egyház Püspöksége, valamint a vallásközösség egyes lelkeszeinek támogatásával sikerült kiadniuk dr. Erdő János professzor *Vallástörténelem jegyzetét*, melyhez hasonló kiadványokat a továbbiakban is terveznek.

TÖRTÉNELEM

Az Entz Géza Művelődéstörténelmi Alapítvány Kovács András, Dávid László, Sipos Gábor és Tonk Sándor együttműködésével jött létre 1999-ben. Az Alapítvány célkitűzései a történelmi, művészettörténelmi, településtörténelmi tudományos és kutatási tevékenységének támogatása, a műemléki és muzeális értékek kutatása és megóvása, valamint a történelemoktatás segítése. Ezek érdekében oktatási segédanyagokat és más tárgyi feltételeket biztosít, segíti az egyetemi oktatók munkáját, vendégoktatói programokat, tanfolya-

mokat, tanulmányutakat szervez, egyetemi hallgatók és oktatók egyéni kutatómunkáját, ösztöndíjak továbbítását segíti elő. A diákok hozzájárulásával valósítják meg a dokumentációs tevékenységeket, tudományos konferenciák lebonyolítását, művészettörténeti, történeti tárgyú adatgyűjtéseket, feldolgozásokat, a muzeális értékű tárgyak felkutatását, megmentését és múzeumba juttatását. A 2000. évi tevékenységeik közé sorolható az erdélyi magyar települések kulturális örökségének komplex vizsgálata programon belüli inventarizáció, a művészettörténeti dokumentációs központ kialakítása (továbbra is folyamatban van), a gyulafehérvári püspökség 1930-32-es vizitációs jegyzőkönyveinek kiadásra való előkészítése, a mikházi egykori ferences templom épületkutatása, a gyergyószárhegyi római katolikus plébániatemplom építészeti felmérése, valamint a könyvtárfejlesztés és az egyetemi oktatás segítése. A 2001-es tudományos programjukat az inventarizáció, a mikházi egykori ferences templom falszövegvizsgálata, a tövisi volt ferences kolostor épületkutatása, a gyergyószárhegyi Lázár kastély régészeti kutatása, a vendégtanár program dr. Takács Imre (Szépművészeti Múzeum, Budapest) előadásai és a folyamatos könyvtárfejlesztés képezi, más tevékenységek mellett. Megjelenés előtt álló kiadványaik az *Évkönyv-művelődéstörténeti tanulmánykötet* és a Gyulafehérvári Püspökség 1930-32-es vizitációs jegyzőkönyvei.

ZENE

1996-ban hozta létre Lászlóffy Zsolt és Bors László a Vermesy Stúdiót, amit aztán 2001-ben a KMDSZ szakosztályaként újraindítottak Makkai Dávid, Flórián Gergely, Kilin Andrea és Horváth József segítségével. 65 hivatásos zenész tagja van, akik egyben a *Simfonieta Transsylvania* zenekart is alkotják. Szimfonikus koncertek szervezését és minőségi műhelymunka megvalósítását tűzték ki célul. 1998-ig több kulturális rendezvényt, szerzői estét és koncertet szerveztek, mint amilyen a Takács András, Benczédi Hunor szerzői estjei, Lászlóffy Zsolt közreműködésével tartott zongoraestek. Részt vettek a *Pimpimparé Fesztiválon*. 2001-es programjuk közé tartozik az áprilisi, Egyetemisták Házának nagytermében tartandó szimfonikus koncert: egy *Beethoven-nyitány*, az *Imperial zongoraverseny*, a *III. Szimfónia*, majd októberben turné Belgiumban és a decemberi németországi hangverseny.

KOLOZSVÁRI MAGYAR DIÁKSZÖVETSÉG

Végül és nem utolsó sorban mutatjuk be az Erdély egyik legnagyobb, elismert, önálló diákszervezetét, a Kolozsvári Magyar Diákszövetséget (KMDSZ), amelynek neve már szerepelt a különböző szakirányult diákszerveződések háttérintézményeként. 1990-ben alakult a Kolozsváron tanuló magyar egyetemisták kezdeményezésére, Józson Mónika, Hegyi Piroska, Branea Róbert alapításával. A jelenleg 2500 tagú diákszervezet vezetői: Boda Szabolcs, Ilyés Szabolcs, Bara Tímea, Józsa Csaba, Menyhárt Csaba, Fekete Oszkár és Butka Gergely. Jó infrastruktúrával rendelkeznek. Céljuknak tekintik az önálló, magyar nyelvű felsőfokú oktatási intézményrendszer létrehozásának és működtetésének támogatását, a kolozsvári egyetemi és főiskolai oktatás magyar hallgatóinak érdekképviseletét és -védelmét, a diákok közösségének, közösségeinek formálását, kulturális igényeinek érvényesítéseit, a magyar és egyetemes kultúra terjesztését a szakmai előmenetel elősegítése mellett. Továbbá feladatuknak tartják a kolozsvári magyar diákok támogatását szociális és egyéb ösztöndíjak formájában, kapcsolatok teremtését és ápolását hazai és

külföldi ifjúsági- és diákszervezetekkel. Az évek során tagjává váltak az Országos Magyar Diákszövetségnek (OMDSZ), a Magyar Ifjúsági Tanácsnak (MIT) és a Magyarok Világszövetségének. Szakmai tevékenységeiket általában a szakosztályok valósítják meg képzések, előadássorozatok, különböző rendezvények megszervezésével. Egyéb tevékenységeik a KMDSZ Irodán, az Információs Irodán, a Karrier Irodán, a Számítógép Klubon belül zajlanak le. Ezek: a KMDSZ jogi személyiségeivel járó közintézményekkel való kapcsolatok fenntartása, pénzügyvitel, különböző önszerveződések közötti kapcsolattartás és információ áramoltatás, lakásközvetítés, munkaközvetítés, pályázat figyelés, internetes szolgáltatás, felvételi tájékoztatás. Minden év októberében megrendezik a *Gólyanapokat* ismerkedéssel, Kolozsvár bemutatásával, mentorakcióval, szórakozási lehetőségekkel. A *Gólyabál* egynapos rendezvény november-december tájékán; a *Tudományos Diákköri Konferencia* diákok szakmai előmenetelét és felkészülését segítő rendezvény, dolgozatok, kutatások, elemzések bemutatásával, a zsűrit egyetemi tanárok képezik; a KMDSZ tagoknak szentelt *Születésnap* egy hét, kis rendezvényekkel tarkítva (játsszóház, gitárest, filmklub, táncház, irodalmi est, sportrendezvények, stb.); az *Állásbörze* olyan nap, amelyet a végzős diákoknak szánnak, elősegítik munkahelykeresésüket, cégek ill. munkahelykereső fiatalok találkozáját valósítják meg, megkönnyítve a munkahelykeresés sokszor nehéz és fárasztó folyamatát; a *Diáknapok* kulturális és sportrendezvényeket felölelő napok, csapatversenyekkel és az együvé tartozás érzésével, bulikkal; a *Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Tábor* egyhetes tábor Tusnádfürdön, amelynek társszervezői, a napi program előadásokból, beszélgetésekből, vitaestekből áll, esti koncertekkel, bulikkal tarkítva; az *Erdélyi Diáktalálkozó* – a KMDSZ 1990-1996 között hat nagyszerű diáktalálkozót szervezett meg, amelyek különböző okok miatt elmaradtak. A tábort szeretnék újraindítani az idén. Kiadványaik az 1995-től megjelenő alternatív, humoros stílusú *Perspektíva* információs hetilap, a *Campus* diáklap 1990-től a *Szabadság* mellékleteként közöl diákok által írott cikkeket és információkat, a *Gólyafüzet* (segítséget nyújt a Kolozsváron való eligazodáshoz), a *KMDSZ bemutató füzet*, az *Állásbörze bemutató füzet*, stb. Tervezik a KMDSZ Klubház és a Tanulmányi Központ létrehozását, ez utóbbi hétfévi képzések, hazai és határon túli előadókkal való táborok, szakosztály-tevékenységek megrendezésére szolgáló hely lenne, minél szélesebb körű közönség számára.

Kronológia és tipológia, általános észrevételek

A rendszerváltás után leghamarabb a szélesebb réteg közös igényeinek kielégítését célzó diákszerveződések jöttek létre vagy alakultak újjá. Ilyen a KMDSZ (1990) és a *Campus* (1990), keretet kínálván az önálló kezdeményezéshez, új ötletek kivitelezéséhez, korábban tiltott törekvések és területek gyakorlásához. A korábban már létező vallásos ifjúsági szerveződések újjáalakultak illetve bővítették tevékenységi területüket: ODFIE (1991), Quo Vadis (1992), IKE (1993), a KEL (1993). A Genézium Társaság (1997) elődje a Koinónia Könyvkiadó keretében (1991) egy szélesebb réteghez szóló program kialakítása érdekében jött létre, mint ahogyan a Diotima Baráti Társaság (1992) és az Oedipus Quartett (1992) is. Az első szakirányult diákszerveződések, mint amilyen a SZISZ (1991) és a KOFIHE (1991) majd a KGK (1993) és a Jurátus Kör (1993) már nem önállóan működtek, hanem valamely egyetemen kívüli szervezethez, többnyire a KMDSZ-hez kapcsolódva. 1993-ban jött létre a Collegium Transsylvanicum Alapítvány (CTA) önálló

szervezetként, ami már egy részben szűkített (humán- és társadalomtudományok) területét képezi az egyetemen kívüli diáktevékenységnek. Ugyanide tartozik a Láthatatlan Kollégium (1993) és a Max Weber Kollégium (1995). Körülbelül az 1995-ös évtől egyre fokozódott a szakirányult szervezetek iránti igény, ami arra enged következtetni, hogy tudatosulni kezdett a diákság és tanárok körében az a tény, hogy a szakmai érvényesülés elengedhetetlen feltétele az alapképzésen kívüli szakmai tájékozódás (beleértve a társadalmi integrálódást) és az egyéni munkán alapuló versenyképesség. Ilyen okból született az Öko Stúdium Társaság (1995), az Építész Klub (1996), a GEKKO (1996), az AKIK (1995), a Pro Philosophia Alapítvány (1997), a Cholnoky Jenő Földrajzi Társaság (1998), a KOMIX (1999), a KONESZ (1999), az Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány (1999), az Állatorvosi Szakosztály (2000), a Pro Studium et Practicum Psychologiae Alapítvány (2000), a *LélekJelenLét* (2000), az *Erdélyi Pszichológiai Szemle* (2000). Ugyancsak megszorodott azon szerveződések száma, amelyek nem csak szakmai, hanem kulturális érdekeltégük is egyben: Genézius Társaság (1997), Ariadne Klub (1999), Ördögtérnye Néptáncgyűttes (1999), Láng (1999), Baldóver Irodalmi Kör (2000), Kelet Barátok Köre (2000), Excalibur Project Egyesület (2000), Szt. Gábor Ifjúsági Kör (2000), Vermessy Stúdió (2001), stb.

Nyilvánvalóan legnagyobb létszámúak a multifunkcionális diákszerveződések, illetve amelyek általánosabb célokat követnek és így szélesebb tömeget vonzanak. Ebbe a kategóriába sorolható a KMDSZ (2500 tag) a Genézius Társaság és a vallásos szerveződések: az ODFIE (1500 tag), az IKE (3700 tag) a KEL (325 tag). Nagyságrendi sorrendben követik őket a legkeresettebb szakmák fele irányuló diákszerveződések, így a KGK (75 tag), az Építész Klub (100 tag), az Öko Stúdium társaság, a GEKKO, stb.⁶

Szervezettségüket tekintve jobban és rendszerezettebben működnek azok a diákszerveződések, amelyek valamely intézményhez kapcsolódnak (Öko Stúdium Társaság, Láthatatlan Kollégium, Cholnoky Jenő Földrajzi Társaság, GEKKO, *LélekJelenLét*, *Erdélyi Pszichológiai Szemle*, *Kellék*, Maszkura, Max Weber Kollégium, Szt. Gábor Ifjúsági Kör, IKE, ODFIE, KEL, Quo Vadis, Láng, illetve amelyek önállóan bejegyzett szervezetként jönnek létre (CTA, Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Pro Philosophia Alapítvány, Pro Studium et Practicum Psychologiae Alapítvány, Genézius Társaság, KMDSZ). Azon diákszerveződések, amelyek semmilyen háttérintézményhez nem tartoznak, vagy teljesen önállóan, tanári-szakemberi irányítás igénybevétele nélkül tevékenykednek, fennáll annak veszélye, hogy amint a szerveződést fenntartó diákok végeznek, nem lesz utánpótlás, és irányítás hiányában tevékenységük ideiglenesen vagy teljesen megszűnik (ez történt pl. a SZISZ vagy a Vermessy Stúdió esetében).

Főleg a vallásos szerveződések tűzik ki célul a közösségteremtést (KEL, IKE, ODFIE), de a szakirányult önszerveződések is feladatuknak tekintik, többek között, a szakmai közösségteremtést (Öko Stúdium Társaság, Európa Klub, Építész Klub, Baldóver Irodalmi Kör, Diotima Baráti Társaság, Cholnoky Jenő Földrajzi Társaság, GEKKO, Jurátus Kör, KOMIX, KGK, AKIK, KONESZ).

Láthatóan két ellentétes tendenciára helyeződik a hangsúly: egyrészt az egyéni teljesítmény, az eredetiség kerül előtérbe (amint azt számos olyan szerveződés mutatja, mely elsősorban ennek szorgalmazása érdekében jött létre, ilyen a Láthatatlan Kollégium, a Max Weber Kollégium, a Pro Studium et Practicum Psychologiae Alapítvány, az Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány), másrészt a közösségiség, a közös érdekek és érté-

kek ápolása, a kommunikáció lehetőségének biztosítása. Ez utóbbi törekvés egyértelműen, kivétel nélkül minden szerveződésre érvényes és fontos része a társadalmi életnek. Bár irtózáttal gondolunk vissza a kommunizmus abszolutizált közösségiségére, ez nem jelenti azt, hogy a szabadon választható és vállalható, egyéni érdekeltől függő, másokéval rokonítható közös értékek követése ne lenne előnyös számunkra, ha az szervezett formában történik és lehetőséget nyújt szakmai továbbképzésre, művelődésre, kapcsolódásra, a lelki-szellemi élet gazdagítására. A különböző szervezésekre az egyén szempontjából is szükség van, még akkor is, ha a társadalmi, szakmai és egyéni érdekek differenciálódási folyamata egyre nagyobb jelentőségű.

A bemutatott diákszerveződésről szóló információk inkább csak a lényegét érintőek, teljes tevékenységi beszámolóra terjedelmi okok miatt nem kerülhetett sor. Mindezek ellenére a feltárt anyagból kitűnik, hogy 1990-től errefele a politikai tranzíció körülményei között, amikor arra hivatott intézmények bizonyos funkciókat nem láttak el – szervezést, pályázást, nyitást különböző művelődési és szakmai lehetőségek felé –, akkor ezek az önszerveződési formák okvetlenül szükségesek voltak, a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók társadalmi szempontból funkcionális szakmai rétegcsoporthá váltak. Ezeket a szervezeteket feltétlenül létre kellett hozni, mivel az egyetem funkciójának átalakulásával – ma csak a szakmai képzést szolgálja és a társadalmi, politikai „integrációt” nem – semmi köze a munkaerőpiachoz, és ezek a szervezések utat nyitnak a társadalmi, politikai nyilvánosság felé is. Bennük egy sajátos valóság munkál, illetve kontaktusba lehet kerülni általuk egy olyan szférával, amely a jövő lehetőségei felé tekint. Ennek nem csak a diákság, mint társadalmi csoport, szempontjából van jelentősége, hanem az egyének közösségi identitását is alakítja.

Láthatóan egyre több olyan egyetemen kívüli intézmény létesül, mely a szakmai, társadalmi és politikai integrációt szándékszik elősegíteni és ennek a folyamatnak kezdeményezői közül sokan a diákság köréből kerültek ki. Ezt próbálja ábrázolni a kolozsvári magyar diákság 1900 utáni, egyetemen kívüli tevékenységeiről szóló összefoglaló.

Általános módszertani szempontból az általunk vizsgált jelenség a civil szférához tartozik. Amikor dolgozatunk elején axiológiai szempontokat foglalmaztunk meg, ezzel azt is jelezni kívántuk, hogy a politikai-társadalmi tranzíció poszt-szocialista körülményei között az intézmények újraalakulnak, újrafogalmazódik az intézmények filozófiája is, az egyetemi hallgatók (és hangadóik) helyesen ismerték fel, hogy amennyiben nem alakítják szakmai-érdekképviseleti szerveiket – és nem biztosítják folyamatosan azok működési feltételeit – esélytelenekké válnak, marginizálódnak, nem tudnak bekapcsolódni a versenybe.

A BBTE „multikulturális” politikai mezejében a magyar „tagozat” nem tud kellőképpen megújulni, felzárkózni a románhoz. A magyar hallgatókat illető anyagi, szervezeti stb. döntések továbbra sem a megfelelő kezekben vannak. Ezért a diákszervezések döntően szakmai irányultságúak, céljuk az egyetemi képzés kiegészítése. Ellátnak továbbá kapcsolatteremtési, érdekvédelmi funkciókat, és igen fontos az aktív együttlét, a közösségi identitás megfogalmazása is. Különösen a vallásos ifjúsági egyesületek képviselik az általános értékrendi orientációt: öntudati, hivatástudati, világnézeti elemekre hivatkoznak.

Végül nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az általános kapcsolati összefüggésekben ez a kolozsvári szakmai-művelődési értékstruktúra kisugárzik Erdélyre, és részt vesz a magyarországi generációs nyilvánosságban is. Ugyanakkor közismert, hogy

az RMDSZ nem tudta az ifjúsági szervezeteket, törekvéseket befogadni, ezért a civil szféra⁷ a diákszerveződések esetében hangsúlyozottan apolitikus jelleget öltött.

¹ László Ferenc, Cseke Péter (szerk.): *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930-1940)*, Kriterion, Bukarest, 1986.

² Történetükkel kapcsolatban lásd Martus Gábor: *Volt egyszer egy Fellegvár*, Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó, 1994; valamint uő.: *Marsallbot a hátizsákban*, EHKL, Kolozsvár, 1994.

³ Lásd Kiss Dénes: *Civil szféra és politikum*, in Magyar Kisebbség 2000/3.

⁴ A diákszerveződések közül néhány, a bemutatáshoz szükséges információk hiányában, kimaradt (pl. Szociológia Szakosztály, Orvosi Szakosztály, KOMATE, Analitikai Kémia Kör, Jelenlét-ifjúsági hetilap, Comenius Pedagógiai Szakkollégium, stb.).

⁵ Arra törekedtünk, hogy az egyes szakterületekhez kötődő diákszerveződések ilyenszerű bemutatása egyben áttekinthetőséget is nyújtson mindazok számára, akik valamely témakörben érdekeltek.

⁶ Jeleztük, hogy a kolozsvári magyar diákszerveződések közül nem sikerült mindet lekérdezni, ezért nem célunk a meglévő adatokból olyan törvényszerűségeket megállapítani, mint pl. a nagyságrend és szakmai keresettség összefüggése, mert még számos tényező függvénye lehet valamely diákszerveződés létrejötté.

⁷ Vö. Somai József: *Romániai civil szféra* In: Romániai Magyar Évkönyv 2000. Temesvár-Kolozsvár 2000. 81-96, továbbá a *Romániai magyar alapítványok és egyesületek jegyzéke*, Kolozsvár, 1998.

Murvai Olga

Az esélytelenség esélyei

A sport területéről kölcsönzött hasonlattal vezetném be a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnökjelöltjének választási kampányáról szóló szemiotikai szempontú dolgozatomat. Pierre de Coubertin, az újkori olimpiák újraélesztője így fogalmazta meg a sportszerűség kritériumát: „*Győzzél, hanem hogy harcolj a győzelemért.*” Coubertin kiemelt gondolatából a magatartásforma, a szemiotikai jelekkel is kifejezhető és leírható viselkedés érdekel.

Milyen irányból közelíthetjük meg a címbe foglalt oppozíciót: az *esély* vagy az *esélytelenség* szempontját kell-e követnünk? Mit vizsgálunk: az esély bizonytalansági faktorát az esélytelenségre, vagy az esélytelenség bizonytalansági faktorát az esélyre?

A kérdés ilyen szándékú feltevése tipikusan kelet-európai politikai háttérrel indukál, amely kiterjesztéssel a közelmúlt – az utóbbi tíz esztendő – történéseire hivatkozva a kisebbségi helyzetben élő magyarság politikai helyzetére vonatkoztatható (lásd a magyar kisebbségi szervezetek jelenlétét a romániai, szerbiai, szlovákiai politikai életben, beleértve azt is, hogy mindenhol külön jelölttel és külön programmal indultak a különféle szintű választásokon).

1. A vizsgálódás keretei

Arra vállalkoztam, hogy megvizsgáljam a RMDSZ 2000 őszi közszereplésének egyetlen mozzanatát: az államelnöki tisztségre pályázó RMDSZ-jelölt, Frunda György kampányát verbális és multimédiális dokumentumok alapján. Nem feladatomban a politikai csatározások elemzése, így a politika csak háttér-információként jelenhet meg. Érveket és ellenérveket keresek a szemiotika és a szemiotikai szövegtan módszereinek a felhasználásával, amelyeket esetenként a társtudományok megállapításaival egészítetek ki (kommunikációelmélet, szociolingvisztika, szövegszemantika, kognitív szemantika, pragmatika).

1.1. A vizsgált dokumentumok

Az elemzés alapját az államelnök-jelölt kampányában használt dokumentumok képezik. Ezek a következők:

- *Parlamenti és elnökválasztások 2000.* Az országos Kampánystáb beszámolója. Kiadta az RMDSZ 2001-ben.
- *Választási program 2000.* RMDSZ kiadványa.
- *Mérlegen. Az RMDSZ a koalícióban 1996-2000.* Az RMDSZ kiadványa 2000.
- Plakátok – csak az államelnök-jelölt plakátjai. Az összehasonlítás kedvéért az előző választáson, azaz 1996-ban használt plakátot is fölhasználtam.
- Az államelnök-jelölt fotói, és az arcképét viselő kítűzők.

- A kampány egyéb tárgyi dokumentumai (RMDSZ feliratú sapkák, pólók, plüss oroslán, golyóstoll, zászló, bannerek, tetoválások stb.) közül csak a zászlót és a golyóstollon található szlogent elemzem külön.

1.2. Mire keressük a választ?

- Indulhatott-e eséllyel – jó eséllyel – az RMDSZ jelöltje, azaz egy kisebbségi sorban élő magyar ember a Románia elnöki székéért vívott küzdelemben a számára készített kampányanyagra támaszkodva?
- Milyen a gesztuskommunikációja annak a kisebbségi magyarnak, aki Románia elnöke szeretne lenni?
- Milyen világnézetet kibontó programot fogalmazott meg és képviselt a kisebbségi jelöltet támogató multimediális dokumentum-anyag?
- Milyen kapcsolat áll fenn NYELV és IDENTITÁS között kétnyelvű környezetben, konkrétan: két nyelven – románul és magyarul – folytatott kampányban a két nyelven megjelentetett és terjesztett multimediális anyagok szemiotikai és pragmatikai kapcsolatában?

1.3. Fogalomtisztázás

A válaszaink megmaradnak a nyelvi és multimediális kommunikáció határain belül. Szükségünk van arra, hogy a lehetséges feleletek alátámasztása végett tisztázzunk – akárcsak utalás jelleggel is – néhány szociolingvisztikai fogalmat. Ezek mindenki előtt ismertek, olyan tények, amelyek mindenfajta elemzésben benne vannak, vagy bele érthetők, mint faktumok. Úgymint:

- A Kárpát-medence lakosságának együttélését etnikai és nyelvi pluralitás jellemzi.
- Az interetnikai kapcsolatok áthatották az itt élő etnikumok, köztük a Magyarország határain kívül élő nemzeti kisebbségi tömböt alkotó magyarság nyelvi, kulturális, gazdasági és eszmei koncepcióit.
- A magyarság, mint nemzeti kisebbség nyelvi – kulturális – vallási MÁSSÁgot képvisel azokban az országokban, ahol él: Ausztriában, Horvátországban, Szlovákiában, Szlovéniában, Szerbiában, Romániában, Ukrajnában.
- A MÁSSág a kisebbség szempontjából az IDENTITÁS föl vállalását jelenti, a nyelvi, kulturális, vallási HOVATARTOZÁS hagyományaihoz való kötődést.
- Soknyelvű és soknemzetiségű környezetben be kell határolnunk néhány fogalmat:
 - a) hogyan viszonyul a nyelv az etnikai és a kulturális határokhoz?
 - b) nyelvhez kötött-e az identitás?

1.3.1. Nyelv – etnikum – identitás

A fenti kérdések segítségével arra keressük a választ, hogy a két nyelven megalkotott/megjelentetett választási dokumentumok ugyanolyan horderejű szemiotikai funkciót töltenek-e be mindkét nyelven? Másként fogalmazva: a románság mint befogadó, hogyan értékeli például egy román nyelvű RMDSZ-plakátot, amely a magyar nyelvűnek a

pandanja? Mit lát benne: pusztán nyelvi variációt, vagy nyelvtől függetlenül etnikumhoz kapcsolt identitás-mozzanatként szemléli?

1.3.2. Szociolingvisztikai háttér

Nem célunk felfejteni a NYELV – ETNIKUM – IDENTITÁS bonyolult összefüggéseit. Most csak azokat a momentumokat emeljük ki, amelyek közelebb visznek a feltett kérdésekre adható válaszokhoz.

Az *etnicitásról* szóló szakirodalom nem vonja kétségbe a nyelv szerepét az identitás meghatározásában, ám arra a kérdésre, hogy az identitást meghatározó tényezők ranglistáján a *nyelv* a hányadik helyet foglalja el, többféle álláspont és többféle válasz létezik. Az angol-amerikai nyelvterületen nem tartják sem elsődlegesnek, sem legfontosabbnak, ám Európában a nyelvet a közösségen belüli kommunikáció feltételének tekintik. A nyelvi öntudat a közösséghez való tartozás függvénye és fordítva: a nyelvi azonosság közösség formáló erő. Ezzel a megállapítással tulajdonképpen Herderig megyünk vissza (A *nyelv eredete*, 1772), aki az anyanyelvből vezeti le a NÉP, a NÉPSZELLEM valamint a NÉPLÉLEK fogalmakat.

Ezen fogalmak Európában a nemzeti mozgalmak alapjául szolgáltak, de ma is elevenen hatnak különösen a Balkánon, ahol napjainkban is a nacionalista ideológiák forrásai. (Sokszor a románok maguk sem veszik észre mennyire nacionalisták. Például a román médiában az *állampolgár*, a *lakosság* szavak szinonimájaként a *román* népvétet alkalmaznak, így: „Mától fogva a románok többet fizetnek a benzinért” / „De azi românii plătesc mai mult pentru benzină”, az *átlagpolgár* szinonim kifejezése pedig a „tot românul”: „minden átlagpolgár tudja / tot românul știe”. Ha az *utca emberét* interjúra szólítják meg, azt így vezetik be: „mi a véleménye erről az utca emberének? / ce părere au românii în legătură cu?” Ez nap mind nap így zajlik tévében, írott sajtóban.) Az a plakát például, amely román nyelvű ugyan, de *nem csak és kizárólagosan a románokhoz* szól, mert egy magyar kampányanyag román nyelvű változata, a mentalitás miatt az etnicitás korlátaiba ütközik. Érdekes kettőssége ez a közösségen belüli és a közösségen kívüli nyelvhasználatnak, illetve a közösségen belüli és a közösségen kívüli nyelvhasználat és az identitás kapcsolatának. Tény, hogy Romániában ma a közösségen kívüli nyelvhasználat (értsd: a nemzetiségek román nyelvű megnyilatkozásai) főként választási kampány idején az identitás (azaz nemzeti érdek, nemzeti önazonosság) bástyáin kívül marad, következőképpen gyakorlatilag hatástalan.

Multinacionális környezetben a *két- vagy többnyelvűség* természetes és megszo-kott jelenség. Többnyelvű környezetben a nyelvi és kulturális *identitás* nem statikus és egydimenziós, hanem komplex és több változós jelenség. A két- vagy többnyelvűség igazi célja az, hogy az egyén úgy tegyen szert más nyelvű performanciára, hogy az anyanyelvi kompetenciáját mindvégig megőrizze. Hadd idézzem Hans Georg Gadamer szellemes véleményét: „Azáltal, hogy az emberek idegen nyelveket tanulnak, nem változtatják meg az élethez való viszonyukat, úgy, mint például egy vízi állat, amely szárazföldi állattá válik, hanem éppen ellenkezőleg, megtartják, megnövesztik és gazdagítják élettapasztalatukat az idegen nyelv élő valóságai által. Aki a nyelvet birtokolja, a világot birtokolja”.(1) A világismeret szempontjából mindenki számára elsődleges az anyanyelvi kompetencia. Ezt azonban két- vagy többnyelvű helyzetben az egyén más nyelvi kompe-

tenciával cserélheti fel, akár úgy is, hogy egyenlőségjel kerül a két (ritkán több) nyelvi kompetencia közé, a két (ritkán több) nyelv egyforma szintű használata miatt.

Az RMDSZ államelnök-jelöltje iskolázottsága, műveltsége, és nem utolsósorban polgári foglalkozása révén (üggyvédként román nyelven praktizált) tökéletesen beszél románul. A közszereplés miatt elvárt/és szükséges nyelv váltás Frunda György esetében románul és magyarul egyformán működő nyelvi kompetenciát jelent. A magyarról románra való átváltás kommunikációs csatornaként működik, erről a tévé, a rádió nyilvánossága által mindenki megbizonyosodhatott. A többnyelvűség, mint az egyén belső diskurzusa a gondolkodásra és bizonyos kulturális tartalmakra is vonatkozik, amelyek nincsenek feltétlenül anyanyelvhez kötve, de az identitás részét képezik. Ez a képlet azonban esetenként bonyolult változatokat hozhat létre. Például a PRO TV talk-show-jában a bemutatkozásra felsorakozott államelnök-jelölteknek a legnagyobb román nemzeti költőnek, Mihai Eminescunak egy ismert poémájából kellett idézniük. Frundának is mint potenciális államelnöknek ez volt a feladata. Frunda iskolázottsága révén, mint kulturális tartalmat ismerte az Eminescu-költeményt. Az illető tv-műsorban azonban mint román nemzeti identitás-mozzanatot kérték tőle számon. Ennek ellenére Frundánál nem tapasztalunk identitás-váltást, hiszen a közszereplés miatt elvárt/szükséges nyelvi kódváltás a belső diskurzus (világnézet, kultúra) lényegét nem érinti. (A politikus identitás-tudatának az illusztrálására idézem a Schubert Éva tanulmányában (2) található anekdotát: Habsburg Ottó beszédet kívánt tartani az Európa Parlamentben. Az emelvényről konstatálja, hogy az előtte levő padsorok üresek. Csodálkozva kérdezi a jelenlevőktől: „Uraim, mi történt, labdarúgás van ma?” A küldöttek bólintottak. „És ki játszik” – kérdezte tovább Habsburg Ottó. Valaki beszólt: „Ausztria-Magyarország”. Mire Habsburg Ottó: „És ki ellen?”)

Az egyszeregy logikája szerint ideális romániai elnökjelölt az, akinél az IDENTITÁS – NYELV – VILÁGNÉZET kritériuma egyértelmű, azaz identitása román:

- a politikai szereplésének a nyelve természetesen a román,
- világnézetében román identitástudat, román kultúra (beleértve az ortodox vallást is) dominál.

Mit tapasztalunk az RMDSZ elnökjelöltjénél?

- identitása magyar, ezen belül hangsúlyozottan romániai magyar kisebbségi,
- politikai szereplésében kétnyelvű, pontosabban a románt a magyar politikai szereplési nyelv *változataként* használja,
- világnézete szerint a kisebbségi sorson (legalsó szint) túlmutató európai (legfelső szint) orientáltságú (ebben benne vannak a román nemzeti kultúra értékei is). Ez a hierarchikus elrendeződés kihagyja a középső fokozatot (a román országos szintet, beleértve az ortodoxiát is).

Az ellentétek annyira sarkítottak, hogy akár a kör négyszögesítéséről is beszélhetnénk. De tudjuk, hogy az *intencionalitás* (jelöltállítás = intenció) mint stratégia számol a megjósolható, előre látható következményekkel. Ez a rendszer racionalitásának a kritériuma. A racionalitás = a stratégia optimális felépítése egy cél elérése érdekében, vagyis (az előbbieket elemeire bontva) a célok optimálisan elrendezett hierarchiáját valamint a célokat akadályozó korlátok halmazának megfelelő (ezért optimális) tervezését jelenti. (3) Hadd jegyezzük meg, hogy az intencionalitás a játékelmélet műszava. Ám a játékelmélet, amely ab ovo intencionális, számol még egy faktorial, és pedig azzal, hogy a predikció, azaz a kiszámítható eredmény annak is függvénye, hogy a rendszernek egy adott időpont-

ban mennyi és milyen jellegű információ áll rendelkezésére a vizsgált területen. Esetünkben a legnyilvánvalóbb információ az volt, hogy Frunda Györgyön kívül létezett még hat államelnök-jelölt, akik közül csak egy kerülhetett ki győztesen. Másként fogalmazva: Frundának matematikailag egyheted részben volt esélye a győzelemre. Az intencionalitás sikere az lett volna, ha a heted részből származó hátrányt – és ezzel együtt a korlátok halmazát – sokszorosan le tudta volna gyűrni. A Frunda-kampányból azonban hiányzott az akadályok elhárításának a stratégiája. Más természetű kérdés, hogy jól kidolgozott akadály-elhárító stratégia esetén is ugyanaz lett volna a végkifejlet.

Mi az, ami egy racionálisan felépített rendszerben intencionálisan az RMDSZ elnökjelöltjének az esélyét jelentette? Mindenképpen a MÁSSága – más identitás, más világnézet – amely az európaiság felé nyitott.

És mi implicálja az esélytelenséget? Az IDENTITÁS = KÖZÖSSÉG az RMDSZ jelöltje által felvállalt kettőssége a mai román közéletben és kultúrában (beleértve az ortodoxiát is) átjárhatatlan határnak bizonyult. Ezt igazolták a választás eredményei is: a románoknak kb. 2%-a fogadta el Frunda MÁSSágát (de ebben a 2%-ban azok is benne vannak, akik nem a MÁSSágot keresték, hanem alternatívát láttak benne egyéb jelöltekkel szemben).

2. Választási szimbólumok

Minden kampányban használnak szimbólumokat. Ismert, hogy a *nemzeti jelek* és a *politikai jelek* külön kategóriát alkotnak, amelyek mindegyike sokféle aspektusból közelíthető meg.

A nemzeti jelek felfoghatók politikai jeleknek is, azaz lehet őket politikai jelek al-típusaként is értelmezni, azzal a kikötéssel, hogy a politika nemcsak nemzeti kérdésekkel foglalkozik. Másfelől nézve: a politika a nemzeti kérdésnek egyik összetevője, hiszen a nemzet nemcsak a politikában, hanem a filozófiában, a kultúrában, a művészetben, sőt a mindennapi élet sok-sok területén is meghatározó, így az embernek a nemzethez való viszonyában a politikai attitűd csak *egy* a sok érzelmi, gondolati, világnézeti stb. motívum közül. POLITIKA és NEMZET tehát két olyan halmaz, amely kölcsönösen metszi egymást, de nem azonos.(4) Közös elem bennük: mindkettőt tekinthetjük IDENTITÁSKÉP-ZŐ FAKTORnak.

2.1. Milyen politikai és milyen nemzeti jeleket használt az RMDSZ államelnök-jelöltje a 2000 novemberi kampányban?

2.1.1. Az RMDSZ *fekete szegélyű piros tulipánja* politikai szimbólum, politikai pártot szimbolizál (miként a *kulcs* a Demokratikus Konvenció politikai jele, a *rózsa* az RTDP szimbóluma stb.) Ez jelenik meg a kiadványok fedőlapján, plakáton, Frunda fotóin, egyéb tárgyi eszközökön (sapkán, pólón, golyóstollon, zászlón, sőt tetoválásként is láthattuk).

2.1.2. Hogy állunk a (román) nemzeti jelekkel, azaz milyen nemzeti jeleket láthattunk az RMDSZ jelöltjének a környezetében?

A kampány idején a tömeg RMDSZ-rendezvényeken egy papírból készült zászlócskát lobogtatott: két keskeny zöld sáv között széles fehér mezőben a fekete-piros tuli-

pán. A színekombináció tehát a piros-fehér-zöld + a tulipán fekete satírozása. A méret-arányok megváltoztatása (keskeny-széles sávok) miatt első látásra nem szembeszökő, de hamar kiderül, hogy a zászlócska magyar nemzeti színű. Románia nemzeti jele – mint tudjuk – a piros-sárga-kék összeállítású trikolor. Kihez szóltak a magyar nemzeti jelek egy országos kampányban, amelynek tétje az államelnöki funkció? Válaszként idézem Takács Csabának, az RMDSZ ügyvezető elnökének, az Országos Kampánystáb elnökének a szavait: „Élve a nemzeti szimbólumaink használatának visszaszerzett jogával, plakátjaink, kiadványaink, az RMDSZ zászlója nemzeti színeinket hordozták, erőt és bizalmat sugároztak közösségünknek.” (*Parlamenti és elnökválasztás 2000.* 4.).

Világos: a magyar nemzeti jelek használata a romániai magyarság felé tett identitásképző/identitás erősítő gesztus. Csakhogy feltehető a kérdés: egy alapvetően nacionalista érzelmű országban, ahol másként gondolkodó románok sem mernek az eszközre hallgatni országos ügyekben, mert attól félnek, hogy „nem tartják őket jó románnak”, megválaszthatják-e államelnöknek bárkinek is a jelöltjét Románia nemzeti szimbólumai nélkül? (Emlékeztetnék arra a tragikomikus epizódra, amikor 1996-ban Gheorghe Funar, Kolozsvár elhíresült polgármestere, államelnök-jelölt minőségében piros-sárga-kék műanyag poharakat tett maga elé egy televíziós interjú alkalmával, nemzeti identitását hangsúlyozandó.) Megfogalmazható másként is a kérdés: hiteles lett volna-e az RMDSZ elnökjelöltje román nemzeti színekbe öltözve? Más szövegkörnyezetben milyen jel-értéket, milyen pragmatikai funkciót kaptak volna a román nemzeti szimbólumok?

Tény, hogy Kelet-Európában a nemzeti-nemzetiségi szimbólumok oppozíciója politikai feszültségek forrása. Kelet-Európát mondtam, és a Kárpát-medence magyar kisebbségére gondolok elsősorban, de Európában találunk még hasonló helyzetet: valon/flamand, spanyol/katalán/baszk stb.

Az RMDSZ államelnök-jelöltje tehát nem használja Románia nemzeti szimbólumait – ezek helyett az Európai Unió jelképének számító aranycsillagos kék zászlót alkalmazza. Ezt azért is megteheti, mert a választási programjában az EU-csatlakozást ígéri. Csakhogy az EU aranycsillagos kék zászlója nem IDENTITÁS képző/erősítő faktor, nem nemzeti jel, hanem (másfajta) politikai szimbólum. Így végül az RMDSZ pragmatikai asszociációval megkettőzte az általa használt politikai szimbólumot (tulipán + aranycsillagos kék zászló), mellőzte a román nemzeti jelképeket – azaz EU-jelképpel helyettesítette azokat, a magyar szimbólumoknak pedig RÉSZ az EGÉSZben funkciót szánt.

2.2. A jelölt személye mint szimbólum

A választási kampány szimbólumainak sorában helyet kap a *jelölt személye* is. Az európai országok az amerikai elnökválasztás tapasztalataiból vették át azt a gyakorlatot, hogy egy kiemelt személy köré épített kampányt folytatnak, hiszen a megszemélyesített pártokat „könnyebb eladni” a médiában. Ehhez tekintélyes ember kell, ismert személyiség, aki a pártja számára hiteles értéket képvisel. A pártja színeiben induló elnökjelölt *politikai szimbólum*. A romániai realitásból adódóan az RMDSZ által állított elnökjelölt ugyanakkor *nemzetiségi szimbólum* is. Az amerikai elnökválasztáskor a jelölt személye mint nemzeti jelkép eddig még sohasem volt probléma, mindig csak pártja politikai szimbólumaként jelent meg. De ha valamelyik párt történetesen néger jelöltet állítana, a politikai jelkép mellett minden bizonnyal megjelenne a faji szimbólum is.

Az RMDSZ jelöltje, Frunda György 1996-ban már indult a romániai elnökválasztáson. Országosan ismert pragmatikus politikus, pozitív imázsa van, sok hívet szerzett a románság körében is. A fent említett 2% (ennyi volt Frunda esély-hányadosa) nyíltan kifejezte szimpátiáját, amikor rá szavazott, még nagyobb volt viszont azoknak a száma, akik azt mondták: „milyen kár, hogy magyar” – és másnak adták a szavazatukat. Ők voltak azok, akik Frundát mint politikai szimbólumot úgy szavazták le, hogy a háttérben a nemzeti/nemzetiségi szimbólumok elutasítása állt (ez az esélytelenségi faktor).

2.3. A plakát mint jel

Az egyszemélyes kampány leglátványosabb szimbólumai a jelöltet ábrázoló plakátok. A jelölt fotója a plakát nagyságától függően falra ragasztva, járművek ablakából, hirdetőtáblákon, erre a célra készült óriási transzparenszen köszön a választónak nap mint nap, az egész kampány alatt.

2.3.1. A plakát szerkezete

A választási plakát két részből áll: kép + szöveg, azaz ikon + verbális mozzanat. Elméletileg szembe találjuk magunkat a verbalitás és az ikonitás oppozíciójával. Előtérbe kerülnek a LÁTÁS és a HALLÁS koegzisztenciáját feloldó a percepciók specifikumok, amelyek a szemlélt, a jel befogadját a kétfajta diskurzus együttes érzékelésére és értelmezésére készítetik – anélkül, hogy az oppozíciót (kép és szöveg, nonverbális és verbális) szétválasztanák. Egy kép (legyen az funkciója szerint akár éppen plakát) értelmezése bizonyos értelemben ugyanolyan technikai eljárás szerint működik, mint a fordítás: a képnek (pontosabban a képinek) a nyelvre való fordíthatósága azon alapul, hogy a nyelvben is végigvezethető a képiségre való visszafordítás (5). Egy kérdést a szemiotikák időről időre felvetnek és más-más típusú választ adnak rá: mi a fontosabb, a LÁTVÁNY (a vizualitás), vagy a szöveg? Másként fogalmazva: a kép-jel (az ikon) vagy a szó-jel (amely szintén lehet ikon) a fontosabb? (Az egész a tyúk-tojás elsőbbségi dilemmájára hasonlít?)

Roland Barthes a megközelítés kiindulópontjának a *nyelvet* tartja: „Tárgyak, képek, viselkedések hordozhatnak jelentést, még hozzá bőségesen, de sohasem önállóan; minden szemiotológiai rendszer keveredik a nyelvvel. A látható szubsztancia például úgy erősíti meg a jelentéseit, hogy nyelvi közleménnyel kettőzteti meg önmagát (a mozi, a reklám, a képregények, az újságképek stb.) oly módon, hogy a nyelvi rendszernek és az ikonikus közleménynek legalább egy része között a redundancia vagy a felváltás strukturális viszonya áll fenn. A tárgyi együttesek (...) csak a nyelv közvetítő állomásán keresztül emelkednek a rendszer rangjára.” (*A szemiotológia elemei*, é.n. 10.)

A következtetés: nehéz olyan képi vagy tárgyi rendszert elképzelni, amelynek a jelentettjei a nyelven kívül létezhetnek. Csak megnevezett értelem van, így a jelentettek világa sem lehet más, csak a *nyelv világa*. A pontosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy a fenti idézet (Barthes és más is) a nyelvet nem a nyelvészek által leírt értelemben alkalmazza, hanem *másodlagos nyelvet* ért ezen, amelynek az egységei nem a fonémák és monémák, hanem egy olyan tárgyakra vagy epizódokra utaló beszéd-fajtának (diskurzusnak) a részletei, amelyek a nyelv *alatt* jelentenek, sohasem nélküle. Így kell tehát a plaká-

tokat is néznünk, amelyek sajátos szerkezetében a diskurzusfajták keverednek ugyan, de csak azért, hogy az általuk hordozott jelentett megkettőzve, felerősítve álljon előttünk.

2.3.2. A plakátok szemiotikai leírása

A 2000. november 26-i választásra készült plakát (az **A** plakát – lásd alább, itt szöveg nélkül) mind szerkezetében, mind szövegiségében a négy év előtt készült plakát (a **B**) variációjának tekinthető. Ha nem tudnánk, hogy a **B** plakátot az 1996-os kampányban már alkalmazták, akár azt hihetnők, hogy több darabból álló sorozatot kaptunk.

Miért is szerkesztenek sorozatot a plakát-szakmában?

A sikeres közlemény egyik kritériuma többször visszatérni az ábrához és/vagy szöveghez, vagy akár a plakát által áttételesen hordozott háttér-információhoz. Az eredmény: lassú de intenzív hatás. Az **A** és a **B** plakátot csak az elemzés kedvéért tettük egymás mellé, de – mint kiderült – egy diskurzus-elemzésben tényleg sorozatot alkotnak, az eltéréseket variációknak fogjuk fel, ezért együtt vizsgálhatjuk.

Egyező elemek:

- plakátok „hőse” ugyanaz az elnökjelölt 1996 és 2000-ben is,
- a plakátok háttére az EU politikai szimbóluma – az aranycsillagos kék színű zászló,
- az RMDSZ politikai szimbóluma (a tulipán).

Variációk:

- az EU-zászló és az EU-zászló anyagából készült esernyő,
- az esernyő maga, mint szimbólum,
- a „főhős” viselkedése,
- a szlogenek szövege: 1996-ban „EGYÜTT EURÓPÁBA” (**B** Plakát), 2000-ben „VÍZUM NÉLKÜL EURÓPÁBA”(A plakát).

Az RMDSZ plakátjai mindig kétnyelvűek, a fordítás automatikus. A **B** plakát azonban ritka kivételnek számít. Frunda neve grafikai változtatással **FrunDA** alakban jelenik meg, a DA külön jelentést kap, hiszen a románul jelentése „igen”, így a román szöveg „**FrunDA preşedinte**” magyar értelmezése: igen az elnökre, aki Frunda. Ilyen magyar szlogen 1996-ban nem volt. (6) Helyette az „EGYÜTT EURÓPÁBA” szerepelt.

2.3.2.1. Informatív jelleg

Mindkét plakát hangsúlyosan informatív jellegű, mindkettőnek célja a lehető leg-tömörebben összefogni a közlésre szánt információt a látásra, mint érzékelési módra hagyatkozva. A tömörítés a befogadótól egyfajta értelmezői aktivitást vár el. A kép = látvány pragmatikai oldala a hatás kiváltásában a szövegnél nagyobb szerephez jut, mert áttételesebb, összetettebb módszerekkel hat: a befogadó pragmatikai és szemantikai előfeltevéseire épít. A preszuppozíciók által kiváltott asszociációk aktivizálják a befogadót. Ha viszont a befogadó nem rendelkezik azzal a pragmatikai kóddal, amely az előfeltevésekre vonatkozik, a látvány önmagában nem hordoz elég információt, így a hatás is elmarad.

Az informatív jelleg úgy lesz erőteljesebb, hogy a befogadó érdekeltté tételében egyszerre hat a szemiotikai leírás grammatikai és szintaktikai része: azaz a szlogen mint szöveg, és a pragmatikai elem, a látvány, mint a retorika része (meggyőzés).

A fogalom pontosítása céljából egy kitérő. Mondottuk, a plakátok szerkezetük szerint információ-közlők (kép + szöveg). Ez a könnyebben érthető/befogadható plakát-típus. Strukturálisan azonban ezekben is ott van az a pragmatikai/szemiotikai plusz, amely a befogadót meditalásra, elidőzésre készíti.

2.3.2.2. Pragmatikai preszuppozíciók

Milyen pragmatikai előfeltevést igényel a befogadás/értelmezés?

Mindkét plakáton ugyanaz a *színes háttér*, az Európai Unió kék színű aranycsillagos zászlója. A színes háttér egyszerre konkrét és elvont értelmezést is nyerhet, hiszen a színek általában a figyelemfelkeltést szolgálják. Az általánosan elterjedt kulturális konnotációban a színes az érdekes, a színtelen pedig monoton, érdektelen jelentést kap (hacsak nem a fekete-fehér kombinációját akarja relevánssá tenni pl. az op-art). A *kék* az adott kontextusban a EU színe. Ez az a mozzanat, amelyben szorosan egybekapcsolódik a kép és a verbális szöveg: a szlogen a képi konnotáció által közvetített tartalomnak a megisméltése. A kép a tömör szöveget bontja ki: a cél = EURÓPA /Együtt (B) /Vízum nélkül (A), a sűrített információt a látás közvetlenebb felfoghatósága révén adja át.

Létezik egy narratológiai mozzanat, amely lényeges különbségre épül (fentebb ezt a sorozat egysége végett variációnak neveztük):

- a **B** plakáton Frunda a védelmet szuggeráló ernyő alatt, amelynek anyaga az EU aranycsillagos zászlója,
- az **A** plakáton a háttér a hosszan leomló EU-zászló, rajta az RMDSZ politikai szimbóluma, a tulipán.

A tárgy-elemek mindkettőn sorozatként ismétlődnek, így válnak szemiotikai kri-tériummá, a befogadást irányító közvetlen eszközzé. Az azonos elemek felismerése (az EU és az RMDSZ szimbólumok) nyomán dekódoljuk a jelentésükről szóló pragmatikai előfeltevéseinket, érdekeltté válunk a befogadásban.

A **B** plakát *áttételesebb*, mint az **A**. Az első egyfajta játékba vonja be a befogadót: lépjen be ő is az ernyő alá, ha védelmet akar. Szellemesen implikálja az EU-csatlakozást. Az ÁTTÉTELES plakát-típus a befogadás módozatai közül a *kérdés-felelet* játékhoz áll közel. Már az első észlelésnél (ránézésre) bekövetkezik a percipiálás, azaz valamit azonnal megértünk („ha mellém állsz az ernyő alá, téged is védeni fog az ernyő” vagy „én tartom a fejed fölé a védelmet nyújtó ernyőt”), ami a továbbiakban a konnotációs lehetőségek közti választást is eldöntheti: ha valaki ernyő alá invitál, csak két viselkedési modell követhető: az *elutasítás* vagy az *elfogadás*. És két válasz van: az *igen* és a *nem*. Ebben az egyértelmű oppozícióban rejlik a játék sikere.

A **B** plakáton van még egy másik játék-mozzanat: a kifeszített kék ernyő anyagának szegmentumain kör alakban helyezkednek el az arany csillagocskák, szám szerint 11. A szám nem önmagáért lényeges, hiszen az EU-zászlón a csillagok száma nem jelenti a tagországok számát. A 12. jel azonban nem csillag, hanem Románia miniatűr térképe. A körbeállítás mozzanata a körjátékot/körtáncot/összefogózást implikálja, mint az együvé tartozás potenciális lehetőségét, Románia befogadását az EU-közösségbe. Az említett jel azonban annyira diszkrét, hogy gyakorlatilag észrevehetetlen. Távrolról szemlélve rosszul rajzolt körnek tűnik, és csak akkor lesz nyilvánvaló, ha erre valaki külön felhívja mások figyelmét. Így ez a jelkép bármilyen szellemes és bármilyen eredeti is, a konstrukciós elképzelés miatt (állíthatjuk, konstrukciós hiba miatt) teljesen hatástalan: észrevétlen marad. Az **A** plakát struktúrájából hiányzik a játék mozzanata. Az egész háttér uraló, hosszan leomló EU-zászló másfajta konnotációt implikál: a **biztos** háttér sugallja.

Hogyan értékelhető szemiotikai elemzésben a két plakáton található **variáció**, mint strukturális elem? Nyilvánvalóan szimbólumváltás történt, amely egy nagyon fontos momentumon alapszik: a RÉSZ-EGÉSZ viszony átrendeződésén. 1996-ban az RMDSZ elnökjelöltje a gazdasági uniót szorgalmazta („EGYÜTT EURÓPÁBA”). Az eltelt négy év kül- és belpolitikai tapasztalata az bizonyította, hogy a gazdasági előrehaladás rövid tá-

von kivihetetlen, hosszú távon beláthatatlan következményekkel járó változásaiért józan ítélettel nem vállalhatnak felelősséget, azaz nem ígérgethetnek felelőtlenül tejjel-mézzel folyó Kánaánt. Az más kérdés, hogy a politikában az etikának mekkora a szerepe, van-e egyáltalán szerepe. És a szociálpszichológusok tudnák megmondani, hogy a választók miért annak hisznek, aki csodákat ígér. Tény, hogy a RMDSZ-plakáton az EGYÜTT EU-RÓPÁBA (1996) nagylélegzetű program helyett a szerényebb célt implikáló VÍZUM NÉLKÜL EURÓPÁBA (2000) jelent meg, azaz a RÉSZ lépett az EGÉSZ helyébe (a cse-re önmagában hordozza a meghátrálás mozzanatát): ha már a gazdasági unió (és vele együtt az életszínvonal emelkedése) elérhetetlen, legalább vízumkötelezettség nélkül, turistaként szemlélődhessünk Európa országaiban.

Megjegyzés: Az RMDSZ kampánystábjában beszámolójában tételeken is hangsúlyozza programja szakszerűségét, pontosságát és objektivitását. Nem ellenőriztem, hogy az RMDSZ tényleg tudatosan vállalta-e az EGÉSZnek a RÉSZszel való felcserélését.

Mindkét plakát központi alakja az RMDSZ államelnök-jelöltje, Frunda György. A plakátok fotók alapján készültek. Köztudott, hogy a fotón mindenki „viselkedik” valahogy. Maga a tény, hogy Frunda milyen öltönyt, milyen inget és nyakkendőt hord, az ő viselkedésére jellemző. Néhány mozzanat: a négy év előtti **B** plakáton haja sötétebb, szemüvege is más, szemben áll a választóval, vidám, mosolya szinte játékos, jelzi, hogy az ernyőtartás „játék” a számára. Az **A** plakáton haja ősz, mosolya még csak nem is bizakodó, ha egyáltalán lehet mosolyának interpretálni a száj kényszeredett mozgásvonalát.

Mi a viselkedésbeli váltás háttere? Választ keresve idézzük Frunda választási programbeszédének bevezető passzusát: „Az RMDSZ államelnökjelöltjének nem az az elsődleges célja, hogy Románia elnöke legyen. Nekünk fő célunk, hogy közös erővel eldöntsük: Romániának olyan demokratikus, európai nézeteket valló államelnökjelöltje legyen, aki meri vállalni a magyar kérdést és megoldása is van rá.” (*Parlamenti és elnökválasztás* 2000. 32.) Íme a megváltozott gesztuskommunikáció forrása, amit ha akar, se tud letagadni: ott áll, mert oda állították, de nem azzal a hetyke kihívással, amellyel az esernyőt tartja a ‘96-os plakáton, amikor még volt kedve jókedvűen végigcsinálni a kampányt (bár ugyanolyan eséllyel indult, mint másodsor, sőt másodjára matematikai számítások szerint is nagyobb volt az esélye). A megváltozott viselkedés másik markere az, hogy míg a ‘96-os plakáton szembenéz a választóval – az amerikai elnökválasztások gyakorlatából tudjuk, mekkora jelentősége van a szemkontaktusnak, a direkt kapcsolatteremtésnek (7) – addig 2000-ben „kinéz” a képből, kerüli a választók tekintetét. A plakát „hősének” a viselkedése tehát hangulatot/attitűdöt sugall, amely akkor lesz igazán látható és érzékelhető, ha az **A** és **B** plakátot egymás mellé állítjuk, és egy sorozat két darabjának tekintjük: így néz ki Frunda, ha bizakodó (**B**), és így néz ki, ha szkeptikus (**A**). (8)

Végül, de nem utolsó sorban azt is megállapíthatjuk, hogy az elnökjelölt gesztuskommunikációja híven követi azt, amit programjának szlogenjei is megfogalmaznak: ahol a RÉSZ (vízum) veszi át az EGÉSZ (EU-csatlakozás) funkcióját, az vitán felül politikai visszalépés, amit nem is lehet sem jó kedvvel, sem jó eséllyel felvállalni.

3. A jelszavak vizsgálata

A jelszavak a választási kampány jellegzetes diskurzustípusai. Többféleképpen vizsgálhatjuk ezeket, a szemiotikai elemzéshez a legkézenfekvőbb módszereket a prag-

matikai alapokon nyugvó beszédaktuselmélet adja. (9) A beszédaktuselmélet a megnyilatkozás különféle aspektusairól beszél. Ezek a következők:

- *lokáció* – valami kimondásának aktusa
- *illokúció* – olyan aktus, amit valaminek a kimondásával hajtunk végre (gratuláció, eskü, ígéret stb.)
- *perlokúció* – a hallgatóból/befogadóból kiváltott hatás (egyértetés, elutasítás).

A *lokúciós* aktus nagyvonalakban egyenértékű a jelentés hagyományos értelmezésével, tehát valamely verbális megnyilatkozást hagyományos értelemmel és jelöllettel hajtunk végre (mondunk ki). Az *illokúciós* aktussal tájékoztatunk, információt közlünk. A *perlokúciós* aktus során a kimondással egyidőben célt valósítunk meg: ígérünk, meggyőzünk, félrevezetünk, sokkolunk. A jelszavakban benne van, mert benne kell lennie a perlokúciós aktusnak, így önmagukban véve is performatív megnyilatkozásoknak minősülnek: ÍGÉRET, EGYEZSÉGGKÖTÉS van bennük.

A jelszó nem *megállapít* valamit, azaz nem konstatatív, hanem *performatív*, a kimondásával egyidőben valamilyen cselekvést hajt végre – ígér, egyezséget ajánl –, és ez a befogadóból valamilyen hatást vált ki.

3.1. RMDSZ jelszavak – 2000

A 2000 novemberi kampány legtöbbet hangoztatott (plakátok, bannerek, sapkák, pólók, golyóstollak felirata) jelszavai: (1) ERDÉLYBEN A JÖVŐ és (2) VÍZUM NÉLKÜL EURÓPÁBA. Ezek performatív értéke az ÍGÉRET. Mit ígérnek?

1. ERDÉLYBEN A JÖVŐ – regionális fejlesztést, gazdasági előmenetelt, Erdélynek (RÉSZ) a mozdony szerepét szánva az előrehaladásban, amely maga után húzza Románia (EGÉSZ) többi tájegységét is.
2. VÍZUM NÉLKÜL EURÓPÁBA – itt Európa az EGÉSZ és Románia a RÉSZ. A VÍZUM igen kicsi, csak számunkra fontos része Európa elérhetőségének, hiszen kevés európai ország vízumköteles. A VÍZUM mint ígéret nagyon behatárolt, nem nagyszerű és nem is nagystílusú: mintha egy magasugró arra törekedne, hogy ő egy méteres teljesítménnyel legyen országos bajnok, holott a világcúcs két méter felett van.

Az ÍGÉRET a reális és a nyelvi világ régióján keresztül újfajta nyelvi világmodellt teremt: az ígéretben *előrevetített világot*. Külső, jövőbeli, eddig meg nem tapasztalt, csak elméletileg ismert világot ígér, olyan világmodellt, amely pillanatnyilag Romániában ismeretlen: regionális fejlesztési terv Erdély számára, vízum nélküli utazás mint az európaiság etalonja, egyenértéke. Itt már a reális világ mögött álló másodlagos szubsztanciák régiójában járunk, a név teremt meg a kívánt világdarabot, a JÖVŐT.

3.1.1. Kognitív szemantikai megközelítés

Tekintsük ezt a JÖVŐT a kognitív szemantika alapján sajátos jelentésstruktúrával rendelkező *metaforának*, amelynek specifikus tér- és idődimenziója van. Ezeknek a kapcsolata eredményezi a nyelvi világ metaforikus strukturálódását.

Mit értünk ezen? A jelentésstruktúráknak értékjelentésük van, ami potenciálisan a beszélő közösségnek a jel tárgyához való viszonyulásában van benne. Ez az alapja a kognitív szemantika egyik alapelvének, a *szolidáris értékek vonzásának*. A pozitív értékjelen-

tésű szavak asszociációszerűen pozitív értékjelentéssel kapcsolódnak össze, a negatív jelentésűek más negatív jelentéseket implikálnak. (10) Ily módon jön létre a két nagy befele strukturált tömb, a *pozitív és a negatív jelértékek tömbje*. Az értékjelentésen belül különböző értékdimenziók és értékskálák különíthetők el. Ezek a nyelvi térstruktúrában különböző térdimenziókba szerveződnek.

A *vertikális* térdimenzióba szerveződő jelentésstruktúrák a **font-lent** értékdimenziói. A horizontálisan szerveződő jelentésstruktúrák térdimenziói a **közel-távol / kint-bent / elől-hátul**. Már említettük, hogy a szolidáris értékek vonzásának törvényét tekintve a pozitív pólusok a pozitívakkal, a negatív pólusok a negatívakkal alkotnak rendszert. A kognícióban a hozzám közelebb álló, látható, percipiálható struktúrák pozitívak: **font / közel / kint / elől**, míg a tőlem távolabb eső, nem látható, közvetlenül nem percipiálható pólusok a negatív struktúrákat hívják elő: **font / távol / bent / hátul**.

Ez a szakmai szempontú kitekintés ahhoz szükséges, hogy megvizsgáljuk, miként érvényesül a szolidáris értékek vonzása az RMDSZ fenti jelszavaiba foglalt JÖVŐKÉPÉ-BEN, mint strukturális metaforában.

A VÍZUM NÉLKÜL EURÓPÁBA jelszó térben és időben a negatív pólus mentén szerveződő struktúrákban mozog: tőlünk **távol**, valahol **bent** az Európai Unióban, **hátul**, azaz általunk nem percipiálhatóan létezik, amit nem is láthatunk, mert vízum kell az **el/beutazáshoz**. Ez a jelszó a maga JÖVŐ-ígéretével végül is a negatív szolidáris értékeket akarja szimpatikussá tenni a választók előtt. A JÖVŐ mint perspektíva az ismeretlen tényező, a bizonytalansági faktor miatt negatív vonzásértékű. (Elég sok ilyen típusú, negatív vonzásértékű JÖVŐ-perspektíva található a közmondások között is. Például: Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok, Járt utat a járatlanért el ne hagyj, stb.) Hiányzik a nagy politikai BUMM (ahogy az amerikai kampányban nevezik) ami a negatív vonzásértéket, a **távolt** stratégiával, ÍGÉRETTEL, EGYEZSÉGGKÖTÉSSEL, ESKÜVEL a pozitív pólus felé toltta volna el. Az már politikai interpretáció kérdése, hogy jelen esetben a **távol** (a vízum nélküli utazás lehetősége) lett volna a pozitív, és a **közel** (a vízumkényszer) volt a negatív.

3.1.2. Szövegsemantikai megközelítés

Bármilyen rövid legyen is egy jelszó, önálló szövegnek tekinthető. Ebből s szempontból kiindulva a következő fogalmak működését vizsgáljuk:

- kompatibilitás
- inkompatibilitás
- folyamatosság (kontinuum)
- megszakítottság (diszkontinuum).

A folyamatosság és a részekből való fölépítettség a szöveg jellemzői közé tartozik: a szöveg folyamatosságában dinamikus, elemekre bontott részeiben statikus. A statikuság relatív, mert éppen a szöveggörnyezet, a pragmatikai felhasználtság, a pragmatikai háttér adja a szövegelemek jelentésszerkezetének más elemekhez való kapcsolódását, azaz a szövegelemek „belső dinamikája” adja a kompatibilitást.

És itt tegyünk egy újabb kitérőt! A kompatibilitás = kontinuum → azaz a jelentés szabályszerű lineáris kiterjedése. A szerkezet és a jelentés a szövegbeli linearitás sine qua non-ja. De a szövegnek nemcsak lineáris (előrehaladó) kiterjedése van. Zsilka János hívta

fel e figyelmet arra, hogy a szöveg szintjei nem hermetikusan zártak, és a jelentésátszűrődések mérhetők: a szavak jelentéséből a mondatba, a mondatból a szövegbe kerülnek át jelentéselemek. A „szintátlépés” tehát a szöveg vertikális tengelye mentén valósul meg. A szöveg belső dinamikája nemcsak a lineárisan előrehaladó elemekre épít, hanem benne vannak az ellentett irányú kötött feszültségek (a palintonia) → és ez főleg vertikális síkban bomlik ki. Egy nagyjából azonos fogalom jelentheti azt, hogy ami látszólag összetart, az valójában széttart, és ami széttart, az önmagával kerül valahol összhangba.

A VÍZUM NÉLKÜL EURÓPÁBA jelszóban az összefüggések háttere egy ellentétes eredetű összhang. A VÍZUM ellentett irányú kötött feszültségét a NÉLKÜL határozói névutó szolgáltatja. És most lássuk a vertikális jelentésátszűrődéseket:

Románia VÍZUM NÉLKÜL = Románia EURÓPÁban
de

Románia VÍZUMmal = EURÓPA Románia nélkül.

A szemantikai feszültség oka a NÉLKÜL névutó negatív értékrendszerbe való hagyományos besorolása: víz NÉLKÜL, levegő NÉLKÜL, pénz NÉLKÜL → megannyi kényszerhelyzet. Ha a NÉLKÜL-t a szójelentés szintjéről a szövegjelentés szintjére emeljük (végrehajtván a palintoniát), szintátlépéssel éppen a kényszerhelyzet feloldását fogja jelenteni: VÍZUM NÉLKÜL = szabadon. A szintátlépés telítve van pragmatikai mozzanatokkal, amelyek nélkül nincs szemiotikai értelmezés. Íme: Románia földrajzilag Európában van, politikailag még sincs benne, sőt a kirekesztés status quo-ja áll fenn mindaddig, amíg VÍZUM kell, amíg a NÉLKÜLiséget el nem érjük. A pragmatikai paradoxon az, hogy a NÉLKÜLiségre (a fenti példák szerint: víz nélküliségre, levegő nélküliségre, pénz nélküliségre) általában nem törekszünk, inkább elkerülnénk. A NÉLKÜL mint az elemzett jelszó szövegeleme akár politikai szimbólumnak is tekinthető.

3.1.3. A KWIC-index

A 3.1.2.-ben bejelentett kompatibilitás/inkompatibilitás szövegsemiotikai szempontját teljesítem ki, illetve pontosítom a KWIC-index (Keyword in Context – Kulcsszavak a kontextusban) vizsgálatával. (11) Az ERDÉLYBEN A JÖVŐ és a VÍZUM NÉLKÜL EURÓPÁBA szlogenek szövegét a KWIC-index alapján két csoportba sorolhatom:

(1) ERDÉLY \Leftarrow JÖVŐ illetve EURÓPA \Rightarrow VÍZUM
ahol a benne van/nincs benne oppozíció adja a KWIC-indexet

(2) ERDÉLY \rightarrow JÖVŐ NÉLKÜL
EURÓPA \rightarrow VÍZUM NÉLKÜL

ahol a NÉLKÜL a legfőbb kontextus-szervező elem (beleértve a palintonia esetét is).

A szlogenekből végül is az derül ki, hogy a földrajzi nevek (ERDÉLY, EURÓPA) milyen szöveghelyzettel kompatibilisak és milyennel nem. Kompatibilisak a *benne van* szöveghelyzettel, és inkompatibilisak a NÉLKÜLlel. A földrajzi nevek jelentése általában absztrakt entitásként elfogadott. Ha pragmatikai előfeltevéseket veszünk figyelembe, előfordul, hogy egyfajta pozitív vagy negatív konnotációt hordoznak, valós vagy irrális teret indukálnak, amelyek a KWIC-indexbe is belejátszanak. Például pragmatikai előfeltevések miatt van negatív konnotációja számunkra annak, hogy Mohács. Mohács

KWIC-indexe inkompatibilis azzal, hogy győzelem. Tündérország KWIC-indexe inkompatibilis azzal, hogy reális.

Ha a KWIC-index működési mechanizmusa a RÉSZ az EGÉSZben összefüggés, a fentiek alapján az ERDÉLYBEN A JÖVŐ választási jelszóban benne van Románia, de részelemeként az is, hogy Kolozsvár és Alsósófalva. Viszont a RÉSZ/EGÉSZ viszony csak egyetlen szöveghelyzetben releváns: ERDÉLY \subset ROMÁNIA (azaz ERDÉLY = ROMÁNIA része). A RÉSZ/EGÉSZ viszony tovább nem bontható. (Így nem írható fel a jelszó, hogy KOLOZSVÁROTT A JÖVŐ! vagy ALSÓSÓFALVÁN A JÖVŐ!) Ha EURÓPA KWIC-indexe az lesz, hogy *földrész*, akkor ennek alapján ilyen variációk képzelhetők el, mint: VÍZUM NÉLKÜL ÁZSIÁBA! vagy VÍZUM NÉLKÜL AMERIKÁBA! Sőt, ad absurdum: VÍZUM NÉLKÜL TÜNDÉRSZÁGGBA!

A KWIC-index kutatása tehát ráirányítja a figyelmet arra, hogy a tulajdonnevek sem működtethetők ebben a rendszerben absztrakt entitásként. A kulcsszó pedig sohasem önmagában kulcsszó, hanem mert a szöveggörnyezetben azzá válik. De az is igaz, hogy a célirányos elemzésnek nincs szüksége a szövegreláció minden implikátumára.

Ki kell tehát szűrni az alapvető implikátumokat.

3.1.4. Implikátumok a KWIC-index alapján

Melyek az *implikátumok* megadott jelszók esetében?

- **azonosság:** EURÓPA = VÍZUM.

Ezen belül

- a) pozitív azonosság: elfogad/befogad, EURÓPA \neq VÍZUM
- b) negatív azonosság: visszautasít/kizár EURÓPA = VÍZUM.

A politikai diskurzus szempontjából a NÉLKÜLnek önálló státusa lesz. Végül az átrendeződött politikai helyzetben ez lesz a prioritás-index:

NÉLKÜL = KÉNYSZERHELYZET MEGSZÚNÉSE.

- **RÉSZ az EGÉSZben:**

ERDÉLY \subset Románia = JÖVŐ,

VÍZUM HIÁNY (azaz egy részletnek az elmaradása) = EURÓPA

Ezek alapján levonhatjuk a következtetést:

- az ERDÉLYBEN A JÖVŐ jelszó kulcsszavainak implikátuma: a haladás mozdonya, regionális gazdasági fejlődés.
- A VÍZUM NÉLKÜL EURÓPÁBA kulcsszavainak szöveggörnyezete (elfogadás/elutasítás- beengedés/kirekesztés) jogi/diplomáciai diskurzust implikál.

A KWIC-index tehát azt mutatja meg, hogy egy adott időszakban (2000-ben), adott környezetben (ROMÁNIA *** ERDÉLY), adott kontextusban (választási kampány) használt verbális szövegekben milyen prioritásokat találunk.

4. Záradék

A szemiotikai elemzésben egyáltalán nem kapott helyet a televízió és a rádió által sugárzott kampány-anyag. Az elemzett multimédiális kampányanyagból előnyben részesítettem a verbóvizuálisakat, azaz a szakterületemhez tartozókat (szlogenek, plakátok). Következtetéseimet is ezek alapján fogalmazom meg.

Az elemzett verbovizuális anyagban a verbalitás KWIC-indexe kampányszinten az inkompatibilitással, sőt az elutasítással mérhető. Mi döntő az elutasításban: a nyelv/az identitás/a kultúra (beleértve a vallási kultúrát is) MÁSSÁGA. Az RMDSZ elnökállító kampánya olyan mértékben nevezhető sikeresnek, amilyen hatásfokkal részt vettek benne: RÉSZ az EGÉSZBEN. Nem feladatom a politikai diskurzus. Ezért inkább Coubertin olimpiai jelmondatát ajánlom újra a figyelmükbe.

JEGYZETEK

- (1) Idézi Schubert Gabriella saját fordításában: *Nyelv, kultúra és identitás a Kárpát-medencében*. In: Jeles jogok-jogos jelek. Szerk. Balázs Géza és Voigt Vilmos. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 2000. 121.
- (2) Schubert Gabriella, u.o. 131.
- (3) Lásd: Daniel C. Dennett: *Az intencionalitás filozófiája*. Budapest. 1998.
- (4) Lásd: Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: *Nemzeti és politikai szimbólumok változásai a 20. században*. In: A magyar jelrendszerek évszázadai. Szerk. Voigt Vilmos és Balázs Géza. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 1998. 121-150.
- (5) Bednacsics Gábor: *Varietas delectat. Óriásplakátok jeltana*. In: Felfedezőúton a jelek világában. Szerk. Balázs Géza. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 1999. 47-58.
- (6) A **FrunDA pešedinte** jelszóba zsúfolt szójáték nem biztos, hogy jó ötlet volt. A névvel való játék, ferdítés, tagokra bontás, stb. azt a veszélyt is magában hordja, hogy lesz olyan, aki tiszteletlenül nyúl majd hozzá, aminek kellemetlen következményei is lehetnek. A név végül is az egyén szimbóluma.
- (7) Lásd: Pratkanis és Aronson: *A rábeszélőgépj*. Budapest, 1992.
- (8) Az előadáson részt vett diáklányok komoly kifogásokat emeltek a kockás ing és a nem tetszetős nyakkendő kombinációjával kapcsolatosan. Itt a kampánystábot terheli a felelősség.
- (9) Lásd: John L. Austin: *Tetten ért szavak*, Akadémiai, Budapest, 1990.
- (10) Lásd: Szilágyi N. Sándor: *Hogyan teremtsünk világot?* Kolozsvár, 1997.
- (11) Szépe György – Derényi András: *A nyelvpolitikai diskurzus szemiotikája*. In: Jeles jogok – jogos jelek. Szerk. Balázs Géza, Voigt Vilmos. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 2000. 57-71.

Bakk Miklós – Bodó Barna

A státustörvény mint erőpróba

Egy eseménysor jelentőssé nem csupán önmagában, az események avagy az illető – politikai-gazdasági avagy társadalmi-kulturális – téma fontossága okán válhat, de azzá teheti az események egymásutánosságának a jelentéssége, ahogyan egy közösség, egy elit, egy intézmény bizonyos folyamatot illetve helyzetet kezel(ni kíván). A magyar státustörvény előkészítésének, parlamenti elfogadásának és a szomszédos országok politikai elitje általi fogadtatásának az eseménytörténete olyan jellemzőket jelenít meg, olyan jelenségekre világít rá, amelyek okán érdemesnek tartjuk külön foglalkozni vele.

A státustörvénnyel kapcsolatos elvi-politikai dilemma és vita nem oldódott meg azzal, hogy a tervezetből törvény lett. Nem is zárható le végérvényesen, hiszen különböző politikai értelmezések, eltérő nemzetépítési gyakorlat és esetenként más és más (kisebbségi) jövőkép viszonylatában a kérdés rendre újraértelmezhető és -értelmezendő.

Nem csupán a határon túli nemzettársak iránti politikai felelősség veti fel a szomszédosági kapcsolatok, a közép-európai régió távlati fejlődésének, a versengő nemzet-konceptiók európai fogadtatásának a kérdéseit. Alapvetően Európa-konceptiók és modernitás-értelmezések ütközéséről van szó. Nem mellékesek a politika-csinálás napi gyakorlatával kapcsolatos kérdések sem, vonatkoznak az országon belüli hatalomgyakorlásra, erőközpontokra és erőviszonyokra, napjaink domináns trendjeinek a tudomásul vételére-elfogadására illetve az egyes szereplők dinamizmusára, rugalmasságára.

Ez esetben a magyar és a román nemzetkonceptió európai versenyével illetve a román politika-csinálás néhány jellegzetességével és vonzatával kívánunk foglalkozni.

A státustörvény elfogadását követő román-magyar vita kis strasbourggi és brüsszelei kitérő után – úgy tűnik – visszatért a kétoldalú kapcsolatok medrébe. Ez a meder pedig most egyre inkább a magyar érdekek medre: Magyarország élhet a mind nyilvánvalóbbá váló integrációs előnyével, jobb gazdasági teljesítményével, a NATO-tagságából adódó nagyobb befolyással. Az utóbbi hetek diplomáciai eseményei¹, a magyar Országgyűlés külügyi bizottsága romániai látogatásának hatása, a külügyminiszteri és a miniszterelnöki találkozók nyomán az egyszerre több területen is kilátásba helyezett pragmatikus lépések – amelyek a státustörvénnyel szembeni román ellenkezést a gazdasági-politikai kapcsolatok jóval tágabb kontextusába helyezve kívánják feloldani – mind-mind ezt látszanak bizonyítani: az előnyök kihasználására irányuló magyar stratégia hasznát.

A román-magyar viszony távlatait vizsgálva azonban nem tekinthetünk el attól, hogy azt nem csupán az – integrációs perspektívában akár történelmi léptékkal is mérhető – előnyök okos kihasználása szabja meg, hanem két gyökeresen eltérő nemzetfelfogás kompetíciója is. A két nemzetkonceptió „európai versenye” pedig mindeddig távolról sem tűnt olyan előnyösnek Magyarországnak és a magyarság számára, mint amilyen egyértelmű a nyugat-kelet irányú lejtőn Magyarország előnye Romániával szemben. A státustörvény kapcsán kibontakozó román-magyar disputa azonban a koncepciók versenyét is új perspektívába helyezi.

A nemzet mibenlétéről szóló irodalom hagyományos fogalmaira szorítkozva könnyű vázolni a két nemzetkoncepció közötti különbséget. A magyar köztudatban az első világháborús terület- és lakosságvesztések traumája nyomán mára a kulturális nemzet koncepciója vált uralkodóvá: a magyar nemzetet a Magyarország határain belül és kívül élő, magyarul beszélők közössége alkotja. E közösség megóvása, érdekeinek védelme központi helyen áll a magyar politika szótárában, de mivel eszközeihez a nemzettel nem azonosítható magyar állam kül- és gazdaságpolitikai pozíciói révén jut, e szótár nyitott maradt a modernizációs folyamatok fogalomvilága felé is.

Ezzel szemben a román nemzetkoncepciót az a feszültség jellemzi, amely a múlt században meghonosodott államnemzeti ethosz és a Nagy-Románia 1918-as megteremtését követő nemzetállami „Kulturkampf” gyakorlata között kialakult. Az előbbit a francia állammodell bővületét meghonosító, XIX. századi nagy politikusi és államférfíúi nemzedék képviselte, a másodikat az Erdélyt és Besszarábiát 1920 után megszálló, levantei „erényekben” bővelkedő bürokratahad. Talán nem túlzás megállapítani: e feszültség szinte végzetesen összekapcsolta a politikai modernizáció kérdéseit s annak liberális szótárát a román nemzet kollektív mibenlétének kérdéseivel. Egy sajátos modernizációs perspektíva vált uralkodóvá a román értelmiségi közgondolkodásban, amely igazából nem fordult szembe a harmincas évek második felének ortodox miszticizmusból kinövő nemzeti ideológiáival, s nem ítélte el a kommunizmus homogenizációs nemzetépítő gyakorlatát sem. Mindebből mára egy szótár és egy politika tehetetlenségi állapota maradt fenn.

Az uralkodó román nemzetkoncepció politikai tehetetlensége annak következménye, hogy a kulturális homogenitást és nem a különbözőséget kultiválja, és ez komoly akadály abban a folyamatban, amellyel a romániai társadalomnak – és nem utolsósorban a román államnak – alkalmazkodnia kellene megváltozott környezetéhez és az európai integrációs folyamathoz. A homogenitás kultiválásának szótára azonban egyezik az „európai beszéd” szótárával és a klasszikus republikanizmus beszédmódjával. És ez az, ami a státustörvény vitájában egyetlen arcvonalba szervezte a törvény ellen szóló teljes román politikai elitet (a liberális pártvezér Valeriu Stoicától a nagy-romániás Vadim Tudorig) és a kedvezménytörvény magyar ellenzőit (legutóbb éppen Tamás Gáspár Miklóst – lásd a *Népszabadság* június 30-i, szombati Hétvége mellékletét). Csakhogy az egységes szótár mögött az intenciók különbözősége húzódik meg. A román politikai elit, amikor a státustörvény ellen az „etnikai megkülönböztetés” vádját hozza fel, s vele szemben az Európába integrálódó polgári nemzet koncepcióját helyezi, valójában nem arra az egyenlőségre gondol, amelynek célja „a személyek, a javak, a szolgáltatások és a tőke teljesen szabad forgalma” az európai térségben, hanem a román nemzetpolitikai koncepció homogenizációs terveinek továbbéltetésére. És Tamás Gáspár Miklós, amikor a „klasszikus állampolgári ideál” feladásáról beszél, valójában globalizmus-ellenességének ad hangot, úgy vélvén feltehetőleg, hogy a klasszikus (liberális) nemzetállam megerősítésével ellensúlyozhatók a globalizációs folyamatok.

Csakhogy e különböző intenciók találkahelyeként működő szótár valójában alkalmatlan annak megértésére és megértetésére, mi történik Kelet-Közép-Európában, és milyen folyamatokba illeszkedik bele a státustörvény. A státustörvény eredetisége abban rejlik, hogy miközben deklaratív nemzetpolitikai és kisebbségvédelmi célokat fogalmaz meg, valójában azt az utat jelöli ki, amelyen térségünkben megkezdődik a területi állam – a vesztfáliai paradigma – leépülése. A státustörvény eredetisége – ebben az összefüggés-

ben – az, hogy nem a területén belüli politikai homogenitás „kiteljesítésével” készül az európai integrációra, hanem a területén kívüli kulturális-szimbolikus terek szervezésével. Talán nem véletlen, hogy ezt éppen az a fiatal román író, Caius Dobrescu vette észre, aki a törvényt mind a román (államnemzeti) modelltől, mind pedig a sajátos magyar céljaitól („a nemzet békés újraegyesítése”) függetlenül tudta szemlélni. Amint a *Provincia* című, kétnyelvű erdélyi folyóirat idei 6-7. számában írja, a státustörvény azon eszközök közé tartozik, amelyek a nemzeti egységét klasszikus eszközökkel megvalósítani nem képes magyar társadalom „rendkívüli alkalmazkodási és megújulási képességeként” jönnek számításba. Dobrescu szerint nem a törvény „etnikai tartalma”, hanem az általa létrehozott, határokon túlnyúló kapcsolatháló „tranzakciós jellege” figyelemre méltó. Vagyis az, hogy nyitott, hogy többféle jövőbeli politika eszköze lehet. Hozzátehetnénk: eszköz lehet azoknak a „modernizációs puffernak” a létrehozásában is, amelyekkel a majdani EU-tag Magyarország a környező térségek (a Kárpát-medence jó része) fejlődését a magáéhoz kapcsolja.

Hogy mindez európai és nem „Európa-ellenes” folyamat (ahogy a státustörvény kritikussai mondják), azt a bírálók két érve kapcsán is vizsgálhatjuk. Az egyik szerint a magyar kedvezménytörvény „etnikai alapú” megkülönböztetést vezet be, miközben Európa nem az etnicitás felé halad. Valójában azonban – amint Schöpflin György írta *Közép-Európa: felemás modernitás?* című esszéjében (*Provincia* 2001/4) – csupán az történt, hogy a Nyugat „megpróbálta rákényszeríteni a térségre azt, amit a hatalomgyakorlás etnicitásmentes szemléletének gondolt”. Azonban, teszi hozzá, ezzel hibát követett el. Egyrészt azért, mert saját politikai és pénzügyi hatalma biztos tudatában azt akarta elfogadtatni Közép-Európával, ami egyébként nem igaz. Másrészt azért, mert teljességgel félreértette, hogy Közép-Európa miért épít az etnicitásra; úgy gondolta, a jelenség oka valami ősi gyűlölet, „a régió lakosságának valamiféle közös vagy éppenséggel genetikai fogyatékosága”, holott nem erről van szó.

A bírálat másik érve szerint a törvény területen kívüli hatályú, mivel előírásai más államok polgáraitól rendelkeznek. Csakhogy ez az érv akkor támasztható alá, ha az állampolgárokat az állam „tulajdonaként” fogjuk fel, s nem szabad polgárokként, akik államuk – hazájuk – területén jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek, annak területén kívül pedig csupán államuk általános jogvédő kötelezettsége az, ami az állampolgári jogviszonynak tartalmat ad. A területenkívüliség érve – amely egyaránt megtalálható Adrian Năstase román kormányfőnél és Tamás Gáspár Miklós magyar filozófusnál – így nem az „európaiság érve” (személyek szabad mozgása, „európai polgár” stb.), inkább abból a republikánus hagyományból ered, amely az állampolgári lojalitásnak olyan mély erkölcsi dimenziót tulajdonított, hogy abból a tulajdonlás fentebb említett képze is kialakult.

Mindezek után nem alaptalan kijelentenünk: az unió bővülésével talán nemcsak az EU mint szervezet alakul át, hanem maga az „európaiság” is. E másfajta „európaiság” kialakulásában pedig fontos szerepet játszik az, hogy a kelet-közép-európai állam szuverenitásának lebomlása is más, mint amilyen a nyugati államoké volt. Míg Nyugat-Európában az Európai Unió e folyamatot egy „vertikális modell” alapján gyorsította fel, amelyben a nemzetállamok feletti (Brüsszel) és a nemzetállam alatti szint (a régiók) megerősödése volt meghatározó, mindez a fokozatosan felzárkózó Kelet-Közép-Európában egy kissé másképp megy végbe. Térségünkben a „vertikális modell” mellett minden bizonnyal egy „horizontálissal” is számolni kell majd, ugyanis a kelet-közép-európai

államok egyrészt nem egyszerre, hanem történeti fáziskülönbségekkel lépnek be az EU-ba, másrészt pedig a belépés vagy a felzárkózás a le nem zárult nemzetépítési folyamatokkal párhuzamosan történik meg. Olyan körülmény ez, amelynek folytán az egymással szomszédos államok szuverenitását a határokon átnyúló – kulturális teret szervező – „státustörvények” is korlátozzák.

A státustörvényre történt ideges román reagálás tehát önmagában nem meglepő. Mégis jelentéssel, mert a kisajátító-beszorító magatartás egyedül magyar vonatkozásban érvényesül, amiből következik, hogy a többi kisebbségi közösség inkább dísz, mint tényezője a román politikai színpadnak. Ha a romániai horvátok kettős állampolgárságot kapnak – figyelemre sem méltatják. Ha a pozsonyi parlament státustörvényt alkot a határon túli, értsd: romániai szlovákok számára is – szót sem érdemel. A német gyakorlat sem válik általánosan ismertté a népi német (Volksdeutsch) igazolványokkal – minek beszélni róla, „német kérdés” nincs Romániában, ezenközben a gazdasági nagyhatalom támogatása igenis jól jön. Mert jön. Ezért kap külön jelentőséget a román miniszterelnök kijelentése: „Románia területén nincs semmi keresnivalója a magyar-igazolványnak.”

A „magyar kérdésnek” megvannak a történelmi-mentális és demográfiai okai, amelyek közül egyetlen vonatkozást emelünk ki: a román politika(i elit) Erdély kérdését mindmáig képtelen természetesen kezelni, mintha nem tudnák megbocsátani a magyaroknak, hogy elveszítették Erdélyt. A többi kisebbségnek „megbocsátottak”: a dobrozdai görögök-törökök-tatárok, a moldvai zsidók és az erdélyi németek illető térségbeni dominanciáját illetve társadalmi súlyát a román politika – közvetlenül vagy kontextuálisan, világpolitikai folyamatokba ágyazottan, de – képes volt önmaga számára kedvezően feloldani. Budapest státustörvénybe foglalt nemzetépítési vízióját Bukarestből csak visszautasítani lehet: a magyar jelenlét és az osztrák-magyar hatalomgyakorlás mentális öröksége miatt Erdélyt nem lehetett Bukarestből Dobrudza módjára belső gyarmattá alakítani. Ebben a kérdésben az erdélyi románság jeles képviselői közül sokan álltak és állnak a „magyar oldalon”. A státust illetően nem az elutasítás érvei számítanak – a területenkívüliség, a versenyszférába történő állítólagos beavatkozás, a munkaerő „elszivattyúzása” – hanem az elutasítás ténye.

Az „érvek” kiválasztásakor nem számított, milyen üzenetet hordoznak az európai integrációs folyamat vonatkozásában. Kezdetben nem. Később váltás történt a szóhasználatban. Miután nyilvánvalóvá vált, hogy az elutasítás eurokonform érvrendszerben való megfogalmazását illetően megoldhatatlan kérdés előtt állnak, az érvekről az eljárásra próbálták áttenni a hangsúlyt. Bár a román külpolitika első lépése sikert jelzett, ennek illékonyágát néhány nap alatt megmutatták az események. Törvényszerűen: Bukarest valójában nem Európának hanem a román választónak üzent. Már amennyi és amilyen üzenetet egy csökönyös *nem* hordoz. Európát, a fejlett Nyugatot, bár gazdasági vonatkozásban a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap utasító-kijelölő szerepe révén „beavatkozik” az ország belügyeibe, el kell fogadni. De azt semmiképpen, hogy a magyar kormány is „átnyúljon” a határon és közvetlen kapcsolatot alakítson ki román állampolgárok és Budapest között. Ezt érti a román polgár. Hogy az integráció szabad munkaerő-vándorlást jelent, az a meglévő vízumkötelezettség korlátai mellett a román polgár számára nem átélte igazság – a munkaerő elszívás nevetséges vádjával a miniszterelnöknek a belpolitikai erőterben nem kellett presztízs-vesztéstől tartania. A státustörvény lakmusza megmutatja: a román politika EU-integrációs szóhasználatát rendre jelentés-értelmezésnek kell alávetni.

Romnia mintha nem kívánná tudomásul venni, ami közhely: az egységesülő Európa a szomszédoknál és a szomszédokkal kezdődik, a folyamat a régi viszonyt új kontextusba helyezi. A kettős mérce – amikor nehezményezik, hogy a magyar kormány a gazdasági szféra szabad versenyt követelő világába kíván beavatkozni bizonyos támogatásokkal, akkor elfelejtik, hogy pártállástól függetlenül mennyire ujjongott mindenki, amikor német (gazdaság)politikusok bejelentették, támogatást nyújtanak kis- és középvállalatok részére egyfajta elindulási segély formájában – alkalmazása politikai vakság. Mintha nem érzékelnék a nemzetközi kapcsolatok alakulásában a gazdasági érdekek primátusát bizonyos nemzetépítési koncepciókkal szemben.

A kisebbségi politika a viszony természetéből eredően – állami, mi több nemzet-állami politika. Ez esetben viszont nem a kormány és nem is a külügyminisztérium fogalmazta meg a kemény véleményt, a bírálatot hordozó-tükröző nyilatkozatokat, hanem pártvezérek. A kialakult hangulatban az lett volna meglepő, ha valamelyik párt kimarad a kórusból – de nem, kormánypárt és ellenzék között e kérdésben együtt van, persze némi variációkkal. Ebben a politikai kórusban a demokrácia-bajnok liberálisok nagyobb hanggal szerepelnek, mint akár a kormánypárt, akár a szélsőséges Nagy-Románia Párt. A státustörvény-ellenes kampányt a liberális párt elnöke indította el – megfontolatlanul és felkészületlenül. Bár a sajtó nem állt melléje, mi több, kemény kritikát kapott megalapozatlan és politikailag hibásnak minősített érvei miatt, a román politikusok – első sorban pártvezetők – úgy érezték, ebben a történelmi távlatokba visszanyúló, mély érzelmeket érintő diskurzusban meg kell nyilvánulniuk. Hólabda-jelenség alakult ki: a lavina beszippantott mindenkit, aki a román politikában számít. Kérdés: mi történt volna, ha a román kormány a magyar kormánytól menet közben kapott tájékoztatás alapján idejekorán felkészül a státustörvény fogadására? Mi történt volna, ha a román külügy idejekorán választ fogalmaz meg egy olyan kérdésben, amelyről várható volt, hogy történelmi-érzelmi töltete okán nem tekintenek el oly nagyvonalúan tőle, mint például a szlovák státustörvénytől? Ezek kérdések maradnak, tény viszont, hogy a román külügy átengedte a terepet a pártpolitikusoknak, amivel egy kihatásaiban integrációs kérdés belpolitikai értelmezést és „megoldást” kapott anélkül, hogy Románia valós integrációs érdekeit bárki a vitában megfogalmazta volna. Amikor a román külügy lépésre szánta el magát, egyetlen lehetősége maradt: ilyen politikai kontextusban a zsigeri elutasítást szakmailag megalapozni, felépíteni.

A pártpolitikai vonal előtérbe kerülését a miniszterelnök állásfoglalásai jelzik a leginkább: a kérdésben rendre pártelnökként szólalt meg – miközben a strasbourgi indítvány ügyét, a román külpolitika minden lépését kézi vezérléssel irányította. A román politika mindig nagy mértékben személy (értsd: vezér) függő volt, ez esetben viszont az első ember mintha elbizonytalanodott volna, legalábbis kormányfői minőségét valamiként óvni kívánta. Miközben napjaink Európájának kulcsfogalma az együttműködés, amit a román kormány részére Nástase kormányfő (pártelnökként) indítványozott illetve cselekedett, az folyamatosan az ellenkező szándékot jelenítette meg. Minden lépés mögött nyilvánvaló volt a megtorlási szándék. Ami nem sikerült egyik szinten (Európa Tanács), felvetette egy másikon (Európa Parlament). Külpolitikai offenzívája elindításakor a határon túli közösségekkel kapcsolatos létező térségi gyakorlatot Bukarest nem vette figyelembe. Hatott viszont az a nyolcvan évet átfogó politikatörténet, amelynek során Európa bizony nem egy példát statuált azt illetően, hogy nem tudott különbséget tenni tények és állítások, térségépítő illetve -romboló koncepció között.

Közben a román sajtó hangot váltott: felhagyott a pártpolitikusok idevágó bíráltaival és elfoglalta a történelmileg kialakult „hadállását” a román ügy szolgálatában. Anakronizmusra itt is van példa: mintha a sajtó illetve a hivatalos médiapolitika irányítói nem tudnák, hogy a semmilyen médiát nem lehet ma kisajátítani. Nincs egyetlen üzenet. Külföldi politikusok félig idézett vagy teljesen félreértelmezett nyilatkozataival semmilyen folyamat nem legitimálható – miként fél évszázada és azelőtt a viharos XX. század elején. S az sem „működik”, hogy egy nagykövetnek olyan kijelentést tulajdonítunk, amely szöges ellentétben áll hivatali fölöttese – államtitkára – aznapi nyilatkozatával. Ezek a technikák ma már alkalmazóiknak okoznak kárt, hitel-romlást. Jó volna tudni: a román sajtó „teljesít túl” nemzeti hevületből, avagy a politika még mindig képes a „nemzet érdekében” hatása alá vonni, szinte utasítani a médiát, ahogyan működő demokráciákban az elképzelhetetlen?

A státustörvény fogadtatása körüli viták és politikai indítványok végül is abba a kérdésbe torkollnak: mekkora ma Bukarest illetve Budapest érdekérvényesítő ereje a nemzetközi politika színterein? Ismert, hogy a XX. század, legalábbis 1989-ig, egyértelműen a román erőfölény jegyében zajlott, szinte nem volt olyan megmozdulása a magyar külpolitikának, amelyet sikerre tudott volna vinni Bukarest ellenében. Ez nem csupán a román külpolitika jobb érdekérvényesítő képességének a tételét segítette kialakítani, hanem azt a tévhitet is táplálta, hogy a nagyhatalmak Bukarestet részesítik előnyben, az ő pártján állnak. A román külpolitika egyik – s nem csupán a Ceaușescu uralmát jellemző – jól okadatolható módszere: nem az a fontos, hogy valót mondj, hanem hogy folyamatosan és erőteljesen állíts. Ez hatásosnak tűnhet napjainkban is – lásd a román kisebbségpolitikát dicsérő Clinton-nyilatkozatot –, de ez inkább látszat. Mert következik az azonnali, olyan mérvű reakció, hogy egy ilyen téves minősítés szinte többet árt a megdicsértnek, mint használ: ráirányítja a figyelmet egy olyan vitatott kérdésre, amellyel abban a kontextusban a világ közvéleménye talán nem foglalkozott volna.

A státustörvény román fogadtatása jelzi, a román politikai elit képtelen feldolgozni, hogy nemzetközi téren az erőviszony mindinkább a magyar félnek kedvez, s ez nem csupán a gazdasági teljesítménnyel illetve a demokrácia működésével kapcsolatos általános véleményben mutatkozik meg, de a politikai hitelesség sokkal érzékenyebb kérdését illetően is. A nemzetközi hitelesség ma már nem írható felül az ún. hagyományos barátságok érvényesítésével. A román támadások mögött alighanem ezen erőviszony-átrendeződének a meg nem értése is rejlik, s ahogyan sorra lépnek be a nyilatkozók-elutasítók közé újabb politikusok – Iliescu államfő, vagy Meleşcanu korábbi külügyminiszter, ma egy pártocska elnöke –, vagyis, hogy mind többen érzik-vélik szükségesnek a megszólalást, az azt jelzi, a magyar erőfölény értelmezésére a román politika egy ideig képtelen lesz.

Végezetül, de nem utolsó sorban az érdemel figyelmet, hogy bár a státustörvénnyel kapcsolatosan is születtek téves vagy kevés tényismeretre támaszkodó nyugati nyilatkozatok – ezekre visszatértek, bekövetkezett a korrekciójuk. Az európai politikát ilyen rugalmasság korábban nem jellemezte. Aki elsőként tudta maga mellé állítani a főbb erők egy-egy képviselőjét – az volt/lett a nyertes. A román diplomácia erre játszott most is: minden szinten lépett, gyorsan és határozottan. Tette ezt olykor meglepő, paradox módon: mennyire gondolhatta komolyan a román politika, hogy annak az Ausztriának az elnöke fog ebben a kérdésben a magyar törvényről elítélően nyilatkozni, amelynek Dél-Tirol vonatkozásában védőhatalmi státusa volt és bizonyos mértékben van mindmáig?

A státustörvény nem csupán két nemzetpolitikai koncepciót ütköztet, de két politizálási módot is. Bukarest hagyományos „letámadásos” módszere ez alkalommal nem hozta meg a várt eredményt, első sorban azért, mert az integráció okán egészen más a nyugati politikusok terepismerete, mint bármikor korábban. Románia a harmadik évezredben is a huszadik század elejére jellemző módon kívánja érdekeit érvényesíteni.

A státustörvény kronológiája

1998

Október 13. – Az alapszerződés alapján működő román-magyar kormányközi vegyes bizottság megtartja megalapulását követő második ülését. Ezen 21 pontból álló ajánláslista készült, amelyből 7 ajánlás a magyar, 12 a román, kettő pedig mindkét kormánynak szólt. A magyar kormány két hónappal később jóváhagyta az ajánlásokat, a román kormány mindmáig ezt nem tette meg.

1999

Február 20. – Megalakul a Magyar Állandó Értekezlet melynek tagszervezetei: a parlamenti képvisellel rendelkező magyar politikai pártok, a határon túli magyarság szervezetei, pártjai közül a szövetségi, tehát parlamenti képvisellel, vagy helyi tartományi képvisellel rendelkező parlamenti pártok, az MVSZ, mint a nyugati magyarság képviselője. A MÁÉRT megalakulásáról a magyar Országgyűlés határozatot hozott. A MÁÉRT keretén belül a kormány 1079/1999-es számú határozatával létrejött hat szakszervezet (gazdasági, oktatási, kulturális, európai integrációs, szociális és egészségügyi, állampolgársági és önkormányzati).

November 11. – A MÁÉRT határozatot hoz a státustörvény megalkotásáról.

2000

Február 14-18. – Eckstein-Kovács Péter kisebbségvédelmi miniszter meghívására magyar kormányküldöttség élén Romániába látogat Németh Zsolt, a Magyar Külügy-minisztérium (KÜM) politikai államtitkára. Bukarestben találkozik Markó Béla szövetségi elnökkel, Kolozsváron az ŰE tagjaival. Markó Béla a találkozón elmondja, hogy a szülőföldön való megmaradás érdekében az RMDSZ nagyon fontosnak tartja, hogy az anyaország segítsen a magyar közösség gazdasági felemelkedésében.

Június 30. – Elkészül a határon túli magyarok státustörvény-tervezete.

Július 10. – A Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH) Budapesten a határon túli magyarokról szóló törvény koncepciójáról szervez tanácskozást.

Szeptember 26. – Az RMDSZ Operatív Tanácsa úgy dönt, hogy támogatja azt a VET által kezdeményezett aláírásgyűjtést, melynek célja alátámasztani a külföldi állampolgárságra vonatkozó igényt. Markó Béla szerint az RMDSZ központi vezetése azért vállalta fel a külföldi állampolgárságért folyó aláírásgyűjtés támogatását, mert több területi szervezetben jelentkezett ez az igény.

Október 19. – Orbán Viktor magyar miniszterelnök hivatalában fogadja Markó Bélát, az RMDSZ elnökét. December elején a Magyar Állandó Értekezlet napirendjére tűzi a stá-

tustörvénnyel, a külhoni illetve a kettős állampolgársággal kapcsolatos kérdéseket – jelenti be Orbán Viktor.

November 20. – A Magyarok Világszövetségének elnöke sajtótájékoztatón jelenti be, hogy az MVSZ támogatja a státustörvény megalkotását, de mindenképpen szükségesnek tartja, hogy a külhoni magyar állampolgárság intézménye még Magyarország uniós csatlakozása előtt megszülessen.

November 22. – A magyar Országgyűlés Külügyi Bizottsága a határon túli magyar szervezetek megbízott képviselői, a HTMH elnöke, Szabó Tibor és az MVSZ elnöke, Patrubány Miklós részvétele mellett megvitatja a státustörvény tervezetét.

December 12. – Markó Béla szövetségi elnök tanácskozássra hívja a Magyar Állandó Értekezlet szakbizottságaiba delegált RMDSZ-képviselőket. A megbeszélés résztvevői megfogalmazták módosító javaslataikat *A szomszédos államokban élő magyarokról rendelkező* törvény-tervezetre vonatkozóan.

December 13-14. – A III. Magyar Állandó Értekezlet Budapesten megtartott tanácskozásán megvitatják és elfogadják a státustörvény tervezetét. A záródokumentumokban foglaltak szerint a határon túli magyarok ún. magyar igazolványt kapnak, melyhez ajánló szervezetek adnak ajánlást. Az ajánló szervezet eltekinthet a magyar nyelvtudástól, ha a kérelmező személyt az állampolgársága szerinti állam magyarként tartja számon, ha szülei közül egyik magyar nemzetiségű, ha házastársa rendelkezik magyar igazolvánnyal, ha egy magyar szervezet tagja, ha egyházi nyilvántartásban magyarként szerepel, ha magyar iskolába járt legalább négy évet, illetve ha gyermekei magyar iskolába járnak vagy jártak. A kedvezményezett egy magyar igazolványt kap, és ezzel veheti igénybe a különböző juttatásokat. A MÁÉRT tagjai módosító indítványokat nyújtottak be. Az MSZP és SZDSZ fenntartásokkal fogadta a tervezetet, de a záródokumentumot végül ők is aláírták.

2001

Január 5. – Németh Zsolt, a magyar külügyminisztérium politikai államtitkára *Bontsuk le a nemzetet megosztó korlátokat* címmel a státustörvényről ír a *Magyar Nemzetben*.

Január 10. – A pozsonyi *Új Szóban* megjelent interjújában Szent-Iványi István a következőket nyilatkozta: „Az, amit a státustörvény kínál majd, Magyarország teherbírása szempontjából sok, a határon túli magyarok várakozásait tekintve pedig nagyon kevés lesz”.

Január 22. – Mádl Ferenc köztársasági elnök hatpárti egyeztető megbeszélést tartott a státustörvényről a magyar parlamenti pártok képviselőivel. Az SZDSZ kivételével a magyar parlamenti pártok mindegyike kifejtette, hogy támogatja a státustörvény tervezetét.

Január 22-25. – Megkezdődött a III. Magyar Állandó Értekezleten a határon túli magyar szervezetek vezetői által benyújtott, módosító javaslatokkal kiegészített tervezet közigazgatási egyeztetése. A törvény-előkészítésnek ebben a szakaszában a különböző tárcák kialakították álláspontjukat és megtették észrevételeiket, javaslataikat.

Március 1. – Ion Iliescu román államfő egy sajtóértekezleten burkoltan bírálja a státustörvényt, de megjegyzi, hogy a „megfelelő megoldás” kialakítása a magyar parlament feladata.

Március 2. – A magyar kormány első olvasatban megtárgyalta a státustörvény tervezetét. Az ülést követő szövevényi tájékoztató elhangzott, hogy a törvény alkalmazásához 2002-ben 6-6,5 milliárd Ft-ra lesz szükség.

– Szabó Tibor, a HTMH elnöke, a magyar-román vegyes kormányközi bizottság magyar társelnöke megküldi román partnerének, Doru Vasile Ionescunak a törvény tervezetét.

Március 13. – Vlagyimir Voronyin, Moldova Köztársaság elnöke bejelenti, hogy törvényt készítenek elő, amely engedélyezi a moldovai állampolgárok számára a kettős állampolgárságot.

Április 11. – Közzéteszik a Socio-Balance Közvéleménykutató Intézet ezer fő megkérdezésével készített felmérését a státustörvény fogadtatásáról. A felmérés szerint megkérdezettek többsége, 61%-a inkább egyetért azzal, hogy külön törvényben szabályozzák a határon túli magyarok magyarországi jogait, és csak 22%-a ellenzi inkább azt, 17%-a pedig nem tudja megítélni. A pártválasztók körében a legelutasítottabb az SZDSZ-szavazók hozzáállása, de még ők is 49:46 arányban támogatják a státustörvényt.

Április 11-12. – A román és moldvai külügy képviselői az útlevel bevezetéséről, a kettős állampolgárságról és az alapszerződésről tárgyalnak.

– A magyar parlament külügyi, alkotmányügyi, emberi jogi és integrációs bizottsága általános vitára alkalmasnak találta a státustörvény tervezetét. Tabajdi Csaba szocialista képviselő javasolta a határon túli magyarok ügyeivel megbízott országgyűlési biztosi poszt létrehozását és a tervezetben szereplő három hónapos magyarországi munkavállalási lehetőség öt-hat hónaposra való növelését. Az SZDSZ frakcióvezetője, Szent-Iványi István szemfényvesztésnek nevezte a jogszabályt, és leszögezte, hogy a szabad demokraták nem fogják megszavazni a javaslatot. Németh Zsolt államtitkár hangsúlyozta, hogy 2001-2002-ben a státustörvény megvalósítása 8-9 milliárd forintba kerül majd, ezt az összeget a költségvetés általános tartalékából biztosítják.

– Dinu Zamfirescu PNL-s képviselő bejelentette, hogy perbe fogja a román államot, mivel az alapvető politikai jogai érvényesülésében korlátozta kettős állampolgársága miatt.

Április 19. – A magyar Országgyűlés megkezdi a státustörvény általános parlamenti vitáját.

Április 20. – Romániának komoly ellenvetései és kételyei vannak a tervezett magyar státustörvénnyel kapcsolatban, s erről konzultálni kíván a magyar féllel – jelentette ki Mircea Geoană román külügyminiszter.

– A Nagy-Románia Párt (PRM) közleményben szólította fel Mircea Geoană külügyminisztert, hogy haladéktalanul tájékoztassa a nyugati külügyminisztériumokat a „rendkívül veszélyes” magyar törvényről, amellyel „Magyarország beavatkozik azoknak az országoknak a belügyeibe, ahol magyar nemzetiségűek élnek”.

Április 24. – A készülő státustörvény diszkriminatív lehet abban az értelemben, hogy a magyar nemzetiségűeknek biztosított kedvezmények hátrányos megkülönböztetést jelenthetnek a többiekkel szemben – jelentette ki újságírók előtt Adrian Năstase román miniszterelnök –, és problémát jelent az, hogy a tervezett törvény szerint elegendő, ha a román állampolgárok saját maguk kijelentik: ők magyar nemzetiségűek. Előfordulhat, hogy arra ébredünk: Erdélyben hét millió magyar él.

– Példaértékűnek nevezte Strasbourgan Románia és Magyarország kapcsolatait Mircea Geoană román külügyminiszter. Magyar újságíróknak adott nyilatkozatában úgy vélte, bizonyára „fordítási hiba” történt, amikor korábbi nyilatkozatát úgy értelmezték, hogy Romániának komoly fenntartásai és kételyei lennének a készülő magyar státustörvénnyel kapcsolatban. Geoană ugyanakkor Strasbourgan is elmondta, hogy a román kormánynak vannak aggályai és kérdései a törvényt illetően.

Április 25. – Románia megvizsgálja annak lehetőségét, hogy közös álláspontot alakíthatnak-e ki a Magyarországgal szomszédos államok a készülő magyar státustörvénnyel kapcsolatban – jelentette ki Mircea Geoană román külügyminiszter a *Curentul* című román lapnak adott interjújában.

Április 27. – A parlamenti ellenzékhez tartozó Szlovák Nemzeti Párt (SNS) bejelentette, a készülő magyar státustörvényre „licitálva” olyan törvényt készül a parlament elé terjeszteni, amelynek értelmében a szlovák állam hatezer koronát fizetne azoknak a Szlovákia vegyesen lakott területein élő szülőknek, akik szlovák állami iskolába járatják a gyerekeiket. A pártot az is aggasztja, hogy a státustörvény tervezete szerint „a határon túli magyar státusát a nem magyar személyek is megkaphatnák”, ezért attól tart, hogy „az anyagi előjogokat a szlovákok is csábítónak találnák”. Vladimír Meciar volt szlovák miniszterelnök, a HZDS elnöke „a Szlovák Köztársaság belügyeibe való durva beavatkozásnak” nevezte a készülő magyar státustörvényt.

Április 30. – Ion Iliescu román államfő szerint a román vezetés várja azoknak a kételyeknek a tisztázását, amelyek a határon túli magyarok jogállásáról szóló tervezett törvény kapcsán merülnek fel.

– Doru Vasile Ionescu, a Határon Túli Románok Főosztályának vezetője kijelentette, hogy Románia európai integrációját úgy kell megvalósítani, hogy az érintse az ország határain kívül élő románok millióit is.

– Kincses Előd bejelenti, hogy szimbolikus – egy lej értékű – kártérítési pert indít a román állam ellen alapvető politikai jogai korlátozása miatt, amire kettős állampolgársága miatt került sor.

Május 2. – A vezető román lapok a státustörvény burkoltan irredenta jellegére figyelmeztetnek, s megfogalmazzák, hogy a területenkívüliség révén sérti a román állam szuverenitását (*Ziua, Cronica Română, Curierul Național*).

– Magyarország bukaresti nagykövete, Íjgyártó István a román külügyminisztériumban tájékoztatást ad a készülő státustörvényről.

Május 10. – Adrian Năstase miniszterelnök a NATO-jelölt tagországok pozsonyi kormányfői összejövetelén Mikulás Dzurinda szlovák kormányfővel megtárgyalta a státustörvénnyel kapcsolatos problémákat.

Május 11. – Valeriu Stoica, a Nemzeti Liberális Párt (PNL) elnöke kijelentette: „Európában nincs szükségünk újabb pángermanizmusra vagy pánszlávizmusra a pánhungarizmus formájában”. A státustörvényben – Stoica szerint – a nemzetre nézve „veszélyes etnikai koncepció jut kifejezésre”, s a jogszabály „merénylet az európai integráció és Románia szuverenitása ellen”.

Május 12. – Adrian Năstase miniszterelnök sajtónyilatkozatban jelentette ki, hogy a román hatóságokkal való konzultálás és megfelelő kétoldalú megállapodás nélkül Románia területén nem alkalmazhatják a határon túli magyarok státusára vonatkozó törvényt.

Május 15. – Eduard Kukan szlovák külügyminiszter hangot ad a státustörvény bevezetése felett érzett aggodalmának.

Május 16. – Ion Iliescu román államfő felhívással fordul a politikai és civiltársadalmi szervezetekhez és kéri, ne helyezkedjenek „ultranacionalista álláspontra” a magyar státustörvénnyel szemben.

– Németh Zsolt külügyi államtitkár jugoszláviai látogatása során kiderült, hogy Jugoszlávia megértően viszonyul a státustörvényhez, nem kíván az ellen fellépni.

Május 18. – A román külügyminisztérium közleményben fejtette ki, hogy ha Magyarország azt akarja, hogy Románia területén is alkalmazni lehessen a határon túli magyarok státusáról szóló törvényt, késznek kell lennie kétoldalú konzultációk folytatására Romániával.

– Adrian Severin, az EBESZ parlamenti közgyűlésének elnöke kifejti, hogy a státustörvény nem fog etnikumközi feszültségeket okozni. Szerinte a törvény alkalmazásában nem jelent közvetlen problémát, de „nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az ilyen megkülönböztetés olyan lelki, érzelmi problémákat okozhat, főként a tömegek szintjén, amelyek nem kedveznek az egység légkörének az Európai Unióban”.

Május 24. – Román-magyar konzultáció Budapesten a státustörvényről. A konzultáción a román fél ismertette észrevételeit a törvénytervezetről: a törvény területen kívüli hatályú és alkalmazása során diszkriminatív rezsim kialakulásához vezet Románia területén.

Június 7. – Orbán Viktor magyar miniszterelnök az Amerikai Kereskedelmi Kamara budapesti üzleti ebédjén egy kérdésre válaszolva kifejtette: „Hogyha fent akarjuk tartani a gyors gazdasági növekedést Magyarországon, ehhez 10 millió magyar nem elég, a soron következő néhány évben be kell fogadnunk néhány millió embert munkaerőként a szomszédos országokból. Több mint 4 millió magyar él a határokon túl, fontos, hogy olyan országot teremtsünk, amely vonzó a régióban. Tehát mi nem tíz, hanem 14 milliós munkaerő-kapacitással rendelkezünk.”

Június 8. – A román kormány külpolitikai tanácsadói irodája szerint a szomszédos országokban élő magyarokról készülő státustörvény egyes előírásai ellentétben állnak a nemzetközi jog szabályaival, területen kívüli jellegűek és közvetett módon a történelem elfogadhatatlan átértékelését tartalmazzák (az állásfoglalás szövege a 22 című hetilapban jelent meg).

– Ion Iliescu és Mádl Ferenc Verbaniában (Olaszország), a közép-európai államfők találkozóján véleményt cserélnek a státustörvényről. Mádl Ferenc szerint a törvény nem sérti Románia belső jogrendjét.

Június 10. – Markó Béla, az RMDSZ elnöke kijelentette: aggasztónak tartja azt az elképzelést, hogy a Magyarország gazdasági növekedésének fenntartásához szükséges többletmunkaerőt a szomszédos országokból biztosítsák, éspedig hogy azt – többek között – az erdélyi magyar közösség adja majd.

Június 11. – A román kormánypárt, a PDSR (PSD) megfogalmazza aggodalmát a készülő magyar státustörvény következményei miatt. Különösen aggasztónak tartja azt, hogy hivatalos magyar személyiségek „jóvátételi aktus” jelleget tulajdonítanak a készülő törvénynek az 1920. június 4-én aláírt trianoni béke-megállapodásokkal kapcsolatosan.

– Markó Béla, az RMDSZ elnöke úgy véli, a PDSR „alaptalanul eltúlozza” a státustörvény jelentőségét.

Június 13. – A magyar kormány elutasítja a PDSR vádjait, miszerint a státustörvénnyel „revizionista álmokat” követne.

Június 14. – Nagy Sándor, a Bukarestbe látogató MSZP-küldöttség vezetője kijelenti, pártja támogatja a státustörvényt és nem érti a PDSR ellenzéseit.

Június 19. – A magyar Országgyűlés 306 igen szavazattal, 17 nem ellenében, 8 tartózkodás mellett elfogadja „A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényt”.

– Román kormánynyilatkozat a magyar Országgyűlésben elfogadott a státustörvényről. A nyilatkozat szerint „a román fél észrevételeit nem vették figyelembe a törvény megalkotá-

sakor”, jöllehet Bukarest „minden olyan alkalommal hangot adott ellenvetéseinek, amikor a magyar fél hajlandó volt kétoldalú konzultációkra e témában”. A román kormány külön is észrevételezte, hogy Ausztriát kihagyták a törvény alkalmazási területei közül, ami „annak bizonyítéka, hogy a magyar törvény nem felel meg az európai szellemnek”.

– Ion Iliescu államfő szerint Románia területén nincs semmi keresnivalója a magyar igazolványnak. Iliescu közölte, a román kormány kérni fogja a magyar kormánytól, hogy vegye figyelembe Románia észrevételeit a határon túli magyarok kedvezményeiről hozott törvényről.

– Mircea Geoană román külügyminiszter „alapjában véve anakronisztikusnak és nem európainak” nevezte a magyar törvényt, amely ellentétben áll mindazzal, amit a Göteborgban tartott EU-csúcson elhatároztak, s „nem egyezik az európai időszámítással”. Ennek bizonyítására Geoană felrótta, hogy – az Európai Unió közbelépésére – Ausztriát kivonták e törvény földrajzi hatásköréből, majd arra emlékeztetett, hogy két érintett országnak, Szlovéniának és Szlovákiának esélye van rá, hogy EU-tagok legyenek, miközben Romániának valószínűleg néhány évig még várnia kell erre. Ennél fogva középtávon a törvénynek „elsősorban Románia lesz a célpontja”, ami a román fél számára elfogadhatatlan.

Június 20. – Cristian Diaconescu államtitkár szóbeli jegyzéket nyújtott át a román külügyminisztériumban Íjgyártó István bukaresti magyar nagykövetnek. Hasonló tartalmú jegyzéket nyújtott át Románia budapesti nagykövete a magyar külügyminisztériumban.

– A Demokrata Párt (PD) elnöke, Traian Băsescu kijelenti, hogy a státustörvény elfogadásával Magyarország az alapszerződés ellen vét, s ezt az tette lehetővé, hogy a kormány-párt – az RMDSZ-re mint partnerre való tekintettel – „túl szelíden” kezelte ezt a kérdést.

– A Nemzeti Liberális Párt (PNL) szerint a státustörvény alapjaiban „európaellenes”, etnikai alapon diszkriminál és az egyensúly felborulásához vezet a gazdasági életben. A PNL elnöke, Valeriu Stoica szerint a PSD engedékenységet az magyarázza, hogy szüksége van az MSZP nemzetközi támogatására.

Június 21. – Adrian Năstase román miniszterelnök kijelentette, hogy Románia – az 1996-ban kötött alapszerződésen kívül – kész felbontani az összes kétoldalú megállapodását Magyarországgal a státustörvény miatt. Hangsúlyozta: Románia nem gyarmati terület, ahonnan Magyarország munkaerőt biztosíthat magának.

Június 22. – Találkozik Milanóban a román és a magyar külügyminiszter. Mircea Geoană és Martonyi János megbeszélései a státustörvényt is érintik.

Június 24. – A Romániában tartózkodó, az Európai Unió soros elnöki tisztét ellátó svéd miniszterelnök Goran Persson, kijelentette, hogy a lehető legrövidebb időn belül kapcsolatba lép a magyar külügyminiszterrel a státustörvény elfogadását követő helyzet tisztázása érdekében.

– Traian Băsescu, a PD elnöke arra szólította fel a román politikai pártokat, hogy egységes állásponttal lépjenek fel a magyar státustörvénnyel szemben.

Június 25 – Adrian Năstase román miniszterelnök kijelentette, hogy a magyar státustörvényt addig fel kell függeszteni, amíg Magyarország be nem fejezi a csatlakozási tárgyalásokat az Európai Unióval.

– Ráduly Róbert, az RMDSZ parlamenti képviselője, a képviselőházi frakció helyettes vezetője kijelentette: az RMDSZ kivonul a státustörvénnyel kapcsolatos vitából.

– A román közszolgálati rádió szerint Lord Russell-Johnston, az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének elnöke Strasbourgban kijelentette, nem ért egyet a magyar státustör-

vénnyel. A román rádió strasbourgi jelentése szerint Lord Russell-Johnston azt a véleményt fogalmazta meg sajtóértekezletén, hogy a státustörvény nem fog hozzájárulni a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségek helyzetének javulásához, sőt a magyar állampolgárok elégedetlenségét válthatja ki.

Június 26. – Günther Verheugen, az Európai Bizottság bővítési ügyekért felelős biztosa kijelentette, hogy az Európai Bizottság még nem fejezte be a magyar státustörvény elemzését, de úgy tűnik, hogy a jogszabály összhangban van Magyarország és az Európai Unió társulási szerződésével.

– Ioan Mircea Pașcu román védelmi miniszter szerint a státustörvény vitája nem akadályozza Románia NATO-integrációját.

– Az Európa Tanács munkájában részt vevő román küldöttség határozattervezetet készített elő, amelyben szorgalmazza: az ET parlamenti közgyűlése szólítsa fel Magyarországot, hogy ne alkalmazza a gyakorlatban a státustörvény előírásait. Az ET parlamenti közgyűlésének szlovák tagjai Duka-Zólyomi Árpád (MKP) kivételével mind aláírták a román javaslatot, amelyet támogattak néhány skandináv országból származó képviselő is. A román javaslatot 37-en írták alá – főleg a szocialista és az „európai demokrata” frakció tagjai –, de néhányan visszavonták aláírásukat azt követően, hogy később aláírták a magyar javaslatot is.

Június 27. – Adrian Năstase és Markó Béla megbeszélést folytatott a kialakult helyzetről. Markó Béla úgy nyilatkozott, hogy van lehetőség a feszültség csökkentésére.

– Adrian Năstase miniszterelnök levelet juttatott el az Európai Bizottság elnökéhez, Romano Prodihoz. A levél a román kormány álláspontját tartalmazza a magyar státustörvényről. Năstase kijelentette: a státustörvény „nem prioritása” az Európai Uniónak.

– A magyar országgyűlés külügyi bizottságának egy küldöttsége Szent-Iványi István vezetésével találkozott a román képviselőház elnökével, külügyi és integrációs bizottságával valamint a román külügy képviselőivel. A státustörvényt a román-magyar kapcsolatok részeként kezelték.

– Eörsi Máttyás (SZDSZ) és Tabajdi Csaba (MSZP) képviselők kezdeményezték, hogy az ET parlamenti közgyűlésén részt vevő magyar küldöttség vitassa meg azt a helyzetet, amely a román küldöttség státustörvény-ellenes indítványa nyomán körvonalazódni látszik.

– Martonyi János magyar külügyminiszter levelet küldött román kollégájának, Mircea Geoanănak, melyben javasolja, hogy kétoldalú konzultációkkal és a kisebbségi vegyes kormányközi bizottság tárgyalásaival oldják meg a kialakult konfliktust.

Június 28. – Az RMDSZ elnökét, Markó Bélát Budapesten fogadta Orbán Viktor miniszterelnök, aki arra kérte Orbán Viktor magyar kormányfőt, hogy a két kormány közötti dialógussal próbáljon oldani a kialakult feszült helyzetet. Markó elmondta, ugyanezt kérte Adrian Năstase román kormányfőtől is. Az RMDSZ elnöke találkozott Martonyi János külügyminiszterrel és Németh Zsolt államtitkárral, és velük egybehangzóan lényegesnek értékelte, hogy a román és a magyar kormány egyetért a két ország kisebbségi vegyes bizottságának összehívásával.

– Az ET parlamenti közgyűlésén részt vevő magyar küldöttség kezdeményezte, hogy az Európa Tanács vizsgálja meg azt a kérdést: miként tesznek eleget a tagállamok a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó kötelezettségeiknek. A magyar javaslatot 34 ET-képviselő írta alá, köztük a két legnagyobb frakció, a néppárti és szocialista képviselőcso-

port vezetője is. A román javaslat néhány aláírója visszavonta aláírását azt követően, hogy aláírta a magyar javaslatot.

Június 29. – A Szocialista Internacionálé lisszaboni tanácsülésén kétoldalú megbeszélést tartott Adrian Năstase román miniszterelnök, a frissen alakult Román Szociáldemokrata Párt elnöke és Kovács László, az MSZP elnöke. Egyetértettek abban, hogy a státustörvény okozta feszültség kétoldalú magas szintű találkozó segítségével, valamint a kisebbségi vegyes bizottság keretein belül oldható fel.

– Magyarországnak kompromisszumot kell találnia Szlovákiával és Romániával a státustörvény életbe léptetése előtt – jelentette ki Eneko Landaburu, az Európai Bizottság bővítési ügyekért felelős főigazgatója.

– Gógl Árpád, a Bukarestbe utazott parlamenti küldöttség Fidesz-MPP-és tagja szerint a státustörvény rossz fordításával magyarázható számos félreértés. Szerinte „az angol-román fordítási útvonalon a szinonimák megkeresése nem volt mindig tökéletes, ebből is adódtak félreértések”.

– Az ET parlamenti közgyűlésének állandó bizottsága úgy döntött, hogy a magyar és a román indítványt véleményezésre a Velencei Bizottságnak küldi meg.

Június 30. – Ion Iliescu román államfő a Crans Montana-i fórumon a Romániával szembeni előítéletekről beszélt. Elmondta: Erdély esetében is általános az a tévedés, hogy olyan magyar területről van szó, amelyet a románok megszereztek. Téves módon azt hiszik, hogy Erdély többségében magyarok által lakott térség. Ezt nyilvánvalóan cáfolják a statisztikai adatok, amelyek szerint – ha a Bánátot is beszámítjuk – a térségben 9 millió ember él, akik közül csak 1 millió a magyar nemzetiségű.

– Adrian Năstase román kormányfő levelet intézett az EU bővítési főbiztosához, Günther Verheugenhez. Năstase azt kéri, hogy a főbiztos mindaddig támogassa a státustörvény alkalmazásának felfüggesztésére vonatkozó román javaslatot, amíg Magyarország be nem fejezi csatlakozási tárgyalásait.

Július 1. – Mircea Geoană román külügyminiszter késeinek, de nem megkésettnek értékelte a státustörvény kérdésében Martonyi János külügyminisztertől kapott levelet.

– A *Curentul* című lapnak adott interjújában Lord Russel-Johnston, az ET parlamenti közgyűlésének elnöke elmondta, hogy korábbi véleménye a státustörvényről csupán magánvélemény volt.

Július 2. – A Királyhágómelléki Református Egyházkerület üdvözölte a magyar státustörvény elfogadását, és felszólította híveit, hogy minél szélesebb körben vegyék igénybe a törvény nyújtotta jogokat és kedvezményeket.

– Az RMDSZ Területi Elnökök Konzultatív Tanácsának (TEKT) ülésén Markó Béla kifejtette, a státustörvény kérdésében már nincs válsághelyzet. Az RMDSZ elnökének értékelése szerint a státustörvény kapcsán a liberális párt indította el azt a nacionalista diskurzust, amely bebizonyította, hogy Romániában még távolról sem lehet a nacionalizmus alkonyáról beszélni. Ezen a téren a törésvonalak nem a pártok között, hanem a pártokon belül húzódnak Romániában. A kormányzó Szociáldemokrata Pártban is meglévő nacionalista mélyáramlat most egyértelműen a felszínre tört, és ilyen körülmények között az RMDSZ számára nagyon nehéz feladat eredményeket elérni.

– Az Erdélyi Körök Országos Szövetsége (EKOSZ) állásfoglalást adott ki a státustörvény romániai fogadtatásáról. Az EKOSZ szerint nem meglepő a kisantant-államok reakciója, és a magyar közvéleménynek jobban oda kellene figyelnie a benne rejlő veszélyekre.

– A salzburgi világgazdasági fórum keretében tartott sajtóértekezletén Ion Iliescu román államfő úgy vélekedett, hogy a magyar státustörvény felszítja a szélsőséges nacionalizmust Romániában, mert „érveket szolgáltat a szélsőséges nacionalista erőknek”. A román elnök hozzátette, hogy a törvényt „minden román provokációnak, antidemokratikusnak és diszkriminatívnak tartja”.

– Kovács László, az MSZP elnöke szerint a magyar kormány a státustörvény ügyében az összes lehetséges hibát elkövette, olyannyira, hogy a nemzetközi politikával foglalkozó kurzusokon rövidesen tanítani fogják, mint a ballépések példáját. Kovács felrója az érdemi konzultáció elmaradását a szomszédos országokkal és az európai intézményekkel.

– Németh Zsolt külügyi államtitkár elutasítja az MSZP elnökének, Kovács Lászlónak a vádjait. Kifejti, hogy a törvény előkészítése során a magyar kormány közel két éven át folyamatosan tájékoztatta a szomszédos és európai országokat, továbbá a nemzetközi szereplőket a törvény kidolgozásának minden részletéről, minden alkalommal hangsúlyozva a magyar fél készségét a konzultációra.

Július 3. – A román közszolgálati rádió hírt ad arról, hogy Ion Iliescu román államfő szerint Thomas Klestil osztrák elnök osztja a magyar státustörvénnyel kapcsolatos román álláspontot. A híradás szerint Ion Iliescu, aki a salzburgi gazdasági csúcskonferencián vett részt, hétfőn találkozott az osztrák államfővel, akinek érdeklődésére kifejtette hazája álláspontját a státustörvényről.

– Surján László (Fidesz-MPP), a magyar ET-küldöttség vezetője sajtótájékoztatót tartott, amelyen kijelentette, hogy az Európa Tanács román delegációja a Nagy-Románia Párt elnökének stílusával azonosult, amikor a szervezet parlamenti közgyűlésének múlt heti ülésén a státustörvény kapcsán kétoldalú kérdéseket próbált meg nemzetközi szintre vinni.

– Szabó Tibor, a HTMH elnöke a *Magyar Nemzet* című lapnak nyilatkozva elmondta, hogy még nincs kitűzve a román-magyar vegyes kormányközi bizottság budapesti ülésének pontos dátuma. A magyar fél elküldte a meghívóját Doru Vasile Ionescunak, a vegyes bizottság román társelnökének, a Határon Túli Románok Hivatala elnökének, azonban Ionescut a levél elküldése után leváltották.

– Az európai kereszténydemokrata és konzervatív pártokat tömörítő Európai Néppárt (EPP) főtitkára, Alejandro Agag Longo az MTI-nek nyilatkozva kifejtette, hogy a státustörvényt az EPP elfogadja, „teljesen korrektnek” tartja. Megjegyezte, az Európai Bizottság több magas rangú tisztségviselője szerint a törvény nem ütközik európai normákba.

Július 4. – Mircea Geoană román külügyminiszter levelet intézett Martonyi Jánoshoz, mintegy válaszként a magyar külügyi tárca vezetőjének korábbi levelére. Levelében Geoană kifejti, hogy a státustörvény kérdését Románia az 1996-os alapszerződés által meghatározott módon, a román-magyar vegyes bizottság keretében kívánja megoldani. A vegyes bizottság nem ülésezett 1999 óta.

– Jaroslav Chlebo szlovák külügyi államtitkár bejelentette, hogy Szlovákia konzultációkat kezdeményez Magyarországgal a státustörvény alkalmazásáról. Az első találkozóra valószínűleg Révkomáromban kerül sor.

– Wilfried Martens, az Európai Néppárt (EPP) elnöke szerint a magyar kormánynak „minden joga” megvan arra, hogy a szomszédos országokban élő több mint 3 millió magyart tőle telhetően támogassa.

Július 5. – Goran Svilanovic jugoszláv külügyminiszter Belgrádban arról biztosította Bába Iván magyar külügyi államtitkárt, hogy a magyar státustörvény kapcsán a jugoszláv ál-

láspon nem változott negatív irányban, és Belgrád nem kíván kritikai hangot megütni a törvénnyel szemben.

– A Fidesz-MPP elnöksége örömmel nyugtázta, hogy Wilfried Martens, az Európai Néppárt elnöke a híradások szerint örvendetes és legitim törekvésnek minősítette a magyar státustörvényt.

– Frunda György szenátor (RMDSZ), a román ET-küldöttség tagja úgy véli, hogy a magyar kormány Romániával szemben lehetett volna körültekintőbb és barátságosabb is, amikor a státustörvényt kidolgozta. Frunda szerint a törvény nem ütközik európai normákba.

– Az osztrák elnöki hivatal az MTI-nek adott nyilatkozatában cáfolja, hogy Thomas Klestil osztrák államfő osztaná a magyar státustörvénnyel kapcsolatos román álláspontot.

– Horváth Gábor magyar külügyi szóvivő szerint Magyarország üdvözli azt a konstruktív hangnemet, amely Mircea Geoană román külügyminiszter levelét jellemzi. A szóvivő szerint a román levél összhangban van Magyarország szándékával, miszerint folytatni kell a konkrét párbeszédet, a konzultációkat.

Július 6. – Corina Crețu, a román elnöki hivatal szóvivője csodálkozását fejezte ki, hogy a magyar sajtóban olyan hírek jelentek meg, amelyek szerint Ion Iliescu román államfő tévesen értelmezte volna Thomas Klestil osztrák elnök szavait.

– Több hónapos sajtóvitát követően a kárpátaljai magyar szervezetek és történelmi egyházak közös nyilatkozatot írtak alá a magyar igazolvány kiadását segítő ajánló testületben való részvételükről. A nyilatkozatot a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fóruma, a Kárpátaljai Református Egyház, a Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság és a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség vezetői írták alá.

– Az *Adevărul* című román lap interjút közöl Martonyi János magyar külügyminiszterrel. Az interjúban Martonyi elmondja, hogy a státustörvény egyezik az európai normákkal és hogy a státustörvény a hasonló román és szlovák törvények után a harmadik ilyen előremutató kisebbségvédelmi jogszabály a térségben.

– A Velencei Bizottság elfogadta Martonyi János arra vonatkozó javaslatát, hogy a testület folytasson általános európai kitekintésű elemzést, összehasonlító vizsgálatot a kisebbségek identitása védelmének európai helyzetéről. A Velencei Bizottság kisebbségi albizottsága várhatóan október 18-i ülésén foglalkozik érdemben a kérdéssel.

Július 7. – Csurka István, a MIÉP elnöke a státustörvényről beszélve kifejtette, hogy az is fontos, hogy hosszú-hosszú idő után először fordult elő, az európai országok – az Európai Parlament döntése alapján – a magyarságnak egy kicsi igazságot szolgáltattak.

– A *Krónikának* adott exkluzív interjújában Martonyi János magyar külügyminiszter nyolc olyan konkrét esetet sorol fel, amelyek alkalmával még a státustörvény elfogadása előtt a jogszabályról konzultált a magyar és a román diplomácia. Ezzel cáfolja azt az állítást, hogy Magyarország nem tájékoztatta szomszédait a készülő státustörvényről.

Július 9. – A román külügyminisztérium sajtónyilatkozatban cáfolta azokat kijelentéseket, amelyeket Martonyi János magyar külügyminiszter a *Krónika* című erdélyi napilapnak adott interjújában tett a státustörvényről folytatott kétoldalú konzultációkat illetően. A román fél szerint a jelenlegi román kormány számos alkalommal kért tájékoztatást és konzultációt a magyar kormánytól a státustörvényről, a válaszok azonban kitérők voltak,

Lőrincz Csaba külügyi helyettes államtitkár és Németh Zsolt külügyi államtitkár azt említették, hogy „nem ismerik a törvényt, mivel az nincs náluk”.

– Az INSOMAR román közvélemény-kutató intézet július 4. és 6. között felmérést készített arról, hogy a román közvélemény miként viszonyul a román belpolitika „forró” kérdéseihez, köztük a státustörvényhez. A felmérés szerint a románok valamivel több mint fele úgy véli, hogy a magyar státustörvény elfogadása kedvezőtlenül érinti mind a Romániában élő román többség és magyar kisebbség; mind pedig a két ország kapcsolatait.

– Orbán Viktor magyar kormányfő találkozott Guy Verhofstadt belga miniszterelnökkel, aki az EU soros elnökségét ellátó Belgium nevében tárgyalta Magyarország integrációjáról. A találkozót követő vacsorán az Európai Bizottság több tagja előtt is szóba került a státustörvény kérdése. A vacsorán és a tárgyaláson szintén részt vevő Martonyi János külügyminiszter aláhúzta, hogy benyomása szerint a bizottsági tagok most már értik és meg is értik a státustörvény célját és indokoltságát.

– Németh Zsolt szerint Ukrajna rendkívül korrekt módon viszonyul a státustörvényhez.

– A román külügyminisztérium szerint a Velencei Bizottság pénteki ülésén elfogadta a magyar külügyminiszter javaslatát, de elfogadta a román miniszterelnökét is. A kérdésről nyilatkozó román politikusok többsége az MTI-t féltetjékoztatással vádolja.

– Günther Verheugen bővítési főbiztos a Ion Iliescu román államfővel folytatott megbeszélések követően kijelentette, hogy Magyarországot „bátorítani kell” a szomszédaival folytatott, státustörvénnyel kapcsolatos tárgyalásokban. „Magyarország a maga részéről teljesen készen is áll erre, így a probléma nyugodtan rendezhető”, tette hozzá a bővítési főbiztos.

Július 10. – Nenad Prelog, Horvátország kisebbségi ügyekért felelős külügyminiszter-helyettese szerint a státustörvény nem gyakorol negatív hatást a magyar-horvát kétoldalú kapcsolatokra, sőt hozzájárul azok erősödéséhez.

– Gheorghii Prisăcaru, a szenátus külügyi bizottságának elnöke szerint a román külügyminiszternek kérnie kell a magyar féltől, hogy függesse fel a státustörvény alkalmazását.

Július 11. – Az Európai Parlament (EP) külügyi bizottsága – ötsoros – módosító indítványt fűzött a magyar országjelentéséhez. Ennek elfogadása esetén megbízná a külügyi bizottságot, hogy vizsgálja meg: összeegyeztethető-e a magyar státustörvény az Európai Unió jogszabályaival, a tagállamok közti jó szomszédság és együttműködés szellemével. Az alig ötsoros módosítást a zöldek parlamenti csoportjának néhány tagja terjesztette elő a román és a szlovák kormány által kifejezett aggodalmakra hivatkozva. Adrian Năstase miniszterelnök nyilatkozatban üdvözölte az EP külügyi bizottságának javaslatát.

Július 12. – A Romániai Volt Politikai Menekültek Egyesülete (AFRPR) több olyan esetre is felhívja a közvélemény figyelmét, amely a kettős állampolgársággal rendelkező egyének diszkriminációját bizonyítja.

– A román miniszterelnök után a külügyminisztérium is üdvözölte azt, hogy az Európa Parlament külügyi bizottsága módosító javaslatot fűzött a státustörvény kapcsán a készülő magyar országjelentéshez.

– A román kormányhoz közel álló *Bursa* című gazdasági lap kommentárjában a magyar státustörvény „könnyű európai elfogadtatása” miatt felszólította a román külügyminisztériumot arra, hogy adja fel korábbi „gyenge és védekező” álláspontját, s az agresszív magyar politika által teremtett precedenst felhasználva adjon román igazolványt a határon túli románok számára.

Július 14. – Mircea Geoană román és Martonyi János magyar külügyminiszter megbeszéléseket folytatott Bukarestben a státustörvény kapcsán kialakult helyzetről. Ezt követően Martonyi Adrian Năstase román kormányfővel is találkozott. A megbeszéléseken előrelépés nem történt: a magyar fél felajánlotta, hogy Románia vegyen részt a státustörvény végrehajtási rendeleteinek a kidolgozásában, Románia a törvény alkalmazásának a felfüggesztését kérte. A felek megegyeztek abban, hogy a kérdésről szeptemberben folytatnak tárgyalásokat a román-magyar vegyes kormányközi bizottság keretében. Năstase szerint a magyar státustörvény olyan új koncepciót vezet be a nemzeti kisebbségek védelméről szóló európai elvárásokba, amely megváltoztatja az Európa Tanács vonatkozó keret-egyezményének alapját jelentő filozófiát.

Július 16. – A román közszolgálati tévé esti műsorában Ion Iliescu államfő kijelentette: a státustörvénnyel Magyarország a határon túli magyar kisebbségekkel kapcsolatos felelősséget kívánja átvenni, amivel felcseréli a kapcsolatokat, felcseréli a problémát és ellentmond az Európában elfogadott összes idevágó szabályozás elveinek.

– Pozitívan értékeli a magyar parlament által elfogadott státustörvényt a magyarországi szlovák és román kisebbségi vezetők. Fuzik János, az Országos Szlovák Önkormányzat elnöke szerint értékelendő, hogy az Orbán-kabinet gondoskodik a határain túl élő magyarokról. Kreszta Traján, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának elnöke kijelentette: ilyen, vagy hasonló intézkedéseket kellene bevezetnie minden olyan országnak, amelynek a határain túl élnek nemzetrészei.

Július 17. – Teodor Meleşcanu, a jelenlegi kormánypárt volt külügyminisztere, a belpolitika peremére szorult Szövetség Romániáért (ApR) párt elnöke nyilatkozatban foglalt állást, hogy a román kormány fogjon össze Magyarország szomszédaival – Szlovákiával, Ukrajnával, Jugoszláviával, Horvátországgal és Szlovéniával – a státustörvénnyel szemben.

– A *Magyar Hírlap* interjút közölt az EU soros elnökségét betöltő Belgium budapesti nagykövetével, aki szerint Magyarország a státustörvénnyel aláasta a régióban eddig betöltött stabilizációs szerepét. Fernand van Brusselen úgy nyilatkozott a lapnak, hogy a kormánynak a szomszédos országok vezetőivel folytatott konzultációkkal, a kerettörvényt kiegészítő végrehajtási utasításokkal kell megpróbálni enyhíteni a kárt. A román sajtó az információt átvette.

– Az Európai Unió és Magyarország társulási tanácsának brüsszeli miniszteri üléséről kiadott közlemény szorgalmazza, a magyar kormány konzultáljon szomszédaival a státustörvény végrehajtásának mikéntjéről. Ugyanakkor Annemie Neyts-Uytterbroeck belga külügyi államtitkár szerint a térségbeli együttműködés tekintetében „Magyarország mintaként szolgálhat más országoknak”, s nem lát okot aggodalomra a státustörvény végrehajtását illetően. Günther Verheugen EU-bővítési főbiztos ehhez még hozzáfűzte: a törvény szerkesztésénél Magyarország messzemenően figyelembe vette az EU észrevételeit és az sehol nem ütközik az Európai Egyezményrel.

Július 18. – Belgium budapesti nagykövete tiltakozását fejezte ki a *Magyar Hírlap* keddi számában vele készített interjú kapcsán. Fernand Van Brusselen kifejtette: a lapban megjelentek egyáltalán nem tükrözik az általa elmondottak tartalmát. Ő úgy nyilatkozott, hogy Magyarország és bizonyos szomszédos országainak viszonya romlani látszik, s tart attól: vajon Magyarország képes lesz-e folytatni azt a stabilizációs szerepet, amelyet mindig is játszott Közép-Európában.

Július 23. – A román képviselőház jogi bizottságának elnöke, Ionel Olteanu (PSD) bejelentette, hogy független szakértőkből bizottságot hoznak létre a státustörvény tanulmányozására, különös tekintettel az idevágó nemzetközi normákra.

Július 24. – Rolf Ekeus az EBESZ kisebbségi főbiztosa abból az alkalomból, hogy fogadta őt Ion Iliescu elnök, kijelentette, hogy Romániában megvan az akarat arra, hogy tiszteletben tartsák a nemzeti kisebbségek jogait. Ugyanakkor javasolta, hogy a román parlament fogadja el a kisebbségekkel szembeni diszkrimináció megelőzését szolgáló 137-es kormányrendeletet. A státustörvénnyel kapcsolatban a főbiztos meghallgatta a román hivatalosságok álláspontját de semmilyen véleményt nem fogalmazott meg, mert előbb konzultálni kíván a budapesti kormánnyal is. Ekeus a továbbiakban találkozott az RMDSZ szenátusi frakcióvezetőjével, Verestóy Attilával. A főbiztos kérésére a státustörvény kapcsán Verestóy Attila szenátor elmondta, hogy a törvény túlságosan nagy illúziókat keltett a magyar közösség soraiban és túlságosan nagy aggodalmakat a román közösség soraiban. A reakciók egyike sem indokolt, éppen ezért a törvény alkalmazásának vetületeire vonatkozóan szükség van továbbra is a román és magyar kormány között egyeztetésre, amely folyamatban az RMDSZ-nek is sajátos szerepet kell vállalnia.

– Magyarország annak érdekében, hogy eloszlassa a státustörvénnyel kapcsolatos félelmeiket, hajlandó megállapodásokat kötni szomszédaival. Martonyi János külügyminiszter szerint a törvénynek nincs területen kívüli hatálya, hanem Magyarországon biztosít jogokat a határon túli magyarok részére.

– Grigore Zanc kolozsvári PSD-szenátor sajtótájékoztatóján kijelentette, hogy a státustörvénnyel kapcsolatos vitákat az érzelmi helyett racionális keretek között kellene folytatni, ugyanis véleménye szerint a vitatott kérdések megfelelő módon megoldhatók. Zanc még hozzáfűzte, hogy Románia a nemzetközi normák szerint tesz eleget a kisebbségekkel szembeni valamennyi kötelezettségének.

Július 25. – A berettyószéplaki kőolaj-finomító bezárását azonnal indítványozzák, amint az itt dolgozó munkások átlépik a román-magyar határt – jelentette ki Adrian Năstase miniszterelnök. A hatalmas adósságot felhalmozott finomító tulajdonosai hat hónapja nem foglalkoztatja a munkásokat, nem hajlandók kifizetni járandóságukat, amire válaszul mintegy 300 munkás elindult, hogy Magyarországon keressen munkát és igényeljék a magyar-igazolványt. A személygépkocsi-konvojt a határ román oldalán a hatóságok fel tartóztatták. A miniszterelnök szerint „néhány tulajdonos miatt, akik képtelenek eleget tenni fizetési kötelezettségeiknek, nem szenvedhet az egész román társadalom”.

– „A státustörvény alkalmazását meg lehet akadályozni – jelentette ki egy rádióinterjúban Orbán Viktor magyar miniszterelnök –, de az nem felel meg az európai gondolkodásnak és gyakorlatnak. Egy olyan államnak, amelyik a NATO-hoz és az Európai Unióhoz akar tartozni, értékközösséget kell vállalnia azokkal az államokkal, amelyek ma a NATO-t és az Európai Uniót alkotják.” Orbán Viktor részt vesz a Bálványos Szabadegyetem tusnádi zárórendezvényén, és üdvözölte, hogy lehetősége lesz találkozni Adrian Năstase román kormányfővel. „Szeretném, ha a román miniszterelnök közölné Románia valamennyi kifogását, és a magam részéről ismertetem a magyar kormány álláspontját” – közölte Orbán Viktor. A kormányfő a román miniszterelnökkel sorra kerülő megbeszéléséről szólva jelezte, hogy jó szándékkal megy Romániába, és örül a találkozásnak. „Ha Románia megakadályozza, hogy Romániában átvegyék a magyar igazolványokat, miután azt Magyarországon kell használni, majd megtalálják azokat a megoldásokat, amelyekkel mégiscsak

hozzájuthatnak a határon túli magyarok a Magyarország területén felhasználható magyar igazolványhoz” – fogalmazott a miniszterelnök.

– Romano Prodi, az Európai Bizottság elnöke levélben biztosította Adrian Năstase román miniszterelnököt arról, hogy a bizottság folytatja a magyar státustörvény elfogadása után kialakult helyzet monitorizálását. A július 20-án keltezett levelet szerdán hozta nyilvánosságra a román kormány. Romano Prodi hangsúlyozta, hogy a törvény elfogadása előtt a bizottság „nyugalanságát fejezte ki a diszkriminációt tiltó elv betartását illetően mind az EU tagállamokkal, mind az unióhoz közeledő, elsősorban a tagjelölt országokkal szemben”. Emlékeztetett arra, hogy a törvény elfogadása napján Martonyi János magyar külügyminiszter arról tájékoztatta a bizottságot: „a törvény végső változatát olyan értelemben módosították, hogy összeegyeztethető legyen az Európai Megállapodással, valamint Magyarország más nemzetközi kötelezettségeivel”. A bizottság elnöke üzenetében hangsúlyozta, hogy a magyar jogszabály kerettörvény, addig nem alkalmazható, amíg a végrehajtási utasításokat el nem fogadják. A bizottság azt várja, hogy a végrehajtási utasítások kidolgozása során a diszkriminációt tiltó elvet tiszteletben tartják.

– A román kormány nem tartja természetesnek és szükségesnek, hogy a Romániai Magyar Demokrata Szövetség részt vegyen azokon a konzultációkon, melyeket a magyar kormánnyal folytat a státustörvény kérdéséről – közölte szerdán a román kormány, szóvivője. A szóvivő még kifejtette, hogy a kormányok álláspontjuk megalapozásakor konzultációt folytathatnak mindazokkal, „akiknek szava súllyal esik a latba”, de ezek a kormányközi tárgyalásoktól külön, azokat megelőzve történnek.

Július 26. – A Metro Media Transilvania közvélemény-kutató intézet által a hónap elején végzett felmérés szerint a románok túlnyomó többsége (86,9%-a) nem fogadja el, hogy a romániai magyarok kedvezményekben részesüljenek a magyar kormány részéről. A megkérdezettek 46%-a szerint a román kormány helyesen reagált a státustörvényre, 32% szerint nagyon helyesen cselekedett és csak 22% helyteleníti illetve erősen helyteleníti a reakciót. Arra a kérdésre, hogy igényelné-e a magyar igazolványt, 82%-a a megkérdezetteknek nemmel válaszolt és 10% igennel. A minta viszonylatában 34% nem fogadná el, hogy családjában valaki rendelkezzen magyar igazolvánnyal, 24% rossz néven venné ezt legjobb barátjától, 21% a munkatársától. A válaszadók fele szerint a magyar kisebbség túl sok jogot élvez Romániában, 44 százalékuk úgy véli, a magyarok nem lojálisak a román államhoz, 47 százalékuk úgy látja, hogy az erdélyi magyarok Magyarországgal és nem Romániával szemben lojálisak. Ugyanez a közvélemény-kutatás kimutatta: a románok 85 százaléka elégedetlen életszínvonalával, 51 százalékuk pedig más országban szeretne élni. Ezért nem meglepő, hogy a magyar igazolványt igénylők 40 százaléka román lenne. A felmérés 1116 fős, reprezentatív mintán készült (amelyben tehát a magyar megkérdezettek részaránya megfelel a lakosság kb. 7%-os részarányának).

Július 27. – Bába Iván magyar külügyi államtitkár Tusnádon a szabadegyetem keretében kijelentette, hogy a státustörvény nem veszélyezteti a térség biztonságát. „A törvény nem elvesz, hanem ad” – mondta egy panelvitában az államtitkár. A vitában Victor Babiuc liberális képviselő, egykori miniszter úgy vélekedett, hogy a státustörvény legnagyobb hibája elfogadásának arroganciája. A nézetkülönbségek előzetes megbeszélésekkel a román féllel elkerülhetők lettek volna.

– A tusnádi nyári szabadegyetemen a státustörvényről szóló vitában Vasile Dîncu román információs miniszter illetve Németh Zsolt magyar külügyi államtitkár egymással ellenté-

tes véleményét fejtették ki. A román miniszter szerint a törvény ellentmond a multikulturalizmus elvének és nem alkalmazható Románia területén. Szerinte a törvény hatásai hátrányosak lesznek, és más kisebbségvédelmi megoldást kellene találniuk az illetékes kormányoknak. „Magyarország célja a határon túli nemzetrészek homogenizációja, ezzel szemben Románia célja az ország területén élő közösségek diverzitásának a megőrzése” – állította a miniszter, majd azzal folytatta, hogy az ilyen kérdéseket nem szabadegyetemi vita keretében kell megoldani, mert ami Tusnádon történik az nem más, mint közösségi pszichoterápia, ahol a politikusok retorikából gyakorolnak.

Ezzel szemben Németh Zsolt államtitkár azt fogalmazta meg, hogy a törvény a magyar nemzet számára egy új típusú egység kialakítását teszi lehetővé, és ha Európa ezt az eljárást elfogadja, talán Románia sem talál kivetni valót benne. A román államnak látnia kell a saját feladatait, a magyar is tegye a magáét úgy, hogy a polgárok elégedettek legyenek. A román fél komplexusai a törvény kapcsán megalapozatlanok, és észre kell vennie, hogy az euro-integrációs folyamatban Románia teret veszíthet. Németh Zsolt szerint a vita pozitív hozadéka az, hogy a státustörvény nagyon széles körben ismertté vált. Tévesek az aggodalmak, miszerint a két nemzet közeledése füstbe ment volna, hiszen az aggodalmak őszinte megfogalmazása már önmagában is előrelépés.

A státustörvény vitájában Tőkés László püspök, az RMDSZ tiszteletbeli elnöke kifejtette, hogy szükség van rá, ugyanis segít csökkenteni a határon túli magyarok nyolcvan éve tartó asszimilációját. „A romániai magyar közösségnek a magyar kormány oldalán kell állnia, amely a javát akarja, nem pedig a román kormányén, amely ezt ellenzi” – állapította meg a püspök.

– Fordulat, paradigmaváltás történt a román külpolitikában az elmúlt négy esztendőhöz képest, a státustörvény kapcsán a magyar fél érvelését Bukarest nem vette figyelembe – hangzott el azon a pénteki budapesti háttér-tájékoztatón, amelyet Orbán Viktor miniszterelnök szombati romániai látogatása előtt tartottak. A háttér-tájékoztatón Szilágyi Mátyás külügyminisztériumi főosztályvezető elmondta: a magyar fél az elmúlt fél év során összesen kilenc alkalommal folytatott érdemi konzultációt Romániával a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvényről. Hozzáfűzte: ezek között külügyminiszteri (április) és politikai államtitkári (február) szintű találkozó is volt. A magyar értelmezés szerint az érdemi konzultációk részét képezte továbbá a külügyminiszterek júniusi-júliusi levélváltása is. „A román fél a státustörvényt és az ehhez kapcsolódó propagandakampányt egyfajta negatív önmeghatározáshoz használta fel Magyarország-politikájában” – fogalmazott a külügyi főosztály vezetője. Szilágyi Mátyás kitért arra is, hogy a magyar fél konkrét problémafelvetései nem találtak meghallgatásra Bukarestben.

– Adrian Năstase román kormányfő arra szólította fel Toró T. Tibort, az RMDSZ általa revizionistának mondott képviselőjét, hogy hagyjon fel abszolút téves elméleteivel. A képviselő Tusnádon kifejtette, hogy a román alkotmányt úgy kellene megváltoztatni, hogy abba kerüljön be a kisebbségek kulturális autonómiára vonatkozó joga és regionalizmus elve, ugyanis a jelenlegi alkotmány időt múlt. Nem etnikai, hanem területi autonómiáról volna szó – pontosított a Reform Tömörülés elnöke. Erre jött a kormányfő válasza, hogy Románia nem politikai kísérleti terep: „Ami jó Európának, az jó kell legyen Romániában is. Érthető, hogy sokat kell kérni, hogy az ember kapjon valamennyit, de a Toró által megfogalmazott igény méltánytalan éppen a kisebbségekkel szemben” – jelentette ki Năstase.

– Ismételten azt javasoljuk majd a magyar félnek, hogy mindaddig függesszék fel a magyar státustörvény végrehajtását, amíg Magyarország az Európai Unió tagja nem lesz – jelentette ki Adrian Năstase román miniszterelnök pénteken. A román kormányfő azt megelőzően adott interjút a Mediafax román hírügynökségnek, hogy szombaton Marosvásárhelyen találkozik Orbán Viktor magyar miniszterelnökkel. A román miniszterelnök leszögezte: a magyar törvényalkotási lépés érthetetlen Románia számára akkor, amikor a romániai magyarság társadalmi-politikai helyzete – még a román kormánypárt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség kapcsolatainak szemszögéből nézve is – felemelkedő szakaszban van. A hírügynökség kérdésére válaszolva Adrian Năstase hangsúlyozta, hogy a magyar státustörvénnyel szembeni román elutasító álláspontnak nincs hatása Románia EU-csatlakozási folyamatára.

– Gheorghe Prisăcaru PSD-szenátor szerint a Năstase-Orbán találkozóon nem csupán a státustörvénnyel kellene foglalkozni, hanem a magyarországi románok helyzetével is. A szenátus külpolitikai bizottságának elnöke sajtónyilatkozatában úgy foglalt állást, hogy szóba kell hozni a budapesti Gozsdu Alapítvány és más olyan magyarországi ingatlanok helyzetét, amelyek valamikor román tulajdont képeztek és nem történt meg visszaszolgáltatásuk, továbbá azt is fel kellene vetni, miért nincs a magyar parlamentben a román kisebbségnek képviselője.

– A Román Humanista Párt (PUR) elnöke, Dan Voiculescu csíkszeredai vezetőségi ülésük után kijelentette, hogy a státustörvénnyel kapcsolatos minden időhúzás ártalmas, meg kell találni a békés megoldást, de azt pártja elutasítja, hogy egy külföldi állam olyan törvényt hozzon, amely Románia területén érvényes. Ugyanakkor arra szólította fel a román pártok vezetőit, hogy támogassák Hargita, Kovászna és Maros megye románságát, rendezvényeiket tartsák itt, miként a budapesti kormány elküldi a tusnádi szabadegyetemre képviselőit.

– A közelmúltban elfogadott magyar státustörvényt lehet szeretni vagy nem szeretni, a kisebbségek védelmének jogát semmilyen kormánytól nem lehet elvitatni – állapítja meg a pozsonyi Új Szó pénteki számában közölt tanulmány. A szerzők: Gál Gábor és Jarábik Balázs ismertetik a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyaroknak kedvezményeket kínáló jogszabályt, összehasonlítják azt más országok, elsősorban Szlovákia hasonló célokat szolgáló törvényével az ötödik éve hatályos szlovák jogszabály rendelkezéseit összevetve rámutatnak, hogy a szlovák törvény számos vonatkozásban nagyvonalúbb, mint a magyar, hiszen például a határon túli szlovák Szlovákiában időbeli korlátozás és munkavállalási engedély nélkül vállalhat munkát, mi több: a szlovák igazolvány birtokosa ingatlanvásárlási joggal is rendelkezik Szlovákia területén. Megjegyzik: a szlovák státustörvény jogintézménye eddig nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, hiszen a két és félmillió (nem Szlovákia határai mentén, hanem a világban szerteszt, szórványban élő szlovák közül) „eddig még tízezeren sem váltották ki az igazolványt.” A két és félmillió szlovák zöme emigráció útján került külföldre, míg a magyar státustörvény célszerűségei nem önkéntes lemondással veszítették el a magyar állampolgárságukat.

– Feszültség Budapest és Bukarest között a magyar kisebbségről szóló törvény miatt címmel pénteken terjedelmes cikkben elemezte a zágrábi *Vjesnik* a kedvezménytörvény kapcsán támadt román-magyar vitát. A tízezer példányban megjelenő zágrábi újság elemzője szerint szemmel láthatóan a feszültség új szakaszába jutottak a két szomszédos ország közötti kapcsolatok, amelyekben „nem hivatalosan a sajtón keresztül lövöldöznek” egymás-

ra. Megfigyelők emlékeztetnek arra, hogy a zágrábi külügyminisztérium már hónapokkal ezelőtt bejelentette: Horvátország a magyarhoz hasonló státustörvény kidolgozására készül, és szakértői már tájékoztató jellegű tárgyalásokat is folytattak erről Budapesten.

Július 28. – Románia lát lehetőséget arra, hogy szakértői szinten megoldásokat találjanak a státustörvénnyel kapcsolatos kérdésekre, jelentette ki szombaton Marosvásárhelyen Adrian Năstase román miniszterelnök, Orbán Viktor magyar kormányfővel folytatott tárgyalásai után. Az eredetileg egy órára tervezett megbeszélés majdnem két órára nyúlt. A találkozót követő sajtóértekezleten Adrian Năstase az MTI kérdésére elmondta, hogy a román fél egyelőre eláll attól a kérésétől, hogy a magyar státustörvény végrehajtását mindaddig függesszék fel, amíg Magyarország az EU tagja nem lesz. Mint mondta, a mostani megbeszélések lehetőséget adtak arra, hogy a tárgyalásokat folytassák szakértői szinten. Ezekre szeptemberben a magyar-román kormányközi vegyes bizottság keretében kerül sor. Adrian Năstase úgy fogalmazott, hogy véleménye szerint a magyar státustörvény nagyon nehezen lesz végrehajtható Románia területén. Mint mondta, ha szeptember közepéig a vegyes bizottságban nem sikerül érdemi megállapodásra jutni, a kérdés a román parlament elé kerül.

Orbán Viktor a maga részéről elmondta, hogy öt konkrét javaslatot tett a magyar-román kapcsolatok erősítésére. Felajánlotta, hogy a magyar kormány kész saját költségen egy olyan szakértői munkabizottságot Bukarestbe küldeni, mely állandóan a román kormány rendelkezésére áll az európai integrációval kapcsolatos konzultációra. Orbán Viktor közölte: amennyiben a román kormány úgy dönt, hogy a magyar határtól Észak-Erdélyen át vezető útvonallal épít autópályát Bukarestig, Magyarország kész annak közös finanszírozására. Továbbá javasolta, hogy a magyar és a román kormány 10-10 milliárd forintnak megfelelő összeggel hozzon létre egy olyan alapot, mely a kis- és a középvállalatok romániai, illetve magyarországi beruházásához nyújtana garanciát. Felvetette azt is, hogy a magyar-román kölcsönös munkavállalási szerződésben megállapított évi 8000 fős kvótát emeljék 17 ezer főre. Végezetül Orbán Viktor bízta Romániát, hogy alkosson olyan jogszabályokat, amelyek a magyar státustörvényben biztosított támogatásokat és kedvezményeket nyújtanak a Magyarországon élő román nemzeti kisebbségnek.

Adrian Năstase hasznosnak ítélte a magyar javaslatokat, de a maga részéről elsősorban a státustörvénnyel kapcsolatos román álláspontot ismertette. Leszögezte, hogy Románia nem azokat a támogatásokat kifogásolja, amelyek a nemzeti kisebbségek önazonosságának megőrzésében segítenek. Tehát nem a nyelvi, a kulturális vagy a vallási támogatásokat kifogásolják, hanem a szociális és gazdasági jellegű támogatásokat. A román miniszterelnök szerint az ilyen támogatási formával Magyarország precedenst teremt, és ha ezt európai szinten elfogadják, akkor természetesen Románia is így fog tenni. Román részről emellett kételyeket fogalmaztak meg a tervezett magyar igazolványok szükségességét és kiadási módját illetően is.

A találkozót mindkét fél rendkívül nyíltan, őszintének és hasznosnak nevezte. Orbán Viktor hozzátette: biztató jeleket lát a folytatásra.

– Orbán Viktor magyar miniszterelnök részvételével tartották szombaton Tusnádfürdőn a XII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem záró vitafórumát. A magyar miniszterelnök előadásában elsősorban az új világrend kialakulásának folyamatát elemezte. Mint mondta, Magyarországnak már sikerült kirajzolnia a helyét az új viszonyrendszerben. A kormányfő a hallgatóság kérdéseire válaszolva kitért a státustörvény több vonatkozására és szólt a

román miniszterelnökkel Adrian Năstaseval folytatott tárgyalásairól is. A román miniszterelnökkel tartott megbeszélést nagyon érdekesnek és izgalmasnak nevezte. Mint mondta a találkozó légkörét a megegyezés lehetőségének keresése jellemezte, román részről olyan észrevételek hangzottak el, amelyek érdemi vita, tárgyalások tárgyát képezhetik. Németh Zsolt, a Külügyminisztérium politikai államtitkára Orbán Viktor és Adrian Năstase marosvásárhelyi találkozásának eredményét összegezve azt emelte ki: a merev román álláspont feloldódott és ez megnyitja annak lehetőségét, hogy a két fél értelmes párbeszédet, egyáltalán párbeszédet kezdjen és ne nyilatkozatháborút folytasson egymással. További eredményként értékelte, hogy elkezdtek ismét azokról a fontos kérdésekről is tárgyalni, amelyekben – mint fogalmazott – 10-11 évvel a rendszerváltás után lassan már megállapodásra kellene jutni.

– Markó Béla RMDSZ-elnök Tusnádon tartott előadásában úgy fogalmazott, hogy az erdélyi magyarságnak szüksége van a státustörvényre, valamint egy olyan politikai környezetre, amely lehetővé teszi a magyarság számára fontos román törvények – például a földtörvény – alkalmazását. „Nem kívánunk egy olyan döntési helyzetet, amikor a státustörvény és a román föld között kell választanunk. Részt kívánunk vállalni a romániai társadalom reformjából” – jelentette ki az elnök.

Július 29. – Románia semmilyen formában nem tudja elfogadni a határon túli magyarokról szóló törvény végrehajtását saját területén – jelentette ki vasárnap Adrian Năstase román miniszterelnök. A kormányfő vasárnap Rîmnicu Vâlceában részt vett a román himnusz napja alkalmából szervezett ünnepségen, s beszédében kitért a magyar miniszterelnökkel előző nap folytatott tárgyalásaira. Határozottan visszautasította Tőkés László püspök legutóbbi kijelentéseit. „A kisebbségek kérdését illetően minden, ami jó Európában, jó számunkra is, de nem kívánunk kísérleti terep lenni azok számára, akik még mindig revizionista eszméket melengetnek – fogalmazott. A Rompres tudósítása szerint Adrian Năstase gyorsan „helyére tette a dolgokat”. Igaz egyik elődjétől – Radu Vasilétől eltérően – nem szinte azonnal, néhány óra múltán, hanem majd egy teljes nap elteltével cáfolta egy más helyszínen román hallgatóság előtt azt, amit a magyar miniszterelnök társaságában a nemzetközi sajtó előtt mondott.

A miniszterelnöki beszéd teljes szövegének alapos késéssel történt közzététele újabb fordulatot hozott: abban ilyen mondat egyszerűen nincs. A teljes szöveg arról tanúskodik, hogy Adrian Năstase Rîmnicu Vâlceában ugyanazt mondta, mint Marosvásárhelyen. Mindkét helyen úgy fogalmazott, hogy szeptemberben a román-magyar kormányközi vegyes bizottság keretében megtörténhet a román és a magyar álláspont közös nevezőre hozása. Ha ez nem sikerül, a kérdés a román parlament elé kerül, s majd a törvényhozás dönt, azoknak a határozatainak megfelelően, melyeket a kisebbségek érdekében hozott.

Az elemzők és a tudósítók most már csak azon gondolkodhatnak, hogy valójában mit is mondott Adrian Năstase Rîmnicu Vâlceában.

Július 30. – A román központi lapok hétfőn a szombati marosvásárhelyi tárgyalásokról teljes egyetértésben azt írták, hogy eredménytelenül végződött Adrian Năstase és Orbán Viktor szombati találkozója. A két miniszterelnök csak abban értett egyet, hogy nem értenek egyet – olvasható a cikkekből.

¹ A dolgozat 2001 július közepére készült el, a kronológiát utóbb kiegészítettük a kormányfői találkozó és a tusnádi szabadegetem előtti-alatti esemény-jegyzékkel.

V

Kronológia,
dokumentumok

2000 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei

Január

5. - Mugur Isărescu miniszterelnök 2000. január 5-i hatállyal munkaügyi és társadalombiztosítási kérdésekkel megbízott államtanácsosnak nevezi ki Bara Gyulát, aki a munkaerőpiaccal, a munkanélküliséggel, a nyugdíjbiztosítással és az egészségügyi biztosítással kapcsolatos problémákkal foglalkozik a Miniszterelnöki Hivatalban.

- Rágalmazással vádolja Kolozsvár polgármestere az RMDSZ elnökét, mivel Markó Béla a kolozsvári magyar főkonzul kinevezése alkalmával kiállt Alföldi László személye mellett, és kifogásolta Funar kijelentéseit.

11. - A Cotroceni-palotában Emil Constantinescu államfő kormány- és helyi hivatalnokok, valamint egy csoport földműves előtt nyilvánosan is bejelenti a PNTCD képviselője, Vasile Lupu által kezdeményezett, mezőgazdasági és erdőterületek visszaszolgáltatásáról szóló ún. Lupu-törvény elfogadását. Másnap rendhagyó módon, a nyilvánosság előtt írja alá az államelnök a koalíciós pártok – köztük az RMDSZ – által kezdeményezett, a korábbi földtörvényt és annak utólagos változtatását is módosító jogszabályt.

- Petre Țurlea egységpárti képviselő az emberjogi és kisebbségvédelmi bizottságban azzal vádolja Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi minisztert, hogy románellenes tevékenységet folytat, a románokat és a magyarokat egymás ellen uszítja, a román kormány minisztereként kémtevékenységet folytat Magyarország javára, ugyanakkor az ország föderalizálásán ügyködik.

12. - Markó Béla fogadja Richard Ralphot, az Egyesült Királyság bukaresti nagykövetét. A szövetségi elnök hangsúlyozza, hogy a romániai magyarság elsőrendű érdeke az ország euro-atlanti és európai integrációja, ennek előmozdítását az RMDSZ kiemelt feladatának tekinti. Markó Béla általános politikai helyzetértékelése során a megoldatlan problémák közé sorolja az önálló állami magyar nyelvű egyetem kérdését.

13. - Verestóy Attila szenátusi frakció-vezető képviseli az RMDSZ-t Romano Prodinak, az Európai Bizottság elnökének és Günther Verheugennek, az EU bővítési biztosának a romániai parlamenti pártok vezetőivel létrejött találkozásán. Verestóy Attila elmondja, a romániai magyarság részvétele a kormánykoalícióban a normalitás jele, az új, egyesült Európában fontos megtalálni azon mechanizmusokat, amelyek révén a kisebbségek részt vesznek a döntések meghozatalában.

- Egyházi vezetők az erdélyi magyar egyetem ügyéről tanácskoznak Kolozsváron.

- A Román Nemzeti Egységpárt a Képviselőház emberjogi bizottsága előtti számadásra szólítja fel a Hargita Megyei Tanács elnökét, Kolumbán Gábort.

15. - Az RMDSZ 2000. január 15-én a marosvásárhelyi Kultúrpalota nagytermében megünnepeli megalakulásának tizedik évfordulóját. A meghívottak közt jelen van Dávid Ibo-lya magyar igazságügy-miniszter, a Magyar Demokrata Fórum elnöke, Kövér László, a titkosszolgálatokat felügyelő tárca nélküli miniszter, a Fidesz-MPP ügyvezető elnöke, Al-

földi László kolozsvári magyar főkonzul, Lampert Mónika, a Magyar Szocialista Párt al-elnöke, Dombach Alajos (SZDSZ), Balczó Zoltán, a Magyar Igazság és Élet Pártjának frakcióvezető-helyettese, Duray Miklós, a Magyar Koalíció Pártjának ügyvezető alelnöke, Brenzovics László, a Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetségének alelnöke, a vajdasági és horvátországi magyar közösségek képviselői, valamint Szabó László Zsolt az MTV elnöke és Marosi Barna, a Duna TV alelnöke. Az ünnepség kezdete előtt bemutatják az *RMDSZ 1989-1999* című könyvet, az azonos című háromnyelvű CD-t, amely tartalmazza az RMDSZ fontosabb dokumentumait, az elmúlt tíz év kiadványait (Szövetség, Önkormányzati Hírlevél, Ifi-Tájékoztató, Sajtófigyelő és Tájékoztató), eseménynaptárt, valamint az RMDSZ és a romániai magyarságot bemutató anyagokat, többek között népszámlálási és választási statisztikákat.

Az ünnepséget köszöntő Emil Constantinescu államfő levelében kiemeli „azt a rendkívüli jelentős szerepet, amelyet az RMDSZ, a Románia előrehaladásáért küzdő erők lojális partnere töltött be ebben a haladásban”. Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke is levélben üdvözli az RMDSZ-t, „melynek kormányzati szerepe, politikai pozíciói egyre növelik súlyát, és a nemzetközi életben is elismert politikai erővé vált.” Szabó Tibor HTMH-elnök Orbán Viktor kormányfő és a magyar kormány üdvözlését tolmácsolja: jóllehet az RMDSZ csak részben tudta megvalósítani célkitűzéseit, nem rajta múlott, mert a romániai többségi politikusok még mindig nem értették meg, hogy a kisebbségi jogok gyakorlása nem korlátozza, hanem hosszú távon előremozdítja a többségi lakosság érdekeinek érvényesülését.

19. - Az RMDSZ megalakulásának 10. évfordulója alkalmából Bukarestben a Képviselőházban sor kerül *Az RMDSZ a romániai politikai életben* című kerekasztal-beszélgetésre, amelyen RMDSZ-vezetők, kormánytagok, bukaresti nagykövetek, román politikai pártok – a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt (PNTCD), a Demokrata Párt (PD), a Kereszténydemokrata Nemzeti Szövetség (ANCD), a Jobboldali Erők Szövetsége (UFD), a Polgári Szövetség (Alianța Civică) – illetve kisebbségi szervezetek képviselői vesznek részt. Vitaindító: Kántor Lajos közíró, Dan Pavel és Stelian Tănase politológusok.

22. - Az EMKE Országos Elnöksége kolozsvári ülésén áttekintik az 1999-es év szervezeti tevékenységét, döntést hoznak a Kisebbségi Tanács közművelődést támogató alapjainak az első negyedévre történő szétosztásáról.

24. - Az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői Kolozsváron tartott értekezletükön döntenek a Sapientia Alapítvány létrehozásáról, melynek célja a Romániai Alapítványi Magánegyetem megszervezése és kiépítése. Az egyetem szervezése a Magyar Köztársaság költségvetési támogatását élvezi.

25. - Az RMDSZ és az RMGE kezdeményezésére Budapesten létrejön egy olyan információs iroda, ahol a külföldön élő román állampolgárok tájékozódhatnak a földtörvény alkalmazására vonatkozó tudnivalókról.

26. - Markó Béla szövetségi elnök által vezetett RMDSZ-küldöttség – Takács Csaba ügyvezető elnök, Hajdu Gábor államminiszter, Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszter, Demeter János kormányfőtitkár-helyettes, Borbély László államtitkár, Bara Gyula államtanácsos és Péter Pál ügyvezető alelnök – találkozik Mugur Isărescu miniszterelnökkel a középtávú gazdasági stratégia kapcsán. Ugyanakkor az RMDSZ a júniusi hónapot javasolja a 2000-es helyhatósági választások időpontjának, azzal a feltétellel, hogy mihamarabb elfogadják az évi költségvetést.

- Frunda György szenátort nevezi ki raportórnek az Európa Tanács Jogi Bizottsága az orosz akkreditálási kérdésben.

- A bukaresti Szövetségi Elnöki Hivatalban tanácskoznak a Magyar Állandó Értekezlet szakbizottságainak RMDSZ-képviselői.

26–28. Csáky Pál szlovák miniszterelnök-helyettes Romániába látogat Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszter meghívására. A bukaresti Elnöki Hivatalban találkozik Markó Béla szövetségi és Takács Csaba ügyvezető elnökkel, Hajdu Gábor államminiszterrel, Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszterrel, Demeter János kormányfőtít-kár-helyetttessel, Borbély László, Kelemen Hunor és Kötő József államtitkárokkal. Megállapodás jön létre az MKP és az RMDSZ illetve a szervezetek állami tisztségviselőinek együttműködéséről, ami egyben szolgálja Szlovákia és Románia kapcsolatainak a fejlődését is.

28–29. Az Európai Unió védnökségével a bukaresti finn nagykövetség és a Nemzeti Kisebbségvédelmi Hivatal szervezésében nemzetközi szakértői konferenciát tartanak a cigányság helyzetéről Kolozsvárott.

Február

1. - Cseh Áron, a Magyar Köztársaság kolozsvári Főkonzulátusának frissen kinevezett konzulja bemutatkozó látogatást tesz az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének Művelődés- és Egyházügyi Főosztályán..

2. - Tom Lantos képviselő és John Edward Porter képviselő, az amerikai Kongresszus Emberjogi Bizottságának (KEB) társelnökei, Gordon Smith szenátor, az amerikai Szenátus Külügyi Bizottsága Európai Ügyek Albizottságának elnöke, levelet intéznek Markó Béla elnökhöz az egyházak általános jogállását szabályozó törvény tervezete kapcsán.

4. - Megtartotta első tanácskozását a felekezeti egyetemet létrehozó alapítvány, a Sapientia kuratóriuma. A megbeszélésen részt vettek a Határon Túli Magyarok Hivatalának vezetői is.

7. - Az RMDSZ kérésére a kormány visszavonja a parlamentből az egyházügyi törvénytervezetet.

8. - Kerekes Károly Maros megyei képviselő két képviselőtársával közösen törvénykezdeményezést nyújtott be február 8-án a Képviselőházban a volt munkaszolgálatosok kárpótlására vonatkozóan.

11-12. - Brassó-Pojánán szemináriumot szervez a Project on Ethnic Relations (PER) „A 2000-es választási év kihatása a kisebbségek jogállására és Románia európai integrációjára” címen. A rendezvényen a politikai pártok képviselői mellett az Államelnöki Hivatal, az Egyesült Államok bukaresti Nagykövetsége, a NATO, az Európai Stabilitási Egyezmény, az Egyesült Államok Külügyminisztériuma képviselteti magát.

10-11. - Kolozsvárra látogat a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának Oktatási szakbizottsága.

11. - A magyar Oktatási Minisztérium szervezésében tartja soros ülését Budapesten a Kárpát-medencei Oktatási Tanács, amelyen az RMDSZ képviselőjében részt vesz Nagy F. István oktatási ügyvezető alelnök.

14-18. - Eckstein-Kovács Péter kisebbségvédelemügyi miniszter meghívására egy magyar kormányküldöttség élén Romániába látogat Németh Zsolt, a Magyar Külügyminisztérium (KÜM) politikai államtitkára. Bukarestben találkozik Markó Béla szövetségi elnökkel,

Kolozsváron az ÜE tagjaival. Markó Béla a találkozón elmondja, hogy a szülőföldön való megmaradás érdekében az RMDSZ nagyon fontosnak tartja, hogy az anyaország segítsen a magyar közösség gazdasági felemelkedésében. A magyar kormányprogramnak megfelelően Magyarország támogatni kívánja Románia európai és euro-atlanti integrációját, s ennek kapcsán sürgeti a Romániával szemben alkalmazott EU-vízumkénszer feloldását.

16. - Mugur Isărescu miniszterelnök visszavonja a Parlamentből a felekezeti törvény tervezetét. A kormányfői intézkedés az RMDSZ elnökének kérésére történik.

- A marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatalban ülésezik az RMDSZ Országos Önkormányzati Tanácsának elnöksége.

19. - Marosvásárhelyen ülésezik a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Napirenden a belső, azaz szövetségi választások szabályozása.

21–23. - Dávid Ibolya igazságügy-miniszter, a Magyar Demokrata Fórum elnöke Romániába látogat.

- Mircea Ciumara államminiszter az RMDSZ Szövetségi Elnöki Hivatalában találkozik az RMDSZ gazdasági szakértőivel, akikkel megvitatja a román kormány középtávú gazdasági stratégiáját.

24–28. - A Pro Europa Liga rendezésében a csíksomlyói Jakab Antal Tanulmányi Házban a Transsylvania Interkulturális Akadémia egyhetes szemináriumsorozata az erdélyi magyar közösség történelmének, kultúrájának, felekezeteinek és kiemelkedő személyiségeinek megismertetését választotta témájául.

29. - Asztalos Ferenc és Garda Dezső képviselők felszólalnak a tanügyi válsággal kapcsolatos bizalmatlansági indítvány vitájában.

- Az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének Oktatásügyi Főosztálya felhívást tesz közzé a Magyarországon szerzett oklevelek romániai honosítására vonatkozóan.

Március

3. - Max van der Stoep, az EBESZ kisebbségi főbiztosa az RMDSZ bukaresti székházában Markó Béla szövetségi elnökkel és a szövetség más vezető tisztségviselőivel tárgyal egy nemzetközi szakértő csoporttal együtt kidolgozott javaslatról a Babeş-Bolyai Tudományegyetem multikulturális fejlesztésére vonatkozóan.

2-6. - Hargitafürdőn az Országos Magyar Diákszövetség (OMDSZ) és a magyarországi Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) megszervezi az I. Kárpát-medencei Diáktábort.

5. - Nagy Endre galaci református lelkész kezdeményezésére mintegy 70 Konstanca megyei magyar kezdeményező bizottságot alakít, amelynek feladata az első közgyűlés megszervezése, valamint az RMDSZ Konstanca megyei szervezetének hivatalos bejegyzése.

7. - Markó Béla szövetségi elnök a parlamenti frakciók vezetőivel és az RMDSZ kormányzati tisztségviselőivel való találkozón kijelenti, hogy a költségvetés-tervezetben a kisebbségi szervezetek működésére kiutalt 50-60 milliárd lej összeget nem tartja elegendőnek, és javasolni fogja a 70-80 milliárd lej elfogadását.

8. - A Szenátus és a Képviselőház együttes ülésen 248 szavazattal 2 ellenében elfogadta a Securitate Archívumait Vizsgáló Bizottság Országos Tanácsának személyi összetételét.

13. - Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Kötő József tanügyi államtitkár, Asztalos Ferenc, a Képviselőház tanügyi szakbizottságának alelnöke és Nagy

F. István oktatásügyi ügyvezető alelnök részvételével oktatáspolitikai tanácskozásra kerül sor.

- Markó Béla szövetségi elnök Emil Constantinescu államelnöknél levélben tiltakozik az Agache-ügyben.

13. - A magyar forradalom és szabadságharc 152. évfordulójáról emlékezik meg dr. Garda Dezső Hargita megyei képviselő a Képviselőházban.

- Mugur Isărescu miniszterelnök üzenetet intéz az 1848. március 15-i magyar forradalom 152. évfordulóját ünneplő rendezvények résztvevőikhez.

14. - Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Markó Béla szövetségi elnök javaslatára elhatározza, hogy a szövetség Szolidaritási Alapjából szociális támogatást nyújt a marosvásárhelyi márciusi események áldozatai, valamint hozzátartozóik megsegítésére.

17. - Amerika romániai nagykövete, James Rosapepe, elítéli Tőkés László RMDSZ-tiszteletbeli elnök azon kijelentését, miszerint Bill Clinton a kisebbségi kérdés romániai „megoldását” modellértékűnek tartja.

23. - A székelyudvarhelyi Bardóczy Csaba felfüggesztett megyei önkormányzati képviselőt, szakszervezeti vezetőt a Székelyudvarhelyi Bíróság, majd a Csíkszeredai Törvényszék – a Cserehát épületébe való erőszakos behatolás (magánlak-sértés) vádjával – két év börtönbüntetésre (4 év felfüggesztéssel) ítélte.

29. - Hét hónapos vita után a szenátus jogi és helyi közigazgatási szakbizottsága véglegesíti jelentését az államosított ingatlanok visszaszolgáltatását szabályozó törvényről.

Április

1. - Marosvásárhelyen ülésezik az RMDSZ Operatív Tanácsa. Napirenden: az önkormányzati választásokkal kapcsolatos teendők, az időszerű kormányzati kérdések.

3. - Sütő András a székelyudvarhelyi polgármesteri hivatalhoz küldött levelében szolidaritását fejezi ki Bardóczy Csabával, hiszen a Cserehát ügye az egész magyarság ügye.

5. - A Legfelsőbb Bíróság elfogadja a kormány fellebbezését a Petőfi-Schiller magyar-német nyelvű multikulturális egyetem létrehozásának ügyében. A bíróság határozata végleges és visszavonhatatlan. A kormány fellebbezésére azt követően került sor, hogy a bukaresti bíróság pozitívan bírálta el a PDSR, valamint a PUNR fellebbezését a magyar-német nyelvű egyetem létrehozása ellen.

6. - Az ÜE javaslatára az RMDSZ Operatív tanácsa a Hungária Televízió Közalapítvány (Duna Tv) kuratóriumába a következő személyeket delegálja: dr. Benkő Samu, Gálfalvi György, Kántor Lajos, Vetési László.

- Az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek ítéli a temesvári Magyar Házat a romániai magyar közösségnek visszajuttató kormányrendeletet.

7. - A román és a magyar illetékesek megállapodnak, hogy a két ország évente 8000 szezonális munkavállalót és 700 gyakornokot fogad kölcsönösen.

12. - A kolozsvári székhelyű Erdélyi Interetnikus Kutató Intézet (CCRIT) bemutatja a március hónap folyamán, az RMDSZ megrendelésére végzett közvélemény-kutatás eredményeit.

13. - Elnapolják a Bardóczy Csaba felfüggesztett Hargita megyei tanácsos ügyének tárgyalását, mivel Bardóczy nem jelenik meg a marosvásárhelyi táblabíróságon, ahol május 10-én kell újból jelentkeznie.

14. - Orbán Viktor magyar miniszterelnök és a magyar kormányküldöttség hivatalos romániai látogatásra érkezik, Bukarestben találkozik Markó Béla szövetségi elnökkel.
- Petre Roman külügyminiszter szerint a magyar konzulátus megnyitása Csíkszeredában „a jelenlegi politikai kontextusban nem időszerű.”
18. - A bukaresti fellebbviteli bíróság május 30-ra tűzte ki az Agache-per vádlottjainak legfelsőbb fokú tárgyalását
28. - Az RMDSZ-küldöttség hivatalos vajdasági látogatása alkalmából Zentán aláírták az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) és a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség (VMMSZ) közötti együttműködési megállapodást.

Május

5. - *Mi együtt vagyunk erősek* jelmondat jegyében indítja országos választási kampányát az RMDSZ a székelyudvarhelyi Sportcsarnokban.
8. - Az RMDSZ Operatív Tanácsa elemzi a Maros megyei RMDSZ-ben kialakult helyzetet és felfüggeszti Kincses Elődöt megyei elnöki tisztségéből.
10. - Az Országos Kampánystáb összesítése alapján az RMDSZ a június 4-i önkormányzati választásokon 313 polgármesterjelölttel, 6817 helyi, illetve 652 megyei tanácsos-jelölttel áll a választók elé. Az RMDSZ 354 közigazgatási egységben indít teljes listát.
11. - Markó Béla szövetségi elnök Bukarestben fogadja James W. Swigertet, az Amerikai Egyesült Államok európai ügyekkel megbízott helyettes államtitkárát. Az amerikai politikus úgy vélekedik, hogy bármilyen visszalépés a kisebbségek helyzetének rendezésére irányuló folyamatban veszélyeztetné Románia euro-atlanti integrációját, ami a térség stabilitása szempontjából is káros következményeket vonna maga után.
12. - A romániai magyar történelmi egyházak püspökei Kolozsváron folytatnak megbeszélést Mircea Ciumara államminiszterrel és Nicolae Brânzeával, a Vallásügyi Államtitkárság vezetőjével az Európai Közösséghez benyújtott Országos Középtávú Gazdaságfejlesztési Stratégia támogatásáról.
16. - A magyar történelmi egyházak kérésére a snagovi nyilatkozatot kiegészítik: a román kormány kötelezi magát a kommunista rezsim idején az egyházaktól elvett ingatlanok, javak visszaszolgáltatására. Pozitív a kormány álláspontja a felekezeti iskolák ügyében, bekerül a szövegbe az egyházak szociális és karitatív tevékenységének állami támogatása is.
- Markó Béla szövetségi elnök Bukarestben fogadja Richard Ralph-ot, Nagy-Britannia bukaresti nagykövetét.
- Dr. Kötő József oktatásügyi államtitkár bejelenti, hogy az Oktatásügyi Minisztérium rendelete értelmében a Babeş-Bolyai Egyetemen 2000/2001-es tanévtől kezdődően három magyar csoport indul a Közgazdasági Karon: bank és pénzügy, menedzsment, valamint a gazdasági informatika szakok. Minden csoport 25 fős, összesen tehát 75 diák tanulhat magyarul, és felvételizni is magyar nyelven lehet.
- Markó Béla szövetségi elnök a bukaresti RMDSZ-székházban fogadja az amerikai International Republican Institute (IRI) és az IMAS közvélemény-kutató csoport képviselőit.
23. - A Nagy-Románia Párt marosvásárhelyi szervezete óvást nyújt be a városi választási irodához az RMDSZ plakátjai ellen. Az iroda az óvást elutasítja.
24. - Markó Béla szövetségi elnök fogadja a Susanne Kastner, a Bundestag szociáldemokrata frakciójának elnöke vezetésével Romániába látogató többpárti német parlamenti

küldöttséget. Elmondja, az elért eredmények ellenére Romániában még nem tekinthető megoldottnak a kisebbségi kérdés, még mindig nem biztosított a kisebbségek anyanyelvének használata minden területen, például az igazságszolgáltatásban, és az államigazgatás számos kulcsfontosságú ágazatában nincsenek jelen kellő számban a kisebbségekhez tartozó román állampolgárok.

- Az RMDSZ javaslatára az újonnan alakult Országos Regionális Fejlesztési Ügynökség alelnökévé kinevezik Kerekes Gábort, aki előzőleg hasonló beosztásban dolgozott a Román Fejlesztési Ügynökség keretében. Ugyanakkor az ügynökségek átszervezésekor az előbbi struktúrába beolvasztott Kis- és Középvállalatok Ügynökségének korábbi alelnöke, Birtalan József a Köztisztviselők Országos Ügynökségének alelnökéként folytatja kormányzati tevékenységét.

Június

5. - A csereháti ügyben kimondták a végső szót: június 1-én, Székelyudvarhelyen telekkönyvezték az épületet, amely így a Szeplőtelen Szívek görög katolikus kongregáció tulajdonába került.

9. - A Központi Választási Iroda végleges eredményei szerint a helyhatósági választások első fordulója után az RMDSZ 110 polgármesteri széket szerzett meg. A helyi (municipiumi, városi és községi) tanácsokba 2451 tanácsost, míg a megyei tanácsokban 135 tanácsost juttatott be. A június 18-i második fordulóra az RMDSZ további 103 polgármesterjelölttel maradt versenyben.

9-12. - Dr. Torgyán József, a FKGP elnöke, földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter, pártja küldöttségének élén Erdélybe látogat. Markó Béla és Torgyán József marosvásárhelyi tárgyalásán döntés született arról, hogy az RMDSZ és az FKGP közötti baráti kapcsolatok erősítése és kiszélesítése érdekében közös bizottságot hoznak létre.

13. - Fodor Imre választási győzelmét az RMDSZ országos vezetősége és az anyaországi politikai erők kiemelten fontosnak tekintik. Ebből az alkalomból Marosvásárhelyre látogat dr. Dávid Ibolya, a Magyar Kormány igazságügyi minisztere, a Magyar Demokrata Fórum elnöke.

- Párizsban tartotta soros ülését az Európa Tanács Jogi és Emberjogi Bizottsága. Az ülésen Frunda György RMDSZ-es szenátort, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése tagját választották meg *A személyek szabad közlekedése Európában* című jelentés raportőrévé.

14. - Kötő József romániai tanügy-minisztériumi államtitkár meghívására hivatalos romániai látogatáson tartózkodik Szigeti László, a szlovák tanügy-minisztérium államtitkára és kísérete.

14-15. - Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszter, Max van der Stoelnek, az EBESZ nemzeti kisebbségügyi főbiztosának meghívására részt vesz a Pozsonyban rendezett Roma Konferencián.

17. - A Képviselőházban tett politikai nyilatkozatában Szilágyi Zsolt RMDSZ-es képviselő, a Külügyi Bizottság tagja felveti: a Román Hírszerző Szolgálat tisztjei megpróbálták befolyásolni a Szatmár és Bihar megyei tanácsosok politikai határozatait és politikai magatartásukat az illető megyei tanácsok megalakulásakor. Szilágyi Zsolt képviselő felkérte Costin Georgescut, az RHSZ igazgatóját, hogy indítson vizsgálatot az ügyben, és az eredmények függvényében hozza meg a szükséges intézkedéseket.

- Szöcs Ferenc, Magyarország bukaresti nagykövete, mandátumának lejártával, ötévi szolgálat után, június 20-án visszatér hazájába.

23. - A külügyminisztérium közleményben ítéli el a marosvásárhelyi Borsos Tamás szobrának meggyalázását.

26. - A Szenátusban tett politikai nyilatkozatában Németh Csaba RMDSZ-es szenátor az 1945. március 6 után elkobzott egyházi tanintézmények ingatlanjairól és javairól beszél.

29. - A Szenátus elfogadja az RMDSZ javaslatát, hogy Gáspárik Attila színművészt nevezzék ki az Országos Audiovizuális Tanács tagjává.

- A Szenátus is elfogadja – a Képviselőház után – a 105/1999-es számú Kormányrendelet azon módosítását, minek értelmében kiterjesztik az 1944. augusztus 23 és 1945. március 6 közötti időszakban az etnikai alapon üldözött személyek kárpótlását.

30. - Elkészül a határon túli magyarok státustörvény-tervezete

Július

1. - A marosvásárhelyi Kultúrpalota nagytermében a Szövetségi Egyeztető Tanács és a Szövetségi Képviselők Tanácsa együttes ülésére kerül sor. Az RMDSZ aggodalommal veszi tudomásul, hogy az utóbbi időben felújultak a szélsőséges nacionalista megnyilvánulások, amelyek célpontjai történelmi emlékműveink. Az SZKT fölkeri Románia legfőbb ügyészét, hogy éljen rendkívüli jogorvoslati lehetőségével és kezdeményezze a Cse-rehát-ügy kapcsán a per újrafelvételét.

5. - Markó Béla szövetségi elnök és Max van der Stoelt, az EBESZ kisebbségi főbiztosa megbeszélésén a kisebbségügyi főbiztos beszámolt legújabb kolozsvári tapasztalatairól, ahol a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Chartájának módosításával kapcsolatos kérdésekben tájékozódott. Az RMDSZ nem tartja kielégítőnek a BBTE Szenátusa által tervezett módosításokat, amelyek a magyar és a német tanulmányi vonalra vonatkozó döntéshozatali jogosítványokat szabályozzák.

7–8. - Az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége (USAID), és az USA Bukaresti Nagykövetsége támogatásával, az amerikai World Learning, valamint a kolozsvári Interetnikai Kapcsolatok Kutató Központ (CCRTI) közös rendezésében konferenciára került sor „Az interetnikus kapcsolatok román modellje” címmel.

10. - Elfogadták a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) új alapszabályzatát, melynek értelmében a kolozsvári felsőoktatási intézményben az elkövetkezendőkben egy tanulmányi vonalon belül egy vagy több kar is létesíthető, illetve három nyelven tanítanak, és a három kultúra egyenlő státussal bír az intézmény életében.

- A Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH) Budapesten a határon túli magyarokról szóló törvény koncepciójáról szervezett tanácskozást.

14. - Íjgyártó István átadja megbízólevelét Emil Constantinescu román államelnöknek.

15. - Aradon megnyílik a Nemzeti Kisebbségvédelmi Hivatal ötödik területi irodája.

22. - Marosvásárhelyen tanácskozik a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Határozatot fogad el a parlamenti képviselők és szenátorok jelöltállításáról, illetve arról, hogy a szövetség elnöke a parlamenti választásokon az RMDSZ Maros megyei szenátori listáján indul, biztos bejutó helyen. Az államfőjelölttel kapcsolatos döntést szeptember 9-re halasztják.

23-30. - *Tíz évvel a Napforduló után* címmel rendezik meg Tusnádfürdön a XI. Bálványosi Nyári Szabadegyetemet és Diáktábort. A tábor zárórendezvényén részt vesz

Orbán Viktor, Markó Béla, Tőkés László, Mircea Ciumara, Adrian Severin, Nicolae Manolescu.

Augusztus

1–3. – Az USA-beli National Democratic Institute rendezésében nyári politikai iskolára kerül sor Marosvásárhelyen.

7. - Markó Béla szövetségi elnök a bukaresti Szövetségi Elnöki Hivatalban fogadta Valeriu Stoica igazságügyi minisztert, a Nemzeti Liberális Párt alelnökét.

9. - Kelemen Hunor, a Művelődési Minisztérium államtitkára az RMDSZ bukaresti székházában fogadta az amerikai International Republican Institute (IRI) és az IMAS közvélemény-kutató csoport képviselőit.

22. - Mugur Isărescu miniszterelnök fogadja a koalíciós pártok vezetőit a választások időpontjának egyeztetése érdekében. Döntés születik: a parlamenti- és elnökválasztásokra november 26-án kerül sor.

Szeptember

4. - Megkezdődik a Parlament utolsó ülészaka. Az RMDSZ képviselőházi csoportja vezetőjének Kelemen Attila Maros megyei képviselőt, frakcióvezető-helyettesnek Pécsi Ferenc Szatmár megyei és Ráduly Róbert Hargita megyei képviselőt, a csoport titkárának pedig Szilágyi Zsolt Bihar megyei képviselőt választja.

9. - Az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa ülésén elfogadják a szövetség választási programját és döntés születik arról, hogy Frunda György az RMDSZ államelnök-jelöltje.

11–12. - Csíkszeredában zajlik az Oktatásügyi Minisztérium Magyar Nyelvű Oktatás Igazgatósága, valamint Hargita megye Tanfelügyelősége szervezésében az a tanácskozás, amelynek célja a romániai magyar nyelvű oktatás elemzése, a magyar tanfelügyelők bevonásával.

14. - A Szenátus ülésén napirendre kerül a tábori lelkészek státusáról szóló törvénytervezet. Az RMDSZ részéről Szabó Károly és Csapó József szenátorok az alkotmányra hivatkozva kifogásolják, hogy a törvény tervezet nem biztosítja a nem ortodox felekezethez tartozó sorkatonák lelki gondozását.

26. - Borbély László államtitkár, az RMDSZ ügyvezető alelnöke az RMDSZ bukaresti Elnöki Hivatalában fogadja a brit Külügyminisztérium delegációját.

27. - Az RMDSZ Operatív Tanácsa indítványozza a külhoni állampolgárság létrehozatalát támogató aláírásgyűjtést.

Október

3. - A Szenátus napirendjén szerepelt az 1945. március 6-a után önkényesen kisajátított ingatlanok jogállására vonatkozó törvénytervezet vitája, a pártközi politikai bizottság által közmegegyezéssel elfogadott kompromisszumos szövegváltozat alapján.

- Az RMDSZ javaslatára a képviselőház napirendre tűzi a közigazgatási törvénytervezetnek a vitáját, amely a helyhatóságok és közigazgatási intézmények munkáját, a kisebbségi nyelvek használatát és a kétnyelvű feliratok szabályozását foglalja magába.

9. - Az RMDSZ képviselői tiltakozásképpen kivonulnak a Ház üléséről, és mindaddig nem vesznek részt a Ház plénumi munkálatain, míg ennek napirendjébe be nem iktatják a helyi autonómia általános rendszerét szabályozó törvénytervezet vitáját.
10. - A képviselőház és a szenátus egyeztető bizottsága elkezd az államosított ingatlanok visszaszolgáltatásával kapcsolatos törvény szakaszonkénti vitáját.
12. - Szatmárnémetiben tartja az RMDSZ országos kampánynyitó ünnepségét *Erdélyben a jövő* jelszóval.
13. - A Romániai Magyar Egyházak Elöljáróinak Állandó Értekezletén Nagyváradon a romániai magyar püspökök széles körű egyeztetést kezdeményeznek a határon túli kisebbségi magyar egyházak vezetőivel a státustörvény és a külhoni magyar állampolgárság kérdésében.
18. - Az RMDSZ képviselőházi csoportja beadványt terjesztett az Országos Audiovizuális Tanács elé, melyben kéri az OAT-t, hogy határozottan foglaljon állást a PRO TV „Chestiunea Zilei” október 3-i műsorában, az etnikai kisebbségekre vonatkozó sértő kijelentésekkel kapcsolatosan.
19. - Orbán Viktor magyar miniszterelnök hivatalában fogadta Markó Bélát, az RMDSZ elnökét. December elején a Magyar Állandó Értekezlet napirendjére tűzi a státustörvénnyel, a külhoni illetve a kettős állampolgársággal kapcsolatos kérdéseket – jelentette ki Orbán Viktor.
20. - Orbán Viktor magyar és Mugur Isărescu román kormányfő jelenlétében megnyitják a Nagycsanád-kiszombori határátkelőt.
24. - Frunda György, RMDSZ államelnökjelöltje Bukarestben találkozott Richard Ralphal, az Egyesült Királyság bukaresti nagykövetével, aki támogatásáról biztosította Frunda György államelnök-jelöltet, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy országa a kisebbségi jogok elismerésének és gyakorlatba ültetésének elkötelezettje.
- 23–26. - Szigeti László szlovákiai oktatásügyi államtitkár meghívására pozsonyi munkalátogatáson vesz részt Kötő József oktatásügyi államtitkár és Sántha Attila tanácsos. A két fél áttekintette a kisebbségi és elsősorban a magyar oktatás helyzetét a két országban.
31. - Orbán Viktor magyar és Mugur Isărescu román miniszterelnökök nemzetközi átkelőhelyé nyilvánítják a Nyirábrány és Érmihályfalva közötti határállomást.

November

2. - Bukarestben találkozóra kerül sor a kisebbségi szervezetek vezetőivel, melyen részt vett Markó Béla szövetségi elnök, Frunda György államelnök-jelölt, Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszter, valamint Borbély László államtitkár.
6. - Markó Béla szövetségi és Takács Csaba ügyvezető elnök sajtótájékoztatón mutatja be a *Mérlegen 1996-2000* című kiadványt, amely az RMDSZ koalíciós működéséről, a kormányzásban eltöltött négy éves időszak eredményeiről számol be.
7. - Ráduly Róbert parlamenti képviselő fogadja Niall McCann-t, az EBESZ Demokrati- kus Intézmények és Emberi Jogok Irodája romániai küldöttségének tagját.
19. - Szovátn az RMDSZ, az egészségügyi tárca, valamint a Maros megyei Tanács támogatásával újrainduló kórház ünnepélyes felavatására kerül sor.
21. - Marosvásárhelyen rendezik meg az RMDSZ *Erdélyben a jövő* című kampányzáró gálaműsort.

23. - Markó Béla szövetségi elnök közleményben foglal állást: sem képviselő, sem szenátor, sem más tisztségviselő az RMDSZ részéről nem lehet az, aki a szekuritátéval valamilyen módon együttműködött.

29. - Az RMDSZ Operatív Tanácsa elemzi a parlamenti választások, illetve az államelnök-választás első fordulójának eredményeit. Megállapítja, az RMDSZ jelöltjei az 1996-osnál jobb százalékarányt értek el.

- Markó Béla szövetségi elnök kifejtette, a PDSR által kezdeményezett megállapodásban és programban rögzített célkitűzésektől függ, hogy az RMDSZ támogatásáról biztosítsa a PDSR-t.

December

3. - Az Területi Elnökei Konzultatív Tanácsa közleménye hangsúlyozza, hogy a romániai magyarok távolmaradása az államelnök-választás második fordulóján a szélsőségesen nacionalista, demokrácia- és magyarelleses erők győzelmének esélyét növelné.

12. - Markó Béla szövetségi elnök tanácskozássra hívja a Magyar Állandó Értekezlet szakbizottságaiba delegált RMDSZ-képviselőket. A megbeszélés résztvevői megfogalmazzák módosító javaslataikat a szomszédos államokban élő magyarokról rendelkező törvénytervezetre vonatkozóan.

14. - A Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) meghívására megbeszélésre kerül sor az RMDSZ és a PDSR vezetősége között.

15. - A Képviselőházban megválasztják az Állandó Bizottság tagjait. A választások eredményeként, Borbély László és Ráduly Róbert RMDSZ képviselők háznagyi tisztséget töltenek be.

- Emil Constantinescu leköszönő államelnök magas állami kitüntetésekkel nyújt át tudósok, művészek, üzletemberek, köztisztviselők, tábormokok egy csoportjának. A kitüntetettek között van Kötő József oktatásügyi államtitkár.

18. - A Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa megfelelő megoldásnak tartja a kisebbségi kormány feltételekhez kötendő politikai támogatására vonatkozó stratégiát: az RMDSZ bizonyos programpontok teljesülése, illetve a kormányprogramba való beemelése esetén támogassa a kisebbségben kormányzó TDRP-t.

- Puskás Bálint Zoltán Kovászna megyei szenátort megválasztják a Szenátus alelnökének.

20. - Az RMDSZ Operatív Tanácsa ülésen áttekintik és véleményezik a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártjával folytatott eddigi tárgyalások konklúzióit.

27. - Protokollt írtak alá 2001-re a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) és a Szociális Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) vezetői.

Összeállította: **Tófalvi Zselyke és Járai Albert**

Közéleti krónika, 2000

Elhunyt Demény István Pál folklorista, néprajzkutató. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakot végzett 1972-ben. 1978-tól 1985-ig a Csíki Székely Múzeum (akkor Megyei Múzeum) muzeológusaként dolgozott Csíkszeredában. 1990-ben a kolozsvári Folklor Intézet munkatársa lett. Művei: A Hargita megyei gótikus falfestmények ikonográfiája (közös M. László Zsuzsannával, 1979), Kerekes Izsák balladája (1980), A Szent László-legenda és Molnár Anna balladája (1992), A magyar szóbeli hősi epika (1997), a Táltosok, kerekék, lángok (1999). Temetése január 6-án lesz Sepsiszentgyörgyön, a szemerjai temetőben. /Elhunyt dr. Demény István Pál. = Hargita Népe (Csíkszerda), jan. 6./

Demény István Pál /Nagyenyed, 1949. ápr. 28. – Kolozsvár, 2000. jan. 5./

1999 októberétől immár Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) néven működik a felsőfokú református tanintézet Nagyváradon. Dr. Kovács Béla rektor elmondta, hogy létrejött a jogi háttér, a Pro Universitate Partium Alapítvány, a szakminisztérium jóváhagyta az egyetem beindítására vonatkozó kérést. /Partiumi Keresztény Egyetem. Minőségi munkára van szükség. = Bihari Napló (Nagyvárad), jan. 7./

Hagyományosan minden év januárjában Csíkszeredában adják át a Kriterion-koszorút. Idén dr. Faragó József néprajzkutató kapta a díjat. Dr. Faragó József a Bolyai Tudományegyetemen népköltészetet és folklórt tanított, emellett folyamatosan végzett gyűjtőmunkát. Több, mint 7600 kézzel lejegyzett népköltészeti alkotás, 3100 magnetofonra rögzített népdal, népballada és népmese jelzi termékeny munkásságát. /*(Hátsekné Kovács Kinga):* Első hazai elismerés a termékeny és kitartó munkáért. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jan. 10./ Faragó József gyűjtéseinek csak elenyésző része látott nyomdafestéket. – Romániában 1948-ban megszüntették az egyetemi néprajzi oktatást, s azt csak a kommunista rendszer bukása után, 1990-ben állították vissza. A közbeeső 42 éves pótolhatatlan úrben Faragó munkája felértékelődött, mert Erdélyben ő maradt az egyetlen néprajz szakot végzett és doktorált hivatásos magyar folklorista, akihez majdnem minden folklorista útmutatásért folyamodott. /Faragó József Kriterion-koszorús. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 22./

Herman János lelkész 1999. december 22-én temették el Nagysármáson. Az elhunyt a Mezőség Mózes, mindenese volt, hívei Nagysármás körül a szétszórt kis tanyákon élnek, méltatta a lelkész tevékenységét Vetési László. Ő a 20. század apostola, a tanyától tanyáig gyalogló szolgálatával. /Vetési László: Búcsú a Mezőség Mózesétől. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jan. 8./

Január 15-én Marosvásárhelyen a magyar ifjúsági szervezetek vezetői találkoztak. Jelen voltak: a MAKOSZ (középiszkolások), a MISZSZ (Madiszok), az OMDSZ (di-

ákszervezetek) képviselői, valamint az RMDSZ Oktatási és Ifjúsági Főosztályának referense: Pályi Péter. A találkozón sürgették a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) és az RMDSZ közötti megállapodást. /Ifjúsági találkozó Marosvásárhelyen. Közös megoldást sürgetnek. = Népújság (Marosvásárhely), jan. 18./

Gheorghe Funar kolozsvári polgármester okirat-hamisítással, sikkasztással vádolta az Erdélyi Református Egyházkerület képviselőit: szerinte a hajdani Ady-Şincai Liceum épületét törvénytelenül táblázták be. Annak érdekében, hogy a román állam lehessen mielőbb a törvényes tulajdonos, a városháza kérni fogja a telekkönyv mihamarabbi kiigazítását. Eckstein-Kovács Péter kisebbségügyi miniszter szerint a tulajdonjog visszaállításáról van szó, így a liceum épületét a kormány jogosan juttatta vissza volt tulajdonosának, az Erdélyi Református Egyházkerületnek. /Kiss Olivér: Durva városházi offenzíva a református ingatlanok visszaszolgáltatása ellen. – Szabadság (Kolozsvár), jan. 18./

Gyergyószárhegyen rendbehozták az emlékműveket. A Tatárdombnál az 1990. március 19-én szélsőséges elemek által megrongált márványtábla helyébe az eredeti, 1908-as szöveggel ellátott márványtáblát helyezték el még 1990-ben. 1992. szeptember 22-én az 1916. szeptember 22-én benyomuló román katonák által kivégzett községi előjáróknak állítottak emléket egy emlékkövel. 1994. október 6-án felszentelték az 1848-49-es magyar szabadságharc gyergyószárhegyi hőseinek névsorát tartalmazó emléktáblát, a hősök emlékoszlopán. A millicentenárium évében, 1996-ban márványtáblát helyeztek el a hősök emlékoszlopán. /Borsos András, Gyergyószárhegy Hősök emlékoszlopa Gyergyószárhegyen. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 18./

Január 22-e, a magyar kultúra napja alkalmából Magyarországon a Honvédelmi Minisztérium a Falvak Kultúrájáért Alapítvánnyal együtt a magyar kulturális örökség ápolása és fejlődésének elősegítése érdekében kifejtett tevékenységéért a Magyar Kultúra Lovagja címmel négy erdélyit is megjutalmazott: dr. Balázs Lajos csíkszeredai tanárt, néprajzkutatót és a marosvásárhelyi dr. Fodor Ferenc szemészorvost, egyetemi tanárt, Kerekes Tóth Erzsébet népdalénekest, előadóművészt, Mészáros József bibliográfust. /Erdélyi kitüntettek a Magyar Kultúra Napján. = Hargita Népe (Csíkszereda), jan. 25./

Az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői a január 13-án Kolozsváron tartott értekezletükön döntöttek a Sapientia Alapítvány létrehozásáról, melynek célja a Romániai Alapítványi Magánegyetem szervezése és kiépítése. Az alapítvány kuratóriumába az egyetemi és tudományos közélet ismert és elismert képviselőit kérték fel. Elnök: Tonk Sándor történész, egyetemi tanár, tagok: Birtalan Ákos közgazdász, parlamenti képviselő, Brassai Zoltán marosvásárhelyi egyetemi tanár, Marton József római katolikus teológiai tanár, Szilágyi Pál rektorhelyettes, Tolnay István francia-magyar szakos tanár, Toró Tibor fizika tanszék professzora Temesváron, Tánzos Vilmos néprajzkutató, a Magyar Tanszék adjunktusa és Tőkés Elek, a Vallásügyi Államtitkárság igazgatója. /Megvan a Sapientia Alapítvány Kuratóriuma. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jan. 24./

Január 29-én Illyefalván, a KIDA-központban tartotta meg küldöttgyűlését az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. A hagyományos helyesírási, nyelv- és beszédmű-

velő versenyek a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Vetélkedő mellett idén balladamonddó-versenyek bibliai jelképekről szóló irodalmi, képzőművészeti-zenei vetélkedőkkel és a Vörösmarty évforduló tiszteletére rendezett szavaló- és műveltségi versennyel bővülnek. /Anyanyelvápolók tanácskozása. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), jan. 31./

Marosvásárhelyen a hét végén ismeretlen tettesek megrongálták Bernády György egykori városépítő polgármester portréját. Hunyadi László szobrászművész alkotása a Kultúrpalota Tükörterme előtt áll. Ugyanott a Metz Albert-domborművet is megcsúfolták. /Megrongálták a Bernády- portrét! = Népújság (Marosvásárhely), febr. 1./

Január 29-én Máramarosszigeten Népfőiskola indult, a helyi Hollósy Simon Művelődési Egyesület székházában. /(Farkas E. Zoltán): Népfőiskola indult Máramarosszigeten. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), febr. 1./

Göncz Árpád köztársasági elnök február 1-én a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje kitüntetés adományozta kimagasló irodalmi munkájáért Méhes György író-újságíró-műfordítónak. /Népújság (Marosvásárhely), febr. 2./

Az RMDSZ körösfői szervezete tiltakozott az ellen, hogy az ügyészség a község kétnyelvű helységnevtábláit el kívánja távolítani. /Tiltakozik Körösfő. A kétnyelvű helységnevtáblákat a törvénynek megfelelően helyezték el. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 5./

Az unitárius fiatalok egyesülete, az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet harmadik alkalommal rendezte meg Sepsiszentgyörgyön a szavaló- és népdalversenyt. A versenyre közel száz fiatal érkezett Erdély különböző részeiből. /Az unitárius fiatalok III Országos Szavaló és Népdalversenye. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), febr. 7./

Elhunyt Jeney Lám Erzsébet festőművész. Két nagy szerelme, a Hargita és Torockó az ő festői átlényegítésében jelent meg. /Németh Júlia: In memoriam Jeney Lám Erzsébet. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 7./

Jeney Lám Erzsébet /Kolozsvár, 1931. szept. 14. – Kolozsvár, 2000. febr./

Az Interetnikai Párbeszéd Egyesület tiltakozott amiatt, hogy a média bizonyos esetekben semmibe veszi Románia alkotmányának előírásait, amikor politikai cézzal kezeli az ország és az együtt élő népek történelmét. A félretájékoztatás példája a kolozsvári volt Biasini Szálloda homlokzatára kifüggesztett tábla, melynek szövege meghamisítja a valóságot. Gheorghe Barițiu valójában 6000 román áldozatról beszélt az 1848-49-es forradalom során és nem 40 ezerről, amint az a táblán olvasható. Az emléktáblán feltüntetett áldozatok száma képtelenség. Ezek a provokációk állandó jelleggel sértik a magyar etnikumot. /Az Interetnikai Párbeszéd Egyesület közleménye. A hihetőség és az elviselhetőség határai. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 10./

Másodszor rendezték meg január 20-22-e között Szombathelyen a Kárpát-medencei magyar énekmondók találkozóját. /Egy ágyon, egy kenyéren. = Brassói Lapok (Brassó), febr. 10./

Csikszeredában megjelent a Moldvai Magyarság új sorozatának (X. évf., 1. sz.) idei januári száma, a Hargita Kiadóhivatal és a Székelyföld Alapítvány támogatásával. Az 1998-ig Sepsiszentgyörgyön kiadott százhárom lapszám, előbb Csángó Újság, majd Moldvai Magyarság címen látott napvilágot, azonban az anyagi támogatás hiánya miatt 1999-ben nem jelent meg új szám. Az újbóli kiadást Ferenczes István költő, a Székelyföld főszerkesztője vállalta magára. A lap újraindítását támogatta az EMKE, az Illyés Közalapítvány és a Frater Julianus Alapítvány (Budapest) is. /Sylvester Lajos: Kicsit másabb a csángó nyelv, de magyar. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), febr. 12./

Szatmárnémetiben tizedik alkalommal rendezték meg az ökumenikus kórustalálkozót. Szatmár és Máramaros megye húsz magyar felekezeti kórusa lépett fel. /És énekeltek új énekeket! = Romániai Magyar Szó (Bukarest), febr. 16./

Február 15-én a Kolozs megyei Építkezési Felügyelőség képviselői a kőrösfői Vasvári-kopjafa eltávolítására szólították fel Antal Jánost, Kőrösfő polgármesterét. Inkább lemondok polgármesteri tisztségemről, minthogy meggyőződésemmel ellentétesen cselekedjek – jelentette ki Antal János. /Újból támadják a Vasvári-kopjafát. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 16./

Vékás Zoltán, a Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetségének alelnöke, a Szeretet című folyóirat főszerkesztője elmondta, hogy idén augusztus 11-13-a között Nagyvárad ad otthont a Magyar Baptisták II. Világtalálkozásának. A baptisták magyar teológiai fakultást indítottak Kolozsváron, öregek otthonát hoztak létre a Bihar megyei Szalárdon, lapjaik: Szeretet /Nagyvárad/, Mustármag (ifjúsági lap, Nagyvárad), Harmatcseppek (gyermeklap, Nagyvárad). /Fábián Tibor: „Krisztus foglyaként” élni igazi lelki szabadságot jelent. A romániai magyar baptisták egy évtizedre. = Erdélyi Napló (Nagyvárad), febr. 15./

Elhunyt Molnár Dénes, a tollrajz szerelmese. Molnár Dénesnek 1990-1996 között harminc albuma jelent meg fametszetekkel, szitanyomatokkal. /Elhunyt Molnár Dénes. = Hargita Népe (Csikszereda), febr. 22./

Molnár Dénes /Vadasd, 1947. júl. 22. – Marosvásárhely, 2000. febr. 21./

Az aradi ügyészség megszüntette az október 6-i provokáció ügyében kezdett vizsgálatot. Az illetékes ügyész szerint a magyarellenes tüntetés résztvevői semmilyen törvénybe ütköző cselekedetet nem követtek el. Tavaly Aradon az 1848-49-es forradalom és szabadságharc vértanú tábornokai kivégzésének 150. évfordulójára emlékező ünnepségeket durva provokációval igyekezett megzavarni egy körülbelül száz főből álló csoport. Blag Micle aradi ügyész szerint nem volt szó nacionalista-soviniszta uszításról, mert a gyalázkodás „spontán megnyilvánulás volt, amit a történészek által is vitatott esemény idézett elő”. A tüntetők még csendhaborítással sem vádolhatók, mert „spontán akciójukat a helyi tanács álláspontja váltotta ki”. /Megszüntették a vizsgálatot az aradi provokáció ügyében. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 24./

Február 23-án Nagyzerinden megtartották a Körös-vidékiek találkozóját, amelyen a térség képviselői megalakították a Körös-vidéki Egyesületet. /Balta János: Nagyzerinden megszületett a Körös-vidéki Egyesület. = Nyugati Jelen (Arad), febr. 29./

A Marosvásárhelyi Orvosi- és Gyógyszerészeti Egyetemnek jelenleg nincs jogilag meghatározott magyar tagozata. A magyar egyetemi tanárok novemberben kérték az egyetem kétnyelvűvé nyilvánítását, valamint magyar nyelvű tagozat létrehozását úgy, hogy a tagozatnak döntési joga legyen a magyar nyelven folyó tanítás kérdéseiben. Ellenkező esetben belátható időn belül megszűnik az anyanyelvű képzés, a magyar oktatók számának folyamatos csökkenése következtében. A rektor kijelentette: ha a magyar tanárok külön kart akarnak, kimehetnek a közeli dombra, létesítsenek ott egyetemet, de amíg ő itt van, addig itt ez nem fog megtörténni. /Gondok a Marosvásárhelyi Orvosi- és Gyógyszerészeti Egyetem körül. = Udvarhelyszék (Székelyudvarhely), febr. 23./

Elhunyt Sipos Izabella író, újságíró, a Brassói Lapok külső munkatársa. Népszerűek voltak mesekönyvei, az Ágrólszakadt rokonság, a Nagyerejű János, a Mackó Marci kalandjai és a Dió Dénes a hordóban. /Írásaiban a Sipos Bella nevet használta./ Dél-Erdély és Barnaság csángó népművészete főleg Sipos Bellának köszönheti hírét. /Búcsúszó. = Brassói Lapok (Brassó), febr. 25./

Sipos Izabella /Szólósgyula, 1918. dec. 3. – Brassó, 2000. febr. 19./

A Helikonban Lászlóffy Aladár köszöntötte a 70 éves Csoóri Sándort. „Az olyan egyetemes magyar személyiség hatását, mint amilyené Csoóri Sándor intézményember, nemzeti mindenés, világszövetségek és kuratóriumok érdemes elnöke satöbbi, satöbbi vált a saját és nemzeti elmúlt három-négy évtizedének örököséppen – megkerülni, semmibe venni már nem lehet, de mondvacsinálni, címkézni, megpróbálkozni a lefokozásával /még vagy már/ nagyon is lehetséges.” /Lászlóffy Aladár: Hattyúkkal ágyútűzben. A 70 éves Csoóri Sándor köszöntése. = Helikon (Kolozsvár), febr. 25./

Székely Árpád, a Református Kollégium /Kolozsvár/ igazgatója arról tájékoztatta a Szabadságot, hogy február 24-én az autóbuszon iskolájuk két diákját megverték. Egy másik magyar lányt két román lány lefogott és összeverték, eltörték az állkapcsát. A két lány szülei rendőrségi feljelentést tettek. A rendőrség az ügyel kapcsolatban a szerkesztőség többszöri érdeklődése sem adott felvilágosítást. /Tamás Kinga: Magyarul beszélő diákokat vertek meg a buszon. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 29./

Február 29-én Kerekes Károly Maros megyei képviselő nyilatkozatban ítélte el a Vatra Românească marosvásárhelyi évfordulós ünnepségén elhangzott sovén-nacionalista, magyarellenes megnyilvánulásokat, amelyek semmiben sem különböznek a tíz évvel ezelőtti márciusi eseményekhez vezető magyarellenes uszítástól. /Kerekes Károly politikai nyilatkozata a Képviselőházban. = RMDSZ Tájékoztató (Bukarest), febr. 29./

Február 24-26-a között Nagyváradon találkoztak az erdélyi magyar bábársulatok képviselői. /Tamási Áron Színház (Sepsiszentgyörgy) bábtagozata, az Arcadia Gyermekek és Ifjúsági Színház, Ludas Matyi Társulat (Nagyvárad), Puck Bábszínház, magyar tagozat

(Kolozsvár), Brighella Bábszínház (Szatmárnémeti), 1001 Mese Bábszínház (Dés), Matyi Műhely Magánbábszínház (Nagyvárad), Keljfeljancsi Komédiás Kompánia (Kolozsvár)./ További két meghívott /a marosvásárhelyi Ariel Gyermek- és Ifjúsági Színház magyar tagozata, valamint a kolozsvári Sétáló Bábszínház/ nem képviseltette magát a találkozón. A megjelentek megalapították az Erdélyi Magyar Bábos Céhet. /Megalakult az Erdélyi Magyar Báboscéh. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 1./

Március elsején két legionárius szórólapot találtak a Kolozs megyei RMDSZ székházának kapuján. A Kolozsvári Keresztény-nacionalista Klub fejlécét viselő falragaszon a legionárius mozgalom alapítójának, Corneliu Zelea Codreanunak a képe alatt, ez állt: „Nemet a kolozsvári magyar egyetemnek!” A legionarizmus nyílt színrelépése, magyarellenes megnyilvánulása kapcsán Kónya-Hamar Sándor megyei RMDSZ elnök hangsúlyozta, hogy jól időzített akcióról van szó. Funar polgármester a múlt héten a városi tanáccsal akarta betiltatni a magyar egyetemet, Marosvásárhelyen a tízéves Vatra megünneplésén C. Vadim Tudor magyarellenes beszédével delíriumba próbálta kergetni az ötezer főnyi tömeget. – Emil Constantinescu elnök januári izraeli látogatása során elismerte a legionárius szervezetek létezését, és ígéretet tett megfélemezésükre. /Gál Mária, Ördög I. Béla: Legionárius provokáció Kolozsváron. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 2./

Március 2-án az aradi temetőben emlékeztek Ficzy Dénesre, Arad kiváló ismerőjére, aki 10 ezer tételes helytörténeti bibliográfiát állított össze Aradról. /Megemlékezés az „aradológusról”. Ficzy Dénes halálának 15. évfordulóján. /Nyugati Jelen (Arad), márc. 3./ Ficzy Dénes /Arad, 1921. dec. 27. – Arad, 1985. márc. 2./

Egy éve hunyt el Plugor Sándor képzőművész /Kökös, 1940. márc. 4. Sepsiszentgyörgy, 1999. febr. 20./ Sepsiszentgyörgyön március 4-én megnyílt Plugor Sándor emlékkiállítás. /Váry O. Péter: Plugor Sándor-emlékkiállítás. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), márc. 6./

Torján 1990. január 17-én alakult meg az Apor Péter Közművelődési Egyesület. Miután azonban Coroi Artúr tanár, az egyesület elnöke hét évvel ezelőtt Magyarországra költözött, az egyesület tevékenysége gyakorlatilag megszűnt, az iratokat Bokor Béla alpolgármester őrizte meg. Kezdeményezésére március 4-én új vezetőséget választottak – elnök Bokor Béla, alelnök Apor Csaba, titkár Páll László. /Dévai): Feléledt a közművelődési egyesület. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), márc. 7./

Csíkszeredában március 14-én tartották Petőfi Sándor mellszobrának avatónepségét, a Petőfi Sándor Általános Iskola előtt. Az ünnepségen köszöntötték a mellszobor alkotóit: Ercei Ferenc és Nagy Ödön csíkszeredai képzőművészeket. /Orbán Ferenc: Szoboravató Csíkszeredában. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 15./

Március 14-én ünnepélyesen felavatták a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium kápolnatermét, a Mailáth Gusztáv-termet. A terem vitróinak egy részét Nagy Ödön és Koszti István Miklós képzőművészek készítették újra. /Díszterem-avatás. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 15./

Székelyudvarhelyen a március 15-i ünnepség a Himnusz éneklésével kezdődött, több, mint tízezres tömeg jelenlétében. A megemlékezés fénypontja a Vasszékely szobrának, Szabó János szobrászművész alkotásának felavatása volt. /Sarány István: Újból helyére került a Vasszékely. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 16./

Tovább rongálják ismeretlenek az 1848-as emlékművet a resicabányai Kereszt-hegyen. Ha ez így megy tovább – s ebben az évben nem sikerül megmenteni az emlékművet –, egy-két év leforgása alatt már csak romokra rakhatják le a kegyelet koszorúit és virágait a szervezeten vagy alkalmanként látogatók. /(Makay Botond): Tovább rongálják... = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 15./

A Kriza János Néprajzi Társaság tízéves fennállása alkalmából március 18-19-én Csíkszeredán nemzetközi konferenciát tartott. Dr. Pozsony Ferenc, a társaság elnöke felvázolta az elmúlt tíz év eredményeit. Dr. Péntek János egyetemi tanár a kolozsvári BBTE keretében működő néprajzoktatásról értekezett. /Kristó Tibor: Tízéves a Kriza János Néprajzi Társaság. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 20./

Március 17-én tartották az Arad megyei Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége közgyűlését. Jelenleg 30 Arad megyei helységben oktatnak magyarul, 4-5 év múlva azonban a krónikus gyermekhiány miatt tragikus leépülésre kell számítani. A magyar anyanyelvű gyerekek 30%-a nem jár magyar iskolába. A magyar népesség egy része elszakad iskolájától, kultúrájától és anyanyelvétől is. /Réhon József: Az aradi RMPSZ évi közgyűlése. = Nyugati Jelen (Arad), márc. 21./

Hevele Imre nagykarolyi esperest telefonon beteghez hívták, a megadott helyen senkit sem talált, mire visszatért, kirabolták, közel 150 millió lejes értéktől fosztották meg. Az eset kapcsán Reizer Pál megyés püspök elmondta, hogy az utóbbi időben több támadás is ért egyházi személyiségeket. Minden esetben megfelelő tájékoztatást adtak a rendőrségnek, eredménytelenül. Reizer püspök szerint mintha valakik meg akarnák félemlíteni egyházamat és annak papjait, mondta a püspök. /Sike Lajos: „Valakik meg akarják félemlíteni egyházunkat!” = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 25./

Március 25-én tartották meg a szatmárnémeti Református Gimnáziumban a Szent István Kör által kezdeményezett, A magyar államalapítás és az Árpád-házi királyok című megyei történelmi vetélkedőt általános iskolások számára. /A Szent István Kör sikeres kezdeményezése. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), márc. 27./

Március 31-én ünnepelte a Szivárvány /Kolozsvár/ gyermeklap fennállásának tizedik évfordulóját. A gyermeklap ma is 22-24 ezres példányszámban jelenik meg. /Horváth Gyöngyvér: Tízéves a Szivárvány. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 1./

Március 31-én és április 1-jén Budapesten, az Oktatási Minisztériumban Kárpát-medencei magyar oktatási fórumot tartottak. Romániából Kötő József oktatási államtitkár, Szlovákiából Szigeti László oktatási államtitkár tartott előadást. Tonk Sándor egyete-

mi tanár a Sapientia Alapítványt mutatta be. A teljes képzésben részt vevő határon túli magyar állami ösztöndíjasok száma ebben a tanévben 1376 fő, ebből 554-en Jugoszláviából, 372-en Szlovákiából, 222-en Ukrajnából, 206-an Romániából, 22-en Szlovéniából valók. /Kárpát-medencei magyar oktatási fórum. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 3., Ösztöndíjak, jogállás. = Kárpát-medencei magyar oktatási fórum. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 5./

Nemrég tartottak tisztújítást az Apáczai Csere János Közművelődési Egyesületben /Brassó/. Az új vezető Házy Bakó Eszter műkedvelő színjászó, 1993-tól a brassói Harag György magyar egyetemista színjászó csoport vezetője és rendezője. Az Apáczai Csere János Közművelődési Egyesület 1991 júniusában alakult meg. Április 14-én nyitják meg a Barcasági csángó népművészeti kiállítást. Április 24-én ünneplik Lendvay Éva költőnő születésnapját az egyesületben. Május folyamán lesz Kisgyörgy Zoltán Barangolás Székelyföldön című könyvének bemutatója. Az egyesület legnagyobb gondja, hogy nincs székházuk, 8000 kötetes könyvtárunk a helyi RMDSZ szervezet padlásterében van. /Közművelődés a Koronavárosban. Beszélgetés Házy Bakó Eszterrel, az Apáczai Csere János KE vezetőjével. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 5./

Az egymástól elszigetelten tevékenykedő temesvári magyar egyetemi oktatók és tudományos kutatók saját szervezetet akarnak létrehozni. A kezdeményező dr. Delesega Gyula műegyetemi tanár. /Alakulófélben a temesvári magyar egyetemi oktatók egyesülete. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 7./

Április 8-án és 9-én Marosvásárhelyen tartották meg az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) gépészeti szakosztálya által szervezett VIII. Országos Gépészeti Találkozót. /OGÉT 2000. = Népújság (Marosvásárhely), ápr. 10./

A Kós Károly Alapítvány által a millennium éve tiszteletére tudományos ülés-szak szervezett Marosvásárhelyen, a Bolyai Farkas Líceumban. /Járay Fekete Katalin: Csak az a mienk, amiért megdolgoztunk... = Népújság (Marosvásárhely), ápr. 10./

A Kárpát-medence jelentős hungarika-anyagot őrző könyvtárainak képviselői Budapesten tanácskoztak az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) szervezésében. Monok István főigazgató szerint a könyvtárak első ilyen jellegű találkozásán öt ország – Románia, Ausztria, Szlovákia, Jugoszlávia és Horvátország – nyolc könyvtárának képviselője vett részt. A tanácskozás célja az volt, hogy a jelenleginél szervezettebb formában bonyolódjon le a magyar vonatkozású gyűjtemények feltárása. A főigazgató reményei szerint sikerül majd összeállítani a Kárpát-medence könyvtörténetének bibliográfiáját, a valaha itt működött nyomdák, illetve itt tevékenykedett nyomdászok listáját. /Kárpát-medencei könyvtárosok találkozója. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 11./

Április 14-én fennállásának tizedik évfordulóját ünnepli a Firtos Művelődési Egylet /Korond). Megnyitóbeszédet Páll Lajos költő-festőművész, az egylet tiszteletbeli elnöke mond, azután Ambrus Lajos tanár, az egylet elnöke az elmúlt évtized tevékenységét méltatja. /Tízéves a Firtos Művelődési Egylet. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 11./

Idén január 15-én megalakult Marosvásárhelyen az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem /EMPSZ/ Erdélyi Köre, mint a Bázelen bejegyzett egyesület fiókszervezete. A Kör alapvető célkitűzése az európai protestáns szellemiség érvényesítése, a párbeszédet szorgalmazó szabadegyetemi magatartás összeegyeztetése a több száz éves transzilván tolerancia hagyományaival. Az Erdélyi Kör kezdeményezői között van: Bodó Barna, Dávid Gyula, Gálfalvi György, Kántor Lajos, dr. Tonk Sándor és Varga Gábor. /Az EMPSZ Erdélyi Köre. = Bihari Napló (Nagyvárad), ápr. 11./

Szatmárnémetiben magyar bábszínház nyílt meg, a Brighella Bábszínház. Művészeti vezetője Szilágyi Regina. /Sike Lajos: "Most már van egy bábszínházunk a Petőfi utca 1. szám alatt!" = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 12./

Április 13-án Tusnádfurdón megkezdődött a Székelyföld 2000 Konferencia. Kolumbán Gábor, a rendezvényt szervező Hargita Megyei Tanács elnöke a konferencia céljaként a Székelyföld mint régió, valamint a fejlődés megfogalmazását jelölte meg. /Sarány István: Székelyföld 2000 konferencia Tusnádfurdón. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 14./ A konferencia megmutatta, Kolumbán Gábor szerint, hogy lehetséges az összefogás Székelyföldön színvonalas rendezvények szervezésében. Székelyföld fejlesztését a központi fejlesztési makrorégió szerves fejlődésébe integrálva lehet elképzelni. /Oláh-Gál Elvira: Székelyföld 2000 konferencia. Mérföldkő a Székelyföld fejlődésében. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 18./

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége és a csíkszeredai Nyelv- és Irodalomtanítási Társulat 1995-től évente közösen szervezik az alternatív irodalmi versenyt, hogy elősegítsék a tantervben előírtnál átfogóbb humán kultúra megalapozását. /Bokor Katalin: Alternatív irodalmi verseny Szovátán. = Brassói Lapok (Brassó), ápr. 14./

A Magyar Egészségügyi Társaság (MET) és az Ecclesia Mater Alapítvány szakmai találkozót szervezett orvosoknak és más egészségügyi dolgozóknak április 7-8-án Nagyváradon. A rendezvényen 120 bihari, aradi, szatmári résztvevő hallgatta meg a hazai és magyarországi előadókat. /K. Fekete Ildikó: Orvosok tanulhattak egymástól Nagyváradon. = Bihari Napló (Nagyvárad), ápr. 14./

Április 16-án zárult a Körösi Csoma Sándor-napok rendezvénysorozata Csomakőrösön, a Körösi Csoma Sándor Emlékház megnyitásával. /A szülőföld tisztelgése. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 19./ Idén tizenegyedszer rendezték meg Kovásznán és Csomakőrösön a táj nagy fiának emlékűnnepét. Az ünnepségsorozat már a határokon túl is számontartott eseménnyé nőtte ki magát. /Gergely Gyula: Körösi Csoma Sándor Napok. = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 19./ A tudományos ülészak előadói között volt Györffi Dénes és Bemard Le Calloc'h is. /Csutak Levente: Körösi Csoma Sándor háza. = Brassói Lapok (Brassó), ápr. 27./

Ma az egyetlen magyar nyelvű, az egész Kárpát-medencét átfogó nemzetközi orvosi konferencia a marosvásárhelyi TDK /Tudományos Diákköri Konferencia/, melyet

hetedszer március 14-15-én tartották meg Marosvásárhelyen. /Máthé Éva: Nemzetközi Tudományos Diákköri Konferencia – Marosvásárhelyen. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 25./

Április 26-án kezdődik Csíkszeredában az Országos Diákszínjátszó Fesztivál (ODIF). Immár nyolcadszor rendezik meg a fesztivált. /Diákszínjátszó Fesztivál Csíkszeredában. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 26./

Április 28-30-a között a Magyar Professzorok Világtanácsa a MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tudományos testületével együtt megrendezte Kolozsvárott a Romániai Magyar Professzorok Találkozóját. A rendezvényen együttműködési szándéknyilatkozatot írtak alá a MPV, illetve az Erdélyi Múzeum Egyesület (Benkő Samu) és az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (Bíró Károly) között. /Megtartották a Romániai Magyar Professzorok Találkozóját. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 2./

Május 5-6-án zajlott Kolozsváron a II. Civil Fórum, amelyen a romániai magyar nem kormányzati szervezetek – egyesületek, alapítványok – több mint kétszáz képviselője hallgatott meg előadásokat. Az Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért (AEMCSZ) rendezésében megtartott fórum ülésein hazai és magyarországi szakemberek értekeztek a civil szféra feladatairól, lehetőségeiről, társadalmi szerepéről. /Wagner István: Erdélyi magyar civil szervezetek seregszemléje. = Bihari Napló (Nagyvárad), máj. 8./ Az Illyés Közalapítvány 1999-ben, az előző évhez képest, 50%-os költségvetés növekedést ért el: 820 millió forinttal gazdálkodott (nagyjából ennyi jut az idei esztendőre is). Az Új Kézfogás Közalapítvány 1999-ben 300 millió forinttal gazdálkodhatott. Az Apáczai Közalapítvány tavaly 590, idén 700 millió forint fölött rendelkezik, és célja, hogy az oktatási rendszer megerősítésével az itteni fiatalokat a szülőföldön való maradásra serkentse. /Ördög I. Béla: II. Civil Fórum 2000. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 8./

Május 6-7-én Szatmárnémetiben tartotta vándorgyűlését az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Bölcsészeti Nyelv és Történettudományi szakosztálya, melynek témája az államalapítás és a kereszténység felvételének 1000. évfordulója. /Múlt nélkül nincs identitástudat. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 9./

Idén születésének tízéves évfordulóját ünnepli az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT). A jelentősebb szakosztályai: számítástechnika, fizika, kémia, gépészet, földmérés, faipar, bányász-kohász-földtan. EMT-fiókszervezetek jöttek létre Brassóban, Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Gyergyószentmiklóson, Csíkszeredában, Szatmárnémetiben. – Az EMT rendszeresen megszervezi az Országos Gépész Találkozót, az Építész Konferenciát, a CompNews-t. /Kiss Olivér: Tízéves az EMT. Lejártak a feketetáblás, krétás és kispados idők. Interjú dr. Bíró Károly EMT-elnökkel. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 12./

Május 13-án tartotta meg V. kongresszusát Nagykárolyban a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete, közel 80 küldött és számos meghívott részvételével. /Makkay József: Emberi színjáték Nagykárolyban. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 15./

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi és Gyógyszerészeti Szakosztályának székelyudvarhelyi tudományos ülészakát, a jubileumi, X. ülészakot május 11-13-a között tartották meg. /Jubileumi tudományos ülészak. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 15./

Elhunyt kolozsvári otthonában Gáll Ernő 83 éves akadémikus, szerkesztő, szociológus és filozófus. /Elhunyt Gáll Ernő kolozsvári akadémikus. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 19./ Szilágyi Júlia nekrológiájában hangsúlyozta, hogy Gáll Ernő baloldali gondolkodású volt és vállalta a múltját, nem tagadott meg semmit. /Szilágyi Júlia: Búcsú Gáll Ernőtől (1917-2000). Szabadság (Kolozsvár), máj. 18./
Gáll Ernő /Nagyvárad, 1917. ápr. 4. – Kolozsvár, 2000. máj. 17./

Tízéves a gyulafehérvári főegyházmegyei Caritas-szervezet. Csíksomlyón van a Caritas információs iroda, valamint a Venczel József Vallásszociológiai Intézet. – A Caritas gyergyószentmiklósi mezőgazdasági részlege 1994-től működik, ahol tavaly 124 fiatal gazdát készítettek fel, ezek közül 74 gyakornok utazott Svájcba, 50 pedig Németországba. A gyergyószentmiklósi Szent Erzsébet Öregotthon 1996 óta működik, 106 lakója van. A kézdiszentléleki Szent Klára Öregotthon 1995 óta, a csíkszögödi gyermeküdültető /Caritábor/ 1996 óta működik. Roma gyermekek számára épült fel Sepsiszentgyörgyön a Néri Szent Fülöp Pasztorációs Központ, ebbe a Caritas is besegített. 1999 óta romaiskola működik a központban. – Szakápoló központok vannak Nagyenyeden, Déván, Székelyudvarhelyen, Szecselevárosban, Marosvásárhelyen és Szászrégenben. – A Caritas működését három forrás biztosítja: a külföldi támogatók, a gyulafehérvári főegyházmegye híveinek adományai és a Caritas tulajdonában lévő három gazdasági egység /Com-Carlia és a Csíksomlyó Tours korlátolt felelősségű társaságok Csíksomlyón, valamint a gyergyószentmiklósi Fraternitas Kft./ /Tízéves a gyulafehérvári főegyházmegyei Caritas-szervezet. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 19./

A kommunista diktatúra áldozatainak és üldözöttjeinek állítottak emlékművet május 20-án Csíkszeredában. Nagy Ödön csíkszeredai képzőművész kőből és bronzból készült alkotását Csíkszereda központjában állították fel. /Emlékeztető emlékmű. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 23./

Nagyváradon a Varadinum csúcspontját a Bazilikában tartott ünnepi szentmise és a körmenet jelentette. Szabó Tibor, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke a magyar kormány ajándékként átadta Tempfli József püspöknek az ezeréves magyar államiságot jelképező millenniumi zászlót. A körmenet után a barokk-korból fennmaradt Szent László-kőszobor köré gyűltek, ahol Tempfli József röviden ismertette a Szent László téren 1738-ban felállított szobor viszontagságos történetét, majd felszentelte az újonnan felállított szobrot. /A 2000. évi Varadinum csúcspontja: ünnepi szentmise és körmenet. = Bihari Napló (Nagyvárad), máj. 22./

Május 18-án kezdődtek a Kolozsvári Katolikus Millenniumi Napok. A jelenlőknek bemutatták a Szent Istvánról elnevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány napok-

ban megválasztott új vezetőségét, nevezetesen Fr. Pál Leó provinciálist és helyettesét, Fr. Bakos Damjánt. – Kolozsvárnak 11 római katolikus temploma van, itt él 14 főszentelt pap, több mint 20 000 katolikus hívő, pár száz főiskolás, római katolikus fakultás van az egyetemen, katolikus sajtó működik, katolikus ifjúsági lelkesítés szolgálata, az egyetlen római katolikus nyomda is itt létezik. /Fodor György: „Ha világhosszú gyűjtőnek, nem teszik véka alá” = Szabadság (Kolozsvár), máj. 24./

Romániában tíz éve alakult újjá a cserkészmozgalom. Gyergyószárhegyen május 27-én ünnepük a Romániai Magyar Cserkészszövetség fennállásának 10. évfordulóját. /Józsa Zsuzsanna: Légy résen! = Brassói Lapok (Brassó), máj. 26./

Május 26-án megkezdődött a Határon Túli Magyar Színházak XII. Fesztiválja Kisvárdán. Június 4-ig 25 társulat 42 előadását láthatja a zsűri és a közönség. A kisvárdai fesztiválon 16 romániai – köztük 2 színművészeti egyetem teátruma, valamint 5 báb-, gyermek – és ifjúsági színház 4 jugoszláviai, 2 szlovákiai és 1 ukrainai magyar társulat vesz részt. /Határon túli magyar színházak fesztiválja. = Nyugati Jelen (Arad), máj. 27./

Május 26-án Kézdivásárhelyen Petőfi Sándor-szobrot avattak, a költő nevét viselő iskolában. Petőfi bronzból öntött szobra Vetró András alkotása. Ünnepeltek a rétyiek is: a brassói 24. gyalogezred helyreállított emlékművét avatták fel. /Szobor és emlékmű. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 30./

Gyergyószentmiklóson zajlott május 25-26-án A magyar államalapítástól a kisebbségi sorsig címmel rendezett történészkonferencia. Rangos történészek tartottak előadást. – A Gyergyói Népfőiskola dr. Garda Dezsőnek köszönhetően évről évre megrendezi a történészkonferenciát. /Gál Éva Emese: Történészkonferencia kettős ünnep jegyében. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 1./

Május 8-án elhunyt dr. Ferenczi István régész-történész. Apját, Ferenczi Sándor régészt követhette testvérével, Ferenczi Géza régésszel együtt az erdélyi tudomány szolgálatában. Az egyetemen dolgozott, a kolozsvári Történelmi Múzeumban, az Erdélyi Múzeum-Egyesületben, és még két évvel ezelőtt is népszerűsítő előadásokat tartott. Az utóbbi években az erdélyi gyepükkel kapcsolatban végzett régészeti feltárásokat. /Kovács Ferenc: Búcsú dr. Ferenczi Istvántól. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 1./
Dr. Ferenczi István /Kolozsvár, 1921. ápr. 15. – Kolozsvár, 2000. máj. 8./

A Kárpát-medencei kisebbségi magyar közművelődési szervezetek képviselői tanácskoztak június 2-4-én Budakalászon. Összesen 73 civil szervezet jelentkezett, kétharmaduk Erdélyből, a többi Szlovákiából, Jugoszláviából, Ukrajnából és Horvátországból. Az első napon ott volt Szabó Tibor, a HTMH elnöke is. /Guther M. Ilona: Budakalászi fórum a civil társadalom erősítéséért. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 5./

Június 2-án tartották az I. Csángó Oktatási Konferenciát Csíkszeredában. Csicsó Antal, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnöke kijelentette, hogy a jelenlevők felelősek a magyar nemzet ezen darabjáért, mert az összmagyarságnak is érdeke a

csángómagyarok integrálódása. /Hátsekné Kovács Kinga): Hogyan tovább, csángó oktatás? = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 5./

Elhunyt Kolozsváron Károly Sándor szobrászművész. Munkái városát gazdagították, így a Szamos-híd kovácsoltvas korlátai, a Főtér Mátyás-szobrát körülvevő park kovácsolt lámpái. /Cs. Erdős Tibor: Vigasztalás. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 6./
Károly Sándor /Kolozsvár, 1948. nov. 4. – Kolozsvár, 2000. jún. 5./

Június 10-én több mint 200 ezer ember vett részt a csíksomlyói pünkösdi búcsún, a zarándoklaton és szabadtéri szentmisén, melyet Jakubinyi György gyulafehérvári katolikus érsek celebrált. A zarándoklaton részt vett a magyar kormány több tagja. A szentmise után passiójátékot, csángó misét mutattak be, este pedig a Hármashalom oltárnál a Szent Kinga gyűrűje című zenés misztériumjátékot adták elő. /Negyedmillió zarándok Csíksomlyón. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 12./

Június 10-én ballagtak Nagyváradon a Partiumi Keresztény Egyetem /PKE/ első végzősei. Idén 148-an végeztek a PKE szociális munkás-vallásanár, német nyelv- vallás- tanár, közgazdaság-intézményi menedzsment, tanítóképző-idegen nyelv és tanítóképző-kántor szakának nappali és levelező tagozatán. /Haraji Tóth Hajnal: Ballagás a Partiumi Keresztény Egyetemen. = Bihari Napló (Nagyvárad), jún. 12./

Ismeretlen tettesek június 19-re virradó éjszaka vörös festékekkel bemázolták Köröstárkányon a magyar mártírok emlékművét. A helyi RMDSZ-szervezetbeli fiatalok fáradságos munkával letakarították, amennyire lehetett. Helyenként az oldószer a feliratot is lemosta. Az eset a helyhatósági választások második fordulóját követő éjszakáján történt. /Máté Zsófia: Köröstárkányban kiújult a feszültség. Az emlékművön álltak bosszút. = Bihari Napló (Nagyvárad), jún. 20./

Marosvásárhelyen június 20-án éjjel ismeretlenek megrongálták Borsos Tamás egykori vásárhelyi főbíró június 21-én leleplezendő szobrának talapzatát, és felgyújtották az azt beborító leplet. Fodor Imre eddigi polgármester szerint az eset – a választások második fordulója után – politikai üzenetet is hordoz. Fodor ismeretlen tettesek ellen feljelentést tett a rendőrségen, de – mint mondta – ezúttal sem vár eredményt ettől a lépéstől, hiszen mind a mai napig nem kerültek rendőrkézre a kétnyelvű helységnévtáblák lefestői, megrongálói sem. /Bihari Napló (Nagyvárad), jún. 21./

Dr. Balázs Lajos csíkszeredai néprajzkutatót a Magyar Néprajzi Társaság Ortutay Gyula-díjjal tüntette ki a folklórtudományban nyújtott magas teljesítményeiért. Dr. Balázs Lajos célja volt az emberi élet hármaskörének a kutatása és átadása a magyarság-tudomány számára. – Balázs Lajos munkái egyetemeken magyar néprajz szakán bibliográfiaként szerepelnek. /Hátsekné Kovács Kinga: Egy tudományos életpálya hitelesítése. Interjú dr. Balázs Lajossal. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 23./

Június 19-én református templomot szentelt Nyáradremetén dr. Csiha Kálmán püspök. /Templomszentelés Nyáradremetén. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 23./

Szilágyi Zsolt képviselő jelen volt azon a találkozón, amelyen a moldovai csángó-magyarok elmondották gondjaikat az Európa Tanács kisebbségi keretegyezményének gyakorlatba ültetését ellenőrző szakértői bizottság tagjainak. Csicsó Antal, az MCSMSZ vezetője és Nyisztor Mihály, a csángó-magyarok szövetségének onești-i alelnöke tájékoztatta az Allan Philips, a Minority Rights Group, londoni székhelyű szervezet elnöke vezette csoport tagjait arról, hogy miként (nem) valósul meg a kisebbségi keretegyezmény Csángóföldön. Konkrét példákkal illusztrálta, hogy a népszámlálás szabályosságát, a szabad gyülekezéshez való jogot, illetve az anyanyelv használatához, valamint az anyanyelvi oktatáshoz való jogot megsértették. /Magyar Balázs: Csángó-magyar kérdések. Beszélgetés Szilágyi Zsolt képviselővel. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 26./

Marosvásárhelyen június 23-25-e között a Katolikus Napok keretében felavatták a Caritas Otthoni Betegápoló Központot, a felújított Keresztelő Szent János templom udvarán leleplezték Márton Áron püspök szobrát, Izsák Márton szobrászművész alkotását. Az ünnep legjelentősebb momentuma a Deus Providebit Tanulmányi Központ felavatása volt. /Katolikus Napok. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 24., jún. 26., Máthé Éva: „Hitből és akaratból született!” = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 27./

Az erdélyi millenniumi rendezvénysorozat keretében június 24-én tartották meg Szilágycsehben a Szilágycsehi és Tövisháti Népfőiskola alakuló fórumát. /Makkay József: Magyar népfőiskola alakult Szilágycsehben. = Szabadság (Kolozsvar), jún. 26./

Június 25-én rendezték meg Székelykeresztúron a 19. fűvősfesztivált. /Nagy P. Zoltán: Keresztúri fűvősfesztivál. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 26./

Medgyesen június 25-én felavatták a Millennium Házat. A tízezer főnyi szórvány otthont teremtett magának a szülőföldön. Medgyesen felépült a Szent István templom, rövidesen megnyitják a katolikus ifjúsági házat. A reformátusok óvodát és szórvány-bentlakást létesítettek, s jelenleg egy szellemi műhely, a Bocskai-ház megnyitásán fáradoznak. /Zsehránszky István: Otthont, életet! = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 28./

Németh Csaba, Puskás Bálint Kovászna megyei RMDSZ-szenátorok, Birtalan Ákos, Márton Árpád és Tamás Sándor Kovászna megyei RMDSZ-képviselők nyilatkozatban tiltakoztak a Földvár határában felállított emlékmű ledöntése ellen. A barbár ledöntést több televíziós csatorna is bemutatta. /Állítsák vissza a földvári emlékművet! = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 29./

Június 24-én Tordaszentlászlón a helyi Thamó Gyula Közművelődési Egyesület szervezésében megrendezték a XI. Szent László-napi kórustalálkozót. /XI. Szent László-napi kórustalálkozó Tordaszentlászlón. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 29./

Június 29-30-án falunapok Gyergyócsomafalván, amelynek kiemelkedő rendezvénye a negyedik születésnapját ünneplő Csomafalvi Értelmiségi Fórum. /Gyergyócsomafalva a millenniumi váltásban. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 5./

A Református Világtalálkozó erdélyi rendezvényeit július 7-én a marosvásárhelyi Vártemplomban Tőkés László püspök, a Magyar Református Világszövetség elnöke nyitotta meg. Elítélte azokat, akik magyarként megosztották a város magyarságát, s párszáz szavazat miatt elveszítették a város vezetését. Másnap felavatták a Marosvásárhelyen a kövesdombi új templomot. Július 9-én Kolozsváron folytatódott a Református Világtalálkozó. 1989 után 34 templom épült és 44 új református gyülekezet jött létre az Erdélyi Református Egyházkerületben. /Kolozsvárra érkezett a Református Világtalálkozó. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 10., (Máthé Éva): IV. Magyar Református Világtalálkozó. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 10./ Július 9-én a Reformátusok IV. Világtalálkozója keretében Szatmárnémetiben felavatták a Szamos-negyedi templomot. A Szamos-negyedint kívül Zilahon, Angyalkúton, Nagyváradon avatnak új templomot. /Fodor István: A Reformátusok IV. Világtalálkozója keretében. Tegnap felavatták a Szatmár-Szamos-negyedi templomot. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), júl. 10./

Július 7-én végén Pozsonyban együttműködési megállapodást kötött az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) és a Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség (Csemadok). /EMKE-CSEMADOK együttműködés. = Bihari Napló (Nagyvárad), júl. 11./

Július 2-12. között a kézdivásárhelyi Vigadó művelődési ház, a Molnár Józsiás Közművelődési Egyesület és a hatvani Ratkó József Közművelődési Egyesület Bereckben szervezte meg az immár hagyományos Hatvan-Kézdivásárhely olvasótábort. /Olvasótábor Bereckben. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), júl. 15./

Július 16-án, vasárnap ünnepi istentisztelettel kezdődött Nagyszalontán a Református Ifjúsági Világtalálkozó, amelynek első napi fő eseménye Bocskai István fejedelem szobrának felavatása volt. Dávid Ibolya miniszter megjelent az avatáson. /Református Ifjúsági Világtalálkozó nyílt Nagyszalontán. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 18./

Július 19-én az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége megbeszélést tartott a Romániai Magyar Szórványtanács elnökségével. Vetési László, a Szórványtanács társelnöke és a református egyház szórványügyi előadója bemutatta az „Úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk” című stratégiai tanulmányát. A szórványprogramok finanszírozására szolgáló összegek messze elmaradtak a romániai magyar nemzeti közösség szórványban élő alapintézményeinek (oktatás, művelődés, hagyományörzés, egyházak) fenntartásához és működtetéséhez szükséges minimumtól. /RMDSZ Tájékoztató (Bukarest), júl. 19. 1766. sz./

A VIII. Bolyai Nyári Akadémia megnyitóján, július 17-én Csíkszeredában Burus Siklódi Botond, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének főtíkára és Lászlófy Pál elnök köszöntötte a megjelenteket. /Hátsekné Kovács Kinga: Bolyai Nyári Akadémia lesz, amíg Erdélyben magyar ember él. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 21./

Július 24-én megnyílt a XI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor. Kövér László, a Fidesz-Magyar Polgári Párt elnöke felhívta a figyelmet arra, hogy a tábor

szervező, annak rendezvényein részt vevő fiatal politikus-generáció megvetette lábát az elmúlt évtizedben Magyarországon és Romániában, befolyásolta a dolgok alakulását. Toró T. Tibor az erdélyi magyar közösséget saját politikai alrendszerrel rendelkező társadalomként határozta meg, az RMDSZ-t a közösségi önkormányzat fórumának nevezve. /Centrupártok és együttműködés. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 25./

Negyedik alkalommal rendeztek határon túli magyar és a magyarországi kisebbségi média szereplői számára találkozót Pannonhalmán, a bencés monostorban. Az augusztus 1-4-e között tanácskozáson százhatvanan vesznek részt Horvátországból, Felvidékről, Erdélyből, Kárpátaljáról, Burgenlandból, Vajdaságból és Szlovéniából. /Média-találkozó Pannonhalmán. = Hargita Népe (Csíkszereda), aug. 2./

Ismeretlenek megrongálták a Gál Sándor-szobrot Csíkszeredában: elhasadt egy márványlap, maga a szoboralak nem csorbult. /Szondy Zoltán: Megcsúfolt szobor. = Hargita Népe (Csíkszereda), aug. 3./

Szódemeter negyven lelket számláló református magyarsága 1990 óta minden évben megünnepli Kölcsey Ferenc születésének évfordulóját. /Fejér László: Tisztelgés Szódemeteren. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 8./

A Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség elnöke által vezetett A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága az idén először rendezte meg Magyarország határain kívül – Marosvásárhelyen – a sorban kilencedik Anyanyelvi Konferenciát. Augusztus 11-én a Kultúrpalotában megkezdődött a nagyszabású, négynapos rendezvény. Köszöntő beszédet mondott Sütő András író. /Máthé Éva: IX. Anyanyelvi Konferencia. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 11./

Tempfli József nagyváradai megyés püspök július 24-én Margittán felszentelte az új Árpád-házi Szent Margit katolikus templomot. Ez a kisváros második római katolikus istenháza. /Tüzes Bálint: Árpád-házi Szent Margit templom Margittán. = Vasárnap (Kolozsvar), aug. 13./

Nagyváradon rendezték meg augusztus 11-13-a között a magyar baptisták II. világtalálkozóját. A világtalálkozó házigazdája a Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége volt, melynek több mint 8 ezer tagja van. /Magyar baptisták II. világtalálkozója. = Szabadság (Kolozsvar), aug. 14./

Augusztus 11-én szentelték fel a Csíksomlyón a Csíksomlyó Ágacskája nevet viselő klarissza-kolostort. Dr. Jakubinyi György érsek jelentős eseménynek nevezte, hogy Csíksomlyón a XVI. század óta először kolostort szenteltek. /(Hátsekné Kovács Kinga): Klarissza-kolostor Csíksomlyón. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 14./

Augusztus 12-én megkezdődtek Szilágycsehen a IV. Tövisháti Napok rendezvényei, a Tövisháti Művelődési Egyesület és a református egyházközség szervezésében. /Szabó Csaba: A lélekforradás ünnepe Szilágycseheben. = Szabadság (Kvár), aug. 14./

Augusztus 18-án ünnepélyes keretek között megnyitották a II. Szent István-napi Néptánctalálkozót a kolozsvári Állami Magyar Színházban. A hét végén Kolozs megye több településén emlékeznek az államalapító szent királyra. /Megnyitották a II. Szent István-napi Néptánctalálkozót. = Szabadság (Kolozsvár), aug. 19./

Az Élő Erdély (<http://www.hhrf.org/erdely>) elnevezésű honlap az első kizárólag interneten megjelenő, kiadó és szerkesztőség nélküli, alulról szerveződő romániai magyar folyóirat. /Klárk Attila: Élő Erdély. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 19./

Elhunyt dr. Mészáros Miklós, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem geológia-földrajz szakos tanára, földtudományi szakiró. A Bolyai Tudományegyetemen majd az egyetemes Babeş-Bolyain egyetemi tanár, prodékán, tanszékvezető. /Ördög I. Béla: Dr. Mészáros Miklós (1927. szept. 12. – 2000. aug. 22.). = Szabadság (Kolozsvár), aug. 24./
Mészáros Miklós (Kolozsvár, 1927. szept. 12. – Kolozsvár, 2000. aug. 22.)

Hargitafürdőn rendezték meg augusztus 24-27-e között az Erdélyi Magyar Közlemény- és Könyvtárügyi konferenciát. /Könyvtárakról magaslaton. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 26-27./

Hetedik alkalommal rendezték meg augusztus 25-26-án a Maros megyei Hármásfaluhoz tartozó Székelyszentistvánon az államalapító Szent István király emlék-ünnepét. Megkoszorúzták Szent István szobrát. Ez volt az első köztéri szobor, amelyet Erdélyben a magyar államalapító király tiszteletére emeltek. /Szent István-emlékünnepség. = Szabadság (Kolozsvár), aug. 29./

A Castellum Alapítványt Nagyenyeden hozták létre, tagjai az erdélyi történelmi családok tagjai, leszármazottjai. A legutóbbi rendes negyedévi közgyűlésre augusztus 26-27-én Gernyeszegen került sor. /Boér Károly: Hagyomány és jelenlét. = Brassói Lapok (Brassó), szept. 1./

Szeptember 3-án temették dr. Székely Zoltánt /sz. Dés, 1912. nov. 18./, Délkelet-Erdély legjelentősebb régészét. A tudós életpályája elválaszthatatlanul kapcsolódott a Székelyföldhöz, Sepsiszentgyörgyhöz. 1949-1990 között a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatójaként rangos kutatóműhelyé alakította az intézményt. Erdély ősi, ó- és középkori történetének vizsgálatában értékes hozzájárulással gazdagította múltunk értékeit. Erdély / Székelyföld történetére vonatkozó szakközleményei jelentek meg világnyelveken is. A kilencvenes évi változásokat követően végre teljes egészében közölhette a zabolai-petőfalvi Árpád-kori temetők általa kiásott gazdag leletanyagát. /(Flóra Gábor): Értékeinket gazdagítva. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 4./

Szeptember 6-ra virradóra a Nagyváradon a várad-szőlősi római katolikus templom kertjében 10-15 régi márványsírkövet törtek össze ismeretlen vandálok. Hasonló garázdaságok már korábban is történtek. /Balla Tünde: Sírkőgyalázás a templomkertben. = Bihari Napló (Nagyvárad), szept. 7./

A Hunyad megyei Algyógyon augusztus 29-én nyolcadik alkalommal gyűltek össze az erdélyi és királyhágómelléki református szórványgondozó lelkipásztorok, vallás-tanárok, teológusok, hogy számba vegyék a szórvány helyzetét. A tanácskozásról kiadott nyilatkozat /Algyógyi nyilatkozat/ szerint a magyarság felelős vezetői magukra hagyták a kisközösségeket. Növekszik a kivándorlás aránya. – El kell készíteni a szórványmagyarság egységes etnikai vitalizációs és rehabilitációs stratégiáját. /Algyógyi Nyilatkozat, avagy mit ér a szórvány, ha magyar? = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 8./

Szatmár megyében az elmúlt tíz esztendőben a római katolikus egyház segélyszervezete tett legtöbbet a szociális gondok enyhítéséért. A szatmári Caritas ünnepséggel emlékezett meg a szervezet létrejöttének 10. évfordulójáról, egyúttal felavatták új székházát: egy régi épületet, a pasztorizációs központot fejték meg egy emelettel. Ma már külön orvosi központja van a szervezetnek, korszerűen felszerelt rendelőkkel, betegellátókkal. Létrehozták az erdődi cigányóvodát. A Caritas szociális konyhát létesített az idős embereknek. Sorra indultak be a többi intézmények, a fejlődésben visszamaradt gyermekek rehabilitációs centruma, az öregek napközi otthona, a nagykarolyi, nagybányai, felsővisói fiilálé. /Sike Lajos: A segélycsomagosztástól a nagy szociális programokig. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 8./

Szeptember 10-én felavatták Szentjebbon Szent István király bronz mellszobrát, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ajándékát, Török Richárd székesfehérvári szobrának mását. Tempfli József megyés püspök köszöntötte dr. Rockenbauer Zoltánt, a magyar kulturális tárca miniszterét, megköszönve segítségét. /Balla Tünde: Királysobrot avatott Szentjebb. = Bihari Napló (Nagyvárad), szept. 11./

A 10 esztendős Figura Stúdió Színház ünnepelő mini színházi fesztivál Gyergyószentmiklóson szeptember 15-17-e között. Többek között fellép a budapesti Szkéné Színház, a debreceni Tabak Színház és a Háromszék Táncegyüttes. A Figura Galériában bemutatják a Figura történetét összefoglaló, Szebeni Zsuzsa szerkesztette könyvet. /Bajna György: Színházi Napok Gyergyóban. = Hargita Népe (Csíkszereda), szeptember 12./

A bukaresti Legfelsőbb Bíróság december 5-ére halasztotta az Agache-ügy vádlottjainak tárgyalását – tájékoztatott Frunda György, a kézdivásárhelyi vádlottak ügyvédje. A védelem az 1989 decemberében meglincselt kézdivásárhelyi milicista meggyilkolásával vádolt Paizs Ottó és Héjja Dezső egészségügyi állapotára hivatkozva kért halasztást. A szeptember 12-i tárgyaláson ismét jelen volt az Agache család meghívottjaként Petre Țurlea képviselő. A november 18-i másodfokú ítélet: Filip Orbán Daniella Kamilla hét év börtönbüntetést, Paizs Ottó és Héjja Dezső négy-négy évet, Reiner Anton három évet és az eredetileg felmentett ifj. Konrád János szintén három évet kapott. /Kedvező döntés az Agache-perben. = Krónika (Kolozsvár), szept. 13./

Szeptember 13-án Kolozsváron, a polgármesteri hivatalban újabb legionárius szimpóziumot tartottak Corneliu Zelea Codreanu és a holnapi Románia címen. Kónya-Hamar Sándor megyei RMDSZ-elnök emlékeztetett, hogy júniusban interpellált a parla-

mentben a kolozsvári Keresztény-Nacionalista Klub tevékenysége és a magyar diáklányok ütlegetése ügyében. Bukarestben naponta egyenruhában vonulnak a legionáriusok, és a kormány tűri ezt. Kónya-Hamar Sándor interpellációja után a belügyminisztérium azonnal intézkedett a lányok ügyében, annak ellenére, hogy a rendőrpárancsnok utolsó percig tagadta a történeteket. Nemzetközi visszhangja is lett, az ügy bekerült a legnagyobb román tévéadók műsoraiba is. Március 15-én a legionárius társaság működött közre a koszorúk eltüntetésében, és a rendőrség, valamint az ügyészség hivatalos folyamodványok ellenére sem tett semmit. Nagyon sok vasgárdista szimpatizáns máris a hatalom közelében van. Kónya-Hamar Sándor elmondta még, hogy „nálunk nyilvánosan lehet gyalázni egy népcsoportot vagy annak képviselőit, mikor ez a világon sehol sem megengedett.” Egyik román párt sem kezdeményezte, hogy a Légiót mint neonáci mozgalmat betiltsák. /Gál Mária: Legionárius szimpózium a kolozsvári polgármesteri hivatalban. Aki hallgat, cinkossá válik. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 14./

Szeptember 19-24. között rendezik meg a III. Csíkszeredai Társadalomtudományi Szemináriumot Vidék és globalizáció a harmadik évezred küszöbén címmel. Egyúttal megünnepli 20. születésnapját a csíkszeredai társadalomkutató munkacsoport, illetve 10. születésnapját a belőle kifejlődött Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport (KAM), illetve az immár intézményként működő KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. /Vidék a Világban – Világ a Vidékben. III. Csíkszeredai Társadalom-tudományi Szeminárium. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 14./

Polgárháborús hangulat szeptember 14-én Klézsén, amikor egy szakértői vegyes bizottság a helyszínen folytatott vizsgálatot a magyar oktatást kérvényező szülők körében. A Sántha Attila tanácsos (Oktatásügyi Minisztérium), Marian Bunghez Bákó megyei helyettes főtanfelügyelő, a prefektúra és a Kisebbségügyi Minisztérium képviselői alkotta testület megkezdte az anyanyelvű képzés beindításáért folyomódó személyek meghallgatását. Délután húsz-huszonöt fős, erősen ittas csoport elállta a helyi iskolába igyekvő szülők útját. A randalírozókat Ioan Joca polgármester, Augustin Pascaru plébános, a PRN és a PUNR helyi szervezetének tagjai biztatták. Az iskola épületéből kilépő küldötteket a hőzöngők szitkokkal, kiabálásokkal fogadták. Dumitru Nada, a Bákó megyei prefektúra igazgatója emellett szóban is arra ösztönözte a leitatott férfiakat, hogy álljanak ellen a „magyar betolakodóknak”. Ilinka Cecília, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége jogtanácsosa és Róka Szilvia, a szervezet alelnöke személygépkocsival akarta elhagyni a helyszínt, az autót azonban kis híján a benne ülőkkel együtt felborították a randalírozók. Kötő József oktatásügyi államtitkár „erőszakos, fasiszta” megnyilvánulásnak nevezte a történeteket. /Magyarelleses hőzöngés Klézsén. = Krónika (Kolozsvár), szept. 15./

Szeptember 16-án leleplezik Érmihályfalva főterén Bocskai István erdélyi fejedelem szobrát. /Érmihályfalva. Bocskai-szobor a főtéren. = Bihari Napló (Nagyvárad), szept. 15./

Szeptember 15-16-án került sor Gyilkostón a IX. Közgazdász Vándorgyűlésre és a Romániai Magyar Közgazdász Társaság 10 éves fennállásának jubileumi ünnepségére. A vándorgyűlésen több mint 200 közgazdász előtt az adórendszerekkel, az adóreformmal

kapcsolatosan tartottak színvonalas értekezéseket. /Tisztújítás a közgazdászársaságnál. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 16./ A Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT) 13 helyi szervezetének mintegy 500 magyar közgazdász tagja van. Az új elnök, Somai József, a társaság alapító tagja és 1995 óta ügyvezető alelnöke. Az ifjúsági frakció (RIF) mostanra igen aktívan működő szervezet lett. Ma már saját vándorgyűléseket tartanak. /Rácz Éva: Hogyan tovább, közgazdászok? = Szabadság (Kolozsvár), nov. 3./

Szeptember 16-án Tasnádon, a városi múzeum épülete előtti parkban felavatták a város nagy szülöttének, Bíró Lajos természettudósnak bronz mellszobrát, Nagy Lajos Imre nyíregyházi szobrászművész térítésmentesen elkészített alkotását. /Boros Ernő: Szoboravatás Tasnádon. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), szept. 18./ Tasnádon először Bíró Lajos névvel avattak emléktáblát a református templomban (1991). A következő tábla Harag György rendező szülőházára került (1993), majd Tasnád szülötte, a közkedvelt író, kabarészerző Nóti Károly emlékét idéző felirat a művelődési otthon falán olvasható 1999-től. Bíró Lajos /1856-1931/ természettudós hat évet töltött a pápuák földjén. Több mint 50 tudományos és ismeretterjesztő cikket, két könyvet írt. /S. Muzsnay Magda: Bíró Lajos-szobrot avattak Tasnádon. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 19./

Szeptember 16-án Hargita megye három önkormányzati színházának tagjai megbeszélésre gyűltek össze Csíkszeredában. A csíkszeredai, gyergyószentmiklósi és székelyudvarhelyi színházak képviselői közösen keresték a társulatépítés lehetséges megoldásait. /Megyénk színházainak találkozója. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 18./ Parászka Miklós a Csíki Játékszín igazgatója rámutatott: előnyösebb, hogy a megyében három, sajátos arculattal rendelkező színház létezik. Ez jobb, mint egy mammutszínház, amely nehezebben tartható fent. /Kiss Edit: Találkoztak a Hargita megyei színházak vezetői. = Krónika (Kolozsvár), szept. 18./

Illyefalván immár teljessé vált a településhez kötődő neves írók életművét bemutató állandó kiállítás. A Séra-kúriában felavatták Jókai Mór, Mikszáth Kálmán és Szabó Dezső mellszobrát. A kúriában berendezett tetőcsarnokban már működő Jókai és Mikszáth állandó kiállítás után, szeptember 13-tól Szabó Dezső életművét szemléltető kiállítás is gazdagítja Illyefalva írói „múzeumának” anyagát. /Ünnep a Séra-kúriában. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 19./

Csíkszeredában bejegyezték a Magyarok Székelyföldi Társaságát. Az Alapítólevélben megfogalmazták tevékenységük alapelveit. „Az MSZT független egyesület, amely a Székelyföldön élő magyarság anyanyelvének ápolását és megőrzését, kulturális hagyományainak fenntartását és átörökítését, gazdasági életlehetőségének növelését, valamint magyarságtudatának fejlesztését és értéképviselését tekinti követendő céljának.” /Beder Tibor, az MSZT elnöke: Bejegyezték a Magyarok Székelyföldi Társaságát. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 21./

Kötő József oktatásügyi minisztériumi államtitkár lemondását követelte Anghel Stanciu /Nagy-Románia Párt/ képviselő, a képviselőház tanügyi bizottságának elnöke, aki Mugur Isărescu miniszterelnök közbelépését is kérte. Stanciu szerint Kötő „az etnikai alapon történő megkülönböztetést támogatja”. „A Magyar Csángószövetség terrorizálja a

lakosságot, és kényszeríti a románokat, hogy magyarnak vallják magukat, az RMDSZ és a magyar kormány pedig különböző segélyeket folyósít a szövetségnek, amivel a listákra való iratkozásra csábítja a románokat” – állította Stanciu. – Kötő József a Szabadságnak elmondta, Anghel Stanciu akciója szervesen kapcsolódik az oktatásügyi minisztérium Bákó megyébe kiszállt bizottságának botrányos megfenyegetéséhez. /Salamon Márton László: Kötő József menesztését kérte Anghel Stanciu. A nagy-romániás képviselő a csángók beadványára hivatkozott. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 22./

A román hadsereg tervezett reformja során egyetlen alakulatot sem számolnak föl Hargita és Kovászna megyében, sőt növelni fogják a katonák számát – derült ki Sorin Frunzäverde védelmi miniszter székelyföldi látogatása során. A pótköltségvetés elfogadását követően külön alapot hoznak létre a hargitai és kovásznai gondok orvoslására. Ebből a külön alapból sok új lakást vesznek a tisztek számára. /Militaryizálják a Székelyföldet. = Brassói Lapok (Brassó), szept. 22./

Csíkszeredán, szeptember 23-24-én tartja közgyűlését, egyben a kórustalálkozót a Romániai Magyar Dalosszövetség. A tudományos tanácskozás fő témája az erdélyi kóruséneklés helyzete, múltja és kilátásai. /Gáspár Attila: Tanácskozik a dalosszövetség. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 22./

A Homo Ludens Alapítvány második alkalommal szervezte meg szeptember 15-17. között a Romániai Magyar Bábostalálkozót Kolozsváron. Kilenc társulat lépett fel. A résztvevők közül három társulat állami költségvetésből tartja fenn magát: a marosvásárhelyi Ariel, a nagyváradi Arcadia valamint a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház bábtársulata. /Szabó Attila: II. Romániai Magyar Bábostalálkozó – Kolozsvár. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 23./

Szeptember 22-én a III. Csíkszeredai Társadalomtudományi Szeminárium keretében megkezdte munkálatait a Vidékfejlesztés a Székelyföldön témájú konferencia. A két-napos régiófejlesztési tanácskozáson a Helyi Fejlesztések Közép-Európai Információs Hálózata (CELODIN) programot mutatták be. /Régiófejlesztési konferencia. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 23./

Szeptember 23-24-én Árkoson ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete. A rendezvényen szó esett az erdélyi újságíróképzésről, a szakma sajátos kérdéseiről, a romániai magyar sajtó kilátásairól és lehetőségeiről és átadták az egyesület 1999. évi díjait. Díszoklevéllel jutalmazták azt a több mint nyolcvan kollégát, akik az egyesület fennállása óta jelentős mértékben vállaltak részt annak munkájában. /Nagy Zsuzsanna: Árkoson ünnepelt a romániai magyar sajtó. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), szept. 25./

Szeptember 23-án átadták Csíkszereda első református templomát, melyet dr. Csiha Kálmán püspök szentelt fel. Képviseletük magukat a templomépítést támogató hollandiai és svájci gyülekezetek is. /Parászka Boróka: Református templomavató. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 25./

1996 húsvétján dr. Jakubinyi György érsek meghirdette a gyulafehérvári főegyházmegye zsinatát. A zsinat befejező munkálatai Csíksomlyón szeptember 24-től szeptember 28-ig tartanak. A főegyházmegyei zsinat szeptember 29-én bemutatandó szentmisevel zárul a gyulafehérvári székesegyházban. Az ünnepi főpásztori szentmise keretében dr. Czirják Árpád zsinati megbízott átadja a főegyházmegye érsekének az elfogadott és megszavazott végleges zsinati dokumentumot. Záró mozzanatként Szabó Tibor, a Magyar Köztársaság Határon Túli Magyarok Hivatalának államtitkára átadja dr. Jakubinyi György érseknek a millenniumi emlékHzászlót. /Fodor György: Megkezdődtek a gyulafehérvári főegyházmegyei zsinat befejező munkálatai. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 26./

A Kriza János Néprajzi Társaság és a Megyei Kulturális Központ néprajzi konferenciát rendezett Homoródszentmártonban a népi gyógyászat témakörben, szeptember 22-24. között. /Népi gyógyászati konferencia Homoródszentmártonon. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 26./

A 70 éves Király Károlyt köszöntése. Bátor kiállításai tették ismertté a nevét. Életútjának ellentmondásai ellenére Király Károly nem ismerte a megalkuvást. Nyílt kártyákkal játszott, ez vezethetett 1972-ben a példa nélküli pártállami szakításhoz, és 1990 után, immár egészen más helyzetben és körülmények között, látszólagos „különutasságához”. /Flóra Gábor: Király Károly hetven éves. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 26./

Sepsiszentgyörgyön Domokos Ernő igazgató megnyitotta a 2000-2001-es egyetemi tanévet a Babeş-Bolyai Tudományegyetem sepsiszentgyörgyi kihelyezett tagozatán. A köszöntő szavak immár három fakultás diákjaihoz szóltak, a menedzsment, közigazgatás és tanítóképző hallgatóihoz, románul és magyarul. A három éve működő háromszéki kollégium diákjainak száma mára elérte az ötszázat, míg a tanárok száma negyvenre emelkedett. Ugyanakkor tízezer szakkönyvet számláló könyvtárral, jól felszerelt informatika-laborral rendelkeznek, idén pedig beindulhat a kutatás is. /Ünnepélyes kollégiumi évnyitó. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 29./

A Partiumi Keresztény Egyetemnek /Nagyvárad/ 647 hallgatója van, közülük 212 elsőéves. A Debreceni Egyetem rektora, dr. Fésűs László a két tanintézmény közötti együttműködésről, a közös elképzelésekről beszélt, dr. Tonk Sándor, a Sapientia Alapítvány elnöke pedig arról, hogy a magyar kormánytól kapott költségvetési támogatás húsz százalékát a PKE fejlesztésére használják fel. /Haraji Tóth Hajnal: Partiumi Keresztény Egyetem. = Bihari Napló (Nagyvárad), okt. 2./

Szeptember 30-án és október 1-jén tartották Gyergyószentmiklóson a VIII. MŰSZIT-et. /Műkedvelő Színjátszó Találkozó/. A legkiemelkedőbb volt a dicsőszentmártoni Népszínház előadása. /Bajna György: VIII. Műkedvelő Színjátszó Találkozó Gyergyószentmiklóson. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 2./

Csíkszeredában második éve működik a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem kihelyezett informatika főiskolai tagozata. Dr. Oláh Gál Róbert frissen kineve-

zett adjunktus, a tagozat igazgatója elmondta, hogy másodévet 30 hallgató kezdett a magyar és 11 a román csoportban, első évet pedig 26-an a magyar, illetve 7-en a román csoportban. A Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány idén is teret biztosít a különböző magyarországi egyetemek távoktatási tagozatainak. A gödöllői Szent István Egyetem agrárközgazdász szakán 5 évfolyam, a soproni Nyugat-Magyarországi Egyetem vadgazda-mérnöki és környezel mérnöki szakán két-két évfolyam működik, mintegy 341 hallgatóval. /Tanévkezdés a főiskolákon. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 3./

Gergely István csobotfalvi plébános az erdélyi magyarság, a magyar kultúra érdekében kifejtett munkásságáért szeptember 21-én Széchenyi István-díjat vett át Budapesten. Gergely István az ifjúsággal foglalkozott, ezért sokszor beidéztek a szekuritátera. Többször fenyegették halállal is. Az árva gyerekekkel 1987 óta folyamatosan foglalkozó plébános 1991-ben hozta létre a Csibész Alapítványt. Ma már 20 házuk, műhelyeik vannak, a gyermekek és a személyzet száma meghaladja a 170-et. /Hátsekné Kovács Kinga: Az emberek szolgálatában – minden időben. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 5./

Október 7-én, vasárnap Székelyhíd községben felavatták az eredeti állapotába visszaállított millenniumi emlékművet, a turulmadárral. Az emlékművet az ezeréves Kárpát-medencei jelenlétünk emlékére emelték 1896-ban. A turult azóta többször eltávolították, utoljára a '40-es években. /(dérer): /Székelyhíd. Újra áll a millenniumi emlékmű. = Bihari Napló (Nagyvárad), okt. 9./

Az erdélyi-magyarországi szellemi elit képviselői október 7-8-án Sepsiszentgyörgyön a Magyar Művelődés Erdélyben 2000 címmel fejtették ki nézeteiket, feleletet keresve az integrálódási, globalizálódási folyamatok teremtette kihívásoknak. /Flóra Gábor: A közös töprengés hullámhosszán. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 10./

A dicsőszentmártoni Népszínház szeptember 29-én Gyergyóditróban is előadta Csiky Gergely A nagymama című színművét. Dicsőszentmártonban már az 50-es évek elején jelentős műkedvelő színjátszás folyt. Ezt 1964-ben betiltották. Amikor 1970-ben újra engedélyezték, irányítója Vitális Ferenc lett, aki a rendező, a díszlet- és ruhatervező feladatát is magára vállalta. Ő volt a színjátszás lelke a városban. Vitális Ferenc idén jan. 4-én elhunyt, Puskás György folytatta a munkáját. A dicsőszentmártoni Népszínház három évtizede működik, ezalatt felléptek 62 romániai és 19 magyarországi helységben. /Gergely Géza: Három évtizednyi színjátszás. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 11./

Sepsiszentgyörgyi és gyergyószentmiklósi társulatok vendégjátékával folytatódik a Vendégségben Budapesten – Határon túli magyar színházi estek harmadik évadjának őszi programja október 13-án és 14-én, a budapesti Thália Színházban. /Budapesti vendégségben a Figura. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 12./

Tudományos ülésszakot tartanak Temesváron október 13-án az 1000 éves Magyarország története kezdeti korszakáról, melyet másnap a Bartók Béla Líceumban vetélkedő követ, hazai és külföldi diákeszettel. /1000 éves Magyarország. Tudományos ülésszak – történelmi-irodalmi vetélkedő. = Nyugati Jelen (Arad), okt. 13./

A moldvai csángó-magyar gyermekek magyar nyelvű oktatása ügyében kialakult helyzet kivizsgálását kérte Szilágyi Zsolt képviselő interpellációjában Mugur Isărescu miniszterelnöktől. /RMDSZ-interpelláció. = Brassói Lapok (Brassó), okt. 13./

Az elmúlt héten magyar egyetemistákat bántalmaztak Brassóban. Az elmúlt évek során az Áprily Lajos Középiskola /Brassó/ könyvtárosa és magyar diákok estek áldozatul részegen randalírozók brutalitásának. Az idén is két diákot bántalmaztak az iskola udvarára betévedt részegek. Nedeczky László igazgató szerint a Városháza megígérte, hogy a rendezvény ideje alatt megoldják az iskola őrzését, de ebből nem lett semmi. Nem úszták meg sebesülés nélkül a postaréti rockszínpadon fellépők sem: a nézők közül néhányan kövekkel dobálták a Valahia és a Taxi együttesek tagjait. /Brassóban sem énekelhetsz magyarul. = Brassói Lapok (Brassó), okt. 13./

Október 13-án kezdődött a Kolozsvár 1000 éve konferencia a kolozsvári Protesztáns Teológia dísztermében. Egyed Ákos, az Erdélyi Múzeum-Egyesület bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztályának elnöke emlékeztetett arra, hogy Kolozsvár mindig jelentős városa volt Erdélynek, Magyarországnak, majd Romániának. Jelenleg válságban van kultúráteremtő ereje. Kötő József, arról beszélt, hogy a történelem során Kolozsvár az egyetemes kultúra továbbfejlesztője volt. Most pedig frontváros, az egyetemes kultúra és a barbárság közötti harc színtere. A főteret éppen sajátos transzszilván magyar kulturális jellege miatt akarják megváltoztatni. /Ördög I. Béla: Kolozsvár ezer évéről, tudományos szemmel. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 14./

A Romániai Magyar Pax Romana tanulmányi találkozója Csíksomlyón október 12-15-e között, Mire nekünk a teológia? – témával a Jakab Antal Tanulmányi Házban – tájékoztatót Jakabffy Tamás, a Romániai Magyar Pax Romana elnöke. /Fodor György: Pax Romana tanulmányi találkozó. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 147

Székelyudvarhelyen az Udvarhelyszéki Magánvállalkozók Szövetsége idén másodszor szervezte meg a Székelyföldi Üzletemberek Találkozóját. /Hátrányok, előnyök városa. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 14./

Október 13-án tartották meg a Romániai Magyar Egyházak Elöljáróinak Állandó Értekezletét Nagyváradon. A megbeszélésen a Sapientia Alapítvány tevékenységéről, az egyházi háttérű erdélyi-partiumi magánegyetemi hálózat kiépítéséről volt szó. A főpapok tájékoztatók a Partiumi Egyetemről is. – Az egyházi vezetők tiltakoztak a Szenátus által nemrég elfogadott, a kommunizmus idején jogtalanul elkobzott ingatlanokkal kapcsolatos jogszabály-javaslat ellen, amely a társadalmi-politikai visszarendeződés irányába mutat. A romániai magyar püspökök egyeztetést kezdeményeznek a határon túli kisebbségi magyar egyházak vezetőivel a státustörvény és a külhoni magyar állampolgárság kérdésében. /Erdélyi egyházfők találkozója Nagyváradon. = Bihari Napló (Nagyvárad), okt. 16./

Aznap, amikor a Román Televízió magyar adása a csángó-magyarokról szóló ke-rekasztal-beszélgetést közvetítette, hirtelen leállt a bákói tv-relé, így Moldova e tájain az

említett műsört nem láthatták. Szilágyi Zsolt RMDSZ-képviselő, a Reform Tömörülés al-elnöke Mugur Isărescu kormányfőt kérte, tegye közhírré: ki döntött a relé üzemeltetésének egy magyar adásnyi időre való beszüntetéséről. /Magyar Balázs: Csángók reléden sötétben. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 16./

A zilahi napok keretében október 15-én Szent István-emléktáblát avattak a zilahi római katolikus templom előcsarnokában. A márványtáblára helyezett, Szent Istvánt ábrázoló bronz féldombormű Adorján Ilona munkája. – Október 15-én, vasárnap a magyar-többségű Vicén szoboravatással egybekötött, mezőségi néptáncfalalkozóra került sor. Dr. Semlyén Zsolt magyarországi vallásügyi államtitkár beszéde után leleplezték a Szent István bronz mellszobrot, Sárpátki Zoltán csíkszeredai művész alkotását. /Szabó Csaba, Tóthpál Tamás: Millenniumi rendezvények Erdély-szerte Szent Istvánnak állítottak emléket Zilahon és Vicén. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 17./

Az augusztusban Székelyudvarhelyen megalakult Székelyföldi Közösségfejlesztők Egyesülete október 11-én a Városházán tartotta irodaavató találkozóját. Elhangzott: a jelenlegi közösségi erő nem tartja itthon a fiatalokat. Tájékoztató szemlélettel kellene elindítani a közösségfejlesztést. /Szász Emese: Irodaavató és programzáró találkozó. Újabb székelyföldi kezdeményezés. = Udvarhelyszék (Székelyudvarhely), okt. 18./

A Nonprofit Szervezetek Forrásközpontja /CREST/ Szatmárnémetiben van, az elsők között jött létre, vezetője dr. Héjja Botond. Legutóbbi összeövetelükön nyolc megyéből összesen 160-an cseréltek véleményt. Nagy érdeklődés kísérte a közösségfejlesztéssel foglalkozó témát, szó volt a faluturizmusról is. /Sike Lajos: Jó pályázatokra mindig találni pénzt. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 17./

A Tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának székelyudvarhelyi tagozata az idén a harmadik tanévnyitóját tartotta, emlékeztetett dr. Kandikó József főiskolai főigazgató. /Komoróczy György: Közgazdasági egyetemi kart Székelyudvarhelyre. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 18./

Október 21-én Kolozsváron, a Báthori István Líceumban ünnepélyesen átadták a Mocsáry Lajos-díjakat Béres Károly református lelkésznek, az újvidéki Ökumenikus Szeretetszolgálat vezetőjének, Bőjte Csaba ferences szerzetesnek, a dévai Szent Ferenc Alapítvány vezetőjének és Koenig Helmutnak, a magyarság érdekében kifejtett áldozatos munkájáért. /Átadták a Mocsáry Lajos-díjat. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 23./

Október 21-én Kolozsváron tanácskoztak az ország magyartanárai. Török Ferenc főtanfelügyelő-helyettes szerint Trianon óta nem volt még Erdélyben a magyartanároknak ilyen fajsúlyú tanácskozása. /Nem tananyag-, hanem követelményközpontú az új kilencedikes tanterv. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 23./

Október 22-én felszentelték a Kolozsmonostori Református Egyházközség új templomát. /Papp Annamária: Felszentelték a Kolozsmonostori Református Egyházközség templomát. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 23./

Október 23-án Kolozsvárott az Erdélyi '56-os Bajtársi Társaság és a VET szervezésében emlékeztek az 1956-os forradalomra. /Nánó Csaba: Az 1956-os forradalomra emlékeztek Kolozsváron. Mindenkinek meg kell találnia a közös cselekvés módját. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 24./ Gagyi Balla István történész '56 Erdélyben című CD-je adatokat, interjúkat tartalmazó 40 órás hanganyag. Gagyi Balla István tíz évig gyűjtötte az anyagot. /Nánó Csaba: Az '56-os forradalom Erdélyben CD-én 26 elítelt visszaemlékezése. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 25./

Október 23-án Csíkszeredában gyűltek össze a volt politikai foglyok és számos városbeli, hogy az 1956-os forradalomra emlékezzenek. Hasonló megemlékezésre került sor a csobotfalvi temetőben, ahol a Szoboszlai-perben elítelt és ártatlanul kivégzett három vértanú emlékére emeltek kopjafát 1995-ben. /Kristó Tibor: Ötvenhatos megemlékezések Csíkszeredában. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 24./ Székelyudvarhelyen a Volt Politikai Foglyok Országos Szövetsége udvarhelyi fiókjának szervezésében október 23-án emlékeztek az '56-os magyar forradalom évfordulójára. /Tisztelgés Udvarhelyen. = Hargita Népe (Csíkszereda), okt. 24./ Október 23-án Kézdivásárhelyen a református temetőben a Szoboszlai-per áldozatainak kopjafájánál az RMDSZ felsőháromszéki szervezete tartott emlékünnepséget. Lőrincz Károly volt politikai fogoly, a Szoboszlai-per egyik elítélte emlékezett az erdélyi, romániai '56-os eseményekre. Az egész országot átszövő szervezkedés kapcsán épp 56 személyt ítéltek el, tizenegy halálos ítéletből tízet titokban végre is hajtottak. Csak az akkori Maros Magyar Autonóm Tartományban 2500-ra tehető azoknak a száma, akiket '56 kapcsán meghurcoltak. /Ferencz: A megtorlás áldozatai. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), okt. 23./

Sepsiszentgyörgyön október 6-7-én Magyar műveltség Erdélyben – 2000 című konferencián Egyed Ákos akadémikus arról beszélt, hogy az egyneműsítés térhódítását a történelem kisajátítása készíti elő. Péntek János nyelvészprofesszor szerint elveszti fontosságát a mai erdélyi szellemi életben az érték fogalma, jelentős veszteségek érik az értelmiségi réteget a tehetségek fel nem kutatása, valamint a Nyugat elszívó hatása miatt. Bárdi Nándor /Budapest/ kifejtette, hogy az elmúlt nyolcvan évben a romániai magyar elit nemzetépítő folyamatának lehettünk tanúi. Bíró Béla publicista szerint a romániai magyarság etnokulturális társadalomként viselkedik. Csíki László a megújuló irodalom másságáról beszélt, arról a nemzedékről, amely nem kisebbségiként, a reménytelenséggel átszótt irodalomfilozófia hordozójaként alkot, hanem önmaga kíván lenni. /Farkas Kinga: Magyar Műveltség Erdélyben – 2000. = Erdélyi Napló (Nagyvárad), okt. 24./

Október 20-án Aradon, a belvárosi református templomban a Szövétnek mintegy 80 olvasója, barátja gyűlt össze az első találkozóra Arad magyar nyelvű kulturális szemléjének szerkesztőivel. 1997 karácsonyán indította el Réhon József a köréje sereglett értelmiségiek egy kis csoportjával a kiadványt. /Puskel Péter: Az első Szövétnek-olvasó találkozó. = Nyugati Jelen (Arad), okt. 24./

Október 22-én volt a névadó ünnepség Csíkközmaszon: a falu iskolája e naptól a település szülöttje, dr. Boga Alajos nevét viseli majd. Az ünnepségen jelen volt dr.

Jakubinyi György gyulafehérvári érsek és Hajdu Gábor államminiszter, Boga Alajos testvérének unokája. Dr. Boga Alajos a papi pályát választotta. 1950. május 10-én letartóztatták és a máramarosi börtönbe zárták, ítélet nélkül, ahol 1954. szeptember 14-én meghalt. Mai napig is jeltelen sírban nyugszik Máramarosszigeten. / (Daczó Dénes): Méltó emlék a falu szülöttjének. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 24./

Október 25-én Kolozsváron találkoztak az RMDSZ és az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői. Az RMDSZ és az erdélyi magyar egyházak között minél szorosabb együttműködést kell kialakítani a következő időszakban – állapodtak meg a megbeszélésen. /RMDSZ Tájékoztató (Bukarest), okt. 26./

Püspökségünk hű marad kétszáz éves hagyományaihoz, a moldvai csángóknak csakis a szertartások hivatalos nyelvén, vagyis románul celebrálhatunk misét – nyilatkozta Petru Gherghel, Iași római-katolikus püspöke. Az egyházfő visszautasított minden, a Bákó megyei csángók anyanyelvű oktatására vonatkozó próbálkozást. Gherghel egyszerűen csalásnak nevezte a csángók körében a magyar nyelvű miséért folytatott aláírásgyűjtési akciót. „A moldvai nép soha nem kérte más nyelvű misék bevezetését” – hangoztatta, majd hozzátette: az ügyben többször tárgyaltak II. János Pál pápával, aki rájuk bízta a döntést. /„Csángó nyelv nem létezik” = Krónika (Kolozsvár), okt. 26./

1944 őszen Erdélyben a román hatóságok 40 000 olyan magyar és német férfit internáltak különböző gyűjtőtáborokba, akik jelentős része azután vagy a táborokban vagy (a szovjeteknek átadottak esetében) oroszországi deportáltaként halt meg. Az Ukrajnába deportált németek és szatmári svábok már mind a román, mind a magyar kormánytól, sőt egyesek közülük még a német kormánytól is kaptak kárpótlást, a román hatóságok által 1944 őszen internálótáborokba elhurcolt magyarok mostanáig semmiféle kárpótlásban nem részesültek. A hírhedt földvári haláltábor foglyai még a szovjet lágerekben uralkodóknál is sokkal embertelenebb körülmények között sínylődtek. Az RMDSZ kezdeményezte az új kárpótlási törvényt, amely a Románia területén fenntartott lágerekbe elhurcolt személyekre vonatkozik. A törvény méltányosnak nevezhető kárpótlást helyez kilátásba. /Boros Ernő: Kárpótlás a volt földvári haláltábor túlélőinek, illetve az elhunytak özvegyeinek. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 26./

Negyvennyolc Kárpát-medencei helység egy-egy képviselőjét hívta meg a csíkszeredai Julianus Alapítvány az idei Lármafa-találkozóra. Olyan településeket, ahol még megvan, vagy bizonyíthatóan megvolt a Szent László-legendát ábrázoló templomi freskó. A találkozó színhelyei a Hargita megyei Bögöz és Székelyderzs, valamint a Beszterce-Naszód megyei Cegőtelke. A találkozó október 28-án kezdődik az agyagfalvi negyvennyolcas emlékműnél, majd a bögözi református templomban folytatódik ökumenikus istentisztelettel. Október 29-én, vasárnap Cegőtelkén a cserhalmi csata emlékére állított emlékműhöz zarándokolnak, majd az ütközetet jelenítik meg az emlékmű közelében. /Lármafa-találkozó. = Hargita Népe Csíkszereda), okt. 27./

Temesváron felavatták a város határában létezett fogolytábor áldozatainak emlékművét. Megnyitó beszédében Ilie Sârbu, a Temes Megyei Tanács elnöke elismerőleg

szólt a közös – román, magyar, német – összefogásról, amely lehetővé tette, hogy a jelte-
len tömegsírban nyugvó sok ezer áldozatnak mostantól emlékműve legyen. Radó János, a
műemlék felállításának kezdeményezője felvázolta a fogolytábor történetét. A tízezer fő-
re tervezett táborban olykor 30-35 ezren raboskodtak egyszerre. Az 1945 tavaszán kitört
tífuszbajjárványnak nyolcezren estek áldozatul, többségben (mintegy hétezeren) magyar hon-
védek. /Sipos János: Mementó az Aradi úton. = Nyugati Jelen (Arad), okt. 27./

Október 30-án az avasúJVárosi református templomot felavatásán Tökés László
püspök hirdetett ígét. A templom felépítését a német és holland segítő szervezetek támo-
gatták. /Elek György: Felavatták az avasúJVárosi református templomot. = Szatmári Friss
Újság (Szatmárnémeti), okt. 30./

Az ApácZai Csere János Közművelődési Egyesület szervezésében Brassóban ok-
tóber 28-án hetedik alkalommal rendezték meg a Bartalis Jánosról elnevezett versmondó
vetélkedőt. /Tóásó Áron Zoltán: Versűnnep a CenK árnyékában. Beszámoló a VII. Bar-
talis János Szavalóversenyről. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 2./

Az Állami Magyar Színház /KoloZsvár/ november 4. és 11. között ad otthont a
Harag György-emléknapoknak. A rendezvény fő támogatója a Nemzeti Kulturális Örök-
ség Minisztériuma. Tompa Gábor, a magyar színház igazgató-főrendezője a sajtó képvil-
selőinek elmondta: Harag az egyetemes magyar színjátszás nagy egyénisége volt. Három
könyvet mutattak be, a Nánay István által összeállított Rendezte: Harag György című
könyvet, Metz Katalin munkáját /ForgósZélben. Harag György, a rendező-mágus/, vala-
mint A buszmegállótól a játszma végéig – A koloZsvári magyar színház tizenkét évada
(válogatta és sajtó alá rendezte Kelemen Kinga) című könyvet. /Nánó Csaba: Harag
György emléknapok. = Szabadság (KoloZsvár), nov. 3./

Ioan Cioaca, a földvári polgármester megígérte, hogy visszaállítja a ledöntött
emlékművet, emiatt az RMDSZ Brassó megyei szervezete visszavonta az ellene tett bűn-
tetőfeljelentést. Az emlékművet a földvári táborban meghalt magyar áldozatok emlékére
emelték. Ennek ellenére a polgármester nem intézkedett az ok nélkül lerombolt emlékmű
helyreállítása ügyében. /(béres): Kovács Csaba képviselő: A földvári polgármester be-
nem váltott ígétéről. = Brassói Lapok (Brassó), nov. 3./

A Bethlen Gábor Alapítvány /Budapest/ kuratóriuma huszadszor adományozta
oda november 3-án a Bethlen Gábor és a Tamási Áron-díjat, illetve a Márton Áron Em-
lékérmet. 2000-ben Bethlen Gábor díjban részesült Benkő Samu koloZsvári történész,
Herczegh Géza jogtudós, az A. Kovács Andor–Szöllőssy Árpád közgazdász páros, illetve
Sava Babic szerb irodalomtudós. Márton Áron Emlékérmet kapott Beder Tibor, Hargita
megye főtanfelügyelője, Cseh Tibor lapszerkesztő (Egyesült Államok), Utasi Jenő plébá-
nos (Vajdaság) és AtZél Endre budapesti jogász. A Tamási Áron Díjat Cs. Nagy Ibolyá-
nak ítélték meg könyvkiadói tevékenységéért. /Erdélyi Napló (Nagyvárad), nov. 3./

A Magyar Professzorok Világtanácsa november 10-11. között rendezti meg Nyír-
egyházán, a millennium jegyében, a Kárpát-medencei Magyar Professzorok 4. Találko-

zóját. Kiemelten fogják megvitatni a vendégprofesszorok biztosítását a romániai magyar magánegyetemek egyre növekvő karai számára. A Külföldi Magyar Tudományosság MTA Elnöki Bizottsága részéről Berényi Dénes professzor felvázolja a magyarok tudományos együttműködést a Kárpát-medencében. Szilágyi Pál professzor /Babeş-Bolyai Tudományegyetem/ ismerteti a kolozsvári magyar nyelvű felsőoktatás helyzetét. Tökés László püspök és Kovács Béla a Partiumi Keresztény Egyetem aktuális helyzetéről tartanak beszámolót, Zsombori Vilmos (Hargita Megyei Tanács) a csíkszeredai felsőfokú oktatás kérdéseit ismerteti. /Guther M. Ilona: Kárpát-medencei magyar professzorok találkozója. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 10./

November 11-én Pécskán felavatják gróf Klebelsberg Kunó /Pécska, 1875. nov. 13. – Budapest, 1932. okt. 11./ szobrát, születésének 125. évfordulóján. Pokorni Zoltán magyar oktatási miniszter mond szoboravató beszédet. A szobor és az emléklakett Jecza Péter temesvári szobrászművész munkája. /Nagy István: „Eszmények nélkül nem lehet élni; illúziókban nem szabad élni.” /Szobrot kap Klebelsberg Kunó, Pécska szülötte. = Nyugati Jelen (Arad), nov. 8./

November 9-én megnyílt a VI. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár. Király István, a Mentor Kiadó igazgatója, a Romániai Magyar Könyves Céh elnöke arról tájékoztatott, hogy a könyvvásár fő támogatója idén is a magyar Nemzeti Kulturális Alap-program volt, mely a megnyitás óta minden évben nyújtott támogatást. Ezenkívül a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete is nyújtott segítséget. A román Művelődésügyi Minisztérium a megnyitó előtt egy nappal (!) véglegesítette a támogatás összegét, ami 25 millió lej. A marosvásárhelyi tanács tíz millió lejt adott. /Máthé Éva: VI. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 13./

A Ion Antonescu marsallról elnevezett Háborús Veteránok Országos Egyesülete, valamint a Hősök és Mártírok Kultusza Egyesület Maros megyei szervezete bírósági úton akarja elérni, hogy Marosvásárhelyen ne lehessen felállítani Petőfi Sándor szobrát. /Tiltakoznak a Petőfi-szobor ellen. = Népiújság (Marosvásárhely), nov. 14./

November 11-én megalakult a Nagykárolyi Népfőiskola. A népfőiskola elnöke dr. Némethi János tudományos kutató lett, aki elmondta, hogy immár ez a negyedik népfőiskola Erdélyben. /Magyar Népfőiskola alakul Nagykárolyban. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 15./

Dr. Csíha Kálmán, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke bejelentette: 70 éves korukban a lelkipásztorok nyugdíjba mennek, s ő maga sem akar kivétel lenni ez alól. /Csíha Kálmán nem indul a püspökválasztáson. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 16./ Dr. Csíha Kálmán elmondta, hogy tíz évig volt püspök, ezalatt 218 új épületet, köztük 34 új templomot emeltek. /Szabadság (Kolozsvár), nov. 17./

Hetvenéves a Csíki Székely Múzeum /Csíkszereda/. Domokos Pál Péter tanár, Nagy Imre zsögödi festőművész és Vámszer Géza tanár gyakorlati irányításával 1930-ban

megnyílt a Csíki Székely Múzeum Egyesület által alapított Csíki Székely Múzeum első kiállítása Csíksomlyón. Nagy Imre festőművész végrendeletében minden alkotását, levelezését, könyvtárát a múzeumra hagyta. A múzeum évfordulós ünnepsége november 17-én kezdődik, ünnepi ülésszakkal. Az ünnepi ülésszakon ismertetik a LXX éves Csíki Székely Múzeum emlékkönyvét. /Szabó András múzeumigazgató: Hetvenéves a Csíki Székely Múzeum. = Hargita Népe (Csíkszereda), nov. 16./

Piros festékekkel mázolták le több, magyarok lakta község, így Avasújváros és Sárközújlak településjelző tábláját. – A Nagy-Románia Párt választási plakátjai ugyancsak a magyarok és svábok lakta helységek tábláit részesítették előnyben, a magyar és a német feliratokat eltakarva, főként Nagykároly környékén. /(Sike Lajos): Magyar feliratokat mázoltak le. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 21./

A hetvenéves Murádin Lászlót, az erdélyi magyar nyelvtudomány és nyelv művelés rangidősét köszöntötte a másik kiváló nyelv művelő, a székelyudvarhelyi Komoróczy György. Murádin László évtizedeken át vezette a kolozsvári Igazság című napilap nyelv művelő rovatát, napjainkban a lap utódjában, a Szabadságban folytatja ismeretterjesztő munkáját. Nyelv művelő kötetei: Anyanyelvünk művelése, Szavak titka, Szavak színeváltozása, Anyanyelvünk ösvényei, A hely, ahol élünk. Egyedül jelentette meg A romániai magyar nyelvjárások atlasza című munkáját, amely egy egész kutatócsoportnak is becsületére válna. /Komoróczy György: Murádin László köszöntése. = Hargita Népe (Csíkszereda), nov. 21./

November 11-én Medgyesen az Erdélyi Református Egyházkerület és a Diaszpóra Alapítvány közös vezetőségi ülése, amelyen Czelder Márton-díjat, Földes Károly-díjat, valamint okleveleket osztottak. A díjakat szórványban élő lelkipásztorok, illetve világi egyháztagok kaphatják, oklevelet pedig olyan személyek, akik megmaradnak egyházukban mostoha életkörülményeik ellenére is, elszigetelten és egyedül. /Kun Kriza Ilona, Vajdahunyad: Az utolsó magyar Kitiden. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 23./

A Székelyudvarhelyen működő, Lőrincz György író által létesített Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány november 25-én a Városháza dísztermébe hívja az irodalomkedvelőket két fontos esemény alkalmából: köszöntik azokat az erdélyi magyar írókat, akik az idén töltötték be 70. életévüket vagy hetven fölött valamelyik kerek évfordulót: 75-öt, 80-at, 85-öt, 90-et. Az évek sorrendjében ők a következők: Szabó Gyula, Csávossy György, Kabós Éva, Hornyák József, Létay Lajos, Sombori Sándor. Az esten ismertetik az irodalmi alapítvány által idénre meghirdetett esszépályázat eredményeit, kiosztják a pályadíjakat az első három pályázónak. /(Komoróczy György): Írók köszöntése és díjazása. = Hargita Népe (Csíkszereda), nov. 24./

November 25-én Kolozsváron tartotta évi közgyűlését az Erdélyi Magyar Köz művelődési Egyesület. A közgyűlés elfogadta a Magyar kultúra fóruma elnevezésű együttműködési megállapodást, melyet az EMKE a következő kulturális szervezetekkel kötött: Szlovákiai Magyar Társadalmi és Köz művelődési Szövetség (CSEMADOK), Magyarok Székelyföldi Társasága, Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, Horvátországi

Magyarok Demokratikus Közössége, Muravidéki Önkormányzati Nemzeti Közösség, Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány. Az EMKE támogatja a csángó nap megszervezését és hagyományossá tételét. Bartha András, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnöke ismertette ennek az Erdély-szerte megrendezésre kerülő rendezvénynek a lényegét, hogy ismertté tegyék a csángó kultúra kincseit. A közgyűlésen átadták az EMKE díjait azoknak, akik oktatói, művelődési, tudós munkásságukkal életpéldával szolgáltak környezetüknek. /Ördög I. Béla: Önvédelmünk cselekvő korszakába léptünk. Átadták a 2000. évi EMKE-díjakat. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 27./

November 25-én Marosvásárhelyen dr. Csiha Kálmán, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke felavatta a Bod Péter Református Diakóniai és Tanulmányi Központot. A négyszintes központ a diakonisszaképző posztliceális főiskola székhelyéül, valamint a református kollégisták bentlakású szolgál, helyet ad tudományos és kutatói képzőköröknek, tanfolyamoknak, művelődési és egyházi rendezvényeknek, szállodai emeletén vendégeket fogadnak. /Nincstelenségben is lehet építkezni. Felavatták a Református Diakóniai Központot. = Népújság (Marosvásárhely), 2000. nov. 27./

December 2–4. között Erdély-szerte megemlékezéseket és találkozókat szerveznek a helyi magyar közösségek a moldvai csángósággal szembeni szolidaritás és segítőkészség jegyében. Erdély kisebb-nagyobb települései egy-egy moldvai csángó falu küldötteit fogadják, és velük közös ünnepi megemlékező programot szerveznek. December 2-án nyílik Kolozsváron a csángók életét bemutató kiállítás. A klézsei vendégek bemutatják zenéjüket és táncműsorukat a kolozsvári érdeklődőknek. /Pillich László: Kolozsvári csángó napok. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 1./

December 2–3-án tizenegyedik alkalommal szervezték meg a Gellért Sándor vers- és prózamondó verseny Kárpát-medencei döntőjét Szatmárnémetiben. A döntőn 29 versenyző vett részt, akik a Vajdaságban, Felvidéken, Magyarországon és Erdély megyéiben megrendezett elődöntőknek voltak a győztesei. /Elek György: Gellért Sándor vers- és prózamondó verseny tizenegyszer. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), dec. 4./

Csíkszeredában december 9-én a romániai középszintű művészeti oktatásban tevékenykedő magyar pedagógusok megalakították szakmai szervezetüket, az Erdélyi Magyar Művészpédagógusok Egyesületét. /Művészpédagógusok szervezete. = Hargita Népe (Csíkszereda), dec. 11./

December 16-án Marosvásárhelyen leleplezték Petőfi Sándor egész alakos bronzszobrát, Hunyadi László marosvásárhelyi szobrászművész és Balogh József öntőmester alkotását az RMDSZ vezető politikusai, a magyar és román történelmi egyházak elöljárói, és Marosvásárhely vezetői jelenlétében. /RMDSZ Tájékoztató, dec. 18./

A Nagyváradon élő Kristófi János világszerte ismert festőművész december 15-én ünnepelte 75. születésnapját. 1954 óta él a városban, ahol harminc éven át a Városi, majd a Művészeti Népiskolában nemzedékeket oktatott. /Kristófi János 75 éves. Az álmolátások festője. = Erdélyi Napló (Nagyvárad), dec. 19./

December 18-án Budapesten, az Országházban átadták a 2000. évi Kisebbségért-díjakat. A díjazottak között van Szilágyi Pál, a BBTE egykori rektorhelyettese. „Úgy tekintek erre a kitüntetésre, mint az egyetem egész magyar oktatóközösségét érintő díjra, hiszen ezt a munkát közösen végeztük. 1996-ban Magyar András prorektortól vettem át a stafétát, és 2000-ben Kása Zoltán rektorhelyettesnek adtam át, akinek nagyon komoly segítőtársa is van Néda Árpád személyében” – nyilatkozta a professzor. /Szabó Csaba: Szilágyi Pál volt rektorhelyettes Kisebbségért-díjas. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 20./

A Duna Televízió és a magyar Oktatási Minisztérium, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma oktatási célra videokazetta-csomagot juttat el a Kárpát-medencei magyar tannyelvű iskolák számára. A Duna Televízió nyolcéves működése alatt rengeteg értékes anyagot gyűjtött össze. A pedagógusok jelezték, hogy igény van az oktatási műsorok terjesztésére. A Duna Televízió videokazettákon adta ki ezen műsorok javát, az ehhez szükséges pénzt az említett két minisztérium biztosította. Az erdélyi régió nevében Lászlófy Pál, a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség elnöke vette át a teljes szálitmányt jelképező csomagot – a kazetták egyébként már elindultak Erdélybe. Jelen voltak még a kárpátaljai, vajdasági, felvidéki, szlovéniai magyar pedagógusok képviselői. Összesen háromszáz iskola fog kapni a hetvennél több kazettát tartalmazó csomagokból. /Szondy Zoltán: Ajándék Budapestről. = Hargita Népe (Csíkszereda), dec. 20./

Gyergyószárhegy ferences kolostorában a 22. Szépteremtő Kalákán 26 pedagógus tanult, hogy majd taníthasson. Át kell menteni a 3. évezredbe a pusztulásra ítélt ismeretanyag, a népi mesterségek egy részét, ezt segíti elő a Szépteremtő Kaláka, amely a technika átadásán túl egy tájegység mintakészletét is megőrökíti. /Bajna György: Huszonhat pedagógus népi mesterséget tanult. = Hargita Népe (Csíkszereda), dec. 20./

Julianus-díjat adományoz a csíkszeredai székhelyű Julianus Alapítvány az aradi Csergő Ervin minorita atyának és Matekovits Mihály helyettes főtanfelügyelőnek. A csíkszeredai alapítvány azoknak ítéli a Julianus-díjat, akik a szórványmagyarság védelmében, sajátos gondjainak kezelésében nyújtanak kimagasló teljesítményt. A díjat január 6-án adják át Csíkszeredában, a református templomban. A Julianus-díj idei kitüntetettjei közt van Dávid Ibolya magyar igazságügyi miniszter is. /A szórványmagyarság érdekvédelméért. Julianus-díj Csergő Ervinnek és Matekovits Mihálynak. = Nyugati Jelen (Arad), 2000. dec. 23-24./

Az Erdélyi Református Egyházkerület élén váltás történt. Pap Géza személyében új püspököt választottak. A főjegyző Kató Béla, a missziós előadó Ötvös József lett. /Mezey Sarolta: Nem uralkodni, hanem szolgálni akarunk. = Népújság (Marosvásárhely), dec. 29./

Összeállította: **Udvardy Frigyes**

A 2000-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok

Törvények

- **A mezőgazdasági földterületek és erdők visszaszolgáltatásáról szóló 1/2000 számú törvény**

Folytatja a 18/1991 számú és a 169/1997 számú törvények alapján beindított visszaszolgáltatási folyamatot és rendezi a tulajdon-visszaállítás gyakorlati vonatkozásait. Ennek eredményeként az egykori mezőgazdasági tulajdonok 50 hektárig, a magánerdők 10 hektárig kerülnek vissza a volt tulajdonosok birtokába. Ugyancsak a törvény értelmében a közösségi (elsősorban a közbirtokossági) és a községi erdők teljes terjedelemben visszajutnak az egykori tulajdonosok, illetve ezek leszármazottainak tulajdonába (az 1921-es földreform végrehajtása utáni állapot szerint).

A törvény 30 hektáros felső határig a volt egyházi, illetve tanintézményi tulajdonban lévő erdőket is visszajuttatja. Ezen túlmenően, a törvénytervezet értelmében:

- visszaigényelhetők és visszakerülnek egykori tulajdonosaik, illetve ezek leszármazottainak birtokába az állami gazdaságok, illetve kísérleti állomások által használt mezőgazdasági területek is.
- az egykori közbirtokosságok osztatlan vagyonszösségként állítódnak vissza.

A 2000. január 12-én hatályba lépett törvény alkalmazását megakadályozta a módszertani szabályokat összesítő 2000. évi 180. számú kormányhatározat.

- **A népszavazás szervezéséről és lebonyolításáról szóló 3/2000 számú törvény**

Kilenc év várakozás után – az 1991-es helyi közigazgatási törvényt egészíti ki – megteremtette a helyi szintű népszavazás jogszabályi hátterét, ezáltal megnyitva a teret a közigazgatási átszervezés (pl. egykori községek újrალétesítése) kezdeményezésére is.

- **A védett területekre vonatkozó 5/2000 számú törvény**

Az országos területrendezési tervvel kapcsolatos törvény III. része nagy hatással van a helyi közigazgatásra.

- **Az Idős Személyek Országos Tanácsáról 16/2000 számú törvény**

A törvény megteremtette az idős személyek és a hatóságok közötti kapcsolat intézményes kereteit. A tanács hatáskörébe tartozik az idős személyekkel kapcsolatos törvényes rendelkezések alkalmazásának követése, az idős személyeket érintő törvénytervezetek véleményezése, továbbá e réteg külképvisellete.

- **Az idős személyek védelméről szóló 17/2000 számú törvény**

A törvény az idős személyeknek nyújtott közösségi szolgáltatásokkal (lakásban történő időszakos vagy folyamatos gondozás, öregotthon keretén belül történő, szintén

időszakos vagy folyamatos gondozás) kapcsolatos keretszabályozás, beleértve a pénzügyi támogatás kérdését is.

- **A nyugdíjrendszerről és más társadalombiztosítási jogokról szóló 19/2000 számú törvény**

A társadalombiztosítási rendszer reformját szabályozza. A jogszabály értelmében önálló társadalombiztosítási rendszer jön létre, intézményei az Országos Nyugdíj pénztár és a megyei nyugdíjpénztárak. A szabályozás része annak a reformfolyamatnak, amely eredményeképpen a kötelező állami nyugdíjalap mellett magánnyugdíjalapok is létrejönnek. A jogszabály szerint egyrészt lépcsőzetesen növekedik a nyugdíjkorhatár (13 év alatt a nyugdíjkorhatár a nők esetében 57 évről 60 évre, míg a férfiak esetében 62 évről 65 évre). A teljes nyugdíjazáshoz szükséges, a munka mezején eltöltött évek száma is növekedik (a nők esetében 25 évről 30 évre, a férfiak esetében 30 évről 35 évre), valamint szigorodnak az időnap előtti kérésre történő nyugdíjazás, illetve a betegség miatti nyugdíjazás feltételei.

- **A turisztikai fejlesztési külön alap létesítéséről szól 23/2000 számú törvény**

A jogszabály egyrészt a 3%-os pótdadó bevezetése mellett a felére, azaz 22%-ról 11%-ra csökkentette az adófizetők hozzáadott értékadó-ját, másrészt, a romániai közpénzkiadások történetében először vezette be a programokon alapuló kifizetések elvét.

- **A gazdajegyek rendszerét szabályozó 27/2000 számú törvény**

A gazdajegyek rendszerének az 1999-es évre történő bevezetéséről, az 1999. évi 32. számú törvényerejű rendelet parlamenti jóváhagyásáról szól.

- **A magán felsőoktatási intézményekben tanulókról szóló 60/2000 számú törvény**

Megteremti azt a lehetőséget, miszerint ha a magánegyetemek végzősei akkreditált állami felsőoktatási intézményekben államvizsgáznak, elismert oklevelek birtokába jutnak.

- **A testnevelésről és sportról szóló 69/2000 számú törvény**

A profi sportkluboktól a Román Olimpiai Bizottsáig, az amatőr egyesületektől a sportágankénti szövetségekig szabályozza ezt a területet.

- **Az ipari parkokról szóló 134/2000 számú törvény**

A környező országok törvénykezéséhez viszonyítva az ipari park jogcím odaítélésénél a kormánynak csak ellenőrző szerepe van, elbírálási jogot csak abban az esetben gyakorolhat, ha a park fejlesztése során költségvetési pénzeket vettek igénybe. Lehetőséget nyújt exportra való termelés esetén a terület vámszabaddá nyilvánítására, valamint kiemelt szerepet biztosít az önkormányzatoknak.

- **A háborús veteránok, a rokkantak, valamint a háborús özvegyek jogaira vonatkozó 132 és 135/2000 számú törvények**

A két törvény a 44/1994 számú törvényt módosítja.

- **A dohánytermékek reklámjának és kiskorúaknak való eladásának tiltásáról szóló 151/2000 számú törvény**
Az 55/1999 számú sürgősségi kormányrendeletet szentesíti.
- **Kézdivásárhely municípiummá való nyilvánításáról szóló 191/2000 számú törvény**
A Kovászna megyei városnak megítéli a municípium rangot.

Fontosabb sürgősségi kormányrendeletek

- **17/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**
ÁFA-mentességet élveznek többek között az ügyvédek és a közjegyzők, a gyerekeket és az öregeket gondozó egészségügyi központok, a fogyatékos fiatalok társadalmi beilleszkedésének elősegítésére létrehozott munkaterápia-központok. Szintén ÁFA-mentes a azoknak az anyagoknak és nyersanyagoknak a behozatala, amelyekből kivitelre szánt és az anyagbehozattaltól 45 napi határidőn belül exportált áruk készülnek.
- **22/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**
A 114/1996-es lakástörvény módosítása.
- **26/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**
A jogszabály lehetővé teszi különböző alapítványok vagy egyesületek közhasznú alapítvánnyá vagy egyesületté való minősítését.
- **28/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**
Módosítja és kiegészíti a 70/1991 számú helyhatósági választásokról szóló törvényt.
- **30/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**
A 85/1995 számú tanügyi törvény 166. cikkelyét módosítja.
- **40/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**
Kiegészíti és módosítja a 102/1999 számú, a rokkantak sajátos védelméről szóló sürgősségi kormányrendeletet.
- **59/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**
Az erdészetben dolgozó személyzet jogállását szabályozza.
- **72/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**
A 170/1999 számú sürgősségi kormányrendelet módosítása és kiegészítése, sajátos törvények által megjelölt kategóriák számára ingyenes egészségügyi, gyógyszer és protézis szolgáltatását írja elő.

- **75/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

A korábbi, 24/1998 számú a hátrányos helyzetű övezetéről szóló sürgősségi kormányrendelet módosítása.

- **82/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

Lehetővé teszi a 188/1999 számú közalkalmazotti törvény alkalmazását.

- **83/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

Az orvosi szolgáltatással kapcsolatos közszolgálati kabinetek szervezéséről és működéséről szól.

- **85/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

A gyakorló és szakorvosok, illetve gyógyszerészek bizonyos pénzügyi támogatásáról.

- **94/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

Érsekségenként 10-10 elkobzott ingatlan visszaadását írja elő.

- **97/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

A rendelet értelmében a népbankok hitelszövetkezetté alakulnak át.

- **99/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

Az alkalmazottak védelméről szól szélsőséges hőmérsékletű időjárás idejére.

- **228/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

A műemlékvédelemre vonatkozik.

- **242/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

A 105/1999 számú kormányrendelet módosítja, amennyiben kiterjeszti az 1944. augusztus 23. és 1945. március 6. közötti időszakban az etnikai alapon üldözött személyekre is a kárpótlást. A jogszabály ezen előírása a romániai magyarságot ért sérelmek jogorvoslatán túl, politikai és történelmi jelentőségű.

- **253/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

A behozott áruk vámmentességét szabályozza.

- **285/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

Kimondja a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem multikulturális felépítését.

- **298/2000 számú sürgősségi kormányrendelet**

Módosítja az Országos Lakásügynökség létrehozásáról szóló 152/1998 számú törvényt.

Kormányhatározatok

8/2000 számú kormányhatározat: a 312/1999 számú kormányhatározat előírásainak meghosszabbításáról (keretszerződés);

89/2000 számú kormányhatározat: a közegészségügyi egységek élelmiszeradagjáról;

244/2000 számú kormányhatározat: az apasági szabadságról szóló az 1999. évi 210. számú törvény alkalmazási szabályairól;

261/2000 számú kormányhatározat: a gyermekek sajátos védelmét szolgáló intézmények, kórházzrészlegek és egyéb egységek átszervezéséről;

399/2000 számú kormányhatározat: a 2000. évi egészségügyi szolgáltatásról szóló Keretszerződés jóváhagyásáról;

414/2000 számú kormányhatározat: az egyéni szakmák műveléséről és az alapfizetés megállapításának metodológiájáról szóló 150/1999 számú kormányhatározat módosításáról és kiegészítéséről;

456/2000 számú kormányhatározat: a Kormányprogram tevékenységi tervének elfogadása a 2000-2001-2002 évekre;

580/2000 számú kormányhatározat: a szélsőséges hőmérsékletű időjárás idejére az alkalmazottak védelméről szóló, a 99/2000 számú sürgősségi kormányrendelet alkalmazási szabályai jóváhagyásáról;

561/2000 számú kormányhatározat: a költségvetési alkalmazottak javadalmazásáról szóló a 281/1993 számú kormányhatározat módosításáról és kiegészítéséről.

Ugyancsak 2000-ben sikerült elfogadtatni az Európai Integrációs Tárcaközi Bizottság létesítéséről szóló 140/1995 számú kormányhatározat kiegészítését, amely lehetővé tette, hogy a Kisebbségvédelmi Hivatal is tagja legyen ennek a kormánybizottságnak, a kisebbségek megfelelő képviselőinek biztosítása érdekében.

Rendeletek

72/2000 számú kormányrendelet: kimondja, hogy 17.000 nem egyházi tisztséget betöltő, de az egyház területén belül dolgozó személy havi 700.000 lejt kap fizetésként.

197/2000 számú kormányrendelet: tekintettel az infláció nagyságára 2000. november 1-től 900 000 lejre emelik a 142. törvényben meghatározott viszonyítási alapot.

35751/2000 számú miniszteri rendelet: első ízben ír elő tantervet, anyanyelvi programot a kisegítő iskolák számára. A rendelet értelmében a magyar kisegítő iskolákban a román nyelvet csak II. vagy III. osztálytól kezdik tanulni.

9122/2000 számú miniszteri rendelet: az oktatási rendszerben, és ennek keretében a kisebbségek nyelvén folyó oktatás intézményei között sajátos helyet foglalnak el a felekezetek által létrehozott iskolák. A rendelet bármely szak indítását engedélyezi ezen iskolákban, a felekezetek működéséhez szükséges laikus személyzet képzésének címe alatt. Ezek a szakok ugyanúgy állami támogatásban részesülnek, mint a teológiai szak.

A rendelkezés nagyon fontos a kisebbségi oktatás számára, hisz számos nagy múltú felekezeti középiskola megerősödését és vonzerejének növekedését jelentheti. A rendelkezés alapján sikerült elérni a marosvásárhelyi Református Líceum önálló jogi személyként való bejegyzését, ugyanakkor a kolozsvári Református Teológiai Intézet doktorképzési jogot kapott, ezáltal biztosított az általa kiadott akadémiai címek elismerése.

Sikerült rendezni az anyanyelvi tantervek alapján oktatható tárgyak sorából kimaradt zene tantervének kérdését is. Az Oktatásügyi Minisztériumnak a Kisebbségek Nyelvén Folyó Oktatásért felelős Államtitkársága és a Nemzeti Tantervbizottság közötti 24176/2000 számú megállapodás rögzíti, hogy a kisebbségek nyelvén folyó oktatásban a zene tanítása sajátos, a nemzeti tantervre épülő, a kisebbség igényeinek megfelelően kialakított tantervek alapján történik.

3133/2000 számú miniszteri rendelet: egyszerűsíti az anyanyelv tanuláshoz való hozzáférést. Az eddigi negatív tapasztalatokból kiindulva, miszerint helyi szinten számos kisebbség esetében bürokratikus eljárásokkal és pszichikai nyomásgyakorlással akadályozták az anyanyelvet tanuló diákcsoportok és osztályok létrehozását, a rendelet felhatalmazza a kisebbségi szervezeteket, hogy a szülők helyett eljárhassanak ebben az ügyben. Elsősorban a csángók esetében érvényesült a fenti minisztériumi rendelet, amely a román tannyelvű iskolákban biztosítja az anyanyelv tanuláshoz való hozzáférést.

Az anyanyelvi oktatás megszervezése mellett kiemelt fontosságú az anyanyelv oktatásának beindítása olyan helységekből, ahol teljes szintű anyanyelvi oktatásra nincs igény (lipovánok, ukránok, törökök, tatárok, és mások esete).

141/2000 számú miniszteri rendeletet: a diákok közegészségügyi ellátását szabályozza.

Egyezmény

2000. április 7-én Románia Egészségügyi Minisztériuma egyezményt írt alá a Magyar Köztársaság Egészségügyi Minisztériumával az egészségügy és az orvostudomány területén a 2000-2002 közötti periódusra. Az Egyezmény a fiatal orvosok magyarországi támogatására, a megelőzően külföldre távozott orvosok hazatérésére, az itthoni elhelyezkedésre, illetve az itthon megszerzett oklevelek elismerésére vonatkozik.

Összeállította: **Péter Zsuzsa**

Állásfoglalások, nyilatkozatok, üzenetek RMDSZ-dokumentumok

Közlemény

Az 1/2000-es Földtörvény lehetőséget teremt a jogtalanul elkobzott földek és erdők visszaigénylésére. Az RMDSZ hathatós segítséget kíván nyújtani a visszaigénylőknek a törvény adta lehetőségek érvényesítésében. Ennek értelmében a területi RMDSZ-szervezetek, a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete helyi szervezeteivel együttműködve helyi információs irodákat hoznak létre. Az irodák a Földtörvény alkalmazására vonatkozó szaktanácsadást bonyolítják le és folyamatosan monitorizálják a Földtörvény alkalmazásának esetleges akadályoztatását, lassítását. Azt követően, hogy a kormány elfogadta a Földtörvény alkalmazására vonatkozó szabályzatot és az megjelent a Hivatalos Közlönyben, az RMDSZ az illetékességi területen dolgozó személyek részére felkészítőt szervez.

Az RMDSZ és a Határon Túli Magyarok Hivatala kezdeményezésére Budapesten létrejött egy olyan információs iroda, amely a külföldön élő román állampolgároknak nyújt a Földtörvény alkalmazására vonatkozó tájékoztatást. Az iroda 2000. január 28-án kezdte meg működését Budapesten, az V. kerület Deák Ferenc utca 10. szám alatti irodában. A törvénnyel kapcsolatban Magyarországról a 06-80-201388-as zöldvonalon lehet ingyenes információhoz jutni. Az RMDSZ megbízásából az érdeklődőket két mezőgazdasági szakértő fogadja.

A területi információs irodák és a budapesti iroda számára az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége biztosít szakmai és információs háttérrel, az RMDSZ parlamenti és kormányzati szakértői bevonásával.

Kolozsvár, 2000. január 28.

Takács Csaba
ügyvezető elnök

Közlemény

Február 18-án Németh Zsolt, a Magyar Külügyminisztérium politikai államtitkára romániai hivatalos látogatása során megbeszélést folytatott az RMDSZ Ügyvezető Elnökségével, az elnökség kolozsvári székházában.

Németh Zsolt tájékoztatta a résztvevőket a romániai hivatalos útja alkalmával a román kormány képviselőivel folytatott megbeszélésekről, az erdélyi körútja során létre-

jött találkozóról, a Bacău megyei látogatásának tapasztalatairól. Elmondta, hogy mostani romániai látogatása összefügg Orbán Viktor miniszterelnök ez év tavaszán esedékes hivatalos romániai látogatásának előkészítésével is. Ismertette az újabb konzulátusok, a budapesti és bukaresti privatizációs irodák és új határátkelők létrehozásáról folytatott tárgyalások eredményeit. A találkozón felmerült a ciánszennyezés nyomán kialakult helyzet rendezésével kapcsolatos magyar álláspont is. Az államtitkár kitért az RMDSZ-szel való együttműködés néhány időszerű kérdésére.

Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke válaszában hangsúlyozta a két ország miniszterelnöki találkozásának időszerűségét. Kifejtette álláspontját, miszerint a találkozó jó lehetőséget ad a román-magyar kapcsolatok bővítésére, az európai integrációs folyamatot elősegítő regionális együttműködés áttekintésére, a romániai magyarság számára fontos, továbbra is megoldatlan kérdések felvetésére és megoldására. Az ügyvezető elnök áttekintette a Németh Zsolt legutóbbi, 1999. januári látogatása során megfogalmazott együttműködési tervet kiemelten fontos pontjait. Elismerően szólt a magyar-magyar kapcsolatok intézményesítéséről, és javaslatokat fogalmazott meg a Magyar Állandó Értekezlet szakbizottságaiban folyó munka hatékonyságának növelésére. Ennek keretében tájékoztatta a politikai államtitkárt arról, hogy folyamatban van a határon túli magyarok jogállására vonatkozó törvénytervezettel kapcsolatos RMDSZ-álláspont kialakítása. Sajnálatát fejezte ki a Magyarországot ért, Romániából származó ciánszennyezés okozta károk miatt, melyeknek nemcsak ökológiai, hanem súlyos gazdasági következményei is vannak. Véleménye szerint a román és magyar környezetvédelmi minisztérium együttműködése nemcsak a mostani helyzet megoldását, hanem esetleges jövőbeni környezetvédelmi katasztrófák megelőzését is célul kell hogy kitűzze. Takács Csaba a magyar kormány és az RMDSZ kormányzati tisztségviselői közötti együttműködésben rejlő lehetőségek további kihasználását szorgalmazta. Megelégedéssel nyugtázta a gazdasági együttműködést elősegítő irodák, illetve új konzulátusok várható megnyitását.

Az ügyvezető elnök ismertette az RMDSZ prioritásait: a soron következő választások, a törvényhozás, a kormányzati tevékenység, az érdekvédelem, a millenniumi rendezvénysorozatok. Megállapította, hogy az RMDSZ és a magyarországi intézmények közötti együttműködés terén is sok lehetőség még kiaknázatlan, de jó példával szolgál a Földtörvény alkalmazásával kapcsolatos RMDSZ-HTMH együttműködés.

A tárgyalófelek megállapodtak egy, a csángó kérdéssel foglalkozó megbeszélés szervezéséről.

A találkozón részt vettek: Szabó Tibor HTMH-elnök, Lőrincz Csaba külügyminisztériumi főosztályvezető, Répás Zsuzsanna főtanácsadó, Nagy Szabolcs tanácsos, Alföldi László főkonzul, Cseh Áron konzul, illetve Péter Pál gazdasági alelnök, Madaras Lázár önkormányzati alelnök, Nagy F. István oktatásügyi alelnök, Nagy Zsolt területi szervezetekért felelős alelnök, Mátó-Székely Zsolt titkárságvezető.

Kolozsvár, 2000. február 18.

Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége

Közlemény

Az RMDSZ Országos Kampánystábja 2000. március 10-én Kolozsváron tartotta soros ülését. A szövetség kiemelt fontosságot tulajdonít az ez évi helyhatósági választásoknak. A választások eredményessége révén az önkormányzatok romániai magyar közösség szülőföldjén való megmaradásának és megerősödésének legfontosabb intézményeivé válhatnak.

A kampánystáb áttekintette a kampány stratégiájának kidolgozásával, a kampány kivitelezési módjának elkészítésével, valamint az RMDSZ kampányprogramjának kidolgozásával megbízott munkacsoportok jelentéseit.

Az Országos Kampánystáb napirendjén szerepelt a területi szervezetekben folyamatban lévő helyi és megyei önkormányzati képviselők tevékenységének közgyűléseken és lakossági fórumokon történő kiértékelése. A beérkezett adatok alapján megállapítást nyert, hogy a jelöltek rangsorolásánál a helyi közösségek véleménynyilvánítása meghatározó szerepet játszik. A kiértékelés és a jelölési eljárás egyedülálló a jelenlegi romániai politikai életben.

Az Országos Kampánystáb felkérte a területi szervezetekért, illetve az önkormányzatokért felelős főosztályokat valamint az Országos Önkormányzati Tanács elnökségét a szervezetek ilyen irányú tevékenységének követésére, az országos ütemterv betartása érdekében.

Az RMDSZ Országos Kampánystábja szorgalmazza a választások megszervezését és lebonyolítását szabályozó törvények véglegesítését és elfogadását, és ezt követően a helyhatósági választások időpontjának kitűzését.

Az RMDSZ Országos Kampánystábja áttekintette a jelenlegi politikai helyzetet, megállapítva, hogy a kormánykoalícióbeli konfliktus kezelésének további elhúzódása veszélyeztetheti a koalíció által kijelölt választási időpontok betartását.

Kolozsvár, 2000. március 10.

Takács Csaba ügyvezető elnök,
az RMDSZ Országos Kampánystábjának elnöke

Közlemény

Az Országos Kampánystáb elemezte az RMDSZ területi szervezeteiben zajló jelöltállítási folyamatot.

Tekintettel a jelölési határidő – augusztus 30. – közeledtére, felkérjük a jelölésben érdekelteket, hogy eddig a napig nyújtsák be a jelöléshez szükséges pályázatot az RMDSZ Területi Választási Bizottságaihoz.

Az SZKT Határozata értelmében nem lehet jelölt az a személy, aki:

- (a) nem tagja az illető területen működő valamelyik helyi, illetve körzeti RMDSZ szervezetnek;

- (b) nem rendelkezik legalább hat hónapja állandó lakhellyel az illető területi szervezet területén;
- (c) a 187/1999-es Törvény 5. szakaszának hatálya alá esik;
- (d) az eddigi parlamenti, illetve helyhatósági választásokon, függetlenül vagy más párt, illetve szervezet listáján indult, amennyiben az nem a szervezet döntése alapján történt;
- (e) nem tagja legalább három éve az RMDSZ-nek, vagy egyik társult szervezetének;
- (f) büntetett előéletű, kivéve azokat, akik politikai foglyok voltak.

Nem kerülhet bejutó helyre a 2000. évi helyhatósági választásokon polgármesteri, alpolgármesteri, megyei tanács elnöki vagy alelnöki tisztséget nyert személy.

A benyújtandó pályázat tartalmáról a Területi Választási Bizottságnál (az RMDSZ megyei/területi szervezete székhelyén) lehet érdeklődni.

Kolozsvár, 2000. augusztus 25.

Takács Csaba ügyvezető elnök
az Országos Kampánystáb elnöke

Közlemény

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség az elmúlt évtizedben többször is határozatba foglalta, hogy ebben a szervezetben semmilyen tisztséget nem tölthetnek be olyan személyek, akik a volt szekuritátéval együttműködtek. A romániai magyarságot csak kölcsönösen megkérdőjelezhetetlen politikusok képviselhetik a román parlamentben vagy bármely más fórumon.

Ennek az elvnek megfelelően cselekedtünk az elmúlt években, és ennek megfelelően jártunk el most is, amikor elsőként kértük az Országos Átvilágító Bizottságtól jelöltjeink ellenőrzését, és elsőként továbbítottuk a több mint háromszáz nevet tartalmazó jelöltlistát.

Elégtétellel vettük tudomásul, hogy az Országos Átvilágító Bizottság döntése szerint az RMDSZ jelöltjeinek túlnyomó többségére a legkisebb árnyék sem vetül.

Ugyanakkor van néhány személy az RMDSZ listáin is, akik a bizottság véleménye szerint együttműködtek a szekuritátéval. Szövetségünk ezektől a személyektől azonnal megvonja támogatását, és felszólítja őket, hogy a jelöltlistáról lépjenek vissza akkor is, ha nem bejutó helyen szerepelnek.

Ismételten kijelentjük, hogy sem képviselő, sem szenátor, sem más tisztségviselő az RMDSZ-ben nem lehet az, aki a szekuritátéval szemben kötelezettséget vállalt, illetve azzal valami módon együttműködött.

Bukarest, 2000. november 23.

Markó Béla
az RMDSZ szövetségi elnöke

Közlemény

1. Az RMDSZ Operatív Tanácsa elemezte a 2000. november 26-i parlamenti választások, illetve az államelnök-választás első fordulójának eredményeit. Megállapítottuk, hogy szövetségünk államelnökjelöltje, szenátorjelöltjei és képviselőjelöltjei az 1996-osnál jobb százalékarányt értek el, és ezáltal a következő négy esztendőben minden valószínűség szerint az eddiginél erősebb parlamenti képviselete lesz a romániai magyarságnak.

Az Operatív Tanács elismerését fejezte ki az RMDSZ Országos Kampánystábjának, a megyei kampánystáboknak, minden jelöltnek a kifejtett munkáért.

Ugyanakkor köszönettel tartozunk minden romániai magyar választónak a példás összefogásért, köszönjük az egyházaknak, a civil-társadalmi szervezeteknek, a sajtó munkatársainak a támogatást.

2. Aggodalommal vettük tudomásul, hogy a választásokon előtört a szélsőségesen nacionalista és demokrácia-ellenes Nagy-Románia Párt, ami Románia európai integrációját is veszélybe sodorja.

Véleményünk szerint az elkövetkezőkben minden felelős politikai erőnek szolidárisan kell cselekednie azért, hogy a szélsőséges nacionalizmust visszaszorítsa.

3. Megkaptuk a Társadalmi Demokrácia Pártjának felkérését egy később létrehozandó kisebbségi kormány parlamenti támogatására. A mellékelt Memorandum alapelveit egy-két kivétellel megfelelőnek tartjuk, de úgy véljük, hogy ez egyelőre csak szándéknyilatkozat-jellegű, és egy valós együttműködés kialakításához semmiképpen sem elégséges.

4. Ugyancsak tudomásul vettük a Társadalmi Demokrácia Pártjának felkérését államelnökjelöltjük támogatására.

Ezzel kapcsolatosan az RMDSZ vezetői a következő napokban még konzultációkat folytatnak a területi szervezetekkel és általában a romániai magyar közösség tagjaival, de már ma egyértelműen kijelenthetjük, hogy közösségünknek is, akárcsak szerintünk a romániai társadalom egészének, alapvető érdeke úgy cselekedni, hogy mindenképpen megakadályozza Corneliu Vadim Tudornak, a Nagy-Románia Párt jelöltjének államelnökké való választását.

Bukarest, 2000. november 29.

Az RMDSZ Szövetségi Operatív Tanácsa

RMDSZ SZKT Határozatai**Határozat**

a parlamenti képviselők és szenátorok jelöltállításáról

A Szövetségi Képviselők Tanácsa – a Szövetség Alapszabályzata értelmében – a parlamenti képviselők és szenátorok jelöltállításáról a következő Határozatot fogadja el:

I. fejezet: Jelölési feltételek**1. szakasz**

- (1) Parlamenti képviselő és szenátor jelölt lehet minden olyan személy, aki teljesíti a jelen Határozatban megállapított jelölési feltételeket.
- (2) A jelölés, az illető területi szervezet Területi Küldöttek Tanácsának döntése függvényében, a következő lehetőségek egyike alapján történik:
- Egy személy nem lehet egyidőben parlamenti képviselő- és szenátorjelölt is.
 - Egy személy lehet egyidőben parlamenti képviselő- és szenátorjelölt is, de csak egy végső listára kerülhet, a rangsorolást követő személyes opciója alapján.

2. szakasz

- 1) Nem lehet jelölt az a személy, aki:
- nem tagja az illető területen működő valamelyik helyi, illetve körzeti RMDSZ szervezetnek;
 - nem rendelkezik legalább hat hónapja állandó lakhellyel az illető területi szervezet területén;
 - a 187/1999-es Törvény 5. szakaszának hatálya alá esik;
 - az eddigi parlamenti, illetve helyhatósági választásokon, függetlenül vagy más párt, illetve szervezet listáján indult, amennyiben az nem a szervezet döntése alapján történt;
 - nem tagja legalább három éve az RMDSZ-nek, vagy egyik társult szervezetének;
 - a 2000-es helyhatósági választásokon polgármesteri mandátumot szerzett;
 - büntetett előéletű, kivéve azokat, akik politikai foglyok voltak.
- 2) Amennyiben a jelöltállítás 14. szakasz rendelkezéseinek megfelelően történik, az előző bekezdés a) és b) pontjai nem alkalmazandóak.

3. szakasz

- 1) Parlamenti képviselő- és szenátorjelöltet javasolhat legalább egy helyi, illetve körzeti RMDSZ szervezet, az RMDSZ-szel országos szinten társult ifjúsági, szakmai és rétegszervezetek, valamint az RMDSZ belső politikai szerveződései, amelyeknek helyi csoportjai legalább hat hónapja társult tagjai a megfelelő területi szervezeteknek is.
- 2) Egyéni jelentkezés is lehetséges. Az egyéni jelentkezőnek, az 1996-os parlamenti választásokon az illető megyében egy parlamenti képviselő mandátum első leosztási körben való megszerzéséhez szükséges szavazatok 0,5 százalékával egyenlő mennyiségű, de nem kevesebb mint 300 támogató aláírást kell felmutatnia.

* Azokban a városokban, ahol nincs helyi szervezet

4. szakasz

- 1) A jelöltállítás lehetőségéről és feltételeiről a területi kampánystáb, valamint a Szövetség Országos Kampánystábjába felhívást tesz közzé, a határidőt is megjelölve.
- 2) A jelölési időszakot az Szövetségi Operatív Tanács határozza meg.

5. szakasz

- 1) A jelölési határidő leteltéig a javasolt személy vagy jelentkező benyújtja pályázatát a Területi Választási Bizottságnak, amely három, a választásban nem érdekelt tagból áll, és akiket a Területi Küldöttek Tanácsa nevez ki. Ennek tartalmaznia kell:
 - (a) a jelölt programját;
 - (b) a 7. szakasz (2) bekezdésébe foglaltaknak megfelelően elkészített önéletrajzát;
 - (c) a területen működő egyik helyi, illetve körzeti szervezet által kiállított tagsági igazolvány másolatát, avagy a három éves tagságot, valamint az illető időszakra befizetett tagsági díjat igazoló, a helyi, illetve körzeti elnök által aláírt bizonylatot;
 - (d) az állandó lakhelyet bizonyító okirat másolatát;
 - (e) saját kezűleg írt és aláírt nyilatkozatot arról, hogy nem esik a 187/1999-es Törvény 5. szakaszának hatálya alá;
 - (f) saját kezűleg írt és aláírt nyilatkozatot arról, hogy az előző parlamenti illetve a helyhatósági választásokon nem indult, vagy ha indult, az a szervezet döntése alapján történt, és a 2000-es parlamenti választásokon sem indul sem függetlenként, sem valamely más párt vagy szervezet listáján.
- 2) A Területi Választási Bizottság minden javaslatot nyilvántartásba vesz.

6. szakasz

- (1) Mandátumuk végén, a parlamenti képviselők és szenátorok beszámolót mutatnak be a területileg illetékes területi küldöttek tanácsának, amelyet az illetékes frakció és a szövetségi elnök véleményezése egészít ki. A beszámolót és a kiértékelést a nyilvánosság számára hozzáférhetővé kell tenni.
- (2) Azon parlamenti képviselők és szenátorok, akik elmulasztják bemutatni beszámolóikat nem jelölhetők újabb mandátumra.

7. szakasz

- 1) A jelölt programja nem mondhat ellent az RMDSZ szövetségi és területi szintű programjának.
- 2) Az önéletrajznak kötelezően a következőket kell tartalmaznia:
 - (a) szakmai felkészültség;
 - (b) politikai tevékenység (1989 előtt és után);
 - (c) az RMDSZ keretén belül kifejtett tevékenység;
 - (d) romániai magyar nemzeti közösség érdekében, más szervezetek keretei között kifejtett tevékenység;
 - (e) román nyelvtudás;
 - (f) világnyelv(ek) ismerete;
 - (g) a jelölt nyilatkozata, melyben kötelezettséget vállal a területi szervezet támogatására a TKT által meghatározott módon.

8. szakasz

- 1) A jelen szabályzat által megállapított kritériumok teljesítésének ellenőrzése a Területi Választási Bizottság feladata.

- 2) A jelen szabályzat által előírt kritériumok és feltételek a jelöltállítás szükséges és elégséges feltételeit képezik.
- 3) A jelölési határidőt követő 48 órán belül a Területi Választási Bizottság nyilvánosságra hozza az érvényes pályázatot benyújtó jelöltek névsorát, valamint az érvénytelen pályázatokról szóló határozatát.
- 4) A 2. szakasz f) pontja csak azokra a jelöltekre érvényes, akik bejutó helyekre kerülnek és a 2000. évi helyhatósági választásokon polgármesteri, alpolgármesteri, megyei tanács elnöki vagy alelnöki tisztséget nyertek.

9. szakasz

- 1) A 8. szakasz (3) bekezdésének megfelelően nyilvánosságra hozott jelöltek ellen három napon belül óvást lehet benyújtani a Területi Választási Bizottsághoz. A Területi Választási Bizottság az óvást 48 órán belül az érintettek jelenlétében tárgyalja. Döntése ellen a Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottsághoz lehet fellebbezni.
- 2) A fellebbezést 24 órán belül a területi szervezet köteles eljuttatni a Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottsághoz, amely 48 órán belül, az érintettek jelenlétében tárgyalja.
- 3) A Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottság dönt az óvás elfogadásáról illetve elvetéséről. Ez a döntése végleges.
- 4) Óvni a jelen határozatban szereplő kizáró jellegű előírásokkal kapcsolatosan lehet.

II. fejezet: Jelölési eljárások

10. szakasz

- (1) A Szövetség Alapszabályzatának 95. szakasza értelmében a területi szervezetek Területi Küldöttek Tanácsainak (választmányainak) határozata alapján a Szövetség parlamenti képviselőit és szenátorait általános és közvetlen, egyenlő és titkos – állournás – előválasztásokon jelölik. Kivételt képez a mindenkori szövetségi elnök, akit hivatalból biztos bejutó helyre jelölnek; a megye megjelöléséről az SZKT dönt.
- (2) Amennyiben az első bekezdésben szabályozott eljárás nem érvényesül, a parlamenti képviselőket és szenátorokat, egyetértésben a Szövetségi Operatív Tanáccsal, a területi küldöttgyűlés jelöli.

11. szakasz

- 1) Ha egy területi szervezet területi képviselőinek tanácsa úgy dönt, hogy a parlamenti képviselőket és szenátorokat előválasztások során kívánja jelölni, az ezzel kapcsolatos határozatát köteles 48 órán belül eljuttatni Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottsághoz. A határozatnak tartalmaznia kell a következőket:
 - az előválasztás érvényességének feltételeit;
 - az előválasztás ellenőrzésének módozatát, valamint az emberi erőforrások és rendelkezésre álló infrastruktúra megjelölését;
 - az előválasztások mediatizálásának módozatát, valamint a jelöltek számára biztosított kampányeszközöket.
- 2) A Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottság a határozat elfogadásától számított legkésőbb 5 napon belül véleményezi a Területi Küldöttek Tanácsának döntését. Álláspontját írásban közli az illető területi szervezettel. Amennyiben a Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottság szabályzatellenesnek nyilvánít némely rendelkezéseket, a sza-

bályzat-ellenes rendelkezések kiigazítása céljából 48 órán belül össze kell hívni a Területi Küldöttek Tanácsának rendkívüli ülését.

12. szakasz

- 1) Ha egy területi szervezet területi képviselőinek tanácsa úgy dönt, hogy a parlamenti képviselőket és szenátorokat küldöttgyűlésen kívánja jelölni, az ezzel kapcsolatos határozatát köteles 48 órán belül eljuttatni az Ügyvezető Elnökséghez. A határozatnak tartalmaznia kell a döntés részletes indoklását, valamint a következőket:
 - a jelölő küldöttgyűlés időpontját;
 - a küldöttek számát, a küldött helyek leosztását és a leosztás módozatát a területi szervezeten belül, valamint a küldöttek megválasztásának módozatát;
 - a küldöttgyűlés szavazásának ellenőrzési módját;
 - a jelölő küldöttgyűlés előkészítésének és lebonyolításának költségvetését és a költségvetési forrásokat;
 - a jelöltek számára biztosított kampányeszközöket.
- 2) Az Ügyvezető Elnökség a határozatot a Szövetségi Operatív Tanács tagjai tudomására hozza. A SZOT a fenti határozat elfogadásától számított legtöbb 5 napon belül dönt, és határozatát írásban továbbítja az illető területi szervezet elnökének, aki azt a területi szervezet vezető testületének és kampánystábjának tudomására hozza.
- 3) Amennyiben a Szövetségi Operatív Tanács a küldöttgyűlés módszerével vagy eljárásával nem ért egyet, a határozatot egyszer visszaküldi újratárgyalás végett a Területi Küldöttek Tanácsának, ha a határozatot továbbra is elfogadhatatlannak tartja, akkor az illető területi szervezetben a jelölés általános, közvetlen, egyenlő és titkos állóurnás előválasztáson történik.

13. szakasz

- 1) Azokban a megyékben, ahol több területi szervezet működik, a jelölési eljárás kezdete előtt a megyei egyeztető tanács eloszthatja a területi szervezetek között a megszerzhető parlamenti képviselői, illetve szenatori mandátumokat.
- 2) Az elosztás kritériumai az előző parlamenti választásokon az illető területi szervezeteken az RMDSZ listáira leadott szavazatok megyei össz-szavazatokhoz viszonyított hányada és a korábban (1990, 1992, 1996) betöltött parlamenti mandátumok területi szervezetek közötti megoszlása. Ha a területi szervezetek között más egyezség jön létre, ez kerül alkalmazásra. Ha a területi szervezetek nem jutnak közös nevezőre, a mandátumok elosztásának kérdésében a Szövetségi Operatív Tanács dönt.

14. szakasz

Az RMDSZ Kárpáteken kívüli jelöltlistáinak összeállítását és beiktatását az Ügyvezető Elnökség felügyeli. A Területi Elnökök Konzultatív Tanácsával való egyeztetést követően az Ügyvezető Elnökség leosztja a területi szervezetek között a jelöltállítás jogát. A jelöltállítási joggal együtt az illető területi szervezet feladata a lista letétele is.

III. fejezet: Az előválasztások

15. szakasz

- 1) Az előválasztás a területi szervezethez tartozó minden helyi, illetve körzeti szervezetben ugyanazon a napon zajlik le.

- 2) A Területi Képviselők Tanácsának az előválasztások időpontját megállapító határozatában meg kell határoznia a kampány időtartamát, ennek kezdetét és zárását, valamint a kampánnyal kapcsolatos részletes szabályokat. Ugyanebbe a határozatba kell foglalni a szavazóhelyiségek számát településenként, a szavazóbizottságok tagjainak számát, a szavazás megkezdésének és befejezésének időpontját, valamint a szavazásra jogosultság feltételeit, a költségvetést, az ellenőrzési módszereket, az érvényességi feltételeket (érvényességi küszöb).

16. szakasz

- 1) Az előző szakasz (2) bekezdésében foglaltak megállapításánál a Területi Képviselők Tanácsának kötelező módon figyelembe kell vennie a következőket:
- az előválasztást megelőző kampány időtartama nem lehet két hétnél rövidebb;
 - minden egyes helységben ahol önálló RMDSZ szervezet létezik legalább egy szavazóhelyiséget kell létrehozni;
 - a szavazóbizottságok tagjainak száma nem lehet háromnál kevesebb, ez a szám kiegészül a jelöltek megfigyelőivel. A szavazóbizottságok tagjait az illetékes helyi szervezet vezetősége jelöli ki.
- 2) Az előválasztási szabályozás nem korlátozhatja a jelöltek jogát, hogy szavazóhelyiségként megfigyelőket állítsanak.

17. szakasz

- 1) A Területi Képviselők Tanácsának döntése függvényében, az előválasztáson szavazati joggal rendelkeznek azok, az előválasztások napján 18. életévüket betöltő és az előválasztást szervező szervezet területén állandó lakhellyel rendelkező személyek, akik az előválasztásokat megelőzően nyilvántartott RMDSZ-tagok, illetve az RMDSZ-szel országos szinten társult ifjúsági, szakmai és rétegszervezetek helyi csoportjainak, valamint a területi szinten társult ifjúsági, szakmai és rétegszervezetek tagjai.
- 2) A szavazásra jogosult személyek csak abban a szavazóközvetben szavazhatnak, amelynek területén van az állandó lakhelyük.

18. szakasz

- 1) Az előválasztásra külön szavazólapot kell készíteni a parlamenti képviselő- és külön a szenátorjelöltek esetében.
- 2) A jelöltek szavazólapon való sorrendjét sorshúzással döntenek el.
- 3) A szavazólapon fel kell tüntetni a lista megnevezését (parlamenti képviselő- vagy szenátorjelöltek), a jelöltek nevét, valamint az érvényesen leadható szavazatok számát. A szavazólapon a jelöltek neve előtt egy-egy kör található. A szavazólapot a *melléklet* tartalmazza.

19. szakasz

- 1) A szavazás golyóstollal történik, úgy hogy a szavazópolgár az általa választott jelölt neve előtt található körbe egy keresztet tesz.
- 2) Az előválasztáson érvényes az a szavazat, amellyel a szavazó legtöbb annyi jelöltre szavaz, amennyi a biztosan megszerezhető mandátumok száma.
- 3) Biztosan megszerezhető mandátumon az 1996-os parlamenti választások során az RMDSZ által megszerzett mandátumok számát kell érteni. Amennyiben az illető megyében az RMDSZ egyetlen parlamenti képviselői illetve szenátori mandátumot sem szerzett, a szavazás során az illető jelöltlistára egy szavazat adható le.

20. szakasz

- 1) Az előválasztások megszervezésének és lebonyolításának költségeit az Ügyvezető Elnökség és a területi szervezetek biztosítják. Az Ügyvezető Elnökség a költségvetési keret függvényében anyagilag támogatja a területi szervezeteket.
- 2) A szavazóbizottságok működésével kapcsolatos költségeket a területi, illetve a helyi szervezetek fedezik.
- 3) A területi szervezet egyenlő arányú résztámogatást biztosíthat a jelöltek kampányához. Ennek mértékéről a TKT dönt.

IV. fejezet: A jelölő küldöttgyűlés**21. szakasz**

- 1) A jelölő küldöttgyűlés időpontját, napirendjét és helyét a Területi Képviselők Tanácsa határozza meg.
- 2) A jelölő küldöttgyűlés a Területi Képviselők Tanácsa által meghatározott számú küldöttből áll. A küldöttek száma legkevesebb 51.
- 3) A Területi Képviselők Tanácsának a küldöttek számát meghatározó ülésén meg kell határozni azt is, hogy a képviseleti normának megfelelően minden egyes helyi, illetve körzeti szervezetet hány hely illeti meg. A képviseleti norma az 1996-os parlamenti választásokon az RMDSZ képviselőházi és szenátusi listáira leadott szavazatszám számtani középarányosa. A küldötteket a helyi illetve körzeti közgyűlések választják meg, melyek érvényességi feltételeit a TKT határozza meg.
- 4) A jelölő küldöttgyűlésen szavazati joggal kizárólag az illető helyi szervezet által írásban meghatalmazott személyek rendelkeznek. A küldött minőség kizárólagos feltétele az RMDSZ tagság és az illető szervezet területén lévő állandó lakhely. A küldöttek mandátumának igazolása egy, a TKT által kinevezett öt tagú bizottság feladata.

22. szakasz

- 1) A jelölő küldöttgyűlés a küldöttek többségének jelenlétében határozatképes. Ha a meghirdetett kezdési időponttól számított két órán belül nincs határozatképességhez szükséges jelenlét, vagy az ülés a jelenlét hiányában megszakad, hét napon belül újabb küldöttgyűlésre kerül sor.
- 2) Második összehívás esetén a küldöttgyűlés ugyancsak a küldöttek többségének jelenlétében határozatképes.
- 3) Amennyiben a második összehívás esetében sincs a meghirdetett kezdési időponttól számított két órán belül határozatképességhez szükséges jelenlét, vagy amennyiben a küldöttgyűlés munkálatait a végső rangsorolást megelőzően a jelenlét a határozatképesség alá csökkenése miatt nem lehet folytatni, a rangsorolást a SZOT végzi el.

23. szakasz

- 1) A jelölő küldöttgyűlés meghallgatásuk után titkos szavazással rangsorolja a jelölteket
- 2) Érvényes az a szavazat, amellyel egy küldött legtöbb annyi jelöltre szavaz mint amennyi a biztosan megszerezhető mandátumok száma. Biztosan megszerezhető mandátumon az 1996-os parlamenti választások során az RMDSZ által megszerzett mandátumok számát kell érteni. Amennyiben az illető megyében az RMDSZ egyetlen parlamenti képviselő, illetve szenátori mandátumot sem szerzett, a szavazás során az illető jelöltlistára egy szavazat adható le.

24. szakasz

- 1) Egyenlő szavazatszám esetén az egyenlő számú szavazatot kapott két vagy több jelölt részvételével második fordulóra kerül sor. A második forduló is csak az (1) bekezdésben meghatározott feltétel teljesülése esetében érvényes.

V. fejezet: A jelöltlisták véglegesítése, óvások**25. szakasz**

- 1) Az előválasztások, illetve a határozatképes jelölógyűlések időpontjától számított 48 órán belül, a parlamenti képviselők illetve szenátorok jelöltlistáját nyilvánosságra kell hozni a Szövetség Tájékoztatójában, és a jelöltek tudomására kell hozni.
- 2) A 3. szakasz (1) bekezdésében megjelölt szervezetek és testületek illetve a jelöltek, a nyilvánosságra hozattól számított 48 órán belül óvással fordulhatnak a Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottsághoz.

26. szakasz

- 1) A Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottság az óvást 48 órán belül elbírálja.
- 2) Az elbírálás alapján a Szövetségi Operatív Tanács dönt az óvás elfogadásáról illetve elvetéséről valamint az esetleges rendkívüli jelölő küldöttgyűlés kiírásáról.
- 3) Ha a Szövetségi Operatív Tanács az óvások elfogadása által megsemmisíti az előválasztások vagy jelölő küldöttgyűlés eredményeit, a parlamenti képviselők és szenátorok jelölése a Szövetségi Alapszabályzat 95. szakaszának második bekezdése alapján történik.
- 4) A rendkívüli küldöttgyűlést a lehető legrövidebb időn belül össze kell hívni. Ennek munkálataira a rendes küldöttgyűlés második összehívására vonatkozó szabályok érvényesek. A rendkívüli küldöttgyűlés döntésképtelensége esetén a végleges jelöltlistát a Szövetségi Operatív Tanács alakítja ki.

27. szakasz

- 1) Ha az Országos Kampánystáb azt tapasztalja, hogy valamely RMDSZ-tag, tisztségviselő, társult tag vagy belső szerveződés az RMDSZ bármely területi szervezete által indított jelölt esélyeit gyengíti, kifogást emelhet a Szövetségi Etikai Bizottságnál, illetve a Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottságnál.
- 2) Az illető bizottság 48 órán belül köteles összeülni és az ügyet letárgyalni. A határozatot eljuttatja SZOT-nak, amely meghozza szükséges intézkedéseket.

28. szakasz

A rendkívüli küldöttgyűlés eredményeként kialakult parlamenti képviselői és szenatori jelöltlistákat az elfogadást követő 24 órán belül nyilvánosságra kell hozni.

29. szakasz

Az óvások határidejének lejártával, illetve a rendkívüli küldöttgyűlések után a listákat a szövetségi elnök elé terjesztik aláírás végett.

VI. fejezet: Záró rendelkezések**30. szakasz**

Jelen határozat az SZKT által való elfogadása napján lép hatályba.

31. szakasz

Az országos és a területi kampánystábok létrehozásáról, hatásköréről és feladatairól az SZKT külön határozattal intézkedik.

Elfogadta az SZKT 2000. július 22-én, Marosvásárhelyen tartott ülésén.

Határozat

A Szövetségi Elnök választókerületének megjelöléséről

Az RMDSZ Alapszabályzatának 95. pontja értelmében az SZKT elfogadta Markó Béla szövetségi elnök Maros megyei szenátorként való jelöltetését.

A döntést három tartózkodással elfogadta az SZKT július 22-i ülése.

Határozat

Az RMDSZ Országos Kampánystábjának létrehozásáról

A. Megnevezés

Az RMDSZ Országos Kampánystábja a 2000. évi parlamenti választások szövetségi kampányának megszervezését és lebonyolítását koordináló és felügyelő testület.

B. Hatáskör

1. Az RMDSZ parlamenti választásokkal kapcsolatos országos kampányának megszervezése; •
2. a területi kampánystábok tevékenységének felügyelete, irányítása és ellenőrzése;
3. a területi kampánystábok működéséhez információs háttéranyagok biztosítása;
4. a Szövetség általános jellegű választási propaganda-eszközeinek biztosítása;
5. a helyi jellegű kampányanyagok kidolgozásában való együttműködés a helyi kampánystábokkal;
6. kapcsolattartás a civil társadalmi szervezetekkel, emberjogi valamint megfigyelő intézményekkel, szervezetekkel és a médiával;
7. a választásokra vonatkozó törvényes rendelkezések betartásának felügyelete;
8. a parlamenti választások lebonyolításával megbízott országos intézményekkel való kapcsolattartás, illetve ezekben az intézményekben való RMDSZ-képviselő biztosítása;
9. szükség esetén javaslatot tesz a szövetségi elnöknek a Szövetségi Operatív Tanács (SZOT) összehívására;
10. az Országos Kampánystáb személyre vonatkozó javaslatokat tesz a SZOT az országos választási intézményekben való RMDSZ-képviselő ellátására;
11. a választási kampány költségvetésének elkészítése és az Ügyvezető Elnökség elé való előterjesztése.

C. Működés:

Az Országos Kampánystáb rendes üléseit a választások kiírását követően, hetente tartja Kolozsváron, az Ügyvezető Elnökség székházában, mely alkalommal az időközben a területi

kampánystáboktól beérkezett problémák megoldására javaslatokat dolgoz ki, illetve saját hatáskörében eljár a problémák megoldása érdekében.

Székhelye: az Ügyvezető Elnökség székhelye: Kolozsvár, Bilaşcu (Republicii) u. 60. sz., tel/fax: 064-190-757; 064-190-758; 064-194-075; 098-606-272, e-mail: terfoo@rmdsz.ro

D. Az Országos Kampánystáb struktúrája

1. A kampánystáb elnöke: Az Országos Kampánystáb elnökét a Szövetségi Képviselők Tanácsa jelöli ki.

Hatásköre:

- javaslatot tesz az Országos Kampánystáb személyi összetételére (az alelnök megnevezésével), melyet SZOT hagy jóvá;
- felügyeli a területi szervezetek kampánystábjainak tevékenységét;
- az RMDSZ államelnök-jelöltjével közösen létrehozzák az államelnök-jelölt kampánystábját, melyet a SZOT erősít meg;
- irányítja a kampánystáb előkészítő-szervező-kivitelező munkáját;
- vezeti, ellenőrzi és összehangolja az egész kampány előkészítő és a kampány-időszak szervezési, kivitelezési feladatait;
- a választások lebonyolítása során felmerülő problémák megoldása érdekében intézkedik. Akadályoztatása esetén átruházza hatáskörét az Országos Kampánystáb alelnökére. Erről tájékoztatja a szövetségi elnököt;
- javaslatot tehet a szövetségi elnöknek az Országos Kampánystáb személyi összetételének módosítására.

2. Szervezési felelős:

- biztosítja a kampánystáb operatív vezetését;
- biztosítja a kampánystáb működéséhez szükséges szakmai és politikai háttéranyagokat;
- biztosítja az állandó információáramlást és kapcsolattartást a területi kampányfelelősök és az országos kampánystáb között;
- felel az RMDSZ országos kampányrendezvényeinek megszervezéséért;
- felel a civil társadalmi és ifjúsági szervezetek, emberjogi valamint megfigyelő intézményekkel való kapcsolattartásért.

3. Pénzügyi-gazdasági felelős:

- felügyeli az országos és területi kampánystábok pénzügyi tevékenységét az erre vonatkozó törvényes rendelkezések értelmében;
- kapcsolatot tart a területi kampánystábok pénzügyi felhatalmazottjaival;
- biztosítja a kampány pénzügyekkel kapcsolatos jogi és eljárási tanácsadását a területi kampánystábok számára;
- az Országos Kampánystáb elé terjeszti a választási kampány költségvetését.

4. Jogi tanácsadó:

- biztosítja a jogi tanácsadást az országos kampánystáb és a területi kampánystábok számára;
- javaslatokat dolgoz ki a területi kampánystáboknál jelentkező problémák megoldására;
- megbízás alapján eljár a felmerült jogi problémák megoldása érdekében;
- biztosítja a szükséges információkat;

- nyomon követi a jogszabályi feltételek változását.

5. Médiafelelős:

- koordinálja a Szövetség médiakampányát (írott sajtó, rádió, televízió);
- felel a médiával és a területi médiafelelősökkel történő kapcsolattartásért;
- felel a sikeres választásokhoz szükséges RMDSZ-image megvalósításáért (plakátok, szórólapok, szlogenek, más kampányanyagok).

6. Államelnök-jelölt kampányának felelőse:

- felel az RMDSZ államelnök-jelöltje kampányának lebonyolításáért.

E. Zárórendelkezések

1. A szövetségi elnök:

- a) az Országos Kampánystáb elnöke javaslatára módosíthatja az Országos Kampánystáb személyi összetételét.
- b) Az Országos Kampánystáb elnöke javaslatot tesz a szövetségi elnöknek egy szakértői bizottság létrehozására. A szakértői csoport választási stratégiára és az RMDSZ választási arculatára vonatkozó javaslatokat dolgoz ki az Országos Kampánystáb számára.

2. Az Országos Kampánystáb:

- a) felügyeli a szabályosság betartását a területi jelöltállítás során;
- b) saját hatáskörébe vonhat egyes, a területi kampánystábok hatáskörébe tartozó, de lehetőségeiket meghaladó kérdéseket;
- c) a területi kampánystábok elégtelen működése esetében, a kampánystáb elnökének a javaslatára kérheti a területi szervezettől a területi kampánystáb vezetőjének visszahívását;
- d) területi kampánystábok határozatai ellen az Országos Kampánystábnál lehet fellebbezni, melynek határozata végleges;
- e) választási programbizottságot hoz létre, melyet a SZOT erősít meg. A bizottság kidolgozza a Szövetség és az RMDSZ államelnök-jelöltjének programját.

3. A Szövetségi Operatív Tanács:

- a) jóváhagyja az Országos Kampánystáb személyi összetételét;
- b) megerősíti az Országos Kampánystáb által létrehozott programbizottságot;
- c) jóváhagyja az államelnök-jelölt kampánystábjának személyi összetételét;

4. A Szövetség választási- valamint az RMDSZ államelnök-jelöltjének programját, választási programját az SZKT hagyja jóvá.

Elfogadta az SZKT, Marosvásárhely, 2000. július 22.

RMDSZ Operatív Tanácsának határozatai

1. sz. Határozat

Azok a volt tanácsosok és polgármesterek, akiknek a tevékenységi beszámolóját a kiértékelő testület nem fogadta el, csak akkor kerülhetnek rá az előválasztási jelöltlistára, ha megfelelnek a helyi szervezet által megállapított bővített kritériumrendszernek.

Marosvásárhely, 2000. április 1.

2. sz. Határozat

Az előválasztási listán szereplő jelöltek számára az RMDSZ minden szempontból egyenlő esélyeket biztosít a kampányban, beleértve az anyagi támogatást is.

Ugyanakkor bármelyik jelölt folytathat önálló kampányt, amennyiben az RMDSZ helyi és országos programját tiszteletben tartja.

Marosvásárhely, 2000. április 1.

3. sz. Határozat

A Maros megyei RMDSZ Területi Képviselőinek Tanácsa azzal a kéréssel fordult az Operatív Tanácshoz, hogy – mivel Marosvásárhely minden RMDSZ-körzete egyetlen jelöltként a jelenlegi polgármestert, Fodor Imrét támogatja – vizsgálják meg, ilyen esetekben szükséges-e a polgármester-jelölről is szavazni az előválasztásokon.

Az Operatív Tanács kiemelten fontosnak tartja a marosvásárhelyi polgármester-választást és a következőképpen döntött: mivel a jelölési eljárás lezárásáig más jelölt nem került a listára, tehát egyetlen, minden körzeti szervezet által támogatott jelölről van szó, az Operatív Tanács helyt ad a kérésnek, és nem tartja szükségesnek, hogy az előválasztásokon a polgármesterjelölről is szavazzanak.

Az Operatív Tanács úgy határozott, hogy amennyiben hasonló helyzet máshol is előáll, tehát egyetlen jelölt marad a versenyben az RMDSZ előválasztási listáján, ott a helyi szervezetnek nem szükséges az előválasztásokon a polgármesterjelölt személyéről is szavaztatnia.

Ebben az esetben viszont a helyi döntéshozó testületnek meg kell erősítenie a polgármesterjelölt személyét.

Marosvásárhely, 2000. április 1.

4. sz. Határozat

Az Operatív Tanács meghallgatta az Országos Kampánystáb vezetőjének beszámolóját a gyergyócsomafalvi RMDSZ-szervezet álláspontjáról, miszerint nem tartották szükségesnek RMDSZ-listát állítani az önkormányzati választásokon. Az Operatív Tanács megállapítja, hogy ez az álláspont ellentétben van a szövetség Programjával, Alapszabályzatával, a Szövetségi Képviselők Tanácsának ide vonatkozó döntéseivel. Sem az RMDSZ, sem a helyi lakosság érdekeinek nem felel meg egy olyan álláspont, hogy érdekképviseleti szervezetünk ne legyen jelen teljes felelősséggel a helyi önkormányzatokban.

Amennyiben a gyergyócsomafalvi szervezet 2000. április 8-ig nem vizsgálja felül előzetes döntését, a Szövetségi Képviselők Tanácsának 1999. szeptember 18-i és december 4-i határozatait értelmében felszólítjuk a Gyergyói Területi Szervezet vezetőségét, ren-

deljen el a községben általános RMDSZ-tisztújítást, és biztosítsa a szervezet részvételét az önkormányzati választásokon.

Marosvásárhely, 2000. április 1.

5. sz. Határozat

Tekintettel a 2000. év választásaira, az Operatív Tanács megbízza az Ügyvezető Elnökséget, hogy tegyen javaslatot a szövetségi elnöknek egy választási programbizottság létrehozására.

Marosvásárhely, 2000. április 1.

Az Országos Kampánystáb határozata

HATÁROZAT

A marosvásárhelyi előválasztásokon való részvétel nem érte el a Maros megyei Területi Képviselők Tanácsa által megállapított 20%-os részvételi küszöböt, és a szavazási eljárás során több szabálytalanságot tapasztaltak a megfigyelők.

Az Országos Kampánystáb felkéri a Maros megyei TKT-t, hogy sürgősen vizsgálja meg a marosvásárhelyi előválasztások eredményét és döntsön annak érvényességéről vagy érvénytelenségéről. Az Országos Kampánystáb szerint lehetőség van arra, hogy a TKT marosvásárhelyi tagjaiból, köztük a körzeti elnökökből alakult jelölő gyűlés véglegesítse a marosvásárhelyi listát, a TKT megbízásából.

Ugyanakkor az Országos Kampánystáb figyelmezteti a Maros megyei RMDSZ elnökét, Ügyvezető Elnökségét és kampánystábját, hogy a választási előkészületekkel lemaradtak a megyében és ezen a helyzeten sürgősen változtatni kell.

Nagyszalonta, 2000. április 21.

**Emil Constantinescu államelnök üzenete
az RMDSZ megalakulása
10. évfordulójának szentelt gyűléshez**

Elnök Urak!

Miniszter, Szenátor és Képviselő Urak!

Tisztelt Meghívottak!

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség megalakulásának tizedik évfordulója jó alkalom arra, hogy felmérjük e szervezet jelentőségét és szerepét abban a demokratikus fejlődésben, amelyet Románia megvalósított az 1989 decemberi forradalomtól napjainkig. A forradalom valóban spontán módon megteremtette a szabadságért és demokráciáért vállalt önfeláldozás szolidaritását, amit az azóta eltelt tíz esztendő közös politikai és szellemi életünk megszokott mindennapos gyakorlatává változtatott.

Nem sorolom el itt, miképpen szilárdult meg az az együttműködés, amely 1996-ban az RMDSZ kormánykoalícióban való részvételében öltött testet. Ki kell azonban emelnem azt, hogy most, amikor Romániát immár több mint három éve az Önök képviselői is kormányozzák, ez az együttműködés hála istennek, a romániai politikai realitás természetes komponensévé vált. No persze, ha kicsit körülnézünk a szomszédságunkban, nehéz lenne ezt a tényt „banálisnak” neveznünk – de egy ilyen tartalmas tapasztalat után ugyanolyan nehezen tekinthetnék ezt rendkívülinek. Egy még konfliktusoktól marcangolt térségben, amelyre még rávetül a nemzeti-kommunizmus árnya, minékünk együtt sikerült felmutatnunk a remény modelljét, és ezt a modellt a mai világ meghatározó tényezői magasra értékelték. Mi több, ezt a modellt hazánk állampolgárai magukénak vallják, amint-hogy teszi ezt a szomszédos Magyarország közvéleménye is. Azé a Magyarországé, amellyel a kölcsönös bizalomra, a szabadság és a demokrácia közös értékeire épült baráti kapcsolataink szüntelenül fejlődnek, és nemcsak bővülnek, hanem mélyülnek is.

A demokrácia nem állapot, sokkal inkább folyamat, következésképp természetes, hogy kötelességünk nap mint nap korrigálni mindazt, ami nem hibátlan, felszámolni az akadályokat, szembeszállni az előítéletekkel. Ha azonban e közvetlen élményeken túltekintünk, nyilvánvaló, hogy együtt sikerült jelentős haladást elérnünk: közös politikai küzdelmet vívtunk, együtt kormányozunk, sikerült együtt elindítanunk a román-magyar megbékélés visszafordíthatatlan folyamatát és biztosítanunk térségünk stabilitását és egyensúlyát; sikerült együtt elérnünk, hogy Románia közelebb kerüljön, mint bármikor, az európai demokratikus követelményekhez, az EU- és a NATO-integrációhoz; azon vagyunk, hogy megteremtsük az állampolgárok nemzetét, amely képes integrálódni a legközelebbi jövő európai társadalmába. Románia valamennyi állampolgára nevében ki kell emelnem azt a rendkívül jelentős szerepet, amelyet az RMDSZ, a Románia előrehaladásáért küzdő erők lojális partnere töltött be ebben a haladásban, és köszönetet kell mondanom az Önök szervezetének ezért a jelentős hozzájárulásért.

Nyilvánvaló, hogy Romániában folytatni kell a demokrácia építését. Állampolgárok, politikusok, mi valamennyien felismertük, hogy együtt tudunk működni azért,

hogy különböző identitásaink egymást kiegészítsék és párbeszédet folytassanak. A kölcsönös bizalom eme egészét immár el nem vehetik tőlünk. Meg kell találnunk a továbbvezető utat, megszilárdítani ezt a tényállást, hogy az visszafordíthatatlanná váljon a szabad piacgazdaság és a szilárd demokrácia Romániájában, abban az Európában, amelyben valamennyien másak lévén, egyformák leszünk mindenki másságának tiszteletében, és szolidárisak leszünk a haladásért kifejtett erőfeszítéseinkben.

2000. január 15.

**Szabó Tibornak, a Határon Túli Magyarok Hivatala elnökének
ünnepi köszöntője a Romániai Magyar Demokrata Szövetség
megalakulásának tizedik évfordulóján**

Kedves Barátaim!

Tisztelt Romániai Magyar Demokraták!

Tisztelt Vendégek!

Orbán Viktor miniszterelnök úr, a magyar kormány üdvözlését is tolmácsolva, engedjék meg, hogy tisztelettel és barátsággal köszöntsem a tíz esztendő RMDSZ-t, a ma szűknek bizonyuló vásárhelyi Kultúrpalotában ünneplő, valamennyi hazai és határon túlról érkezett résztvevőt.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség, az RMDSZ 10 évvel ezelőtti megalakulása a harminchat emberöltőnyi létet, ezer esztendő múltat magáénak tudó magyar nemzet életrevalóságának ragyogó bizonyítéka: egy több mint 40 évig tartó totalitárius korszak után, melynek során a hatalom minden rendelkezésre álló eszközt felhasznált a nemzet rész megfélemlítésére, elüldözésére, vagy erőszakos asszimilálására – néhány nap alatt talpra állt.

A gyűlölt Ceaușescu-rendszer bukását és a magyar-román együttműködés lehetőségének ígéretét mindmáig megtettesítő Temesvár után következett a főváros, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyszeben és Brassó és a többiek... A diktatúra eltörlése után szinte néhány órával megalakult az RMDSZ, mely – mondhatni – első kiáltványában megfogalmazta máig érvényes programját, alapvető célkitűzéseit, bizonyítva, hogy méltó képviselője, tömörítője Erdély magyarságának és képes azon érdekek erkölcsi-politikai képviselőjére, melyet népe szükségként ismert fel.

A tizedik születésnap, tíz esztendő minden bizonnal önvizsgálatra kötelezi mindannyiukat: mit tettek jól, mikor szóltak helyesen, mit vagy mikor mulasztottak? Annak megítélése és eldöntése, hogy mi az, amit az erdélyi magyarság megmaradása, a demokrácia nyugalma és biztonsága érdekében meg lehetett és meg kell tenni, az Önök feladata és felelőssége.

Az Önök feladata és felelőssége azt is eldönteni, hogy mit és hogyan tehetnek az erdélyi magyarság kisebbségi létéből fakadó hátrányos helyzet megszüntetéséért. Azt is Önöknek kell eldönteni, hogy miként illeszkedik be az RMDSZ országuk politikai életébe, az európai pártok és nemzetközi szervezetek nagy családjába, hogy milyen formában

tud részt venni az egyetemes magyarság értékeinek ápolásában, az anyaországgal való kapcsolatok erősítésében.

Az erdélyi magyarság egységes érdekvédelmi szervezete hat évig ellenzékben, az elmúlt három esztendőben pedig a bukaresti kormánykoalíció kohéziós erejeként, megkerülhetetlen politikai erőként van jelen az ország életében. Meggyőződésünk, hogy azoknak a kihívásoknak, melyek előtt Románia áll az új évezredben – különösen a Helsinkiben született decemberi döntések fényében – az ország nem tehet eleget az itt élő magyarság, a szülőföldjén történő boldogulást kereső és megtalálni óhajtó erdélyi magyarság, az RMDSZ cselekvő közreműködése nélkül.

A magam részéről jó szívvel idézem fel Magyarország miniszterelnökének ez-előtt öt évvel – akkor még a FIDESZ elnökeként – Kolozsváron, a fél évtizedes évforduló idején elmondott szavait: “Németh Zsolt személyében már ‘89-ben, a megalakuláskor itt volt a FIDESZ. Történetem és az RMDSZ története rengeteg ponton találkozott, úgy hogy kis túlzással azt kell mondanom, közös öt esztendőnk volt. Még ha a magyarság más-más részei közt éltük is végig ezt az öt esztendőt... Nemcsak egyszerű küldöttséget látnak bennünk, hanem olyan magyar fiatalokat, kiknek horizontja nem Záhonytól, vagy Biharkeresztesnél ér véget, hanem mikor saját maguk életéről, sorsáról, hazájukról gondolkodnak, akkor messzebbre látnak át a magyar határokon. És saját szellemi hazájukba befoglalják azt a magyarságot és magyar kultúrát is, amit az RMDSZ testesít meg a jelen pillanatban Románia területén...”

Ennek a felismerésnek, a belőle fakadó erkölcsi-politikai credónak megfelelően csak megerősíteni tudom: a magyar kormány mélyen átérzi és vállalja azt a felelősséget, amellyel a határokon túl élő nemzetrészek sorsa iránt viseltet. Meggyőződése, hogy az egységesülő Európában közösen fogja megtalálni boldogulását Magyarország és szomszédai, az anyaországi és határokon túli magyarság és a velük élő többi nemzet.

Minket magyarokat, határon innen és túl, gyakorta ér a vád: könnyebben emlékezünk, mint ahogyan tervezni merünk. Lehet, hogy többet vitatkoztunk, mint amennyit gazdálkodunk lelkiekkal, anyagiakkal, de állandó készültségben éltünk harminchat emberöltőn át. Harminchat nemzedéknek kellett nemegyszer hajszálon függő karddal a feje felett szántani-vetni, tanítani, építeni, tenni a dolgát, megannyi felperzselés után is hűségnek maradni a kizöldellő szülőföldhöz és megtartó hagyományainkhoz – egyszóval megmaradni.

Ma, amikor eljött az ideje a kiegyenesedésnek, amikor elfoglalhatjuk helyünket a nyugati népek családjában, a világ legerősebb szövetségi rendszerében, tudjuk és valljuk: a siker a határon átnyúló nemzet érdeme, Szent Istváné éppúgy, mint a nagyváradi Szent Lászlóé, a kolozsvári Igazságos Mátyásé, a kincses város másik szülötté: Bocskaié, a Marosvásárhelyen fejedelemmé lett II. Rákóczi Ferencé, az itt élő és alkotó Bolyaiaké, a Bodor Pétereké, Sütő Andrásoké, a Kőrösi Csomáké, a Wesselényieké...

Tény, hogy az RMDSZ csak részben tudta megvalósítani a tíz évvel ezelőtt megfogalmazott célkitűzéseit, de ez nem rajta múlt. A többségi politikusok még mindig nem értették meg, hogy a kisebbségi jogok gyakorlása nem korlátozza, hanem hosszú távon előmozdítja a többségi lakosság érdekeinek érvényesülését. Romániában egyesek még mindig korlátozni kívánják az anyanyelv használatát a közigazgatásban, a közéletben és bíróságokon, korlátozni szeretnék az anyanyelvi oktatást, a törvényhozás nem nyújt lehetőséget magyar tannyelvű állami egyetem létrehozására. Az államosított egyko-

ri közösségi és egyházi javak kérdése még mindig nincs rendezve. Kolozsvár főterén még mindig betemetetlen gödör éktelenkedik...

Mérleget megvonni nem tisztem, de engedjék meg, hogy ez alkalommal csupán egy, vitathatatlanul pozitív változásra felhívjam a figyelmet: a többségi társadalom – amely tíz évvel ezelőtt már elhitette magával, hogy véglegesen “megoldódott” a nemzeti-ségi kérdés – lassanként hozzászokik ahhoz, hogy az erdélyi magyarság maga akarja rendezni ügyeit, politikai programjának imperatívusza a belső önrendelkezés.

Az RMDSZ talán legnagyobb érdeme az, hogy megőrizte egységét; tíz esztendő alatt mindig sikerült egyeztetnie az erdélyi magyar társadalom különböző rétegeinek, ideológiai csoportosulásainak érdekeit.

Az erdélyi magyar nemzeti közösség megtartásához és erősítéséhez gratulálok minden romániai magyar demokratának és kívánok sok türelmet, előremutató együttgondolkodást, bölcsességet és mindenekelőtt megtartó erejű összefogást. Annak a Magyarországnak nevében teszem, melynek választott képviselői ellenzavazat nélkül törvénybe iktatták a Magyar Állandó Értekezlet létrejöttét, annak a kormánynak a nevében, mely – mindannyiunk érdekét szem előtt tartva és közös hasznunkra – feladatának tekinti a határon túli magyarság iránt vállalt alkotmányos kötelezettség gyakorlatban történő alkalmazását. Szeretném ha tudnák, éreznék: Magyarország kormánya Önökkel van, miniszterelnöke Önökkel együtt emlékezik, Önökkel együtt gondolkodik, osztozik a jövőre vonatkozó reményeikben.

Marosvásárhely, 2000. január 15.

Tisztelt magyar honfitársaim!

A világ magyarjai számára március 15-e a szabadság, a bátorság és a haladás jelképe. Nekünk románoknak is vannak hasonló eszmeiségű ünnepeink. Illő tehát, hogy tiszteljük az ilyen ünnepeket.

Elődeink, a 48-as forradalmárok a jövőbe néztek, és vállaltak minden kockázatot azért, hogy egy jólétet hozó, a törvény előtti egyenlőségen, az esélyegyenlőségen és a társadalmi összefogáson alapuló világot építhessenek.

Most, az ezredfordulón vigyük tovább azt, ami összekötött bennünket a történelem során. Annál is inkább, mert közös történelmünk számos példával szolgál a megegyezésre a jövő jegyében.

A forradalom természetesen radikális változásokat jelent. Mi most forradalmi időszakban élünk. Részesei és véghezvivői vagyunk annak a forradalomnak, amelynek célja a normalitás, a kortárs európai szellem győzelme. Íme ez a cél, amelynek össze kell kötnie bennünket az eljövendőkből.

Méltóságteljes és boldog ünnepet kívánok Önöknek, tisztelt magyar honfitársaim!

Bukarest, 2000. március 15.

Mugur Constantin Isărescu

Tisztelt Miniszterelnök Úr!
Kedves Romániai Magyar Testvéreim!
Román Barátaim!

Ünnepi üdvözetemet és jókívánságaimat küldöm Miniszterelnök Úrnak és Románia minden polgárának az 1848-49-es magyar polgári forradalom és szabadságharc kezdetének évfordulója alkalmából.

1848 örökségében mindannyian osztozunk. Minden esztendőben március 15-én a történelem azon magasztos pillanata előtt tisztelgünk, amely a szabadságért folytatott küzdelemben egyesítette Európa minden népét, köztük a román és a magyar nemzetet is. Közös vágyunk volt, hogy mindannyian szabadságban éljünk. A szabad nemzeti lét megteremtésén túl Európa népei a polgárosodás alapvető feltételeiért is küzdöttek. Harcukat a vereség, majd az azt követő elnyomás dacára sem adták fel, mert tudták: az egyén szabadsága és a nemzet szabadsága egymástól elválaszthatatlanok.

Ezt felismerve az első felelős magyar kormány a márciusi polgári forradalom vívmányait összekapcsolta a haza, az akkori soknemzetiségű Magyarország szabadságharcával. Látta, hogy a hon védelme és felvirágoztatása nem lehetséges az egymás mellett, egy hazában élő nemzetek, nemzetiségek kölcsönös megbecsülése nélkül. Ezt a történelmi egymásrautaltságot ismerte fel Kossuth és Bălcescu nevéhez kötődő, a kor európai viszonylatában egyedülállóan haladószellemű kisebbségi törvény, amelynek alkalmazása a szabadságharc leverése miatt sajnos már nem kezdődhetett meg.

Az 1848-as forradalomban gyökereznek olyan, máig is érvényes értékek, mint az európai, s ezen belül a Kárpát-medencei népek sorsközössége, s a nemzeti kisebbségek jogainak és esélyegyenlőségének az európai mérce szerinti tiszteletben tartása. Ez az a forradalmi üzenet, amely ma is fontos eleme a magyar-román kapcsolatok alakításának, és országaink európai értékek melletti elkötelezettségének.

Magyarország polgári kormánya, Magyarország népe 1848. március idusára emlékezve, ma együtt ünnepel a magyar nemzet minden tagjával, a romániai magyarsággal és a polgári forradalom és szabadságharc eszmeiségét magáénak valló minden román barátunkkal. A mai ünnepi megemlékezés is erősítse a romániai magyarság jövőbe és a nemzeti megmaradásba, gyarapodásba vetett hitét, és szülőföldjéhez való töretlen ragaszkodását. Reméljük, hogy a most beköszöntő évezred kezdetén megnyíló új távlatok és lehetőségek révén a romániai magyarság és a román nemzet jóléte és boldogulása minél hamarabb valóra válhat.

Az ünnepi évforduló alkalmából kívánok Románia minden polgárának biztonságos jövőt, anyagiakban és szellemiekben gazdag életet.

Budapest, 2000. március 15.

Orbán Viktor

Összeállította: **Benedek Ildikó**

Az Európai Unió országjelentése Romániáról*

Emberi jogok és kisebbségvédelem

Mint arról már a korábbi jelentésekben említést tettünk, Romániában tiszteletben tartják az emberi jogokat és szabadságokat. Az alábbi fejezet csak az ezen a téren bekövetkezett jelentősebb változásokat említi. Románia az Európai Szociális Charta kivételével ratifikálta a legfontosabb emberjogi egyezményeket.

Polgári és politikai jogok

Gyermekvédelem

A Bizottság 1999-es, a tagjelölt államokban tapasztalható fejlődésről szóló jelentésében ismét megerősítette, hogy az emberhez méltó életfeltételek és az alapvető egészségügyi ellátás biztosítása az intézetekben élő gyermekek számára emberjogi kérdés. A romániai gyermekvédelem terén tapasztalható válság nyomán a jelentés leszögezi: a Bizottság véleménye szerint Románia csak akkor felelhet meg maradéktalanul a koppenhágai egyezmény kitételeinek, ha a román hatóságok a lehető legrövidebb időn belül megoldást találnak a gyermekek gondozására szolgáló intézményekben kialakult válságra. E probléma megoldásának fontosságát az 1999-es Partnerségi Egyezmény is hangsúlyozta.

Az 1999-es Jelentés felszólította a kormányt, hogy biztosítson megfelelő anyagi háttérrel az intézmények számára az elfogadható színvonal elérésére. A Bizottság azt is javasolta, hogy egyetlen hatóság foglalkozzék az állami gondozott gyermekekkel kapcsolatos ügyekkel, illetve az állam által fenntartott intézmények megfelelő működési színvonalának biztosításával (beleértve a szellemi fogyatékos gyermekek számára létrehozott intézeteket is). E hatóságnak az is feladata lenne, hogy ellenőrizze: milyen mértékben tartják be ezen intézményekben a működésükre vonatkozó előírásokat.(...)

Az ajánlásoknak megfelelően a román kormány létrehozta az Országos Gyermekjogvédelmi Ügynökséget, amely átvette az állami gondozott gyerekek felügyeletét a Gyermekjogvédelmi Hivataltól, az Oktatásügyi Minisztériumtól, az Egészségügyi Minisztériumtól, valamint a hátrányos helyzetűekért felelős államtitkárságtól. Az Ügynökséget közvetlenül a miniszterelnöknek rendelték alá, feladata pedig az intézmények reformjának kidolgozása, alkalmazása, valamint azok gyakorlatba ültetésének ellenőrzése. Az ügynökség egyik első intézkedése a gyermekvédelmi intézmények reformjára kidolgozott nemzeti stratégia elfogadása volt 2000 májusában. Ez a már létező rendszer átalakításának alapvető mozzanatait vázolja. A stratégia alapvető célja ugyanakkor, hogy jelentős

* A Romániával foglalkozó **Jelentésnek** az emberi és kisebbségi jogokkal foglalkozó alfejezetét közöljük.

mértékben csökkentse az állami gondozott gyermekek számát, illetve azokat, akiket az a veszély fenyeget, hogy állami gondozásba kerülnek. (...)

A gyermekvédelem előmozdítására a megyei tanácsok kasszájából hiányzó költségvetési pénzek előteremtése azonban problematikusnak bizonyult. Az 1999-ben kialakult válsághelyzet megoldására még az év októberében költségvetés-módosítást hajtottak végre. Bár a kiutalt pénzösszegeket általában elégségesnek találták, ezeket a megyei tanácsok csak 1999 decemberében kapták meg. Ennek következtében jelentős összeg maradt elköltetlenül a naptári évvel egybeeső költségvetési év végén. 2000-ben szintén lassúnak és bonyolultnak bizonyult a szükséges alapok átutalása, és az összes címzetthez a pénzt csak júliusra sikerült eljuttatni.

Az állami költségvetést 2000 szeptemberében ismét módosították, így az a következtetés vonható le, hogy a román kormány teljesítette a gyermekvédelem hatékonyabbá tételének finanszírozására vállalt kötelezettségeit. Emellett az állami intézményekben lakó gyermekek napi élelmiszeradagjára szánt pénzösszeget is megkétszerezték. A helyzet ezen intézkedések ellenére sem tekinthető megoldottnak, és a helytelen forráselosztás következtében néhány megyében ismét gondok jelentkeztek. A Bizottság tovább vizsgálja a helyzetet, hogy megbizonyosodjék: valóban biztosítják a szükséges anyagi háttérrel az intézmények számára a bentlakó gyermekek életkörülményinek javítására. (...)

Egyéb kérdések

1999 decemberében az Igazságügyi Minisztérium törvénycsomagot terjesztett a kormány elé, melyben az igazságszolgáltatás reformját vázolta. A javaslat számos olyan, emberjogi témájú kitéletet tartalmazott, amelyekről már a korábbi jelentésekben is említés történt: a jogi eljárások hatékonyabbá tétele, a román jogrend összhangba hozása az európai normákkal (olyan kérdésekben, mint a homoszexualitás, házastársak közötti erőszak, a hatóság megsértése, illetve a szóbeli sértés), illetve új törvények meghozatala, főként a büntetés-végrehajtásra, a feltételes szabadlábra helyezésre és az előzetes letartóztatásra vonatkozóan. Azonban a szükséges parlamenti támogatás megszerzése körüli nehézségek ahhoz vezettek, hogy csupán a feltételes szabadlábra helyezéssel, illetve a polgári törvénykönyvvel kapcsolatos módosításokat fogadták el, kormányrendeletek útján. Emiatt számos fontos törvény vesztet el a parlamentben, és komoly feladatot jelent a polgári és politikai jogokat szabályozó törvények reformja.

Fontos mozzanat a 2000 szeptemberében hatályba lépett kormányrendelet, amely megtiltja a közalkalmazottnak a nemzetiségi, faji, kori, nemi vagy szexuális irányultság miatti diszkriminációt a hozzájuk forduló ügyfelekkel szemben. (...)

Ugyancsak tapasztalható némi fejlődés a menekülték státusát szabályozó törvények terén. 2000 júliusában Románia ratifikálta az európai menekültegyezményt. A menekültjogi törvény módosítása révén kiküszöbölték a visszaélések többségét, és bevezették a gyorsított elbírálási eljárást. A törvény ugyanakkor nem tér ki a menedékjogot kérők őrizetben tartásának kérdésére, és az idegenrendészeti törvény módosítására sem, amelyre a hatékonyabb migrációs és idegenrendészeti politika kialakításához lenne szükség.

A vallásszabadságot az alkotmány garantálja, de az 1948-ban meghozott vallásügyi törvény már idejétmúlt, így szükséges annak módosítása. Ennek ellenére nem történt előrelépés ebben a tárgyban.

A szólásszabadságot is garantálja az alkotmány, és a cenzúrát is tiltja. Ugyanakkor az újságírók ellen foganatosított jogi intézkedések aggodalomra adnak okot a sajtószabadság tekintetében. Ezért a kormány módosította a meglévő törvényeket oly módon, hogy megnehezítse az újságírók elleni perek indítását. A módosítás értelmében a felperes köteles az általa követelt kártérítési összeg öt százalékát letétbe helyezni a per megindítása előtt, abban az esetben pedig, ha a bíróság ellene ítélt, elveszti a letétbe helyezett összeget. (...)

Nem történt jelentős előrelépés a rendőrség demilitarizálásának kérdésében, az emberjogi szervezetek pedig továbbra is gyakran fölpanaszolják a rendőri szervek brutális és megalázó eljárásait. (...)

A kommunizmus idején elkobzott földterületek visszaszolgáltatása is akadozik. 2000 elején ugyan elfogadták az elkobzott mezőgazdasági területek és erdők visszaszolgáltatásáról szóló törvényt, de a jogszabály gyakorlatba ültetése lassú, és jócskán elmaradtak a kitűzött határidőhöz képest. Az egyéb jellegű javak visszaadásánál (főleg ingatlanokról van szó) a visszaszolgáltatandó javak kijelölésének folyamata elakadt a szenátusban. Az e téren alkalmazott bírósági döntések eltérőek, az eljárás pedig igen nehézkes.

Kisebbségi jogok és kisebbségvédelem

A romák még napjaink román társadalmában is gyakran válnak diszkrimináció áldozatává. Ennek ellenére a kormány részéről csekély erőfeszítés tapasztalható a probléma megoldására, és a legutóbbi jelentés óta kevés javulás tapasztalható az ügyben. Az 1999-es társulási egyezmény a kormány számára legfontosabb megoldandó problémák közé sorolta a romastratégia kidolgozását. Ennek ellenére ezt folyamatosan halogatják, és még az előkészületek is nagyon korai stádiumban vannak. Az újonnan létrehozott minisztériumközi albizottság, amely a romaügyet kezelni hivatott, összeült ugyan, de nem tudott kézzelfogható eredményt fölmutatni. A Kisebbségvédelmi Hivatal a romák képviselőivel együtt kidolgozott egy memorandumot, amelyet azonban a kormány nem hagyott jóvá.

A kevés pozitív fejlemény egyike az Oktatásügyi Minisztérium elmúlt év folyamán bejelentett kezdeményezése, amely a romák oktatásának fejlesztését tűzte ki célul. Ennek érdekében helyeket különítettek el számukra a gimnáziumokban, a tanítóképzőkben és az egyetemeken. A legutóbbi kormányrendelet, amely diszkrimináció minden fajtáját tiltja, szintén fontos fejleménynek tekinthető a roma közösség elleni diszkriminációval szemben folytatott küzdelemben.

Az Országos Romaügyi Hivatal ugyanakkor nagyon kevés munkatárssal és anyagi forrással rendelkezik, annak ellenére, hogy az 1999-es egyezmény elsődleges feladatként határozta meg a romakérdés megoldását célzó programok anyagi háttérének biztosítását. A hivatalnak az apparátus bővítésére van szüksége ahhoz, hogy feladatát maradéktalanul el tudja látni, így ezen a területen még számos teendő akad.

A romakérdés megoldásának halogatásával ellentétben Románia aktívan támogatja a többi kisebbség védelmét, amelyeknek nyelvi, kulturális és identitásbeli jogait az oktatási rendszer is szavatolja. 1999-ben az oktatási törvényhez csatolt egyik kiegészítés megteremtette a törvényes alapot a kisebbségek nyelvének használatához, beleértve azt a jogot is, hogy a kisebbségek saját anyanyelvükön oktató egyetemet is létrehozhassanak. A nemzeti kisebbségeknek az oktatás minden szintjén jogukban áll anyanyelvükön tanulni abban az esetben, ha ezt igénylik. Mindegyik kisebbség történelmének, illetve hagyomá-

nyainak oktatása szerepel a tantervben, és az oktatási segédeszközök, valamint az ingyenes tankönyvek is biztosítottak. Jelenleg az oktatási intézmények 5 százalékában folyik anyanyelvi oktatás. Ezek jelentős hányadában e nyelv a magyar, bár még hat nyelven folyik tanítás. A román nyelvű tanintézményekben tanuló kisebbségi diákok egy részének is megadatott, hogy anyanyelvükön tanuljanak. Ennek következtében összesen 15 kisebbségi nyelven folyik oktatás. A Petőfi-Schiller magyar, német és román nyelvű multikulturális tudományegyetem megalapítása elől is elhárultak az utolsó akadályok, miután a kormány ez irányú határozata ellen benyújtott indítványokat elvetették. Ugyanakkor a hosszadalmas jogi procedúra miatt a multikulturális felsőoktatási intézmények megalapításának terén még semmilyen előrelépés nem történt.

Következtetésként azt vonhatjuk le, hogy Romániában vegyes elbánásban részesülnek a kisebbségek. A romakérdés megoldásának hiánya olyan téma, amelyet az előző jelentések is fölvetettek, mégsem történt előrelépés az ügyben. Másrészt viszont a többi kisebbség helyzete jelentősen javult a progresszív intézkedések következtében.

Fordította: **Balogh Levente**

